TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

YUNAN DIŞ POLİTİKASINDA AVRUPALILAŞMA VE AVRUPALILAŞAMAMA (1974-2021): TÜRKİYE VE MAKEDONYA ÖRNEKLERİ

Doktora Tezi

Meliha Gülce Kumrulu

Ankara-2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

YUNAN DIŞ POLİTİKASINDA AVRUPALILAŞMA VE AVRUPALILAŞAMAMA (1974-2021): TÜRKİYE VE MAKEDONYA ÖRNEKLERİ

Doktora Tezi

Meliha Gülce Kumrulu

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Melek M. Fırat

Ankara-2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

YUNAN DIŞ POLİTİKASINDA AVRUPALILAŞMA VE AVRUPALILAŞAMAMA (1974-2021): TÜRKİYE VE MAKEDONYA ÖRNEKLERİ

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Melek M. Fırat

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	**İmzası**
1. Prof. Dr. Melek Melahat FIRAT	
2.Prof. Dr. Erel TELLAL	
3. Prof. Dr. Çınar ÖZEN	
4. Doç. Dr. Sevilay KAHRAMAN	
5.Doç. Dr. Fatih TAYFUR	

Tez Savunması Tarihi

01/06/2022

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Melek M. Fırat danışmanlığında hazırladığım "Yunan Dış Politikasında Avrupalılaşma ve Avrupalılaşamama (1974-2021): Türkiye ve Makedonya Örnekleri (Ankara.2022)" adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 14.04.2022

Meliha Gülce Kumrulu

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER……. i

KISALTMALAR…….vi

GİRİŞ…… 1

A) AVRUPALILAŞMA KAVRAMI ...……...……... 9

B) DIŞ POLİTİKADA AVRUPALILAŞMA …...……. 13

1)Genel Tespitler ve Metodolojik Sınamalar …….. 13

2)Dış Politikada Avrupalılaşmanın Farklı Şekilleri...…….……19

a. Ulusal İntibak …...……...….. 19

b. Ulusal Yansıtma (Projeksiyon) ……... 27

c. Kimliğin Yeniden İnşası ……... 30

I. AB'NİN AŞİL TOPUĞU YUNANİSTAN'IN AVRUPALILAŞMA SÜRECİ……..... 40

A) "METAPOLİTEFSİ" VE AET'YE KATILIM (1974-1980)..……..... 40

1) Yunanistan'ın AET Üyeliğine Başvuru Nedenleri..……. 42

a. Siyasi Boyut: Demokrasinin Konsolidasyonu.……...……... 42

b. Jeostratejik Boyut: Güvenlik Arayışı……..... 45

c. Varlıksal Boyut: Kimlik…….……..... 48

2) AET'nin Yunanistan'ı Üyeliğe Kabul Edişi……..... 53

a. Kimliksel Etken……...…...……...…… 54

b. Demokrasinin Konsolidasyonu Etkeni…..……..... 56

B) "ALLAGİ" VE ZORAKİ AVRUPALILAŞ(MA)MA (1981-1995)..…..… 60

1) Dış Politikada "Allagi" ve Sınırları……..… 60

a. PASOK'un AET'ye Yönelik İlk Tutumu ……...…… 60

b. Tavır Değişikliğinin Neden ve Sonuçları……. 62

2) 1981-1985 Arası Zor İlişki Dönemi…….……. 66

a. Yunanistan'ın AET İçerisindeki Tutumu……...…..... 66

b. Dış Politikada Avrupalılaş(ma)ma……... 73

c. Dış Politikada Kurumsal Açıdan Avrupalılaşma.…….. 80

3) 1985-1989 Arası İkinci PASOK İktidarı…….…. 82

a. Tek Avrupa Senedi ve AET'ye Bakış…….….. 83

b. 1985-1989 Döneminde Dış Politika..……...…. 87

4) Soğuk Savaş'ın Bitişiyle Birlikte Pandora'nın Kutusunun Açılması (1990- 1995)……..…….…. 89

a. İç Gelişmeler..…… 89

b. Maastricht Antlaşması…….……...….. 92

c. Dış Politika……...…….. 96

C) SON SÜRAT AVRUPALILAŞMA (1996-2004)……..……..……...….. 100

1) PASOK İçi Dönüşüm Sonucu Uyum..…….……...…100

2) AB İçerisindeki Tutum ve Antlaşma Reformu.……....….. 103

3) Avrupalılaşmanın Nişanesi: EPB'ye Katılım..……..112

4) Dış Politikada Avrupalılaşma……....…… 119

D) "GREXIT" RİSKİ VE AVRUPALILAŞMA(MA)NIN SONU (2005-2021)……....127

1) Avro Bölgesinin En Zayıf Halkası…….……....…… 127

2) Ülkenin "Grexit"ten Kurtarılması……...……..…. 135

3) Ekonomik Kriz ve Tasarruf Döneminde Dış Politika…..…… 146

a. Değişim ve Jeoekonominin Avrupalılaşmaya Olumsuz Etkileri……... 147

i. Çin'le İlişkilerde Sıçrama……...……. 148

ii. RF'yle İlişkiler……...……...…... 151

iii. Orta Doğu Ülkeleriyle Gelişen İlişkiler…….…. 152

b. Süreklilik ve Avrupalılaşma……..…. 153

II. YUNANİSTAN'IN TÜRKİYE POLİTİKASINDA AVRUPALILAŞMA..... 159

A) ÜYELİĞE GİDEN SÜREÇTE BELİREN "DOĞU'DAN GELEN TEHDİDE" KARŞI GÜVENLİK ŞEMSİYESİ ARAYIŞI (1974-1980)……...…… 159

B) YUNANİSTAN'IN TÜRKİYE-AET/AB İLİŞKİLERİNDE ETKENDEN AKTÖRE DÖNÜŞÜMÜ VE VETO POLİTİKALARI DÖNEMİ (1981-1995)…..……...……...…..……... 168

1) Türkiye Politikasında Avrupalılaşmama Dönemi (1981-1985) …..168

2) Avrupalılaşmaya Evrimin İlk İşaretleri (1985-1989) ...…..……172

3) Avrupalılaşmada İlerleme ve Başarının Somut Tezahürü Olarak Sosyalleşme ve Ulusal Yansıtmanın Yaygınlaşması (1990-1995) …....……..... 176

C) AVRUPALILAŞMANIN DORUĞA ULAŞMASIYLA BİRLİKTE ÖTEKİLİKTEN KOMŞULUĞA TERFİ VE JEOPOLİTİKTEN JEOEKONOMİYE DÖNÜŞÜM SÜRECİ (1996-1999)……...…….....…….. 182

1) Helsinki Zirvesi'ne Prelüt (1996-1999)……..…..…… 182

2) 1999 Helsinki Zirvesi: Avrupalılaşmanın Doruğu …...…...…….. 189

3) Dönüşümün Nedenleri……..…….……. 194

a. Sosyalleşmeyle Birlikte Öğrenilen Ulusal Yansıtma .....…..194

b. Dış Politikada Paradigma Değişimi ve Yunan Dış Politikasının Soğuk Savaş Sonrası Döneme İntibakı……..…….. 202

D) YAKINLAŞMA ON YILINDA AVRUPALILAŞMA VE İKİLİ İLİŞKİLER ARASINDAKİ PARALELLİK (2000-2009)……..…….. 207

1) Türkiye'nin AB Sürecinin Öncülüğü Dönemi (1999-2004)..…..... 207

2) Ulusal Yansıtmada İvme Kaybı (2004-2009)……..…. 215

E) DOĞU AKDENİZ'DE GÜÇ POLİTİKALARININ YENİ ARACI OLARAK AVRUPALILAŞMA (2010-2020) …….…..…...…… 223

1) Göç Krizinde Ulusal Yansıtma……..... 227

2) Doğu Akdeniz'deki Rekabette Avrupalılaşma……...…… 233

III. YUNANİSTAN'IN MAKEDONYA POLİTİKASINDA AVRUPALILAŞMA…….……252

A) YENİ "ULUSAL KONUNUN" ORTAYA ÇIKIŞIYLA BİRLİKTE SOĞUK SAVAŞ SONRASI DIŞ POLİTİKADA ÜSKÜPLÜLEŞME…….……..… 252

1) İsim Sorununun Doğuşu ve Yunanistan'ın Tepkisinin Gerekçeleri…….… 252

a. Kimlik Boyutu ...……...…….……..…. 253

b. İrredantizm Endişesi……..……...…… 257

c. Kuşatılma Sendromu…….…… 261

2) AB İçinde Bir Balkan Ülkesi Olarak Yunanistan……..…….…… 265

3) Bağımsızlığı Tanı(t)mama Politikası…...…….……...… 270

4) AB Dönem Başkanlığı ve Ambargo …….279

B) DIŞ POLİTİKADA DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK BİRARADA: ÇEVRELE(N)MEDEN ANGAJMANA, AB'DEKİ BALKAN DEVLETİNDEN BALKANLARDAKİ AB DEVLETİNE DÖNÜŞÜM…….....…….….. 285

1) Geçici Anlaşma'nın İmzalanması..…….…….… 288

2) Fırsat Odaklı Jeoekonomik Yaklaşım……..... 291

3) Balkanlardan Güneydoğu Avrupa'ya Dönüşümün Öncülüğü..… 299

C) DIŞ POLİTİKADA DÖNÜŞÜMÜN ULUSAL KONUDA SÜREKLİLİKLE BİRLİKTE DEVAMI: AVRUPALILAŞMADA BAŞARI SONUCU PRESPA ANLAŞMASI……..……...…….…….. 309

1) Veto Politikasına Dönüş…….…..……. 309

2) Prespa Anlaşması'yla Birlikte Pozitif Koşulluluğa Kayış……..… 316

a. Ekonomik Krizle Birlikte Değişen Bölgesel Konum…...… 316

b. Ulusal Konuda Süreklilik Sonucu Başarı…...…….. 319

SONUÇ……...…….. 333

KAYNAKÇA…… 355

ÖZET……414

ABSTRACT……415

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABAD	AB Adalet Divanı
AEGEE	Avrupa Öğrencileri Forumu *(Association des États Généraux des Étudiants de l'Europe)*
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGSK	Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ANEL	Bağımsız Yunanlılar *(Anexartitoi Ellines)*
AP	Avrupa Parlamentosu
AT	Avrupa Toplulukları
ATAD	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
BAB	Batı Avrupa Birliği
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
CARDS	Yeniden İmar, Kalkınma ve İstikrar için Topluluk Yardım Programı *(Programme of Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation)*
CEF	Trans-Avrupa Ağları Finansman Aracı *(Connecting Europe Facility)*
COAFR	AB Konseyi Afrika Çalışma Grubu *(Africa Working Party)*
COASI	AB Konseyi Asya ve Okyanusya Çalışma Grubu *(Asia-Ocenia Working Party)*
COELA	AB Konseyi Genişleme Çalışma Grubu *(Working Party on Enlargement and Countries Negotiating Accession to the EU)*

COEST	AB Konseyi Doğu Avrupa ve Orta Asya Çalışma Grubu *(Working Party on Eastern Europe and Central Asia)*
COLAT	AB Konseyi Latin Amerika ve Karayipler Çalışma Grubu *(Working Party on Latin America and the Caribbean)*
COREPER	AB Konseyi Daimi Temsilciler Komitesi (*Permanent Representatives Committee)*
COREU	Avrupa Haberleşmesi *(Correspondance Européenne)*
COWEB	AB Konseyi Batı Balkanlar Çalışma Grubu *(Working Party on the Western Balkans Region)*
DİMAR	Demokratik Sol Parti *(Dimokratiki Aristera)*
DSE	Yunanistan Demokratik Ordusu *(Dimokratikós Stratós Elládas)*
EAST-MED	Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı Projesi *(Eastern Mediterranean Pipeline Project)*
ECOFIN	AB Ekonomik ve Mali İşler Konseyi *(Economic and Financial Affairs Council)*
ECU	Avrupa Para Birimi *(European Currency Unit)*
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi *(European Free Trade Area)*
ELAS	Halkın Ulusal Kurtuluş Ordusu *(Ellinikós Laïkós Apeleftherotikós Stratós)*
ELPE	Yunanistan Petrol Şirketi *(Elliniká Petrélaia Anonymi Etairia)*
EPB	Ekonomik ve Parasal Birlik
ERT	Yunanistan Radyo Televizyonu (*Ellinikí Radiofonía Tileórasi*)
EUROSTAT	Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi *(Statistical Office of the EU)*
FRONTEX	AB Sınır ve Sahil Koruma Ajansı *(European Border and Coast Guard Agency)*

FYROM	Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti *(Former Yugoslav Republic of Macedonia)*
GAÖ	Güven Arttırıcı Önlemler
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYİH	Gayri safi yurt içi hasıla
IMF	Uluslararası Para Fonu *(International Monetary Fund)*
IMP	Entegre Akdeniz Programları *(Integrated Mediterranean Programmes)*
INOGATE	Karadeniz ve Hazar havzaları ülkeleriyle enerji işbirliği programı *(Interstate Oil and Gas Transportation to Europe)*
INTERREG	Bölgesel ve Sınır Ötesi İşbirliği Programı
IPA	Katılım Öncesi Yardım Aracı *(Instrument for Pre-Accession Assistance)*
ITGI	Türkiye - Yunanistan - İtalya Enterkonektörü *(Interconnector Turkey-Greece-Italy)*
KKE	Yunanistan Komünist Partisi *(Kommounistikó Kómma Elládas)*
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler
LAOS	Ortodoks Halk Uyanışı *(Laikós Orthódoxos Synagermós)*
MaMa	AB Konseyi Magreb-Maşrek Çalışma Grubu *(Mashreq/Maghreb Working Party)*
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
MEDA	Akdeniz Ekonomik Kalkınma Programı Fonu *(Mediterranean Economic Development Area Programme Fund)*
MED-7	AB'nin Akdenizli üyelerinden oluşan grup *(Southern countries of the EU/Mediterranean-7)*

MDAÜ	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü *(North Atlantic Treaty Organization)*
NAVTEX	Denizcilere yönelik duyuru *(Navigational Telex)*
NBG	Yunanistan Ulusal Bankası *(National Bank of Greece)*
OECD	İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü *(Organization for Economic Cooperation and Development)*
ODGP	Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası
OTP	Ortak Ticaret Politikası
PASOK	Pan Hellenik Sosyalist Hareket *(Panellínio Sosialistikó Kínima)*
PHARE	Polonya ve Macaristan'a Yönelik EkonominiYeniden Yapılanması Programı *(Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies Programme)*
PKK	Partiya Karkerên Kurdistanê adlı terör örgütü
RF	Rusya Federasyonu
SEEBRIG	Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü Tugayı *(South-Eastern Europe Brigade Multinational Peace Force)*
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil toplum kuruluşları
SYRIZA	Radikal Sol Koalisyonu (*Sinaspismós Rizospastikís Aristerás)*
TAIEX	Teknik Destek ve Bilgi Değişim Mekanizması *(Technical Assistance and Information Exchange)*
TANAP	Trans Anadolu Boru Hattı *(Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline)*
TAP	Trans Adriyatik Boru Hattı *(Trans Adriatic Pipeline)*
TEN-T	Trans-Avrupa Ağları *(Trans-European Transport Network)*
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

UAD	Uluslararası Adalet Divanı
VMRO	İç Makedon Devrimci Örgütü *(Vnatrešna Makedonska Revolucionerna Organizacija)*
VMRO-DPNME	İç Makedon Devrimci Örgütü-Makedonya'nın Ulusal Birliği Demokratik Partisi *(Vnatrešna Makedonska Revolucionerna Organizacija-Demokratska Partijaza Makedonsko Nacionalno Edinstvo)*
YDİK	Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi
YDP	Yeni Demokrasi Partisi *(Néa Dimokratía)*
WINPEACE	Kadın Barış Girişimi *(Women's Initiative for Peace)*

GİRİŞ

Yunanistan, küçük boyutu, Avrupa'daki perifer konumu, zayıf ekonomisi, doğal kaynak eksikliği gibi tüm dezavantajlarına ve kırılganlıklarına rağmen kurulduğu günden itibaren ayakta kalmayı ve gücünü arttırmayı başarmıştır. İstikrarsız bir bölgede önemli bir jeostratejik konuma sahiptir: Afro-Avrasya coğrafyasının ortasında yeralmaktadır ve aynı anda Avrupa, Balkan ve Akdeniz ülkesidir. Bu konumunun gerek ekonomik gerek siyasi açıdan sunduğu fırsat ve sınamaların da etkisiyle ülkenin uluslararası rolü, daima gerçek gücünün ötesinde olmuştur. Tsoukalis, Yunanistan'ı, türbülans içerisindeki bir bölgede, gerçek ve potansiyel tehditlerle çevrili, küçük bir statükocu ülke olarak tanımlamakta ve ülkenin Batı yönelimini, bu güçlü tehdit algısı nedeniyle coğrafyasının dayattığı kaderden kaçma çabası olarak değerlendirmektedir (1996: 26). Kuruluşunun 200. yıldönümünde modern Yunan tarihini bir başarı öyküsü olarak okumak mümkünse, bu, ülkenin AB üyeliği sayesindedir. Yunanistan 40. yıldönümünü kutladığı sözkonusu üyelikle birlikte başkalaşım geçirdi. Soğuk Savaş'ın bittiği dönemde kendisini Avrupa bütünleşmesi ile Balkanlardaki parçalanma arasında bulan Atina için AB üyeliği, içinde bulunduğu zorlu coğrafyadan kurtulmak hedefinde bir can simidi işlevi gördü. Bu üyelikle birlikte Yunanistan, bir Balkan devletinden Avrupa devletine dönüştü.

Kalyvas, ülkenin kuruluşundan itibaren boyunu aşan, iddialı modernleşme projelerine giriştiğini, tüm bu projelerin ülkeyi tarihi ve coğrafyasından kurtarıp "normal" bir Batı Avrupa ülkesine dönüştürme arzusundan kaynaklandığını ve kısa vadede maliyetleri olsa da uzun vadede yararlarının görüldüğünü ve her projenin ülkeyi kuruluşundan bu yana amacı olan "modern bir Avrupa ulusu olma" hedefine yaklaştırdığını savunmaktadır (2015: 5, 194-200). Bu bakımdan, 1974 sonrası dönemde Yunanistan'ın yeteneklerinin ötesindeki iddialı projesi AET'ye katılımdı. Birinci bölümde ele alınacağı üzere, bu proje hem stratejik hem de kimliksel açıdan önem

taşımaktaydı. Ülkenin Avrupa bütünleşmesine katılma süreci, modernleşme ve liberal reformlar aracılığıyla siyasi ve ekonomik açıdan çevre ülke olmaktan kurtulma çabasının bir göstergesiydi. AET'ye üyelikle önce uluslararası düzeyde çevreden merkeze kaymaya çabalayan Yunanistan, daha sonra da AB içerisinde çevreden sıyrılıp merkeze, bütünleşmenin en iç halkasına dahil olmaya çalıştı.[1] Bu açıdan, Yunanistan'ın Avrupa bütünleşmesi içindeki duruşu, aslında küreselleşme karşısında nerede konumlandığıyla -ve bununla bağlantılı olarak kimliğiyle- ilgilidir; Avrupalı mı, Akdenizli mi, Balkan ülkesi mi olacağına dair bir duruştur. AB içerisinde Balkan ülkesi olmaktan Balkanlarda bir AB ülkesi olmaya dönüşüm çabasıdır.

Yunanistan'ın farklı coğrafi konumu ve Türkiye'yle mevcut anlaşmazlıkları nedeniyle sorun yaratacak bir ülke olacağı üyeliğinin ilk gününden itibaren anlaşılmıştı (Kalaitzidis, 2017: 36). Diğer üyelerden farklı olarak, coğrafi konumundan ve komşularından kaynaklanan, bitmek bilmeyen güven(siz)lik algısı nedeniyle, 1980'lerde Topluluk içerisinde *"enfant terrible"* (yaramaz çocuk) veya "kara koyun" gibi çeşitli şekillerde adlandırılan Yunanistan, 1990'lar itibariyle AB bütünleşmesinde örnek öğrenciye doğru evrildi. 2000'lere ise, bütünleşmenin merkez halkasında yeralan, daha özgüvenli bir AB üyesi olarak girdi. Bu evrim, Yunanistan'ın istisnacılıktan sıyrılıp normal bir AB üyesine dönüşümünü tamamladığı algısını da beraberinde getirdi. Ancak, ekonomik kriz Yunanistan'ın Avrupalılaşmayı gerçekten başarıp başaramadığı sorusunu yeniden gündeme taşıdı. Avrupalılaşmanın belki de düz bir çizgi üzerinde ilerlemediğini gözler önüne serdi. Bu çalışmada, Yunanistan'ın Avrupalılaşmasının boyutları ve sınırları ile bu süreci yavaşlatan iç ve dış unsurlar ele alınacaktır.

Bu tezin ana araştırma sorusu, AET/AB içerisinde 40 yılını tamamlayan Yunanistan'ın dış politikasında Avrupalılaşmanın ne şekilde ve ne ölçüde

[1] Tayfur, Yunanistan'ın "yukarı doğru yükselen" bir yarı-çevre ülke görüntüsü verdiğini belirtmektedir (Tayfur, 2003: 80,82).

gerçekleştiğidir. Bu bakımdan, Avrupalılaşmanın Yunan dış politikasında süreklilik ve değişiklik arzeden hususları açıklayıcı gücü incelenecektir. Yunan dış politikasının bağımsız değişkenlerinden biri ülkenin AB üyeliğidir. Dış politika bu tanımlayıcı çerçeve içinde oluşturulmaktadır (Mossialos&Mitsos, 2000: 5-6). Nitekim Yunan dış politikasına dair birçok makalede, Avrupa bütünleşmesi, Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) ve daha sonra yaşanan ekonomik krizin dış politikayı nasıl etkilediği, ekonomik krizin AB çerçevesi içerisinde ne şekilde çözümlendiği gibi konulara geniş yer verildiği görülmektedir. AB'nin Yunan dış politikasında fark yarattığı konusunda fikir birliği görülmekle birlikte, bunun şekli ve/ya ölçüsü konusunda farklı görüşler dile getirilmektedir.

Dış politikada Avrupalılaşma, aslında ülkenin genel siyasi ve ekonomik Avrupalılaşmasının bir fonksiyonudur (Ioakimidis, 2000: 359). Bu nedenle birinci bölümde, Yunanistan'ın Avrupalılaşma serüveni gerekçeleri ve evrimiyle birlikte ele alınacaktır. Sözkonusu bölüm, AET üyeliğinin nedenleri ve ülke açısından anlamının ele alındığı üyelik öncesi dönem, Atina'nın isteksiz bir ortak olduğu üyeliğin ilk yılları, Birlik içerisindeki en iyi öğrenci olma hevesiyle hareket ettiği dönem ve ekonomik krizin damgasını vurduğu yıllar şeklinde dört alt başlığa bölünmüştür. Buna paralel olarak, Yunan dış politikasının üyeliğe farklı dönemlerde ve farklı örneklerde ne ölçüde adapte olup olamadığına bakılacaktır.

Yunanistan'ın Avrupalılaşma sürecinde 1980'leri popülist on yıl, 1990'ları uyum on yılı, 2000'leri sanal refah, gevşeme ve atalet on yılı, 2010'ları ise tekrar ve bu kez sancılı, zorlu bir uyum on yılı olarak tanımlayabiliriz. Bu tablo, Yunanistan'da sürecin mehter yürüyüşünü andıran bir şekilde ilerlediğini ortaya koymaktadır. 1980'lerdeki popülist dönemi isteksiz, zoraki Avrupalılaşma, hatta Avrupalılaşmama dönemi olarak tanımlamak da mümkündür. Ancak, AET'nin sunduğu ekonomik fırsatların idrakiyle birlikte, 1985'ten itibaren, direnç aşamalı olarak kırılmaya başlayacak; AET karşıtı

söylem, hükümetlerarasıcı yaklaşım ve Yunan ayrıksılığı ve istisnacılığı vurgusu yerini daha federal söylemlere bırakacaktır.[2] Soğuk Savaş sonrasında Avrupa bütünleşme sürecinin ivme kazandığı 1990'larda, ülkede adaptasyon ve bütünleşmeye destek de gerek yönetici elitte gerek kamuoyunda aşamalı olarak artacak, Yunanistan Avrupalılaşmaya daha açık ve AB içerisinde derinleşme yanlısı hale gelecektir.

Buna paralel olarak Atina'nın Topluluk'la ilişkilerinde benimsediği pasif kurumsalcı yaklaşım da zaman içerisinde yerini Topluluk mekanizmalarına aktif biçimde katılıma bırakacaktır. Böylelikle, üyeliğin nimetlerinden otomatik olarak nemalanma anlayışı, sözkonusu nimetlerden istifadeyi azami kılmak amacıyla Birlik usul ve mekanizmalarını etkin biçimde kullanma çabasına dönüşecektir. Mitsos'un üye devletlerin AET/AB içerisindeki tutumlarını hükümetlerarasıcı-ulusüstücü ve aktif-pasif şeklinde iki farklı açıdan birlikte değerlendiren kategorizasyonu[3] ışığında, bu gelişmeyi pasif hükümetlerarasıcılıktan aktif ulusüstücülüğe evrim olarak tanımlamak mümkündür.

Aktif ulusüstücülüğün ve Avrupalılaşmaya direncin kırılmasının en somut örnekleri, özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren, genişleme ve EPB gibi AB politikalarına verilen destekte ve çatışma yerine işbirliğini öncüleyen politikalarda görülecektir. Atina'nın daha sorumlu bir üye profili çizdiği bu dönemde, EPB'ye katılım hedefi, Avrupalılaşmanın tetikleyici gücünü teşkil edecek, dolayısıyla Avrupalılaşmanın en net biçimde gözlendiği politika alanı bu olacaktır. Ancak, küresel ekonomik krizin AB

[2] Yunan siyasi kültüründe yaygın şekilde görülen ve ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan istisnacılık, ülkenin diğer AB üyelerinden farklı "ulusal" özelliklerini vurgulamak suretiyle, AB kurallarına uyum sağlamamasını, Avrupalılaşmaya direncini haklı göstermeye çalışan anlayıştır.
Federalizm ise, egemenliğin ulusüstü kurumlara devredilmesiyle birlikte, politika oluşturma ve uygulamada bu kurumların ulusal kurumları ikame ettiği bir bütünleşme süreci anlamına gelmektedir. İlerleyen bölümlerde anlatılacağı üzere, Yunanistan zamanla AET/AB içerisinde Avrupa bütünleşme sürecinin siyasi ve ekonomik açıdan ileriye taşınmasını savunan bütünleşme yanlısı kampta yeralmaya başlayacaktır.

[3] Mitsos, üye ülkelerin AET/AB içerisindeki tutumlarını hükümetlerarasıcı-ulusüstücü ve aktif-pasif şeklinde iki farklı açıdan ele almaktadır. Pasif ve hükümetlerarasıcı tutumu, üye devletin müzakerelerde yalnızca kendisini doğrudan ilgilendiren kısıtlı konularda ve savunmacı bir pozisyon belirlemesiyle, ulusal farklılıkları vurgulamasıyla, gerektiğinde vetoya başvurması veya kararlara dipnot şeklinde çekince koymasıyla, tüm bunlardan ötürü Topluluk/Birlik içerisindeki göreceli ağırlığının kısıtlı olmasıyla açıklamaktadır. İster hükümetlerarasıcı ister ulusüstücü olsun, aktif tutumu ise koalisyon inşası, gündem belirleme gibi çabalarla tanımlamaktadır (2000: 58-60).

içerisinde ilk olarak ve en ağır şekilde Yunanistan'ı vurması, Avrupalılaşmanın nominal düzeyde kaldığını göstermektedir. Bu durum, ülkenin -her ne kadar direncini sürdürse de- 2010'ları daha ağır bir uyum çabasıyla geçirmesine yol açmıştır.

Her ülkenin Avrupalılaşma hızı ve biçimi farklıdır. Keza Avrupalılaşmada sektörden sektöre farklılık görülmektedir. Tsoukalis, Yunanistan'ın siyasi ve ekonomik alanlarda giderek diğer AB üyelerine benzer bir konumda olduğunu, ancak dış politika için bunun söylenemeyeceğini, bu farklılığın ülkenin içinde yeraldığı bölgeden kaynaklandığını ileri sürmektedir (2000:44). Yunanistan'ın coğrafi konumu ve komşuları nedeniyle diğer AB üyelerinden ayrık ve dezavantajlı olduğu yönündeki bu görüş, Yunan resmi ve akademik söyleminde sıklıkla işlenmektedir. Kavakas, Yunanistan'ın benzer büyüklükteki Belçika, İrlanda, Danimarka gibi diğer üye ülkelere kıyasla çok daha güçlü dış politika öncelikleri ve ulusal çıkarlar algısı olduğuna işaret etmekte, ülkenin Birlik içerisinde boyutunun ötesinde etki sahibi olmasını jeopolitik konumuyla açıklamaktadır (2001: 2-3). Bu çalışmada, ileri sürülen menfi jeostratejik konumun, güçlü dış politika önceliklerinin ve ulusal çıkarların Yunan dış politikasının Avrupalılaşmasını ne yönde şekillendirdikleri incelenecektir.

Yunan dış politikasında bazı konularda sorunsuzca Avrupalılaşma görülürken, bunun her alanda otomatik bir süreç olduğunu iddia etmek mümkün değildir. AB'nin coğrafi veya tematik ayrımlara dayanan geniş dış politika yelpazesindeki konular arasında, Yunanistan açısından bu etkinin en iyi ölçülebileceği ve sınanabileceği alan genişleme politikasıdır. Çünkü genişleme coğrafyası, Yunanistan'ın içinde yeraldığı bölge ve dolayısıyla en temel ulusal çıkarlarının yattığı alandır. Bu nedenle, bu çalışmada, Avrupalılaşmanın Yunan dış politikası üzerindeki etkisini analiz ederken örnek olarak ülkenin en hassas konuları olan Türkiye ve Makedonya'yla ilişkiler seçilmiştir. Sırasıyla ikinci ve üçüncü bölümde ele alınacak olan bu iki konu, Atina'nın başlıca iki tehdit algısıyla örtüşmekte, başka bir deyişle milli güvenlik ve ulusal çıkarlar bakımından sinir

uçlarına dokunmakta ve "ulusal konu" *(ethniki temata)* olarak anılmaktadır. Dolayısıyla, üye ülkelerin dış politikalarında Avrupalılaşmanın otomatik olmadığını, bağımsız bir değişken niteliği taşımadığını ve sınırları bulunduğunu ortaya koymak bakımından elverişli birer örneği teşkil etmektedir. Avrupalılaşmaya direncin en çok bu tür hassas ve öncelikli konularda görülmesi beklenmektedir.

Avrupalılaşmanın esas ölçütü, bu alanlarda izlenen politikalarda bir değişiklik gözlenip gözlenmediği ve bu politikaların ortak AB çıkarları temelinde şekillenip şekillenmediğidir. Bu bağlamda, Atina'nın bu iki ülkeyle ilişkilerindeki temel dış politika hedefleri, bunları sağlamada izlediği yöntemler, kaydettiği başarı ve AB'nin bu temel hedeflerle -örtüşme, çelişme, şekillendirme, faydalı bir araç sunma gibi- bağlantıları incelenecektir. AB üyeliğinin Yunanistan açısından hem bir manivela hem de kısıtlayıcı bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. AB'nin Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP) bir yandan Yunanistan'ın hareket alanını daraltmakta, diğer yandan bu iki ülkeye karşı elini güçlendirmektedir. Esasen, AB artık gerek üye gerek aday ülkelerin dış politikalarında o kadar önemli bir faktör/aktöre dönüşmüştür ki ne Türkiye-AB ve Makedonya-AB ilişkilerini Yunanistan'sız ele almak ne de Yunan dış politikasında bu iki konuyu irdelerken AB faktörünü gözardı etmek olanaklı değildir.

Atina'nın doğudaki ve kuzeydeki bu iki komşusu arasında tarihe, boyutlarına ve teşkil ettikleri tehdit algılarına bakıldığında ciddi farklılıklar mevcuttur. Öte yandan, her ikisini birleştiren temel benzerlik, ilerletilemeyen AB'ye katılım süreçleridir. Bu süreçler, Yunanistan'ın eline her iki ülkeye karşı ciddi bir koz vermekte, Atina, ikili sorunlarını bu süreçlerin önüne koşul olarak koymaktadır. Bu yöntem, Türkiye üzerinde istenen sonucu tam olarak sağlayamasa da Makedonya konusunda işe yarayacaktır. Bu iki örneğin karşılaştırmalı olarak ele alınması, Yunanistan'ın genel dış politika stratejisine ışık tutacaktır.

"Yunanistan'ın Türkiye politikasında Avrupalılaşma" başlıklı ikinci bölümde, ilk olarak, kuruldukları günden itibaren Doğu Akdeniz'de geleneksel bir rekabet içerisinde olan iki ülkenin birbirlerinin Avrupa bütünleşmesi süreçlerini nasıl etkiledikleri ve Atina'nın "Doğu'dan gelen tehdidi"[4] dengelemek amacıyla Türkiye-AET ilişkilerinde oynadığı menfi rol ele alınacaktır. Ardından, Yunanistan'ın Türkiye-AB ilişkilerinde negatif koşulluluktan pozitif koşulluluğa kayışı anlatılacak ve bu değişikliğe dair çeşitli açıklamalar incelenmek suretiyle, bunun Yunan dış politika paradigmalarında gerçek bir değişimi temsil edip etmediği ve Avrupalılaşmanın bir yansıması olup olmadığı incelenecektir.

Yunan dış politikasında, küreselleşmeye ve yeni dünya düzenine uyum ihtiyacı, AB bütünleşme sürecinin kazandığı ivme, Balkanlardaki istikrarsızlık ve ihtilaflar, ülkedeki siyasi elitin değişimi gibi çeşitli etkenler sonucunda, bilhassa 1990'ların ikinci yarısından itibaren dönüşüm görülmeye başlanmıştır. Dış politika gelişmelerini sıfır toplamlı oyun merceğinden okumak yerine jeoekonomik mülahazaların öne çıkması, aktör çeşitlenmesi, karşılıklı bağımlılık, kazan-kazan anlayışı gibi açılardan liberal eğilimlerin ve işlevselci mantığın güç kazanmaya başladığı gözlenmiştir. Bazı bilim insanları, bunu Yunan dış politika zihniyetinde bir paradigma değişikliği, dış politikanın normalleşmesi ve/ya Brükselleşmesi olarak yorumlamakta, diğerleri ise bu önermeye daha temkinli yaklaşmakta ve bunun gerçek bir dönüşümden ziyade strateji değişikliğini temsil ettiğini savunmaktadır. Bu çalışmada -ister gerçek bir zihinsel dönüşüm ister bir strateji değişikliği olsun- Yunanistan'ın dış politikasında Avrupalılaşmanın katkısı irdelenecek ve bu çerçevede Türkiye'yle ilişkilerin bu sürece etkisi değerlendirilecektir.

Yunanistan-Türkiye-AB üçgeninde 21. yüzyıla iyimser bir tabloyla girilmekle birlikte, o günden bu yana yaşanan gelişmeler, Yunan dış politikasında görülen

[4] Sözkonusu tanımlama, Heraclides'in "Yunanistan ve 'Doğu'dan Gelen Tehlike' Türkiye" kitabının başlığından alıntıdır (Heraclides, 2002).

paradigma veya strateji değişikliğinin sürdürülebilir olup olmadığına dair soru işaretlerinin doğmasına yol açmakta ve Atina'nın izlediği yöntemlerin arzulanan sonuçları vermedeki başarısını sorgulatmaktadır. Nitekim, 21. yüzyılın ilk on yılında ikili ilişkilere damga vuran yakınlaşma süreci ve buna paralel olarak Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinde kaydettiği ilerlemeler, bilhassa 2010'ların ikinci yarısından itibaren artan şekilde tersine döndü ve yine birbirine paralel olarak her iki alana da olumsuz bir gündem hâkim oldu. Bu nedenle, bu bölümde, son dönemde yaşanan göç ve Doğu Akdeniz'deki birbiriyle bağlantılı enerji ve deniz yetki alanları krizleri üzerinden Yunanistan'ın Türkiye politikalarındaki Avrupalılaşmanın sınırları gösterilmeye çalışılacaktır.

"Yunanistan'ın Makedonya Politikasında Avrupalılaşma" başlıklı üçüncü bölümde, öncelikle Atina'nın Soğuk Savaş sonrası Balkanlardaki gelişmeleri ne şekilde okuduğu ve bu bağlamda Makedonya'nın isim sorununun ortaya çıkışı ele alınacak, Yunanistan'ın dış politikada "Üsküplüleşme" dönemi olarak anılan 1990'ların ilk yarısında konuyu AB bünyesine taşıma şekli incelenecektir (Tziampiris, 2003: 146; Veremis, 1999: 38). 1990'ların ikinci yarısından itibaren Yunan dış politikasında görülen dönüşüm, Atina'nın Balkanlar politikasına ve bu kapsamda isim sorununa yaklaşımına da pragmatik bir şekilde yansımıştır. Dolayısıyla, Atina'nın çevrelemeden angajmana, Üsküp odaklı dış politikadan Brüksel'in pusula teşkil ettiği bir dış politikaya yönelimi, AB'de bir Balkan ülkesi olmaktan Balkanlar'da bir AB ülkesi -ve hatta AB'nin öncüsü- olmaya dönüşümü, Makedonya'yla ilişkileri çerçevesinde ele alınacaktır. Ancak bu değişikliğin ne ölçüde içselleştirilmiş ve sürdürülebilir olduğu tartışmalıdır. Zira, Makedonya'nın AB'ye adaylığıyla birlikte Atina, ikili ilişkilerde pozitif gündemden negatif koşulluluğa geri dönmüştür. Bu bölümün son kısmında sözkonusu negatif koşulluluğun ısrarlı bir şekilde takip edilişi ve bunun sonucunda Makedonya'nın Prespa Anlaşması'yla birlikte ismini değiştirmesi ele alınacaktır.

Yunanistan'ın dış politikada yaşadığı dönüşümü Avrupalılaşma kavramıyla açıklamak mümkündür. Üye devletlerin dış politika davranışlarını açıklamaya çalışan bir kavram olarak Avrupalılaşma, ulusüstü analiz düzeyi ile ulus devlet analiz düzeyi arasında bağ kurmak ve etkileşimlerini incelemek suretiyle dış politika analizinde farklı bir mercek sunmaktadır. Bu tezde, Yunan dış politikasında Avrupalılaşmanın sınırları Türkiye ve Makedonya'yla ilişkileri üzerinden analiz edilecektir.

A) AVRUPALILAŞMA KAVRAMI

Avrupalılaşma, AB bütünleşmesine dair yeni işlevselcilik, hükümetlerarasıcılık ve liberal hükümetlerarasıcılık gibi başlıca teorilerin[5] eksikliklerini tamamlamak amacıyla ortaya çıkarılan ve Avrupa Çalışmaları'nda özellikle 2000'lerden itibaren artan şekilde gündeme gelen bir kavramdır. AB ile üyeleri arasındaki ilişkileri araştırmada

[5] Yeni işlevselcilik, sektörel bütünleşmeye ve teknokratik işbirliğine dayanmaktadır. Siyasi olmayan araçlarla ulusüstü yeni bir siyasi sistem kurmayı öngörmektedir (Haas, 1958: 16). Bu teoriye göre, ekonomik bütünleşme aşama aşama arttıkça, bu dinamiği sürdürebilmek için daha fazla siyasi eşgüdüm ve işbirliği gerekecek, bu da siyasi bütünleşmeyi körükleyecektir. Dolayısıyla, yeni işlevselciliğin temel tezi, ekonomik bütünleşmenin siyasi alana da yayılacağı/sıçrayacağıdır. Ulusüstü bir kurumun sorunları çözmesi ve politika üretmesi, zaman içerisinde bireylerin de bağlılıklarını yeniden tanımlamalarına yol açacak, ulusüstü ve ulus içerisindeki aktörler daha fazla bütünleşme için baskı yapacaktır.
Yeni işlevselciler Avrupa bütünleşme projesinde teknokrasi gibi ulusüstü aktörlerin rolünü öne çıkarırken, hükümetlerarasıcılar ana aktör olarak rasyonel ulus devleti esas almaktadır (Jachtenfuchs, 2001: 246). Realist varsayımlara dayanan bu yaklaşıma göre, bütünleşmeye yol açan ve şekillendiren, ulus devletlerin -öncelikle siyasi ve jeopolitik- çıkarları ve eylemleri olup, süreç içerisinde ulus devletler kendi yetkilerini korur ve ulusal çıkarlarını azami kılmaya çaba harcarlar. Ortak kurumlara yetki devri, işbirliğini mümkün kılacak asgari düzeydedir. Bu bakımdan, hükümetlerarasıcıların Avrupa bütünleşmesini uluslararası işbirliğinin bir devamı, Avrupa bölgesine teşmilinden ibaret olarak gördüklerini söylemek mümkündür. Bütünleşme konusunda atılan adımlar, devletlerin güç dağılımının bir fonksiyonu, ulus devletler arasındaki pazarlıkların ve uzlaşıların bir sonucudur. Bu bakımdan, hükümetlerarası pazarlıklar sonucu AB düzeyinde alınan kararlar, sıfır toplamlı bir oyun niteliğindedir (Hix, 1999: 15).
AB, klasik bir uluslararası örgütün ötesinde, ancak federal devletin gerisinde, karma bir oluşumdur. Bu nedenle iki ana teori yeni işlevselcilik ve hükümetlerarasıcılığın yetersiz kaldığı noktada, liberal hükümetlerarasıcılık kuramının bu iki ana teori arasında bir orta yol bulma çabasını içerdiği söylenebilir. Buna göre, bütünleşme yönündeki talep, liberal ve yeni işlevselci yaklaşımlara paralel olarak, ulusal ekonomik ve sosyal aktörlerden gelmekte, devletlerin bütünleşme yönündeki tercihlerini ekonomik çıkarlara dayanan rasyonel seçimler yönlendirmektedir (Moravcsik, 1998: 3,5,14,18). Diğer yandan, realist ve hükümetlerarasıcı varsayımlar doğrultusunda, bütünleşmenin başat aktörü olarak ulus devletler görülmektedir. (Moravcsik, 1998: 1-2). AB'nin günlük işleyişinde egemenliğin paylaşılması ve delege edilmesi sözkonusudur, ancak bütünleşme yönündeki adımlar gibi hayati konularda hükümetlerarası pazarlıklar belirleyici olmaktadır. Hükümetlerarası pazarlıkların sonucu ise, devletlerin göreceli gücünü, asimetrik karşılıklı bağımlılığını yansıtmakta, bu pazarlıklarda veto tehditleri, koalisyon oluşturma, konular arasında bağlantı kuran paket uzlaşılara varma gibi yöntemlere başvurulmaktadır (Moravcsik, 1998: 3, 8-9, 63-65).

istifade edilen bu kavram, en basit şekliyle, AB üyeliğinin ulusal düzeyde yarattığı etki, AB'nin herhangi bir üye ülkede herhangi bir politika alanında fark yaratması olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan, Avrupalılaşmayı AB ile üye devletleri birbirine bağlayan bir süreç olarak tanımlamak da mümkündür. Avrupalılaşma, üye ülkelerde -ve hatta aday ülkelerde- yaşanan değişim sürecini ve AB'nin bu süreçteki rolünü incelemeye olanak sağlamaktadır.[6] Üye ülkeler bakımından Avrupalılaşmadan kaçış yoktur. Burada esas mesele, AB'nin ulusal düzeyde hangi şekilde, ne ölçüde, ne yönde, hangi hızda ve ne zaman fark yarattığıdır (Börzel&Risse, 2000: 4).

Ladrech'in Avrupalılaşma tanımı, bu alandaki çalışmalarda en fazla atıfta bulunulan tanımdır. Buna göre Avrupalılaşma, bir üye ülkenin "politikalarının istikametinin ve şeklinin, AB'nin siyasi ve ekonomik dinamikleri ulusal politikaların ve politika yapımının örgütsel mantığının bir parçası haline gelecek şekilde yeniden yönlendirildiği, aşamalı bir değişim sürecidir" (1994: 69). Bu tanımı daha da ayrıntılandıran Radaelli'ye göre, Avrupalılaşma, "ilk olarak AB politika süreci kapsamında tanımlanarak geliştirilen ve akabinde ulusal söylem, siyasi yapı ve kamu politikalarına dercedilen resmi ve gayrıresmi kuralların, usullerin, politika paradigmalarının, biçimlerinin, iş yapma şekillerinin, paylaşılan inanç ve normların (a) inşa, (b) yayılma ve (c) kurumsallaşma süreçleridir" (2003: 30). Radaelli'nin inşa ve yayılmaya yaptığı vurgu, Avrupalılaşmanın inşacı bir süreç olduğu anlayışını kuvvetlendirir niteliktedir.

Burada vurgulanması gereken husus, Avrupalılaşmanın öngörülerde bulunan bir teori değil, bir yaklaşım ve analitik bir çerçeve kavram olduğudur (Gross, 2007: 504). Neden sorusuyla değil, nasıl ve ne ölçüde gibi sorularla ilgilenir. Başka bir deyişle,

[6] Bu çalışmanın konusu olmadığı için incelenmeyecek olmakla birlikte, pek çok akademisyen, Avrupalılaşmanın ve uyum baskısının etkisinin aday ülkelerde de -ve hatta bazen daha güçlü şekilde- görüldüğü, bu etkinin genelde olduğu kadar dış politika özelinde de geçerli olduğu yönünde tespitlerde bulunmaktadır. Bkz. Featherstone (2003); Alecu de Flers (2005); Grabbe (2003); Matos (2015); Radaelli (2000).

bütünleşme teorilerinin araştırdıkları AB bütünleşmesinin doğası veya ne şekilde/hangi yöne evrileceği gibi sorularla ilgilenmez. Bunun yerine, AB düzeyindeki yönetişimin üye ülkeler üzerindeki etkilerini, politika yapım ve uygulama süreçlerinde AB'nin ne ölçüde ana referans noktası, mihenk taşı haline gelip gelmediğini inceler.

Avrupalılaşmanın etkisi zaman, analiz edilen ülke veya politika alanları bakımından düzensiz bir görünüm sergilemekte; dönemden döneme, bir üye ülkeden diğerine ve bir politika alanından başka bir alana değişen bir görünüm arzetmektedir. Jachtenfuchs'a göre, Avrupalılaşmanın boyutu kamu politikalarının hangi düzeyde - yalnızca üye devletler mi, üye devletler ve AB birarada mı, yoksa münhasıran AB tarafından mı- yürütüldüğüyle bağlantılıdır (2001: 250). Örneğin, Ortak Tarım Politikası ulusüstü bir politika alanı olduğu cihetle, üye ülke makamlarının bu alanda Brüksel'de alınan kuralları uygulamak dışında bir seçeneği bulunmamaktadır. Bu tür alanlarda Avrupalılaşmanın çok daha hızlı ve kolay olduğu görülmektedir. Oysa, Birlik düzeyindeki yetkilerin nispeten kısıtlı olduğu ODGP farklılık arzetmektedir. Ortak Tarım Politikası ulusal tarım politikalarının yerini alırken, ODGP açısından benzer bir yorumda bulunmak mümkün değildir. Buna rağmen, bir sonraki başlıkta ayrıntılı şekilde anlatılacağı üzere, ulusüstü nitelik taşımayan dış politika alanında dahi Avrupalılaşmanın izleri görülmektedir.

Alecu de Flers, hükümetlerarasıcı yaklaşımın dış politika alanında danışma, eşgüdüm ve işbirliği süreci olan gevşek nitelikteki Avrupa Siyasi İşbirliği'nin tesis edilmesinin gerekçelerini açıklayabildiğini, ancak bu işbirliğinin ODGP'ye dönüşümünü veya ODGP'nin üye ülke dış politikaları üzerindeki etkisini açıklayacak bir mercek sunmadığını, oysa Avrupalılaşmanın bu konuda bir analitik perspektif getirdiğini belirtmektedir (2005: 13). Bütün bunların ışığında, Avrupalılaşma, bütünleşme teorilerinin eksikliklerini giderici, nasıl ve ne ölçüde gibi sorulara verdiği yanıtlarla katma değer sunan bir analitik araçtır.

AB ile üye ülke düzeyleri arasındaki etkileşim, yukarıdan aşağıya doğru "indirme" ve aşağıdan yukarıya doğru "yükleme" kavramlarıyla açıklanmaktadır. Bu kavramlar Avrupalılaşma çalışmalarının anahtar kelimeleri haline gelmiştir. İndirme, AB politikalarının ulusal düzeyde benimsenmesi ve uyum sağlanması; yükleme ise, ulusal politikaların AB düzeyine taşınması, ihracı anlamına gelmektedir. Börzel, indirme ve yüklemenin esasında birbiriyle bağlantılı olduğuna dikkat çekmektedir. Zira, AB düzeyindeki politikaları ilk olarak başlatan ve şekillendiren de, daha sonra bu politikalara uyum sağlamaya ve/ya kendi gündemlerini bu politikalara yüklemeye çalışan da üye ülkelerdir (2003: 10-12). Bu bakımdan Avrupalılaşma, karşılıklı etkileşime dayanan, iki düzeyli/yönlü bir süreçtir. Aşağıdaki şekilde görüleceği üzere sirküler ve dinamik bir süreçtir ve yükleme ve indirme eşzamanlı olarak gerçekleşmektedir:

Bu dinamik süreci etkileyen faktörlerden biri, AB düzeyi ile ulusal düzey arasındaki "uyum derecesidir" *(goodness of fit)*. Avrupalılaşma literatüründe sıklıkla kullanılan bu kavrama göre, iki düzey arasındaki uyum seviyesi, Avrupalılaşmanın kolayca gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini belirlemektedir. Düzeyler arasındaki uyumsuzluk ile ulusal düzeydeki uyum baskısı doğru orantılıdır. Uyumsuzluk yüksek ise, uyum baskısı da yüksek olacaktır (Börzel&Risse, 2000: 5). Bu durumda Avrupalılaşma daha zor ve uzun olacak ve ulusal düzeyde daha fazla dirençle karşılaşılacaktır. Yunanistan, AET'ye girişinden itibaren izlediği ayrıksı tutumlar ve Topluluk hukukunu iç hukuka aktarma ve uygulamada sergilediği performansla, sözkonusu direnç bağlamında pek çok örnek sunmakta olup, bu örneklerden bazılarına tezin ilerleyen

bölümlerinde değinilecektir. Ayrıca, Yunanistan'ın bu direncinin arkasındaki etkenler ve sözkonusu direncin ne şekilde ve ne ölçüde kırıldığı da incelenecektir.

Featherstone, Avrupalılaşmaya dair literatür taraması sonucunda bu kavramın dört farklı kategoride kullanıldığını tespit etmektedir: 1) Tarihi bir olgu olarak Avrupa kontrolünün, kurumlarının, kültürünün ve uygulamalarının ihracı, 2) İnşacı teorileri hatırlatır şekilde, kültürel normların, fikirlerin, kimliklerin ve davranış kalıplarının Avrupa kıtası genelinde sınırötesi bir şekilde yayılmasını, siyasi kültür, vatandaşlık, aidiyet gibi alanlarda yarattığı değişiklikleri içeren kültürel yayılma, 3) AB üyeliğinden kaynaklanan doğrudan veya dolaylı baskılara ulusal düzeyde kamu kurumlarınca uyum şeklindeki kurumsal intibak, 4) AB kurallarının ulusal kuralların yerine geçmesiyle ulusal politikalar ile politika yapım süreçlerinin intibakı, artan şekilde "Brükselleşmesi" (2003: 5-10). Dış politika alanında Avrupalılaşmayı tanımlama ve analiz etmede kurumsal intibak ve politikalar ile politika süreçlerinin intibakı şeklindeki son iki kategori daha uygun bir çerçeve sunmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada Avrupalılaşma bağlamında öncelikli olarak bu kategorilere odaklanılacaktır.

B) DIŞ POLİTİKADA AVRUPALILAŞMA

1) Genel Tespitler ve Metodolojik Sınamalar

Dış politikada Avrupalılaşmanın, en basit haliyle, üye ülkelerin dış politikalarında AB etkisiyle yaşanan değişim süreci olarak tanımlandığını belirtmiştik. Avrupalılaşma kavramı, ilk olarak AB'nin düzenleyici ve dağıtıcı[7] nitelik arzeden, ulusal düzeyde benimsenmesi gereken bir AB modeli/şablonu barındıran, ekonomik bütünleşmeye dair birinci sütun kapsamındaki politika alanları için geliştirildi ve bu sütundaki bütünleşmeyi açıklamak amacıyla ortaya atıldı. Ancak, özellikle Maastricht Antlaşması'yla birlikte

[7] Düzenleyici politikalar, mevzuat aracılığıyla bağlayıcı kurallar getirmektedir. Dağıtıcı politikalar ise, ortak mali kaynakların belirli gruplara tahsisini içeren kamu politikalarıdır.

ODGP'nin Birliğin ikinci sütunu olarak tesisinin ardından, hükümetlerarası niteliğini koruyan bu sütuna dair akademik çalışmalarda da bu kavramdan istifade edilmeye başlandı. Bununla birikte, Avrupalılaşma kavramının dış politikaya tatbik edilmesi, bu politika alanının kendine münhasır karakteri, ulusal egemenliğe ve yüksek politikalara dair hassasiyetler ve dış politika alanında işbirliğinin hükümetlerarası niteliği nedeniyle başından itibaren tartışmalı ve daha zor oldu.

AB politikalarını dağıtıcı, tekrar dağıtıcı, düzenleyici ve kurucu olarak dört kategori[8] altında ele alan Dimitrakopoulos&Passas, Birliğin bu politika alanlarındaki yetkilerine göre, Avrupalılaşmanın da farklılık arzettiği sonucuna varmaktadırlar. ODGP'yi kurucu politikalar arasında sayan yazarlar, bu alanda düzenleyici ve dağıtıcı politikalardan farklı olarak inşacı öğelerin daha ağır bastığını belirtmektedirler (2004a: 11). Bu anlayışa göre, kurucu politikalarda devletlerin eli daha serbesttir ve diğer kategorilere oranla daha fazla yetkileri ve hareket marjları vardır. Dolayısıyla, dış politika alanında Avrupalılaşma süreci daha zor, yavaş ve sınırlı ölçüde gerçekleşebilmektedir.

Ülkeler ulusal çıkarların sözkonusu olduğu ve ulusal egemenlikle doğrudan bağlantılı olan bu alanda daha savunmacı bir tutum izlemekte, AB'ye yetki devrinde nispeten cimri davranmaktadırlar. Dış politikanın aynı zamanda bir ulusal kimlik konusu olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla, ulusal kimlik ve egemenliğin kaybı endişesi, bu politika alanında -doğal olarak- diğer AB politikalarına göre daha baskındır. Zira, dar ve klasik anlamda ulusal çıkarın tanımı, doğrudan dış politika ve savunma politikasıyla

[8] Sözkonusu kategorizasyon ABD'li siyaset bilimci Lowi'ye aittir (Lowi, 1972). Düzenleyici politikalar, yasama aracılığıyla bağlayıcı kurallar getirmekte olup, AB'nin rekabet, çevre, tüketicinin korunması, Tek Avrupa Pazarı gibi alanlardaki politikaları bu çerçeveye girmektedir. Dağıtıcı politiklar, mali kaynakların belirli gruplara tahsisini içermektedir. AB'nin Sosyal Politikası, Ortak Tarım Politikası, Eğitim-Kültür, Bilim ve Araştırma Politikaları bu kapsamdadır. Yeniden dağıtıcı politikalar ise, belirli grupların tahsis ettiği kaynaklardan farklı grupların faydalandığı, eşitsizliği gidermeye yönelik politikalardır. AB içerisinde bunun en iyi örnekleri Uyum Politikası ve Bölgesel Politikalardır. Kurucu politikalar, idari yapıları, kural ve usulleri tesis edecek örgütsel düzenlemeler getiren, yürütme yetkisi doğuran politikalardır. Kurucu politikalara AB içerisinde örnek olarak ODGP gösterilmektedir.

bağlantılıdır. Bu nedenle, dış politikada Avrupalılaşmayı tespit etmek veya ölçmek, çevre, sosyal politikalar, ekonomi, ticaret gibi diğer alanlara göre daha zordur. Öte yandan, bu durum, üye ülkelere tarım, ticaret, ekonomi ve parasal politikalar gibi ulusüstü ve daha katı düzenlemeye tabi politika alanlarına kıyasla hareket marjı tanımakta ve yukarıdan aşağıya olduğu kadar aşağıdan yukarıya Avrupalılaşmaya da imkân sunmaktadır.

Börzel&Risse'nin ifadesini kullanacak olursak, dış ilişkiler uyum baskısının yüksek olduğu bir alandır (2000: 5). Uyum baskısı yüksek olduğunda ulusal düzeyde direnç de fazla olacaktır. Dış politika değişime karşı daha dirençli bir politika alanı olduğu için, bu alanda yönetici elitin daha fazla otonomisi bulunmaktadır. Bu bağlamda, Avrupalılaşma bakımından dış politikanın ayrıksı bir politika alanını teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Dış politikanın hassasiyeti ve üye devletlerin kendi ulusal güvenlik çıkarlarını ortak bir ses oluşturmaktan daha önde tutmaları, bu alanda Avrupalılaşmayı sorunlu kılmayı sürdürmektedir. Nitekim, Lizbon Antlaşması'nın 2009 yılı sonunda yürürlüğe girmesiyle birlikte AB'nin sütunlu yapısı ortadan kaldırılmış ve AB kurumlarının ODGP alanındaki etkisini arttıracak bazı -sembolik- adımlar atılmışsa da, dış politika ve güvenlik politikası alanında ulusüstü bütünleşmeye doğru bir yönelim sözkonusu olmadı. Yeni konsolide antlaşmanın 24. ve 31. maddelerinde kayıtlı olduğu üzere, karar alma usullerinde ana ilke olarak oybirliği korundu ve nitelikli oy çoğunluğu kısıtlı kaldı.[9]

ODGP'de hükümetlerarasıcılığın korunması sonucunda, Avrupalılaşma konusundaki zayıflığın üç ana nedenini 1) yetki devrinin gerçekleşmemiş olması (ulusüstü kurumlara sınırlı yetki verilmesi), 2) yüksek düzeyde hukuki baskı olmayışı (diğer politika alanlarının aksine AB müktesebatı ve AB Adalet Divanı (ABAD)

[9] Consolidated Version of the Treaty on European Union, (2012), Official Journal of the European Union, C326,26.10.2012,https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c382f65d-618a-4c72-9135-1e68087499fa.0006.02/DOC_2&format=PDF, (23.03.2022).

kararlarından kaynaklanan bağlayıcı hukuki baskı bulunmayışı) ve 3) uyum sağlanacak net bir şablon (müktesebat) bulunmayışı, bunun yerine ODGP'nin daha ziyade deklaratif nitelik taşıması olarak sıralamak mümkündür. Bu nedenle, dış politika alanında AB'ye uyum baskısı, geleneksel olarak birinci sütun kapsamına giren politikalardan farklılık arzetmektedir.

Bununla birlikte, ODGP'nin hükümetlerarası niteliği nedeniyle Avrupalılaşmanın etkisinin görülmediğini ileri sürmek de gerçeği yansıtmayan bir yaklaşım olacaktır. AB düzeyi ile ulusal düzey arasında, ister olumlu ister olumsuz olsun, çift yönlü bir etkileşim mevcuttur ve Avrupalılaşmanın izleri ikinci sütunda da görülebilmektedir. Ulusal dış politikada ODGP'ye uyum sağlama çabaları ve ODGP'nin ulusal dış politika gündemini belirlemesi, buna somut örnekleri teşkil etmektedir.

Üye ülkelerin dış politikalarında Avrupalılaşma süreci, Avrupa Siyasi İşbirliği döneminde dahi yavaş, fakat tedrici bir şekilde görülmekteydi. ODGP'nin kurumsal gelişimiyle birlikte ise, Avrupalılaşmanın etkileri daha iyi görülmeye başlandı. Featherstone, politika ve politika süreçlerinin artan şekilde intibakına kanıt olarak, sorunların tanımlanma sürecinin AB düzeyine taşınmasını göstermektedir (2003:11). Ioakimidis ve Economides'in Yunan dış politikasında Avrupalılaşmanın ODGP'yle birlikte görülmeye başlandığı yönündeki tezleri de bununla örtüşmektedir (Ioakimidis, 2000; Economides, 2014).

Avrupalılaşma, bize, devlet düzeyiyle sınırlı analizlerin ötesine geçerek ulusal ve AB şeklindeki iki farklı analiz düzeyini birarada ele alan bir dış politika analizi yapma bakımından yardımcı olmaktadır. Ulusal düzey ile AB düzeyi arasında köprü vazifesi görmesi ve bu iki düzeyin "içiçe geçmişliklerini" ortaya koyması bakımından yararlı bir analitik kavramdır (Major&Pomorska, 2005: 1). ODGP'ye yönelik çabalar ile bunların karşısında ulusal dış politika ve güvenlik politikalarının devamlılığını, direncini ele almaktadır. Bu bakımdan, üye ülkelerin dış politikalarında Avrupalılaşma, "ulusal" ile

“ortak” arasındaki ilişkinin bir fonksiyonudur. Bu ilişki bazen uyumlu, bazen çekişmeli seyredebilir. Bu açıdan Avrupalılaşma kavramının dış politika analizlerine sağladığı katma değer, ODGP'yi üye ülkelerin ulusal dış politika analizlerine, ulus devletler faktörünü de ODGP analizlerine kazandırmasıdır.

Bununla birlikte, Avrupalılaşma kavramının dış politikaya uygulanması kimi metodolojik zorluklar ve sınırlamalar da içermektedir. Bunların bir kısmı genel nitelikli, diğerleri ise dış politika özelindeki zorluklar ve sınırlamalardır. Avrupalılaşma sürecinin iki yönlü, sirküler ve dinamik niteliği, neden ve etki, bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi bulanıklaştırmaktadır. Aralarında net sınırlar değil, geçişkenlik sözkonusudur. Avrupalılaşma bazen sürecin kendisiyken, bazen neden olarak rol oynayıp sonucu gerek AB düzeyinde gerek ulusal düzeyde değiştirebilir (Major&Pomorska, 2005: 2; Featherstone, 2003: 4). Ayrıca, AB'nin ulusal düzeyde kaydedilen değişikliklerdeki rolünü tespit etmek her zaman kolay ve/ya mümkün olmayabilir. Bu tespit, özellikle birinci sütuna göre daha az bütünleşmeye sahne olmuş olan ODGP alanında daha da geçerlidir. Değişim göstergelerini tanımlamak ve değişimi ölçmek çok daha fazla zorluk arzetmektedir (Major&Pomorska, 2005: 2).

Ne ölçüde “ortak” nitelik taşıdığı günümüzde halen tartışılan ODGP'de, AB düzeyinden üye devlet düzeyine indirilecek net bir şablon mevcut değildir. Bulmer&Radaelli, bunu, ODGP alanında Brüksel'den başkentlere doğru “net, dikey bir emir-komuta zincirinin bulunmayışı” şeklinde ifade etmektedirler (2004: 9). Örneğin, ODGP alanında tarım, çevre, tüketici hakları gibi alanlardan farklı olarak iç hukuka aktarılması gereken bağlayıcı direktiflerden söz etmek mümkün değildir. ODGP, yaptırımlara dair bağlayıcı kararlar dışında, daha ziyade deklaratif nitelik taşımaktadır. Bu nedenle, dış politikadaki yetkilerini ulusüstü mekanizmalara devretmemiş olan üye devletler bakımından ortak politikalar konusundaki uyum baskısının ne derece hissedilebileceğini ve bunun ne şekilde ölçülüp kanıtlanabileceğini tespit etmek kolay

değildir. Ayrıca, dış politika karar alma sürecinin gizlilik gibi mülahazalar nedeniyle her zaman şeffaf olmayabilişi de tespit zorluğunu arttırmaktadır. Buna ilaveten, dış politikada Avrupalılaşma sonucu bir değişiklik tespit edilse dahi, üye ülkelerin bunun Avrupalılaşma ve uyum baskısının bir sonucu değil, kendi özgül dış politika değerlendirmelerinin ve politika tercihlerinin sonucu olduğunu iddia edecekleri de unutulmamalıdır.

Son olarak, ulusal düzeyde meydana gelen değişimde Avrupalılaşma dışında başka bağımsız değişkenler de rol oynuyor olabilir. Böyle bir durumda, Avrupalılaşmayı diğer nedenlerden ayrıştırmak zorluk teşkil edebilir (Major&Pomorska, 2005: 2; Featherstone, 2003: 4). Major&Pomorska, Avrupalılaşmanın üye ülke dış politikaları üzerindeki etkisini daima diğer iç ve dış etkenlerle birlikte değerlendirmek gerektiğine işaret etmektedirler (2005: 2-3). İç politikada yaşanan gelişmeler, örneğin iktidar değişiklikleri, siyasi partilerin içindeki değişiklikler, kamuoyu baskısı, lobi gruplarının etkisi, modernleşme ve reform süreçleri gibi bazı etkenler ulusal düzeydeki değişikliklerde rol oynayabilir ve dış politika kararlarını etkileyebilir.

Major&Pomorska, tarihsel etkenler gibi kurumsal ve bürokratik geleneklerin de Avrupalılaşmayı kabul veya direnç göstermede şekillendirici rol oynadığına, bu bakımdan AB girdisinin ulusal düzeyde ne şekilde ele alındığının her bir üye devlette farklılık göstereceğine işaret etmektedirler (2005: 3). Buhari ise, Avrupalılaşmanın interaktif bir süreç olduğuna ve ülkenin kimliği, tarihi, ideolojisi gibi yapısal unsurların Avrupalılaştırmayı kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı bir ortam yarattığına, üye ülkelerin AB girdisine ne şekilde tepki vereceğini şekillendirdiğine dikkat çekmektedir (2009: 105-106). Bu yüzden, Avrupalılaşma konusunda genel bazı eğilimler tespit edilse dahi, her üye ülkenin Avrupalılaşması kendine has özellikler barındıracaktır. Yunanistan, birinci bölümde tartışılacak siyasi kültürü bağlamında Major&Pomorska ve Buhari'nin bu tespitlerine iyi bir örnektir.

Diğer yandan, AB dışındaki bazı uluslararası gelişmeler, örneğin Soğuk Savaş'ın bitişi gibi sistem değişiklikleri de bu tür dış politika değişikliklerine yol açabilir (Major&Pomorska, 2005: 2). Featherstone, ulusal düzeyde değişikliğe neden olacak bir diğer dış itici güç olarak küreselleşmeye dikkat çekmekte, zaman zaman ana bağımsız değişkenin Avrupalılaşma mı yoksa küreselleşme mi olduğunun bulanıklaştığı durumlar olabileceğini belirtmektedir (2003: 4). Nitekim, Yunan dış politikasının dönüşümünün Avrupalılaşmadan ziyade Yeni Dünya Düzenine bir yanıt olduğu yönünde görüşler mevcuttur (Fırat, 2002: 52, 73). Manners&Whitman, dış politikada Avrupalılaşmanın üye ülkelerin dış politikalarında Soğuk Savaş sonrası küresel düzene, 21. yüzyılın sınamalarına uyum sağlamak için bir şablon sunduğunu belirtmektedirler (2000b:246). Bu tespit de iki -bağımsız- değişken arasındaki bulanıklığa işaret etmekte, Avrupalılaşmanın gerçekten bağımsız bir değişken olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir.

Yukarıda değinilen metodolojik zorlukları aşabilmek ve kapsamlı bir analiz yapabilmek için, Avrupalılaşma kavramını farklı yaklaşımlarla bağdaştırarak resme dahil etmek daha açıklayıcı olacaktır.

2) Dış Politikada Avrupalılaşmanın Farklı Şekilleri

Bu çalışmada Wong'un üçlü taksonomisi esas alınmaktadır. Buna göre, dış politikada Avrupalılaşma, kurumların aktörlerin davranışlarını şekillendirmesini esas alan yeni kurumsalcı yaklaşımlardan rasyonel seçim kurumsalcılığına dayanan 1) ulusal intibak, 2) ulusal yansıtma ve sosyolojik kurumsalcılığa dayanan 3) kimliğin yeniden inşası şekillerinde gerçekleşmektedir (2005: 137, 138, 142, 147).

a. Ulusal İntibak

AB kaynaklı uyum baskısı sonucunda ulusal düzeyli politikalar, kurumlar ve tercihler değişiklik gösterir. Dolayısıyla, ulusal intibak özünde yukarıdan aşağıya doğru uyum, yakınsama, indirme sürecidir. Bu altbaşlıkta sözkonusu sürecin kapsamı, neden ve

nasıl gerçekleştiği ve önündeki engeller ele alınacaktır. Üye ülkelerin neden ve hangi şartlarda uyum sağladığını anlatırken, "sonuç mantığı" kavramından da istifade edilecektir. Zira, intibak bilinçli bir tercihin sonucudur. Tezin ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere, Yunanistan da kendi gündemiyle ve çıkarlarıyla uyumlu olduğu sürece ve selektif bir anlayışla intibak sağlamıştır.

Ulusal intibak yaklaşımı, ulusal politikaların AB normları ve müktesebatına yakınsama veya intibakının gerçekleşip gerçekleşmediği, ulusal kurumların ve yapıların AB bütünleşmesine uyum sağlayıp sağlamadığıyla ilgilenir. Dış politika açısından ele alındığında bu, artan şekilde "Avrupalı" bir gündem, üye ülkelerin ODGP'ye uyum sağlaması ve ulusal mahfuz alanlar *(domaines réservés, domaines privés)* yerine ortak politika amaçlarına bağlılık, ortak hedef ve eylemlerin ulusal hedef ve eylemler yerine öncelik kazanması, yeri geldiğinde AB birliğini korumak ve AB projesinin ilerletilebilmesi için geleneksel politika tutumlarında değişikliğe gidebilme, esneklik gösterebilme gibi anlamlara gelmektedir (Gross, 2007: 505). Bu tarz Avrupalılaşmada, ulusal dış politika müesses nizamı, artan şekilde AB kurallarını, dış politika gündemini ve müktesebatını benimsemektedir. Ladrech'in tanımıyla, AB uygulamaları ve dinamikleri artan şekilde bu ulusal kurumların örgütsel mantığının ve düşünce sistematiğinin bir parçası haline gelmekte, bu kurumlar ve politikalar aşamalı olarak AB uygulamalarına uygun şekilde yeniden yönlendirilmektedir.

Öte yandan, ulusal intibakın otomatik bir süreç teşkil etmediği ve bazı sınırları olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Ulusal intibak genel geçer bir doğru kabul edilirse, "patika bağımlılığı" kapsamında her üye devletin aynı dış politika önceliklerini benimsemesi ve aynı dış politikayı izlemesi beklenir. Oysa, ODGP'nin gerek söylemde gerek eylemde ne ölçüde "ortak" olduğu bugün halen tartışılmaktadır. Bu tespit, özellikle üye ülkeler bakımından hassas kimi dış politika ve güvenlik konularında geçerlidir, çünkü üye ülkeler bazı üçüncü ülkelerle özel ilişkilerini veya bazı özel konuları ulusal

hassasiyetler gibi gerekçelerle kendi uhdelerinde yürütmeyi tercih ederler. Bunları Avrupalılaştırmaktan sakınabilirler. Kavakas, üye ülkelerin hayati ulusal çıkarlarını ilgilendiren bu tür konularda ODGP'nin genel tutumundan farklılaşmasının veya önceliklerinin farklılık arzetmesinin doğal olduğunu, öte yandan Avrupalılaşma bağlamında değerlendirebilmek için bunun gerçekleşme sıklığı ve şartlarına bakmak gerektiğini belirtmektedir (2001: 90).

ODGP'nin oybirliğine dayanması sonucunda bu tür konulardaki kararlar, üye ülkeler arasındaki uzlaşıyı, bir başka deyişle en küçük ortak paydayı yansıtmaktadır. Ulusal intibak mantığının tersine bir durum teşkil etmektedir. Bu durum, özellikle ulusal güvenlik meseleleri gibi hassasiyet taşıyan konularda gözlenmekte ve ulusal intibakı sınırlamaktadır. Örneğin, ilerleyen bölümlerde Yunanistan'ın Türkiye ve Makedonya politikaları özelinde açıklanacağı üzere, "ulusal" dış politika konuları intibak sürecinin dışında bırakılmaktadır. Daha yumuşak bir ifadeyle, en zor ve en geç intibakın bu konularda olacağını ileri sürmek mümkündür. Dolayısıyla, bu konular, Avrupalılaşmanın test edilebileceği alanlardır.

Kavakas, ODGP'de Yunanistan'ın rolüne dair analizinde, Yunan dış politikasının AB dış politikasına uyumunun ancak 1980'lerin sonuna doğru başladığını, bununla birlikte "ulusal" nitelikteki konuların bu uyum sürecinin dışında bırakıldığını belirtmekte, bu dışlamaya gerekçe olarak güvenlikleştirmeyi göstermektedir (2001: 106, 109). Güvenlikleştirme, bir konuya dair tehdit algılamalarını abartarak gerçeğin ötesine taşımak suretiyle o konuyu hayati bir ulusal çıkar meselesine dönüştürme sürecidir. Bir düşman yaratılmakta ve bu düşmandan kaynaklanan askeri tehdidi dengelemek için silahlanmaya yönelinmektedir. Bu tür bir yaklaşım düşmana karşı askeri yığınağı haklı, güvenlikleştirmeye tabi konuya dair herhangi bir eleştirel tartışmayı tabu kılmakta, kamuoyu baskısını beraberinde getirmekte ve iktidarın uzlaşı-çözüm yolunda hareket marjını kısıtlamakta, böylelikle dış politikada milliyetçi muhafazakarlığa yol açmaktadır

(Kavakas, 2001: 9, 105, 166, 169). Kavakas, bu çerçevede, güvenlikleştirmenin ulusal konularda intibaka engel olduğunu savunmaktadır (2001: 109, 190). Dış politikada Avrupalılaşmayı, ODGP hedeflerinin, politika biçimlerinin, usul ve kurumsal gerekliliklerinin içselleştirilmesi olarak tanımlayan Ioakimidis de Yunan dış politikasının Avrupalılaşmasının "çok zor ve sancılı bir süreç" olduğunu, henüz tamamlanmadığını ve tüm konuları kapsamadığını kabul etmektedir (2000: 359). Bu bakımdan güvenlikleştirme ile Avrupalılaşma arasında ters bağıntı mevcuttur.

Dış politikada Avrupalılaşmaya dair, uyum derecesinin tespitinde güçlük, şablon eksikliği gibi genel metodolojik sorunlar, ulusal intibak yaklaşımı bakımından özellikle geçerlidir. Bu nedenle March&Olsen'in kurumların işleyişine dair "sonuç mantığı" ve "uygunluk mantığı"nın *(logic of consequentiality vs. logic of appropriateness)* Avrupalılaşmaya nasıl tatbik edildiğini incelemekte fayda bulunmaktadır. Sonuç mantığı, eylemlerini çıkarlarına ve rasyonel hesaplamalara göre şekillendiren aktörlerin davranışlarını açıklamaktadır. Bu mantığa göre, aktörler karar alır ve eyleme geçerken önlerindeki seçenekleri incelemekte, her bir seçeneğin olası sonuçlarını değerlendirmekte, fayda-maliyet hesabı yapmakta ve kendilerine en iyi sonucu sağlayacak alternatifi tercih etmektedirler. Uygunluk mantığı ise, aktörlerin eylemlerini kurumlar etrafında şekillenen kurallar ve örnek davranışlara göre gerçekleştirmesidir. Bu anlayışa göre, aktörler bu kuralları doğal, doğru ve meşru olarak gördükleri için onlara riayet etmekte, bir siyasi topluluğun üyeliği veya başka kaynaklara dayanan rol ve kimlikleri ışığında kendilerinden beklenen davranışları yerine getirmektedirler (2004: 3,5). Uygunluk mantığına kimliğin yeniden inşası bölümünde değinilecektir. Bu bölümde ise, sonuç mantığı ele alınacaktır.

Bu yaklaşımda devletler, sabit ulusal çıkarlarını azami kılmayı hedefleyen ana aktörler olmayı sürdürürler. Ulusal intibak, ancak ulusal tercihlerle uyumlu olduğu ve somut kazanımlar getirdiği takdirde gerçekleşmektedir. Üye ülkeler, aksi takdirde, intibak

yerine kendi gündemlerinin AB düzeyinde kabulünü sağlamaya çalışmakta veya bunun mümkün olmadığı hallerde son çare olarak veto gibi başka yollara başvurmaktadırlar.

Alecu de Flers, ulusal tercihlerin değişmeyeceğini, ancak stratejik adaptasyon gerçekleştirilebileceğini, bu bağlamda izlenen stratejilerin değişebileceğini, pazarlıklar ve al-ver anlaşmaları gibi taktiksel değişikliklere gidilebileceğini, bu değişikliklerin de esasında rasyonel hesaplara dayandığını ifade etmektedir (2005: 14). Dolayısıyla, ulusal çıkarlar önceliğini korurken, bu çıkarların daha stratejik şekilde formüle edilmeye başladıklarını söyleyebiliriz. Bu bağlamda, Avrupalılaşmayı dış politikanın daha stratejik bir şekilde sunularak uygulanması, uzun vadeli çıkarları güvenceye almak için kısa vadede tavizler vermeye açık esnek yaklaşımlar geliştirilebilmesi, özetle "Avrupalı" şekilde iş yapılması olarak ifade edebiliriz. Yunan dış politikası da, Birlik içerisinde çıkarlarını azami kılmanın yolunun işbirliğinden geçtiğini idrak etmek suretiyle, zamanla artan şekilde bu yaklaşımı benimsemiştir. Atina'nın Hükümetlerarası Konferanslardaki tutumları ve Türkiye politikasındaki strateji değişikliği bunun örnekleridir.

Featherstone da benzer şekilde, Avrupalılaşmanın iki düzeyli [AB ve ulusal düzeyler] yapı içerisinde çıkarların ve yeteneklerin yeniden tanımlanmasına imkân sağladığına ve ulusal aktörlere çeşitli olanaklar sunduğuna işaret etmektedir (2003: 9). Bu bağlamda, ulusal aktörlerin bazen ülke içerisinde reform gerçekleştirebilmek için bir "dış bağdan" faydalanma stratejisine başvurduklarına dikkat çekmektedir (Featherstone, 2003: 9). Kazamias'la ortak makalesinde, bunu Putnam'ın pazarlıklara dair "iki-düzey" yaklaşımına atıfla açıklamakta, ülke içinde reform gerçekleştirmeyi arzu eden ulusal aktörlerin bu konuda AB'nin sunduğu yeni olanaklardan yararlanmaya başvurduklarını, AB tarafından kısıtlanmayı, davranışlarının şekillendirilmesini tercih ettiklerini belirtmektedir (Featherstone&Kazamias, 2001: 7).

Putnam'ın sözkonusu yaklaşımına göre, devletler ulusal/iç ve uluslararası olmak üzere iki düzeyden baskı ve kısıtlama altında hareket etmektedirler. Bu çerçevede, bir

devletin herhangi bir uluslararası müzakeredeki tutumu hem uluslararası ortakları nezdinde hem de ülke içinde kabul edilebilir olmalıdır. Devlet, uluslararası düzeyde benimsediği tutumuna veya altına girdiği taahhütlere iç destek sağlayabilmelidir. Aksi takdirde, bu taahhütleri uygulamada zorluklarla karşılaşabilir. Devletin karşı karşıya olduğu bu iki düzeyli kısıtlama, ona aynı zamanda bu düzeylerden birbirlerine karşı istifade etme imkânı da vermektedir (1988).

Featherstone&Kazamias'ın Avrupalılaşmanın reformist ulusal elitler tarafından desteklendiğini ve Güney Avrupa'da modernleşme ile Avrupalılaşma arasında bağ bulunduğunu ifade etmelerinin arkasında, bu anlayış yatmaktadır (2001: 4,7, 13). Radaelli de benzer şekilde Avrupalılaşmanın ulusal reformculara meşruiyet sağlamaya yaradığına işaret etmektedir (2000: 18). Karar alıcıların Avrupalılaşmaya ayak diremeleri, ülke içindeki itirazlardan ve bunun olası siyasi-ekonomik sonuçlarına dair mülahazalardan kaynaklanabilir. Öte yandan, ulusal intibak, bu iki-düzeyli oyunlar sayesinde, ulusal aktörlere iç politikada kamuoyuna hesap verirken suçlu olarak Brüksel'i işaret etme veya kamuoyu nezdinde popüler olmayacak kararları AB politikalarıyla haklı gösterme imkânı da tanımaktadır.

Ulusal intibakın bir diğer boyutu, getirdiği kurumsal ve usule dair yeniliklerdir. Dış politikada Avrupalılaşma, artan ve düzenli etkileşim, sosyalleşme, bilgi paylaşımının niceliksel ve niteliksel artışı ve eşgüdüm refleksinin doğması gibi biçimlerde üye devletlerin diplomatlarının çalışma şekillerini etkilemektedir (Gross, 2007: 503). Bu, Dışişleri Bakanlıkları açısından bazı kurumsal değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Örneğin, Avrupalılaşmayla birlikte gerek ulusal düzeyde gerek AB'li muhataplarla eşgüdüm ihtiyacı artmaktadır. Dışişleri Bakanlıkları üye ülkelerin AB'yle ilişkilerinde geleneksel olarak bekçi veya ara yüz rolünü üstlenmektedir. Ancak, Avrupalılaşmanın ulusal kurumlar üzerindeki etkileri incelendiğinde, Dışişleri Bakanlıkları dışındaki ulusal kurumların sürece artan şekilde dahil olduğu da göze çarpmaktadır. Göç, ticaret, kalkınma

gibi dış politikayla yakından ilgili Konsey toplantılarında diplomatlar dışındaki ulusal bürokratlar da toplantılara katılarak müzakere etmektedirler. Bu, bir yandan bekçilik rolünü aşındırmakta, diğer yandan ulusal pozisyonların koordinasyonu görevinin artmasına yol açmaktadır. Dışişleri Bakanlığının otomatik olarak aşınan AB ile ulusal düzey arasındaki bekçi rolünü korumak için ilave çaba harcaması ihtiyacı doğmakta, buna paralel olarak artan eşgüdüm ihtiyacı, Dışişleri Bakanlığına bu konuda bir manivela sağlamaktadır. Avrupalılaşmanın yol açtığı diğer kurumsal değişiklikler arasında Dışişleri Bakanlıklarında AB portföyünün öneminin artması ve buna mukabil AB konularından ve ODGP'den sorumlu personelin güçlendirilmesi de sayılmaktadır.

AB üyeliği, ulusal dış politikalarda yalnızca bir yöntem/araç olarak değil, içeriksel açıdan da zenginleşme ve genişleme sağlamaktadır. Bilgi paylaşımı ve iletişim açısından intibak gerektirmekte ve fırsatlar sunmaktadır. Örneğin, AB içi eşgüdüm toplantıları ve COREU (*Correspondance Européenne*) iletişim ağı, bilgiye erişim konusunda çarpan rolü oynamaktadır. COREU, 27 üye ülke, AB Konseyi, AB Dış İlişkiler Servisi ve AB Komisyonu arasındaki dış politika iletişim ağıdır. Teleks üzerinden gizli, düzenli bilgi akışının yanısıra, acil durumlarda hızlı şekilde karar almaya da katkı sağlamaktadır.[10] Bu tür eşgüdüm mekanizmaları, daha geniş ve etkin bir diplomatik ağa ve yeteneklere sahip üye ülkelerin bilgi havuzundan istifade etme olanağı sunmaktadır. Bu, özellikle dış politika ağı, bilgi toplama-işleme kapasitesi ve ilgi alanları sınırlı küçük üye devletler açısından önemli bir fırsat teşkil etmektedir.

Buna ilaveten, ODGP'nin özellikle küçük üye ülkelere en önemli katkılarından biri, kısıtlı müktesebata sahip dış politika gündemlerini genişletmesidir. Üye ülke diplomatları, AB Konseyi'nin Latin Amerika'dan Asya'ya, terörizmle mücadeleden silahsızlanmaya çeşitli konulardaki coğrafi ve tematik çalışma gruplarına iştirak

[10] COREU (CORespondance EUropéenne), https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/coreu-corespondance-europ-enne.html, (27.03.2022).

etmektedirler. Dolayısıyla, kendileri açısından öncelikli dış politika konularını korumakla birlikte, dış politika ufuklarını genişletmektedirler. Böylece, Avrupalılaşma, dış politika gündemi ve yetenekleri sınırlı küçük üye devletlere daha fazla fırsat sunmaktadır.

Politika tercihlerinde AB normları ve dış politika gündemine doğru bir değişim öngören ulusal intibak şeklindeki Avrupalılaşmanın içeriksel bir diğer katkısı, dış politikada ulusal güvenlik kavramını yumuşatması, düşük öncelikli politika alanlarına genişletmesi ve liberal eğilimleri güçlendirmesidir. Bu değişikliğin asli bir unsuru, fırsatlara ve karşılıklı bağımlılığa ve mutlak kazanımlara öncelik veren jeoekonominin öneminin artması, ulusal çıkarların rasyonel ve ekonomiye öncelik verecek şekilde yeniden tanımlanmasıdır. Ioakimidis, bu bağlamda AB dış politika mekanizmalarına katılımın Yunan dış politikasının kapsamının yüksek politika alanları ve ulusal konuların ötesine genişlemesine katkıda bulunduğuna dikkat çekmektedir (2000: 363). Bu, hem tematik hem de coğrafi bir genişleme anlamına gelmiş ve Dışişleri Bakanlığı'nın yapısında da bazı değişikliklere yol açmıştır. Ekonomik konuların önemini ve uzak coğrafyalara ilgiyi arttırmıştır. Bu gelişmelerde, AB'nin yaygın dış ekonomik ilişkileri ve ticaret politikalarının, bu unsurları dış politikada araç olarak kullanmasının ve Yunanistan'ın buna uyum sağlamasının da rolü vardır (Ioakimidis, 2000: 363-364).

Bu açıdan, Avrupalılaşmanın dış politika açısından jeopolitiğin önemini kısmen azalttığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak, Kavakas bu görüşe tam olarak katılmamaktadır. Dış politikada jeoekonomiye geçiş başlasa da, ülkenin sıklıkla jeopolitik mülahazalarca yoldan çıkarıldığını, dolayısıyla üyelik sonrası dış politikanın esasında Avrupacılar ile gelenekselci yönelim arasında bir mücadeleye sahne olduğunu belirtmektedir (2001:168). Yazara göre, dış politikada jeopolitikten jeoekonomiye geçişe karşı çıkan ve direnç gösteren kesimler, bu amaçla güvenlikleştirmeye başvurmakta; komşularla ikili gündemde belirleyici unsur milliyetçilik ve başlıca gündem konuları toprak bütünlüğü, egemenlik, sınırlar, azınlıklar vb. olmaktadır (2001: 165-166).

b. Ulusal Yansıtma (Projeksiyon)

Dış politikadaki farklı Avrupalılaşma şekilleri arasında en somut gözlemlenebileni ulusal yansıtmadır. Ulusal intibak sürecinin aksine, bu modelde aşağıdan yukarıya doğru bir etkileşim sözkonusu olup, üye devletlerin ODGP üzerindeki etkilerine odaklanılmaktadır. Ulusal yansıtma, gücün azami kılınması hedefi doğrultusunda faydalı bir araçtır. Yansıtmanın sağladığı güç çarpanı, bilhassa Yunanistan gibi küçük üye ülkeler açısından daha fazla anlam ifade etmektedir. Örneğin Atina, yansıtmayı başarılı bir şekilde uygulamak suretiyle, Türkiye ve bilhassa Makedonya'yla ilişkiler konusunda AB içerisinde normal konumunun ötesinde, başat bir aktöre dönüşmüştür.

Ulusal yansıtma, ulusal çıkarların AB düzeyine taşınması ve bu düzeyde takibi ve teşvikidir. Bu modele göre, üye devletler kendi fikir ve politika tercihlerini AB düzeyine ihraç etmekte, kendi ulusal hedeflerini AB bağlamında tanımlamaktadırlar. Bir başka deyişle, ulusal politika ve hedeflerini Avrupalılaştırmaktadırlar. Bu bağlamda ODGP, ulusal politikaların Brüksel'e ihraç edilmesi yoluyla güçlendirilmesine yönelik yararlı bir siyasi platform sunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, devletler pasif değil, proaktiftir ve AB'nin sunduğu bu platformdan etkin şekilde yararlanmaya çalışırlar. Üye devletler, kendi dış politika tercihlerini ve gündemlerini AB'ye "yüklemede" başarılı oldukları ölçüde ulusal politikalarını "Avrupalılaştırmış" olurlar. Avrupalılaşma, intibak ve inşacı yaklaşımlar bağlamında "içselleştirmeyi" öngörürken, yansıtma bağlamında "dışsallaştırma" olarak tanımlanabilir (Tsardanidis&Stavridis, 2005: 221, 223). Bu bağlamda, dış politikada Avrupalılaşma, ulusal güç ve yetenekleri arttırmaya yönelik, stratejik niteliği haiz bir araçtır.

Ulusal yansıtma, devletlerin başta güvenlikleri olmak üzere sabit ulusal çıkarlarını maksimize etmeyi gözeten rasyonel aktörler oldukları yönündeki realist varsayımlarla uyumludur. Bu varsayımı AB dış politikasına uygulayacak olursak, hükümetlerarasıcılık,

üye devletleri "ulusal çıkarlarına göre hareket eden ve AB dış politikasını şekillendiren ve etkileyen bağımsız güçler" olarak görmektedir (Wong, 2005: 146). Buna göre, üye devletler ancak kendi çıkarlarına hizmet ettiği takdirde Avrupalılaşmaya olumlu bakmakta ve bu çıkar ve hedeflerini AB düzeyinde kabul ettirmek için çaba harcamaktadırlar. Bu bağlamda, ulusal yansıtma modeli Yunan politikalarındaki değişime ciddi bir ışık tutabilme potansiyelini barındırmaktadır.

Nitekim Economides, Yunan dış politikasında AB'nin etkisi ve rolünü, ulusal çıkarlara ulaşmada AB'nin etkisinden istifade etme şeklinde açıklamaktadır (2014: 74). Avrupalılaşma jargonundaki yüklemeye/yansıtmaya tekabül eden bu "politika transferi", dış politika hedeflerini "dar, ulusal hedeflerden daha kapsamlı AB hedeflerine" dönüştürmektedir. Dolayısıyla, yazar, bunun, hedefleri Avrupalılaştırma anlamına geldiğini belirtmektedir (Economides, 2014: 75). Kavakas da dış politikada Avrupalılaşmada ulusal önceliklerin AB gündemine taşınmasına ağırlık verildiği görüşünü paylaşmaktadır. Yazara göre, intibak yoluyla Avrupalılaşma ulusal konuları dışlamış, ana hedef, bu konuların AB gündemine taşınması suretiyle ulusal pozisyonların güçlendirilmesi olmuştur (2001: 109).

Bu açıdan ele alındığında, dış politikada yansıtma yoluyla Avrupalılaşma, üye ülkelere uluslararası düzeyde etkilerini artırma, ortak AB gücünden faydalanma imkânı sunmaktadır. Üye devletler, hükümetlerarası pazarlıklarda kendi önceliklerini AB'nin herhangi bir dış politika konusundaki tutumuna yansıtabildikleri, AB'nin o konuda tek sesle -hatta o üye ülkenin sesiyle- konuşmasını sağlayabildikleri takdirde, başarılı olmuşlar demektir. Uluslararası örgütlerde yapılan AB içi eşgüdüm toplantıları, bir AB üyesinin uluslararası bir pozisyona gösterdiği adayın diğer 26 üye ülke tarafından benimsenmesi gibi örnekler de AB'nin üye ülkelerin dış politikasına yaptığı bu tür katkıların bazı somut göstergeleridir.

Dış politikaların AB kanallarıyla ve AB düzeyinde yürütülmesi taktiği, öncelikle ulusal politikaların AB aracılığıyla meşrulaştırılmasına hizmet eder. Üye ülkelerin ulusal tutumlarını kendi çıkarları doğrultusunda değil, AB'nin yüksek çıkarları ve değerleri adına benimsemiş gibi yansıtmaları, ulusal politikaların gücünü arttırmada çarpan etkisi görür. Nitekim, dış politika uygulayıcıları genelde ODGP'yi bir kısıtlamadan çok fırsat olarak görmektedirler. Bu tespit, özellikle küçük ülkeler açısından daha anlamlıdır. Zira, Yunanistan gibi üyeler, Fransa gibi büyük üyelere nazaran dış politikadaki kapasite eksikliğini ODGP'yle kapamakta, ODGP'ye daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar.

Özellikle rotasyona tabi olan altı aylık Dönem Başkanlıkları, üye devletlerin uluslararası politikadaki profillerini yükselttikleri ve dış politika güçlerini normal kapasitelerinin üzerinde yansıttıkları *(overstretching)* bir süreçtir. Her bir üye ülke kendi Dönem Başkanlığının önceliklerini ve Dönem Başkanlığı programını hazırlar. AB'nin altı ay boyunca izleyeceği ana konuların belirlendiği bu çalışmalara kaçınılmaz olarak kendi dış politika önceliklerini dahil eder. Avrupalılaşma terminolojisini kullanacak olursak, kendi önceliklerini yansıtır ve böylece AB gündemini şekillendirir. Bu, tüm devletler için eşi bulunmaz bir fırsattır. Küçük üyelere normaldekinin çok ötesinde bir uluslararası profil, görünürlük ve nüfuz alanı sağladığı için daha da kıymetlidir.

Gerçekten de yansıtma, özellikle ölçek ekonomisi ve etkinlik/verimlilik bakımından rasyonel bir tercih teşkil etmekte, üye devletlerin tek taraflı hareket ettikleri durumlara kıyasla uluslararası etkilerini arttırmakta, [siyasi, ekonomik, askeri vd.] risklerini asgariye indirmektedir. Bu, özellikle AB dışındaki ülkelere yönelik tartışmalı politikalar bakımından önem arzetmekte ve bu tür politikaların maliyetini azaltmaktadır (Gross, 2007: 505; Wong, 2005: 137). Bu bağlamda, koşulluluğun da katkısıyla Birliğin en etkin dış politika araçlarından birini teşkil eden genişlemenin, ulusal çıkarlar için AB'den yararlanmaya son derece elverişli bir politika alanı sunduğunun altı çizilmelidir.

İntibak açısından değerlendirildiğinde kısıtlayıcı olan Avrupalılaşma, yansıtma bağlamında kendi ulusal çıkarlarını azami kılmayı hedefleyen tüm üye devletlere mutlak kazanım fırsatları sunmaktadır. AB'nin kurumsal yapısı sayesinde küçük üye devletler de kendi gündemlerini ve önceliklerini AB'ye taşıyabilmektedir. AB düzeyindeki pazarlıklar sıfır toplamlı bir oyun değildir; kazan-kazan anlayışına dayanmakta, uzlaşıyı ve en küçük ortak paydayı yansıtmaktadır. Dolayısıyla, ODGP'nin hükümetlerarası niteliği ve kararların oydaşma gerektirmesi, küçük devletlere de gerçek güçlerinin ötesinde imkânlar sunmaktadır. Nitekim, AB'nin küçük üye devletleri dikkate alındığında, ulusal yansıtmaya dair yukarıda örneklenen tüm faydalarda çarpan etkisi görülmektedir, çünkü bu devletlerin AB içerisinde ve ötesindeki dış politika seçenekleri ve etkileri büyük üye devletlere göre daha kısıtlıdır. Bu nedenle, Avrupalılaşma küçük üye ülkeler için daha cazip bir olanak sunmaktadır. Bu ülkeler "kendi çıkarlarını AB'nin çıkarları olarak korumak için gerekli kurumsal çerçeveye" kavuşmaktadır (Wong, 2005: 147). Bu bakımdan, ODGP'nin bir kısıtlamadan çok fırsat olduğu tespiti, özellikle küçük üye ülkeler bakımından geçerlidir.

c. Kimliğin Yeniden İnşası

Kimliğin yeniden inşası, dış politikada Avrupalılaşmanın ölçütleri en muğlak ve kanıtlanması en zor olan biçimidir. Bu Avrupalılaşma biçimi, üyeliğin bilişsel düzeydeki etkilerine, kimliğin ve bunun sonucunda çıkarların değişimine odaklanmaktadır. Bu nedenle, bu altbaşlıkta Avrupalılaşmanın kimlik, çıkar ve tercihler üzerindeki dönüştürücü etkisi, "uygunluk mantığı", sosyalleşme, öğrenme gibi kavramlardan istifadeyle değerlendirilecektir. Zira, bu kavramlar Yunanistan'ın AET/AB içerisinde tecritten yapıcı bir ortağa evrimini açıklayıcı güce sahiptir. Atina'nın Topluluk/Birlik içi politika yapım ve karar alma mekanizmalarına katılımının geçirdiği dönüşüme ışık tutmaktadır.

Wong'un açıkladığı üzere, "kurumlar maliyetleri asgari, bilgiyi ve faydayı azami kılacak eşgüdümün ötesinde bir rol oynarlar… AB'nin ortak politikaları ve siyasi müktesebatı, üye ülkeler arasında yeni çıkar ve kimlik kavramlarının doğuşuna yol açmıştır". Bu -hükümetlerarası bir formatta olsa dahi- elitler arasında gerçekleşmektedir (2005:145-146). Buna göre, bağlayıcı AB kurallarının, tüzük ve direktiflerinin ve ABAD yargısı tehdidinin bulunmadığı dış politikada dahi Avrupalılaşma ve zihinsel dönüşüm mümkündür. Sosyalleşme sonucu ortaya çıkan bilişsel uyum/yakınlaşma, buna imkân tanımaktadır. Politika tercihleri bu sosyal etkileşim süreci esnasında şekillenmektedir. Bu durum, dış politika alanının, birinci sütundaki ulusüstü düzeyden kaynaklanan zorunlu ve dikey değişimden ziyade, yatay ve büyük ölçüde gönüllü değişimi içermesine bağlanmaktadır.

Bu gönüllülük vurgusu, esasen March&Olsen'in uygunluk mantığı anlayışıyla örtüşür niteliktedir. Bu mantığa göre, aktörler eylemlerinin olası sonuçlarını ve elde edilecek faydayı ölçerek karar vermek yerine, eylemlerini sosyal açıdan "normal, doğru ve iyi" olarak tanımlanan kurallara uygun şekilde gerçekleştirmektedirler. March&Olsen, aktörler arasındaki etkileşimi düzenleyen kurumların davranışları yönlendirdiğine ve beklentileri belirlediğine vurgu yapmaktadırlar (2004: 5). Aktörler, "kurumların kurallarını içselleştirmekte ve ona uyumlu kimlikler geliştirmektedir" (Featherstone, 2003: 15). Ancak, sözkonusu kimliklerin gelişimi, bir öğrenme, uyum ve içselleştirme sürecinin sonucudur. Kurallar tecrübelerle ve sosyalleşmeyle öğrenilir; sosyal ağlar aracılığıyla yayılır, şekillenir. March&Olsen, aktörler uzun süreli ve sık etkileşime girdikleri, bilgi ve tecrübe değişiminde bulundukları ve ortak bir kurumsal hafıza geliştirdikleri ölçüde, biriktirilen tecrübeler ışığında uygunluk kurallarının da gelişeceğini belirtmektedirler (2004: 12, 17, 22).

Bu bağlamda, Avrupalılaşmanın dış politika elitleri arasında AB düzlemindeki iyi uygulamalara dair bir öğrenme süreci olduğu anlayışı öne çıkmaktadır.

Major&Pomorska, Avrupalılaşmanın indirme ve yükleme kadar, bir de yatay yükleme *(cross-loading)* boyutu olduğunu belirtmekte; bunu AB düzleminde fikirlerin, normların ve iş yapma şeklinin üye ülkeler ve diğer kurumlar arasında değişimi ve paylaşımı olarak tanımlanmaktadırlar (2005: 1). Bu çerçevede Avrupalılaşma, dış politika elitleri arasında bir sosyalleşme ve bu sosyalleşme esnasında yatay düzlemde paylaşıma dayanan bir kolektif öğrenme süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu sav, AB kurumları bünyesinde temas eden üye ülke diplomatlarının sosyalleşmelerinin politika tercihleri üzerindeki etkisine tekabül etmektedir. Bu bağlamda sıklıkla vurgulanan bir kavram, "ağ"dır *(networking)*. Elitler, gerek resmi formatta gerek gayrıresmi çerçevede AB düzeyinde bir politika ağının parçası haline gelmektedirler.

Bu noktada diplomatların -ve politika üreten diğer elitlerin- rolü iki yönlü tanımlanabilir: 1) Kendi aralarında ortak normlar ve paylaşılan Avrupa çıkarları geliştirmek veya bir nevi epistemik topluluk işlevi görmek, 2) Avrupa gündemini, norm, değer ve çıkarlarını kendi başkentlerine aktarmak suretiyle değişimin elçiliğini yapmak veya başka bir deyişle (yukarıdan aşağıya) siyasa transferine aracılık etmek, böylelikle uzun vadede kimliğin yeniden inşasına katkıda bulunmak. Diplomatlar bu şekilde değişim ajanları olarak işlev görmekte, AB ve ulusal olmak üzere iki düzey veya Brüksel ile kendi başkentleri arasında bir nevi iletken rolü oynamaktadırlar.

Pek çok araştırmacı, bu süreçlerin AB'nin hükümetlerarası nitelikteki ikinci sütunu olan ODGP'nin yanısıra, onun öncülü olan Avrupa Siyasi İşbirliği döneminde dahi gözlendiğini belirtmekte, dış politika elitlerinin zaman içerisinde kendi aralarında bir danışma ve eşgüdüm refleksi geliştirdiklerini vurgulamaktadır (Ohrgaard, 2004: 30-31; Larsen, 2004: 76-77; Aggestam, 2004: 87). Nuttall, Avrupa Siyasi İşbirliğinin başarılarından biri olarak sosyalleşmeyi ve otomatik danışma refleksini saymaktadır (1992: 312). Avrupa Siyasi İşbirliği döneminin en önemli mihenktaşlarından olan

Gymnich toplantıları, bunun somut bir örneğidir.[11] Gerek bu düzeyde gerek daha alt düzeylerde gerçekleştirilen bu tür egzersizler ve gayrıresmi normlar, ulusal dış politika düşünce sistematiklerini ve operasyonlarını şekillendirmekte rol oynamaktadır.

Wong, siyasi elitlerin giderek artan şekilde "ulusal" mefhumlardan ziyade "Avrupalı" mefhumlarla düşünmeye ve aynı anda hem ulusal çıkarları hem de AB'nin çıkarlarını göz önünde bulundurarak çalışmaya başladıklarını iddia etmektedir (2005: 138). Bu gelişme, AB politika süreçlerine artan ölçüde katılmanın doğal bir sonucu olup, zihinlerin "Brükselleşmesi" olarak adlandırılabilir. Politika üreticileri zaman içerisinde olaylara AB merceğinden ve AB'nin çıkarlarını göz önünde bulundurarak bakmayı öğrenirler. Bu yaklaşım, yükleme ve indirmeye göre daha dolaylı bir Avrupalılaşmayı içermektedir. Bu nedenle de gerçekleşmesi daha uzun soluklu, tespiti ve ölçümü daha zor, tıpkı inşacılığın kendisi gibi daha öznel nitelik arzetmektedir.

Matos, Avrupalılaşmanın yalnızca resmi kurallara uyum ve bunların iç hukuka aktarımı anlamına gelmediğini, daha ziyade bu kuralların içselleştirilmesiyle ilişkili olduğunu, bunun da -uzun soluklu- bir sosyal öğrenme sürecinin sonucunda meydana gelebileceğini belirtmektedir (2015: 64,69). Alecu de Flers de içselleştirme vurgusuna paralel biçimde, bu sosyalleşme ve öğrenme süreci sonucunda karar alıcıların yalnızca politika stratejilerini değil, bu stratejileri belirleyen tercihlerini de değiştirebileceklerini belirtmekte, bunun esasında daha "derin" bir dış politika uyumuna yol açtığını savunmaktadır (2005: 14). Bu yaklaşımın ardında ulusal çıkarların sabit olmadığı, inşa edildiği, dolayısıyla yeniden inşa edilmesinin mümkün olduğu anlayışı yatmaktadır.

Sosyalleşme sonucu yaşandığı ileri sürülen bu bilişsel değişim, normların ve değerlerin transferini içermekte ve bu transfer sonucunda zaman içerisinde kimlikte

[11] Gayrıresmi Dışişleri Bakanları toplantısı niteliğindeki Gymnich toplantılarının adı, 1974'te bu formattaki ilk toplantının yapıldığı Almanya'daki Gymnich Sarayı'ndan gelmektedir. Bu toplantılar aynı isimle günümüzde de sürdürülmekte, her AB Dönem Başkanlığı sırasında bir kez gerçekleştirilmektedir. Sözkonusu toplantılar, AB üyesi ülkelerin (ve toplantının bir bölümüne davet edilen aday ülkelerin) Dışişleri Bakanlarının güncel bölgesel ve uluslararası gelişmelere dair görüş alışverişinde bulundukları, sonunda herhangi bağlayıcı bir karar alınmayan, gayrıresmi nitelikli AB Dış İlişkiler Konseyi toplantılarıdır.

değişime yol açmaktadır. Sjursen, ODGP'nin ulusal dış politika üzerindeki "dönüştürücü" etkisini üye devletlerin yalnızca stratejilerinin değil, sorunlara ve uygun çözüm yollarına dair tanımlama ve algılamalarının da değişmesiyle açıklamaktadır (2004: 11, 20). Bu bağlamda Avrupalılaşma, AB düzeyindeki yazılı ve yazılı olmayan kuralların, uygulamaların, usullerin, normların, değerlerin ve tercihlerin elitler tarafından içselleştirilerek ulusal düzeye aktarılması şeklinde cereyan etmektedir.

Yazılı kurallara örnek olarak, AB Antlaşması'nın V. Bölümünde kayıtlı ODGP'ye dair hükümlerin yanısıra AB'nin kodifiye edilmiş değerlerini saymak mümkündür. AB Anlaşması'nın 2. maddesi, Birliğin insan haysiyetine, hürriyete, demokrasiye, eşitliğe, hukukun üstünlüğüne ve azınlıklara mensup kişilerin hakları dahil insan haklarına saygı değerleri üzerine kurulduğunu kayıt altına almaktadır. Bunların, çoğulcu, ayrımcılığın görülmediği, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın erkek eşitliğinin geçerli olduğu bir toplum çerçevesinde tüm üye devletlerin ortak değerleri olduğunu ifade etmektedir[12]. Anlaşma'nın 3. maddesinde ise, Birliğin amacının barışı, kendi değerlerini ve halklarının esenliğini teşvik etmek olduğu kayıtlıdır.[13] Esasen, bu kodifikasyon çalışmaları, AB'nin kendi kendisine yaratmaya çalıştığı/inşa ettiği kimliğin bir parçasıdır.

Yazılı olmayan, ancak içselleştirilmiş kurallara en iyi örnek ise, AB karar alma süreçlerindeki uzlaşı kültürüdür. Aggestam, ODGP normlarını sıralarken uzlaşının yanısıra şeffaflık ile danışma ve eşgüdüm refleksine de yer vermektedir (2004: 87). Danışma refleksinin ve oydaşma inşa etme arayışının oluşumu, herhangi bir dış politika ve güvenlik sorunu veya kriz anında başvurulacak kurum olarak AB'nin görülmesi, AB seçeneğine yönelinmesi, diğer paydaşlarla bilgi paylaşma kültürünün gelişmesi, öncelikli olarak AB'li ortaklarla danışmada bulunulması, keza herhangi bir eyleme geçmeden önce

[12] https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c382f65d-618a-4c72-9135-1e68087499fa.0006.02/DOC_2&format=PDF, (23.03.2022).
[13] https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c382f65d-618a-4c72-9135-1e68087499fa.0006.02/DOC_2&format=PDF, (23.03.2022).

AB'li ortakların bilgilendirilmesi gibi uygulamaların zaman içerisinde standart bir işletme prosedürüne dönüşmesi şeklinde tezahür etmektedir. Bu, asgaride diğer üye devletleri bilgilendirme ve eşgüdüm, azamide ise ortak politika benimsemeye kadar varabilen kurumsal bir refleksin gelişimi demektir. Aynı zamanda, ulusal yaklaşımlar kadar Avrupalı yaklaşımlara da değer atfedilmeye başlandığının bir göstergesidir.

Kimliğin yeniden inşası biçimindeki Avrupalılaşmada, transfer AB düzeyinden üye devlet düzeyine olup, değerlerin ve görüşlerin uyumlaştırılması sosyalleşmeyle gerçekleşir. Economides'e göre, AB üyelerinin dış politikaları, dar ulusal çıkar ve hesaplamaların ötesindedir. Ortak değerler ortak kimliği, ortak kimlik de ortak dış politikayı inşa etmektedir. Bu ortak dış politika, üye ülke dış politikalarının toplamından fazladır ve gücünü uygunluk mantığına dayanmasından almaktadır (2014: 72). Bu anlayışa göre, dış politikada Avrupalılaşma, ulusal çıkarları yeniden tanımlamaktadır. Ancak, bu hususta ihtiyatlı olmakta fayda görülmektedir. Ulusal dış politika önceliklerinin değişerek yerini Avrupalı dış politika önceliklerine bırakmasını beklemek fazla gerçekçi değildir. Şayet öyle olsaydı, üye ülkelerde Dışişleri Bakanlıklarına gerek kalmazdı. Diğer yandan Yunanistan, ODGP'ye dair çeşitli tartışmalarda oydaşmaya engel olan tutumlarıyla tüm bu önermeleri ve uygunluk mantığını sorgulatacak pek çok örnek sunmaktadır. Kendi ulusal siyasi ve ekonomik çıkarları ve özel ilişkileri sözkonusu olduğunda, küçük üye ülkelerin dahi uygunluk mantığı baskısından muaf hareket edebildiklerini göstermektedir.

Nitekim Economides, her ne kadar Yunan dış politikasında zaman içerisinde normatif Avrupalılaşma gerçekleştiğini belirtse de, bunun etkisini kanıtlamanın, neden-sonuç ilişkisini ispatlamanın zor olduğunu da teslim etmektedir (2014: 61, 72-73, 76). AB'nin Yunan dış politikası üzerindeki etkisinin daha ziyade AB üyeliği aracılığıyla kendi çıkarlarını teşvik etme şeklinde ve daha somut biçimde cereyan ettiğini ve bunu gözlemenin daha kolay olduğunu kabul etmektedir (Economides, 2014: 76).

AB üyeliği, Yunanistan'da politika yapım şeklini zaman içerisinde değiştirmiştir. Bununla birlikte, Yunan dış politika elitinin zihinlerinde gerçek bir bilişsel değişim yaşanmış mıdır? Yoksa, oyunu kurallarına göre oynamayı öğrendiklerini söylemek daha mı doğru olacaktır? Başka bir deyişle, AB politika yapım sürecinin yazılı olmayan kurallarını içselleştirmişler midir? Gerek Avrupa Siyasi İşbirliğine gerek ODGP'ye katılımın, tüm üye ülkeler için olduğu gibi, Yunanistan bakımından da bir öğrenme süreci olduğuna şüphe yoktur. Bu, ulusal temsilcilerin AB ve diğer üye ülke temsilcileriyle gerek toplantılarda gerek toplantı dışında sosyal etkileşimiyle yürütülen ve sonucunda müzakere becerilerini geliştirdikleri bir öğrenme sürecidir. Yeni fikirlerin, yeni uygulamaların öğrenilmesini, en iyi uygulamaların paylaşımını içermektedir. Bu sosyalleşme sonucunda Yunan dış politika elitleri, AB içindeki pazarlık, müzakere ve karar alma kurallarını öğrenmişlerdir (Kavakas, 2001: 97, 102).

Bu yeni yaklaşım, Kavakas'ın ifadesiyle "Avro-kuralları" benimsemeyi öngörmektedir (2001: 158). Kavakas, ortak değer ve çıkarların teşviki gibi ODGP'nin ana hedeflerinin, AB karar alma sürecinin gayrıresmi kurallarının temelini oluşturduğunu belirtmektedir (2001: 158). Bu Avro-kurallar üye devletler arasında eşgüdüm, danışma, işbirliği ve uzlaşıyı gerekli kılmaktadır. Nitekim, Türkiye ve Makedonya'yla ilişkiler bölümlerinde ele alınacağı üzere, Avrupalılaşmanın etkileri görülmeden önce, Yunanistan dış politikada daha tek taraflı hareket etmekteydi. Ancak, 1990'ların ikinci yarısından itibaren, ulusal çıkarlarını ortak AB çıkarları "hilafına" değil, bu çıkarlar "aracılığıyla" ve onlarla irtibatlandırmak suretiyle teşvik etmeye başladı (Kavakas, 2001: 130, 158).

Dolayısıyla, Yunan dış politika elitleri 15 yıllık bir öğrenme sürecinin sonunda, "Avrupalı şekilde" politika yapmayı, oyunu Avro-kurallar uyarınca oynamayı öğrendi ve bu kuralları içselleştirdi. Atina, kendi çıkarlarını savunmakla sınırlı kalmak yerine, yapıcı bir şekilde hareket etmek suretiyle, AB içerisinde kendisine destek elde etmeye yöneldi.

Veto politikası yerine ikna politikasına başvurmaya başladı, engelleyici yaklaşımlarını ikna edici yaklaşımla ikame etti. AB içerisinde koalisyon oluşturmaya ve kendi tutumlarını Birlik içerisinde bu şekilde benimsetmeye başladı. Başka bir deyişle, Yunanistan, bu sosyal öğrenme süreci sonunda "ikna etmeye ikna oldu". (Kavakas, 2001: 112-113). Atina'nın 1990'ların ikinci yarısından itibaren AB içerisinde izlediği Türkiye politikası, bunun en çarpıcı örneğidir. Bu bağlamda, Yunan devletinin *modus operandisinin* değiştiğini söylemek mümkündür.

AET/AB gündemindeki çeşitli önemli uluslararası konularda ayrıksı tutumlar benimseyen ve kendi ulusal çıkarlarını ilgilendiren alanlarda öne çıkan ülke zaman içerisinde AB bünyesinde evrildi. Ulusal çıkarlar vurgusu, 1990'ların ortalarına kadar Yunanistan'ın AET/AB'nin dış politika mekanizmalarına katılımına gölge düşürdü, Topluluk/Birlik içerisinde yalnız kalmasına ve marjinalleşmesine neden oldu. Tsoukalis'in de belirttiği üzere, "Yunan politikacılar AB'nin ancak olağanüstü durumlarda ve kısa süreli olarak vetoya başvurulabileceği şeklindeki önemli ilkesini unuttu" (2000:47). Ancak, Atina'nın özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren, AB politika yapım sürecinin yazılı olmayan kurallarına artan şekilde uyum sağladığı ve ODGP yapılarına daha yapıcı bir şekilde katılım sağladığı görülmektedir. İlerleyen bölümlerde Makedonya ve GKRY bağlamında örnekleneceği üzere, Atina, 1990'lardan itibaren artan şekilde daha seçici ve stratejik şekilde veto kullanmaya, bunun yerine kendi politikalarına taraftar toplamak amacıyla koalisyon oluşturma, oydaşma inşa etme gibi diplomatik becerileri geliştirmeye başladı. Dolayısıyla, defansif değil aktif; tepkisel değil, önalıcı olmaya yöneldi. Kısa vadeli kazanımlardan ziyade, politikaların uzun vadeli etkilerini de dikkate alan stratejik bir düşünme yetisi geliştirdi. Dış politikadaki bu dönüşümle birlikte, AB üyeliği de bir kısıtlamadan çok fırsat olarak algılanmaya ve bundan istifade edilmeye başlandı. Yunanistan'ın benimsediği bu yeni yaklaşıma cevaben, üye ülkeler de Birlik içerisindeki tecridine son verdi.

Tüm bu açılardan değerlendirildiğinde, Avrupalılaşma Yunanistan için bir sosyal öğrenme süreci oldu. AB'nin günlük karar alma ve uygulama süreçlerine katılım, Yunan diplomatların yaklaşımlarında değişikliğe yol açtı. Fakat, bu öğrenme süreci Yunan kanılarında, algılarında ve kimliğinde de değişikliğe yol açmış mıdır? Bu soruya - otomatik olarak- olumlu yanıt vermek pek kolay değildir. Yunan siyasi kültürü ve bu kültürü besleyen güçlü kimliği buna engel teşkil edebilir. Normal şartlar altında dış politikanın Avrupalılaşmasının ve buna paralel olarak kimlik ve çıkarlarda kaydedilen değişimin, güvenlikleştirme sarmalından çıkışı da beraberinde getirmesi beklenecektir. Ancak, Yunanistan'ın Türkiye'ye ve Makedonya'ya yönelik tutumunda bu çıkışın ne ölçüde gerçekleştiği tartışmalıdır.

Dış politikada Avrupalılaşmanın intibak, yansıtma ve kimliğin yeniden inşası şeklindeki varyantlarına dair yukarıdaki açıklamaların hiçbiri birbiriyle çelişmemektedir. Bunlar farklı dönem ve olaylarda veya aynı anda görülebilmekte ve inceleme konusuna dair değişik perspektifler ortaya koymaktadır. Yansıtmayı tespit etmek, intibakı ölçmekten ve tespit etmekten daha kolaydır. Ulusal çıkarlar, gerek yükleme yoluyla Avrupalılaşmanın etkisini gerek indirme, uyum sağlama yoluyla Avrupalılaşmanın ölçüsünü veya buna ayak direme bağlamındaki tepkiyi tespit etmek bakımından turnusol kâğıdı işlevi görmektedir. En zor olan ise uzun vadeli nitelik arzeden, kimliğin yeniden inşası biçimindeki Avrupalılaşmayı tespit etmek ve kanıtlamaktır.

Avrupalılaşma kavramı, araştırmacılar için AB içerisindeki gelişmeleri anlamaya ve yorumlamaya yönelik bir "giriş kapısı" sunmaktadır (Featherstone, 2003: 19). Çalışmanın müteakip bölümlerinde, bu kapıdan girmek suretiyle Yunanistan'da AET/AB üyeliğinden bu yana yaşanan gelişmeler irdelenecektir. Bu çalışmanın başlıca savı, Yunan dış politikasında Avrupalılaşmanın, ülkenin genel Avrupalılaşma sürecinin bir fonksiyonu olduğu ve dış politikada ulusal hedefler bağlamında süreklilik korunurken, bu hedeflerin uygulanış şeklinde Avrupalılaşmanın görüldüğüdür. Bu bağlamda, ülkenin

Avrupalılaşma sürecinde içinden geçtiği aşamalar ele alındıktan sonra, bu süreç kapsamında yaşanan dönüşümün Türkiye ve Makedonya ulusal konularına yansımaları incelenerek, Yunanistan'ın Avrupalılaşmasının sınırları gösterilecektir.

I. AB'NİN "AŞİL TOPUĞU"[14] YUNANİSTAN'IN AVRUPALILAŞMA SÜRECİ

A) "METAPOLİTEFSİ"[15] VE AET'YE KATILIM (1974-1980)

Soğuk Savaş'ta Batı kampında yeralan Yunanistan, sözkonusu dönemin ilk yıllarından itibaren Avrupa Konseyi, Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü gibi Batı Avrupa'da birliği sağlamaya yönelik tüm oluşumların içerisinde yeraldı. Ülkenin Avrupa yönelimi 1959 Haziran ayında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) yapılan ortaklık başvurusunda somut ifadesini buldu. Atina Antlaşması olarak da bilinen Yunanistan-AET Ortaklık Anlaşması, bu başvurudan sonra iki yıla varan müzakereler sonucunda 1961 Temmuz ayında Atina'da imzalandı. Böylelikle Yunanistan, AET'yle ortaklık anlaşması imzalayan ilk Avrupa devleti oldu.

Yunanistan'ın Avrupa bütünleşmesine eklemlenmesi, bütünleşme sürecinin kendisi bakımından da çeşitli ilkleri barındırmaktadır. Türünün ilk örneği olan bu Ortaklık Anlaşması, taraflar arasında ticareti düzenlemenin yanısıra 72. maddesinde belirtildiği üzere nihai üyeliğe de olanak tanımaktaydı. Dönemin AET Komisyonu Başkanı Walter Hallstein da anlaşmanın 1 Kasım 1962'de yürürlüğe girişi vesilesiyle yaptığı açıklamada "ortaklıktan tam üyeliğe zaman içerisinde ulaşacak yolun artık açılmış olduğunu" teyid etti (Bulletin of the EEC, 1962).

Ortaklık Anlaşması Konstantinos Karamanlis'in başbakanlığı döneminde imzalandı. Bundan tam olarak 20 yıl sonra ülkenin AET'ye katılımını yine Karamanlis sağlayacaktı, ancak Karamanlis'in bu vizyonunu hayata geçirmesi zaman alacaktı. Nisan 1967'de Albaylar Cuntası'nca yapılan darbe AET'yle ilişkileri dondurmuştu ve Ortaklık Anlaşması askıya alınmıştı. Giderek zayıflayan Cunta yönetimi, 1974'te Kıbrıs'taki darbe girişimi ve Türkiye'nin bu girişim üzerine başlattığı Kıbrıs Barış Harekâtı ile sona erdi.

---

[14] The Economist dergisinde yayınlanan bir makalenin başlığından alıntıdır (The Economist, 12.05.2012).
[15] Diktatörlükten demokrasiye geçiş süreci anlamına gelmektedir.

Yunanistan'a demokrasiyi getiren ve AET üyeliğinin önünü açan da ironik bir şekilde sözkonusu harekât oldu.

Cuntanın 24 Temmuz 1974'te yönetimi bırakması üzerine Fransa'da sürgünde bulunan Karamanlis başbakanlığı üstlenmek üzere ülkeye davet edildi ve ertesi gün Fransız hükümetinin tahsis ettiği bir uçakla Yunanistan'a döndü (Woodhouse, 1998: 305). Karamanlis'in demokrasiye yumuşak geçişi sağlamak amacıyla çağırılarak göreve başlaması, aslında ülkenin "Avrupalı geleceği"ne geri dönüş anlamına gelmekteydi. Nitekim Karamanlis'in ilk icraatlarından biri, 22 Ağustos 1974'te AET'yle Ortaklık Anlaşması'nı yeniden yürürlüğe koymak oldu. Bunu, Yunanistan'ın 12 Haziran 1975 tarihinde Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunması takip etti.

AET Bakanlar Konseyi, Yunanistan'ın başvurusunu son derece hızlı biçimde işleme koydu ve aynı ay içerisinde değerlendirerek Komisyon'dan başvuruya dair görüşünü hazırlamasını talep etti. AET Komisyonu, 29 Ocak 1976'da Konsey'e sunduğu görüşünde, Ortaklık Anlaşması'nın öngörüsü ve Yunanistan'ın demokrasiye dönüşü ışığında ülkenin talebine net bir olumlu yanıt verilmesini, ancak ekonomik ve siyasi gerekçelerden ötürü katılım hususunda acele edilmemesini, Yunanistan'ın tam üyelik yükümlülüklerini üstlenmesine kadar üyelik öncesi bir geçiş dönemi bulunmasını tavsiye etti (Bulletin of the EC, 1976a). Ancak Konsey, örneğine pek rastlanılmayan bir şekilde Komisyon'un görüşünü bu kez dikkate almadı. Son derece hızlı hareket ederek, 9 Şubat 1976'da Yunan başvurusuna olumlu yanıt vermeye oybirliğiyle karar verdi. Komisyon'un katılım için hazırlık dönemine dair görüşünü not etmekle yetindi ve müzakerelerin bir an önce başlaması yönünde irade beyan etti (Council of the European Communities, 1976).

Konsey'in bu siyasi kararı doğrultusunda Temmuz 1976'da başlayan katılım müzakereleri, 1978 Aralık ayında tamamlandı. Yunanistan'ın AET'ye katılım anlaşması 28 Mayıs 1979'da Atina'da imzalandı. Ana muhalefet partisi PASOK anlaşmanın onaylanmasına dair Yunan Parlamentosu'nda Haziran ayı boyunca sürdürülen

görüşmeleri ve 28 Haziran 1979'daki oylamayı boykot etti. Buna rağmen anlaşma 191'e karşı 2 oyla onaylandı (Clogg, 1997: 218). Katılım Anlaşması'nın 1 Ocak 1981'de yürürlüğe girişiyle birlikte Yunanistan AET'nin onuncu üyesi oldu.

Bu başarıda Karamanlis'in rolü büyüktü. Yunanistan'ın Avrupalılaşmasının arkaplanını anlayabilmek için öncelikle Avrupa bütünleşmesinin bu vizyoner lider için ne anlam ifade ettiğine bakmak gerekmektedir. Karamanlis için siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmış ülkenin modernleşme hamlesi yapması şarttı. Bunun yolu ise, AET üyeliğinden geçmekteydi. Yeni Demokrasi Partisi (YDP) lideri, modernleşmeyi AET aracılığıyla gerçekleştireceğini düşünüyordu. AET üyeliği ülkenin geleceğinin her açıdan güvence altına alınması demekti. Dolayısıyla, Karamanlis'in modernleşme sürecinde AET'yi araçsallaştırmasıyla birlikte Avrupalılaşma ile modernleşme Yunanistan bağlamında eşanlamlı hale büründü. Ülkenin bir "güney Avrupa diktatörlüğünden modern bir Avrupa devletine dönüşümü" süreci Avrupalılaşma ekseninde ilerledi (Kalyvas, 2015: 12).

Karamanlis'in modernleşme çabası olarak özetlenebilecek olan AET'ye katılım arayışının siyasi, güvenlik ve kimlikle bağlantılı üç ana nedeni bulunmaktadır. Bu nedenler aynı zamanda modernleşmenin iç, dış ve ontolojik boyutlarını oluşturmaktaydı. YDP lideri demokratik, ekonomik açıdan gelişmiş, güvenlik içerisinde ve Avrupalı kimliği haiz bir ülke istiyordu. Başka bir deyişle, AET üyeliğiyle iç ve dış tehditlerin bertaraf edileceğini, Yunanistan'ın demokrasisinin, sosyoekonomik kalkınmasının, sınırlarının ve Avrupalılığının sorgulanamaz şekilde güvence altına alınacağını düşünüyordu.

1) Yunanistan'ın AET Üyeliğine Başvuru Nedenleri

a. Siyasi Boyut: Demokrasinin Konsolidasyonu

Tayfur, dünya sistemi analizi çerçevesine oturttuğu çalışmasında, dünya ekonomisinin daralmaya başladığı ve hegemonun gücünün göreceli olarak azaldığı

dönemlerde yarı-çevre ülkelerde eski siyasi yapıların çöktüğünü belirtmektedir (Tayfur, 2003: 83). Petrol krizi gibi etkenlerin de tetiklemesiyle dünya ekonomisinde daralmanın yaşandığı ve ABD hegemonyasının göreceli olarak azalmaya başladığı bir süreç olan 1970'ler bu tür dönemlere örnektir ve yarı-çevre ülke özellikleri taşıyan Yunanistan açısından metapolitefsiye tekabül etmektedir.

Başbakanı Karamanlis'in öncülüğünde kararlı ve aşamalı bir şekilde yürütülen diktatörlükten demokrasiye geçiş sürecinde sıkıyönetim kaldırıldı, 1947'den beri yasaklı olan Komünist Parti (KKE) yasallaştırıldı, 1974 Kasım ayında yeni seçimler yapıldı. Dönüşümün lideri Karamanlis, seçimlerde %54 oy ve 300 sandalyeli parlamentoda 220 sandalye elde ederek hükümetini meşru ve güçlü bir tabana dayandırdı[16]. Halkın dönüşümü benimsediğini tescil eden bu gelişme, demokratikleşme sürecine hız verdi ve daha cesur adımların önünü açtı. Monarşi Aralık ayında referandumla kaldırıldı ve böylece 20. yüzyıl boyunca Yunan iç siyasetine damga vuran "Ulusal Bölünme"[17] sona erdirildi. Bu gelişmeyi 1975'te kabul edilen yeni anayasa takip etti. Dolayısıyla, I. Dünya Savaşı'ndan bu yana devam eden monarşistler-cumhuriyetçiler çekişmesi ve II. Dünya Savaşı ile İç Savaş'tan bu yana sürmekte olan sağ-sol çekişmesi metapolitefsiyle birlikte sonlandırıldı. Ayrıca, diktatörlük döneminin sorumluları yargıda hesap vererek cezalandırılmaya başlandı, orduda yapılan reformlarla gelecekteki benzeri teşebbüslerin önü kesilmeye çalışıldı.

Ulusal Bölünme, İç Savaş ve askeri diktatörlük gibi geçmişin hayaletleriyle bir nevi hesaplaşma anlamına gelen tüm bu adımlar, bir yıl kadar kısa bir sürede, ancak yumuşak bir şekilde atıldı. Böylelikle demokrasiye dönüş sağlam temellere dayandırıldı.

[16] Hellenic Parliament, "Election Results", https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).

[17] 1913'te tahta geçen Kral Konstantin ile Başbakan Venizelos arasında Yunan devletinin dış politika tercihlerine dair yaşanan anlaşmazlıktır. *Megali İdea'yı* gerçekleştirmek üzere I. Dünya Savaşı'na katılıp katılmama konusunda ortaya çıkan uyuşmazlık, ülkede siyasi krizlere yol açarak toplumu iki kampa ayırdı. Dış politika alanında başlayan ve I. Dünya Savaşı döneminde ülke bütünlüğünü tehlikeye atan bu iki kamp arasındaki mücadele, sonraki yıllarda iç politikada monarşistler ve karşıtları arasındaki çekişme şeklinde devam etti (Clogg, 1997: 108-120; Woodhouse, 1998: 212-214; Kalyvas, 2015: 69-71).

Sıra, bu kazanımları kalıcı ve demokratik dönüşümü geri çevrilemez hale getirmeye gelmişti. Bu çerçevede, Yunanistan'ın üyelik başvurusunun başlıca stratejik hedefi demokrasisinin konsolidasyonuydu. Olası bir otoriterliğe kayış gibi iç siyasi tehditlerin tümüyle bertaraf edilmesi sağlanmaya çalışılıyordu. Karamanlis, bu amaç doğrultusunda AET üyeliğini gerçekleştirmeye odaklandı ve metapolitefsiyle birlikte ülke tarihinde Avrupa sayfası açıldı. AET üyeliğinin yalnızca demokratik ülkelere açık olması ışığında Topluluğa katılım Yunanistan'daki demokratik konsolidasyonu daim kılacak ilave bir güvenceydi (Verney, 1987: 259).

Metapolitefsi AET üyeliğinin önünü açarken, üyelik perspektifi de ülkenin bu demokratik dönüşümün üstesinden sorunsuzca gelmesine yardımcı oldu (Featherstone, 2014: 4). Karamanlis'in elini güçlendiren, demokrasiye geçişin yumuşak ve sorunsuz olmasını sağlayan bir yastık işlevi gördü. Pagoulatos, üyeliğin Yunanistan'ın istikrarlı, olgun, konsolide bir demokrasiye dönüşümünü iki şekilde desteklediğini, ülkeye benimsenecek normatif ve kurumsal bir şablon sunmanın yanısıra, gerekli mali desteği sağlayarak kurulan yeni anayasal rejimde sosyal refaha da katkıda bulunduğunu belirtmektedir (2014: 77). Yazar, AET'nin tarım ve yapısal alanlardaki yardım fonlarının, kalkınma-demokrasi bağlantısını teyid eder şekilde kalkınma ve modernleşmeyi sağladığına, sosyal refahı arttırdığına, bunun da ülkeye siyasi ve demokratik istikrar getirerek siyasi sistemin güvencesi olduğuna dikkat çekmektedir (2014: 80). Tayfur ise, bu yardımların Yunanistan'ın gerçek anlamda yarı-çevreden merkez ekonomiler arasına terfi etmesine yol açmasa da, demokratik yapıları korumaya yaradığı görüşündedir (2003: 100-101).

Dolayısıyla, AET üyeliğinin ülkeye sunduğu ekonomik-mali destek, öncelikle metapolitefsinin pürüzsüz şekilde tamamlanmasını sağladı. Nitekim, iktidarın YDP'den PASOK'a sorunsuzca geçişi metapolitefsinin tamamlanmasının göstergesi oldu.

Karamanlis'in attığı tüm bu adımların aynı zamanda diktatörlükle beraber iflas etmiş olan sağ siyaseti kurtarmayı hedeflediği de ileri sürülmektedir. Karamanlis'in AET üyeliğiyle pekiştirilen bu "liberal-burjuva modernleşme" projesi, sağ siyasetin gereksinim duyduğu yeni bir vizyonu oluşturdu (Mavrogordatos, 1983: 7). Dolayısıyla, YDP'yle birlikte sağ siyasetin temeli komünizmle mücadeleden Avrupalılaşmaya kaydı.

Karamanlis'in liberal modernleşme projesinin siyasi ayağını istikrarlı bir liberal demokrasi, ekonomik ayağını ise güçlü ve liberal bir ekonomi oluşturuyordu. Avrupa'nın gelişmiş ekonomilerini biraraya getiren AET'ye üyelik, ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmışlığına da bir çözüm olacaktı. Tayfur, AET üyeliğinin ülkenin ekonomik açıdan yarı-çevreden merkeze kayışına tekabül ettiğini ve bu "yukarı doğru hareketliliğin" ifadesini Avrupalılaşmada bulduğunu, bir başka deyişle ülkenin AET'nin ve sağladığı imkanların aracılığıyla merkeze doğru kaymayı gerçekleştirebildiğini belirtmektedir (2003: 80, 82).

Bununla birlikte, sözkonusu dönemde siyasi gerekçeler öncelik taşıyordu. Üyeliğin ekonomik açıdan sağlayacağı yararlar ancak 1980'lerin ortasından itibaren idrak edilecekti (Clogg, 1997: 217-218). Nitekim Karamanlis, AET'nin ekonomik bir topluluğun ötesinde, daha geniş kapsamlı bir siyasi misyona sahip olduğunu, Avrupa'nın ekonomik birleşmesinin gerçek bir Avrupa birliğine ve dolayısıyla dünyada demokrasinin ve barışın güçlenmesine yol açacağını daha 1961'de ifade etmişti (Bulletin of the EEC, 1961). Nasıl ki AET yalnızca ekonomik bir topluluk değilse, Karamanlis'in AET'ye katılım arayışı da ekonomik mülahazaların ötesindeydi.

b. Jeostratejik Boyut: Güvenlik Arayışı

Yunanistan için AET üyeliğinin rasyonel ve stratejik gerekçelerine bakıldığında, iç ulusal tehditler kadar dış tehditlerin de üyelikle birlikte bertarafı ve böylelikle güvenliğin pekiştirilmesi saiki öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, AET üyeliği arayışının jeostratejik bağlamını oluşturan unsurlar ABD'yi (ABD'yle bozulan ilişkileri) ikame

etmek ve bununla da bağlantılı olarak Türkiye'ye karşı koruyucu kalkan sağlamaktır (Clogg, 1997: 217-218).

ABD'yi ikame hedefini ele almak için, öncelikle bir parantez açıp II. Dünya Savaşı ve İç Savaş sonrasında Yunan dış politikasında ABD'nin baskın konumunu vurgulamak gerekir. Yunanistan kuruluşundan bu yana "yabancı korumasına" dayanmış, güvenliğini dışarıda aramış ve içinde bulunduğu karmaşık ve barut fıçısı olarak nitelenen coğrafyada varlığını koruyabilmesi ve/ya genişletebilmesi ancak büyük güçler sayesinde olmuştu (Kapsis, 1988:42; Legg&Roberts, 1997: 57; Markantoni, 2000: 58). II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, ülke açısından hamilik rolünü üstlenen büyük güç ABD'ydi. Soğuk Savaş konjonktüründe Yunanistan'ın dış politikasını belirleyen unsurlar Batı bloğu üyeliği ve bu blok içerisinde ABD'nin hegemon konumuydu.

Soğuk Savaş'ta komünist ülkelerce çevrili Yunanistan -Türkiye hariç- müttefikleriyle herhangi bir fiziki sınırı paylaşmıyordu. Batı Avrupa'dan izole konumdaydı. Dışarıdaki bu çevrelenmişliğine İç Savaş mirası da eklendiğinde, iç ve dış komünist tehdidi bastırma amacı, ülkenin II. Dünya Savaşı'ndan 1974'e kadarki dış politikasını hegemon güç olan ABD'yle yapısal bağımlılık ilişkisine soktu. Truman Planı, Marshall Yardımı, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyeliği ve ABD'nin ekonomik ve askeri yardımları bu bağımlılığın somut ifadeleriydi.

Ancak bu ilişki türü, Washington'un Yunanistan'ın iç ve dış politikasına etki etmesine de yol açıyordu. Nitekim, ABD'nin Soğuk Savaş şartlarında Albaylar Cuntası'nı desteklemesi -veya en azından göz yumması- Yunan kamuoyunda Amerikan karşıtlığını arttırdı. ABD'nin (ve dolayısıyla NATO'nun) Kıbrıs sorunu konusunda Türkiye yanlısı tutum benimsediği algısı da bu sürece katkı sağladı. Bu nedenle, Cunta sonrası dönemde, ülkede yoğun bir ABD karşıtlığı görüldü ve Yunanistan 1974'te NATO'nun askeri kanadından çekildi. Metapolitefsi dönemine damgasını vuran bu ABD karşıtlığı, bir diğer ifadesini AET'ye katılım hedefinde buldu. Dolayısıyla, AET tercihinin ön plana

çıkarılması, halkta artan Amerikan karşıtlığının siyasete yansımasıydı. Bu tercih siyasi liderlikçe de benimsendi. AET'nin ABD'den farklı olarak Cunta'ya karşı mesafeli duruşu, Karamanlis'in bu seçeneğe yönelmesinde rol oynadı (Constas, 1991: 40).

Yunanistan'ın dış politikada yeni bir yönelim arayışının ve yüzünü Avrupa'ya dönüşünün başlangıcı olarak 1974 Kıbrıs olayları esas alınmaktadır (Economides, 2014: 63; Verney, 1987: 259; Constas, 1991: 40-41). Cunta'nın sonunu getiren ve AET'ye katılım sürecinin fitilini ateşleyen bu olaylar ülkenin dış politikasında bir dönüm noktası oldu. Bu bağlamda, metapolitefsi ve AET'ye yöneliş, ABD'nin iç ve dış politikadaki etkisini dengeleme ve başka bir güçle ikame etme arayışı olarak okunmalıdır. ABD'nin (ve NATO'nun) Kıbrıs'taki gelişmeler karşısında Atina'nın beklediği şekilde davranmaması, Yunanistan'ı dış politikada başka bir güvenlik şemsiyesi arayışına itti. Ülkenin güvenlik ve tehdit algısı değişerek komünizmden Türkiye'ye kayınca, dış politika ve güvenlik/koruyucu arayışları da buna uyarlandı[18].

Economides de Karamanlis'in ABD'ye alternatif bir "kutup" olarak AET'ye yöneldiği görüşündedir (2014: 64). Yunanistan'ın Batı yönelimi ve NATO üyeliği konusunda bir sapma olmadığını, Soğuk Savaş ortamında genel anlamdaki uluslararası çıkarlarının ABD'nin çizdiği çerçeveyle örtüştüğünü ve o çerçevenin sağladığı şemsiye altında korunduğunu, öte yandan ülkenin kendisine münhasır "dar" çıkarlarının korunması ve teşvikinde ABD'nin rolünün kısıtlı, hatta ters yönde olduğunun Kıbrıs konusunda görüldüğünü belirtmektedir (2014: 64). Yazar, bu nedenle ABD'yi tamamlayıcı, alternatif kutup olarak AET'ye yönelindiğini, esasen Batı bloğu içerisinde kalan bu tür bir yönelimin ABD'yi de rahatsız etmeyeceğini, zira ABD'yle stratejik ilişkiler korunurken "dar" ulusal çıkarların korunması bağlamında tamamlayıcı, ilave bir

[18] AET'nin sözkonusu dönemde bütünleşme çabalarına hız vermesi de Yunanistan'ın yeni bir siyasi ve ekonomik güç merkezi olarak Topluluğa yönelmesinde rol oynadı. 1967'de, AET, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun Avrupa Toplulukları adı altında birleşmesi, 1970'lerin başında ilk kez dış politikada eşgüdüm amacıyla Avrupa Siyasi İşbirliği'nin meydana çıkışı gibi adımlar ABD'ye karşı alternatif teşkil edebileceği ümidini doğurdu.

kutup eklendiğini ifade etmektedir (2014: 64). Dolayısıyla, Economides, Karamanlis'in AET üyeliği çabalarının ardında Yunanistan'ın dış politikadaki ulusal çıkarlarını "Avrupa" çerçevesi içerisinde koruma, Avrupa'yı bir "güvenlik garantisi" olarak görme güdüsünün yeraldığını ileri sürmektedir (2014: 68). Bu yaklaşıma göre, Yunanistan kuzeyden gelen tehditlere karşı ana güvence olarak ABD ve NATO'yu görürken, kendisine münhasır güvenlik tehditlerine karşı yeni ve ilave güvenlik sağlama arayışı kapsamında AET'ye yönelmiştir.

1974 sonrası dış politikada ortaya çıkan bu yaklaşım, aslında ülkenin siyasi kültürünün bir parçası olan yabancı korumasına dayanma anlayışının yeni bir örneğidir (Ioakimidis, 1996: 47; Markantoni, 2000: 58). Nitekim, AET üyeliğinden, Yunanistan'ın ABD'yle o güne değin sürdürdüğü patronaj ilişkilerinin siyasi ve güvenlik boyutu kadar ekonomik boyutu da etkilenecektir. AET fonları zaman içerisinde ABD'nin ekonomik yardımlarını ikame edecektir. Öte yandan, Yunanistan'ın ABD'yle ilişkilerinde bağımlılık sözkonusuyken, AET üyeliğinde diğer üyelerle eşit söz hakkına sahip olmak gibi eşitlik üzerinden bir ilişki bulunuyordu. Bu katılımla birlikte Yunanistan'ın Batı kampı içerisindeki konumu güçlenecekti. Bunun, ülkenin uluslararası siyasi konumunu güçlendirmenin yanısıra psikolojik bir boyutu da vardı. Karamanlis, AET'ye katılım müzakereleriyle aynı dönemde NATO'nun askeri kanadına geri dönmek için de çaba harcayacak, ancak Türkiye'nin vetosu nedeniyle bu konuda başarı sağlayamadan Cumhurbaşkanlığına seçilecekti. Bu arkaplan ışığında, ABD'nin ve Türkiye'nin içinde yeralmadığı AET üyeliğini sağlamak ve Topluluğu arkasına almak, ülke için bir güvence olarak hem stratejik hem de psikolojik açıdan daha da önemli hale gelmişti.

c. Varlıksal Boyut: Kimlik

Avrupa bütünleşmesinin Yunanistan için önemini ve Yunanistan'ın Avrupalılaşmasının arkaplanını anlayabilmek için, Avrupa'nın bu ülke kimliği bakımından ne anlam ifade ettiğine bakmak gerekmektedir. Ülke kuruluş döneminden

itibaren yüzünü Batı'ya, Avrupa'ya dönmüştü (Kalyvas, 2015: 11, 22-23, 33). 19. yüzyıldan itibaren Avrupa modernlikle özdeşleştirilmiş ve ülkenin kurulduğu ilk günden itibaren amacı modernleşmek olmuştu. Dolayısıyla, AET üyeliği, Yunanistan için çeşitli ekonomik ve siyasi bütünleşme çabalarının ötesinde, kimliksel bir anlam taşımaktaydı. Yunan ulus-devleti Avrupalı liberal değerler üzerine kurulmuştu. Bu nedenle Avrupa, modern Yunan ulus-devletinin kuruluşundan günümüze dek ulus-devlet ve ulusal kimlik inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Llewellyn-Smith, burada Avrupa'dan kastın siyasi ve kültürel bir inşa olduğunu belirtmektedir. Yunan halkının ülkenin kuruluş döneminden bu yana kendisini tanımlarken ve kıyaslarken ataları kadar çağdaş Avrupalıları da mihenk taşı olarak aldığını, Avrupa fikir ve değerlerinin kaynağının ise, antik Yunan olarak değerlendirildiğini dile getirmektedir (2014: 17-18, 25).

İnşacılığın temel parametrelerinden biri olan kimlik, aktörün kendisini neye veya kime göre/karşı tanımladığıyla, yani en az kendisi kadar "öteki"yle de ilgilidir. Bu bağlamda, Yunanistan için tarih boyunca iki "öteki" sözkonusu oldu: Avrupalı ve Türk. Kendini onlara göre tanımladı, konumlandırdı ve ölçtü. Birine yakınlaşmaya, diğerinden ise uzaklaşmaya çalıştı. Pesmazoglou, gerek "Avrupa" gerek "Türkiye" kavramlarının "önceden mevcut ontolojik gerçekler" değil, inşa edilmiş unsurlar olduğunu ve Yunanistan'ın "kendi imajı" üzerinde olumlu veya olumsuz, ancak önemli rol oynadıkları görüşündedir (2014: 44). Örneğin, "tahayyül edilen Yunan kimliğinin" "Türkün ötekiliği"yle birlikte inşa edildiğini, bundan ayrı düşünülemeyeceğini vurgulamaktadır. Aynı şekilde, Yunan kimliğinin Avrupa'yla ilişkisi de Türk'ün "ötekiliğinin" bir fonksiyonudur (2014: 53). Zira Yunan, kendi kimliğini Avrupa'yla ve antik Yunan'la özdeşleştirirken, Osmanlı geçmişini tümüyle reddetmektedir (2014: 52). Bu çerçevede, aralarında sıkışıp kaldığı iki "öteki"den birini diğerine karşı panzehir olarak kullandığını iddia etmek mümkündür. Bunlardan hareketle, Yunan kimliğinin, bu iki sürecin eşzamanlı inşasının bir sonucu olduğu çıkartılabilir.

İnşacılara göre, kimlik inşası bir süreçtir. Yunanistan örneği ele alındığında, ülkenin kuruluş döneminden beri devam eden Doğu-Batı çekişmesi bu sürecin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Yunan ulusal kimliğinin temel unsurlarından biri antik dönem ise, diğeri Ortodoksluktur. Bu kurucu unsurlar arasındaki rekabeti "antik Yunana karşı Doğu Roma" veya "Helenlere karşı Rumlar" şeklinde formüle etmek mümkündür. Helenler Batı medeniyetine hayat veren antik Yunan'ı temsil ederken, Rumluk ulusun Ortodoks ve Osmanlı geçmişine vurgu yapmakta, ön plana çıkarmaktadır (Triantafyllidou, 2014: 118). Ulusal kimlik bu iki kurucu unsurun arasında kalmıştır. Dolayısıyla, bu iki geçmiş ve kimlik arasındaki rekabet devam etmekte ve Yunan siyasi kültürüne Doğu-Batı çekişmesi olarak yansımaktadır. Tarihten gelen kimliksel ikiliğin bir sonucu olan bu çekişme, esasen ülkenin ruhuna dair bir çekişmedir.

Bu çekişmenin iki ana tarafı bulunmaktadır: Batı yanlıları, kökleri antik Yunan'a dayanan Batı'yı, Avrupa'yı ve modernleşmeyi savunan, Yunanistan'ın kozmopolit, modern, Batıcı bir ülke olmasını arzu edenlerdir. Doğu yanlıları ise, ülkenin Ortodoks Bizans mirasını esas alan gelenekselcilerdir. İkinci taraf, Yunanistan'ın Batı Avrupa'dan farklılıklarını, kendine has özelliklerini ön plana çıkaran kesimdir. Doğu temayülünün ve Yunan istisnacılığının bir unsuru Ortodoks Bizans mirası ise, bir diğeri de Osmanlı mirasıdır. Ülke bu mirasının etkisiyle Avrupa'dan ayrılmaktadır. Bir yandan antik dönemlere dayanan mirasıyla kendisini Avrupalı hissederken, diğer yandan siyasi, kültürel, tarihi ve coğrafi farklılıkları öne çıkarmakta ve bir ikilem içerisinde kalmaktadır.

Ülke tarihini bu kamplar arasındaki mücadele olarak okumak mümkündür. Sözkonusu taraflar arasındaki çekişme, ifadesini ülkenin yönelimine ve geleceğine dair tartışmalarda bulmaktadır. Yunanistan'ın hangi yöne evrileceği tartışmaları, daha kuruluş döneminden itibaren ülkeye damgasını vurmuştur. Avrupa'nın siyasi ve ekonomik kurumlarının ve ulus-devlet yapısının, benzer siyasi ve ekonomik aşamalardan geçmeyen, Rönesans, Reform ve Aydınlanmayı yaşamayan, bunun yerine Osmanlı mirasını taşıyan

bir ülkeye uygulanmasının yarattığı gerginlikler, 19. ve 20. yüzyıllar boyunca sürdü (Clogg, 1997: 54-56, 73, 88; Legg&Roberts, 1997: 72, 108). Dolayısıyla, yukarıdan aşağıya bir modernleşme süreci yaşandığından ve modernleşme tam olarak içselleştirilemediğinden, laik Batı ile Ortodoks Doğu mirası, Avrupalılaşma ile Yunan istisnacılığı arasındaki çekişme halen siyasi kültüre damga vurmaktadır.

Avrupalılaşma ve AET üyelik başvurusu, bu çekişmenin yinelenmesine yol açtı. Ülkenin geleceğinin Avrupa'da yattığını düşünenler ile Katolik ve Protestanların başını çektiği bu bütünleşmeye taraf hale gelmenin ülkenin geleneklerini, dinini ve kültürünü bozacağı endişesini taşıyan, Yunanistan'ın Doğu Roma'nın devamı, Doğu'ya ve Ortodoks dünyasına ait, hatta bu dünyanın öncüsü olduğu şeklindeki dünya görüşünü benimseyenler arasındaki tartışma yeni bir boyut kazandı. Gelenekselciler ülkenin kimliğine dışarıdan bir müdahale olarak gördükleri Avrupalılaşmayı sınırlandırmaya çalıştılar, bu yöndeki uyum çabalarına ayak dirediler (Ioakimidis, 2001: 79-80).

Ülkedeki ayrıcalıklı kesimi temsil eden gelenekselciler, bu ayrıcalıklarını koruma arzusundaydılar. Bu kesimler arasında sosyal alanda Kilise, ekonomi alanında ise korumacılık yanlısı ve halihazırda ayrıcalık sahibi işadamları, bankacılar, sendikalar ve rekabetle başa çıkamayacak küçük ve orta büyüklükte işletmeler (KOBİ) sayılabilir. Avrupa bütünleşmesinin getireceği liberalleşme, sınai geri kalmışlığın damga vurduğu, az gelişmiş ve rekabetçilikten uzak Yunan ekonomisini zorlayacak, ticaret dengesini ülke aleyhine bozacaktı. Tayfur'a göre, modernleşmeciler-gelenekselciler çekişmesi devletin ekonomideki rolünün tanımlanmasıyla ilgiliydi. Bu, sağ-sol gibi ideolojik ayrımların ötesinde bir çekişmeydi ve ifadesini Avrupalılaşmayı destekleyenler-direnenler cepheleşmesinde bulmaktaydı. Sözkonusu çekişme, partiler arasında olduğu kadar partilerin içerisinde de yaşanmaktadydı. Ülkedeki ana siyasi mücadele devamlılık ile değişim arasındaki bu gerilimden besleniyordu (Tayfur, 2003: 124). Buna göre, ekonomik faaliyetlerini devletin korumacı şemsiyesi altında sürdürmek isteyen

gelenekselci kesimlerin siyasi temsilcileri gerek YDP'deki gerek PASOK'taki "şahin" kanatlardı. Bu siyasetçilerin siyasi ikballeri patronaj ilişkilerine ve mevcut politik-ekonomik düzenin devamına bağlıydı. Sosyalist PASOK'un ekonomide devlete verdiği öncelikli rol de bu anlayışla örtüşmekteydi. Statükocu olarak tanımlanabilecek bu kesim, özünde, liberalleşmeyle birlikte ülke içerisindeki konumlarını ve güçlerini kaybetmekten çekinenlerdi. İmtiyazlarının ellerinden alınmasına yol açacak Avrupalılaşmaya bu sürecin kaybedenleri olarak direnç gösteriyorlardı. Bu çevreler, Cunta'nın gelenekselci "Yunanistan Hristiyan Yunanlılarındır" söylemini ve milliyetçi ideolojisini benimseyenlerden oluşmaktaydı.

Başbakan Karamanlis'in 1976'da Parlamento'daki bir oturumda sarfettiği "Yunanistan Batı'ya aittir" söylemi ise, ülkenin geleceğinin Avrupa bütünleşmesinde yattığını düşünen liberal kesimin sloganı haline geldi (Clogg, 1997: 220). Couloumbis, Karamanlis'in bu sloganının ülkeyi Balkan veya Akdenizli olarak değil, kökleri antik Yunan'a dayanan Avrupa'nın bir parçası olarak görmesinin bir ifadesi olduğunu belirtmektedir (1981: 162). Karamanlis, AET'ye katılımla ve Avrupalılaşmayla birlikte ülkenin Avrupalı kimliğini artık sorgulanamaz şekilde tescil ettirmeyi hedeflemekteydi.

Yunan devletinin kuruluşundan itibaren yöneliminin Batı olduğu, ulusal kimliğinin bu çerçevede şekillendiği, bunun da politika tercihlerine yansıdığı şeklindeki inşacı yaklaşımı Avrupalılaşma kavramıyla birleştirecek olursak, Ioakimidis'in açıklaması duruma ışık tutucu niteliktedir. Ioakimidis, AET/AB'nin modernleşmeyi teşvik edici bir dış gücü ifade ettiğini, bu bağlamda siyasi elitlerin modernleşmenin ayrılmaz parçası olarak gördükleri AET/AB norm, davranış, dinamik ve düzenlemelerini kendi siyasi sistemlerine ithal ettiklerini, bunun bilinçli bir tercih olduğunu, dolayısıyla Yunanistan gibi güneyli ve ekonomik açıdan (yarı) çevre niteliği taşıyan üye ülkelerin Avrupalılaşmasının "tasarlanmış" bir Avrupalılaşma olduğunu belirtmektedir (2001: 74). Bu bağlamda, Avrupalılaşma modernleşmeyi ikame etmekte, siyasi ve ekonomik sistem

için yeni bir alternatif sunmakta, bu siyasi, ekonomik ve sosyal değişimin meşruiyet kaynağını oluşturmaktadır. Bu değişimin öncüsü siyasi elit için Avrupalılaşma siyasi bir değişim programı haline gelmektedir (2001: 75). Nasıl ki Avrupa bütünleşme süreci Avrupa düzeyinde bir siyasi elit projesiyse, Avrupalılaşma da Yunanistan'da bir siyasi elit projesidir. Tüm bu hususlar ışığında, Yunanistan'da otomatik gerçekleşen değil, siyasi elitlerce inşa edilen, bilinçli bir Avrupalılaşma sürecinden söz etmek mümkündür.

2) AET'nin Yunanistan'ı Üyeliğe Kabul Edişi

Yunanistan'ı üyelik başvurusunda bulunmaya iten tüm bu nedenler AET tarafında da karşılık buldu. Yunanistan'ın üyeliğe başvurduğu dönemde, ekonomik ve siyasi koşullar ülke aleyhine bir görünüm arzediyordu. Kendi ekonomik çıkarları doğrudan etkilenecek olan üye ülkeler bu nedenle Yunanistan'ın üyeliğine hevesli değillerdi. Federal (Batı) Almanya ucuz işgücü akımından, İtalya ve Fransa tarım alanındaki konumlarının aşınmasından endişe ediyorlardı (Maitland, 1999: 386, 388). AET Komisyonu, 29 Ocak 1976'da Konsey'e sunduğu Yunan başvurusuna dair görüşünde, ekonomisi sanayiden ziyade tarıma dayanan ülkenin ekonomik ve sınai geri kalmışlığı, Ortak Pazar'ın rekabet koşullarına ayak uyduramayacak niteliği, bunun giderilmesinin Topluluk bütçesine getireceği ilave yük gibi yapısal sorunlara değindi. Komisyon, ihtiyatlı bir yaklaşım benimseyerek katılım için ön bir hazırlık dönemi tavsiyesinde bulundu (Bulletin of the EC, 1976a).

Yunan başvurusuna dair gönülsüzlüğün, ekonomik olduğu kadar siyasi nedenleri de mevcuttu. Bunların başında Türk-Yunan anlaşmazlığı ve Topluluğun bu anlaşmazlıkta taraf olmak istemeyişi yeralmaktaydı. Nitekim, Komisyon Yunan başvurusunu değerlendirirken, Doğu Akdeniz'deki durum, Türk-Yunan sorunlarında taraf olmama ve Topluluğun gelecek genişlemeleri gibi siyasi hususların da dikkate alınması ihtiyacına işaret etti (Bulletin of the EC, 1976a). Burada kastedilen, olası bir Türk başvurusuna ilaveten İspanya ve Portekiz'in benzer bir başvuruda bulunmaları olasılığıydı.

Komisyon katılım hususunda acele edilmemesini tavsiye ederken, Konsey, başvurunun olumlu değerlendirilmesi ve bir an önce müzakerelere başlanması yönünde karar aldı (Council of the European Communities, 1976). Bu, Komisyon'un bürokratik, teknokratik görüşüne karşı siyasi bir karardı. Hızı açısından olduğu kadar içeriği açısından da çarpıcı nitelik taşımaktaydı. AET Dönem Başkanı Lüksemburg Dışişleri Bakanı Gaston Thorn Konsey toplantısının ardından basına yaptığı açıklamalarda, Yunanistan'ın üyeliğinin herhangi bir siyasi koşula bağlanmadığını belirtmişti (Bulletin of the EC, 1976b: 8). Böylelikle Komisyon'un Türk-Yunan sorunlarına taraf olmama, Doğu Akdeniz'deki durum gibi siyasi mülahazaları da ikinci plana atılmış oldu.

Konsey'in, yani üye ülkelerin Komisyon'un görüşü hilafına verdikleri bu karar, siyasi gerekçelere dayanmaktaydı. Ekonomik tablonun tersini dikte ettiği bir ortamda, üye ülkeler siyasi bir tercihte bulundular. Dolayısıyla, Atina'da olduğu gibi, Brüksel'de de katılımın temel gerekçesi ekonomik değil, siyasiydi. Komisyon'un görüşüne göre, ülkenin AET'ye ekonomik maliyeti katkısının iki katı olacaktı. Bu maliyete rağmen üyeliğe kabulün nedenlerine bakıldığında, öne çıkan iki faktör, ülkenin tarihinden kaynaklanan kimliksel unsurlar ile Yunan demokrasisine destek şeklindeki siyasi gerekçelerdi. Karamanlis, müzakerelerde, bu iki gerekçeden başarılı şekilde istifade etti.

a. Kimliksel Etken

Batı medeniyetinin beşiği olarak Yunanistan'ın sembolik ağırlığı, ülkenin gerçek boyutları ve etkisinin çok ötesindedir (Kalyvas, 2015: 5). Bunu, ülkenin iyi kullandığı yumuşak gücü olarak değerlendirmek mümkündür. Karamanlis de müzakerelerde bu yumuşak güçten yararlanarak, Avrupa'nın entellektüel ve siyasi mirasının Yunan köklerine atıfta bulundu. Yunanistan'ın AET'ye katılımına dair tartışmalarda, ülkenin Avrupa kültürü bağlamındaki önemi, yüzyıllardır Avrupa ve Batı kültür ve medeniyetinin ayrılmaz bir parçası oluşu, Avrupa kimliğine yadsınamaz katkıları, demokrasi gibi kavramların Yunanlılardan öğrenilmesi gibi hususlar öne çıkarıldı.

Katılım anlaşmasının imzalanması, Yunanistan'ın üyeliğinin Topluluk içerisinde bayraktarlığını yapan Fransa'nın AET Dönem Başkanlığına rastladı. Mutad usul katılım anlaşmalarının Brüksel'de imzalanmasıyken, imza törenine başkanlık yapan Fransız Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing'in Yunan tarafıyla vardığı mutabakat uyarınca anlaşma Atina'da imzalandı. Bu farklı uygulama, Yunanistan'ın AET'ye katılımının ekonomik değil, kültürel, tarihi ve siyasi gerekçelerle olduğunu gösteren sembolik bir önem de taşımaktaydı. Bu sembolizme paralel şekilde, o dönemde yapılan tüm konuşmalarda, katılımın her iki tarafın kimliği bakımından taşıdığı öneme dair pek çok ifade yeraldı. Yunanistan'ın AET'ye katılımının öncülüğünü yapan[19] Giscard d'Estaing, "Platon'u kapıda bekletemezsiniz" diyerek, Yunanistan'ın katılımını, Avrupa'nın antik Yunan'daki köklerine geri dönüş gibi lanse etti (Le Monde, 29.06.2015).

Katılımın fiilen gerçekleştiği 1 Ocak 1981'de yapılan konuşmalar da benzer içerikteydi. Karamanlis'in konuşmasında "Avrupa" kelimesinin Yunancadan gelişi, Avrupa medeniyetinin Yunan kökleri gibi vurgular ağır bastı (Karamanlis, 1981). Yeni Komisyon Başkanlığını üstlenen Gaston Thorn da katılım günü tarihsel vurgulu açıklamalar yaparak, bu katılımın Yunanistan'ın asli bir rol oynadığı Avrupa medeniyetinin uzun tarihinde kilit önemi haiz bir gelişmeyi teşkil ettiğinin altını çizdi (Bulletin of the EC, 1981).

Asmonti, Yunanistan'ın katılımına ilave bir siyasi önem atfetmektedir. 1970'lerin ortasında, Avrupa bütünleşme sürecinin ivmesini yitirdiği bir dönemde, "Avrupa'nın beşiği" Yunanistan'ın Topluluğa katılımının bütünleşme sürecine paylaşılan değerler ve kimlik üzerinden yeni bir meşruiyet stratejisi kazandıracağını, ortak değerler üzerine inşa edilmiş bir Topluluk vizyonunu güçlendireceğini ileri sürmektedir (2013: 3, 6). Bu bakımdan, Yunanistan'ın katılımının kimliksel boyutu, kendi içerisindeki tarihi

[19]Valery Giscard d'Estaing, Yunanistan'ın üyeliğinin bir hata olduğunu, çok sonra, "Yunanistan'ı o dönemde üyeliğe kabul etmek bir hataydı, ülke buna hazır değildi. Yunanistan esasında doğulu bir ülkedir" ifadeleriyle kabul edecektir (Der Spiegel, 11.09.2012).

anlamının yanısıra, AET'nin ekonomik bir bütünleşme sürecinin ötesinde siyasi bir kimliğe kavuşması çabaları açısından da önem arzetti ve yeni bir soluk getirdi. Dolayısıyla, AET açısından Yunanistan'ın katılımında antik Yunan dönemine yapılan ve siyasi sembolizm içeren referansların, tarihi ve kimliksel gerekçelerin önemi yadsınmamakla birlikte, esas belirleyici siyasi mülahazalar oldu.

b. Demokrasinin Konsolidasyonu Etkeni

AET Konseyi'nin tutumunda esas etkili olan Yunanistan'daki yeni demokratik hükümetle dayanışma sergileme saikiydi. Batı Avrupalı devletler AET içerisinde Cunta yönetimine gereken tepkiyi vermemiş, önemli bir NATO müttefiki olmasının da etkisiyle Yunanistan'la diplomatik ilişkilerini aynı şekilde sürdürmüşlerdi. Nordik ülkeler dışında Cunta'nın insan hakları ihlallerine tepkisiz kalmışlardı (Woodhouse, 1998: 297, 299). Bu bakımdan, üyeliğe kabul yönünde alınan siyasi karar, Cunta döneminde sırt çevrilen Yunan halkına karşı hissedilen demokratik sorumluluğun bir yansımasıydı. Clogg, Karamanlis'in müzakere sürecini hızlandırmada bu sorumluluktan en iyi şekilde faydalandığına işaret etmektedir (Clogg, 1997: 218). Keza, Karamanlis'in Avrupalı karşıtlarıyla müzakerelerde ön plana çıkardığı bir diğer husus, Yunanistan'da bir daha diktatörlük riskini bertaraf etmenin tek yolunun AET üyeliğinden geçtiğiydi (Nafpliotis, 2018: 511). Bu bakımdan, Cunta geçmişinin Yunanistan'ın -hızlı şekilde- üyeliğinin önünü açan bir koz işlevi gördüğünü söylemek mümkündür.

Karamanlis'in müzakerelerde kullandığı, iç politikayla bağlantılı bir diğer taktik, AET karşıtı PASOK'un iktidara gelmesi riskine dikkat çekmekti. PASOK'un kuruluşundan itibaren üç yıl içerisinde oylarını neredeyse ikiye katlayarak 1977 Kasım ayındaki seçimlerde ana muhalefete gelmesi, bu riski daha inanılır hale getirdi. Bu durum, Yunan hükümeti açısından olduğu kadar AET bakımından da tetikleyici bir etken teşkil etti. Yunanistan, üyelik çabalarında hız kaybetmemek için Brüksel'deki teknik müzakerelere ilaveten, katılım konusunda esas kararı verecek olan Konsey üyeleri

nezdindeki siyasi girişimlerini arttırdı. Başta Federal Almanya ve Fransa olmak üzere dokuz üye ülke nezdinde girişimlerine hız verdi.

Karamanlis'i Yunanistan'ın katılım sürecini hızlandırmaya yönelik girişimlere yönelten, PASOK'un iç siyasetteki yükselişi kadar, 1977'de İspanya ve Portekiz'in de üyelik başvurusunda bulunmalarıydı. Sözkonusu başvurular üzerine, Brüksel'de güney Avrupa ülkelerini tek bir genişleme paketi altında ele alma, müzakereleri ortaklaşa, blok olarak yürütme ve genişlemeyi blok halinde gerçekleştirme fikri gündeme gelmeye başlamıştı. Atina, her bir üyelik başvurusunun kendi içerisinde değerlendirilmesi gerektiği, Yunan başvurusunun çoktan kabul edildiği, Yunanistan'ın bu iki ülkeden farklı olarak halihazırda AET'yle bir Ortaklık Anlaşmasına sahip olduğu ve tam üyelik için katılım müzakerelerini sürdürdüğü, bu nedenle Güney genişlemesine paket yaklaşımın kabul edilemeyeceğini görüşündeydi (Karamanlis, 1977). Yunan Başbakanı, 1977 Nisan ayında AET üyelerine gönderdiği mektupta bu hususları vurguladı (Verney, 1987: 262).

Karamanlis, ayrıca 1978 Ocak ayının sonunda Londra, Paris, Brüksel ve Bonn'u kapsayan bir Avrupa turu gerçekleştirerek konuyu en üst düzeyde siyasi açıdan ele aldı. YDP lideri, sözkonusu girişimlerde, 1977 Kasım seçim sonuçlarına işaretle, Yunanistan'ın katılım sürecindeki olası gecikmelerin muhalefete yarayacağı, ülkedeki demokratik konsolidasyonu, Avrupa'ya ve Batı'ya yönelimi riske atacağı mesajını verdi (Karamouzi, 2014: 119; Nafpliotis, 2018: 511).

AET'ye üyelik perspektifinin demokrasiye geçiş döneminde Karamanlis'in elini güçlendiren, geçişin yumuşak ve sorunsuz olmasını sağlayan bir yastık işlevi gördüğü belirtilmişti. AET'nin ilk kez gördüğü bu işlev, Yunanistan açısından olduğu kadar Topluluğun kendisi açısından da büyük anlam taşımaktaydı. AET'nin ortak değeri olarak demokrasiye sahip çıkma sorumluğu, yukarıda belirtildiği üzere, bütünleşme sürecini ortak değerler üzerinden güçlendirmeye hizmet edecekti. Yunanistan AET'ye katılan ilk çevre ülke oldu. Bunu, 1986'da benzer siyasi ve ekonomik altyapıya ve mirasa sahip

İspanya ve Portekiz izleyecek, bu üç ülkeyi içeren Güney Genişlemesi'nin ayırt edici özelliği, bu ülkelerdeki demokratik dönüşümü güvenceye almak olacaktı.

Bu açıdan, Yunanistan'ın katılımı "genişleme sürecine yeni bir fayda" ve AET'ye "istikrar sağlayıcı bir güç olarak yeni bir anlam" kazandırmıştı. Kalyvas, bu gelişmenin AET'nin ortak bir pazarın ötesine geçerek siyasi alanda da uluslararası bir aktöre, demokrasi, barış ve refahın temsilcisi siyasi bir Birliğe dönüşmesine olanak sağladığını ileri sürmektedir (2015: 126-127, 204). Bu önerme, o dönem için biraz erken ve abartılı bir çıkarım olsa da, AET'nin Yunanistan'ın katılımıyla birlikte genişlemede ifadesini bulan kendi gücünü, başka bir deyişle çekim gücünü keşfettiğini söylemek mümkündür. Yunanistan, AET'nin kabul ettiği ekonomik ve siyasi açıdan az gelişmiş ilk ülke oldu. Yunanistan'ın başvurusunu İspanya, Portekiz ve Türkiye izledi.

Yunanistan'ın katılım müzakerelerindeki başarılarından biri, sürecin üçüncü ülkelerden etkilenmeden, kendi mecrasında yürütülerek tamamlanmasıydı. Türkiye'ye dair mülahazaların ülkenin katılım sürecine ket vurmasının önüne geçilebildi. Keza, üye ülkeler nezdindeki yoğun girişimler sonucunda güney Avrupa ülkelerini tek bir genişleme paketi altında ele alma şeklindeki ve Yunanistan'ın katılımını öteleyeceği kesin olan fikir de bertaraf edildi. Sonuç olarak, 1961 Atina Anlaşması'nda Gümrük Birliği'nin tümüyle yürürlüğe girmesi için 1984 tarihi hedeflenmişken (Bulletin of the EC, 1976a), Yunanistan bunun da ötesine geçerek, 1 Ocak 1981 itibariyle tam üye olmayı başardı.

Yunanistan'ın üyelik başvurusu ile fiilen üye oluşu arasındaki süre 5.5 yıldır. Yunan başvurusunun bu kadar hızlı şekilde ele alınarak sonuçlandırılmasının nedeni, her iki tarafın da demokrasinin konsolidasyonu şeklindeki siyasi hedefi paylaşmasıydı. Bu bağlamda, Yunanistan'ın katılımının siyasi bir karar olduğu ve ülkenin geri kalmış ekonomisine rağmen katılım müzakerelerinin sorunsuzca tamamlanmasında bu hedef birliğinin rol oynadığı şüphesizdir.

AET üyeliğinin gerçekleşmesi ve iktidarın PASOK'a geçişi metapolitefsi dönemini sona erdirdi. Karamanlis, ülkenin AET üyeliğini güvenceye aldıktan sonra, 1980 Mayıs ayında Cumhurbaşkanlığına seçildi ve YDP liderliği ve Başbakanlık görevini Yorgos Rallis'e bıraktı. Bu gelişme, karizmatik rakibinden kurtulan PASOK lideri Andreas Papandreou'ya yaradı. Bununla birlikte, Karamanlis'in Cumhurbaşkanlığının gerek seçmenler gerek Avrupalı muhataplar açısından PASOK iktidarı döneminde bir emniyet subabı oluşturduğu yorumu yapılmaktadır. Karamanlis'e güvenen seçmen, onun Cumhurbaşkanlığı altındaki bir PASOK iktidarından korkmayarak bu partiye oy verdi. Karamanlis, "Cumhurbaşkanlığına adaylığıyla birlikte Papandreou'ya iktidar yolunu bilinçli veya bilinçsiz şekilde açtı" (Mavrogordatos, 1983: 19-20). Sonuç olarak Karamanlis, Yunan tarihinde yeni bir Avrupa sayfası açtı ve bu sayfayı doldurmayı PASOK'a bıraktı.

Yunanistan'ın AET üyeliği başvurusu, gelenekselciler ile modernleşmeciler arasında devam eden çekişme çerçevesinde yeniden inşa süreci devam eden ulusal kimliğin, modernleşmeyle eşanlama gelen Avrupalılaşmaya doğru evrilmesi tercihini yansıtıyordu. Karamanlis, AET üyeliğiyle birlikte Yunanistan'ın Avrupalı kimliğinin tescilini hedeflemekteydi. Ayrıca, ülkenin modernleşmesini, demokratik konsolidasyonunu ve ekonomik kalkınmasını bir dış bağ olarak AET'den istifadeyle gerçekleştirmeyi öngörüyordu. Bu bakımdan, Karamanlis döneminde Avrupalılaşma bilinçli bir tercihin sonucu olarak ve ulusal intibak şeklinde tezahür etti. Yunanistan'ın AET'ye bir güvenlik şemsiyesi olarak yaklaşması ise, ulusal çıkarlarını Avrupa çerçevesinde koruma ve Topluluğu ulusal güç ve yeteneklerini arttırmanın aracı olarak görmek suretiyle, ulusal yansıtmanın belki de ilk örneğiydi.

B) "ALLAGİ"[20] VE ZORAKİ AVRUPALILAŞ(MA)MA (1981-1995)

1) Dış Politikada "Allagi" ve Sınırları

a. PASOK'un AET'ye Yönelik İlk Tutumu

Andreas Papandreou'nun önderliğindeki PASOK, daha yeni kurulmuş olmasına rağmen, 1974 Kasım ayındaki seçimlerde %13.6 oy alarak Yunan siyaset sahnesine hızlı bir giriş yaptı[21]. Kendisini müesses nizam karşıtı bir parti olarak lanse eden PASOK, "allagi" sloganıyla yapısal değişiklikler öngörüyor, ülkedeki imtiyazlı azınlık ile imtiyazsız çoğunluk arasındaki uçurumu öne çıkaran yeni bir sosyalist ideolojik söylemle seçmene hitap ediyordu. Parti Yunan siyasi kültürüne damgasını vuran "ezilenler" anlayışını temsil ediyor ve bu anlayıştan besleniyordu. Yunanistan'daki bu siyasi kültürün temellerinin 19. yüzyıla kadar dayandığını belirten Diamandouros, sözkonusu siyasi anlayışın ülke içerisinde ve uluslararası alanda sömürülenler şeklinde iç ve dış boyutları bulunduğunu, bu siyasi kültüre tabi olanların içe dönük, yabancılara şüpheyle yaklaşan, komplolara inanmaya hazır, korumacılık yanlısı, piyasa ve reform karşıtı kimseler olduklarını, savunmacı refleksleri, milliyetçi duyguları, kuşatılmışlık anlayışını benimsediklerini ileri sürmektedir (1994: 19-20, 22). Diamandouros'un bu tanımına göre ezilenler ülkedeki gelenekselci kesimlerle örtüşmektedir.

"Ezilenler" siyasi kültürü, uluslararası siyaseti ve sistemi algılama şeklini de etkilemektedir. Yunanistan'ın dış güçlerin tehdidi altında olduğu gibi algıları şekillendirmekte, ayrıca Batı'nın görkemli geçmişinden ötürü Yunanistan'dan hoşlanmadığı ve ona üstünlük tasladığı, ülke çıkarlarına karşı olduğu ve zarar verdiği şeklindeki komplo teorilerine dayanmaktadır (Ioakimidis, 1999a: 141-142, 148; Ioakimidis, 1996: 47). Batı'yı düşman gören komplocu anlayışın bir tezahürüdür. Kalpadakis&Sotiropoulos, bu kültüre ve korkuya dayalı, zayıfların devlet tarafından

[20] Değişim anlamına gelmektedir.
[21] https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/,(07.02.2020).

korunmasını esas alan gelenekselci çizgilerin Yunan dış politikasına da yansıdığını ve 1980'ler ile 1990'ların ilk yarısında dış politikaya bu kültüre dayanan milliyetçi popülizmin hâkim olduğunu belirtmektedirler (2007: 47-48).

Bu yaklaşımın PASOK'un dış politikasına yansıması, toplumun Batı karşıtı hisleri üzerine inşa edilen milliyetçilik şeklinde oldu. Karamanlis'in "Yunanistan Batı'ya aittir" söylemine karşı Papandreou "Yunanistan Yunanlılarındır" söylemini benimsedi. (Clogg, 1997: 220). PASOK'un 3 Eylül 1974 tarihli kurucu belgesi olan "Pan Hellenik Sosyalist Hareketin Temel İlkeleri ve Hedefleri Bildirisi"nde, dış politikadaki ideolojik duruş ulusal bağımsızlık olarak belirlenmişti (Constas, 1991: 45). Dolayısıyla, dış politikada değişim, ulusal bağımsızlığa, öncelik ve hedeflerin yeniden tanımlanmasına tekabül ediyordu.

Özellikle kamuoyunda Cunta dönemi ve Türkiye'yle ilişkiler nedeniyle 1970'lerde iyice artan Amerikan karşıtlığından faydalanan Papandreou, PASOK'un ideolojik yapısını Üçüncü Dünyacı bir sosyalizm olarak şekillendirdi. Politik ekonomi açısından bağımlılık teorilerini esas alan partinin bu yaklaşımı, uluslararası ilişkilere bakışını da etkiledi, Doğu-Batı çekişmesinden ziyade Kuzey-Güney veya çevre-merkez ülkeler arası ayrım esas alındı. Yunanistan'ı çevre bir ülke olarak değerlendiren Papandreou, anti-emperyalist, Batı-Doğu kamplarının ötesinde "üçüncü yol" arayışında bir dış politika söylemi benimsedi. Partinin bu duruşu, Papandreou'nun muhalefetteyken sürekli gündeme getirdiği NATO'dan çekilme, ülkedeki ABD üslerinin kapatılması ve AET üyeliğini referanduma sunma gibi seçim vaatlerinde ifadesini buldu (Nafpliotis, 2018: 511).

Papandreou'nun AET'ye yaklaşımı da Batı karşıtı ve bağımlılık teorisine dayalı dış politika anlayışının bir fonksiyonuydu. Mart 1976'da AET'ye karşı kuzey Afrika ülkelerini de kapsayacak bir "Akdeniz -Ekonomik- Topluluğu" fikrini ortaya atan Papandreou, AET'yi ABD çıkarlarının Avrupa'daki aracı, Amerikan kapitalizminin

"Truva atı", NATO'nun mali kolu olarak olarak tanımlıyor, bu gelişmiş ekonomiler kulübüne üyeliğin eşit şartlarda gerçekleşemeyeceğini ve Yunanistan'ın çevrede yeralan, bölgesel bir uydu ülke konumunu daimî kılacağını ileri sürüyordu (Nafpliotis, 2018: 512-513; Featherstone, 2014:11). Bu anlayış, Topluluğu Yunan dış politikasında ABD'yi dengeleyecek, alternatif bir oluşum olarak gören Karamanlis'le taban tabana zıt bir yaklaşımdı. PASOK'un AET'ye karşı tutumunun YDP'den bir diğer farkı da siyasi değil, ekonomik odaklı olmasıydı. Topluluğa katılım YDP için siyasi bir vizyonken, PASOK AET'yi ekonomik bir örgüt olarak görüyordu. YDP projenin siyasi faydalarına odaklanırken (Constas, 1991: 48), PASOK üyeliğin ekonomik zararlarını ön plana çıkarıyor ve AET'yle Norveç benzeri özel bir ilişki modeli öneriyordu.

Bununla birlikte, PASOK Ocak 1978'de AET-Yunanistan Ortaklık Anlaşması kapsamındaki İkinci Mali Protokol lehine oy verdi. Bu, partinin ekonomik çıkarlara hizmet ettiği sürece Toplulukla ilişkileri geliştirme şeklindeki ekonomik odaklı ve pragmatik yaklaşımının ilk örneğiydi. 1974'te AET'yi kesinkes reddeden ve NATO'nun Truva Atı olarak tanımlayan PASOK, zaman içerisinde AET'yle ilişki kurma gereğini teslim etmeye başladı, ancak bu ilişkinin niteliği konusunda YDP'yle ayrışmayı sürdürdü. Nitekim Parti, ulusal egemenliğin bir bölümünün AET'ye devri öncesinde referanduma gidilmediği gerekçesiyle, 1979'da Haziran ayı boyunca AET'ye katılım anlaşmasının onaylanmasına dair parlamentoda sürdürülen görüşmeleri ve 28 Haziran 1979'daki oylamayı boykot etti (Clogg, 1997: 218).

b. Tavır Değişikliğinin Neden ve Sonuçları

PASOK, her ne kadar tanımları gereği birbirleriyle çelişen ideolojiler olsa da milliyetçi ve sosyalist söylemi birleştiren popülist demagojisiyle ülkedeki "ezilenleri" peşinden sürüklemeyi başardı. Girdiği her seçimde oylarını neredeyse iki katına katladı. 1977 seçimlerinde %25 oyla ana muhalefet partisi olurken, 1981 seçimlerinde %48.1 oyla

iktidarı elde etti[22]. 300 sandalyeli parlamentoda 172 milletvekili kazanarak Yunanistan'ın ilk "sosyalist" hükümetini kurmayı başardı. II. Dünya Savaşı sonrasında sağ partilerin iktidarında kalan Yunanistan'da sosyalist bir hükümet kurulması ülkenin siyasi kültürü ve tarihi açısından bir ilkti ve gerçekten de değişimi, siyasi hayatın normalleşmesini temsil ediyordu. Hatta, iktidarın sol bir partiye bu kadar yumuşak ve sorunsuz biçimde devredilişi değişimden ziyade dönüşüm ve metapolitefsinin başarıyla tamamlanması, çoğulcu demokrasinin rayına oturması anlamına gelmekteydi (Bellou, 2003: 162-163; Mavrogordatos, 1983: 3).

Ancak, partiyi iktidara taşıyan "allagi" sloganı söylemde kaldı. Ekonomik ve siyasi seçim vaatlerinin önemli bölümü hayata geçirilemedi. Örneğin, kendisine imtiyazsızların sözcülüğü görevini biçen parti eleştirdiği ayrıcalıklara son vermek yerine, ülkenin siyasi kültürünün asli bir parçasını oluşturan patronaj ilişkilerini daha da yaygınlaştırdı ve kurumsallaştırdı. İltimas dağıtımı parti aracılığıyla yapılmaya başladı (Kalyvas, 2015: 65). Bu özellikleri itibariyle PASOK sosyalizmi, nevi şahsına münhasır bir sosyalizme dönüştü.

PASOK, muhalefetten iktidara ilerleyişiyle birlikte radikal söylemine oranla ılımlı politikalar izlemeye başladı. Partideki bu değişikliğin gözlendiği en çarpıcı alanlardan biri dış politikaydı. Bu değişiklik tabiatıyla AET'yle ilişkilere de yansıdı. AET üyeliğini referanduma sunma fikri, zaman içerisinde rafa kaldırıldı. 1981'de hükümet programında yer verilen bu husus gündemden düşürüldü.

Partinin kuruluşundan iktidara gelişine kadar olan süreçte geçirdiği bu değişimin nedenlerine bakınca üç husus öne çıkmaktadır: Partinin iktidar hevesiyle benimsediği pragmatizm ve ılımlılaşma, iktidara gelişle birlikte üstlenilen devlet sorumluluğu ve uluslararası yapının kısıtlayıcı etkisi sonucu dış politikada süreklilik zorunluluğu.

[22]https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).

PASOK, iktidarı elde etme hevesiyle pragmatist davranarak söylemlerini yumuşatmaya ve bunun sonucunda 1974'ten 1981'e giden süreçte giderek soldan merkeze doğru kaymaya başladı. İktidara gelebilmek için radikal kesim kadar merkez seçmenin oylarına da ihtiyaç duyan parti, AET'ye muhalefetini yumuşattı (Mavrogordatos, 1983: 9-10, 41; Couloumbis, 1993: 117). Nafpliotis, PASOK'un 1977-1981 yılları arasında AET'ye karşı tutumunu, "köktencilikten faydacılığa kayış" şeklinde özetlemektedir (2018). Nitekim, 1981 seçimlerine yaklaştıkça seçmenin AET'ye katılımı desteklediğinin görülmesiyle birlikte, söylem buna uyarlandı. Yunanistan'ın ilk kez katıldığı 1980 Aralık tarihli Eurobarometre anketinde, halkın %38'i katılımı destekledi. 1981 sonundaki Eurobarometre sonuçlarına bakıldığında, bu destek korunuyor, öte yandan Yunan halkının Batı Avrupa bütünleşmesine desteği %59'dan %65'e çıkıyordu (Commission of the European Communities, 1980: 28; Commission of the European Communities, 1981: 36, 48). Artan bu destek, PASOK'un AET konusundaki tutumuna da yansıdı. AET'ye yönelik "kapitalistler kulübü, Yunanistan gibi kapitalizmin periferinde kalan ülkelerden çıkar sağlamaya çalışan çokuluslu ların cephesi" gibi nitelemelere son verildi (Clogg, 1997: 222-223).

1981'den itibaren, hükümet sorumluluğu parti hedeflerini sulandırdı, Marksist söylemleri törpüledi ve kuvveden fiile geçirilmesine engel oldu. Devlet sorumluluğu partinin söylem ve eylemlerini kısıtlar ve şekillendirirken, uluslararası yapı da ülkenin dış politikasında belirleyici olmayı sürdürdü; PASOK'un değişim sloganının uygulanabilirliğini azalttı. Dış politikada süreklilik egemen oldu. Üçüncü yol söylemine rağmen temel dış politika parametrelerinde değişiklik görülmedi. Zira, Soğuk Savaş şartları altında pek fazla seçenek bulunmamaktaydı. Ülkenin boyutu, bölgesel konjonktür ve Türkiye'yle sorunları, dış politika seçeneklerini ve manevra alanını kısıtlayan ilave etkenlerdi. Couloumbis de PASOK'un dış politikasının YDP'yle süreklilik arzettiğini, ulusal güvenlik çıkarları sözkonusu olduğunda YDP'den farklı hareket edilmediğini,

Yunanistan'ın dış politika seçeneklerinin liderlik tarafından değil, uluslararası yapı tarafından belirlendiğini dile getirmektedir (1993: 115). Nitekim, AET konusunda olduğu gibi NATO'dan çekilme ve ülkedeki ABD üslerinin kapatılması konularında da değişiklik görüldü. Bu vaatler de zaman içerisinde geri plana düştü, hatta ABD'yle üslere dair anlaşmanın yenilenmesine yönelik müzakereler yürütüldü ve üslerin süresi uzatıldı. Dolayısıyla, Papandreou anti-emperyalist, milliyetçi, radikal dış politika söyleminin üç temel unsurundan hiçbirini yerine getirmedi. İç tüketim için eski sloganlar sürdürülse dahi ulusal çıkarlar sözkonusu olduğunda realist bir dış politika anlayışıyla rasyonel hedefler takip edildi. Böylelikle parti ideolojisi ve uygulanan politikalar arasındaki makas açılmaya başladı. Siyasi ve ekonomik faydalar karşılığında ideoloji ikinci plana atıldı.

Dış politikada hareket marjının kısıtlı olduğunun idraki üzerine, PASOK'un politikası mevcut sistem içerisinde Yunanistan'ın konumunu iyileştirmeye döndü. Ülkenin bağlı bulunduğu uluslararası taahhütleri ortadan kaldırma fikri rafa kaldırıldı, onun yerine bu taahhütlerin şartlarını yeniden müzakereye açma çabasına girildi (Stergiou&Kollias, 2018: 5). AET'ye katılımdan on ay sonra iktidara gelen PASOK, çabalarını AET kurumları içerisinde Yunan çıkarlarını azami şekilde korumaya ve bu amaçla AET'ye katılım şartlarını düzeltmeye yoğunlaştırdı (Nafpliotis, 2018: 519-520). Bu süreç, AET'yle "özel ilişki" talebinden "özel üyelik" talebine dönüşümle sonuçlandı. Yunanistan, Topluluk içerisinde kendisine yönelik ilave mali yardım tahsisi ve üyelikten kaynaklanan çeşitli yükümlülüklere yönelik geçici ve daimî istisnalar, ayrıcalıklar arayışına girdi. Papandreou, 1980'ler boyunca Yunanistan'ın aleyhine olduğunu düşündüğü katılım şartlarını ve üyeliğin ülke aleyhine olan sonuçlarını azaltmak, ilave tavizler ve yardımlar elde edebilmek için çabaladı, ülkesine Topluluk içerisinde özel bir statü kazanmaya çalıştı, bunda bir ölçüde de başarılı oldu. Topluluğa uyum sağlayarak Avrupalılaşmak yerine, AET içerisinde Topluluk çıkarları ve ortak faydadan ziyade ulusal çıkarlarını önceleyen politikalar izledi.

Yunanistan'ın 1980'lerdeki AET üyeliği "isteksiz ortak" olarak tanımlanmaktadır (Pagoulatos, 2014: 77). Gerçekten de anılan dönem boyunca, Yunanistan Topluluğa yeni katılmış iştiyaklı bir üyeden ziyade, zoraki bir ortak gibi hareket etti. Bu, aslında ironik bir durumdur. Yeni üyelerde katılımın hemen öncesinde ve ilk yıllarında genelde Avrupa bütünleşmesine yönelik olumlu yaklaşım en üst düzeyde olmakta, zaman içerisinde üyelikten beklenen faydaların yeterince sağlanamamasının hayalkırıklığıyla birlikte, bu destek azalmaktadır. Yunanistan'da ise tam tersi bir süreç işledi. Ülkenin zoraki ortak tutumu, uyum ve Avrupalılaşma süreçlerine ket vurdu. Yunanistan'ın üyeliği öğrenme sürecinin daha başında olduğu bu on yıl, zıtlaşma dönemi ve sancılı bir uyum süreci olarak nitelendirilebilir. Bu dönem içerisinde, PASOK'un politikası, ülkenin siyasi ve ekonomik çıkarlarının Topluluk içerisinde daha iyi şekilde savunulmasına evrilecekti.

2) 1981-1985 Arası Zor İlişki Dönemi

a. Yunanistan'ın AET İçerisindeki Tutumu

Yunanistan'ın 1980'lerde AET içerisindeki konumunu, 1981-1985 ve 1985-1989 şeklindeki iki iktidar dönemine ayırarak incelemek mümkündür. Bu bağlamda, özellikle 1981-1985 arası yılları zor ilişki dönemi olarak tanımlayabiliriz. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, bu dönemi, ülkenin Avrupa bütünleşmesine dair güçlü şüphelere sahip olduğu, AET içinde kendine "özel bir rejim" arayışındaki dönem olarak betimlemektedir. Ülkenin özellikle AET kurumlarının rolüne, politika ve savunma alanlarında Avrupa bütünleşmesine soğuk baktığını kabul etmektedir (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2018).

Yunanistan, AET'ye katılımının bu ilk yıllarında iyi bir üye olduğunu kanıtlamak yerine Toplulukla zıtlaşan ilişkiler yürütmeyi tercih etti. Atina'nın bu tutumu, diğer üyelerde, Yunanistan'ı Topluluğa 10. üye olarak kabul etmekle hata yapıldığına dair kuşku doğmasına, Yunanistan'ın üyelik yükümlülüklerini yerine getirme niyet ve yeteneğine sahip olup olmadığının sorgulanmasına yol açtı. Özellikle ekonomi

politikaları bakımından üyelik yükümlülüklerini yerine getirmedeki isteksizliği, ayak direyen tutumu ve derogasyon talepleri bu şüpheleri besledi.

Avrupalılaşma eksikliği PASOK'un resmî belgelerinde de görülmekteydi. Verney, buna örnek olarak, PASOK'un ülkenin Topluluğa katıldığı 1981 yılındaki seçim manifestosunda AET'yle ilişkilere yalnızca bir sayfa ayırmasını, ilk hükümet programının tarım bölümünde Ortak Tarım Politikasına hiç değinmemesini, 1983-1987 beş yıllık kalkınma planında Topluluğa atıfların asgari düzeyde kalmasını göstermektedir. (1993: 135, 140). Ladrech'in Avrupalılaşma kavramına atıfla, 1980'lerin ilk döneminde, AET'nin siyasi ve ekonomik dinamiklerinin politika yapım sürecinin ve örgütsel mantığının bir parçası haline geldiği ulusal politikalardan sözetmek mümkün değildi. AET'nin bu rolü, yalnızca politika yapımında değil, uygulama süreçlerinde de asgari düzeyde kaldı ve üyelik yükümlülüklerinin tam olarak yerine getirilmemesine yol açtı. Atina, Ocak 1983'te drahmiyi devalüe etmeden ve ticareti etkileyecek önlemler almadan önce Komisyon'la danışmalarda bulunmak bir yana, ön bilgi bile vermedi (Verney, 1993: 140). Topluluğa yönelik bu yaklaşımın, Avrupa politikalarında eşgüdüm sorununda ve Topluluk hukukunun uygulanmasındaki aksaklık ve ihlallerde de yansıması görüldü. Topluluk politikalarının uygulanmasındaki eksiklikler ve ihmaller, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nda (ATAD) Yunanistan'a karşı sıklıkla dava açılmasına yol açtı.[23] Bu tür örnekler üyeliğin henüz içselleştirilmediğini, düşünce sistematiğinin, politika üretim ve uygulama sürecinin otomatik bir parçasına dönüşmemiş olduğunu sergilemekteydi.

AET üyeliğini henüz içselleştirmemiş olan Yunanistan, Topluluğa uyum sağlamak yoluyla Avrupalılaşmak yerine, daha Mart 1982'de bir muhtıra ile bazı Topluluk politikalarının uygulanmasında istisnalar ve kendi ekonomisini yeniden

[23] 1983-2001 yılları arasında, Avrupa Toplulukları/Avrupa Birliği Adalet Divanı'na (ATAD/ABAD) yapılan başvuruların ortalama %12.20'si Yunanistan'la ilgilidir. Bu, ülkenin Topluluk/Birlik içerisindeki ekonomik ve demografik konumunun ötesinde bir orandır. Keza, ATAD/ABAD'ın Yunanistan aleyhine verdiği ihlal kararlarının sayısı da AB ortalamasının üzerindedir (Dimitrakopoulos& Passas, 2004a: 5-6).

yapılandırmak için ilave ekonomik yardım talep etti. "Yunan Hükümeti'nin Yunanistan'ın Avrupa Topluluklarıyla İlişkilerine Dair Tutumu" başlıklı muhtırada, Yunanistan'ın üyelik nedeniyle yaşadığı sıkıntılara dikkat çekildi. Ülke ekonomisinin Topluluktan yapısal ve kalkınma açısından büyük farklılıklar arzettiği, bunun Topluluk çerçevesinde sorunsuz şekilde faaliyeti engellediği, Yunanistan'ın Topluluğa katılımı sırasında ülke ekonomisinin özel konumunun dikkate alınmaması nedeniyle Topluluk kurallarının ülke ekonomisine zarar verdiği belirtildi. PASOK'un 1970'lerin ikinci yarısındaki söylemini hatırlatır şekilde, Topluluk kurallarının gelişmiş ekonomiler ile az gelişmiş ekonomiler arasındaki mesafenin açılmasına yol açtığı gerekçesiyle, Topluluk politikalarının uygulamasında farklılaşma ve Yunanistan'a "özel düzenlemeler" ile çeşitli yükümlülüklere dair geçiş sürelerinin bu ülke için uzatılması talep edildi. Ayrıca, Yunanistan gibi az gelişmiş ekonomilere Topluluk bütçesinden aktarılan kaynakların yetersiz olduğu vurgulanarak, bu kaynakların arttırılması istendi.[24] Böylece, Yunanistan'ın Ortak Pazar'la gerçek anlamda bütünleşmesi ve bunun için atılması gereken ciddi dönüştürücü adımlar ötelenmeye çalışıldı. Üyelik yükümlülüklerine uyum sağlama yoluyla Avrupalılaşma yerine, uyumdan kaçınma politikası izlendi.

AET Komisyonu, Yunanistan'ın muhtırasına cevabında, Topluluğun işleyişini ve insicamını bozacak özel düzenlemeler talebini uygun görmezken, uzlaşmacı bir tonla bazı iyileştirmeler önerdi. Yunanistan'ın rekabet, KOBİ'lere destek, vergi gibi alanlardaki geçiş sürelerinin uzatılmasına yönelik derogasyon taleplerinin bir bölümünü uygun buldu. Ayrıca, mali yardımların arttırılmasına yönelik atılabilecek adımları değerlendirmeye aldı (Commission of the European Communities, 1982). Komisyon'un önerdiği ve 1985'te onaylanan Entegre Akdeniz Programları (IMP), Yunan muhtırasına cevap niteliği taşıyordu. Yunanistan'a taahhüt edilen artan mali yardımlar bu program kanalıyla ülkeye

[24] "Greek Memorandum, Position of the Greek Government on Greece's Relations with the European Communities", 22.03.1982, http://aei.pitt.edu/1790/1/Greek_memo_1982.pdf, (22.05.2019).

tahsis edildi. IMP, İber Genişlemesi'nin Akdenizli üyeler Fransa, İtalya ve Yunanistan üzerindeki olumsuz etkilerini çeşitli alanlarda azaltmayı hedefleyen programlardan oluşuyordu (Commission of the European Communities, 1989a). IMP programları arasında en önemli kalem tarımdı. IMP, ekonomisi tarıma dayalı Yunanistan açısından büyük önem taşıyordu. Ülke, 1984 Aralık Dublin Zirvesi'nde IMP programları kapsamında kendisine tahsis edilecek meblağ güvence altına alınmadıkça ve bu genişlemeden kaynaklanacak kayıpları telafi edilmedikçe, İspanya ve Portekiz'in katılımlarını veto edeceği tehdidinde bulundu (Verney, 1987: 266). Bu tehdit, AET içinde büyük tepki topladı, ancak Papandreou bu tavrıyla ülkesi için IMP kapsamında istediği meblağı güvence altına almayı başardı. Fransa ve İtalya'nın bazı bölgeleri ile Yunanistan'ın tamamını kapsayan IMP bünyesindeki fonların yaklaşık yarısına tekabül eden 2 milyar ECU Yunanistan'a tahsis edildi (Commission of the European Communities, 1989a). Atina'nın AET karşıtı söylem ve eylemleri, bu gelişmeyle birlikte değişiklik göstermeye başladı.

Topluluk politikalarının, AET Direktif ve Tüzüklerinin Yunanistan'da uygulanmasındaki ihlal ve aksaklıkların iki nedeni bulunmaktaydı. Bu ihlallerin bir bölümü siyasi ve idari saiklerle kasıtlı iken, bazıları zayıf eşgüdüm ve idari kapasiteden kaynaklanıyordu (Tsoukalis, 2003: 320). Örneğin, devlet yardımları, kamu alımları, telekomünikasyon gibi alanlardaki ihlaller veya eksiklikler daha ziyade kasıtlıydı. Bunlar, modernleşmeye ve uyuma karşı ayak direyen, Topluluk standartlarına uymanın getireceği rekabetle veya mali yükle başa çıkmak istemeyen korumacı kesimin baskın olmasının bir yansımasıydı. Teknik nitelikli Topluluk direktiflerinin uygulanmasındaki ihlallerde ise, kamu yönetiminin verimsizliği ve devlet kurumları arasında eşgüdüm eksikliği gibi etkenlerin de rolü bulunmaktaydı (Lavdas, 1997: 155-15; Ioakimidis, 1999a: 165).

Öte yandan, Ioakimidis'in belirttiği üzere, ülkenin Avrupa bütünleşmesine yaklaşımı da Avrupalılaşma sürecini etkiledi (2001: 72). İktidarın AET'yi

hükümetlerarası kurumsal bir çerçeve olarak algılaması, sürecin sancılı şekilde ilerlemesinde rol oynadı. Ülkenin Topluluk kurallarına uyum sağlamak yerine, katılım şartlarını yeniden müzakereye açma yönündeki yaklaşımı bütünleşme yanlısı nosyondan ne ölçüde uzak olduğunu göstermekteydi. PASOK, o dönemde, AET'yi geri dönüşü olmayan ulusüstü bir bütünleşme süreci değil, hükümetlerarası bir işbirliği çerçevesi olarak algılamaktaydı. AET'yi uluslararası işbirliğinin bir devamı ve Avrupa bölgesine teşmilinden ibaret olarak görüyor, Topluluğu mücadele ve müzakere arenası olarak herhangi bir uluslararası örgüt gibi kabul ediyor, Topluluk içerisindeki müzakereleri ise, sıfır toplamlı bir oyun olarak değerlendiriyordu. Atina'nın sıklıkla veto kartını oynaması, AET'deki karar alma süreçlerinde ulusüstü yaklaşımlara karşıtlığını göstermekteydi. Veto imkânı, Yunanistan'a Topluluk içerisinde büyük ülkeler dahil tüm üye ülkelerle eşit statüde olma ve gerek Topluluk içi gelişmeleri gerek uluslararası konularda Topluluğun rolünü eşit ölçüde etkileme ve/veya engelleme imkânı sağlıyordu.

PASOK, Topluluk kurallarının bağlayıcılığını gözardı etmek suretiyle AET'ye uyumda selektif bir strateji izleme ve Yunanistan'ın ekonomik kalkınması üzerinde olumsuz etki yaratacak Topluluk kurallarına riayet etmeme anlayışındaydı (Lavdas, 1997: 156). Topluluk hukukunu ihlalinde, AET'yi bağlayıcı karar alma ve yargı mekanizmalarına sahip ulusüstü bir oluşum ve federalist bir projeden ziyade, gevşek bir kurumsal çerçeve olarak görmesinin de rolü vardı. Dolayısıyla, Avrupa bütünleşmesinin özü benimsenmemişti. Bu bağlamda, Mitsos'un Yunanistan'ın bu dönemdeki tutumunu "pasif hükümetlerarasıcılık" olarak nitelemesi isabetlidir. Mitsos, o dönemdeki politikalara, ulusal farklılıkların vurgulanması, konulara Helen-merkezci yaklaşım, Topluluk içi müzakerelerde adeta gözlemci niteliğinde pasif tutum, Komisyon gibi ulusüstü kurumlarla mesafeli ilişki benzeri yaklaşımların damga vurduğunu, bunun ülkenin oyunun kurallarını bilmediğini gösterdiğini vurgulamakta, başarının Topluluk kararlarına itirazla ölçüldüğünü belirtmektedir (2000: 60-62).

Yunanistan'ın Avrupa bütünleşmesine karşı mesafeli duruşunu ve Toplulukla zıtlaşmacı ilişkilerini değiştiren, ulusal kalkınmada Topluluk üyeliğinin katkısının idraki oldu. AET üyeliği, az gelişmiş ve rekabetçilikten uzak Yunan ekonomisine yük getirse ve sosyalist PASOK'un ekonomide devlete verdiği öncelikli role ters olsa da, ekonomik faydaları maliyetinin ötesindeydi. Yunanistan, daha üyeliğinin ikinci yılından itibaren, fonlardan en çok yararlanan üçüncü üye ülke haline gelmişti (Lavdas, 1997: 229; Clogg, 1997: 232; Verney, 1993: 138-139). Topluluk bütçesinden alınan katkıların artmasıyla birlikte, AET'ye destek sorgulanmaz hale dönüştü. Zaman içerisinde Topluluğu "sağılacak inek" olarak görme anlayışı iyice yerleşti (Diamandouros, 1994: 56). Esasen Yunanistan'ın üyeliği boyunca Topluluk bütçesine katkısı ile aldığı fonlar arasında fark olacak, ülke "net yararlanıcı" üyeler arasında olmayı sürdürecekti.[25]

AET fonları yalnızca PASOK'un değil, kamuoyunun da Avrupa bütünleşmesi projesine desteğini sağlamlaştırdı. Haziran 1985 seçimleri öncesinde, kamuoyunun %65'i ülkenin Topluluğa katılımdan yararlandığı görüşündeydi (Commission of the European Communities, 1985: 32). Kamuoyunun bu desteği, iktidarın Topluluğa yönelik daha yapıcı tutum benimsemesinde ve Avrupalılaşmanın başlamasında etkili oldu.

AET yardımları, ülke içerisinde Avrupa bütünleşmesine desteğin yanısıra, iktidarın gücünü arttırmasına da doğrudan katkı sağladı. PASOK'un 1980'lerde kırsal kesimlerdeki başarısında AET'nin tarım alanındaki sübvansiyonları rol oynadı (Clogg, 1997: 232; Woodhouse, 1998: 327; Lavdas, 1997: 229). AET'nin bölgesel politika ve diğer alanlardaki fonları, PASOK'un siyasi mekanizmasını finanse etmeye, yatırımlara destek yerine parti "müşterilerini" desteklemeye tahsis edildi (Kalyvas, 2015: 165; Pagoulatos, 2014: 80). Parti, iktidardaki yıpranma payını, AET fonları ve

[25] 2017 yılı rakamlarına göre, AB'nin Yunan gayri safi milli gelirine katkısı %2.88, Yunanistan'ın AB bütçesine katkısı ise gayri safi milli gelirinin %0.7'si olmayı sürdürecektir (European Commission Directorate-General for Communication, 2018).

sübvansiyonlarıyla kompanse etti. Seçim vaatlerinin büyük bir bölümünü yerine getirmese ve ülkenin ekonomik tablosu içaçıcı olmasa da bir kez daha seçilmeyi başardı.

Pagoulatos, özellikle kırsal alanda demokrasinin konsolidasyonunda bu tarım fonlarının önemli rol oynadığını belirtmektedir. Bu yoruma göre, tarım destekleri ve yapısal fonlar kalkınmayı, kalkınma ise demokrasiyi güvence altına aldı (2014: 80). Böylelikle, Karamanlis'in üyelikle birlikte ikinci stratejik hedefi olan demokratik konsolidasyon sağlanmış oldu. Sorunsuz şekilde gerçekleştirilen Haziran 1985 seçimlerinde, PASOK yalnızca %2 oranında oy kaybetti; %45.8 oyla ve 161 milletvekiliyle iktidarını korudu.[26]

PASOK'un bu başarısının önemli bir unsuru, ülkenin siyasi kültüründe zaten mevcut olan patronaj ilişkilerini daha da geliştirmesi, partiye bağlılık karşılığında seçmenlerine çeşitli iltimaslar sağlamasıydı. Çeşitli şirketlere sağlanan ucuz banka kredileri, zarar eden şirketlerin kamulaştırılması, kamuda istihdam ve maaş artışı, patronaj ilişkilerine dayalı parti devleti uygulamalarının örnekleriydi. PASOK, iktidardaki ilk döneminde genişlemeci ve dağıtıcı mali politikalar izledi. Kamu sektörünü ve bu sektörde istihdamı genişletti. Bu ekonomi politikaları, PASOK'un "sosyal" imajını güçlendirdi ve popülerliğini korumasını sağladı. Ancak, bu politikalar kamu harcamalarını ve enflasyonu da arttırdı.[27] AET'nin daraltıcı politikalar izlediği bir dönemde PASOK, Avrupa Komisyonu'nun makroekonomik tavsiyeleri hilafına bir tutum sergiledi (Ioakimidis, 2001: 80). Dolayısıyla, bu yıllar, ülkenin Avrupalılaşmak ve AET'ye uyum sağlamak yoluyla sosyo-ekonomik yapısını güçlendirdiği bir dönem olmak yerine, PASOK'un AET fonlarından faydalanmak suretiyle ülke içerisindeki politik tabanını sağlamlaştırdığı bir dönem oldu.

[26] https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).

[27] Ülkedeki en büyük işveren olan devlette çalışanların oranı, 1985'e gelindiğinde, 1981'e göre %32 artmıştı (Moschonas&Papanagnou, 2007: 54-55). 1980'de %30 civarında olan kamu harcamalarının gayri safi yurt içi hasılaya (GSYİH) oranı 1990'da %49'a ulaşacaktı (Woodhouse, 1998: 333; Pagoulatos, 2014: 80).

b. Dış Politikada Avrupalılaş(ma)ma

Yunanistan'ın AET'nin mali nimetlerinden yararlanırken üyeliğin getirdiği yükümlülüklerden kaçınma anlayışı, yani Avrupalılaşmaya direnci, dış politika alanında da görülecekti. Hatta bu direncin en somut ve sembolik şekilde görüldüğü alanın dış politika olduğu söylenebilir. Bu dönemdeki Yunan dış politikası Avrupalılaşma değil, bilakis bağımsız dış politika saiki ve söylemiyle bilinçli olarak izlenen bir Avrupalılaşmama politikasıydı. "Ulusal onurun korunması" iddiasıyla AET içerisinde ayrıksı tutum belirleme, 1980'ler Yunan dış politikasında genel uygulama haline dönüştü. Bunun sonucunda, Yunanistan'ın katılımı Topluluğa mali açıdan olduğu kadar dış politikada da ilave yük getirdi. Ülke, AET içerisinde Avrupa Siyasi İşbirliği kapsamında sıklıkla oydaşmayı bozan üye oldu. Bu bağlamda "dipnot devleti" olarak anılmaya başladı (Moumoutzis, 2015).

PASOK, ilk kez 1981'de, AET'nin Sina Yarımadası'ndaki barışı koruma gücüne katkıda bulunma kararını veto etti (Kavakas, 2001: 46). 1981 sonunda Filistin Kurtuluş Örgütünü resmen tanıyan, İsrail'le ise henüz diplomatik ilişki tesis etmemiş olan Yunanistan'ın Orta Doğu konularındaki ayrıksı tutumu, dönem boyunca devam etti. Arap yanlısı politika izleyen Yunanistan, İsrail'in zımnen tanınması anlamına gelebilecek her türlü Avrupa Siyasi İşbirliği bildirisine karşı tavır aldı. Orta Doğu kaynaklı terör eylemlerine dair AET içi tartışmalarda oydaşmayı bozdu, Suriye'ye yaptırım uygulanmasına karşı çıktı. Arap yanlısı dış politika tercihleri ve Libya, Suriye gibi "terörizme destek veren" ülkelerle yakın ilişkileri, AET içerisinde iyice yalnızlaşmasına yol açtı (Kavakas, 2001: 59, 61).

Yunanistan'ın ayrıksı tutumununa dair çarpıcı bir diğer örnek, ülkenin Polonya'daki gelişmelere ilişkin tutumu oldu. 1981'de, Polonya'da Dayanışma hareketini bastırmak amacıyla askeri sıkıyönetim ilanı AET gündemine taşınmıştı. Ocak 1982'de ülkedeki durumu kınayan AET Dışişleri Bakanları bildirisine imza koyan Yunanistan'ın

AET politikalarından sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Asimakis Fotilas, talimatlarını aştığı gerekçesiyle görevden alındı (Verney, 1993: 132). Yunanistan, Polonya'daki askeri rejime karşı getirilen ekonomik AET yaptırımlarına katılmayı kabul etmedi. Keza, aynı gerekçeyle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) karşı getirilen kısmi ticaret ambargosundan da muaf tutuldu (Kavakas, 2001: 48). Askeri diktanın başındaki General Jaruzelski'yle yakın ilişkiler tesis eden Papandreou, 1984'te bu ülkeye resmi ziyaret gerçekleştiren ilk Batılı devlet adamı oldu (Clogg, 1997: 233).

Yunanistan, 1982'de Arjantin'in Falkland Adaları'nı işgali karşısında da gerekli Topluluk dayanışmasını göstermedi. Arjantin'i kınayan AET bildirisini imzalamakla birlikte, Birleşmiş Milletler'de (BM) yapılan oylamada Birleşik Krallık lehine tutum sergilemeyen üyeler arasında yeraldı (Kavakas, 2001: 51-52). Nitekim Kavakas, Yunanistan'ın katılımının ardından AET ülkelerinin BM faaliyetleri kapsamındaki eşgüdüm çabalarında başarının ve benimsedikleri ortak tutum sayısının hızlı şekilde düşüş gösterdiğini belirtmektedir (2001: 29).

Yunanistan, AET'ye katıldıktan iki yıl sonra, Temmuz-Aralık 1983 döneminde ilk kez AET Dönem Başkanlığını üstlendi. Topluluk içerisinde "ayrıksı ot" konumundaki ülkenin dönem başkanlığı, gerek AET gerek Atina açısından bir sınama ve endişe teşkil ediyordu. Dönem Başkanı olan üye, hükümetlerarası nitelikteki Avrupa Siyasi İşbirliğini de tümüyle yönetmekte ve yönlendirmekteydi. Yunanistan'ın Dönem Başkanı olarak öncülüğünü yapması gereken Avrupa Siyasi İşbirliğini engelleyen tavrı, Grenada'da 1983 Ekim ayı başında gerçekleşen Marksist darbede görüldü. Yunanistan, Dönem Başkanı sıfatıyla Grenada'daki bu gelişmenin Topluluk gündemine alınmasının önüne geçti. Böylece Dönem Başkanlığını "istismar etti" (Kavakas, 2001: 52-53, 138).

1983 yazında, Libya'nın Çad'a müdahalesini kınamayı da reddeden Yunanistan, Ekim 1983'te Kore Havayollarına ait sivil bir uçağı düşüren SSCB'ye yaptırım uygulanmasına karşı çıktı (Woodhouse, 1998: 324). Dışişleri Bakanı Ioannis

Haralambopoulos, AET bildirisinde “kınama” yerine “üzüntü duyma” ifadesine yer verilmesine ön ayak oldu (Clogg, 1997: 233; Verney, 1993: 143). Ülkenin bu bildirinin müzakerelerinde bilhassa Dönem Başkanı sıfatıyla veto kullanmaya başvurması, Avrupa bütünleşmesi bağlamında son derece olumsuz bir örnek teşkil etti. Avrupalı ortaklarının Yunanistan’a dair “güvenilmez ortak” anlayışlarını güçlendirdi (Verney, 1993: 143; Kavakas, 2001: 50).

15 Kasım 1983’te, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin (KKTC) ilanı sonrasında, Yunanistan, AET’yle ekonomik anlaşmalarını bloke etme tehdidiyle Pakistan’ın KKTC’yi tanımasına engel oldu (Kavakas, 2000: 147). Kavakas, bunu, Yunanistan’ın AET üyeliğiyle birlikte dış politikada artan gücüne örnek olarak göstermektedir (2001:96).

Dönem Başkanlığı, üye ülkelerin dış politikadaki ağırlığını arttırdığı kadar onlara ilave sorumluluklar da yüklemektedir. Dönem Başkanı, gündemi belirleme ve yönlendirmenin yanısıra karar alma sürecinde de özel bir role sahiptir. Ele alınan konularda, üye ülkeler arasında uzlaşı sağlama ve bunun için gerektiğinde arabuluculuk yapmak durumundadır. Oysa, 1983’teki ilk Yunan Dönem Başkanlığının kapanış zirvesi, herhangi bir karar alınamayan ve sonuç bildirisi kabul edilemeyen ilk AET Zirvesi oldu. Mitsos, bu durumun, Avrupa bütünleşmesinin evrimine dair büyük ülkeler arasındaki derin görüş farklılıklarından kaynaklandığını belirtmektedir (2000: 64). Ancak, Yunanistan’ın o dönemde Topluluğun işleyişi ve yönetimi konusunda henüz tecrübesiz olduğunu da teslim etmek gerekmektedir.

Yunanistan’ın AET’li ortaklarından bağımsız hareket tarzının bir diğer örneği, 1984’te İsveç, Hindistan, Arjantin, Meksika ve Tanzanya’yla çeşitli uluslararası meselelerin çözümüne dair teşebbüste bulunmak üzere biraraya gelmesi ve "Altılar Girişimi" gibi Bağlantısızlık Hareketi içinde arayışlar sergilemesi oldu (Verney, 1993:

143). Her kıtadan bir ülkeyi, nükleer güçlere silahlanma faaliyetlerine son verme çağrısı yapmak amacıyla biraraya getiren bu girişim, somut sonuç vermeyecekti.

Burada bazı örneklerine yer verilen, AET içerisinde bilinçli şekilde "bağımsız" hareket etme şeklindeki dış politika tercihini anlamada, Couloumbis'in dönemin dış politikasını incelerken kullandığı iki farklı sınıflandırma yararlı olacaktır. Yazar, dönemin dış politikasını 1) ideolojik nitelik taşıyan, beyan niteliğindeki politikalar ve uygulanan politikalar, 2) temel dış politika konuları ile tali konular şeklinde ikiye ayırmaktadır (1993: 118-121).

Temel dış politika konuları, ulusal güvenliği ve toprak bütünlüğünü ilgilendiren konulardı. Ülkenin hayati çıkarları sözkonusu olduğunda, Batı karşıtı retorik yerini rasyonel seçimlere bıraktı. ABD'yle ilişkiler, askeri kanadına geri dönülen NATO ve Türkiye'yle sorunlar gibi alanlarda YDP'nin politikaları sürdürüldü. Bunun en somut göstergesi, ABD'yle ilişkilerdi. ABD karşıtı söylem, bu ülkeden silah tedariki uygulamalarında herhangi bir değişikliğe yol açmadı, keza ülkedeki ABD üssüne dair anlaşmanın 1983'te beş yıllığına uzatılmasına engel olmadı (Stergiou&Kollias, 2018: 2, 5, 11, 16).

Yunanistan, kendi çıkarlarını doğrudan ilgilendiren "ulusal" konularda süreklilik arzeden realist politikalar izledi. Öte yandan, Doğu-Batı, Kuzey-Güney ilişkileri gibi tali dış politika konularında değişiklik görüldü. Uluslararası gelişmelere dair dış politika, ideolojik nitelik arzetmeye başladı. PASOK'un Üçüncü Dünyacı yaklaşımının ifadesini bulduğu Doğu Bloku ülkeleriyle, Orta Doğu'yla ve Orta Amerika'yla ilişkiler bu çerçeveye girmekteydi. Dış politikada bağımsızlık tutumu bu tali konularda sergilenmeye çalışıldı.

Yunanistan'ın ABD karşıtlığının da etkisiyle 1970'lerin ortalarından itibaren SSCB ve Doğu Avrupa ülkeleriyle geliştirmeye çalıştığı yakın siyasi ve ekonomik ilişkiler, PASOK iktidarıyla birlikte öncelik haline geldi. Batı'ya bağımlı dış politikayı

dengelemeyi hedefleyen PASOK, Soğuk Savaş kalıplarının ötesine geçen, çok boyutlu, sırf Batı yanlısı olmayan, hatta zaman zaman müttefikliği sorgulatır nitelikte bir dış politika anlayışı benimsemişti. 1982-1989 yılları arasında Dışişleri Bakan Yardımcılığı yapan Yannis Kapsis, resmi hükümet politikasını aktaran makalesinde, PASOK'un dış politikasını "çok boyutlu" olarak tanımlamakta ve bunun ideolojik tercihlerin ötesinde, mevcut konjonktürde hayatta kalma politikası anlamına geldiğini iddia etmektedir (1988: 60). PASOK'un Polonya'daki Dayanışma hareketi ve Kore Havayollarına ait sivil uçağın düşürülmesi gibi örneklerde AET'nin ortak pozisyonu hilafına ideolojik tutumlar sergilemesinin ardında Sovyet bloğuyla ilişkilerini gözetme saiki yatmaktaydı.

PASOK, bu çok boyutluluğun bir parçası olarak, ekonomide olduğu gibi dış politikada da "üçüncü yol" söylemini benimsemişti (Economides, 2014: 65). Ancak, bu bağlamda öncülüğünü yaptığı "Altılar Girişimi" sembolik düzeyde kaldı. Dış politika uygulamalarında doğrudan herhangi bir etkisi bulunmayan, beyan niteliğindeki bu politikalar da esasında çelişkiyle doluydu. Örneğin, Papandreou, kendi ülkesinde ABD üsleri varlığını sürdürürken, bu ülkenin Orta Amerika'daki politikalarını eleştiren beyanlarda bulunuyordu. Daha ziyade iç politikada tüketime yönelik ideolojik söylemlerden ve sembolik hareketlerden ibaret olan bu tutumlara örnek olarak dünyanın farklı bölgelerindeki sol hareketlere destek gösterileri, 1984'te PASOK Kongresi'ne Şilili Salvador Allende'nin eşinin ve Nikaragualı Sandinista gerillalarının katılımı, ülkenin Filistin davasına desteği, başta Suriye ve Libya olmak üzere Arap ülkeleriyle yakın ilişkiler ve İsrail'in Lübnan'ı işgalini güçlü şekilde kınama verilebilir (Clogg, 1997: 233). Ancak, tali konulardaki bu "bağımsız" dış politika çabaları beyanların ötesine geçmiyor, eylem düzeyinde ve gerçek anlamda Batı'dan sapma teşkil etmiyordu.

Bu tali konulardaki yaklaşımın ülkenin Avrupa Siyasi İşbirliği'ndeki rolüne yansıması ise, AET ortak bildirilerine çekince koyma veya veto şeklinde gerçekleşiyordu. Economides, AET içerisindeki bu ayrıksı ve işbirliğini engelleyici tutumların esasen

Yunanistan'ın dış politikada ulusal çıkarlarını çok da ilgilendirmeyen, öncelik arzetmeyen konularda ve ülkenin önemli çıkarlarını etkilemeyen şovlar olduğuna dikkat çekmektedir (2014: 66). Bu bakımdan, AET'nin PASOK'a, tali dış politika konularında siyasi şov yapacağı bir platform sunduğunu söylemek mümkündür. Verney, bu şovların iç kamuoyuna hitap ettiğini belirterek, AET toplantılarının iç kamuoyuna aktarılışının dahi çatışma, zıtlaşma, mücadele gibi yansıtıldığını, bunun PASOK'un AET'ye bakışının bir yansıması olduğunu, Topluluğu kendi üyesi bulunduğu bir kulüpten ziyade, ulusal çıkarları savunmak amacıyla mücadele edilmesi gereken karşı taraf olarak gördüğünü ve gösterdiğini vurgulamaktadır (1993: 142-145). Yunanistan'ın ulusal çıkarlarına doğrudan dokunmadığı için maliyeti az olan bu "şovların" bedeli ise, ülkenin Topluluk içerisindeki imajının bozulmasıyla sınırlı kaldı.

Yunan tutumunun AET için maliyeti daha fazlaydı. Ülkenin bu ilk dönemde henüz Avrupalılaşmanın çok uzağında olduğunun göstergesi, veto kullanımının mutad uygulama haline dönmesiydi. Tsoukalis'in de belirttiği üzere, Topluluk/Birlik içerisinde mevcut, ancak yazılı olmayan bir kural, vetoya ancak istisnai durumlarda ve kısa süreli olarak başvurulması uygulamasıdır (1999). Oysa Yunanistan, Topluluk içerisinde ulusal çıkarlar sözkonusu olmadıkça vetoya başvurulmaması şeklindeki bu teamül hilafına, kendi ulusal çıkarlarını doğrudan ilgilendirmeyen konularda Avrupa Siyasi İşbirliği'ni engelleyici tutumlar izliyordu. Yunanistan'ın eşgüdüm ve işbirliği yoluna gitmek yerine, ulusal pozisyonundan ödün vermeyerek gerekli gereksiz her konuda sıklıkla veto kullanımı, Topluluğun dış politika alanında etkinliğini zayıflatıyordu. Economides, Yunanistan'ın tüm bu tutumlarının hem normatif hem de kurumsal anlamda Avrupa bütünleşmesine zarar verdiğine dikkat çekmektedir. Ülke, kurumsal anlamda veto ile AET'nin uluslararası krizlerde rol oynama gücünü engellerken, normatif anlamda AET değerlerine aykırı hareket etmekteydi (2014: 66).

Tüm bunlar, Yunanistan'ın henüz inşacı anlamda Avrupalılaşma, yani sosyalleşme ve öğrenme sürecinin çok başında yeraldığını göstermektedir. Atina'nın eşgüdüm ve oydaşma refleksinden uzak oluşu, Avrupalılaşma bağlamında katedilmesi gereken yol olduğuna işaret etmekteydi. Yunanistan, gerek AET'nin uluslararası krizlerdeki rolünün artmasının gerek Topluluk dayanışması gibi reflekslerin ileride kendi işine yarayacağını henüz idrak edememişti. İlerleyen bölümlerde görüleceği üzere, ülke Topluluk/Birlik içi karar alma ve politika üretme süreçlerine katıldıkça, sosyalleşme aracılığıyla öğrenmeyle birlikte bunları içselleştirecek ve uygulamaya başlayacaktı.

Yunanistan'ın dış politikada Avrupalılaşmama çabası aynı zamanda bir siyasi irade sorunuydu. Atina, ulusal egemenliğin aşınması endişesiyle dış politika alanında daha fazla bütünleşmeye karşıydı. Bu yöndeki adımların küçük devletlerin kendi dış politikalarını izlemelerine engel olacağından endişe ediyordu. Bu nedenle Yunanistan, 1983'te AET'nin yetkilerinin dış politika ve savunma alanlarına da teşmilini öngören Genscher-Colombo Planı'ndan unsurlar içeren Stuttgart Deklarasyonu'nu[28] imzalamakla birlikte, dış politika ve veto konularındaki çekincelerini resmi kayıtlara geçirdi (Verney, 1987: 266-267; Verney, 1993: 141). Yunanistan'ın, bu bildirideki hususların ülkenin kendi ulusal çıkarları doğrultusunda dış politikasını belirleme hakkına halel getirmeyeceğine dair çekincesi, Yunan hükümetinin Avrupa Siyasi İşbirliği'ni ülkesine fayda sağlayacak bir araçtan ziyade, bağımsız dış politikasını kısıtlayıcı bir unsur olarak değerlendirdiğini ortaya koyuyordu.

[28] Almanya ve İtalya'nın 1981 yılında Avrupa bütünleşmesine yeni bir soluk kazandırmak amacıyla başlattıkları girişim, iki ülke Dışişleri Bakanları Genscher ve Colombo'nun adıyla anılmaktadır. Genscher-Colombo Planı, Topluluğun yetkilerinin dış politika, savunma, adalet gibi politika alanlarına genişletilmesini ve karar alma mekanizmalarında nitelikli çoğunluğun kullanılmasını içermektedir. 19 Haziran 1983 tarihli Stuttgart Zirvesi'nde, Devlet ve Hükümet Başkanları ile Dışişleri Bakanlarınca imzalanan ve Avrupa bütünleşmesine yeni bir ivme kazandırmayı amaçlayan Stuttgart Bildirisi'nde dış politikaya da bir bölüm ayrılmış ve bu plandan esinlenmek suretiyle Avrupa Siyasi İşbirliği'nin ortak tutumlar ve ortak eylemlerle geliştirilerek güçlendirilmesi hedefi zikredilmiştir.

c. Dış Politikada Kurumsal Açıdan Avrupalılaşma

Avrupalılaşmanın bir boyutunun kurumsal intibak olduğu, üye ülkelerdeki bürokratik yapının Topluluk üyeliğinin gerekliliklerine uyum sağladığı, Giriş bölümünde belirtilmişti. AET üyeliği, Dışişleri Bakanlıklarının görev tanımı ve yapılarında değişiklik getirmektedir. Avrupa Siyasi İşbirliği formatı gibi geleneksel diplomasi konularının ötesinde, Topluluk politikalarına dair ulusal pozisyonların eşgüdümü bu Bakanlıkların görevine dönüşmektedir. İç ve dış politika ayrımı bulanıklaşmaktadır. Benzer şekilde, yüksek önemi haiz politika alanları kadar düşük önemi haiz politika alanları da gündeme oturmaktadır. Örneğin, AET Konseyi'nin alt organı olan ve üye ülke diplomatlarından oluşan Daimî Temsilciler Komiteleri COREPER-I ve COREPER-II'nin görev alanlarına bakıldığında, üye ülkelerin AB nezdindeki Daimî Temsilci Yardımcılarından oluşan COREPER-I'in sektörel politikalara dair teknik konuları ele aldığı görülmektedir. Diplomatlar, COREPER-I'de düşük önemi haiz politika alanları olarak görülen tarım, çevre gibi konuları müzakere eder hale gelmektedir.

Bu doğrultuda, üyelikle birlikte Yunan dış politikasının kapsamı da genişledi. Bu durum, Dışişleri Başkanlığı için o güne kadar güvenlik gibi yüksek politikalarla uğraşan diplomatlar açısından bir sınama teşkil etti, kendilerini ekonomik diplomasi gibi konularda geliştirmeye başlamalarına yol açtı (Ioakimidis, 1999a: 163-164). Dolayısıyla, Yunan Dışişleri Bakanlığı, Topluluk nezdinde ekonomi politikalarının şekillendirilmesi ve eşgüdümü gibi konularda yeni bir öğrenme ve adaptasyon sürecine girdi.

Bu eşgüdüm göreviyle birlikte Dışişleri Bakanlıkları üye ülkelerin Toplulukla ilişkilerinde bekçi rolünü üstlenmektedir. Nitekim, Yunanistan'da da 1980 tarihli bir kanunla Topluluk politikalarının eşgüdümü görevi Dışişleri Bakanlığı'na verildi (Lavdas, 1997: 154). Yunanistan'ın AET içerisindeki her türlü politikasının oluşturulması, eşgüdümü ve sunumu, yani ülkenin Topluluk içerisinde temsili işlevlerini Bakanlık üstlendi. Bu amaç doğrultusunda, Avrupa İşlerinden Sorumlu Bakan Yardımcısı

(Alternate Minister) kadrosu ihdas edildi. Dışişleri Bakanlığı, bu idari tasarruflarla birlikte, diğer Bakanlıklar ile Topluluk arasında, bir başka deyişle Atina-Brüksel hattında bekçi haline geldi. Bu dönemde Yunanistan'ın eşgüdümde zayıf ve gereken adımları atmakta geç kaldığına dikkat çeken Lavdas'a göre, bunda siyasi irade eksikliği kadar Dışişleri Bakanlığı'nın zayıf idari yapısının da rolü vardı (1997: 156-157).

PASOK'un ilk döneminde Avrupa politikalarına dair bir başka sorun, karar alma sürecinin liderlik etrafında şekilleniyor olmasıydı. Bu sorun yalnızca dış politikada görülmüyordu. Ülkedeki tüm kararlar, Başbakan Papandreou ve yakın danışman çevresinde şekillendiriliyordu. Yunanistan'ın Avrupa politikaları Bakanlar Kurulu'nda ele alınmıyor, Başbakan'ın denetiminde ve Dışişleri Bakanlığı'nda Avrupa İşlerinden Sorumlu Bakan Yardımcısının yönetimindeki kapalı bir çevre tarafından yürütülüyordu. Günlük işleyiş teknokratların sorumluluğunda, stratejik kararlar ise Papandreou'nun uhdesindeydi (Verney, 1993: 133; Ioakimidis, 1999a: 150, 153).

Yunan bürokrasindeki etkinlik eksikliği gibi kurumsal sorunlar ve patronaj ilişkileri Dışişleri Bakanlığı açısından da geçerliydi (Kavakas, 2000: 144, 154; Markantoni, 2000: 69). Ioakimidis, hükümet değişiklikleriyle birlikte görevleri değişen -özellikle üst düzey- Dışişleri bürokratlarının siyasi çevrelerce verilen kararları yönlendir(e)mediğini, politika yapımına katkı sunamadığını, yalnızca alınan kararları uyguladığını belirtmektedir (1999: 145-146). Buna örnek olarak, Dışişleri Bakanlığı'nda Siyaset Planlama Birimi'nin 1990'lar gibi geç bir tarihte kurulduğunu, ancak verdiği tavsiyelerin siyasi liderlikçe dikkate alınmadığının görülmesi üzerine bu birimin ortadan kaldırıldığını göstermektedir (1999: 146). Bu tür kurumsal eksiklikler, stratejik dış politika kararlarının kurumsal süreçlerin ve istişarelerin değil, bireysel tercihlerin sonucu olmasına yol açmakta, liderlerin önemini arttırmaktadır. Liderlerin dış politikayı seçimlerde oylarını arttırmak amacıyla kullanmaları sonucunda toplum da dış politikayı etkiler hale gelmekte, böylece irrasyonel ve maksimalist dış politika kararları alınmakta,

ülke AET/AB'yle ve uluslararası toplumla çatışarak izole olmakta, bunun sonucunda ise müzakerelerde ilk etaptaki pozisyonundan daha geriye düşen bir uzlaşıyı kabul etmek zorunda kalmaktadır (1999: 143-144). Kavakas da Yunanistan'da dış politikanın iç siyasi tartışmaların ve seçim kampanyalarının bir unsuru haline dönüştüğünü, hükümetlerin bu nedenle pek çok kez dış politika uzmanlarından ziyade kamuoyunun görüşleri doğrultusunda hareket edebildiğini teyid etmektedir (2001: 91). Dış politikanın seçimlerde araç olarak kullanılmasına örnek olarak da Papandreou'nun Avrupa Siyasi İşbirliği'ni baltalamayı bağımsız bir dış politika izleme şeklinde pazarlayışını göstermektedir (2001: 92).

Öte yandan PASOK'un üyeliğin ilk yıllarındaki bu zıtlaşmacı tutumu, AET'nin ekonomik faydalarının idrakiyle ikinci iktidar dönemiyle birlikte bir nebze törpülenecektir. AET'ye artan ekonomik bağımlılığın da etkisiyle Atina'nın bütünleşme karşıtı tutumunda yumuşama görülecektir.

3) 1985-1989 Arası İkinci PASOK İktidarı

Avrupalılaşmanın yavaş yavaş tezahür ettiği 1985-1989 yıllarında partinin resmî belge ve söylemlerinde AET'ye artan şekilde yer verilmeye başlandı. Papandreou, ilk kez 1985 Mart ayında, Yunanistan'ın Topluluktan ayrılmasının sözkonusu olmadığını açıkladı (Verney, 1987:146-148). PASOK, bu iktidar döneminde, başta ekonomi alanında olmak üzere merkeze kaymaya, ideolojik temellerinden uzaklaşmaya yöneldi (Couloumbis, 1993: 126). Partide Üçüncü Dünya sosyalizminden Batı Avrupa sosyalizmine dönüşüm başladı. Bu dönüşüm, AET'ye yönelik tutuma da yansıyacaktı. Örneğin, korumacı, patronaj ilişkilerine dayalı bir ekonomik sistemi benimsemiş bulunan PASOK, İç Pazarın güçlendirilmesini destekler hale gelecekti. Dolayısıyla, PASOK'un dönüşümü ile ülkenin Avrupalılaşması birbirine paralel olarak gelişmekteydi.

Bu değişikliğin itici gücü, sorumsuz harcamalar sonucu kemer sıkma zorunluluğu ve acil ihtiyaç anında 1985 Ekim ayında AET'den gelen borç paketiydi. Aynı tarihte

istikrar programı ve kemer sıkma önlemleri uygulanmaya başladı. Borçların çevrilmesi konusunda Atina'nın yardımına yetişen, AET'nin acil ihtiyaç nedeniyle verdiği borçlar oldu. Altı yıl vadeli ve 1.75 milyar ECU tutarındaki bu kredi ülkeye nefes aldırdı, ödemeler dengesinin bir nebze düzeltilmesine olanak tanıdı (Ioakimidis, 1996: 35, 39). AET, sözkonusu krediye koşul olarak kemer sıkma talebinde bulunmuştu. Ulusal Ekonomi Bakanı olan Kostas Simitis'in uyguladığı ekonomik istikrar programı, bu talebe cevap niteliğindeydi. Ancak, iki yıl uygulanan bu program yaklaşan seçimler öncesinde rafa kaldırıldı, Simitis görevden alındı ve yeniden genişlemeci seçim ekonomisi politikalarına dönülmeye başlandı.

a. Tek Avrupa Senedi ve AET'ye Bakış

1970'lerin ardından Avrupa bütünleşme sürecine yeniden ivme veren ve bir adım daha ileri götüren 1986 tarihli Tek Avrupa Senedi'yle birlikte 1992'ye kadar Tek Pazarın tamamlanması, Topluluğun ve kurumlarının çeşitli politika alanlarındaki yetkilerinin genişletilmesi, nitelikli çoğunluk oylaması uygulamasının yaygınlaştırılması gibi hedefler ortaya kondu. Bu hedeflerle birlikte Avrupa bütünleşmesi ekonomik açıdan olduğu kadar siyasi açıdan da yeni bir hız kazandı.

Papandreou'nun AET'ye yönelik politikasındaki değişikliğin en somut örneği, bu Senedin müzakereleriyle birlikte bütünleşmeyi desteklemeye başlamasıydı. Yunanistan, Tek Avrupa Senedi'ne giden süreçte, ilk etapta bütünleşmeci bir tavır sergilemedi ve antlaşma reformuna çekimser yaklaştı. Haziran 1985'teki Milano Zirvesi'nde, Kurucu Antlaşmaları gözden geçirmeye yönelik bir Hükümetlerarası Konferans toplanması fikri gündeme geldiğinde, Birleşik Krallık ve Danimarka'yla birlikte bu fikre karşı çıktı, ancak engel olamadı. Hükümetlerarası Konferans sonbaharda çalışmalarına başladı.

Yunanistan'ın antlaşma reforumuna karşı tutumunun amacı, ulusal egemenlik vurgusunu korumak ve AET içi dengeleri muhafaza etmekti. Bu hedefin iki boyutu bulunmaktaydı. Birinci boyutu, Topluluk içerisinde kurumlararası dengenin

korunmasıydı. Atina, bu bağlamda, politika yapımında Konseyin ağırlığının korunmasını savunuyor, dolayısıyla Komisyon'un ve Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerinin arttırılmasına karşı çıkıyordu. İkinci boyutu ise, Konsey içerisindeki dengelerle ilgiliydi. Oybirliğinin ve veto hakkının korunmasını arzu eden Yunanistan, karar alma mekanizmalarında oy çokluğu usulüne geçiş fikrine ve küçük ülkelerin ulusal siyasi ve ekonomik çıkarları hilafına kararlar alınmasına imkân tanıyabilecek nitelikli çoğunluk oylaması usulünün yaygınlaştırılmasına muhalefet ediyordu (Markantoni, 2000: 104-105). Dolayısıyla, daha fazla bütünleşmeye yönelik antlaşma reformuna itirazları, küçük bir üye olarak Topluluk içerisindeki konumunun, gelişmeleri yönlendirebilme ve/ya engelleyebilme yeteneklerinin aşınmasını önleme güdüsünden kaynaklanmaktaydı. Atina'daki yöneticiler, ulusal egemenlik ve bağımsız dış politika vurgusu nedeniyle Avrupa Siyasi İşbirliği bağlamında ortak bir dış politika geliştirilmesi fikrine ve bu sürecin kurumsallaşmasına da soğuk yaklaşıyorlardı.

Atina'nın Avrupa bütünleşmesine yaklaşımı Hükümetlerarası Konferans esnasında değişti ve Aralık 1985'te Lüksemburg Zirvesi'ne gelindiğinde, Tek Avrupa Senedi'ni imzaladı. İç Pazara dair konularda oy çokluğuna geçişi kabullendi. Kurumların yetkilerinin arttırılmasını, Avrupa Siyasi İşbirliği'nin ilk kez antlaşmalarda atıfta bulunulan hukuki bir temele oturtularak kurumsallaştırılmasını ve ileride daha da geliştirilmesinin yolunun açılmasını benimsedi.

Yunanistan'ın Tek Avrupa Senedini destekler hale gelmesinin nedenlerine bakıldığında ekonomik unsurlar öne çıkmaktadır. Bunların başında, 1985 Ekim ayında ihtiyaç anında AET'nin sunduğu borç paketi gelmektedir. İkinci belirleyici etken ise, uyum fonlarından daha fazla yararlanma saikidir. Tek Avrupa Senedi'yle birlikte uyum politikaları ve bölgesel politikaların daha fazla bütünleşme yolunda güçlendirilmesi öngörülmekteydi. Bu, Yunanistan'ın da Hükümetlerarası Konferans'taki başlıca önceliğiydi. Atina, Tek Pazarın teşkilini bölgesel ve uyum politikalarının

güçlendirilmesiyle bağlantılandırdı. Tek Pazarın Yunan ekonomisine getireceği ekonomik yükü bu şekilde dengelemek şartıyla kabul etti. Aksi takdirde, veto kartını gündeme getireceğini belirtti. Ayrıca, uyum fonları konusunda benzer görüşteki güney ülkeleri, İrlanda ve Hollanda'yla koalisyon kurdu (Markantoni, 2000: 129-130).

AET'ye artan ekonomik bağımlılık, Atina'nın bütünleşme sürecine desteğini ve bu sürece uyum yoluyla Avrupalılaşma arzusunu arttırmıştı. Yunanistan'ın Avrupalılaşma yönündeki bu tutum değişikliğini AET'nin faydalarının idraki olarak yorumlamak, başka bir deyişle öğrenme sürecinden söz etmek mümkündür. Müzakerelerde İç Pazar ile Uyum Fonları arasında bağlantı kurması, stratejik adaptasyon ve öğrenmenin ilk örneklerini teşkil etmektedir.

Yunan Dışişleri Bakanlığı da, PASOK'un ikinci iktidar döneminde, Topluluğa yönelik tutumun aşamalı şekilde bütünleşme yanlılığına evrildiğini ve özellikle 1988'deki ikinci AET Dönem Başkanlığıyla birlikte ülkenin federal bütünleşmeyi, güçlü ulusüstü kurumları ve ortak bir dış politikayı savunur hale geldiğini belirtmektedir (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2018). Nitekim, Yunanistan'ın ikinci Dönem Başkanlığının odağı Tek Avrupa Senedi'nde öngörülen hususların konsolidasyonu oldu. Dolayısıyla, ülkenin bütünleşme konusunda ön almamakla birlikte, artan şekilde Toplulukçu bir yaklaşım benimsemeye başladığını söyleyebiliriz.

Yunan kamuoyunun Avrupa bütünleşmesine desteği de 1980'lerin ikinci yarısından itibaren kaydadeğer artış göstererek Avrupa ortalamasının üzerinde ve hatta ilk sıralarda seyretmeye başladı. 1990 yılı sonu itibariyle Topluluk üyeliğinin iyi olduğunu düşünenlerin oranı %75'e ulaştı (Mavris, 2004: 115, 118, 124-126; Commission of the European Communities, 1990: 14). Bu durumu, halkın AET'nin nimetlerinden faydalanmaya başladıkça desteğini arttırdığı şeklinde yorumlamak mümkündür. Kamuoyundaki bu görüş siyasi partilere de yansıdı. Ana akım siyasi partiler Avrupa bütünleşmesini destekler hale geldiler (Ioakimidis, 2001: 76). AET konusu iki

merkez parti arasında bir tartışma konusu olmaktan çıkarak ulusal oydaşmaya doğru evrildi. Avrupa bütünleşmesi projesine destek partiler üstü bir konuya dönüştü.

AET'nin 1980'lerin ikinci yarısı boyunca Yunanistan'a para transferini sürdürmesi ışığında bu durum şaşırtıcı değildi. Bölgesel Politikalar kapsamında Yunan ekonomisinin daha gelişmiş diğer üye ülke ekonomileriyle uyumunu sağlamak amacıyla tahsis edilen sözkonusu fonlar, ülkenin Tek Pazara uyum sağlamadaki sıkıntılarının giderilmesine katkı sağladı. 1980'lerin ilk yarısında, GSYİH'nin %1.5'ine varan bu katkı, 1989'a gelindiğinde %4.9'a ulaşmıştı (Verney, 1993: 145). Ancak bu katkı, ülke ekonomisini Tek Pazar içerisinde rekabetçiliğini arttıracak şekilde dönüştürmek yerine, bütçe açığını kapamak ve seçmeni korumayı sağlayacak popülist ve genişlemeci mali politikalar için kullanıldı. AET fonları, sanayide ve üretimde yapısal değişikliklere yol açmadı. Bunun yerine siyasetçilerin elini rahatlatmaya, günü kurtarmalarına yaradı. Gerekli ekonomik uyumu ertelemelerine yol açtı (Tsoukalis, 2003: 324). Bu açıdan, AET fonlarının ülkeye hem olumlu hem olumsuz etkide bulunduğunu söylemek mümkündür. Sözkonusu fonlar, kısa vadede yarar sağlayıp ekonominin çevrilmesine ve kalkınmaya yol açarken, orta ve uzun vadede dönüşüme engel oldu veya en azından bu dönüşümü geciktirdi.

1980'lere dair "Popülist On Yıl" tanımlaması, zamanın ruhunu isabetli şekilde yansıtmaktadır (Clogg, 1993a). Popülizmin mali faturasına bakacak olursak, devletin ekonomide başlıca girişimci ve işveren olduğu ülkede, kamu harcamalarının GSYİH'ye oranı 1990'a gelindiğinde %50'ye ulaştı (Kalyvas, 2015: 143). Oysa, devlet gelirlerinde buna paralel bir artış sağlanmadı. Bu açık ancak dış borçlanmayla çevrilebildi. Bunun sonucunda, bütçe açığı %14'e, kamu borcunun GSYİH'ye oranı %120'ye kadar yükseldi (Kalyvas, 2015: 145; Legg&Roberts, 1997: 185).

Bu ekonomik sorunlara ilaveten Papandreou'nun sağlık sorunları ve buna rağmen başbakanlığı kimseye vekaleten vermemesi, ailevi skandallar gibi gelişmelerin yanısıra,

PASOK'u sarmalayan "Koskotas skandalı" olarak bilinen yolsuzluk ve rüşvet iddiaları, 60 adet Fransız Mirage uçağı ile 40 adet ABD F-16'sının satın alımı ve AET fonlarının kullanımı sırasındaki usulsüzlük iddiaları, PASOK'un ikinci iktidar döneminin sonuna damgasını vurdu (Clogg, 1997: 243-245). Bu gelişmeler Haziran 1989 seçimlerine de yansıdı ve PASOK %39 oyla YDP'nin arkasına düştü[29].

b. 1985-1989 Döneminde Dış Politika

Ulusal intibak yoluyla Avrupalılaşmaya ayak direyen Yunanistan, tabiatıyla Avrupa Siyasi İşbirliği'nin kurumsallaşmasına da soğuk yaklaşıyordu. Ancak, Entegre Akdeniz Programları kapsamında ve Tek Avrupa Senedi'yle öngörülen Uyum Fonlarından yararlanma saiki dış politikadaki hassasiyetlerinin önüne geçti ve Senedi imzaladı. Böylelikle, Avrupa Siyasi İşbirliğinin Topluluk çerçevesine dahil edilerek kurumsal ve hukuki bir zemine kavuşmasını, daimî bir Avrupa Siyasi İşbirliği Sekretaryası kurulmasını kabul etmek durumunda kaldı ve Topluluğun güvenlik konularına eğilmesine karşı çıkmadı (Verney, 1993: 146; Kavakas, 2001: 36-38, 127). Tek Avrupa Senedi'yle getirilen kurumsal yenilikler dış politika alanındaki işbirliğinin hükümetlerarası niteliğini değiştirmediğine göre, bu, aslında çok da önemli bir taviz sayılmazdı. Yunanistan, Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) savunma ve güvenlik alanında rol üstlenmesi fikirlerine ise, BAB üyesi olmadığı için itiraz etti ve bu itirazında başarılı oldu (Markantoni, 2000: 106-107, 145). Öte yandan, ulusal egemenliğini ve dış politika alanındaki otonomisini sürdürme güdüsüyle bu alandaki bazı yetkilerin Brüksel'e devrine karşı tutumunu korudu. Bu karşı çıkışını, coğrafi konumunun da etkisiyle diğer üye ülkelerden ayrılan kendi özel dış politika ve savunma bağlamıyla haklı göstermeye çalıştı. Keza, Doğu Bloku ve diğer üçüncü ülkelerle özel ilişkileri nedeniyle dış politikada elini AET'yle bağlamak istemiyordu (Markantoni, 2000: 106-107, 145).

[29] https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).

Papandreou, Soğuk Savaş şartlarının daha da yumuşadığı bu dönemde, Doğu ile Batı arasında denge politikası izleme yaklaşımını sürdürdü. SSCB ve diğer Varşova Paktı ülkeleriyle ekonomi, sanayi, ticaret, enerji gibi alanlarda ilişkilerini geliştirdi. Bu süreçte, Topluluğun Doğu Avrupa ülkeleriyle ticari ilişkilere dair AET tüzüklerini gözardı ettiği görüldü (Stergiou&Kollias, 2018: 11). Kasım 1986'da SSCB gemileri Pire Limanı'nı ziyaret etti ve aynı dönemde Yunanistan'da SSCB yardımıyla alüminyum fabrikası inşaatına dair müzakereler yürütüldü (Woodhouse, 1998: 334-335). Doğu Bloku ülkeleriyle ve Bağlantısızlarla yakın ilişkiler kapsamında pek çok karşılıklı ziyaret gerçekleştirildi. Aynı dönemde Batı Avrupalı müttefiklerle temas ve ziyaretler ise daha kısıtlıydı ve çoğunlukla AET ve NATO kapsamında gerçekleştirilmekteydi (Woodhouse, 1998: 340).

Sözkonusu dönemde, Bağlantısız ülkelerin çabaları çerçevesinde, Altılar Grubu Yunanistan'ın öncülüğünde çeşitli uluslararası meselelerin çözümüne dair girişimlerde bulundu. 1986'da İran-Irak Savaşı'nda arabuluculuk önerisi ve 1987'de ABD ve SSCB Devlet Başkanlarına nükleer silahlarını azaltmaları konusunda ortak bir mesaj iletilmesi gibi teşebbüsler başarılı olmadı (Woodhouse, 1998: 339). Ancak, Atina'nın AET'li ortaklarıyla değil de Altılar Grubu gibi başka ülkelerle eşgüdüm ve işbirliği yapma tercihi dikkat çekiciydi. Dış politikada Avrupalılaşma, Topluluk/Birlik içerisinde üyeler arasında doğal bir eşgüdüm içgüdüsünün gelişmesine yol açmaktadır. Oysa bu örnek, Yunanistan'da dış politika tercihlerini oluştururken, Avrupalı ortaklarıyla danışma, eşgüdüm ve işbirliği refleksinin henüz gelişmemiş olduğunu ortaya koymaktaydı. Yunan dış politikası, sözkonusu dönemde inşacı anlamda Avrupalılaşmadan halen uzaktaydı.

Öte yandan PASOK, 1986'da bir İsrail uçağını infilak ettirme teşebbüsünden ötürü Suriye'yi kınayan açıklamaya katılmayı reddetmesi gibi istisnalar hariç, bir önceki iktidar dönemine oranla Avrupa Siyasi İşbirliği sürecinde genelde daha uyumlu tutum sergilemeye, ayrıksı, veto edici yaklaşımlarını kendi ulusal konularına saklamaya başladı

(Verney, 1993: 151; Kavakas, 2001: 116). Bu açıdan, dış politikada Avrupalılaşma bağlamında öğrenmenin aşamalı olarak başladığını söylemek mümkündür. Ancak, ilk iktidar döneminden kalan tecrübelerin de etkisiyle, ülkenin bir yandan durmaksızın para isteyen ve AET kurallarını ihlal eden, diğer yandan dış politikada siyasi işbirliğini baltalayan üye imajı sürüyordu. Yunanistan'ın 1988'de ikinci kez üstlendiği AET Dönem Başkanlığı ise, dış politika alanında etkisiz bir dönem oldu. Bunda ülkedeki iç siyasi istikrarsızlık ve Papandreou'nun sağlık durumu da rol oynadı (Kavakas, 2001: 138).

4) Soğuk Savaş'ın Bitişiyle Birlikte Pandora'nın Kutusunun Açılması (1990-1995)

a. İç Gelişmeler

Yunanistan'ın AET'yi tam olarak keşfetmesi ve idrak etmesi, on yıllık bir üyelikten sonra, ancak 1990'larda gerçekleşti. Avrupalılaşmanın hız kazanması özellikle 1990'ların ikinci yarısında görülmeye başlandı. Zira Yunanistan, dünyada ve komşu coğrafyasında devasa değişimlerin yaşandığı 1989-1990 yıllarında, kendi içine dönmek durumunda kaldı. Bu dönemi iç siyasi mücadeleler, istikrarsızlık ve yolsuzluk skandallarıyla, çoğunlukla hükümetsiz geçirdi (Woodhouse, 1998: 352). 1989 seçim sonuçlarıyla birlikte bir yıllık bir patinaj ve siyasi istikrarsızlık dönemi yaşandı. YDP'nin %44'lük oy oranıyla elde ettiği sandalye sayısı hükümet kurmasına elvermeyince, muhafazakârlar ve komünistler geçici bir ortak hükümet kurdu[30]. Komünistler, İç Savaş'tan bu yana ilk kez kısa süreyle de olsa iktidarda yeraldı. Bu geçici zoraki birlikteliğin amacı, ülkenin son dönemde siyasi gündeme damgasını vuran yolsuzluklardan temizlenmesi ve parlamentoda bu yöndeki soruşturmaların tamamlanmasıydı. Yenilenen seçimlerden de kesin bir sonuç çıkmayınca, parlamento dışından 85 yaşındaki Merkez Bankası eski Başkanı Zolotas'ın liderliğinde, bütün partilerin katılımıyla geçici bir hükümet kuruldu

[30] https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).

ve seçim 1990 Nisan ayına ertelendi. Bu hükümet Şubat ayında fiilen sona erse ve Bakanlar istifa etse de, Nisan ayı başındaki seçimlere kadar zorla ve dışarıdan atanan teknokrat bakanlarla göreve devam etti.

Nisan 1990 seçimlerinde, Konstantinos Mitsotakis'in liderliğindeki YDP, %47 oyla 150 sandalye kazanarak iktidarı PASOK'tan devralmayı başardı[31]. Ancak bu, kırılgan bir hükümet olacaktı. Mitsotakis, gerek ekonomi gerek dış politika bakımından zor bir dönemde iktidarı üstlenmişti. Soğuk Savaş'ın bitişinin etkileri, Avrupa bütünleşmesinin evrimi ve Balkanlarda istikrarsızlık gibi uluslararası, kıtasal ve bölgesel üç farklı düzlemde değişim ve dönüşüm yaşanmaktaydı. Bununla birlikte, Yunanistan 1990'lara dünyadaki değişimi okumak ve yakalamak yerine kendi iç ekonomik ve siyasi sorunlarına gömülmüş bir şekilde girecek, zamanın ruhuna göre hareket etmek konusunda geç kalacaktı. İlk bakışta, ülkenin Soğuk Savaş'taki stratejik önemi azalmıştı. Bu nedenle, oluşmakta olan yeni dünya düzeni ve Avrupa bütünleşmesinde yerinin ve rolünün yeniden tanımlanması gerekiyordu.

YDP, neoliberal politikalar öngörmekte ve bu kapsamda kamudaki açığı ve dış borçları kapamak ve kemer sıkmak arzusundaydı. Ancak, Meclis'teki desteğinin kırılganlığının da etkisiyle tasarruf politikaları izlemekte zorlandı. Ekonomi, yine AET'nin 1991'de tahsis ettiği 2,543 milyar ECU tutarındaki ödemeler dengesi destek kredi paketiyle çevrilebildi (Commission of the European Communities, 1991: 2). Bu krediler, geçmişte olduğu gibi, bütçe açığını kısmaya yönelik koşullara bağlıydı. Bu koşullar arasında yeralan özelleştirme ve kamuda istihdamın kısılması talebi, yükselen işsizlikle ve dolayısıyla kamuoyunun artan rahatsızlığı ve grevler şeklinde kendisini gösteren bir dirençle sonuçlandı. Mitsotakis'in liberal politikaları, patronaj ilişkilerini savunan, eski ekol YDP'lilerin de tepkisine neden oldu. Bu ekolü temsil eden Miltiades Evert, 1993'te, YDP başkanlığını üstlenecekti (Tayfur, 2003: 125).

[31] Ibid.

Mitsotakis hükümetinin sonunu getiren esas gelişme ise, Makedonya krizi oldu.[32] YDP'li Başbakan'ın Nisan 1992'de Dışişleri Bakanı Antonios Samaras'ı Makedonya konusundaki politikası nedeniyle görevden alması, kendi iktidarının sonunu getirdi. Samaras, Haziran 1993'te Siyasi Bahar adıyla bir siyasi parti kurdu ve YDP'den üç milletvekilini de yanına çekmek suretiyle Mitsotakis hükümetinin kırılgan çoğunluğuna son verdi. Bu, aynı zamanda Mitsotakis'in siyasi kariyerinin de sonu oldu ve YDP başkanlığını Evert'e bırakmak zorunda kaldı.

İki yıllık YDP parantezinin ardından, Ekim 1993 seçimlerinde %47 oy[33] alarak iktidara geri dönen PASOK da Avrupa bütünleşme sürecine uyum sağlamak amacıyla neoliberal politikaların gerektirdiği tasarruf odaklı yöntemler izlemeyi ve bu şekilde makroekonomik göstergeleri kontrol altına almayı hedefledi. Clogg, Papandreou'nun sağlık durumunun etkisiyle bu üçüncü başbakanlık döneminde radikallikten uzaklaştığını ileri sürmektedir (2013: 216-217). PASOK lideri, 1995 sonbaharında sağlığının iyice kötüleşmesiyle birlikte başbakanlığı fiilen yürütemeyecek hale gelmesine rağmen, uzunca bir süre görevinden ayrılmamak için ayak diredi. Tüm karar alma süreçlerini yakınındaki kısıtlı bir danışman grubuyla yürüten Papandreou'nun hastanede yattığı dönemde hükümet işleri aksadı (Kalyvas, 2015: 131). Hükümetin günlük işleyişini İçişleri Bakanı Akis Tsochatzopoulos'un yürüttüğü bu dönemde, PASOK içerisinde halefiyet tartışmaları alevlenmeye başladı. Papandreou'nun uzun süre halefini açıklamaması, tartışmaları ve parti içi huzursuzluğu körükledi.

Halefiyet tartışmalarında öne çıkan iki isim vardı: Kostas Simitis ve Akis Tsochatzopoulos. 1985-1989 arası ikinci PASOK iktidarı döneminde öne çıkan reformculardan olan Simitis ve beraberindeki bir grup teknokrat, ülkenin diğer AB üyesi ülkelere yakınlaşma konusunda yeterince zaman kaybettiğine inanıyordu. Yaşlanan,

[32] Bu konuya üçüncü bölümde yer verilecektir.
[33] https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).

yolsuzluk ve özel hayata dair skandallarla yıpranan Papandreou'nun görevden ayrılması konusunda baskı yapmaya başlayan bu reformcu teknokrat kesimin popülaritesi ve etkinliği artmaktaydı (Bantimaroudis, 2003: 118-119). Papandreou'nun oğlu ve hükümette Eğitim Bakanı olan Yorgos Papandreou da bu ekipte yeraldı ve babasının ülkenin iyiliği için başbakanlığı bırakması gerektiğini açıkladı (Clogg, 2013: 218). Simitis, Eylül 1995'te Ticaret ve Sanayi Bakanlığı görevinden istifa ederek, Başbakan'ın görevden ayrılmasını isteyen, AB yanlısı, merkez eğilimli ve yenilikçi bu kanadın öncülüğünü yapmaya başladı.

PASOK'un Papandreou çizgisindeki gelenekselci, popülist, tutucu ve partinin kuruluş ilkelerini savunan sol kanadını temsilen Akis Tsochatzopoulos'un adı ön plana çıkmıştı. Partinin iki kanadı arasındaki bu halefiyet mücadelesi, aslında "PASOK'un ruhu için bir mücadeleydi" (Clogg, 2013: 219). Aynı zamanda, Yunanistan'ın kuruluşundan bu yana süregelen Doğu-Batı ikileminin, gelenekselciler-modernleşmeciler çekişmesinin bir başka tezahürüydü. Simitis'in çok az bir farkla bu mücadeleyi kazanması üzerine, 1981'den bu yana ülke siyasetine damgasını vuran Papandreou'nun Ocak 1996'da Başbakanlıktan ayrılması, ancak ömür boyu PASOK liderliğini sürdürmesi şeklinde uzlaşıya varıldı. Ocak ayında başbakan olan Simitis, Haziran ayında Papandreou'nun vefatı üzerine PASOK liderliğini de üstlendi. Böylece, Yunanistan'ın Avrupalılaşma sürecinde yeni bir sayfa açıldı.

b. Maastricht Antlaşması

Yunanistan'ın içine kapandığı 1990'ların başında yalnızca dünya değil, AET de değişmekte, küresel değişime ayak uydurmakta, ekonomik bütünleşmesine yeni bir ivme vermekteydi. Yunanistan'ın Topluluğa katılımından sonra Avrupa bütünleşmesi konusunda atılan en büyük adım olan Maastricht Anlaşması, Mitsotakis dönemine denk gelmiş, Yunanistan bu dönüşüme nispeten hazırlıksız yakalanmıştı.

Maastricht Antlaşması, AET'nin, değişen dünya düzenine, Soğuk Savaş'ın bitişinin getirdiği ekonomik ve siyasi sınama ve fırsatlara cevabıydı. Bu sınama ve fırsatlar arasında, Almanya'nın birleşmesinin bütünleşme içerisinde eritilerek çevrelenmesi, Avrupa'da istikrarsızlık olasılığına karşı hazırlık yapılması, siyasi birliğin sağlanması ve dış politikada safların sıkılaştırılması imkân ve gereği, artan üyelik başvuruları eğilimi ve bu eğilim ışığında önce derinleşme, sonra genişleme ihtiyacı sayılabilir. Tüm bunlara cevap daha fazla bütünleşme şeklinde tezahür etti. 1990-1991 Hükümetlerarası Konferansı sonucunda, Şubat 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması ile birlikte, ekonomik açıdan bütünleşme EPB'nin tesisi şekline büründü. AET Avrupa Topluluğu'na dönüştü ve Siyasi Birlik yönünde adımlar atıldı. Avrupa bütünleşmesi, Avrupa Birliği altında üç sütunlu bir yapıya evrildi. Avrupa Topluluğu bu yeni yapının birinci sütununu oluştururken, ODGP ile Adalet ve İçişleri şeklinde iki yeni sütun ihdas edildi. ODGP ile, yeni oluşmakta olan Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde, AB'nin dış politika alanında gevşek bir işbirliği ve eşgüdüm forumundan tek sesle konuşan ve hareket eden bir dış politika aktörüne dönüşümü hedeflendi. Mevcut tüm ekonomik ve sosyal politikalarda daha fazla bütünleşme öngörüldü, ayrıca AB vatandaşlığı kavramı getirildi. AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri arttırıldı. Nitelikli çoğunluk oylaması birinci sütunda temel karar alma usulüne dönüşürken, diğer iki sütun oybirliğine dayalı şekilde, hükümetlerarası nitelikte tesis edildi (European Communities, 1992).

Yunanistan, Maastricht Antlaşması'yla sonuçlanan 1990-1991 Hükümetlerarası Konferans'ta, bütünleşme yanlısı bir tutum sergiledi. Tek Avrupa Senedi müzakerelerindeki gibi, yalnızca ülkenin doğrudan çıkarlarını ilgilendiren Uyum Politikası'nın geleceğine ilişkin konulara odaklanmak yerine, genel olarak AB'nin geleceğine dair her konuda yapıcı katkı sunmaya çalıştı. Her ne kadar müzakerelerdeki etkisi ve katkısı halen sınırlı olsa da, bu durum bir değişimin işareti olarak anlam

taşıyordu. Örneğin, Tek Avrupa Senedi müzakerelerinden farklı olarak, Uyum Politikası'nda istediklerini elde etmeme halinde EPB'yi veto tehdidine başvurmadı (Markantoni, 2000: 171, 198). Bunu, Yunan bürokrasisinde en azından stratejik adaptasyon açısından Avrupalılaşmanın görülmeye başladığı, Topluluk içi müzakere süreçlerine dair tecrübe ve sosyalleşme sonucu AET/AB politikalarına ve politika yapım sürecine uyumun arttığı şeklinde yorumlamak mümkündür.

Yunanistan'ın bu tutumu, Hükümetlerarası Konferans'ta federal kampta yeralması, müzakerelerde güçlü müttefiklerle işbirliği yapmasını ve pazarlıklarda koalisyon oluşturma şansını arttırdı. Müzakerelerde EPB'yi ve Siyasal Birliği hararetle savunmasında rol oynayan etkenler arasında kendi taleplerine destek sağlama arayışı da bulunuyordu. Atina'nın Hükümetlerarası Konferans'taki ana hedefi, 1987'de tam üyelik başvurusunda bulunduğu BAB üyeliğini sağlamaktı. Federal kampta yeralmak suretiyle Almanya ve Fransa'nın bu konuda desteğini alarak BAB'a katılımı konusunda Birleşik Krallık'ın muhalefetini bertaraf etmeyi başardı (Markantoni, 2000: 173, 194, 207-208, 215). Bu amaçla, Siyasi Birliği gerek kurumsal reform gerek ODGP'nin geliştirilmesi açısından güçlü şekilde destekledi. Avrupa Parlamentosu'nun karar almadaki rolünün güçlendirilmesinden Komisyon'un yetkilerinin arttırılmasına kadar çeşitli kurumsal reform önerilerine destek verdi. Bunun karşılığında BAB üyeliği konusunda diğer üye ülkelerin desteğini güvenceye aldı.

Bu hususlar ışığında, Yunanistan'ın konular arasında yapıcı ve stratejik köprü kurmayı öğrendiğini söyleyebiliriz. O güne değin Topluluk içindeki tartışmalarda uzlaşıya varılmasına engel olan veya diğer üyelerin üzerinde uzlaştığı metinlere şerh koymak suretiyle "dipnot ülkesi" olarak anılan Yunanistan, Topluluk içerisinde yapıcı işbirliğinin meyvelerini toplamaya başladı. Konular arasında al-ver süreci ve yan ödemeler gibi unsurları barındıran paket yaklaşımı şeklinde, yazılı olmayan Topluluk/Birlik içi müzakere kurallarını benimsediğini ortaya koydu. Öte yandan,

Mitsotakis ülkesinin BAB üyeliğinin kabul edilmemesi halinde tüm Maastricht Antlaşması'nı veto etmeyi gündeme getirdi (Kavakas, 2001: 127). Bu açıdan, Yunanistan'ın müzakerelerdeki alet çantasını genişlettiğini, müzakere taktiklerini vetodan koalisyon kurmaya uzanan bir yelpazede çeşitlendirdiğini söylemek mümkündür. Böylelikle, Maastricht Antlaşması müzakerelerinde, pazarlık gücünü, Tek Avrupa Senedi müzakerelerine kıyasla arttırdı (Markantoni, 2000: 217). Karar alma oyununun kurallarını öğrenmeye ve uygulamaya başlaması, esasında Yunanistan'ın Avrupalılaşmasına örnek teşkil etmekteydi.

Yunanistan'ın Hükümetlerarası Konferans'taki bu yapıcı tutumunda belirleyici olan, siyasi ve ekonomik çıkarlarının en iyi şekilde federal bir Avrupa içerisinde korunabileceği veya Yunanistan'ın siyasi ve ekonomik çıkarlarını korumanın yolunun "daha fazla Avrupa"dan geçtiği anlayışıydı. Ülkenin bütünleşmeciliğe yönelişinin siyasi, ekonomik ve dış nedenleri mevcuttu.

YDP iktidarı, siyasi açıdan Avrupa yanlısı, ekonomik açıdan bütünleşmenin teşvikiyle örtüşen neoliberal politikaları benimseyen bir tutuma sahipti. EPB'ye katılım şeklinde belirlenen stratejik hedef, YDP'nin gerçekleştirmeyi arzu ettiği iç ekonomik reformlarla örtüşmekteydi. Ayrıca, AB fonları da geçmişte olduğu gibi ülkede bütünleşmeciliği güçlendirdi. Maastricht Anlaşması'yla birlikte, beş yıl boyunca, Yunanistan'a ilave 2.2 milyar ECU kaynak tahsis edildi. AB nüfusunun %3'ünü oluşturan ülke, Birlik fonlarının %8'ini alır hale geldi (Featherstone, 1996: 5). GSYİH'nin yaklaşık %5'ine tekabül etmeye başlayan bu fonlarla birlikte, Yunanistan, AB'nin mali olanaklarından en çok yararlanan üçüncü üye ülke oldu. Ülkedeki ulaştırma, telekomünikasyon gibi altyapı yatırımlarının %30'u bu fonlarla karşılanır hale geldi (Lavdas, 1997: 213-214).

YDP, Yunanistan'ın AET içerisindeki imajını düzeltme arzusundaydı. Mavris'in aktardığı kamuoyu araştırmalarına göre, AET ülkelerindeki her sekiz vatandaştan biri,

yasal açıdan mümkün olması halinde Yunanistan'ın Topluluktan atılmasını arzu etmekteydi. Bu, diğer üye ülkelerle karşılaştırıldığında Topluluk içindeki en yüksek orandı. Keza, Yunanistan'a duyulan güven de diğer üye ülkelere göre en düşük düzeydeydi (2004: 121). Ülke, bir bakıma AET içindeki en zayıf halkayı teşkil ediyordu. Hükümetlerarası Konferans, bu tabloyu tersine çevirmek için bir fırsattı (Kavakas, 2001: 67).

Uluslararası sistemin dönüşümünün barındırdığı belirsizlikler ve bu belirsizliklerin en fazla Yunanistan'ın komşularında hissediliyor oluşu, Atina'nın ulusal çıkarlarının daha güçlü hale gelmiş, barış, istikrar ve refahın garantisi olacak bir AB'de yattığını idrak etmesini sağlamıştı. Bunun yolu ise, Avrupa'da daha fazla bütünleşmeydi. Bu nedenle, Yunanistan hem EPB'yi hem de Siyasal Birliği savunur hale geldi. Dolayısıyla, ülkenin güvenlik mülahazaları Avrupa tercihinde yine rol oynadı. Türkiye'yle ilişkilerin AB çerçevesine oturtulması da bütünleşmeci tutumun nedenleri arasındaydı (Dimitrakopoulos&Passas, 2004a: 3-4).

Yunan Parlamentosu, Temmuz 1992'de, 300 milletvekilinden 286'sının oyuyla Maastricht Antlaşmasını onayladı. Bu, iki ana parti arasında oydaşmanın az görülen bir örneğiydi (Clogg, 2013: 211). Bu oydaşma, EPB'ye katılım konusunda da görülecekti. İki partinin AB yanlısı olma konusunda yarışmaya başladıkları bir döneme girildi.

c. Dış Politika

Atina'nın ODGP'nin ve özellikle savunma kanadının geliştirilmesine atfettiği öncelik, bütünleşmeye desteğin yalnızca Moravcsik'in vurguladığı ekonomik çıkarlara dayanmadığını, güvenlik ihtiyacı gibi yüksek politika alanlarındaki önceliklerin de bu destekte etkili olduğunu ortaya koydu (1998: 304).

Yunanistan, 1990-1991 Hükümetlerarası Konferansı'nda Birliğe savunma alanında yetki tanınmasını ilk kez desteklemeye başladı. BAB, Maastricht Antlaşmasıyla birlikte ODGP'nin uygulayıcı koluna dönüştü. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği

(AGSK) -NATO'yu bertaraf etmeksizin- BAB'da ifadesini buldu. Bu gelişmeyle birlikte, Yunanistan'ın BAB'a katılımı daha da elzem hale geldi ve Hükümetlerarası Konferans'taki temel önceliği bunu güvenceye almak oldu. Yunanistan'ın BAB'a katılımı, doğrudan Hükümetlerarası Konferans'ın gündeminde yeralan bir konu olmamakla birlikte, Maastricht Antlaşması müzakereleri sırasında bir yan konu olarak hükme bağlandı. Bunun sonucunda, Yunanistan BAB'a Katılım Antlaşması'nı 1992'de imzaladı. Ioakimidis, Atina'nın AB'nin savunma politikaları konusundaki tutum değişikliğini, bu konuda varılacak anlaşmaların ve yapılacak düzenlemelerin dışında kalma endişesiyle açıklamaktadır (2000: 361). Ancak, bu endişeye iki husus daha ilave edilmelidir: Yunanistan'ın katıldığı ilk günden itibaren AET/AB'yi -NATO'yla birlikte- bir güvenlik şemsiyesi olarak görme refleksi ve bu çerçevede BAB'ın 5. maddesinin kendisine Türkiye'ye karşı güvenlik sağlayabileceği düşüncesi.

Atina'nın ODGP kapsamındaki başlıca önceliği, toprak bütünlüğünü AB güvencesi altına almaktı. Bu nedenle, Hükümetlerarası Konferans'a dair tutumunu içeren muhtırada, Topluluk sınırlarının tanımlanmasını ve üye ülkelerin karşı karşıya oldukları dış politika sorunlarının Topluluk dayanışması ilkesi çerçevesinde ortak eylemlerle çözülmesini talep etti (Government of Greece, 1990). Yunanistan'ın BAB'a katılım hedefinin ardında da ODGP'nin uygulayıcı kolu olarak BAB'ın Topluluk sınırlarını koruması arzusunun yattığı anlaşılmaktadır. Ancak, "AB sınırları" ve "dayanışma" söylemi, o dönemde, Birlik içerisinde yeterince destek bulmadı.

Avrupa bütünleşmesi hız kazandıkça Yunanistan'ın Avrupalılaşmasının da ilerlediği tespitini dış politikaya teşmil etmek yanlış olmayacaktır. Yunan dış politikasında Avrupalılaşma, Maastricht Antlaşması'yla birlikte başladı (Kavakas, 2001: 6). Bunun doğal sonucu olarak, dış politika oluşturma sürecinde odak ve mekân Brüksel'e kayma eğilimine girdi. Economides, bunu, Yunan dış politikasının jeostratejik çerçevesinde AB'nin ABD'nin yerini almaya, ana kutup olmaya dönüşmesiyle,

"Yunanistan Batı'nın bir parçasıdır" deyişinin yerini "Yunanistan Avrupa'ya aittir" ifadesine bırakmasıyla açıklamaktadır (2014: 67-68). Bu gelişme, ülke açısından hem fırsatlar hem de sınamalar barındırmaktaydı.

ODGP, Yunanistan dahil üye ülkeler için kurumsal ve normatif açıdan uymaları gereken kıstaslar getirmek suretiyle yeni bir sınama yarattı. Bunlar arasında, ODGP çalışmalarına katılım zorunluluğu, ortak kararlar, bildiriler ve ortak eylemleri saymak mümkündür. Bu kurumsal kurallara ilaveten, AB üyelerinin uymaları gereken, bir kısmı yazılı, bir kısmı yazılı olmayan değerler ve normlar da dış politika davranışlarını kısıtlayıcı nitelik arzetmektedir. Üyeliğin gerektirdiği şekilde bu AB ilke ve değerlerine "uygun" davranma zorunluluğu, dış politikada Avrupalılaşmaya işaret etmektedir.

Yunanistan açısından hem sınama hem de -bakış açısına göre daha ziyade- fırsat olarak değerlendirilebilecek bir husus, ODGP'nin Yunan dış politikası için etkin bir kurumsal çerçeve sunmasıydı. ODGP, Ioakimidis'in işaret ettiği kurumsal eksiklikler (1999: 143-146) karşısında uyum sağlanacak, kurumsal etkinliği arttıracak bir şablon niteliği taşımaktaydı. Bu, dış politikada liderliğin, kişilerin rolünü azaltmak, dolayısıyla savrulmaları önlemek açısından bir nevi emniyet subabı işlevi görecekti. Öte yandan, bunun gerçekleşmesi zaman alacak, Avrupalılaşma ancak ülkenin Makedonya konusunda yaşadığı savrulmadan sonra, 1990'ların ikinci yarısı itibariyle tezahür etmeye başlayacaktı.

ODGP'nin getirdiği başlıca fırsat ise, Yunanistan'ın dış politika alanındaki çıkarlarının savunulmasını kolaylaştırması, kendi sorumluluğu olmaktan çıkarmasıydı. AB, 1990'lardan itibaren artan şekilde Yunanistan'ın dış politikada elini güçlendiren, alet çantasını zenginleştiren, ulusal çıkarlarını yürütebileceği ana platform olmaya başladı. Birlik, kurumları, usulleri ve diğer üyeleriyle birlikte, Yunanistan'a yeteneklerini arttırma olanağı ve güvence sağladı. Ancak bu, AB'nin savunma politikaları aracılığıyla bizzat

sağladığı bir güvenlikten ziyade, küçük ölçekli ülkenin psikolojik güvenlik ihtiyacına hitap etmekteydi.

Economides de bu görüşü paylaşmaktadır. Bunun AB'nin ilkeleriyle değil, gücüyle bağlantılı olduğunu, nasıl ki Soğuk Savaş sırasında Batı kampında yeralmak ideolojiden değil, ulusal güvenlik endişelerinden kaynaklandıysa, şimdi AB içerisinde yeralmanın da değerler ve ilkelerden değil, uluslararası alanda rolü ve gücü giderek artan bir örgüte üyeliğin faydalarından nemalanma arzusundan kaynaklandığını belirtmektedir (2014: 68). AB üyeliğinin bazı ayrıcalıklar, yetenekler ve imkânlar sunduğunu, Yunanistan'ın ulusal çıkarları ve dış politikası açısından bir nevi meşruiyet işlevi gördüğünü dile getirmektedir (2014: 68-69). "Yunanistan'ın ulusal çıkarlarının tek taraflı veya ikili düzeyden ziyade, başta AB olmak üzere çok taraflı düzeyde daha iyi hayata geçirilebileceğinin" idrakiyle birlikte (Tsardanidis& Stavridis, 2005: 218), AB'nin Yunanistan'a sunduğu bu olanaklardan Türkiye ve Makedonya'ya karşı istifade edilecektir.

1990'ların ilk yarısı, Yunanistan'ın dış politika açısından yoğun şekilde eleştirildiği bir dönem oldu. Bu dönemdeki politikalar, özellikle Makedonya bağlamında, "irrasyonel, dar görüşlü, anlaşılmaz, agresif" gibi sıfatlarla nitelendirildi (Ioakimidis, 1999a:140). Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte, Yunanistan kendisini "Doğu'dan gelen tehdide" ilaveten ihtilaflarla, yeni risk ve tehditlerle dolu, istikrarsız bir bölgenin ortasında buldu. Dünyada ve özellikle Balkanlardaki bu devasa değişime tepki, ilk aşamada Soğuk Savaş dönemi politikalarının tekrarı şeklinde cereyan etti. 1990'ların başında tüm komşularıyla ihtilaf içerisinde olan Yunanistan, Yugoslavya'nın dağılış sürecinde Sırbistan'ı destekledi, Arnavutluk'la ilişkilerinde etnik kökenlere ilişkin sorunlar yaşadı ve Makedonya'yla isim krizini başlattı. Tüm bu konularda benimsenen tutum, 1980'lerin milliyetçi politikalarını anımsatır nitelikte oldu. Atina'nın bu tavırları, 1980'lerdeki gibi, Avrupalılaşma sınamasıyla başa çıkıp çıkamayacağı konusunda diğer

üye ülkelerin gözünde şüphe uyandırdı. Topluluk içerisinde "kara koyun" olarak görülmeyi sürdüren (Dimitrakopoulos& Passas, 2004a: 3) Yunanistan'ın 1994'ün ilk yarısında üçüncü kez üstlendiği AB Dönem Başkanlığı sırasında Maastricht Antlaşması hükümlerinin hayata geçirilmesi ve Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) genişlemesi gibi başka alanlarda kaydedilen önemli gelişmelere rağmen, üçüncü bölümde anlatılacak olan Makedonya'yla bağlantılı gelişmeler Dönem Başkanlığına damga vurdu ve başarısız olarak değerlendirilmesine yol açtı.

Yunanistan'ın AET/AB üyeliğinin ilk onbeş yılı genel olarak değerlendirildiğinde, ülkede baskın siyasi kültürün ve PASOK iktidarının Avrupa bütünleşmesine dair şüpheci yaklaşımının da etkisiyle, sözkonusu dönemin Avrupalılaşmama yönünde bilinçli bir çabayla geçtiği, ancak, AET/AB düzeyindeki dinamiklerin sınırlı ve seçici olsa dahi zamanla ulusal politikaları yönlendirmeye başladığı tespitinde bulunmak mümkündür. Bu, Avrupalılaşmanın aşamalı olduğu tespitini teyid etmektedir. Süreç, bilhassa Topluluk üyeliğinin faydalarının idrakiyle birlikte, 1980'lerin ikinci yarısından itibaren hız kazanmıştır. Bu da ulusal intibakın rasyonel seçimlerin sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan, üyeliğinin ilk yıllarında derogasyon talepleri, karşı karşıya kaldığı ihlal prosedürleri ve vetolarıyla istisnailiği öne çıkan Yunanistan'ın Hükümetlerarası Konferanslarda müzakere becerilerini geliştirmeye, artan şekilde eşgüdüm ve yapıcı işbirliği sergilemeye başlaması, Avrupalılaşma süreci kapsamında stratejik adaptasyon ve öğrenmenin ilk örneklerini teşkil etmiştir.

C) SON SÜRAT AVRUPALILAŞMA (1996-2004)

1) PASOK İçi Dönüşüm Sonucu Uyum

Kostas Simitis'le birlikte ikinci ve farklı bir PASOK iktidarı başladı. Dinamik ve ılımlı bir lider olarak görülen Simitis'in AB'nin büyük desteğiyle göreve gelişi, kendisi

de 60 yaşında olmakla birlikte Yunanistan'da "dinazorlar" döneminin kapanmasını ve yeni nesil politikacılar döneminin başlangıcını simgelemekteydi (Clogg, 1997: 265). PASOK'un yeni lideri herhangi bir siyasi aileden gelmemiş, parti içerisinde zaman içerisinde yükselmişti. Selefi Andreas Papandreou gibi kitleleri peşinden sürükleyen, demagojik, popülist bir lider değil, teknokrat bir siyasetçiydi. Konuşmaları istatistiklerle dolu, iktisat profesörü geçmişi uyarınca ekonomi dersi verir gibiydi. Bu durum zaman içerisinde "muhasebeci" olarak anılmasına yol açacaktı (Clogg, 2013: 219-220, 233). Simitis'in liderlik ve yönetim şekli de Papandreou'dan farklılık arzediyordu. Papandreou gibi partiyi ve hükümeti tek adam şeklinde yönetmek ve tüm kararları kısıtlı bir danışman çevresiyle birlikte kendisi vermek yerine, başkalarına güveniyor ve işleri delege ediyordu. Nitekim, ilk etapta parti içindeki rakibi Tsochatzopoulos'u tecrit etmek yerine Savunma Bakanlığı'na getirdi.

Yeni PASOK, Eylül 1996'daki seçimlerden %41,5 oyla ve 162 sandalyeyle galip çıktı[34]. Bu tablo, Simitis'e istediği adımları atmak için gerekli otoriteyi sağladı, parti içerisinde de elini güçlendirdi. Bununla birlikte, Simitis göreve gelir gelmez çok ciddi bir krizle karşı karşıya kalacaktı. Kardak Krizi Başbakan'ın ilk sınamasını teşkil edecek, ancak bu krizi atlattıktan sonra ana hedefine odaklanabilecekti.

Simitis'in Yunanistan'ın geleceğine dair vizyonu, PASOK'un klasik çizgisinden ayrılıyordu. Başlıca hedefi, Yunanistan'ın modernleşmesini tamamlamaktı ve bu hedef ifadesini Avrupalılaşmada bulmuştu. "Yunanistan Yunanlılarındır" anlayışındaki Papandreou'nun aksine, Yunanistan'ın Avrupalılığını vurguluyordu. PASOK'un yeni lideri bu bağlamda aslında Papandreou'nun değil, Karamanlis'in halefiydi (Fırat, 2006: 265-266). Bu durum, aslında modernleşme ve Avrupalılaşmanın her iki partide karşılık bulan, partiler üstü bir hedef olduğunu ortaya koymaktaydı. Simitis, siyasi kariyerinin ilk

[34] https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).

döneminde dahi reformist ve Avrupa yanlısı bir siyasetçiydi. 1979'da PASOK'un en AET karşıtı olduğu dönemde, Topluluk yanlısı tutumuyla Papandreou'yla karşı karşıya gelmiş ve parti merkez bürosundaki görevinden istifa etmişti (Nafpliotis, 2018: 515). 1987'de uyguladığı tasarruf programı sonlandırılarak Ekonomi Bakanlığı görevinden alınmıştı. Dolayısıyla, öngördüğü reformları hayata geçirmesi, ancak 1996'da parti liderliğini üstlenmesiyle birlikte mümkün olabilecekti.

Simitis ve ekibi, eski PASOK'tan farklı olarak ve AB'yle uyum sağlamak amacıyla devletin ekonomideki rolünü azaltmaya çalışıyordu. 1970'lerin PASOK'u radikal ve Batı karşıtı, 1980'lerinki popülist ancak söylem ve eylemleri bağlamında tutarsız iken, 1996 sonrasında Avrupalılaşmış bir PASOK ortaya çıktı. Parti, vaktiyle ülkenin modernleşmesinin ve Avrupalılaşmasının önündeki engel iken, şimdi öncüsüne dönüşmüştü ve sonunda ana akım bir parti haline gelmişti (Moschonas&Papanagnou, 2007: 91-92). Öte yandan, PASOK'taki lider değişikliğinin etkisi, parti içi politikaların çok ötesinde oldu. Yalnızca iç siyaset sahnesini değil, Yunanistan'ın dış politikasını da değiştirdi. Fırat, bu parti içi değişimin Yunanistan'ın Avrupalılaşma sürecini tamamlamasına yol açtığını belirtmektedir (2002:52). Keridis'in ifadesiyle "Simitis, Yunan istisnailiğinin aksine, Avrupa'nın normal halini simgelemektedir" (1997: 92; 2001: 7).

Karamanlis'in mirasını sürdüren Simitis, ülkedeki ekonomik ve siyasi açıdan muhafazakâr kesimlerle mücadele halindeydi. Bu statükocu çevreler, küreselleşme sonucu ülke içerisinde konumlarını ve güçlerini kaybetmekten çekinenlerdi. Bu nedenle, Diamandouros'un "ezilenler" kültürü tanımlamasını hatırlatır şekilde, Yunan istisnailiğini ön plana çıkarmakta, milli kimliğin korunması kisvesine sığınmakta ve uyuma ayak diremekteydiler. PASOK lideri ise, küreselleşmenin kaçınılmaz olduğunun idrakiyle bu sürece uyum sağlamaya çalıştı. PASOK'un bu noktada izlediği politikalar, Featherstone'un ulusal düzeyde değişikliğe neden olan dış itici güç olarak küreselleşme

ile Avrupalılaşma arasındaki ayrımın bulanıklığı tespitine örnek teşkil etmektedir (2003: 4). Yunanistan örneğinde, Avrupalılaşma, modernleşme ve küreselleşmeye uyum sağlama içiçe geçmiş olup, bu projelerin hedefleri birbiriyle örtüşmektedir. Nitekim Simitis, küreselleşmeyle başa çıkmanın ve ülkeyi dönüştürmenin yöntemi olarak Avrupalılaşmayı seçti. Ekonomik bütünleşme yoluyla ülke ekonomisini güvenceye alma yolunu benimsedi. Siyasi açıdan küreselleşmeye yanıt ise, daha fazla AB ve daha fazla bütünleşme şeklinde vücut buldu. Zira, yeni dünya düzeninde daha güçlü bir AB'nin parçası olmak, Yunanistan'ın konumunu güçlendirmenin yegâne yoluydu. Ülkenin geleceğinin AB'ye daha iyi çıpalanmakta yattığı bilinciyle, AB bütünleşmesinin savunucusu bir Avrokrat olan Simitis, iktidara geldiğinde önceliği ülkesinin AB içindeki konumunu güçlendirmeye verdi. Bu politikanın iki boyutu bulunmaktaydı: 1) PASOK'un Yunanistan-AET/AB ilişkilerindeki menfi mirasını ve ülkenin "oyunbozan", Avrupalı olmayan üye devlet imajını silmek, 2) Yunan ekonomisini EPB'ye katılım amacıyla dönüştürmek.

2) AB İçerisindeki Tutum ve Antlaşma Reformu

Yunan Dışişleri Bakanlığı, AB içindeki üçüncü dönemi olarak sınıflandırdığı 1996 sonrası dönemde, Yunanistan'ın her alanda AB politikalarının derinleşmesini ve federalizmi destekler hale geldiğini belirtmektedir (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2018). Yunanistan, 1996'dan itibaren üyelikten kazanım elde etmenin veya bu kazanımları azami kılmanın yolunun sorumlu bir üyelikten geçtiğini müdrik şekilde, EPB ve genişleme gibi AB'nin gelecekte güçlenmesine yönelik projeleri savunan, etkin ve işbirlikçi bir tutum izleyecekti. Amsterdam Antlaşması'yla sonuçlanacak olan 1996-1997 Hükümetlerarası Konferansı bu tutumun görüldüğü ilk örnek oldu. Yunanistan, Simitis hükümetinin iktidara gelmesinden bir ay sonra başlayan bu konferansta, AB Antlaşmasının gözden geçirilmesine yönelik, daha fazla bütünleşme

yanlısı bir tutum sergiledi. AB içerisindeki imajını düzeltme güdüsünün de etkisiyle "yapıcı işbirliği" ve esnek yaklaşımlar izledi (Markantoni, 2000: 265).

Amsterdam Antlaşması, Maastricht'te halledilemeyen bütünleşme ve Antlaşma reformu konularını ele almak amacıyla hazırlanmıştı. Giderek belirmeye başlayan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ) genişlemesi perspektifini de dikkate alarak, bunun öncesinde gerekli kurumsal reformları gerçekleştirme ve derinleşme amacıyla toplanmıştı. Keza, Körfez Krizi ve özellikle Yugoslavya'nın dağılması tecrübeleri AB'nin etkin ve tek sesli bir aktör olmadığını göstermiş, Birliğin kendi kıtasında güvenliği ele alması, sorumluluk üstlenmesi gereğini ve bu amaçla ODGP'nin konsolidasyonu ve savunma alanında yetenek geliştirme ihtiyacını bir kez daha ortaya koymuştu.

1996-1997 Hükümetlerarası Konferansı'nda "daha yakın bir Birliği" savunan Yunanistan, AB'nin genişlemesini desteklemekte, bunun için politikalarda ve kurumların işleyişinde gerekli reformların yapılmasını savunmaktaydı. Ancak, bu çerçevede benimsediği hedefler 1) tüm üye ülkelerin eşitliği ve tek bir kurumsal çerçevenin muhafazası, 2) genişlemenin Birlik içerisindeki mevcut ekonomik ve sosyal koşullara halel getirmemesi, yani genişleme için gerekli mali kaynakların sağlanmasıydı (European Parliament, 1997). Bu hedefler, Yunanistan'ın Birlik içerisindeki kendi konumlanmasına dair temel kaygılarını koruduğunu göstermekteydi.

Tek bir kurumsal çerçevenin muhafazasını arzu eden Yunanistan, "çok vitesli Avrupa", "farklılaştırılmış" esnek bütünleşme, isteyen ve bu yeteneğe sahip ülkelerin bütünleşme konusunda ileri adım atmalarına cevaz veren "güçlendirilmiş işbirliği" gibi fikirlere karşı çıktı, "çekirdek Avrupa" gibi kavramlara itiraz etti (Chryssochou vd., 2000: 194). Bunun temel nedeni, özellikle ekonomi ve güvenlik alanlarında bütünleşmede geride kalma endişesiydi. Atina, Amsterdam'da çeşitli alanlarda güçlendirilmiş işbirliğinin kabulüne engel olamadı, ancak bu konuda oydaşmayla karar alınması, bu yola

son çare olarak başvurulması ve oluşabilecek güçlendirilmiş işbirliği formatlarının daha sonradan başka üyelerin de katılımına açık olması gibi kendi koşullarını metne ekletmeyi başardı (Markantoni, 2000: 292). Yunanistan, kurumsal reform bağlamında her üye ülkeye bir AB komiserinin tahsisi uygulamasının sürmesi, Konsey'deki ağırlıklı oy oranları ve Avrupa Parlamentosu'ndaki koltuk dağılımı gibi alanlarda da statükonun korunmasını savunan küçük ülkeler koalisyonunda yer aldı (Markantoni, 2000: 251, 276-277, 279; Chryssochou vd., 2000: 195). Bu çetrefilli konu, Amsterdam'da çözülemeyecek ve genişleme öncesinde yeni bir Hükümetlerarası Konferans'ın toplanmasına neden olacaktı.

Yunanistan'ın eşitlik vurgusunun bir diğer boyutu, karar alma süreçleriyle ilgiliydi. Küçük bir ülke olarak önceliği, kendisine Birlik içerisindeki konumunun, rolünün, nüfusunun ve Birliğe mali katkısının ötesinde hak ve politikaları şekillendirme yetkisi tanıyan üye ülkelerin eşitliği ilkesinin korunmasıydı. Bu eşitliğin en temel göstergesi, oydaşmaya dayalı konularda veto yetkisiydi. Yunanistan, bir yandan yapıcı işbirliği ve esnek yaklaşımın etkisiyle ODGP alanında nitelikli çoğunluk oylamasına geçişi kısmen destekler hale gelmişti, öte yandan, küçük bir ülke olarak hayati ulusal çıkarlarla bağlantılı konularda ODGP'deki veto kartını koruma ve bilhassa askeri ve savunma konularında oybirliğinden vazgeçilmemesi yönündeki tutumunu muhafaza etmişti (Chryssochou vd., 2000: 199). Atina'nın kendi güvenliğini arttırmak amacıyla ODGP'nin ve savunma boyutunun güçlendirilmesini arzu ederken veto konusundaki ısrarının yarattığı çelişki, aslında dış politika konularında Avrupalılaşmanın sınırlarına güzel bir örnektir. Uygunluk mantığı ve öğrenme ışığında gerçek zihinsel -ve normatif- bir dönüşümden ziyade, işine geldiği ölçüde, selektif bir dönüşüm sözkonusudur. Veto hakkını koruma içgüdüsü, ulusal çıkarlar hilafına bir karar alınabilmesi olasılığı ve bunu engelleyememe endişesine dayanmaktadır. Bu durum, halen intibak sonucu ulusal

çıkarların Avrupa'yla özdeşleştirilmediğini, bilakis AB çıkarlarıyla ters düşme olasılığının gözardı edilmediğini göstermektedir.

Yunanistan'ın ikinci hedefi ise, Topluluğa katılımından itibaren önceliği olan Topluluk/Birlik fonlarından aldığı payı büyütmek ve(ya) en azından genişlemeyle birlikte küçülmesini engellemekti. Yunanistan'ın Hükümetlerarası Konferans'ta çeşitli konularda izleyeceği tutumları belirlemek üzere kurulan Bakanlıklararası Komite, Birlik içerisinde mevcut ekonomik ve sosyal koşulların korunması ve genişleme için gerekli kaynakların oluşturulması gerektiği yaklaşımını benimsemişti (European Parliament, 1996a: 54).

Kardak krizi, Yunanistan'ın Hükümetlerarası Konferans'taki ana önceliğinin ODGP olmasında belirleyici rol oynadı. Atina, güvenlik endişelerini etkin bir ODGP'nin tesisi aracılığıyla giderme cihetine yöneldi. Tıpkı Maastricht müzakerelerinde olduğu gibi, AB'nin ortak sınırlarının ve toprak bütünlüğünün korunması, dayanışma ve üçüncü ülkelerden kaynaklanacak tehditlere karşı karşılıklı yardım ilkelerini gündeme getirdi, ayrıca 1995'te tam üyesi olduğu BAB'ın AB'nin savunma kolu olmasını önerdi (Markantoni, 2000: 250-251). Yunanistan'ın ODGP'ye dair müzakerelerdeki temel önceliği, AGSK ve yeteneklerinin -NATO'yu tamamlayıcı olmak kaydıyla- geliştirilmesiydi. Ülkenin kendi sabit güvenlik endişelerine ilaveten, Yugoslavya'nın dağılışı tecrübesi ve bunun getirdiği yeni güvenlik sınamaları ışığında AB'nin etkin ve caydırıcı bir aktör olması yönündeki talebi doğaldı.

Yunanistan'ın Birliğin üye ülkelerin toprak bütünlüğünü koruyacak bir aktöre dönüşmesi ve AB dış sınırlarının savunulması konusunda karşılıklı yardım hükmü şeklinde ifadesini bulacak dayanışma hususunun Antlaşma'ya eklenmesi konusundaki ısrarını Maastricht'ten sonra Amsterdam'da artan şekilde sürdürmesinin ardında bu beklenti yatıyordu. Ancak bu talep diğer üye ülkelerce aynı şekilde benimsenmedi. Antlaşma'nın nihai metninde, Yunanistan'ı zımnen tatmin edebilecek ifadelerle geçiştirildi. ODGP'nin amaçlarına dair J.1 maddesinin 1. paragrafına dış sınırlara ve 2.

paragrafına karşılıklı dayanışmaya ilişkin genel birer atıf eklendi[35] (European Union, 1997). Yine de bu ekleme, Yunanistan'ın kendi amacını ODGP'yi daha etkin kılmak için bir yöntem olarak pazarlamasının sonucuydu. Bu açıdan, Yunan müzakerecilerin öğrenme sonucu strateji değişikliğiyle açıklanabilecek kısmi bir başarıyı teşkil etmekteydi.

Yunanistan'ın bazı üye ülkelerin savunma ve güvenlik alanlarında ilerleme kaydetme konusundaki isteksizliğinin etkisiyle maksimalist tutumundan taviz vermek durumunda kalmasının bir diğer örneği, BAB'ın gelecekteki işleviyle ilgilidir. Yunanistan, BAB'ın AB'nin gerçek anlamda savunma koluna dönüşmesini ve güçlü bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının (AGSP) tesisini istiyordu. Portekiz, Danimarka ve Hollanda gibi güvenlik konusunda Atlantikçi görüşü savunan ülkeler ve Atlantikçi tutumuna ilaveten Avrupa bütünleşmesinin siyasi ve savunma alanına teşmiline şüpheyle yaklaşan Birleşik Krallık ise, bu konuda isteksizdi. Bu nedenle müzakereler sonucunda Amsterdam Antlaşması'na BAB'ın Petersberg Görevlerinin ODGP kapsamına dahil edilmesiyle yetinildi (European Union, 1997). BAB'ın bu görevleri insani yardım ve kurtarma operasyonları, barış misyonları ve barışı sağlama dahil çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi misyonlarıyla sınırlıydı. Dolayısıyla, AGSP'nin sınırları da bu şekilde çizilmiş oldu.

Markantoni, Atina'nın bu konuda verdiği tavizi inşacı yaklaşımla açıklamaktadır. Yunanistan'ın konferans esnasında ve konferans dışındaki temasları sonucunda resmi doğru okuduğunu, üye ülkelerin savunma alanında daha fazla bütünleşme fikrine hazır

[35] İlerideki antlaşma reformlarıyla birlikte 11. madde olacak bu maddede, ODGP'nin başlıca hedefleri olarak ortak değerler, temel çıkarlar ve Birliğin bağımsızlık ve bütünlüğünün BM Şartı ilkelerine uygun şekilde savunulması; Birliğin güvenliğinin her açıdan güçlendirilmesi; dış sınırlara dair olanlar dahil BM Şartı ilkelerine, Helsinki Nihai Senedi ilkelerine ve Paris Şartı hedeflerine uygun şekilde barışın korunması, uluslararası güvenliğin arttırılması; uluslarası işbirliğinin teşviki; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel hak ve özgürlüklere saygının geliştirilmesi; Üye Devletlerin Birliğin dış ve güvenlik politikasını etkin, çekincesiz, sadakat ve karşılıklı dayanışma içerisinde desteklemesi; karşılıklı siyasi dayanışmayı güçlendirecek şekilde birlikte hareket edilmesi ve Birliğin çıkarlarına aykırı veya uluslararası ilişkilerdeki birleştirici gücüne halel getirecek eylemlerden sakınılması sıralanmaktadır.

olmadığını anlayarak tutumunu yumuşattığını ifadeyle, sosyalleşmenin etkisine işaret etmektedir (2000: 269). AB içerisindeki politik yapım süreçlerine artık hâkim hale gelen ülkenin en küçük ortak paydayla sonuçlanacağını bildiği müzakerelere stratejik taktik olarak maksimalist tutumla başladığını, bu alanda taviz vererek "yapıcı" ortak imajını güçlendirdiğini ileri sürmektedir (2000: 270-271). Öte yandan, BAB'ın AB'nin savunma aracına dönüşmesi, BAB'a ortak üye olan Türkiye'nin de ODGP çalışmalarına bir şekilde dahil kılınmasına imkân tanıma riskini taşımaktaydı. Bu açıdan, BAB'ın işlevi konusunda bu kadar ileri gidilmemesi, esasen Yunanistan açısından daha yararlı oldu.

Her ne kadar Yunanistan özellikle ODGP'de veto kartını korumayı tercih etse de, AB bütünleşmesinde kaydedilen ilerleme sonucu, nitelikli çoğunluk oylamasının ve Avrupa Parlamentosu'nun yasamadaki rolünün artmasıyla birlikte AB'nin yönelimini etkilemede veto yetersiz kalmaya başlamıştı. Koalisyon inşa etmek her zamankinden daha zorunlu hale gelmişti. Yunanistan bunu uygulamaya geçirdi. Müzakereciler, diğer üye ülkelerin pozisyonlarını öğrenmeye geçmişe göre daha fazla ağırlık vererek potansiyel koalisyon ortaklarını tespit etmeye başladı. Bu önalıcı yaklaşım, konular arasında bağlantı kurma ve farklı konularda ödünleşme olasılıklarını arttırdı (Markantoni, 2000: 222-225, 253-254). Yunanistan'ın bu şekilde kurduğu koalisyonlar arasında insan hakları alanında İskandinav ülkeleriyle, federalizm konusunda Almanya'yla, tarım politikalarında Fransa'yla, uyum politikalarında güneyli üye ülkelerle, AGSK'nın güçlendirilmesi bağlamında Fransa, Lüksemburg, Belçika gibi "Avrupalı" savunma yanlısı devletlerle, kurumsal reform konularında küçük devletlerle kurulan koalisyonlar yeralmaktadır (Tsardanidis&Stavridis, 2005: 235).

Uygun davranış kalıplarının öğrenildiğinin, yazılı olmayan AB kurallarının içselleştirildiğinin bir başka göstergesi de konferans çalışmaları boyunca benimsenen bütünleşmeci söylemler, ulusal pozisyonların Helen-merkezli değil, Avrupa merkezli olarak sunumuydu. Kavakas, yazılı olmayan bu kurallara örnek olarak Birliğin ortak

çıkarlarını, değerlerini savunma, kendi ulusal çıkarlarını ortak AB çıkarı hilafına yürütmeme, bir ülkenin herhangi bir ulusal çıkarının aynı zamanda AB'nin ortak çıkarlarıyla irtibatlandırılması, ulusal çıkarın ortak çıkarlar aracılığıyla yürütülmesi gereğine işaret etmektedir (Kavakas, 2001: 129-130). Nitekim, yukarıda belirtildiği üzere, Yunanistan kendi toprak bütünlüğünü koruma amacını, ODGP'nin hedefleriyle ilgili maddeye AB'nin dış sınırları ve dayanışma ilkesine atıf ekletmek yoluyla kısmen de olsa sağladı. Ulusal çıkarların ortak çıkara dönüştürülmesi ve böylelikle güçlendirilmesi, aynı zamanda stratejik uyum ve yükleme bağlamında Avrupalılaşmanın gerçekleştiğinin de göstergesidir.

Yunanistan, 1980'lerdeki pasif, tepkisel ve dar, mali odaklı yaklaşımlarından sıyrılıp AB bütünleşmesinin seyrine dair aktif tutumla yaklaşmaya başlamıştı. Bu nedenle, geçmiş Hükümetlerarası Konferanslar ile benzer hedefleri izlerken, 1996-1997 Hükümetlerarası Konferansı'nda daha başarılı olabildi. Bunda daha etkin bir müzakere yürüterek ortak politika oluşturma süreçlerine yapıcı katkı sunması, böylelikle karar alma sürecindeki imkân ve yeteneklerini arttırması rol oynadı. Yunanistan'ın gelişmeleri etkileme yeteneğini arttırmasında stratejik uyum kadar artan sosyalleşmeyle müzakerelerin yazılı olmayan kurallarının daha iyi idraki, yani inşacı söylemle ifade edecek olursak, "uygun davranış" kalıplarının benimsenmesi de etkili oldu. Öğrenme sonucu gerçekleşen bu dönüşüm, Amsterdam müzakerelerindeki başarıya yansıdı. Tsoukalis, bir ülkenin AB içerisindeki başarısının müzakere süreçlerinde aktif rol oynama konusundaki kolektif becerisiyle doğru orantılı olduğu tespitinde bulunmaktadır (Tsoukalis, 2003: 319). Bu hususlar ışığında ve Mitsos'un kategorizasyonu esas alındığında (2000: 58-60), Simitis dönemiyle birlikte ülkenin tutumunun aktif ulusüstücülüğe doğru evrilmeye başladığını söyleyebiliriz.

Amsterdam Antlaşması'yla çözülemeyen ve genişleme öncesinde halli gereken Birliğin kurumsal yapısının gözden geçirilmesi ihtiyacı, 2000'de yeni bir

Hükümetlerarası Konferans'ın toplanmasına yol açtı. Nice Antlaşması'yla sonuçlanacak konferansta AB Konseyi'ndeki oy dağılımı ve usulleri, Avrupa Parlamentosu'ndaki sandalye sayıları ve Avrupa Komisyonu üye sayıları yeni katılacak ülkeleri de kapsayacak şekilde yeniden düzenlendi. Yunanistan, müzakereler boyunca, kendisi gibi küçük ve orta ölçekli ülkelerle birlikte hareket etti[36] (Tsakaloyannis&Blavoukos, 2006: 177). Reformun üye ülkelerin eşitliğini ve büyük ve küçük ülkeler arasındaki mevcut dengeleri bozmaması gerektiğini savundu. Bu çerçevede, her bir üye ülkeye birer Komiser tahsisi uygulamasının korunması anlayışını sürdürdü.

Atina, AB Konseyi'ndeki ağırlıklı oy oranlarının yeniden hesaplanmasına ilk etapta karşı çıktı, Konsey'de nitelikli çoğunluk oylaması uygulamasının yeni alanlara genişletilmesine çifte çoğunluk şartıyla rıza gösterdi[37]. Öte yandan, genişleme gibi kendisi açısından hassas bazı konularda oybirliği kuralının devamını savundu (Government of Greece, 2000: 3-6). Dolayısıyla, bütünleşme yanlısı tutum ile veto kartını koruma içgüdüsü arasındaki ikilemini sürdürdü. Nitekim, müzakerelerde ODGP alanında güçlendirilmiş işbirliği konusunda acil durumlarda üye ülkelerce başvurulabilecek bir fren mekanizmasının mevcudiyetini savundu (Tsakaloyannis&Blavoukos, 2006: 171, 174, 176). Yunanistan, dış sınırların korunması ve dayanışma konularında Antlaşma'ya daha net bir hüküm ekletmek amacıyla, bu Hükümetlerarası Konferans'ta da çaba harcadı (Stavridis, 2003: 17). Ancak, bu konuda başarılı olamadı.

11-12 Aralık 2000 tarihli AB Zirvesi'nde imzalanan Nice Antlaşması, 2002 yılında Yunan Parlamentosu'nda 253 oyla onaylandı (Euractiv, 22.03.2002). Ancak, Nice Antlaşması'yla getirilen kurumsal değişiklikler de genişleme öncesinde etkin bir AB işleyişini sağlamakta yetersizdi. Bu nedenle 2002'de antlaşma reformunda yeni bir

[36] Çeşitli konularda Belçika, Portekiz, Danimarka ve Hollanda gibi ülkelerle benzer önerileri destekliyordu.
[37] Bu şarta göre üye ülkelerin ağırlıklı oy oranları ışığında nitelikli çoğunluk oylaması usulüne göre yapılacak oylamalarda herhangi bir karar için %55 oranında oy sağlanmasının yanısıra, sözkonusu oyların AB toplam nüfusunun %65'ini temsil etmesi gerekmektedir.

yöntem olarak ve 2004'te yapılacak yeni Hükümetlerarası Konferans'a hazırlık mahiyetinde Avrupa'nın Geleceğine Dair Konvansiyon tesis edildi. Konvansiyon'un bir Avrupa Anayasası kaleme alarak Hükümetlerarası Konferans'a sunması hedeflendi. Yunanistan Konvansiyon çalışmalarına başından itibaren aktif katkı sağladı. Geçmiş, mevcut ve gelecek dönem başkanlarını kapsayan AB Troykası'nda yeralması hasebiyle Konvansiyon'un Başkanlık Divanı'nda temsil edildi. Konvansiyon çalışmaları sırasında, Topluluk yönteminin güçlendirilmesini isteyen küçük ülkeler kampında yeraldı. Örneğin, dönem başkanlığı sisteminin sürekli AB Başkanlığı ile ikame edilmesine ve hükümetlerarası işbirliğini güçlendirecek bir "AB Konseyi Başkanı" seçilmesi fikrine karşı çıktı (Kumrulu, 2003: 187). Bilakis Simitis, AB'nin Topluluk yöntemine dayalı, ulus-devletler federasyonu şeklinde bir "Siyasi Birliğe" dönüşümünü önerdi (Pagoulatos, 2002: 30).

Konvansiyon çalışmaları sonucunda, "Avrupa için Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma Taslağı", 2003'ün ilk yarısındaki Yunan Dönem Başkanlığının sonunda hazır hale gelerek AB Konseyi'ne sunuldu. Avrupa Anayasası olarak bilinen antlaşma, 2004 Hükümetlerarası Konferansı'nda kabul edilerek üye ülkelerdeki onay süreci başlatıldı. Avrupa Anayasası, Yunanistan'da 300 sandalyeli parlamentoda 268 oyla onaylandı (BBC News, 25.03.2007). Yunanistan'da bu kadar ezici bir çoğunlukla kabul edilen antlaşma, Hollanda ve Fransa'da referandumla reddedildiği için yürürlüğe giremedi. 2007'de kurumsal reform amaçlı son bir Hükümetlerarası Konferans toplandı. Bu konferans sonunda imzalanan Lizbon Antlaşması 2009 sonunda yürürlüğe girdi. Bu antlaşmanın Yunanistan açısından en önemli unsurlarından biri, uzun süredir antlaşmalara dahil etmeye çalıştığı dayanışma hükmüydü. Lizbon Antlaşması'nın 42.7 sayılı maddesinde, bir üye ülkenin topraklarına yönelik silahlı bir saldırı halinde diğer ülkelerin ellerinden gelen tüm imkanlarla yardım yapmaları zorunluluğu getirildi (T.C. Başbakanlık AB Genel Sekreterliği, 2011: 25). Lizbon Antlaşması da 2008 sonunda Yunan

Parlamentosu'nda, tıpkı diğer AB antlaşmaları gibi, 250 YDP ve PASOK oyundan oluşan büyük bir çoğunlukla onaylandı (Politico, 12.06.2008).

3) Avrupalılaşmanın Nişanesi: EPB'ye Katılım

Yunanistan'da Avrupalılaşmanın -ve bunun sınırlarının- en somut örneği olduğu iddia edilebilecek olan EPB'ye katılım, Simitis dönemine damgasını vurdu. Simitis hükümeti, 1996'dan itibaren PASOK'un geleneksel sosyalist ve kayırmacı ekonomik ilişkilerini rasyonel ekonomi politikalarıyla değiştirmek için çalışmaya başlamıştı. Simitis, her ne kadar sosyalist gelenekten gelen bir partinin başına geçmiş olsa da, neoliberal ve pragmatik politikalar izlemeyi tercih ediyordu. PASOK'u buna zorlayan temel neden, daha önce belirtildiği üzere, küreselleşmeyle AB şemsiyesi altında başa çıkma isteğiydi. Zira, Yunanistan'ın süregelen teknolojik ve ekonomik devrimlerle tek başına başa çıkma, rekabet etme imkânı yoktu.

Bu bağlamda Avrupa bütünleşmesinin kazandığı ivme ve bu sürecin dışında kalma riski partinin tutumunda belirleyici oldu. Simitis'in amacı, Yunanistan'ı küresel açıdan olduğu kadar AB içerisinde de çevreden merkeze taşımak veya en azından AB bütünleşmesi safhalarının dışında kalmamasını sağlamaktı. Yunanistan bütünleşmenin ilk halkasına gir(e)mediği takdirde, gerek AB içerisinde gerek uluslararası alanda marjinalleşme veya ikinci ligde kalma riski taşıyordu. Simitis'in başlıca önceliği, ülkenin EPB'ye dâhil olmasını sağlamaktı ve bunu zorlukla da olsa başardı. EPB'ye katılmak, tüm üye ülkeler için ciddi bir ekonomik ve mali reform gerektirmekteydi. Devletin ekonomideki büyük ve hantal rolü ışığında Yunanistan açısından bu süreç daha da zorlu olacaktı. Maastricht Antlaşması'nda belirlenen ve "Maastricht Kriterleri" olarak adlandırılan yakınlaşma kriterlerini[38] karşılamak gerekiyordu. Esasen, Maastricht

[38] Sözkonusu kriterler şunlardır:
i. Toplulukta fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip üç ülkenin yıllık enflasyon oranları ortalaması ile bir üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki fark 1,5 puanı geçmemelidir.
ii. Üye ülkelerin kamu açıklarının GSYİH'lerine oranı %3'ü geçmemelidir.
iii. Üye devletlerin kamu borçlarının GSYİH'lerine oranı %60'ı geçmemelidir.

kriterlerine uyum amaçlı çabalar 1990'dan itibaren başladıysa da Simitis'le beraber hız kazandı. Özelleştirme gibi zor ve kamuoyu nezdinde siyasi maliyete sahip adımlar, bu hedef doğrultusunda AB eliyle gerçekleştirildi. Bu açıdan EPB projesi, Tayfur'un ülkenin yarı-çevreden merkeze yükselmesinin AET/AB yoluyla sağlanmaya çalışıldığı tezini destekler nitelikteydi (Tayfur, 2003: 80, 82).

Yunan ekonomisini disipline etmek amacıyla Maastricht kriterlerine uyum sağlama çabası, Avrupalılaşmanın ulusal aktörlere sunduğu olanaklara örnektir. Featherstone'un bahsettiği ülke içerisinde çeşitli reformları gerçekleştirebilmek için bir "dış bağdan" faydalanma stratejisi, tam anlamıyla EPB örneğinde görülmektedir. Bu dış bağın iki boyutu bulunmaktadır: 1) AB, ekonomi reformlarında dış baskı ve dış disiplin mekanizması unsuru olarak stratejik bir işlev görmektedir. 2) AB, Batı ve reform yanlısı elitlerin, modernleşme çabalarında özellikle reformlara direnen çevrelere karşı, ellerini güçlendirmektedir.

Putnam'ın pazarlıklara dair "iki-düzey" yaklaşımı ışığında, Simitis ulusal ekonomi politikalarında AB tarafından kısıtlanmayı, yönlendirilmeyi tercih etti. EPB'ye katılım hedefi ülkede reformları tetikledi, bu dönemde modernleşme ve Avrupalılaşma ifadesini bu hedefte buldu. Bu, dış bağın birinci boyutuydu. Öte yandan, PASOK lideri, EPB konusunda girdiği taahhütleri uygulamadaki iç zorlukları aşmak için de AB düzeyinden yararlandı. Alınan önlemler AB'ye bağlanarak haklı gösterildi, kamuoyu desteği sağlandı veya siyasi maliyeti azaltacak şekilde bu önlemlerin sorumluluğu, faturası seçmen gözünde AB'ye kesildi. AB, uygulanan acı ekonomik reçeteler için "günah keçisi" olarak işe yaradı (Pagoulatos, 2014: 78-79; Tsakalotos, 2014: 96; Tsoukalis, 2003: 320-321, 324). Yunanistan'da ortak para birimine desteğin 1998'den

iv. Üye ülkelerde uygulanan uzun vadeli faiz oranları, 12 aylık dönem itibarıyla, fiyat istikrarı bakımından en iyi performansa sahip 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmamalıdır.
v. Son 2 yıl itibarıyla, bir üye ülkenin para birimi, diğer bir üye ülkenin para birimi karşısında devalüe edilmemiş olmalıdır (European Communities, 1992).

itibaren AB ortalamasının üzerinde, %70 civarında seyretmesi, Simitis'in bu stratejisinin başarılı olduğunu gösteriyordu (Mavris, 2004: 128).

EPB örneğinde, Avrupalılaşma, yüklemeden ziyade kriterleri indirme formatında gerçekleşti. PASOK, kriterleri yerine getirmek amacıyla, kendi adı hilafına neoliberal politikalar uyguladı. Bu ekonomik tedbirler arasında bütçe açığını kontrole alacak, enflasyonu azaltacak, ekonominin istikrarını sağlayacak adımlar, özelleştirmeler, sermaye piyasasının serbestleştirilmesi gibi unsurlar yeralıyordu. 1996'da %8.2 olan enflasyon, 1999'da %2.6'ya indirildi. Kamu borcu/GSYİH oranı aynı dönemde %111.3'ten %103.8'e düşürüldü. Kamu bütçe açığı 1996'da %7.4, 1999'da %1.7, 2000'de %0.8 oldu. Hatta 2001'den itibaren bütçe fazlası verilmeye başlandı (Moschonas&Papanagnou, 2007: 60). 1996'dan itibaren ciddi özelleştirmeler yapıldı, bankacılık, telekomünikasyon ve enerji gibi sektörlerin liberalizasyonu sağlandı. Avro Grubu'na katılabilmek için Merkez Bankası'nın tam bağımsızlığı güvence altına alındı.

Gerekli ekonomik dönüşümü sağlamak ve Maastricht kriterlerini karşılamak bakımından elzem olan bir husus da askeri harcamaları kısmaktı. Türkiye'yle daha iyi ilişkiler geliştirmek, bu hedef doğrultusunda zorunluluk arzediyordu. Bu, ülkenin dış politikasında çalkantıların yaşandığı, bölgesel gerilimler ve komşularla ilişkiler ışığında kamuoyunda milliyetçi damarın güçlendiği, dolayısıyla askeri harcamaları arttırma taleplerinin yükseldiği bir dönemde bilhassa kararlılık gerektirecek bir adımdı. Bu amaçla Türkiye'yle ilişkilerde politika değişikliğine gidildi. Bu bakımdan, Türkiye'yle diyalog politikasına geçiş ile Yunanistan'ı Avro bölgesine sokma aslında içiçe geçmiş hedeflerdi. Tüm bu siyasi ve ekonomik adımlar, genel makroekonomik göstergelere olumlu yansıdı ve ülke ekonomisi on yıl sürecek bir büyüme dönemine girdi.

Ancak, Yunanistan'ın EPB'ye katılımı kolay olmayacaktı. Ülke uyum sürecine diğer üye ülkelere göre geç ve daha geriden başlamıştı. 1998 Haziran ayındaki Cardiff Zirvesi'nde henüz uyum kriterlerinin hiçbirini karşılayamamış olduğu için 1999'da tek

para birimine geçecek ülkeler grubunun içerisinde yer bulamayan Yunanistan, bu tarihten itibaren kriterleri karşılayabilmek için daha fazla çaba göstermeye başladı. İki yıl sonra, Haziran 2000'deki Feira Zirvesi'nde, Yunanistan'ın gerekli ekonomik ve mali yakınsamayı sağladığı tespit edilerek, Avro Grubu'nun 12. üyesi olabileceği yönünde karar alındı ve ülke böylelikle Avro bölgesine gecikmeli olarak katıldı. Avro trenini son anda yakalayan üye olmakla birlikte, 1 Ocak 2001 itibariyle diğer üye ülkelerle aynı anda Avro para birimine geçmeyi başardı.

Yunanistan için EPB özünde ekonomik olmakla birlikte, aynı zamanda siyasi bir projeydi. Avro Grubu'na katılmak yalnızca ekonomik istikrar getirmiyordu. EPB'ye girmenin stratejik faydaları da vardı. Yunanistan, derinleşmekte olan ve genişlemeyle birlikte giderek çok vitesli hale dönüşecek Birliğin çekirdek halkasında kalabilmeyi başarmıştı. Simitis, EPB'ye katılımı istikrar, güvenlik, refah ve kalkınmada yeni bir aşama, küçük, güvensiz ve çevre ülke konumundan kurtuluş, AB'de ve dünyada yeni bir konumlanmaya, küreselleşmeye karşı yeni bir koruma kalkanına, 11 ülkeyle beraber uluslararası alanda güçlü ve güvenilir bir para birimine kavuşma olarak tanımlıyordu (Vroutsi, 2016: 362). Buna göre, yeni ve güçlü Yunanistan imajı, Avro para biriminde ifadesini buluyordu. Avro bölgesine katılımla birlikte bir nevi rüştünü ispatlayan ülkenin uluslararası imajı da perçinlendi. Yunanistan, Avrupa'daki konumu, bölgesindeki ekonomik rolü ve prestijinin gelişmesiyle birlikte kendine daha güvenli bir ülkeye dönüştü. Bu açıdan, EPB'ye katılım ekonomik ve siyasi açıdan stratejik bir tercih olduğu kadar ülkenin kimliği ve kendisini konumlandırma biçimi açısından da hayati önem arzeden bir projeydi.

Yunanistan, EPB'ye katılmakla 1990'lardaki dönüşümünü sağladı; güçlü ve sağlam bir ekonomi olduğunu, girdiğinde en zayıf ekonomiyi teşkil ettiği Topluluk/Birlik içerisinde birinci lige çıktığını, başka bir deyişle "zenginler kulübüne" iştirak ettiğini kanıtladı. AB'nin çok viteslileşmeye başladığı bir dönemde, beşinci vitesle giden ülkeler

arasında yeralmayı becerdi. Ancak bu vites, motorun kapasitesinin üzerindeydi. Bu nedenle 2000'lerin sonunda girilecek bozuk yolda motor tekleyecekti. Hatta, küresel ekonomik krizin Avrupa'ya sıçramasıyla birlikte ilk tekleyen motor Yunanistan'ınki olacaktı.

Bunun başlıca nedenlerinden biri, Yunanistan'ın Avro bölgesi üyeliğinin gereklerini yerine getirecek sürdürülebilir bir altyapıya sahip bulunmayışıydı. Avro Grubu'na girme konusundaki başarıda, reform programı kadar, rakamlarla ve istatistiklerle oynanmasının da rolü vardı. 2004 yılında yayınlanan Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (EUROSTAT) raporu, Yunan İstatistik Kurumu'nun 1997-2003 yılları arasında kamu açığı ve borç rakamlarını ne şekilde tahrif ettiğini, Avro bölgesinin bütçe açığı kurallarına uymadığını ortaya koyuyordu (European Commission, 2010: 28).

Dolayısıyla, reformlar ülkenin en yoğun ve kararlı şekilde Avrupalılaşmaya çalıştığı Simitis döneminde dahi tümüyle içselleştirilmemişti. EPB'ye katılım için para politikası alanında gerekli değişiklikler yapılırken, ekonomik politikalarda reel uyum sağlanmamıştı. Yunan ekonomisinin yapısal sorunları giderilmemiş, yürütülen daha ziyade mali bir reform ve disiplin süreci olmuştu.[39] Bu açıdan yaklaşıldığında, yüzeysel bir Avrupalılaşmadan sözetmek mümkündür. Bu durum, bütünleşme yanlısı olmanın Avrupalılaşmanın içselleştirildiği anlamına gelmediğini de ortaya koymaktadır. Ülkedeki en modernleşmeci ekip olarak görülen Simitis ve ekibinin dahi Avrupalılaşma konusundaki bu yetersizliklerinin üç nedeni bulunmaktadır: 1) Patronaj ilişkileri döngüsünün kırılamaması, 2) EPB'ye katılımla birlikte reform sürecinde rehavete girilmesi, 3) Değişim ve devamlılık yanlıları arasındaki çekişmenin sürmesi.

Kayırmacılık gibi uygulamalar, verimsiz kamu yönetimi ve yolsuzluk skandalları Simitis döneminde de sürdürülmüştü (Moschonas&Papanagnou, 2007: 61, 63, 95; Clogg, 2013: 226). Vergi tabanının genişletilmesi, özelleştirme gibi adımlar PASOK içerisindeki

[39] Süregelen yapısal sorunların ayrıntılı analizi için bkz. Tayfur, 2003: 111-115.

eski ekolün tepkisiyle ve grevlerle karşılandı. Simitis ve ekibinin PASOK'a rehin oluşunun çarpıcı bir örneği, 2001'de emeklilik sistemini reforme etmek istediklerinde görüldü. Sözkonusu çabaya en büyük itiraz PASOK içerisinde Tsochatzapoulos'un bayraktarlığını yaptığı gelenekselci sol kanattan ve bu kanada mensup bazı bakanlardan geldi. Sendikalardan ve kamuoyundan olduğu kadar parti içinden de ciddi direnişle karşılaşılması, bu konuda geri adım atılmasıyla sonuçlandı (Kalyvas, 2015: 164, Featherstone&Papadimitriou, 2008: 100).

Emeklilik reformu konusu, EPB'ye katılımın güvence altına alınmasıyla birlikte reform sürecinin yavaşlamasına örnek teşkil etmekteydi. Avro bölgesi üyeliği hedefine ulaşıldıktan sonra yapısal ve idari reformlar, Yunan siyasi hayatında alışık olunduğu üzere, siyasi maliyet mülahazalarıyla rafa kaldırıldı (Papadopoulos, 2018: 27). EPB'yle ekonomide yaşanan istikrar, ucuz krediye erişim olanağıyla birlikte artan yatırım, tüketim ve ortalama %4.2 düzeyindeki ekonomik büyüme oranı da yapısal reform arzusunun körelmesinde etkili oldu (Kalyvas, 2015: 149-150).

Emeklilik reformu, "geleneksel" modernleşmeciler-gelenekselciler çekişmesinin devam ettiğini ortaya koydu. Bu çekişmenin çarpıcı bir diğer örneği, 2000 yazına damgasını vuran kimlik kartlarındaki din hanesinin kaldırılması krizi oldu. Bu kriz, ülkenin kimliğiyle ilgili tartışmaları da körükledi. Simitis, kişisel bilgilerin gizliliğini güvenceye almak ve ayrımcılığı önlemek gibi Avrupa uygulamalarına uyum sağlamak amacıyla kimlik kartlarından din hanesinin kaldırılacağını açıkladı (New York Times, 22.06.2000). Başbakan, konuyu liberal bir anlayışla, insan hakları ve ayrımcılığın önlenmesi saikiyle ele alırken, bu açıklamaya en büyük tepkiyi gösteren Başpiskopos Hristodoulos oldu. Bunun, Yunan kimliğinin esaslarından birini teşkil eden Ortodoksluğa bir saldırı olduğunu öne süren Kilise, 3 milyon imza topladı, Atina ve Selanik'te büyük gösteriler düzenledi (Molokotos-Liederman, 2007: 190-191, 197). Simitis'in Yunanistan'ın Avrupalı kimliği vurgusuna karşı, Hristodoulos ülkenin kimliğinin büyük

ölçüde Doğu tarafından şekillendiğini, Batı'nın/Avrupa'nın bu geleneksel Yunan değerlerini zayıflatma hevesinde olduğunu savundu (Clogg, 2013: 237; Featherstone & Papadimitriou, 2008: 8). Katolik ve Protestanların nüvesini oluşturduğu AB'yi ulusal kimliğe ve onun kurucu öğesi olan Ortodoksluğa bir saldırı gibi gösterdi.

Sözkonusu kriz, Ortodoksluğun Yunan ulusal kimliğinin temel kurucu unsuru olmayı sürdürdüğünü, toplumun büyük bir bölümü için Ortodoksluk ile Helenizmin birbirinden ayrılmaz iki özellik olduğunu, Ortodoks Kilisesi ile Yunan milleti arasında özdeşleşmenin devam ettiğini gösterdi. Kimlik kartı krizi, ülkenin kuruluşunda oynadığı rolün de etkisiyle kendisine milliyetçiliğin, ulusal kimliğin ve kültürün hamisi rolünü biçen Kilise'nin, devlet dışı bir aktör sıfatıyla Yunan toplumsal hayatı ve siyasetindeki etkisinin somut bir örneğini teşkil etti. Milliyetçilik pompaladığı kamuoyunu harekete geçirmek, görüşlerini şekillendirmek ve mobilize etmek suretiyle hükümete baskı yapmaya çalışan Kilise'nin bu tartışmalarda ülkenin Ortodoks kimliğiyle Avrupa kimliğinden farklılığını vurgulaması, Yunan siyasi kültürüne damgasını vuran istisnacılık anlayışının, ülkenin sorunsuzca Avrupalılaşmasına engel teşkil eden bir unsur olduğunu bir kez daha gösterdi. Kilisenin bu tutumu, esasında, Avrupalılaşmayla birlikte ülke içerisindeki ayrıcalıklı konumunu kaybetme endişesinin ifadesiydi. Krizin sonunda kimlik kartlarından din hanesi kaldırılmakla birlikte, PASOK hükümeti ciddi anlamda yıprandı. Bu süreçte Kilise'nin yanında duran YDP ise, bir sonraki seçimde iktidara gelecekti.

Bu örneklerden görüleceği üzere, modernleşmeci Simitis'in bu vizyonunu uygulaması kolay bir süreç olmadı. Simitis, gerek kamuoyundan gerek kendi partisi içerisinde eski PASOK'u koruma arzusundaki daha sol ve popülist kesimden direnişle karşılaştı, bu direniş reform ve modernleşme çabalarının hızını azalttı. Parti içi muhalefette Savunma Bakanı Tsochatzopoulos ve Kültür Bakanı Theodoros Pangalos gibi öndegelen isimler başı çekti. Kimlik kartı ve emeklilik reformu örneklerinde

görüleceği üzere, Simitis hem siyasi hem ekonomik açıdan çıkarlarına dokunduğu çevrelerden dirençle karşılaştı. Bu örnekler, aynı zamanda Avrupalılaşmaya direnci ve dolayısıyla otomatik bir süreç olmayan Avrupalılaşmanın sınırlarını da ortaya koydu. Pagoulatos, AB öncülüğündeki modernleşme sürecinin yukarıdan aşağıya doğru, elitlerin gönülsüz toplumu arkasından sürüklediği, bu nedenle dönüşüm hızının değişkenlik arzettiği bir süreç olduğunu belirtmektedir (Pagoulatos, 2014: 90). Simitis, bu gönülsüz veya direnç gösteren çevrelere karşı Avrupalılaşmayı kullandı, bu çevrelerden ötürü de Avrupalılaşmada vites küçültmek durumunda kaldı. Ancak, sonuçta küçük vitesle de olsa kısa vadede hedeflerine ulaştı.

4) Dış Politikada Avrupalılaşma

1996 sonrasındaki yoğun Avrupalılaşma çabası, diğer alanlarda olduğu gibi dış politikada da görüldü. Bunda, Yunanistan'ın Avrupalılaşması kadar AB bütünleşme sürecinin, yani AB'nin dış politikada artan rolünün ve bu sütundaki kurumsallaşmasının hız kazanmasının da etkisi bulunmaktadır. Yunanistan, Birlik içerisinde dış politika alanında yapıcı bir ortağa dönüşüyordu.

Bu dönüşüm idari-şekilsel uyum açısından incelendiğinde, 1998'deki 230 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararıyla Dışişleri Bakanlığı'nın yapısında gidilen değişiklik öne çıkmaktadır. Dış politika yapım ve uygulama sürecinde Avrupalılaşmayı gösteren bu kararla birlikte Bakanlık yapısı AB'nin o dönemdeki sütun yapısı da dikkate alınarak şekillendirildi (Kavakas, 2000: 145-146). AB'ye ve ODGP'ye uyum sağlama amaçlı bu kurumsal yeniden yapılanmayla birlikte Siyasi İşlerden Sorumlu A Genel Müdürlüğü (DG-A), AB'nin ikinci sütununu oluşturan dış politika konularıyla görevlendirildi. AB İşlerinden Sorumlu C Genel Müdürlüğünün (DG-C) görev alanı ise, birinci ve üçüncü sütun altındaki konulardı. Her ne kadar 2009'da Lizbon Antlaşması'nın yürürlüğe

girişiyle birlikte AB'nin sütun yapısı kaldırılmış olsa da, Genel Müdürlükler arasındaki sözkonusu iş dağılımı ve hiyerarşik konumlanma günümüzde de korunmaktadır[40].

A ve C Genel Müdürlükleri arasındaki işbölümü AB Konseyi'nin mevcut kurumsal yapısıyla da önemli örtüşme arzetmeyi sürdürmektedir. Bu örtüşme, Konsey'in alt organı olan COREPER'e bakıldığında görülmektedir[41]. DG-C'nin görev alanı COREPER-I'e, DG-A'nınki ise COREPER-II'ye paraleldir. DG-A'nın altındaki Müdürlüklerin konu dağılımı da COREPER-II'nin alt birimleri olan Konsey çalışma gruplarına paralellik arzetmektedir[42].

Dış politikada Avupalılaşmanın içeriksel boyutuna bakıldığında ise, 1974'lerden 1990'lara kadar Yunan dış politikasında aşamalı olarak görülen ABD'den AB'ye kayış ve Avrupalılaşmanın ancak 1996 sonrası dönemde tam anlamıyla etkisini göstermeye

[40] Dışişleri Bakanlığı'nda beş ana Genel Müdürlük (Directorate General-DG) bulunmaktadır:
Siyasi İşlerden Sorumlu A Genel Müdürlüğü (DG -A) dış politika konularıyla görevlidir. Bu Genel Müdürlük Fransa, Almanya, İtalya (A1), Kıbrıs (A2), Güneydoğu Avrupa (A3), Türkiye (A4), RF, Ukrayna, Belarus, Kafkasya, Karadeniz ülkeleri ve Orta Asya (A5), Arap Ülkeleri ve Orta Doğu (A6), Kuzey Amerika (A7), Güney Amerika ve Karayipler (A8), Sahraaltı Ülkeleri (A9), Çin, Kuzey ve Güney Kore (A10), Güney, Güneydoğu Asya, Japonya, Okyanusya (A11), ODGP (A12), Diğer Avrupa Ülkeleriyle İlişkiler (A13) Müdürlüklerinden oluşmaktadır. A Genel Müdürlüğü Siyasi İşlerden Sorumlu Genel Sekretere bağlıdır. Bu Genel Sekreter, Bakanlık hiyerarşisi içerisinde Siyasi Direktöre yani Bakanlık Müsteşarına tekabül etmektedir.
B Genel Müdürlüğü (DG-B) altındaki birimler, farklı coğrafyalarla ikili ekonomik ilişkiler, çok taraflı ekonomik ilişkiler, enerji, iş geliştirme, uluslararası kalkınma işbirliği gibi ekonomik diplomasi konularıyla meşguldür.
AB İşlerinden Sorumlu C Genel Müdürlüğü (DG-C) ise, AB'nin birinci ve üçüncü sütunu kapsamındaki konularla ilgilenmektedir. AB Dış İlişkileri (C1), Avrupa Bütünleşmesi, Ekonomi ve Para Politikası (C2), İç Pazar, Tarım ve Diğer AB Politikaları (C3), Adalet, İçişleri, Göç ve Schengen (C4) Müdürlüklerinden oluşmaktadır. AB İşlerinden Sorumlu olan Dışişleri Bakan Yardımcısı'na bağlıdır.
D Genel Müdürlüğü (DG-D) uluslararası örgütler, uluslararası güvenlik ve işbirliği gibi çok taraflı siyasi konularla meşguldür.
E Genel Müdürlüğü (DG-E) Kültür, Din ve Konsolosluk İşlerinden sorumludur. (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2019a)

[41] AB bünyesinde iki farklı COREPER formasyonu bulunmaktadır: COREPER-I, sektörel politikalara dair teknik konuları ele alır. Üye ülkelerin AB nezdindeki Daimî Temsilci Yardımcılarından oluşur ve genel olarak birinci sütun altındaki politika alanlarındaki hazırlıklardan sorumludur. Diplomatlar, bu komitede, dış politika açısından düşük önemi haiz politika alanları olarak görülen tarım, çevre gibi konuları müzakere etmekte, bu politika alanlarına dair AB Konseyi toplantılarının hazırlıklarını yapmaktadır. Daimî Temsilcilerin katıldığı COREPER-II'nin konuları ise, daha ziyade siyasi ve ikinci sütunla bağlantılıdır. ODGP, genişleme gibi AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyleri'nin çalışmalarının hazırlıklarından sorumludur.

[42] A3 Müdürlüğü AB Konseyi Batı Balkanlar Çalışma Grubu (COWEB) ve Genişleme Çalışma Grubu'yla (COELA), A4 Müdürlüğü COELA'yla, A5 Müdürlüğü Doğu Avrupa ve Orta Asya Çalışma Grubu'yla (COEST), A6 Müdürlüğü Magreb-Maşrek Çalışma Grubu'yla (MaMa), A8 Müdürlüğü Latin Amerika ve Karayipler Çalışma Grubu'yla (COLAT), A9 Müdürlüğü Afrika Çalışma Grubu'yla (COAFR), A10 ve A11 Müdürlükleri Asya ve Okyanusya Çalışma Grubu'yla (COASI) aynı konulara bakmaktadır.

başladığı söylenebilir. Dış politika gelişmelerini artan şekilde AB prizmasından ele alma refleksi, EPB'yle ilgili bölümde değinilen AB içerisinde birinci sınıf üye olma arzusu ve yapıcı ortağa dönüşümden olduğu kadar, bu şekilde ulusal çıkarların daha iyi savunulacağının idrakinden de kaynaklanmaktaydı. Nicolaidis, bu dönüşümü, "veto politikalarından çıkar politikalarına kayış" olarak tanımlamaktadır (2001: 253). Bu bağlamda, AB'li ortaklarla eşgüdüm refleksinin zaman içerisinde geliştiği, ortak tutumları engellemekten ortak tutum oluşturmaya doğru bir dönüşüm yaşandığı gözlenmektedir. Bu, AB içi müzakereleri sıfır toplamlı bir oyun olarak görmekten kazan-kazan anlayışına evrilen zihinsel bir değişikliğe işaret etmektedir. Uygunluk mantığını çağrıştıran bu değişikliği, oyunu Avrupa kurallarına göre oynamayı öğrenmek ve bu şekilde oynamaya başlamak olarak yorumlamak mümkündür.

Dolayısıyla, bu dönemde dış politikada milliyetçi söylem ve eylemlerden pragmatizme kayış gerçekleşti. Simitis, Papandreou'nun içerideki popülist politikalarına olduğu kadar, ülkenin AB içerisinde ve bölgesinde tecrit edilmesine yol açan aşırı milliyetçi ve popülist dış politikalarına da eleştirel yaklaşıyordu (Fırat, 2006: 265). Dış politikada, 1990'ların ilk yarısında hâkim olan milliyetçi ve popülist söylemlerin ülkenin imajını bozduğu gibi, ulusal çıkarlar açısından da arzu edilen sonuçları vermediğini müdrikti. Bu nedenle, Yunan dış politikasını normalleştirmekte ODGP'den istifade etti.

Ortak bir dış politikaya bağlı olma zorunluluğu, ülkelerin dış politikalarındaki aşırılıkların çevrelenmesine katkı sağlamaktadır. Ortak müşterekte -veya başka bir deyişle ortak katların en küçüğünde- buluşma zorunluluğu, bu aşırılıkları törpülemeye yaramaktadır. Bu durum, uluslararası düzenin değiştiği ve dönüştüğü bir dönemde, hem de bu dönüşümün en şiddetli ve kanlı yaşandığı bir coğrafyada Yunanistan'ın savrulmamasını sağladı. Siyasi, ekonomik ve güvenlik açılarından istikrar çıpası ve dizgin işlevi gördü. Yunanistan'ın, 1990'ların ilk yarısında ülkede baskın konumdaki aşırı milliyetçi eğilimlerin etkisiyle Yugoslavya'nın dağılması sırasında yaşanan savaşa

girmesi, gözardı edilemeyecek bir olasılıktı. Oysa, ODGP'nin getirdiği kısıtlayıcı şablon, milliyetçiliğin çevrelenmesini sağladı. (Couloumbis&Dalis, 2004: 81, Kavakas, 2000: 147-148, 154). Couloumbis, Yunanistan'ı Odysseus'a, milliyetçiliği deniz perilerine, Brüksel'i ise ülkeyi bu perilerin çağrılarına karşı koruyan, rotasından sapmamasını sağlayan gemi direğine benzetmektedir. Her ne kadar adını Avrupalılaşma olarak koymasa da, Yunanistan'ın geçirdiği dönüşümün ve AB üyeliğinin ülke içindeki popülist eğilimlerin çevrelenmesini, ülkenin milliyetçi eğilimlere kendisini kaptırmamasını ve Balkanlardaki çatışmalara taraf olmamasını sağladığı tespitinde bulunmaktadır (2003: 32, 35). Bu bağlamda, Avrupalılaşma dış politikada öngörülebilirlik ve sürekliliğe katkı sağlamakta, sapma olasılığını azaltmaktadır. Diğer alanlarda olduğu gibi dış politikada da bir "dış bağ" vazifesi görmektedir.

Avrupalılaşmayla birlikte, dış politikada milliyetçi söylem ve eylemlerden pragmatizme kayışın etkisiyle Yunanistan komşularıyla daha yapıcı bir angajmana yöneldi. Balkanlara yönelik milliyetçi politikaların çevrelenmesinin Yunan dış politikasına yansımaları, 1995'ten itibaren Arnavutluk'la ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik adımlar, 1997'de Arnavutluk ve 1999'da Kosova krizlerinde barışı koruma harekatlarına katılım gibi gelişmelerde görüldü. Atina, geleneksel Sırp yanlısı tutumuna rağmen, 1999'da Kosova krizinde, Kilise ve kamuoyu hilafına Sırbistan'ı kınayan ve Yugoslav yetkililere kısıtlamalar getiren AB ortak tutumlarına taraf oldu (Kavakas, 2000: 147, 153). Halkın %90-95'inin NATO müdahalesine karşı çıkmasına rağmen, Kosova'da konuşlandırılacak NATO kara unsurlarının ve mültecilerin geçişlerinde işbirliği sergiledi. Yunanistan'ın bu tutumunun ardındaki Makedonya bağlantılı realist gerekçelere üçüncü bölümde değinilecek olmakla birlikte, ülkenin kriz sırasındaki bu yapıcı tutumunun dış politikada milliyetçi reflekslerin bastırılması açısından başarılı bir Avrupalılaşma örneği olduğunu söylemek mümkündür (Tsardanidis&Stavridis, 2005: 228).

Tsardanidis&Stavridis, mülakat yaptıkları akademisyen Dimitris Keridis'in ifadeleriyle, Avrupalılaşmanın "milliyetçi, içe dönük, geleneksel, yabancı düşmanı, tepkisel, kuşatma mantığına dayalı, sıfır toplamlı realist söylemlerden daha liberal, pozitif toplamlı, egemenliğin paylaşılmasına dayanan, çıkarların değerler ve kimlikle örtüştüğü, kozmopolitan, dışa dönük, proaktif ve kendine daha güvenli bir dış politikaya kayış" olduğunu belirtmektedirler (2005: 218). Bu anlayışa göre, Avrupalılaşma arttıkça dış politikanın realist ve "milli" kimliğinin zayıflamakta olduğu, liberal ve inşacı yaklaşımların daha açıklayıcı hale geldiği çıkarımını yapmak mümkündür. Sözkonusu dönemde, dış politikada yapıcı işbirliği anlayışı ve Avrupalılaşmaya verilen örnekler arasında "yalnızca Türkiye'yle ve Uyum Politikası'yla ilgilenen şımarık çocuk olmanın ötesine geçilmesi", ulusal çıkarlar kadar Avrupa çıkarlarıyla da ilgilenilmesi ve Makedonya konusu dışında tek taraflı vetoya başvurulmaması yeralmaktadır (Markantoni, 2000: 231; Ioakimidis, 2000: 362).

Bu dönemde, Yunan dış politikasının kendi geleneksel kısıtlı gündeminin ötesine genişlemesinin bir örneği de jeoekonominin öneminin artmasıdır. 1998 Kararnamesi ile birlikte ekonomi gibi düşük önemi haiz konuların dış politikadaki yeri güçlendi. Dışişleri Bakanlığı'ndaki beş Genel Müdürlük'ten biri olan DG-B ekonomik diplomasiyle görevlendirildi. İkili ve çok taraflı ekonomik ilişkilere ilaveten, ilk kez öncelik verilmeye başlanan bir konu da kalkınma diplomasisiydi. Yorgos Papandreou'nun Dışişleri Bakanlığını üstlenmesinin hemen ardından kalkınma yardımlarına ayrılan fonlarda %300 artış görüldü (Kalpadakis&Sotiropoulos, 2007: 56). Yunanistan, 1999'da İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Kalkınma Yardımları Komitesi'ne ilk kez üye oldu. Aynı yıl, DG-B'yle bağlantılı, ancak ondan bağımsız olarak Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Genel Müdürlüğü kuruldu. Diğer adı "Hellenic Aid" olan bu Genel Müdürlüğün görevi, kalkınma ve insani yardımların eşgüdümü ve bu alanda sivil toplumla işbirliğiydi (Kalpadakis&Sotiropoulos, 2007: 57). Ayrıca, 2000'de Ulusal Ekonomi Bakanlığı

mensubu olan Ticaret Ataşeleri Dışişleri Bakanlığı bünyesine dahil edildi (Huliaras&Kalantzakos, 2017: 60). Bu adımın amacı, dış politika ile dış ticaretin bütüncül bir anlayışla ele alınmasıydı.

Tüm bu gelişmeler, gerek jeoekonomik etkenlerin gerek dış politika aktörü olarak sivil toplumun rolünün artışı bakımından, Yunan dış politikasında liberal eğilimlerin güç kazandığını göstermekteydi. Dış politika yapma ve uygulama biçimindeki bu değişikliklerde Avrupalılaşmanın da rolü bulunuyordu. Yunanistan, kalkınma yardımı projelerini STK'lar aracılığıyla uygulayan AB Komisyonu'ndan esinlenmişti. Bu açıdan, sivil toplumla işbirliği, Yunan dış politika elitinde bilişsel bir dönüşüm ve öğrenmeye de örnek teşkil etmektedir.

Yunanistan, 2003 yılının ilk yarısında dördüncü kez üstlendiği AB Dönem Başkanlığı'nda ilk kez başarılı bir sınav verdi. Dönem Başkanlığı'nın temel öncelikleri, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni (GKRY) de içeren MDAÜ genişlemesinin tamamlanması ve Selanik Zirvesi'yle somutlaşacak olan Balkanlara gelecekte genişleme perspektifi verilmesine yönelik yeni bir gündem yaratılmasıydı. GKRY'nin kabul edilmemesi halinde tüm genişleme sürecini veto etme tehdidini son dakikaya kadar sürdürmesi göz ardı edilirse, Yunanistan genişleme dosyasında başarılı bir performans sergiledi. On ülkeyle katılım anlaşmaları, Nisan 2003'te, Atina'da imzalandı. Avrupa kıtasının birleşmesini sembolize eden bu adım, Yunan Dönem Başkanlığı'nın başarı hanesine yazıldı.

EPB'den sonra AB genişlemesi de Yunanistan'ın AB içerisindeki konumunun güçlenmesine katkıda bulunacaktı. Bu genişleme, her ne kadar AB mali pastasını küçültecek ve benzer ürünler üreten ülkelerin katılımıyla ekonomik rekabeti arttıracak olsa da, bölgeye coğrafi açıdan yakın olan Yunanistan için aynı zamanda yeni pazar olanakları, siyasi ve ekonomik nüfuz alanı demekti. Konuya farklı bir açıdan yaklaşan Triantafyllidou ise, bu genişleme perspektifiyle birlikte ülkenin coğrafi olduğu kadar

kültürel açıdan da "çevre" ülke konumunun ortadan kalktığına, ayrıca Yunanistan'a benzer şekilde Osmanlı mirasına sahip ve/veya Ortodoks ülkelerin ilk kez Birliğe katıldığına dikkat çekmektedir (Triantafyllidou, 2014:117). Nitekim, Yunanistan bir yandan MDAÜ genişlemesini gerçekleştirirken, diğer yandan bu süreç kapsamında ilk treni yakalayamayan Bulgaristan ve Romanya'nın üyelik süreçlerini takip etti ve Selanik Gündemi'yle birlikte Balkan ülkelerine yönelik genişleme perspektifini Birliğin gündemine soktu. Bu adımlar, hem ülkenin AB içerisinde coğrafi açıdan izolasyonunu tümüyle sona erdirme, hem de Balkanlarda yükselen ekonomik aktör konumunu daha da pekiştirme amacı gütmekteydi. Dolayısıyla, EPB'yle birlikte ekonomik açıdan Birliğin merkezinde yeralmayı başaran Yunanistan, genişlemeyle birlikte siyasi açıdan merkeze kaymaya başlıyordu. Ayrıca, hem EPB hem de genişleme ülkenin bölgesel konumunu güçlendiriyordu.

AB dış politikasını güçlendirmek isteyen Yunanistan'ın Dönem Başkanlığı mesaisini en çok meşgul eden bir diğer dış politika konusu, Irak savaşı nedeniyle AB içerisinde yaşanan bölünme oldu. Atina'nın bu krizin yönetiminde başarılı olduğu söylenemeyecek olmakla birlikte, sözkonusu krizin daha derin kaynakları bulunduğu bilinmektedir. Bu nedenle, AB içerisinde yaşanan bölünmenin sorumluluğunu Dönem Başkanı Yunanistan'a yüklemek haksızlık olacaktır. 27-28 Ocak 2003'te gerçekleştirilen AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nde Irak'taki durum ele alındı. Irak'ın silahsızlanma konusunda tam işbirliği sergilemesi ve diyalog ihtiyacı vurgulandı (Council of the EU, 2003a: 9). Bu toplantının hemen akabinde Atlantikçi üye ülkeler[43] ABD'nin Irak'a tek taraflı müdahalesini destekleyen bir mektup yayınladılar. Simitis, Dönem Başkanı'yla istişare edilmeden yapılan bu girişimi kınadı (Vallianatou, 2005: 3). Yunanistan, Irak'a tek taraflı müdahaleye karşıydı ama Dönem Başkanı olarak tarafsız

[43] İspanya, Portekiz, Birleşik Krallık, İtalya, Danimarka (ve henüz AB'ye aday statüsündeki Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya)

hareket etmesi ve üyeler arasında arabuluculuk yaparak ortak bir payda bulması gerekiyordu. Bu amaçla Şubat 2003'te olağanüstü bir zirve toplayarak, Atlantikçi üye ülkeler ile Irak'a müdahaleye karşı çıkan Almanya ve Fransa arasında uzlaşı sağlamaya çalıştı. Zirve sonunda kabul edilen ortak bildiriye rağmen, krizin ODGP'nin "ortak" niteliğine dair soru işaretlerini tırmandırmasına engel olamadı.

Avrupa'nın Geleceğine dair Konvansiyon çalışmalarının başarıyla tamamlanması da Atina'nın Dönem Başkanlığı öncelikleri arasında yeralıyordu. Nitekim, Avrupa Anayasası olarak da bilinen "Avrupa için Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma Taslağı" Yunan Dönem Başkanlığı'nın sonunda Konvansiyon tarafından kabul edilerek, AB Konseyi'ne iletildi. Ülke aktif rol aldığı Konvansiyon çalışmaları sırasında bütünleşme yanlısı kampta yeralmaya devam etti. Bu çerçevede, ODGP'nin "Topluluklaştırılmasını", yani bazı kararlarda nitelikli çoğunluk oylamasına geçilmesini savunur hale geldi (Tsardinidis&Stavridis, 2005: 228). Ayrıca, AB'nin güvenlik ve savunma alanında otonomiye sahip olmasını destekledi. AB Dışişleri Bakanı pozisyonunun oluşturulmasını, AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nin Genel İşler ve Dış İlişkiler şeklinde ikiye bölünmesini ve Dış İlişkiler Konseyi'ne oluşturulacak AB Dışişleri Bakanı'nın başkanlık etmesini destekleyen ülkeler arasında yeraldı (Petrelli&Vallianatou, 2006: 3, 8, 11, 14). Tüm bunlar, Atina'nın dış politikada kendine daha güvenli ve Avrupalılaşmış hale gelişinin yansımasıydı. Öte yandan, Konvansiyon çalışmaları sırasında metne dayanışma hükmünü ekletme şeklindeki mutad önceliğini koruması, klasik dış politika reflekslerinden tam olarak vazgeçmediğini de göstermekteydi.

Yunanistan, Karamanlis'in halefi olarak nitelendirilebilecek Simitis iktidarıyla birlikte yeni bir modernleşme ve Avrupalılaşma hamlesine girişti. İktidarın Avrupa bütünleşmesini desteklemesi ve bu sürecin çekirdeğinde yeralmak istemesi, ulusal intibak şeklindeki Avrupalılaşma çabalarını da tetikledi. Simitis, ülkenin Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzenine uyum amacıyla dönüşümü için gerekli adımları atmada AB'den bir

dış bağ olarak istifade etti. Bu, ülke çıkarlarının en iyi şekilde AB üyeliği çerçevesinde savunulabileceğinin idrakinin bir sonucuydu ve ekonomiye ilaveten dış politikanın dönüşümünde de etkili oldu.

Dış politikada Avrupalılaşma bu dönemde gerçek anlamda hız kazandı. Yunanistan, sorunlarını tanımlamaya ve çözüm sürecini artan biçimde AB düzeyine taşımaya, yani ulusal yansıtmaya başladı. Ulusal çıkarların AB çıkarlarına dönüştürülmeye ve bu şekilde takdim edilmeye başlanması ve antlaşma reformunda izlenen yapıcı işbirliği, ulusal yansıtmanın yanısıra stratejik adapasyon ve sosyalleşme yoluyla öğrenmede de aşama kaydedildiğini ortaya koymaktaydı. Başta EPB'ye katılım olmak üzere tüm bu gelişmeler, Avrupalılaşmanın başarıyla tamamlandığı algısını doğurdu. Oysa, ülke içindeki gelenekselci kesimlerin direnci bu dönemde dahi sürmüş, Avrupalılaşma nominal ve selektif şekilde gerçekleşmiş, uygunluk mantığı uyarınca içselleştirilmemiş, bunun sonucunda ulusal intibak da yetersiz kalmıştı. Dolayısıyla Yunanistan, inşacı anlamda Avrupalılaşmadan halen uzaktı.

D) "GREXIT" RİSKİ VE AVRUPALILAŞMA(MA)NIN SONU (2005-2021)

1) Avro Bölgesinin En Zayıf Halkası

Simitis'in iktidarı sekiz yıl sürdü. 2004 yılı başında, PASOK liderliğini Yorgos Papandreou'ya bıraktı. Mart 2004 seçimlerini ise, %45 oyla ve 165 sandalyeyle YDP kazandı ve Kostas Karamanlis başbakanlığı üstlendi[44]. AB'nin ana akım partiler arasında bir oydaşma konusu olmasından ötürü, iktidarın el değiştirmesine rağmen, AB bütünleşmesine destek politikasında herhangi bir değişiklik yaşanmadı. Ancak, Avrupalılaşma süreci ivme kaybetti. YDP iktidarı kısa soluklu olmamak amacıyla siyasi açıdan maliyetli reformları bilinçli olarak yavaşlattı (Pagoulatos, 2014: 86;

[44] https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).

Featherstone& Papadimitriou, 2008: 16, 111). Bunun yerine, tüketimin artan şekilde borçla karşılanması yoluna gitti. Böylelikle 2007'de yeniden seçilmeyi güvence altına aldı.

İktidarın el değiştirmesine rağmen değişmeyen bir diğer husus, siyasi kültürün bir yansıması olan yolsuzluklardı. PASOK'un seçimleri kaybetmesinde, sekiz yıllık iktidardaki yıpranma payı kadar yolsuzluktan duyulan rahatsızlığın da etkisi bulunmaktaydı. Öte yandan, yolsuzluk YDP iktidarı döneminde de devam etti. 2004 Olimpiyat Oyunları için yapılan harcamaların şeffaflıktan uzak ve patronaj ilişkilerini yansıtır şekilde gerçekleştiği ortaya çıktı. Bu dönemdeki alımlara dair, hem PASOK hem YDP üyelerinin adlarının karıştığı Siemens yolsuzluk ve rüşvet skandalı ülkede aslında pek fazla dönüşüm olmadığını ortaya koymaktaydı[45].

Yunan ekonomisi iyi gittiği sürece, ülkedeki yapısal sorunlar ne ülke içerisinde ne de AB'de kimsenin gözüne batmıyordu. YDP'nin iktidarda bulunduğu 2004-2009 yılları, reform sürecini ileriye taşımak yerine harcamaya ağırlık verilen bir dönem oldu. YDP, 2007'de yeniden seçilebilmek amacıyla dağıtıcı politikalar izledi ve bu amacında başarılı oldu. Süreklilik arzeden ekonomik büyümenin de bu başarıda katkısı vardı. Avro bölgesindeki ülke kolay ve ucuz borçlanabildiği için kimse yüksek borç oranını sorun yapmıyor, borcu borçla ödeme uygulaması sürdürülüyordu. Ekonomik büyüme krediye dayalı şekilde devam ediyordu.

Ancak, küresel mali krizin kopmasıyla birlikte tablo değişti, ekonomik durum kötüleşti. AB Komisyonu, Yunanistan'dan artan bütçe açığını azaltmasını talep etti. AB Ekonomik ve Mali İşler Konseyi (ECOFIN), 10 Kasım 2009 tarihli toplantı sonuçlarında, Yunan istatistiki verilerine dair güvenin yeniden tesis edilmesi çağrısı yaptı ve AB

[45] Siemens şirketi yetkilileri, 1996-2007 yılları arasında Yunan kamu kurumu ihalelerini kazanmak için gerek PASOK gerek YDP üyesi üst düzey siyasetçilere rüşvet verdiklerini itiraf etti. Buna 1990'ların ikinci yarısında telekom sektöründe gerçekleşen ihaleler ile 2004 Olimpiyat Oyunlarına dair ihaleler de dahildi. Yıllarca devam eden sorun, şirketin Yunan hükümetinin ekonomik krizle en yoğun şekilde boğuştuğu 2012 yılında tazminat ödemesiyle halledildi (Financial Times, 09.03.2012). Rüşvet davaları ise, Ulaştırma eski Bakanı dahil çok sayıda kişinin suçlu bulunmasıyla sonuçlandı (Reuters, 28.07.2017).

Komisyonu'ndan Yunan mali istatistiklerinde yeniden ortaya çıkan sorunlara dair bir rapor hazırlamasını talep etti. Komisyon bu talebe cevap niteliğindeki raporunda, Yunan ekonomik verilerindeki düzeltmelerin ilk kez gerçekleşmediğini, 2004 tarihli EUROSTAT raporunda o güne değin en az 11 kez rakamların yanlış bildirildiğinin ortaya koyulduğunu, Yunan istatistiklerine dair endişelerin 2004 sonrasında da devam ettiğini kaydetti (European Commission, 2010: 6). Tüm bu tespitler, ülke her ne kadar Avrupa bütünleşme sürecinin çekirdek halkasında yeralsa da, Avrupalılaşma bağlamında ulusal intibak eksikliği ve direncin sürdüğünü gösteriyordu.

Mevcut olumsuz ekonomik tablo ışığında, 2009 Ekim ayında erken seçime gidildi. YDP ciddi bir darbe alarak kurulduğu günden o yana en kötü sonucunu elde etti. Oy oranı %33,5'e, sandalye sayısı 91'e düştü.[46] Karamanlis, YDP liderliğini, partiye bir süre önce geri dönen ve şahin kanadı temsil eden Samaras'a bıraktı. Papandreou'nun liderliğindeki PASOK ise, %44 oy ve 160 sandalyeyle iktidara geldi.[47] PASOK'un artan bu oy oranı, ekonomiyi çöküşten kurtarmak amacıyla AB ve reform yanlılarının desteğiyle açıklanmaktadır (Pagoulatos, 2014: 91). Ancak PASOK, YDP'den kelimenin tam anlamıyla ekonomik bir enkaz devralmıştı. Bu enkaz, küresel ekonomik krizle birlikte olumsuz sonuçlarını iyice gösterecekti.

Başbakan Papandreou, 2009 Aralık ayında ülkesinde geniş çaplı ve sistemik yolsuzluk bulunduğunu itiraf etti ve yolsuzluğa savaş açılacağını ilan etti.[48] Papandreou hükümetinin ECOFIN'in talebi doğrultusunda 2008 ve 2009 bütçe açığı rakamlarını gözden geçirerek yeniden açıklamak durumunda kalmasıyla birlikte Pandora'nın kutusu da açıldı. 2008 bütçe açığının %5 değil, aslında %7.7 olduğu, 2009 bütçe açığı oranı

[46] https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).
[47] https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).
[48] Papandreou'nun CNBC televizyonuna verdiği mülakat için bkz. "Greece to Tackle Deficit, Corruption: Prime Minister", 11.12.2009, https://www.cnbc.com/2009/12/11/greece-to-tackle-deficit-corruption-prime-minister.html, (02.02.2022).

tahmininin %3.7'den %12.5'e yükseltileceği açıklandı (European Commission, 2010: 3). Yılsonuna gelindiğinde, 2009 bütçe açığı bu gözden geçirilmiş hedefin de ötesinde, %15.4 olarak gerçekleşecekti (European Stability Mechanism, 2019: 32). Bu, Avro bölgesi üyelerinin uyması gereken Maastricht kriterlerinin beş katından da fazlaydı.

Tüm bu gelişmeler piyasaları endişeye sevk etti ve Yunanistan'ın GSYİH'nin %120'sine ulaşmış olan borcu sürdürülemez hale geldi. Küresel krizle birlikte artan borçlanma faizleri nedeniyle, Yunanistan kamu borcunu ödeyebilmek için piyasalardan yeniden borçlanamaz duruma düştü. Bu şekilde ekonomik yavaşlamaya girmesi krizi tetikledi (Kalyvas, 2015: 155). Küresel ekonomik krizin vurduğu ilk AB ülkesi Yunanistan oldu. On yıllık bir ekonomik büyüme ve refah döneminden sonra artık borçlarını çeviremez hale gelen ülke, iflasını ilan etmemek için 2010 Nisan ayı sonunda Uluslararası Para Fonu (IMF) ve AB'den yardım talep etti (European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2010: 8).

Ülkenin Avrupalılaşmadaki başarısını değerlendirme konusunda yardımcı olacağı için krizin nedenlerine bakmak gerekmektedir. Yunanistan'daki krizin müsebbibi konusunda iki farklı anlatı vardır: 1) Krizin AB'nin ve EPB'nin kurumsal yapısından kaynaklandığı yönündeki Yunan anlatısı, 2) Krizin sorumsuz üye ülkelerden kaynaklandığı şeklindeki Alman anlatısı. Yunan anlatısı AB düzeyindeki kurumsal nedenleri esas alırken, Alman anlatısı krizin ülkenin iç ekonomik ve siyasi yapısının bir sonucu olduğunu savunmaktadır.

Yunan anlatısına bakacak olursak, EPB Avrupa Merkez Bankası'nın tesisiyle birlikte ülkelerin para politikalarındaki egemenliklerini ortadan kaldırdı, ancak mali egemenliklerine yani bütçe yetkilerine dokunmadı. Bu durum, tek bir para birimi ve -2009 itibariyle Avro bölgesi üyesi 16 üyeye ait- 16 farklı bütçe politikası sonucuna yol açtı. Bazı üye ülkeler ortak para biriminin nimetlerinden yararlanırken bütçe açığı verdi. Avro bölgesi İstikrar ve Büyüme Paktı gevşek bir denetim mekanizması öngörüyordu.

Bu da Yunanistan'a hile yapma, Avro kurallarını ihlal etme olanağı tanıdı (Pagoulatos, 2014: 88, 92). EPB'nin kurumsal bir diğer eksikliği, herhangi bir kriz durumunda ne yapılacağına dair bir mekanizma öngörülmemesiydi. Ayrıca, AB içerisinde bankacılık birliğinin olmaması nedeniyle hükümet düzeyindeki ekonomik kriz kolaylıkla bankacılık sektörüne de sıçrama riski taşıyordu (Kalyvas, 2015: 158-159).

Bu anlatı doğrultusunda, Yunanistan AB ekonomik krizi içerisinde istisnai bir durum teşkil etmemektedir. 2015'te, Maliye Bakanı Yannis Varoufakis'in sansasyonel istifasının[49] ardından, Radikal Sol Koalisyonu (SYRİZA) Hükümetinde Maliye Bakanlığı görevini üstlenecek olan Tsakalotos'a göre bu, neoliberalizmin krizidir. Yunanistan'ın durumu istisnai değil, neoliberal bir ekonomik yapıda çevre ülkelerin kaçınılmaz sonudur (2014: 97). PASOK'un AET'ye 1970'lerde bağımlılık teorisi merceğinden bakışını hatırlatan bu yaklaşım esas alındığında, EPB'de kuzeyin başarısı, güneyin başarısızlığıyla eşanlamlı ve simetriktir. Aşırı tüketim için borçlananlar ile tasarruf edip borç verenler aynı madalyonun iki yüzünü teşkil etmektedir. Almanya'yı suçlayan bu anlatıya göre, daima cari fazla vermek konusunda ısrarcı ülke iç talep yerine dış talebi körükledi, kendi ülkesi içerisinde krediyi teşvik etmezken, dışarıda Alman bankaları aracılığıyla bunu teşvik etti, Alman cari fazlası kredi şeklinde Güney Avrupa ülkelerine yönlendirildi. Büyümeyi sürdürebilmek için talebe ve dolayısıyla dış finansmana dayanan Güney Avrupa ülkeleri, Almanya'nın ihracat fazlasında önemli bir yere sahipti. Bu açıdan, bu ülkelerdeki iç talebin artması ve ekonomik büyümenin sürdürülmesi Almanya'nın büyümesine de katkı sağlıyordu (Tsakalotos, 2014: 112-114).

[49] Maliye Bakanı Varoufakis, Troyka'nın kurtarma paketi kapsamında Yunanistan'a empoze ettiği koşullara direnmekteydi. Sözkonusu koşullara dair 5 Temmuz 2015'te gerçekleştirilen referandumun arzu ettiği şekilde sonuçlanmasına rağmen, referandumun ertesi günü istifasını sundu. Gerekçe olarak, diğer Avro bölgesi Maliye Bakanlarının kendisiyle çalışmak istememesinden ötürü, Başbakan Tsipras'ın kendisinden görevden ayrılması yönündeki beklentisini gösterdi (The Guardian, 06.07.2015). Daha sonradan yaptığı açıklamalarda ise, istifasının ardında Başbakanla ekonomi politikalarına dair ters düşmesinin yattığını belirtti. Bu istifaya gerekçe olarak Varoufakis'in Troyka nezdinde itibarını yitirmiş olmasını gösteren Başbakan Tsipras, referandumun hemen ardından Troyka'nın koşullarını kabul etti. (EUObserver, 27.08.2015).

Bu anlatı, Yunan siyasi kültüründe yaygın olan patronaj ilişkisinin dış dünyayla ilişkilere yansımasına örnek oluşturmaktadır. Legg&Roberts, ülkenin kuruluşundan itibaren büyük güçlerin koruması altında ve dolayısıyla onların etki ve baskılarına açık olduğuna, Yunanlıların sorunların müsebbibi olarak yabancıları gördükleri gibi çözümü de onlardan beklediklerine dikkat çekmektedir (1997: 55-57). Bu algı, ülkenin dış dünyayla ilişkilerini şekillendirmektedir. Yunan siyasi tarihine baktığımızda, Yunanistan açısından İngiltere ve ABD'den sonra hamilik rolünü artan şekilde AB'nin almaya başladığı görülmektedir. Bu bakımdan, Yunan ekonomik krizinin müsebbibi AB olduğuna göre, çözümü de AB'den gelmelidir.

Öte yandan, AB düzeyindeki yapısal nedenler Birlik içerisinde ilk çöken ekonominin neden Yunanistan olduğuna açıklama getirememektedir. Bu soruya cevap arayışında Alman anlatısında öncelik verilen iç ekonomik ve siyasi etkenler, ülkenin iç ekonomik yönetişimini ve siyasi uygulamalarını öne çıkarmaktadır.

EPB'ye katılım sağlandıktan sonra Yunan ekonomisinde ve reform sürecinde kısmi gevşemeye gidilmesi, kamu harcamaları/GSYİH oranı, bütçe açığı ve dış borç/GSYİH oranı gibi makroekonomik göstergelerde ciddi artışa yol açtı. AB ekonomisinin Aşil topuğu Yunanistan, Yunanistan'ınki ise yüksek kamu borçlarıydı. Ülke, on yıl boyunca kaydettiği ekonomik büyümeyi borç/GSYİH oranını azaltmak için kullanmadı. Bilakis tüketimi teşvik etti, hükümet giderleri artarken vergi gelirlerinde artışa gitmedi. Bunun sonucunda, 2000'den 2009'a kadar geçen süre içerisinde borç %103'ten %115'e yükseldi (Kalyvas, 2015: 161). Yani, ülkenin geliri ve harcaması daima üretiminin üzerindeydi. Durumu daha da vahimleştiren, bu borcun önemli bölümünü dış borçların teşkil etmesiydi. 2010'da Yunanistan'ın borçlu olduğu kesimlerin üçte ikisi yabancı bankalardı (Kalyvas, 2015: 161). Tüm bu etkenler ekonomiyi dış şoklara karşı daha kırılgan hale getirdi.

Krizin bir diğer nedeni, ekonominin yeterince rekabetçi olmamasıydı. Yunanistan, cari açığını AB'den gelen mali yardımlarla bir nebze dengeleyebilmekteydi. Ancak, AB genişlemesiyle birlikte pasta aynı kalırken, dilimler küçüldü. 1990'larda AB'den net sermaye transferleri GSYİH'nin %4.2'sine tekabül ederken, 2000'lerde bu oran %2.4'e düştü (Pagoulatos, 2014: 83-84).

Yunan ekonomisinin yukarıda belirtilen yapısal sorunlarını gidermek yerine, kriz çıkana dek borca dayalı tüketim ve büyümenin sürdürülmesinde, iç siyasi etkenlerin de önemli rolü bulunmaktadır. Bu anlayışa göre, yapısal sorunlar 1980'lere dayanmakta olup, PASOK'un mirasıdır. Sorunların kaynağı, ülkedeki yaygın siyasi kültürün ve PASOK'un 1980'lerdeki popülist politikalarının devamıdır. Bu siyasi kültürün unsurları arasında daha önceden değinilen patronaj ilişkileri, verimsiz kamu yönetimi ve reformlara ayak direyen çevreler yeralmaktadır. Bu özellikleri Yunan siyasi kültürüne ilk kez PASOK getirmemiştir. Hatta sözkonusu olumsuz unsurların ülkenin Osmanlı yönetiminde bulunduğu dönemin kalıtı olduğu sıklıkla ileri sürülmektedir.[50] Öte yandan, PASOK, tüm bu özellikleri kurumsallaştırdı, geniş parti ağı aracılığıyla yaygınlaştırdı ve rantı büyüttü. PASOK'un bu sistemi o kadar başarılı oldu ve kamuoyunda tuttu ki YDP tarafından da benimsendi (Kalyvas, 2015: 134-135, 137, 141-142,164-165).

Tüm bu hususlar, aynı zamanda Avrupalılaşmanın sınırlarını göstermektedir. Yunanistan'ın siyasi kültürü ülkenin Avrupalılaşmasını yavaşlatan bir unsurdur. Örneğin, Yunan halkı geleneksel olarak devleti birşeyler elde edilecek bir kurum olarak görmektedir. Bu anlayış, patronaj ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır (Kalyvas, 2015: 141). Yunanistan'ın AET'yi *sağılacak inek* olarak görmesi de siyasi kültürünün devletten

[50] Ülkenin bağımsızlığını kazanmasının üzerinden neredeyse iki asır geçmesine rağmen mevcut sorunları, örneğin yaygın şekilde vergi kaçırmayı açıklarken dahi, halen Osmanlı mirasına başvurulmaktadır. Yunanistan'ın kuruluşundan 2010 ekonomik krizine uzanan farklı dönemlere dair çalışmaların pek çoğunda bu vurgu göze çarpmaktadır (Clogg, 1997; Legg&Roberts, 1997; Hirschon, 2014; Kalyvas, 2015). Bu iddialara göre, Osmanlı hükümranlığı dönemi ülkenin günümüzdeki devlet ve sosyal yapısını derin şekilde biçimlendirdi. O dönemden kalma değer ve davranış kalıpları sadece şekil değiştirdi, ağalık ve rüşvetten patronaj ilişkilerine dönüştü. Hantal devlet, sivil toplumun yeterince gelişmemesi gibi siyasi ve ekonomik liberalizm açısından eksiklikler, bu mirasın bir sonucu oldu.

bir üst düzeye, ulusüstü düzeye taşınması anlamına gelmektedir. Öte yandan, AET/AB'ye gerek kamuoyu gerek siyasi elitlerce geniş destek verilmekle birlikte, bu üyeliğin gerektirdiği adımlar ve dönüşüm açısından aynı şeyi söylemek mümkün değildir (Tsoukalis, 2003: 324-325). Bu nedenle ülkede Avrupalılaşma mehter yürüyüşü şeklinde ilerlemektedir.

Öte yandan, Yunan siyasi kültürünün bir diğer parçası olan istisnacılık anlayışı da burada görülmektedir. Ülkenin Avrupalılaşmadaki eksikliği, diğer üye ülkelerden farklı niteliği, geçmişi ve siyasi kültürüyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Yunanistan'da uyuma gösterilen direnç veya reformlardaki yavaşlık tarihi mirasa bağlanmakta ve Avrupa devletlerinden farklı tarihi-kültürel bağlama dayandırılmaktadır. Örneğin, Hirschon, Yunanistan'daki "uygunluk", yani uygun davranış anlayışı ile Avrupalı diğer ortakların anlayışı arasında fark olduğunu iddia etmekte, bunu ülkenin tarihi tecrübelerinin AB'yi oluşturan çekirdek ülkelerden farklı, onlarla uyumsuz olmasıyla açıklamakta, Aydınlanma ve Sanayi Devrimini yaşamamasının, bunun yerine Osmanlı yönetiminden bağımsızlığını kazanarak ulus-devletini kurmasının siyasi, ekonomik ve sosyal etkilerinin AB sürecinde görüldüğünü ileri sürmektedir (2014: 153-156). Yunanistan'da vergi kaçırılmasını, AB direktiflerinin tümüyle izlenmemesini ülkedeki geçmişten gelen otoriteye itaat etmeme eğilimi ve siyasi kültürüyle açıklamaktadır (Hirschon, 2014: 166-167). Bu istisnacılık anlayışının aslında Avrupalılaşmanın antitezi olduğunu ileri sürmek mümkündür. Veya tersten söylenecek olursa, Avrupalılaşma ülkenin normalleşmesi, herhangi bir Avrupa ülkesine dönüşmesi, istisnai konumunun ortadan kalkması anlamına gelmektedir.

Ancak ekonomik kriz, Yunanistan'ın sanılanan aksine henüz tam olarak normalleşmediğini ortaya koydu. Ülke nominal düzeyde Avrupalılaştı, akabinde kendi krizini Avrupalılaştırdı. Bu durum, Yunanistan'ın uyum sağlamada selektif davranmasının bir sonucuydu. Nitekim, AB hukukuna uyma konusunda Birlik içerisinde

geri sıralarda yeralan Yunanistan, 1980'den 2005'e kadar Komisyon tarafından ATAD/ABAD nezdinde hakkında en çok ihlal prosedürü başlatılan ülkeler arasındaydı (Featherstone&Papadimitriou, 2008: 5-7). 2009 krizi yalnızca bu gerçeğin kamuoyunun dikkatine gelmesini sağladı, ülkenin Avro para biriminin gerektirdiği kurumsal ve idari intibakı yapmadığını ortaya koydu. Bu durum acı bir şekilde ortaya çıktı, bedelini ise o güne değin ürettiğinden fazlasını tüketen Yunan halkı ödedi.

2) Ülkenin "Grexit"ten Kurtarılması

Yunan ekonomik krizi pek çok açıdan bir ilkti. Ülke, IMF'nin o güne kadarki en büyük kurtarma programına tabi kılındı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ilk kez bir Avrupa ülkesi mali uyum programına başvurmuştu (Kalyvas, 2015: 3). Bu, aynı zamanda sorunsuz bir şekilde dolaşıma giren Avro para biriminin karşı karşıya kaldığı ilk ve en ciddi krizdi. AB bütünleşmesinin en başarılı örneği olarak gösterilen ortak para biriminin geleceğinin tehlikeye girmesi, AB projesinin başarısı ve geleceğinin sorgulanmasına yol açtı. Üye devletler ve kamuoyları arasındaki Kuzey-Güney fay hatlarını daha da derinleştirdi. Almanya ve Kuzey ülkeleri, kriz boyunca "tembel ve müsrif" güneylilerin borçlarını sırtlanma konusunda isteksiz davrandılar. AB'nin Yunan krizini çözmekteki yavaşlığı, isteksizliği ve dayanışma eksikliği özellikle Yunanistan'da eleştiri konusu oldu. Yunan krizi, AB ölçeğinde varoluşsal bir krizi tetikledi ve bütünleşme süreci bakımından ilave bir sınama teşkil etti.

Yunanistan'ın temerrüde düşmesi, "Grexit" olarak literatüre girecek olan ülkenin Avro bölgesinden çıkışı ve ulusal para birimi drahmiye dönüşü anlamına gelmekteydi. Bazı çevreler Grexit'ten kaçış olmadığını, Yunan ekonomisinin zaten Avro bölgesinde yeralmaya uygun nitelik taşımadığını, Yunan halkının bu kadar büyük tasarruf adımlarını hazmetme kapasitesinin bulunmadığını ve Grexit'in en uygun yolu teşkil ettiğini savunuyordu (Kalyvas, 2015: 183). Alman Maliye Bakanı Wolfgang Schaeuble, tasarruf politikalarının ve bu politikaların işe yaramaması halinde Grexit'in savunucuları arasında

başı çekiyordu. Bakan Schauble, kriz döneminde Yunanistan'ın Avro bölgesinden geçici olarak on yıllığına çıkması gerektiğini, bu "geçici Grexit" fikrini hem 2009-2011 döneminde hem de 2015'de SYRİZA iktidara geldiğinde öne sürdüğünü, ancak bunu Şansölye Merkel'in benimsemediğini açıkladı (Kathimerini, 22.03.2019).

Merkel her ne kadar Yunanistan'ın Avro bölgesine katılımının bir hata olduğunu düşünse de, Grexit'e karşıydı (CNN Business, 28.08.2013). Grexit, getireceği ekonomik çalkantıların yanısıra siyasi açıdan da -zaten zor günler geçirmekte olan- AB bütünleşme projesine yeni bir darbe olacaktı. Yunanistan'ın kurtarılması, Avro'nun ve dolayısıyla AB projesinin geleceğinin kurtarılması demekti. O dönemde, Grexit'in bahsi bile, belirsizliği ve dolayısıyla bunun sonucunda krizi arttırmaya yaramaktaydı. Avro'nun küresel güvenilirliğinin sarsılması AB'nin ötesindeki finans piyasalarını da etkileyecek ve küresel ekonomik krizi daha da derinleştirecekti. Bu nedenle, Yunanistan'ın kurtarılması, domino etkisini önlemek için AB ve küresel sistem bakımından ekonomik ve siyasi açıdan şarttı.

Merkel'in bu tutumunda AB projesini kurtarmak kadar Alman ekonomisinin zarar görmesini engelleme gayesi de rol oynuyordu. Yunanistan'ın borcunun büyük bölümü yabancı bankalaraydı. Başta Alman bankaları olmak üzere pek çok Avrupa bankası Yunan hükümet tahvillerine sahipti. Bu bağlamda, Yunanistan'ın kurtarılmasının ana nedeninin başta Almanlar olmak üzere Avrupa bankalarının çıkarlarını korumak olduğu dile getirilmektedir (Nomikos&Symeonides, 2018: 27). Bu arkaplan ışığında, Yunanistan'ın temerrüde düşmesi halinde çok daha ciddi ve küresel bir bankacılık krizinin vuku bulmasından endişe edildi ve ülkenin kurtarılması gereği üzerinde oydaşma sağlandı.

Grexit'in Yunanistan açısından ekonomik fayda mı zarar mı sağlayacağı konusunda farklı görüşler mevcuttu. Ancak, siyasi açıdan ülkeye bir bedeli olacağı kesindi. Yunanistan AB bütünleşme sürecinde küme düşecek ve belki de asla tekrar birinci lige çıkamayacaktı. Bu, modernleşmenin ve eşanlamlısı olan Avrupalılaşma

projesinin başarısızlığa uğraması demekti. Avro bölgesi üyeliği, Yunanistan'a ekonomik olduğu kadar siyasi açıdan da prestij ve istikrar sağlıyordu. Kalyvas, Grexit'in ülkenin Avrupa projesindeki tüm kazanımlarının silinmesi anlamına geleceğini söyleyecek kadar ileri gitmektedir (2015: 193). Tersinden ifade edecek olursak, Grexit'in gerçekleşmemesi ülkedeki Avrupalılaşma sürecininin sancılı olsa dahi geri döndürülmez nitelik arzettiğini ortaya koydu.

Yunanistan'ın kurtarılması konusunda karara varılmasının ardından, bunun ne şekilde yapılacağı sorusu gündeme geldi. EPB'nin tesisi sırasında bu tür bir kriz öngörülmemiş ve gerekli mekanizmalar oluşturulmamıştı. Bu nedenle, krize cevap olarak IMF, AB Komisyonu ve Avrupa Merkez Bankası'ndan müteşekkil Troyka mekanizması kuruldu. Böylelikle ilk kez bir Avro bölgesi üyesi ülke IMF programına tabi oldu.

Yunanistan ile Troyka arasında ilk kurtarma programına dair muhtıra, Mayıs 2010'da imzalandı. Program kapsamında, üç yıla yayılmış bir şekilde 110 milyar Avro yardım tahsis edildi. Bu faturanın 80 milyarını Avro bölgesi ülkeleri, 30 milyarını IMF üstlendi (European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2010: 11). Buna karşılık, ülke ekonomisinde mali konsolidasyon, kamuda ücretlerin ve emekli maaşlarının azaltılması, KDV artışı, vergi sisteminin iyileştirilmesi ve benzeri yapısal reformlar öngörüldü. 200'e yakın önlem içeren bu reform paketiyle ekonominin düzlüğe çıkması hedeflenmekteydi. Yunan hükümetinin bu hedef doğrultusunda atacağı adımları Troyka ile bilistişare gerçekleştirmesi gerekiyordu. Muhtırayla birlikte Troyka'ya hükümetin adımlarını veto yetkisi tanınmıştı. Reformların takibini yapmak üzere Troyka tarafından teknik yardım amaçlı bir görev gücü kuruldu. Bu görev gücü, 2010 ilkbaharından itibaren Atina'da çalışmaya başladı. Keza, AB Komisyonu'nun Eylül 2011'de kurduğu Yunanistan Görev Gücü de Yunan kamu yönetimine teknik yardım

amacıyla Atina'ya geldi. Kurtarma programıyla birlikte ülkenin denetim altına girmesi "egemenlik kaybı" olarak yorumlandı (Nomikos&Symeonides, 2018: 27).[51]

Muhtıra ve kurtarma programı, Yunan siyasi kültürünün bazı temel özelliklerini yeniden gün yüzüne çıkarttı. Yunan kimliğinin tanımlayıcı bir özelliği olarak pek çok yazarın işaret ettiği ortak bir nokta, Yunanlıların tarih boyunca yabancı müdahalelerden şikâyetçi oluşu, başarısızlıkların kaynağını hep dışarıdan müdahalelerde araması, yabancıların müdahalesinin ülkeyi en kritik anlarda kurtarmış olmasına rağmen ezilenler anlayışı çerçevesinde bu müdahaleye duyulan tepkidir (Legg&Roberts, 1997: 55-57; Featherstone, 2014: 3; Constas, 1991: 44; Kalyvas, 2015: 8, 34, 202-203; Couloumbis, 1981:161-162; Kalaitzidis&Zahariadis, 2015: 5). Muhtıra bağlamında da benzer gelişmeler yaşandı ve dış güçlerin dayatması olan kurtarma programı kamuoyunun yoğun eleştirisine maruz kaldı. Bu eleştirilerden "yabancı işgali" ve "yeni sömürgecilik" olarak algılanan Troyka ve Almanya da nasibini aldı.

Tabii bunda ülkenin mali egemenliğini kaybetmesi kadar Alman medyasında "tembel ve düzenbaz Yunanlılar" basmakalıbının sıklıkla işlenmesi de etkili oldu. Alman medyasının birkaç adanın satılması ve Akropol'ün özelleştirilmesi gibi önlemlerle mali kaynak bulunması önerisi Yunan kamuoyunda tepkilere yol açtı (Bild, 17.05.2011). Ülkenin Nazi işgaline uğradığı döneme referanslarla bu kez askeri değil, ekonomik işgale uğrandığı algısı yaratıldı. Başbakan Yardımcısı Pangalos dahil üst düzey yetkililer, II. Dünya Savaşı dönemine dair tazminat taleplerini dile getirmeye başladı (BBC News, 25.02.2010). Yunanistan'ın Avrupalılığı ekonomik krizle birlikte tekrar sorgulanmaya başlandı, ezilenler anlayışıyla beraber Yunan kimliğinin Doğulu boyutu ve Yunan istisnacılığı tekrar vurgulanır hale geldi. Geleneksel olarak AB yanlısı olan toplumda,

[51] Aslında, Yunanistan'ın mali egemenliği Troyka'yla birlikte ilk kez zedelenmiyordu. Yunanistan 1830'lar, 1890'lar ve 1930'lardan sonra dördüncü kez iflasın eşiğindeydi. 1893'teki iflas ilanının ardından borçlarının denetimi 1897'de kurulan, altı ülkeden müteşekkil Uluslararası Mali Komisyona verilmiş, bu borçlar İkinci Dünya Savaşı'na kadar ödenmişti (Clogg, 2013: 250). 2010'larda Atina'da kurulan Troyka Ofisi bu Komisyonu anımsatmaktaydı. Ayrıca kurtarma programı kapsamındaki borçların geri ödemesinin de 2060'a kadar sürmesi öngörülmekteydi (Eurogroup, 2018).

AB'ye dair olumsuz görüş sahiplerinin oranı %44, kendisini AB vatandaşı hissetmeyenlerin oranı %55'e kadar çıkacaktı (European Commission, 2014a: 7, 27). AB'ye güvensizlik %73'e vardı (European Commission, 2015a: 107).

Olumsuz ekonomik gelişmeler Yunan kamuoyunun bu tutumunu pekiştirdi. Zira, 2011'e gelindiğinde, kurtarma programına rağmen işlerin yolunda gitmediği anlaşılmaya başlamıştı. Mali daralma, kredi sıkışıklığı, artan siyasi belirsizlik, AB ekonomisinin kötü performansı, krizin başka üye ülkelere de sıçraması[52] ve piyasalarda artan huzursuzluk gibi pek çok etkenden ötürü Yunan ekonomisi düzeleceğine daha da kötü bir hale büründü. Artan işsizliğe ilaveten, iflaslar, açlık, grev ve protestolar baş gösterdi. Turizm azaldı, sağlık hizmetlerinde aksama yaşanmaya başladı. İç talep ortadan kalktı, GSYİH azalmayı sürdürdü, yatırımlar düştü, borç daha da sürdürülemez hale geldi. Kurtarma programı ilk etapta beklenen sonuçları vermemiş, bilakis reel ekonomide yarattığı sonuçlarla çözümün değil, sorunun bir parçası haline gelmişti (Kalyvas, 2015: 172, 180). Bunda Yunan hükümetinin programda öngörülen önlemleri almada yetersiz kalmasının da rolü vardı.

Sonuç olarak, ülke ekonomisi resesyon döngüsüne girdi. Krizin etkisi, başta özel sektör olmak üzere tüm kamuoyunda hissedildi. Hükümetin kamu sektöründe acı reçeteler uygulama konusundaki isteksizliği ve acele etmeyişi nedeniyle, krizin bedelini öncelikle böyle bir koruma şemsiyesinden mahrum olan özel sektör ödedi. Kişisel gelirler üçte bir oranında azaldı, ülke dört yıl içerisinde kişi başına düşen gelir sıralamasında dünyada 40. sıradan 56. sıraya düştü (Kalyvas, 2015: 173-174). Özellikle genç ve beyaz yakalı nüfusta ciddi bir beyin göçü yaşandı. Sermaye ülke dışına kaçtı, yatırımlar neredeyse yarı yarıya azaldı. Ülke ekonomisi, 2008'e kıyasla dörtte bir oranında küçüldü (Kalyvas, 2015: 174).

[52] Krizden etkilenen Portekiz, İtalya, Yunanistan ve İspanya'dan oluşan bu üye ülkeler PIGS olarak anılmaya başlanacak, İrlanda'yla birlikte bu kısaltma PIIGS olarak güncellenecekti.

2011'de kurtarma programının beklenen sonucu hızlı ve kolayca vermekte başarısız olduğu görüldüğünde, iç siyasi huzursuzluk da artmaya başladı. Temmuz 2011 itibariyle ikinci bir kurtarma programına dair görüşmeler başladı. Bu pakette, Yunanistan'ın borçlarının bir kısmının yeniden yapılandırılması ve silinmesi öngörülmüştü. Taraflar, Ekim 2011'de 130 milyar Avro'luk ikinci kurtarma programına dair anlaşmaya vardı (Euro Summit, 2011: 4). Ancak Başbakan Papandreou, yardımın bağlı olduğu koşullar kapsamında öngörülen ciddi tasarruf önlemlerine kamuoyunun mutabakatının şart olduğu gerekçesiyle ikinci kurtarma paketinin şartlarını referanduma sunmak istedi.[53] Bunda, kamuoyunun artan tepkisinin rolü vardı. Referandum önerisini kabine üyelerine ve AB'ye danışmadan gündeme getiren Yunan Başbakanı bunun bedelini ödeyecekti. Başta Merkel ve Sarkozy olmak üzere, AB liderleri kendilerine danışılmadan alınmış bu karara cevaben, bu tür bir referandumun aynı zamanda Grexit referandumu olacağı uyarısında bulundular (BBC News, 02.11.2011). Bunun üzerine, Papandreou geri adım attı. Başbakanın referandumdan vazgeçmesi, PASOK içerisinde zaten kaynamakta olan kazanı iyice taşırdı. Papandreou, bu kriz akabinde başbakanlıktan istifa etti ve PASOK liderliğini Evangelos Venizelos'a bıraktı.

Yunanistan'ın üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallanan Grexit tehdidi altında PASOK ve YDP tarafından yeni bir koalisyon kuruldu. Popülist sağcı parti Ortodoks Halk Uyanışı (LAOS) da ilk etapta sözkonusu koalisyonda yeraldı, ancak kısa bir süre sonra ayrıldı (Malkoutzis, 2012: 8, 12). Koalisyonun başına, Yunan Merkez Bankası eski Başkanı ve Avrupa Merkez Bankası eski Başkan Yardımcısı olan teknokrat Lucas Papademos getirildi. Papademos'un görev yönergesi ikinci kurtarma paketini Yunan Parlamentosu'nda onaylatmak olarak belirlenmişti. Bunu Şubat 2012'de başardı (Kalyvas, 2015: 187). Ancak bu süreçte parti içi politikalarda büyük çalkantılar yaşandı. Pakete dair

[53] Papandreou, "The Citizen Has the First Role and the First Floor", 31.10.2010, https://papandreou.gr/en/the-citizen-has-the-first-role-and-the-first-floor/ , (19.10.2021).

oylamada 43 PASOK ve YDP milletvekili fire verdi ve partilerinden ihraç edildiler (Kalyvas, 2015: 187). Bunu, başka istifalar takip etti. Böyle bir siyasi kaos ortamında yeni bir seçim atmosferine girildi.

Mayıs 2012 seçimleri, her iki partinin kamuoyunca cezalandırılması şeklinde cereyan etti. YDP'nin 2009'daki %33 oy oranı %18.9'a düştü. Esas faturayı ise, oyları %44'ten %13.2'e kadar düşen PASOK ödedi.[54] Ana akım partilerdeki bu düşüşün karşılığı sistem karşıtı/aşırıcı partilerin güçlenmesi oldu. 2009 seçimlerinde ancak %0.29 oy alabilen aşırı sağcı Altın Şafak'ın[55] %7 oy alarak Parlamentoya girmesi, gerek ülkede gerek AB içerisinde endişe verici bir gelişme olarak yorumlandı. Zira, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da ilk kez neo-Nazi bir parti parlamentoya girmişti. SYRİZA[56] ise, oylarını üç katına, %16.8'e çıkardı[57]. PASOK'tan mutsuz olan sol seçmenin oyu SYRİZA'da toplandı ve parti, kendisini parlamentodaki ikinci en büyük siyasi güç ve ana muhalefet olarak buldu. Bu siyasi tabloda hiçbir partinin yeterli sandalyeye sahip olmaması nedeniyle geçici bir hükümet kuruldu ve Haziran'da seçim yenilendi.

Haziran 2012 seçimleri, ülkenin geleceği ve Grexit'e dair bir referandum şeklinde cereyan etti. SYRİZA, kampanyasında, seçimi kazanırsa kurtarma programını sonlandırmayı vadediyordu. Ama Avro bölgesinde kalma konusunda istekliydi. Dolayısıyla, özünde AB yanlısı bir partiydi. Esasında seçmenin istekleri de SYRİZA'nınkilerle örtüşüyordu. Yunan halkı her ne kadar tasarrufa ve kurtarma programlarına karşı olsa da Grexit'i istemiyordu (Verney, 2019). Avro bölgesinde

[54] https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).

[55] Nikolaos Michaloliakos'un liderliğinde 1985'te kurulan Altın Şafak, aşırı milliyetçi ve faşist bir parti olarak ekonomik krize kadar Yunan siyasi hayatında ciddi bir siyasi varlık göstermedi. Ekonomik krizle birlikte güç kazanan parti tasarruf politikaları, AB, göçmen, İslam ve Türk karşıtı olup, parti mensupları zaman zaman şiddete başvurmaktadır.

[56] 2004'te kurulan Radikal Sol Koalisyon SYRİZA farklı sol ve aşırı sol kesimleri bünyesinde biraraya getirmektedir. Alexis Tsipras'ın 2008'de liderliğini üstlendiği parti, AB yanlısı ancak neoliberalizm ve tasarruf karşıtı, çevre, feminizm ve laiklik gibi önceliklere sahip bir siyasi oluşumdur.

[57] https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).

kalmayı istemekle birlikte, bunun bedelini ödememe veya faturayı başkalarıyla paylaşma yanlısıydı.

Seçimlerde, YDP oylarını %29.7'ye yükseltti. Bunda SYRİZA'nın iktidara gelmesinin olası ekonomik ve siyasi sonuçlarının yaratacağı endişeyle merkez oyların YDP'ye kayması etkili oldu. SYRİZA da oy oranını %26.9'a yükseltti. PASOK ise oy oranını %12.28'le korudu.[58] Bu tablo sonucunda, YDP-PASOK-Demokratik Sol Parti (DİMAR) koalisyonu kuruldu. Seçim sonuçları halkın Avro bölgesinde kalma tercihini teyid etmiş; statükocu, sistemin parçası ve AB yanlısı güçler iktidarı korumuştu. Seçmenin bu tercihi AB tarafından da karşılıksız bırakılmadı ve Grexit tartışması bir süreliğine rafa kaldırıldı. YDP lideri Samaras'ın başbakanlığındaki yeni hükümet, Troyka'nın taleplerini elinden geldiğince karşılamaya çalıştı. Ancak, devlet radyo ve televizyonu ERT'nin kapatılması yeni bir siyasi krize yol açtı ve DİMAR, Haziran 2013'te hükümetten çekildi[59]. Samaras hükümeti, parlamentodaki sandalye sayısı azalmakla birlikte görevini ve kurtarma programını uygulamayı sürdürdü. Bu çabaların ilk meyveleri 2014'te görüldü. Ülke uluslararası piyasalara dönerek tahvil satmaya, yıllardır ekside olan bütçe ilk kez fazla vermeye, ulusal ekonomi altı yıldan sonra ilk kez büyümeye başladı.

Ancak, 2014 yılı sonunda cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşanan kriz sonucunda 2015'e yeni bir erken seçimle girildi[60]. Kamuoyu ülkeyi iflasa götüren politikaların müsebbibi olan her iki partiye de tepkiliydi. Bu nedenle merkez oylar milliyetçi, yabancı düşmanı, popülist aşırı sağ ile sistem karşıtı sol partilere kaydı. Neoliberal ve iki partinin

[58] https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).

[59] Başbakan Samaras, Haziran 2013'te tasarruf adına şeffaflıktan uzak, kalabalık ve maliyetli olduğu gerekçesiyle yaklaşık 2600 kişinin çalıştığı devlet yayın kuruluşu ERT'yi kapatmış ve daha küçük ölçekli bir yayın kuruluşu oluşturmuştu. ERT çalışanlarının konuyu taşıdığı Danıştay, kapatma kararını bozdu. ERT, 2015'te SYRİZA iktidarı sırasında yeniden faaliyete geçti (BBC News, 11.06.2015).

[60] Yunan Anayasası'na göre, herhangi bir Cumhurbaşkanı adayının üç tur oylama sonucunda Parlamento tarafından seçilememesi halinde Parlamento feshedilir ve erken seçime gidilir. Aralık 2014'te yapılan üç tur oylamada YDP ve PASOK koalisyonunun adayı Stavros Dimas'ın yeterli desteği sağlayamaması üzerine Parlamento feshedildi ve 25 Ocak 2015'te seçimler yenilendi.

yönetici elitlerinin tekelindeki siyasi sistemde, imtiyazsız kesimlerin korunması şeklinde hem solda hem sağda artan popülizm görülmeye başladı. Seçim kampanyası ezilenler kültürüne, elitlere karşı halk söylemine dayanan ve %36 oyla seçimden birinci parti olarak çıkan SYRİZA, Panos Kammenos'un liderliğindeki aşırı milliyetçi ve sağcı "Bağımsız Yunanlılar" (ANEL) partisiyle koalisyon kurdu (Halikiopoulou&Vasilopoulou, 2015). Radikal sol ile aşırı milliyetçi sağı biraraya getireren bu popülist koalisyon, metapolitefsiden bu yana son kırk yıldır iki ana akım partinin tekelindeki müesses nizamı salladığı gibi, AB'de de sansasyon yarattı. Her ne kadar ANEL koalisyonda yer alsa da gözler bilhassa koalisyonun büyük ortağı olan ve Avrupa'da ekonomik kriz sonrası iktidara gelen ilk sol popülist parti olan SYRİZA'nın üzerindeydi ve bu dönem SYRİZA iktidarı olarak anılacaktı. ANEL koalisyon içerisinde büyük ölçüde çevrelenmişti.

Yunan iç siyasetinde metapolitefsiden sonraki ilk dönüm noktası 1981 seçimleri ve PASOK'un iktidara gelişi ise, ikinci dönüm noktasının SYRİZA'nın zaferi olduğunu söylemek mümkündür. Belki de bu nedenle, SYRİZA-PASOK karşılaştırması sıklıkla yapılmaktadır. Alexis Tsipras'ın Andreas Papandreou'yu taklit ederek ve ona benzer siyasi taktiklerle iktidara geldiği yorumunda bulunulmaktadır (Greek Reporter, 12.10.2014; Kathimerini, 07.02.2019). Tsipras'ın kurtarma programı ve muhtıraya son vermeye söz veren söylemi ve Troyka'nın ülkenin borçlarının büyük bir bölümünü silmesine yönelik müzakere talebi, Papandreou'nun iktidar öncesi AET'ye yönelik gerçekçi olmayan tutumunu hatırlatır niteliktedir. Öte yandan, tıpkı Papandreou gibi Tsipras da zaman içerisinde 180 derece çark etti. Radikal sol fraksiyonları bünyesinde toplayan SYRİZA, iktidara gelişinden kısa bir süre sonra izlediği siyasi ve ekonomik politikalarla merkeze kaymaya başladı.

İktidarının ilk altı ayında ayak direyen ve kurtarma programı şartlarını -tıpkı Andreas Papandreou'nun 1980'lerin başındaki tutumunu hatırlatırcasına- yeniden müzakere etmeye kalkan SYRİZA'nın dönüşümünün en çarpıcı örneği, 2015 yaz

aylarında görüldü. İkinci kurtarma programının sona ermesine günler kala programı tamamlamamayı kararlaştıran ve gözden geçirme sürecinden ayrılan Tsipras hükümeti, Troyka'nın programın uzatılması önerisini, 5 Temmuz 2015'te referanduma götürerek halka program aleyhine oy kullanma telkininde bulundu. Bu, 1974'ten beri Yunanistan'da gerçekleştirilen ilk referandumdu. Avro bölgesi üyeliğine, Avro para birimine ve Grexit'e dair bir referandum olarak algılandı ve bu çerçevede cereyan etti. Sonuç SYRİZA'nın istediği gibi oldu, Troyka'nın önerdiği kurtarma koşulları halkın %61'i tarafından reddedildi.[61]

Tsipras, bu sonuca rağmen, referandumdan üç gün sonra U dönüşü yaparak Troyka'nın koşullarını kabul etti ve üçüncü kurtarma programına başvurdu (European Commission, 2015b: 2). Bu U dönüşü öncesinde Tsipras'ın iki-düzeyli oyuna başvurduğu ve Troyka'yla müzakerelerde elini güçlendirmek amacıyla referandum yaparak kamuoyunun tercihini koz olarak kullandığı söylenebilir. Öte yandan, üçüncü kurtarma programı başvurusu, Troyka'nın koşullarına ciddi direnç gösteren Maliye Bakanı Varoufakis'in istifasına ve SYRİZA'nın öndegelen radikal ekol mensuplarından Enerji Bakanı Panagiotis Lafazanis'in partiden ayrılışına yol açtı (EUObserver, 27.08.2015). Tsipras, bu bedele rağmen, üç yıllık ve 86 milyar Avro'luk üçüncü kurtarma programının kabul edilmesini sağladı (European Commission, 2015b: 1). Bu program, borçların silinmesi vaadinin gerçekleştirilmesi bir yana, önceki programlardan ve referandumda reddedilenlerden daha ağır koşullara sahipti. Örneğin, ilk kez sermaye kontrolleri getirilmişti. Ancak, Tsipras'ın seçim vaatleri hilafına gerçekleştirdiği bu U dönüşü, Grexit'in ve/veya ülkenin iflasının önüne geçti. SYRİZA lideri, Ağustos 2015'te yürürlüğe giren ve Ağustos 2018'de tamamlanan üçüncü kurtarma programıyla birlikte

[61] Referandum sonuçları için bkz: Ministry of Interior, "Referendum, July 2015", 13.08.2015, http://ekloges-prev.singularlogic.eu/r2015/e/public/index.html?lang=en#{%22cls%22:%22main%22,%22params%22:{}} , (30.03.2022).

iktidarını korumayı ve ülke ekonomisinin resesyondan çıkarak piyasalara dönmesini başardı.

Her ne kadar ülke ekonomisini iflastan kurtarmışsa da, Tsipras'ın iktidara gelirken dile getirdiği vaatler hilafına uyguladığı neoliberal politikalar ve Makedonya'yla isim sorununda varılan çözüm, SYRİZA iktidarını yıprattı ve sonunu getirdi. Partinin koalisyon ortağı ANEL'le arası Makedonya konusundaki çözüm nedeniyle 2019 yılı başında bozuldu ve Temmuz ayında erken seçimlere gidildi. SYRİZA, seçim sonucunda ana muhalefet rolünü üstlendi. Kyriakos Mitsotakis'in başbakanlığında YDP hükümeti kuruldu (Euractiv, 08.07.2019).

Yunanistan'ın Avrupalılaşmasındaki genel direnç sorunu, ekonomik kriz sonrasında da devam etti. Kurtarma programının her bir gözden geçirmesi, Yunanistan'ın kendisinden beklenen reformları yerine getirmediğini, üzerinde uzlaşıya varılan önlemlerin kâğıt üzerinde kaldığını, uygulamada sorun yaşandığını gözler önüne serdi. Bunda, iç direnç ve siyasetçilerin kamuoyu baskısına cevap verme içgüdüsü kadar, ülkedeki siyasi istikrarsızlık da etkiliydi. Bu ölçekte reformları gerçekleştirmek için ciddi siyasi istikrara ihtiyaç duyulurken, Yunanistan'da bunun tam tersi cereyan etti. 2010-2017 döneminde ülke dört genel seçim, dört başbakan, on farklı hükümet, sayısız kabine değişikliği, muhtıranın uygulanmasından sorumlu yedi farklı maliye bakanı, biri gerçekleştirilen ve birinden vazgeçilen iki referandum görüldü (Papadopoulos, 2018: 29, 32). Reformların öngördüğü acı reçeteler iktidarların yıpranmasına ve erken seçimlere yol açtı, diğer yandan ülkenin sıklıkla seçim sathına girmesi tabiatıyla reformların uygulanmasını etkiledi. Dolayısıyla, ülke ekonomik açıdan olduğu kadar siyasi açıdan da bir kısır döngüdeydi.

Ancak, kurtarma programıyla birlikte Yunan ekonomisinin yapısal açıdan gecikmeyle de olsa Avrupalılaşmaya başladığı ileri sürülebilir. Bu örnekte de Avrupalılaşma yine bir dış bağ sayesinde gerçekleştirildi. Maastricht kriterlerinden sonra,

bu kez dış bağı, Kurtarma Programı Mutabakat Muhtırası hedefleri teşkil ettti. Ülkenin içine girdiği varoluşsal krizden çıkması, yine AB ve EPB'nin sağladığı mali destek yastığı içerisinde gerçekleştirilebildi. AB üyesi olmayan bir Yunanistan'ın kurtarılmayacağı, dolayısıyla ekonomik krizini aşamayacağı açıktı.

3) Ekonomik Kriz ve Tasarruf Döneminde Dış Politika

Yunanistan, 2010'larda ekonomi ve göç şeklinde iki varoluşsal krizle eşzamanlı olarak mücadele etmek durumunda kaldı. Bu mücadele, dış politikasına da damga vurdu. Atina'nın 2014'ün ilk yarısındaki beşinci AB Dönem Başkanlığı sırasındaki önceliklerinin Birliğin ekonomik yönetişiminin güçlendirilmesi ve göç krizinin yönetilmesi olması da bunun göstergesiydi.

Ekonomik kriz sonucu dış politikada ekonomik öncelikler ön plana çıktı. Bu bağlamdaki başlıca öncelik, Yunanistan'ın iflasının önüne geçilmesiydi. Bu, AB tarafından güvenceye alındıktan sonra, ekonomik durumun iyileştirilmesine yönelik çabalar ağırlık kazanmaya başladı. Çok yönlü diplomasinin bu bakımdan etkin bir yöntem olacağı anlayışı ortaya çıktı ve dış ilişkilerde çeşitlilik arayışları bağlamında, AB dışındaki bazı aktörlerle ilişkilerin geliştirilmesi yoluna gidildi. Bu aktörler, AB'nin ekonomik ve mali sorunlarla boğuştuğu dönem boyunca istikrarını koruyan ve büyümeyi sürdüren Çin, Rusya Federasyonu (RF), Körfez ülkeleri ve İsrail'di. Bu ülkelerle gelişen ilişkiler, zaman içerisinde, Atina'nın AB'de çeşitli ODGP tartışmalarındaki ayrıksı tutumlarına yansımaya başladı. Dış politikada, jeoekonomik öncelikler ile Avrupalılaşmanın birbiriyle çeliştiği örnekler görüldü. Bu örnekler, Yunan dış politikasında Avrupalılaşmanın yeniden sorgulanmasına yol açtı.

Oysa, Atina diğer varoluşsal sorunu olan göç krizinin çözümünde yalnızca AB çerçevesine bağlı kaldı; bu sorunun AB aracılığıyla üstesinden gelmeye çalıştı. Dolayısıyla, ekonomik kriz döneminde ikincil dış politika konularında jeoekonomik önceliklerle birlikte değişim görülürken, değişmeyen başlıca unsurlar temel dış politika

parametreleri ve bu kapsamda AB bütünleşmesi yanlısı tutum ve ulusal konulardaki politikalardı.

a. Değişim ve Jeoekonominin Avrupalılaşmaya Olumsuz Etkileri

SYRİZA'nın 2015'te iktidara gelişi, Yunan dış politikasında değişim olup olmayacağı tartışmalarını ve olası bir değişimin ODGP'ye yansımalarına dair endişeleri beraberinde getirdi. Tsipras'in iktidara geldiği ilk günlerde Andreas Papandreou dönemiyle yapılan analojiler dış politika alanında da görüldü. Yunanistan'ın AB içerisinde 1980'lerdeki ayrıksı dış politikasına dönüp dönmeyeceği sorusu gündeme geldi. Kalaitzidis, SYRİZA hükümetinin iktidara gelişinin Yunan dış politikasının Avrupalılaşmasında bir kırılmaya yol açtığı ve dış politikada Avrupalılaşmanın sınırlarını ortaya koyduğu görüşündedir (2017: 30).

SYRİZA'nın dış politika öncelikleri 1) Troyka ile müzakerelerde en iyi koşulları sağlamak, 2) Olası bir Grexit halinde alternatifleri tespit etmek, 3) (İkinci öncelikle bağlantılı olarak) Çok yönlü diplomasi izlemekti (Tziampiris, 2017: 263). Partinin siyasi konumlanışı ve ekonomik krizle birlikte kamuoyunda artan AB, Batı ve kapitalizm karşıtlığı ışığında daha bağımsız bir dış politika yürütme çabası ve söylemi ortaya çıktı. Bu arayışın, çok yönlülük ve ekonomik diplomasi şeklinde birbiriyle bağlantılı iki boyutu bulunmaktaydı. AB dışındaki aktörlerle ilişkileri güçlendirme önceliği ağır bastı. Bu çok yönlülük arayışları ekonomik krizin, tasarruf politikalarının ve bunlara muhalefetin bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmıştı.

Ekonomik ve siyasi belirsizlikler nedeniyle mevcut yatırımların ülkeden kaçtığı bir dönemde, Yunanistan resesyondan çıkmak için ihtiyaç duyduğu yeni yabancı yatırımlara odaklı bir dış politika sürdürdü. Tüm bunlar iştahlı yabancı yatırımcılara gün doğması anlamına geldi. Dolayısıyla, bu dönemde atılan adımlar, Couloumbis'in Yunanistan'ın dış politikada giderek jeopolitikten jeoekonomiye kaydığı öngörüsünü

doğrular nitelikte oldu (2003: 32). Bu yönelim Çin, RF ve Orta Doğu ülkeleri gibi aktörlerle ilişkileri geliştirme ve ekonomik diplomasiye ağırlık verme çabalarına yansıdı.

i. Çin'le İlişkilerde Sıçrama

Dönemin dış politikasındaki en önemli gelişmelerden biri, Çin'le ilişkilerde görüldü. Yunanistan-Çin ilişkileri, krizle birlikte, ekonomi, ulaştırma ve altyapı yatırımları odaklı gelişmeye başladı. 2014 yılında, iki ülke arasında geniş bir yelpazede 19 işbirliği anlaşması imzalandı (Tonchev, 2015: 36). Çin'e stratejik satışlar yapıldı. Çin'e ait gemicilik şirketi COSCO'nun ülkenin en büyük ve stratejik limanı olan Pire Limanı'ndaki 4.3 milyar Avro'ya vardığı belirtilen yatırımı, ilişkilerdeki sıçramanın sembolü haline geldi. Temelleri 2008'de atılan ve zaman içerisinde aşamalı olarak genişletilen sözkonusu yatırım, 2016 Ocak ayında Yunanistan Özelleştirme İdaresi'nin Pire Limanı hisselerinin %67'sini COSCO'ya satmasıyla sonuçlandı (Tonchev, 2016: 30-31). COSCO'nun limanı geliştirmeye yönelik ilave yatırımlarıyla birlikte Pire, Akdeniz'in en önemli kargo limanlarından biri olarak konumunu iyice güçlendirdi, dünyada konteynır taşımacılığında üst sıralara çıktı[62]. Çin'in bu yatırımı, Pire Limanı'nı Avrasya coğrafyasında bağlantısallığı ve dolayısıyla kendi ticaretini arttırmaya yönelik "Kuşak ve Yol Projesi" kapsamındaki Deniz İpek Yolu güzergahında Avrupa pazarına mal nakliyesinde lojistik üs olarak konumlandırmasının bir sonucuydu. Böylelikle, limanın jeoekonomik önemi arttı.

Çin-Yunan ilişkilerindeki görülen bu sıçrama kazan-kazan anlayışını yansıtıyordu. Bu gelişmelerde Yunan dış politikasındaki çok yönlülük ve ekonomik diplomasiye öncelik verme arayışları kadar Çin'in uluslararası alanda artan gücü ve AB ülkeleriyle ikili ilişkilerini geliştirme stratejisi de rol oynamaktaydı. Dolayısıyla, gelişen

[62] Dünya Gemicilik Konseyi'nin 2019 istatistiklerine dayanan dünyanın ilk 50 konteynır limanı listesinde, Pire Limanı Akdeniz'deki en fazla konteynır ticareti hacmine sahip liman olarak 28. sırada yeralmaktadır (World Shipping Council, "The Top 50 Container Ports", https://www.worldshipping.org/top-50-ports, (10.10.2020).

ikili ilişkiler, esasında Çin'in yeni bir süper güç olarak uluslararası etkinliğini arttırma çabalarının bir parçasıydı. Bu çabalar, Yunanistan'ın ekonomik kriziyle eşzamanlı oldu ve Yunanistan'ın imdadına yetişti. Atina, ekonomik kriz ve Avro bölgesindeki tasarruf politikaları karşısında Troyka ile müzakerelerde elini kuvvetlendirmek amacıyla kendisine bir müttefik ve olası bir Grexit halinde ekonomik ve siyasi açıdan sırtını yaslayabilecek bir aktör arayışında olmasaydı, belki de Çin'in bu açılımlarına daha az iştiyakla cevap verecekti.

Çin'le gelişen ilişkiler, SYRİZA'nın iktidara geldikten sonraki politika değişikliklerine de çarpıcı bir örnek teşkil etti. Parti, siyasi duruşu itibariyle özelleştirmelere karşıydı ve iktidara gelmesi halinde COSCO özelleştirmesini gözden geçirebileceğini açıklamıştı (Tonchev, 2015: 38). Ancak, bu konuda da U dönüşü yaparak merkeze kaydı, iktidar sorumluluğuyla birlikte ulusal siyasi ve ekonomik çıkarları öncülediğini, dış ilişkilerini tasarruf politikaları merceğinden yürüttüğünü ortaya koydu. SYRİZA, limanı yalnızca özelleştirmekle kalmamış, böyle stratejik bir yatırımı yabancı bir devlete satmakta beis görmemişti. Kurtarma programında özelleştirmeler öngörülmüş olmakla birlikte, Pire Limanı gibi jeoekonomik ve jeostratejik bir yatırımın başka bir devlete satılması özellikle ilgi çekiciydi.[63] Çin'in Yunanistan'daki diğer önemli yatırımları yine enerji, telekomünikasyon, ulaştırma altyapısı gibi stratejik sektörlerdeki Çin kamu teşekküllerine ait yatırımlar ile turizm ve emlak gibi diğer sektörlerde devam etti (Tonchev, 2017: 70). SYRİZA, ayrıca iktidarının ilk döneminde Avro bölgesindeki

[63] Yunanistan'ın içine düştüğü ekonomik sıkıntıdan istifade edenin yalnızca Çin gibi üçüncü ülkeler olmadığını belirtmek gerekmektedir. Örneğin, yoğun özelleştirme tedbirleri öngören kurtarma paketlerini teşvik eden temel aktör olan Almanya'nın ulaştırma operatörü Fraport şirketi de, aynı dönemde, ülkedeki 14 havaalanının işletme hakkını kırk yıllık bir süreyle elde etti. Fraport'un konuyla ilgili açıklaması için bkz. "Fraport Greece Begins 40-Year Concession at 14 Greek Regional Airports", https://www.fraport-greece.com/eng/media-center/news/fraport-greece-begins-40year-concession-at-14-greek-regional-airports#:~:text=The%20airports%20include%20in%20the,)%20and%20Zakynthos%20(ZTH, (02.02.2022).

sıkıntıları ve kurtarma programı koşullarına itirazı ışığında Çin'den borç temin etmeye çalıştı (Tonchev, 2015: 36-37).

Çin'le yakınlaşan ekonomik ilişkiler, ilk etapta siyasi ilişkilere yansımamıştı. Yunanistan, Tayvan gibi hassas konularda düşük bir profil sergiliyor, AB çizgisini takip etmeyi sürdürüyordu (Tonchev, 2015: 36). Bu durum, zaman içerisinde değişti. Gelişen Yunanistan-Çin ilişkileri, AB'nin Çin konusundaki ODGP tutumlarına olumsuz yansıdı, ortaya çıkan bağımlılık sonucunda Birlik içerisinde Çin'le ilgili konularda bu ülkenin talepleri doğrultusunda oy kullanmaya kadar vardı. Yunanistan, AB'nin dış politikada savunuculuğunu yaptığı demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi siyasi değerlerin Çin özelinde teşvikini zaman zaman engelleyen ülkeler arasında yeralmaya başladı (Rühlig vd., 2018: 13-14). Temmuz 2016'da, Tsipras Çin'e ilk ziyaretini gerçekleştirdi. Bu ziyaretten birkaç gün sonra, Çin'in Uluslararası Tahkim Mahkemesi'nin Güney Çin Denizi'ne dair kararını tanımayı reddetmesi üzerine, bu durumu kınayan bir AB ortak bildirisinin kabulü gündeme geldiğinde, Yunanistan Hırvatistan ve Macaristan'la birlikte bildiriyi engelleyen üç üye arasında yeraldı (Tonchev, 2017: 74; Rühlig vd., 2018: 14); sözkonusu AB ortak bildiri taslağının tonunun düşürülmesini sağladı. Tsipras'ın Mayıs 2017'de Pekin'deki Kuşak ve Yol Forumu'na katılımından kısa bir süre sonra Çin'in insan hakları karnesine dair BM İnsan Hakları Konseyi'nde yapılacak bir AB ortak beyanı da yine Yunanistan tarafından engellendi. Yunan vetosu sonucunda, AB içerisinde Çin'in insan hakları politikaları konusunda ilk kez oydaşmaya varılamadı (Tonchev, 2018: 44; Rühlig vd., 2018: 14).

Tüm bu gelişmeler, Çin'in Avrupa'da artan ekonomik ve -bunun bir yansıması olarak- siyasi nüfuzundan endişe eden, Kuşak ve Yol Projesi'nin münhasıran ekonomik bir proje olmadığına, bunun ötesinde siyasi hedefleri olduğuna inanan diğer üye ülkelerin Yunanistan'a şüpheyle bakmasına, ülkeyi Çin'in Birlik içerisindeki Truva atı olarak görmesine yol açtı. Bu örnekler, aynı zamanda, Yunanistan'ın inşacı Avrupalılaşmada

öngörüldüğü üzere zaman içerisinde AB'nin değer ve çıkarlarını ulusal değer ve çıkarlar olarak içselleştirmediğini ve uygunluk mantığına göre davranış sergilemediğini, bilakis rasyonel hesaplarla hareket ettiğini gösterdi. Tonchev, bu gelişmeleri, ekonomik krizin ülkenin AB değerlerine bağlılığının zayıflamasına yol açtığı şeklinde yorumlamaktadır. Yunanistan'ın Çin'e karşı tutumunu ekonomik iyileşmeye yardım beklentisi ve Troyka'ya ülkenin AB'ye alternatif güçlü müttefikleri olduğunu gösterme çabası olarak değerlendirmektedir (Tonchev, 2018: 43). Atina'nın Çin'le ilişkileri geliştirme konusundaki son adımı, Çin'in AB'yi bölmek ve zayıflatmak amacıyla, bilhassa Güneydoğu, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik 2012'de başlattığı "16+1" girişimine 2019'da katılması oldu. Yunanistan'la birlikte bu girişim "17+1"e dönüştü[64].

ii. RF'yle İlişkiler

Dönemin yakınlaşan Yunanistan-RF ilişkileri de Atina'nın Troyka ile müzakerelerde elini kuvvetlendirmek amacıyla kendisine bir müttefik ve olası bir Grexit halinde ekonomik ve siyasi açıdan sırtını yaslayabilecek bir aktör arayışının sonucuydu. Tziampiris, SYRİZA'nın iktidara gelir gelmez dış politikadaki en önemli girişiminin RF'yle yakınlaşma çabası olduğunu belirterek, AB'nin empoze ettiği tasarruf politikalarıyla mücadele ve AB'ye alternatifler olduğunu gösterme arzusu ışığında bu yakınlaşma çabasının normal karşılanması gerektiğini, ancak sembolik düzeyde kalacak bu girişimden beklenen sonucun alınmadığını belirtmektedir (Tziampiris, 2017: 265-267, 269). Nitekim RF, Yunanistan'ın kredi beklentisine rağmen, bu ülke ile Batılı kreditörler arasındaki ihtilafta tarafsız davrandı, Çin gibi fırsattan istifade etmedi. Yunanistan'a kurtarma programlarına alternatif, düşük kredili borç tedarik etmedi. Öte yandan, bu yakın ilişkiler SYRİZA iktidarı boyunca sürdürüldü. ANEL partisi lideri ve Savunma

[64] Çin'in girişimiyle 2012'de tesis edilen, bu ülkeyi Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Kuzey Makedonya, Karadağ, Romanya, Slovenya, Sırbistan, Yunanistan, Çekya, Macaristan, Polonya, Slovakya, Estonya, Letonya ve Litvanya'yla biraraya getiren, iş ve yatırım ilişkilerini, altyapı, ticaret ve lojistik alanındaki bağları geliştirmeyi ve Çin'in Kuşak ve Yol Projesini teşvik etmeyi amaçlayan bir oluşumdur. Litvanya'nın 2021'de ayrılmasıyla birlikte, girişim yeniden "16+1" formatına döndü.

Bakanı Kammenos'un Selanik'te medya patronu olmaya çalışan, RF lideri Putin'e yakın ve Birleşik Rusya Partisi milletvekilliği yapan Ivan Savvidis gibi işadamlarıyla bağlantıları Yunan-RF ilişkilerinde rol oynadı (Greek Reporter, 13.03.2018).

SYRİZA hükümetinin 2015'te iktidara gelir gelmez AB'nin Ukrayna'daki duruma dair RF'yi kınayan açıklamasına ve RF'ye yönelik yeni AB yaptırımlarına karşı çıkması, Yunan dış politikasında eksen kayması endişelerinin artmasına yol açtı. RF'yle ticaretinin 2014'ten beri yürürlükteki ekonomik yaptırımlar nedeniyle düşüşüne tepkili olan Atina'nın bu tutumunda, içinde bulunduğu ekonomik şartlarda ilave yaptırımların olası maliyeti etkili oldu. Dolayısıyla, bu örnekte de SYRİZA'nın tutumu, AB dış politika normlarıyla uygunluktan ziyade ekonomik maliyet gibi faydacı ve rasyonalist hesaplara dayandı (Moumoutzis, 2015).

iii. Orta Doğu Ülkeleriyle Gelişen İlişkiler

Yunanistan'ın içinde bulunduğu ekonomik açmazdan yararlanmak isteyen ülkeler arasında Körfez ülkeleri de bulunuyordu. Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar, Yunanistan'da tersane, maden gibi stratejik sektörlerde yatırım yaptılar. Katar Emiri Al Thani, 2013'te, 8.5 milyon Avro'ya İyon Denizi'nde altı adacık satın aldı (Huliaras&Kalantzakos, 2017: 64-65, 68). Bu örnekler, Atina'nın izlemekte olduğu ekonomi diplomasisinin bu dönemdeki önceliği olan ülkeye yabancı yatırım çekme hedefine yönelik çabaların meyve verdiğini gösteriyordu.

Aynı dönemde Orta Doğu'yla bağlantılı bir diğer gelişme, Doğu Akdeniz'de gerek enerji alanında istikşafi girişimlerin gerek Türkiye'yi çevrelemeye yönelik ittifak arayışlarının hız kazanmasıydı. Bu çerçevede, Mısır ve İsrail gibi bölge ülkeleriyle yakınlaşmalar başladı. İsrail'le ilişkiler, dış politikada söylem-eylem farkı ve Avrupalılaşmanın sınırlarını ortaya koyan bir örnek oldu. Yunanistan-İsrail ilişkilerinin geliştirilmesine karşı çıkan SYRİZA, hükümet olduktan sonra, bu tutumunu değiştirdi. 2015 yılında, İsrail'den ithal edilen ürünlerin işgal altındaki topraklarda ve özellikle

Yahudi yerleşimlerinde üretilmiş olmaları durumunda, bu ürünlerin menşeinin açıkça belirtilmesi gereği AB içerisinde tartışılmaktaydı. Yunanistan, bu tartışmalarda, İsrail yanlısı bir tutum benimsedi, AB Komisyonu'nun bu yöndeki rehber ilkelerini uygulamama kararı aldı (Tziampiris, 2017: 273-274; Times of Israel, 30.11.2015). Bununla birlikte, Ocak 2016'da İsrail yerleşimlerini kınayan AB Dış İlişkiler Konseyi kararının müzakerelerinde yoğun baskılara boyun eğmek ve kararı kabul etmek durumunda kaldı. Ancak, Yunanistan karara muhalefetini kaldıran son üye ülke oldu (The Guardian, 18.01.2016). Bu örnekler, ikili ilişkilerde sıçrama yaşanan İsrail'le ilgili tartışmalarda da AB'nin değerleri, çıkarları ve uygunluk mantığının hâkim gelmediğini ortaya koymaktadır.

b. Süreklilik ve Avrupalılaşma

Yukarıdaki tüm bu örnekler -1980'leri hatırlatır şekilde- ülkenin ikincil dış politika konularında AB çizgisinden ayrışmaları göstermektedir. Bu ayrışmalar, inşacı anlamda Avrupalılaşmanın sınırlarına işaret etmektedir. Öte yandan, yükleme bağlamında Avrupalılaşmaya baktığımızda, ekonomik kriz sonrasında da herhangi bir değişiklik görülmemektedir. SYRİZA iktidarı, tıpkı geçmiş hükümetler gibi, Türkiye ve Makedonya'yla ilişkilerinde Avrupalılaşmadan en iyi şekilde istifade etmeyi sürdürdü. Bu açıdan, ekonomik kriz, ulusal konularda izlenen politikalarda herhangi bir değişikliğe yol açmadı.

SYRİZA, endişe edilenin aksine, radikal sol eğilimine rağmen, ülkenin AB ve NATO gibi temel dış politika parametrelerinden ayrılmadı. Tziampiris, bunu, Yunanistan'ın kurumsal aidiyetlerinin ve bağlarının ülkenin dış politika seçeneklerini şekillendirmesi ve kısıtlamasıyla açıklamaktadır (2017: 261, 280-281). Yunan hükümeti, geleneksel üyelik ve ittifaklarının, ekonomi ve güvenlik açılarından orta vadede kendisi için kısa vadeli kazanımlardan önemli olduğunun bilinciyle hareket etti. Yunanistan, geçmişte olduğu gibi, ABD'yle stratejik ilişkilerine önem veren bir AB üyesi olmayı

sürdürdü.[65] Öncelikle kurtarma programlarını başarıyla sonuçlandırmaya ve uluslararası ortakları nezdinde kaybettiği imajını tazelemeye odaklandı.

Esasında, dış politikada çok yönlülük arayışı sırf Yunanistan'a münhasır değildir. Diğer üye ülkeler de AB dışındaki öne çıkan güçlerle işbirliğini geliştirme çabasına girmektedirler. Ayrıca, Yunanistan'ın üçüncü ülkelerle ilişkilerini geliştirme çabalarının arkasında siyasi değil, ekonomik saikler yeralmaktaydı. Dolayısıyla, ekonomik kriz çok yönlülük arayışına sebep olmuşsa da, ülkenin temel dış politika parametrelerinde değişiklik yaratmadı. Bilakis, ekonomik egemenliğin yitirilmesi ve Almanya'ya/AB'ye bağımlılık ülkenin dış politikada hareket alanını ve imkanlarını daha da azalttı. Özellikle üçüncü kurtarma paketiyle birlikte, ülkenin AB'ye bağımlılığı daha da arttı ve SYRİZA iktidarının ilk yedi ayındaki AB karşıtı söylemler zamanla azaldı.

SYRİZA'nın iktidara gelişinin hemen ardından ülkenin ikinci bir varoluşsal krizle karşı karşıya kalması da AB'ye bağımlılığı arttıran başlıca unsurlardandı. Göç krizi, Yunanistan'ın coğrafi konumu nedeniyle diğer üye ülkelerin Soğuk Savaş sonrasında yaşadıkları barış ve istikrar ortamından istifade edemediği ve istisnacılık iddiasını doğrular nitelik arzetmekteydi. Ülkenin denetlenmesi zor ve uzun kıyılarıyla AB'nin dış sınırlarında yeralması, göç güzergahının ortasında bulunması ve AB'ye ilk giriş noktalarından birini teşkil etmesi, göç krizinin en çok etkilediği üye ülkelerden biri olmasına yol açtı.

Ülkeye Türkiye üzerinden yasadışı girenlerin sayısının 2015'te bir milyona yaklaşmasıyla birlikte, ekonomik sıkıntılara güvenlik sorunları ve insani kriz eklendi. Göç krizi beraberinde pek çok siyasi, sosyal, mali, insani sınamayı getirdi. Deniz üzerinden gelenlerin sayısı bir önceki yıla göre %1905 arttı (Keridis, 2018:74). Böyle bir

[65] Bu pragmatik yaklaşım sonucunda SYRIZA iktidarı döneminde gelişmeyi sürdüren Yunanistan-ABD ilişkileri, YDP iktidarında bilhassa enerji, güvenlik ve askeri işbirliği alanlarında iyice güçlendi. Ekim 2021'de kapsamı genişletilerek güncellenen ABD-Yunanistan Savunma İşbirliği Anlaşması sonucunda ABD'nin Yunanistan'daki askeri mevcudiyetini arttırması ve Dedeağaç gibi yeni askeri üslerde varlık tesis etmesi, ikili ilişkilerin ulaştığı noktanın en somut örneği oldu.

akımla başa çıkmak hiçbir ülke için kolay değilken, ekonomik krizle mücadele halindeki Yunanistan için çok daha zor ve hatta imkânsızdı. Yunanistan bununla başa çıkacak idari ve mali imkânlara sahip değildi. Harcamalarını kontrol edemediği için Grexit riskiyle karşı karşıya kalan Yunanistan, bu kez sınırlarını kontrol edemediği için, Schengen alanı üyeliğinin geçici askıya alınması şeklinde yeni bir Grexit riskiyle karşı karşıya kaldı. Hava ulaşımında sınır kontrolleri geçici olarak yeniden başlatıldı. Yunanistan, ekonomiden sonra, göç yönetimi konusunda da yoğun eleştirilere maruz kaldı. Bu durum, ülkenin "Avrupa'nın hasta adamı" ve "en zayıf halka" imajını bir kez daha teyid etti (Keridis, 2018:78).

Yunanistan bir yandan coğrafi konumu nedeniyle göç konusundaki istisnai durumunu vurgularken, diğer yandan bu krizi de tıpkı ekonomik kriz gibi kendi ülkesine münhasır değil, AB'nin krizi olarak lanse etti. Avrupa'nın bu sorununun çözümünün de Avrupa ölçeğinde olması gerektiğini ileri sürdü ve bu çerçevede Mart 2016'daki Türkiye-AB Göç Anlaşmasının öncülüğünü yaptı (Kathimerini, 18.03.2016). Dolayısıyla, bu krizin çözümü de Yunanistan açısından başarılı bir yükleme örneği oldu. Yunanistan'ı tıpkı ekonomik krizde olduğu gibi göç krizinde de Almanya kurtardı. Almanya bu adımları yine AB projesinin bekası ve tüm AB'yi kurtarmak adına yaptı.

Öte yandan, yasadışı göçmenlerin Yunanistan üzerinden diğer üye ülkelere gitme yönelimleri, Yunanistan'ın bu iddiasında esasen haksız olmadığını doğrular nitelikteydi. Gerçekten de göç krizi Avrupa ölçekli bir sorundu. Keridis, SYRİZA-ANEL koalisyonunun bu aşamada Avrupa şüpheciliğini ve popülizmi bir yana bırakıp, özellikle göç ve iltica politikaları alanında daha fazla AB bütünleşmesinin ana destekleyicisi haline dönüştüğüne dikkat çekmektedir (2018:70). AB'nin, göç krizi karşısında, eski ve yeni üyeler, Doğu ve Batı Avrupa şeklinde ikiye ayrıldığı ve varoluşsal bir kriz geçirdiği bu dönemde, Yunanistan bütünleşme yanlısı olarak eski üyeler arasında öncü rol oynadı.

Yunanistan, 2010'larda AB ölçeğindeki her iki krizin de merkezinde yeraldı. Aynı anda çifte kriz yaşadı. Hem ekonomik krizde hem de göç krizinde iki yönlü bir etkileşim sözkonuydu. Ülke, bu krizlerden hem en çok etkilenen hem de en çok etkileyen üyeydi. En zayıf halka olarak her ikisinde de en çok zararı gören üye ülke oldu. Ancak, her iki krizden kurtuluşu da AB sayesinde gerçekleşebildi.

Bu iki varoluşsal krizden kurtuluşunun da gösterdiği üzere, Yunanistan'ın son 40 yılı ülkenin siyasi, ekonomik, dış politika ve güvenlik açısından yeteneklerinin ötesinde bir performans sergilediği bir başarı öyküsü oldu. Bu başarı, AET'ye üyelik başvurusuyla birlikte başlayan Avrupalılaşma sürecinin bir sonucuydu. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren, Yunanistan'da modernleşme ifadesini, Avrupalılaşma sürecinde buldu. Yunanistan, 1981'de diğer üyelere ayak uydurabilmek için gerekli siyasi ve ekonomik dönüşümü tamamlamadan, hızlı yoldan AET'ye katıldı. Gerek bunun gerek Yunan siyasi kültürünün etkisiyle Avrupalılaşma süreci üyeliğin ardından sancılı şekilde devam etti. Ancak Atina, üyeliğin faydalarını idrak ettikçe ve Topluluk/Birlik içerisindeki kuralları öğrendikçe daha uyumlu ve etkin bir üyeye dönüştü. Bunun yansımaları Yunan dış politikasına da gözlendi. AET/AB içerisinde "kara koyun" olarak anılan Yunanistan, zaman içerisinde kendi çıkarlarını Topluluk/Birlik içerisinde daha etkin şekilde teşvik etmeyi, ekonomik ve güvenlik gibi ihtiyaçlarını Topluluk/Birlik aracılığıyla gidermeyi öğrendi.

Ekonomik ve Parasal Birliğe katılım, Yunanistan'ın Avrupalılaşmasının nişanesiydi. Ancak, Avro bölgesi üyeliği aynı zamanda Yunanistan'ın Avrupalılaşmadaki zafiyetlerini de ortaya koydu. Küresel ekonomik krizin AB içerisinde ilk olarak en zayıf halka Yunanistan'ı vurması, Atina'nın aslında Ekonomik ve Parasal Birliğin gerektirdiği yapısal dönüşümü gerçekleştirmediğini, Avrupalılaşmayı içselleştirmediğini ortaya çıkardı. Nitekim kriz, Yunanistan'ın Avrupalılaşmasının gerek ülke gerek Birlik içerisinde yeniden sorgulanmasına yol açtı. Ancak, ülkeyi içine girdiği varoluşsal krizden

çıkartan yine AB'nin yardım eli oldu. Gerek ekonomik krizin gerek göç krizinin AB düzeyinde çözülmesi, ülkenin ekonomik ve güvenlik alanındaki çıkarlarını korumanın ve geliştirmenin tek yolunun AB'den geçtiğinin teyidi niteliğindeydi. Bu yol, bundan sonraki bölümlerde ele alınacak olan dış politikadaki "ulusal konuların", yani Doğu'dan gelen tehdit ve Makedonya'yla isim sorununun çözümünde de başvurulan başlıca yöntem oldu.

Tüm bu hususlar ışığında, Yunanistan'ın elli yıla yaklaşan Avrupalılaşma serüveninin otomatik, lineer ve uygunluk mantığı uyarınca içselleştirmeye dayalı normatif bir nitelik taşımaktan ziyade, gelgitler halinde ilerlediğini, bilinçli bir tercihin ve sonuç mantığına dayanan rasyonel seçimlerin yansıması olduğunu söylemek mümkündür. AET/AB, 1970'lerde metapolitefsi ve güvenlik şemsiyesi arayışında, 1990'lardan itibaren Soğuk Savaş sonrası yeni dünya düzenine uyum sağlamada, 2010'larda varoluşsal krizleri aşmada ve savrulmaları önlemede bir dış bağ vazifesi görmüştür. Bu gerekçeler ışığındaki rasyonel tercihler, ulusal intibak çabalarını tetiklemiştir. Ülkedeki siyasi kültür ve modernleşme yanlıları ile gelenekselciler arasındaki çekişme ise, süreçte yaşanan gelgitlerde, zaman zaman gözlenen ivme kaybında ve selektif ve yüzeysel Avrupalılaşma tercihlerinde önemli role sahiptir.

Ülke çıkarlarını korumanın ve teşvik etmenin en iyi yolunun AET/AB'den geçtiğinin idraki, bu çıkarların artan düzeyde AB gündemine yüklenmesiyle, yani ulusal yansıtmayla sonuçlanmıştır. Yunanistan'ın AET/AB içi kuralları ve çalışma biçimlerini zamanla ve sosyalleşmeyle öğrenerek benimsemesi ise, ulusal yansıtmadaki başarısını arttıran temel etkendir. Bu da Avrupalılaşmanın aşamalı bir dönüşüm süreci olduğunu doğrulamaktadır. Grexit riskinin bertarafının da ortaya koyduğu üzere, süreç tüm tökezlemelere rağmen geri döndürülemez biçimde devam etmiştir. Yunanistan'ın

Avrupalılaşma sürecinin aşamaları, Türkiye ve Makedonya ile ilişkileri bağlamında daha açık ortaya çıkmaktadır.

II. YUNANİSTAN'IN TÜRKİYE POLİTİKASINDA AVRUPALILAŞMA

A) ÜYELİĞE GİDEN SÜREÇTE BELİREN "DOĞU'DAN GELEN TEHDİDE"[66] KARŞI GÜVENLİK ŞEMSİYESİ ARAYIŞI (1974-1980)

Türkiye, sürecin başından itibaren, Yunanistan'ın Avrupalılaşmasını hem tetikleyen hem de yavaşlatan bir unsur oldu. "Doğu'dan gelen tehdide" karşı dış dengeleme ve bu amaçla bir güvenlik şemsiyesinin altına girme arayışı, Yunanistan'ın Avrupalılaşmasının arkasındaki başlıca itekleyici güçtü. Diğer yandan, Yunanistan'ın Avrupalılaşma sürecinde en zayıf eksenin Türkiye'yle ilişkiler olduğunu söylemek mümkündür. Avrupalılaşmanın konudan konuya ve dönemden döneme farklılık arzettiği ve güvenlikleştirilen ulusal konuların bu eğilime en dirençli politika alanları olduğu girişte belirtilmişti. İşte, bu ulusal konu da güvenlikleştirilmesinden ötürü, intibak bağlamında Avrupalılaşmanın gerektirdiği değişimin en zayıf halkasını teşkil etti. Bu bakımdan, Yunanistan'ın Avrupalılaşması Türkiye etkeniyle gerçekleşti, ancak bu sürecin eksik olan boyutunu da yine Türkiye'yle ilişkiler oluşturdu. Birinci bölümde anlatıldığı üzere, üyeliğinin ilk döneminde Avrupalılaşmaya ayak direyen ve "ulusal" vurgusunu koruyan Atina'nın zaman içerisinde daha güçlü ve federal bir AB'nin savunucusuna dönüşmesinde Türkiye'nin önemli rolü bulunmaktaydı.

Buna karşılık, ülkenin Avrupalılaşma sürecinde zaman içerisinde görülen genel eğilimler, Türkiye meselesini AET/AB içerisinde ele alma biçimine de yansıdı ve paralellik arzetti. Yunanistan Avrupalılaştıkça, Türkiye politikalarını da Avrupalılaştırmak suretiyle başarılı oldu. Atina ve Ankara'nın kendi mecralarındaki Avrupalılaşma süreçleri ile ikili ilişkileri de birbirine paralel ilerlemiş ve birbirini olumlu veya olumsuz etkilemiş, bir alandaki gelişmeler diğerine de yansımıştır. Bu açılardan,

[66] (Heraclides, 2002).

Yunanistan'ın Avrupalılaşma sürecini Türkiye faktöründen bağımsız ele almak eksik olacaktır.

Yunanistan'ın 8 Haziran 1959 tarihli AET'ye ortak üyelik başvurusunu, Türkiye'nin onaltı gün sonraki başvurusu takip etti. Topluluk, gerek Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'nun güneydoğu kanadındaki stratejik önemleri gerek iki ülke arasındaki dengenin korunması saikiyle her iki başvuruya da olumlu yanıt verdi (Eralp, 1997:91-92). Yunanistan, 1961'de AET'nin ilk ortak üyesi olurken, onu 1963'te Türkiye takip etti. Bunun sonucunda, Yunanistan ve Türkiye, eş zamanlı girdikleri bu sürecin daha başından itibaren, birbirlerini olumlu veya olumsuz etkileyen birer aktör/faktör oldular.

Tarihte, bir devletin üçüncü bir ülkedeki eylemlerinin diğer devletin yönetimini değiştirdiği örnek çok azdır. Ancak, Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı, birinci bölümde değinildiği üzere, ironik bir şekilde, demokratikleşmeyle birlikte AET üyeliği konusunda Yunanistan'ın önünü açtı. Harekât, Yunanistan'ın sırf siyasi rejimini değil, bazı dış politika tercihlerini ve savunma doktrinini de değiştirerek tam üyelik başvurusunu tetikledi.

Yunanistan'da 1974 sonrası artan "Türk tehdidi" algısı, ülkede demokratikleşmeyle birlikte ordunun kışlaya döndüğü metapolitefsi dönemine denk gelmekteydi. "Türk tehdidi", orduya gerçek bir görev duygusu aşıladı ve siyasetten uzak durmasını sağladı. Ordunun dikkatinin iç güvenlikten ziyade yeni dış tehdide kanalize edilmesi, hükümete bağlı bir askeriyeyi teminat altına almayı amaçlamaktaydı. Öte yandan, Silahlı Kuvvetler'in iç ve dış komünist tehditle mücadeleden sonra "Türk tehdidiyle mücadele" şeklinde yeni bir asli görev benimsemesinin, Ankara'yla silahlanma yarışını körüklemek suretiyle ülke ekonomisine bedeli ağır oldu (Clogg, 1997: 216-217; Stergiou&Kollias, 2018: 4).

Ordunun bu şekilde iç siyasetten çekilmesi, metapolitefsi dönemindeki demokratikleşme/Avrupalılaşma çabalarının bir parçasını oluşturdu. Ordu, "Türk

tehdidine" odaklanmak ve yeni siyasi sistemin dış tehdide karşı hamisi rolünü benimsemek suretiyle cunta sonrası yeniden meşru kılındı (Tayfur, 2003: 83). Dolayısıyla, bu tehdit, ordunun hem prestijini arttırdı hem de ulusal bir konuda onu özellikle bütçe açısından öncelikli kılarak yeteneklerini arttırmasını sağladı. Bu artan tehdit algısı ve getirdiği ekonomik yük ise, AET'ye girişe dört elle sarılmada tetikleyici oldu.

Diğer yandan, Atina'nın bu yöneliminde esas belirleyici olan, dış politika tercihlerindeki değişiklikti. Yunanistan'ın AET üyeliği, iki ülke arasındaki oyunda kartların yeniden dağıtılması anlamına geliyordu. Ülkesinin üyelik sürecinin öncülüğünü üstlenen Karamanlis'in istediği tam da buydu. Zira, Atina için AET üyeliğinin rasyonel ve stratejik gerekçeleri, birinci bölümde belirtildiği üzere, dış tehditlere karşı ulusal güvenliğin pekiştirilmesiydi ve bu durum, üyelik arayışının jeostratejik bağlamını oluşturuyordu. 1974'te Yunan güvenlik ve dış politikasında yaşanan değişim, bu arayışı tetikledi.

Doğu Akdeniz, daima, bir güvenlik ikilemi içerisinde bulunan Yunanistan ile Türkiye arasındaki rekabetin ana sahnesi olmuştur. Her iki devlet de gücünü azami kılmaya veya en azından diğerinin bunu gerçekleştirmesine engel olmaya çalışmaktadır. 1974'e kadar ikili ilişkiler, 1923 Lozan Antlaşması'nda öngörülen karşılıklı hak ve çıkarlar dengesine dayanmaktaydı. Bu denge, ne Türkiye'nin ne de Yunanistan'ın Doğu Akdeniz bölgesinde diğeri hilafına hâkimiyet tesis edememesini ve dolayısıyla istikrarı güvence altına almıştı. Ancak, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kıbrıs'ta ve Ege'de bu dengeyi bozmaya yönelik teşebbüsler başladı. Bu teşebbüsler, karşı tarafın ilave önlemler almasıyla ve bu çerçevede giderek yoğunlaşan bir ihtilaf sarmalı ve iki müttefik arasında silahlanma yarışıyla sonuçlandı. Dolayısıyla, Bölükbaşı'nın da belirttiği üzere, iki ülke arasındaki sorunların kaynağı, her iki devletin Ege ve Kıbrıs'taki birbiriyle çelişen çıkarlarıydı (1997:241).

Tayfur ise, iki ülke arasında Doğu Akdeniz'de yaşanan geleneksel güç rekabetine politik ekonomiye dayanan, yapısal bir açıklama getirmektedir. Yazar, Wallerstein'ın dünya sistemi teorisine atıfla, iki ülke arasında "yarı-çevresel bir çekişmenin" ortaya çıktığını ve 20. yüzyıldaki Türk-Yunan ilişkilerinin "Doğu Akdeniz'deki kaynakları kim, ne kadar kontrol edecek ve bu kontrolden 'aslan payını' kim alacak?" sorusuyla özetlenebileceğini belirtmektedir (2002: 15-28; 2003: 88).

Soğuk Savaş dönemindeki ilişkiler, Lozan dengesi kapsamında sürdürülen bu rekabete dayanıyordu. Rekabetin sınırlarını ise, bu dengenin ötesinde, Soğuk Savaş parametreleri çiziyordu. NATO'nun güneydoğu kanadının istikrarının sözkonusu olduğu bir ortamda, iki ülke arasındaki gerginliğin ne ölçüde tırmanabileceği belirliydi. İki kutuplu düzen ve müttefiklik bağlarının getirdiği bu kısıtlama, taraflar arasında topyekûn bir savaşı imkânsız kılıyordu. AET dahil üçüncü taraflar da her iki ülkeyle ilişkilerinde bu jeostratejik dengeye riayet ediyordu. Bu dengenin korunmasında başat aktör ABD'ydi ve onun her iki ülkeye yaptığı askeri yardımlar önemli rol oynuyordu. Sözkonusu yardımlar, İttifak'ın güneydoğu kanadını tahkim etmeye yönelik olmakla birlikte, iki müttefik arasında askeri bir çatışmanın önüne geçme ve NATO'nun güneydoğu kanadında istikrarsızlığa engel olma amacına da matuftu.

Kıbrıs'ta 1974 Temmuz ayında gerçekleştirilen darbe, yukarıda temel parametreleri özetlenen bu denge açısından da bir darbe niteliğinde oldu. Taraflar arasındaki güç asimetrisini ortaya çıkaran Kıbrıs Barış Harekatı, Yunan dış politika ve güvenlik politikasında kırılma noktasını teşkil etti. Heraclides, Doğu Akdeniz'deki dengeyi Türkiye lehine bozan bu harekatın Yunanistan üzerindeki etkisinin Küçük Asya Felaketiyle eş ağırlıkta olduğunu belirtmektedir (2010: 71). Dolayısıyla, harekatla birlikte yalnızca güç dengesi bakımından değil, zihinsel açıdan da bir paradigma değişimi yaşandı. Atina, bu gelişmenin ardından Türkiye'yi ana tehdit kaynağı olarak algılamaya başladı ve dış politikasını buna göre şekillendirme yoluna gitti. "Doğu'dan gelen tehdit"

ülkenin ana güvenlik endişesi olarak resmen açıklandı ve askeri güçler Türk-Yunan sınırına ve Ege adalarına kaydırılmaya başlandı (Dokos, 2003: 46,49). Soğuk Savaş döneminde, ülkenin başlıca güvenlik kaygısı kuzeyden gelen Slav/komünizm tehdidi iken, bu tehdit yerini ana güvenlik kaygısı olarak müttefik Türkiye'ye bıraktı. Bu nedenle, 1974 yılı, ülkenin savunma ve güvenlik anlayışı bakımından dönüm noktası olarak gösterilmektedir.

Türkiye'yle ilişkiler, Yunanistan'da, bu tarihten itibaren başarılı bir güvenlikleştirmeye maruz kaldı. Siyasi ve yönetici elit arasında ve toplumun farklı kesimlerinde, Yunanistan'a yönelik en önemli varoluşsal tehdidin Türkiye'den kaynaklandığı yönünde bir oydaşma belirdi. Bundan sonraki tartışmalar, Türk tehdidini bertaraf etmede izlenecek yönteme ilişkin hale geldi. Güvenlikleştirme sonucu ortaya çıkan bu durum, hükümetlerin Türkiye konusunda daima kamuoyunun yoğun baskısı altında olacakları, zaman zaman rasyonel tercihlerde bulunmalarını ve esneklik göstermelerini kısıtlayacak bir tabloya yol açtı. Heraclides, Yunanistan'da milliyetçilik ile dış politikanın birbirine karışması sonucu yaratılan ve "ulusal konu" olarak tanımlanan Türkiye meselesinin, iç politikada malzeme haline getirildiğini ve beka sorununa dönüşerek olası çözümleri ve kazanımları azami kılmaya yönelik rasyonel tercihleri zorlaştırdığını belirtmektedir (2002: 71-72). Güvenlikleştirme dış politika yapım sürecine yansımakta, partiler arası vatanseverlik yarışı eleştiri ve açılım olasılığını azaltmaktaydı. Türkiye karşıtlığının pompalanması sonucunda kamuoyu Türkiye karşıtı hale gelmekte; bu durum hem devletin dış politika seçeneklerini kısıtlamakta, hem de çözümsüzlüğün ve silahlanmanın sürdürülmesine dönük bahane sunmaktaydı.

Dolayısıyla, Türk tehdidi bir nevi kendi kendini gerçekleştiren kehanete dönüşmekteydi. Zira güç asimetrisi, tehdit (yanlış) algılamasının inşa edilmesine yol açmaktaydı. Türkiye konusunun güvenlikleştirilmesi bu konudaki algıları değiştirmeyi zorlaştırıyordu. Bilakis, bu algılar ve güvenlikleştirme birbirini karşılıklı olarak

besleyerek bir kısır döngüye yol açmakta, riskler zaman içerisinde gerçek tehditlere dönüşmekteydi.

Güvenlikleştirme, ana tehdidin Türkiye olması ve güç dengesizliği ışığında, Yunan dış politikasındaki her gelişme Türkiye'yle ilişkilerin bir fonksiyonu olarak algılanmaktaydı. Başka bir deyişle, atılacak her adım, bu dengeye/dengesizliğe etkisi ışığında değerlendiriliyordu. "Türk tehdidi" dış politikada hedef belirleme ve uygulamada ana etkendi (Kavakas, 2001: 105; Ioakimidis, 1999a: 163). AET üyeliği hedefi de işte bu çerçevede şekillendi.

"Dış dengeleme", Türk tehdidinin Yunan dış politikasındaki belirleyici rolünü açıklamakta faydalı bir kavramdır. Yunan ulusal güvenlik politikasını realist pencereden değerlendiren Dokos'a göre, Yunanistan gibi sınırlı kapasiteye sahip küçük bir devletin güvenliğini garanti altına almak amacıyla iç veya dış dengeleme yoluna başvurması şarttır (2003: 42). Atina, güç dengesizliğini azaltabilmek amacıyla bir yandan iç dengelemeye yani askeri gücünü arttırmaya yönelirken, öte yandan dış dengelemeden, yani güç asimetrisi karşısında üçüncü taraflardan medet umma yoluna gitti.

Türkiye'nin de üye olduğu NATO dış dengelemede sözkonusu vazifeyi görmüyordu. Yunanistan'a yönelik ana tehdit, İttifakın içerisinden geliyordu ve üstelik müttefiklerin ve süpergücün göz yumduğu bir tehditti. Atina, ABD'den ve NATO'dan dış dengeleme bağlamında beklediği faydayı göremeyeceği Kıbrıs gelişmeleriyle ortaya çıkınca, yeni bir aygıt olarak AET'ye yöneldi. Bu tercih, güvenlik ve tehdit algısının dönüşümüyle birlikte dış politikanın da buna uyarlanması anlamına gelmekteydi. Aslında, ülkenin siyasi kültürünün bir parçası olan yabancı korumasına dayanma anlayışının, İngiltere ve ABD'nin ardından bu kez AET ekseninde yeniden tezahürü sözkonusuydu. AET her ne kadar ekonomik bir topluluk olsa da, Atina "Türk saldırganlığı" (algısı) karşısında yeni bir güvenlik şemsiyesi, "koruyucu bir kalkan" arayışıyla Topluluğun kapısını çaldı (Pesmazoglou, 2014: 59).

1974'te, Kıbrıs krizindeki pasifliği nedeniyle NATO'nun entegre askeri komuta kanadından çekilen Yunanistan, 1975 itibariyle bu kanada da geri dönmeye çalışacaktı. Bu çabaların Türkiye tarafından veto edilmesi, AET'ye katılımı Atina için daha da önemli hale getirdi. Aslında, AET üyeliğinin sağlayacağı koruma daha ziyade psikolojikti. Yunanistan'ın, küçük ve varoluşsal tehdit algısı içerisinde bir devlet olarak, kurumsal aidiyet duygusuna ihtiyacı vardı. AET üyeliği, Atina açısından sınırlı kapasitesinin ötesinde pazarlık gücünü arttıracak diplomatik bir kart niteliği taşıyordu. Üyeliğin en önemli katkısı ise, caydırıcılığı arttırmasıydı; olası bir saldırının askeriden öte, siyasi maliyetini yükseltecek bir unsur niteliğindeydi. Dolayısıyla Yunanistan, egemenliğine yönelik algıladığı tehdit karşısında, sözkonusu egemenliğini korumak için paradoksal biçimde bir kısmından vazgeçmeyi ve AET'ye devretmeyi kabul etti.

Couloumbis ve Dalis, bu stratejik tercihi, "müstakbel Türk yayılmacılığına" karşı caydırıcılık ve Türkiye üzerinde siyasi, ekonomik ve diplomatik baskı uygulama hedefleriyle açıklamakta; 1981'deki AET üyeliğiyle birlikte Yunanistan'ın mevcut tek dış tehdit olan Türkiye'ye karşı önemli bir koza sahip hale geldiğini ve ülkenin düşmanlarının toprak bütünlüğüne yönelik saldırıdan önce iki kere düşüneceklerini, çünkü Yunanistan'ın yanısıra AET/AB'ye de saldırmış olacaklarını hatırlatmaktadırlar (2004: 80-82). Bu bakımdan, Karamanlis'in üyelik arayışını özünde bir dış dengeleme arayışı olarak tanımlamak mümkündür. Güç dengesizliğini gidermek, Türkiye'ye karşı caydırıcılık amacıyla sert gücün yanısıra yumuşak gücü de arttırmak ve AET'ye atfedilen "güvenlik şemsiyesi"nin altına girmek hedeflenmiştir.

İki ülkenin askeri güç ve yetenekleri arasındaki eşitsizliğin Ankara'nın Kıbrıs'a müdahalesiyle ortaya çıktığı bir konjonktürde, Türkiye'yle savaş olasılığını ortadan kaldırmak Karamanlis'in başlıca dış politika ve güvenlik önceliğiydi (Clogg, 1997: 208). Yunanistan'ın AET'ye dört elle sarılmasında, 1970'lerde artan şekilde gerginleşen ikili ilişkilerin rolü büyüktü. 1970'ler uluslararası ilişkilerdeki yumuşamanın da etkisiyle iki

NATO müttefiki arasındaki sorunların kronikleştiği on yıl oldu. Taraflar çatışmaya varmayan krizlerden müteşekkil kendi Soğuk Savaşlarını yaşamaya başladılar. Her iki ülkedeki azınlıkların kötüleşen durumuna ilaveten, bu dönemde Ege sorunları ilk kez gündeme gelmeye başladı.[67] Dolayısıyla, Atina'nın AET üyeliği arayışının arkaplanında temel tehdit addettiği Türkiye'yle Ege'deki sorunların çeşitlendiği, geçmişten beri devam eden uygulamaların sorun olarak gündeme girdiği bir dönem yatmaktaydı. Ege meselelerinin ikili sorunlu gündemin temel konusu olarak Kıbrıs meselesinin yerini aldığı bir sürece girildi.

1976'da, Sismik-I adlı Türk gemisinin sondaj yapmak amacıyla Ege Denizi'ne açılmasıyla ortaya çıkan kriz, tarafların Kasım ayında kabul ettikleri Bern Deklarasyonu uyarınca gizli müzakereler yürütmeye başlamalarıyla sonuçlandı.[68] Karamanlis'in Ege ve Türkiye'yle ilişkiler konusundaki politikası dört sütünluydu: İkili müzakere, gerginliği arttıracak tek taraflı eylemlerden kaçınmak, uzlaşılamayan konularda uluslararası yargıya başvurmak (Couloumbis, 1981: 177) ve bunlara ilaveten iç dengeleme, yani askeri yeteneklerini güçlendirmek. Zira, olası bir savaşta askeri yetenekleri daha geri olan Yunanistan'ın yenilmesi muhtemeldi ve Türkiye'nin 1974'te lehine değişen dengeyi daha

[67] Uluslararası enerji krizi yaşanan bir dönemde, Ege'de muhtemel petrol kaynakları bulunduğu iddiası üzerine kıta sahanlığının belirlenmesi sorunu, 1973'te ortaya çıktı. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) verilen Ege'de araştırma yapma ruhsatı ve 1974'te Çandarlı gemisinin sismik araştırma yapması, 1960'ların başında benzer ruhsatlar vermiş olan Yunanistan tarafından protesto edildi. Atina, 1967'de Kıbrıs kriziyle birlikte başladığı Doğu Ege adalarını silahlandırmaya 1974'ten sonra hız verdi (Heraclides, 2010:105). Bu durum, 1923 Lozan ve 1947 Paris Antlaşmaları hükümlerini öne süren Türkiye'nin itirazıyla karşılaştı. Ayrıca, hava sahasının genişliği, FIR hattı ve Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekilmesiyle birlikte Ege'de komuta kontrol sorunları gündeme gelmeye başladı.

[68] Yunanistan kıta sahanlığı konusunu tek taraflı olarak Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) götürdü ve öncelikle geçici tedbir talebinde bulundu. Divan, bu talebi tek taraflı olduğu için reddetti ve başvurunun esasına ilişkin olarak yetkisizlik kararı verdi. BM Güvenlik Konseyi'nin gerilimi azaltma, doğrudan müzakerelere başlama, çözülemeyen uyuşmazlıkların giderilmesinde UAD dahil uygun hukuki yöntemlerin katkısını dikkate alma çağrısı yapan 395/1976 sayılı kararıyla sükûnet sağlandı. Bunun üzerine, iki taraf, deniz yatağı sorunlarını güçle değil, müzakereyle çözme konusunda anlaştı. 1976 Kasım ayında kabul edilen Bern Deklarasyonu'na göre, kıta sahanlığının belirlenmesine yönelik müzakereler gizlilik içerisinde yürütülecek ve süreci torpilleyecek eylemlerden imtina edilecekti (Heraclides, 2010: 90). 1978-1981 arasında, Dışişleri Müsteşarları düzeyinde yürütülen bu diyalog sonuç vermedi. Müzakerelerde çözüme yaklaşıldı, ancak Papandreou'nun iktidara gelişi süreci baltaladı (Heraclides, 2010: 90, 108; Triantaphyllou, 2001: 58).

da konsolide edecek yeni kazanımlar elde etmesi olanaklıydı. Karamanlis bu nedenle yatıştırma politikası izledi. Ancak, Yunanistan'ın Ankara'yla müzakereye yanaşmasında -olası bir çatışmada yenilecek olması kadar- AET üyelik süreci de rol oynadı. Türkiye'yle çatışmaya kanalize olması halinde, ülkenin AET süreci sekteye uğrayacaktı. Bu bakımdan, 1976 krizi Atina'nın Avrupalılaşma sürecinin ikili ilişkilere olumlu katkısının belki de ilk örneğiydi.

Diğer yandan, 1976 krizi AET üyeleri için Türk-Yunan ihtilafına dair bir uyarı niteliğindeydi. Bu üyeler, Yunanistan'ın katılımı halinde Türk-Yunan sorunlarına taraf olmaktan korkmuş, olası bir çatışmanın içine çekilmekten endişe etmişlerdi (Woodhouse, 1998: 310). Bu bağlamda, Ankara'nın Yunanistan'ı üyeliğe kabul etmenin getireceği tehlikeleri AET'ye göstermek amacıyla krizi bilhassa çıkarttığı yönünde yorumlar dahi mevcuttur (Georgiades, 2000: 423). Heraclides de Yunanistan'ın sözkonusu dönemde gösterdiği müzakereye açık, esnek yaklaşımın AET'nin gözünü boyamaya yönelik bir hamle olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir (2010: 83, 108-109).

Zira, AET 1974'e dek Türk-Yunan dengesini gözetmeye, her ikisine eşit davranmaya özen göstermişti. İki ülkeyle akdedilen Ortaklık Anlaşmaları ve ilişkilerin benzer bir kurumsal çerçevede yürütülmesi bunun göstergesiydi. Bu mülahazalara, Yunanistan'ın üyelik başvurusuna dair 29 Ocak 1976 tarihli Komisyon görüşünde de dikkat çekildi. İki ülke arasındaki anlaşmazlıklarda AET'nin taraf olmadığı ve olmaması gerektiği kaydedildi. Yunanistan'ın üyeliğinin Türk-Yunan sorunlarının çözümüne dair süreçlerle bağlantılandırılmasının uygun olmayacağı, öte yandan Atina'nın başvurusunun Türkiye'yle Topluluk arasındaki ilişkileri ve Ankara Anlaşması'nın güvenceye aldığı hakları etkilememesi gerektiği belirtildi (Bulletin of the EC, 1976a). Komisyon'un Türk-Yunan sorunlarına taraf olmama ve Doğu Akdeniz'deki durum gibi siyasi mülahazaları, Birleşik Krallık gibi üye ülkelerce de paylaşılmaktaydı. Yunanistan'ın başvurusunun kabulünün AET-Türkiye ilişkilerine de yansımaları olacağı, Ankara'ya yüz çevrilmemesi

gerektiği ve dengeyi korumak için Yunanistan'ı üye almanın Türkiye'yle olan Ortaklık Anlaşması'na halel getirmeyeceği konusunda bu ülkeye gerekli güvenceyi vermek gerektiği görüşü hakimdi (Maitland, 1999: 386; House of Lords of the UK Parliament, 1979).

AET, Yunanistan'ın katılımı esnasında, Türk-Yunan ilişkilerinin Türkiye'nin Toplulukla ilişkilerini olumsuz etkilemesine izin vermeyeceği taahhüdünde bulundu (Georgiades, 2000:424). Keza, Yunanistan da AET'ye Türkiye'yle ikili sorunlarının Topluluğu etkilemeyeceğine, Ankara'nın olası bir başvurusuna engel olmayacağına dair güvence verdi. Karamanlis bu endişelerin giderilmesinde bizzat rol oynayarak yoğun lobi yaptı (Tayfur, 2003: 88; Kavakas, 2001: 173; Heraclides, 2010: 109; Commission of the European Communities Information Directorate-General, 1975: 8). Yunanistan, Karamanlis dönemindeki tüm bu çabalar sonucunda AET'ye katılım sağlayarak, Türkiye'ye karşı değeri ileride anlaşılacak olan çok önemli bir dış politika kazanımı elde etti.

B) YUNANİSTAN'IN TÜRKİYE-AET/AB İLİŞKİLERİNDE ETKENDEN AKTÖRE DÖNÜŞÜMÜ VE VETO POLİTİKALARI DÖNEMİ (1981-1995)

1) Türkiye Politikasında Avrupalılaşmama Dönemi (1981-1985)

Yunanistan, AET'yle "nikahlanırken"[69] Türkiye'yle ikili sorunlarını yanında *çeyiz* olarak getirdi. Katılım sürecinde verdiği güvenceler hilafına, AET üyeliğini Türkiye'ye karşı siyasi, ekonomik ve diplomatik bir araç olarak kullanmaya başladı. Türkiye'nin bu örgütte yeralmamasından tümüyle faydalandı ve Türkiye-AET ilişkilerinin gelişimine yönelik her türlü olanağı engelledi. Böylelikle, 1959 yılından 1981'e kadar Türkiye-AET

[69] Tayfur'un "Yunanistan ve İspanya'nın Avrupalılaşma Serüveni ve Türkiye: İki Nikah Bir Cenaze" makalesinin başlığından alıntıdır (Tayfur, 1997).

ilişkilerinde yalnızca bir etken iken, üyelikle birlikte bu ilişkilerin şekillendirilmesinde doğrudan rol oynayan bir aktöre dönüştü.

1981'de iktidara gelen PASOK, dış politikanın bazı alanlarında muhalefetteki tutumundan vazgeçse de Türkiye'yle ilişkiler açısından bu geçerli değildi. Bilakis, Türkiye'yle gerginlik, PASOK iktidarı döneminde daha da arttı. Yunanistan'ın AET'nin isteksiz bir üyesi gibi hareket ettiği 1981-1985 yılları, gerek Toplulukla gerek Türkiye'yle zor ilişki içerisinde olduğu ve bu zor ilişkilerin birbirini de etkilediği bir dönem oldu.

Economides'in, Papandreou'nun Avrupa Siyasi İşbirliğini baltalayan yaklaşımlarının ve vetoya başvurmasının Yunanistan'ın ulusal çıkarlarını çok da ilgilendirmeyen konularda ve şov nitelikli olduğu tespitine önceki bölümde yer verilmişti. Ancak, Yunanistan'ın Topluluk içerisinde Türkiye konusunda izlediği yaklaşımlar Economides'in bu tezini çürütmektedir. Atina, bu engelleyici yaklaşımlarını, kendi çıkarlarını doğrudan ilgilendiren "ulusal konusu" ve temel ulusal güvenlik meselesi olan Türkiye'yle ilişkiler alanında da pek çok kez ortaya koydu.

Nitekim Dağı, Türkiye'nin 1980'lerdeki üyelik mücadelesinin ekonomik yeterlilik, siyasal uygunluk ve Yunanistan'ın muhalefeti şeklinde üç farklı cephede yürütüldüğünü kaydetmektedir (1997:153). Tabii bu üçüncü cephenin arkasında benzer görüşlere sahip başka üye ülkelerin de bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır. Yunanistan'ın bu aktif tutumu, Türkiye'nin üyeliğe henüz hazır olmadığını düşünen diğer ülkelerin de işine gelmekteydi. Tsoukalis, diğer üye ülkelerin Türkiye'nin adaylığına karşı çıkma konusunda Yunanistan'ın arkasına saklanmalarına olanak tanıyan Yunan vetosunu "kılıf" şeklinde tanımlamaktadır (2000:47). Böylece, Türkiye'yle ilişkilerin geliştirilememesinin suçu bu ülkeye kalıyordu. Bu üyelerin de bu nedenle göz yumması sonucu, Atina veto hakkını istismar edecek ölçüde kullanmak suretiyle Türkiye ile AET arasında her türlü ilerlemeyi bloke etmekteydi.

Türkiye'de yaşanan 1980 darbesi ve bunun 1980'ler boyunca ülkenin dış politikasına yansımaları, Yunanistan'ın bu dönemde AET içerisinde Türkiye karşıtı politikalarında elini güçlendiren başlıca unsurdu. 1981'de alınan karar uyarınca, Ankara Anlaşması ve 4. Mali Protokol askeri darbeye, yöneticilerin uygulamalarına ve insan hakları ihlallerine tepki olarak ve Türkiye'deki durum düzelene kadar 1982 Ocak ayı itibariyle askıya alındı (T.C. Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2020: 1). Dolayısıyla, Türkiye-AET ilişkileri hem siyasi hem mali açıdan dondurulduu. Yunanistan, bu dönemde Türkiye'nin AET'yle Ankara Anlaşması'ndan neşet eden kurumsal hak ve ilişkilerinin geliştirilmesini baltalamakla kalmıyordu; Türkiye'ye yönelik her türlü mali yardımı da engelliyordu. Kendi önceliği ise, AET'den mali açıdan mümkün olduğunca fazla yararlanmaktı.

Topluluğun en az gelişmiş ekonomiye sahip üyesi olan Yunanistan'ın savunma harcamaları diğer AET üyelerinin iki katıydı (Clogg, 2013: 256). 1980'lerde askeri harcamaların GSYİH'ye oranı ortalama %4.7'ydi (SIPRI, 2020). [70] Bu açıdan, "Türk tehdidi" Papandreou tarafından gerek iç gerek dış politikada araçsallaştırılıyordu. Kamuoyuna ekonomik zorlukların nedeni olarak, Türk tehdidi karşısında kamu harcamalarının önemli bölümünün savunmaya ayrılması gösteriliyordu (Stergiou&Kollias 2018: 13). Yunanistan, Topluluk içerisinde de kendi istisnai durumunu öne çıkarıyordu. Rekabetçilik eksikliğine ve ekonomik açıdan en zayıf halka oluşuna gerekçe olarak, -Türkiye kaynaklı- toprak bütünlüğü sınamasıyla karşı karşıya kalan tek üye ülke olmasını ileri sürüyordu. Böylece, askeri harcamalar hükümetin diğer alanlara aktarabileceği kaynaklardan karşılanırken, bu alanlardaki eksikler AET fonlarıyla gideriliyordu.

[70] Bazı kaynaklarda, 1980'lerdeki askeri harcamalar NATO istatistiklerine atıfla gayrı safi milli hasılanın %7.1'i olarak verilmektedir (Kapsis, 1988: 56; Couloumbis, 1993: 123).

Aralık 1984'te yeni Yunan savunma doktrini ilan edildi. Ulusal güvenlik tehdidinin Varşova Paktı değil, Türkiye olduğu anlayışıyla Yunan Silahlı Kuvvetleri'nin yeniden konuşlandırılacağı açıklandı (Clogg, 1997: 234; Veremis, 1988:274). Buna göre, ABD ve İttifak için ana düşman SSCB iken, Yunanistan için Türkiye'ydi. Dolayısıyla, on yıl sonra kabul edilmiş olsa da, bu doktrin aslında 1974'ten beri geçerli ulusal güvenlik anlayışının daha da geliştirilerek kodifiye edilmesinden ibaretti. Gerek PASOK gerek YDP, Türk "revizyonizmi" tehdidine karşı caydırıcılık yönünde askeri yeteneklerin güçlendirilmesi ve dengeyi korumak amacıyla harcamaların arttırılması görüşündeydi (Couloumbis, 1981: 172). Bu iç dengelemenin finansmanı ise, diğer alanlardaki harcamaların AET fonlarından karşılanmasıyla mümkün hale geliyordu.

"Türk tehdidi", dış politikada ulusal bağımsızlığa, öncelik ve hedeflerin yeniden tanımlanmasına tekabül eden "değişim" söylemiyle iktidara gelen Papandreou'nun YDP'nin dış politika çizgisini sürdürmesine yol açıyordu. PASOK lideri, muhalefetteki siyasi, ekonomik ve dış politika vaatlerini gerçekleştirememesini buna bağlıyordu. Yunanistan'ın NATO'dan çıkması halinde İttifak içerisinde meydan Türkiye'ye kalacaktı. Öte yandan, Türkiye'nin içerisinde yeralmadığı AET üyeliği avantajından vazgeçilmemeliydi (Fırat, 2000a: 104). Dolayısıyla, PASOK'un AET üyeliğine dair tutumundaki değişiklikte Türk tehdidi de rol oynuyor veya kamuoyuna böyle lanse ediliyordu.

Birinci bölümde belirtildiği üzere, her ne kadar PASOK AET üyeliğini referanduma götürmekten vazgeçse de, 1981-1985 yılları Atina'nın üyeliğin gereklerini yerine getirmeye ve intibaka ayak dirediği, Avrupalılaşmamaya çalıştığı bir dönemdi. Bu yaklaşım, aynı dönemde Türkiye konusunu Topluluk içerisinde ele alışına da birebir yansıdı ve ulusal intibaka direnç Türkiye'ye yönelik veto politikalarında ifadesini buldu.

2) Avrupalılaşmaya Evrimin İlk İşaretleri (1985-1989)

PASOK'un ikinci iktidar döneminde, AET'nin ekonomik faydalarının idrakiyle birlikte Avrupalılaşmaya direnç kırılmaya başladı. Atina, bu dönemde Türkiye'yle ilişkilerde de diyalog arayışına girdi. 1983'te KKTC'nin bağımsızlık ilanından sonra Türkiye'yle her türlü diyaloğu durduran Yunanistan, 1987'deki yeni Ege krizinin ardından Davos sürecine angaje oldu (Fırat, 2000a:108; Coufoudakis, 1993: 172). Ama, AET düzleminde de Türkiye'ye karşı veto politikalarını sürdürdü. 1982'de dondurulan Türkiye-AET ilişkilerinin buzdolabından çıkarılması için dört yıl beklendikten sonra, en son 12 Eylül askeri darbesi öncesinde Bakan düzeyinde toplanmış bulunan Türkiye-AET Ortaklık Konseyi ilk kez 1986 Eylül ayında yeniden toplanabildi. Ancak, Yunanistan'ın vetosu nedeniyle bu toplantıda ne 1981'de parafe edilen Türkiye'ye yönelik 4. Mali Protokol ne de Ortaklık Anlaşması'nın yeniden yürürlüğe girişi kabul edilebildi (Eralp, 1997: 102). Yunanistan, Kıbrıs Adası'ndaki Türk askeri çekilmedikçe Ortaklık Anlaşması'nın uygulanmasını engelleyeceğini açıkladı (Uğur, 2001: 234).

Mart 1987'de Ege deniz yatağıyla ilgili yeni bir kriz çıkıp iki ülke Ege'de petrol araştırma hakkı nedeniyle askeri çatışmanın eşiğine geldiğinde[71], PASOK lideri, 1986'da Varşova Paktı üyesi sosyalist Bulgaristan'la imzalanan Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Bildirisi uyarınca bu ülkeyle istişare yaparak siyasi destek istemeye yöneldi (Clogg, 1997: 235; Heraclides, 2010: 120; Fırat, 2000a: 113). Bu girişim, Papandreou'nun halen dış politikada AET üyesi olarak değil, bağımsız hareket etme refleksinin bir göstergesiydi. Kriz, NATO Genel Sekreteri Lord Carrington'un müdahalesi, iki ülke liderleri arasındaki bir telefon görüşmesi ve her iki tarafın tartışmalı sularda sondajdan imtina edeceklerini açıklamaları sonucu aşıldı (Clogg, 1997: 235; Stergiou&Kollias, 2018:15). Böylelikle,

[71] Papandreou, yabancıların yönetimindeki Kuzey Ege Petrol Şirketi'ni ulusal güvenlik gerekçesiyle millileştirmeye ve petrol aramakla görevlendirmeye karar verdi (Heraclides, 2010: 121). Türk hükümeti, bu kararı her iki hükümetin kıta sahanlığı konusunda tek taraflı girişimde bulunmama taahhüdüne girdikleri Bern Bildirisi'ne aykırı değerlendirerek kendisinin de Ege'de petrol araştırma faaliyeti yapacağını açıkladı ve akabinde Sismik-I gemisi 1976 Bern Bildirisi'nden sonra ilk kez Türk karasuları dışına çıktı (Fırat, 2000a: 113). Her iki taraf askeri teyakkuza geçti.

krize neden olan ana sorunlar çözülmemekle birlikte, kriz geçici olarak söndürüldü. Yunanistan'ın üyeliğinin ardından iki ülkenin ilk kez çatışmanın eşiğine geldikleri bu buhranın çözümünde AET'nin rolü sıfırdı. Bu durum, AET'nin dış politika ve kriz yönetimi alanındaki kısıtlı tecrübesi -veya tecrübesizliği- kadar, Papandreou'nun AET üyeliğini içselleştirmemiş olmasının ve sözkonusu kriz karşısında AET yerine Bulgaristan veya NATO gibi başka aktörlere yönelmesinin de bir sonucuydu. Topluluk dinamiklerinin Yunan ulusal politikalarının ve politika yapımının örgütsel mantığının bir parçası haline gelmediğinin, yani Avrupalılaşmanın gerçekleşmediğinin çarpıcı bir göstergesiydi. Dolayısıyla Atina, AET içerisinde ulusal konusu olan Türkiye dosyasını yalnızca veto yöntemiyle götürmekteydi. Ulusal intibak veya kimliğin yeniden inşası bağlamında herhangi bir Avrupalılaşma sözkonusu değildi.

Nitekim, Türkiye Yunanistan'dan ancak 12 yıl sonra, Nisan 1987'de tam üyelik başvurusunda bulunduğunda, Atina, bir ay önce askeri çatışmanın eşiğine geldiği Türkiye'nin bu başvurusuna da karşı çıktı. Buna gerekçe olarak, ülkedeki insan hakları sorunlarının yanısıra, Ege ve Kıbrıs politikalarını gösterdi (Georgiades, 2000: 424). Diğer üyeler ise, zamansız gördükleri bu başvuruya itiraz hususunda Yunanistan'ın arkasına saklandılar.

Türkiye'nin AET'ye tam üyelik başvurusunu, 1988'de iki ülke Başbakanları Papandreou ve Turgut Özal arasındaki Davos süreci takip etti. 1987 krizi sonrasında, gelecekteki olası krizlerin tırmanmasını önlemek amacıyla bir mekanizma tesisi yönünde taraflar arasında gizli şekilde teati edilen mesajlarla yapılan hazırlık sonucunda, iki Başbakan 30-31 Ocak 1988'de tarihlerinde Davos'ta biraraya geldi. Böylelikle, taraflar 1982'den bu yana ilk kez masaya oturdu. Bu adım, o güne dek Türk askeri Kıbrıs'tan çekilmedikçe Ankara'yla diyaloğa girmeme politikasını benimseyen, müzakere masasına oturmayı dahi hukuken haklı konumdan ve Ege Denizi'ndeki egemenlik haklarından taviz

olarak değerlendiren Papandreou açısından kaydedeğer bir değişiklikti (Couloumbis, 1993: 127; Couloumbis, 1981: 172, 179).

Veremis'e göre, her iki tarafın Davos Sürecine olumlu yaklaşmasında AET'yle ilişkilerinin rolü bulunmaktaydı (1991: 77). Türkiye, Topluluğa katılma arzusu ışığında, Yunanistan'la ilişkilerini düzeltmeye geçmişe göre daha fazla öncelik atfetmekteydi. PASOK ise, Yunanistan'ın Topluluk içi tecridinden kurtulmayı, Tek Avrupa Senedi'nin yürürlüğe girişinin ardından bütünleşmenin ivme kazandığı bir dönemde, Topluluk içi imajını düzeltmeyi arzuluyordu. AET'den 1985'ten bu yana kemer sıkma politikası karşılığında mali yardım alan Atina'nın bunun için askeri harcamalarını kısması gerekiyordu. Bu nedenle, PASOK'un ikinci iktidar döneminde, Türkiye'yle çatışma ihtimalini azaltma ihtiyacı, ödemeler dengesini düzeltmek ve AET fonlarının devamını sağlamak bakımından daha çok önem kazandı. Dolayısıyla Davos buluşması, Avrupalılaşma süreçlerindeki gelişmelerin ikili ilişkilere olumlu yansımasının yeni bir örneğiydi.

Davos'ta varılan anlayış pek çok unsuru kapsıyordu.[72] Karşılıklı atılan iyi niyet adımları kapsamında Yunanistan, askıya alınmış olan Türkiye'nin AET'yle Ortaklık Anlaşması'nın yeniden işler hale getirilmesini engellemekten vazgeçti (Heraclides, 2010: 125; Clogg, 1997: 236).[73] Ayrıca, 1963 Ankara Anlaşması'na uyum protokolünü Nisan ayında imzaladı. Üyelikle birlikte, Topluluk müktesebatına uyum bağlamında, Türkiye-AET ilişkilerine taraf olması gereken Yunanistan'ın esasında bunu yedi yıl önce yapması gerekiyordu. Topluluğa 1986'da katılan İspanya ve Portekiz, Ankara Anlaşması'na 1987'de taraf hale gelmişti. Yunanistan ise, uyum protokolünü, ancak Türkiye'deki Rum

[72] Bu anlayışın ana unsurları Atina-Ankara direkt telefon hattının kurulması, siyasi ve ekonomik ilişkileri ele alacak iki ortak komitenin tesisi, iki liderin yılda en az bir kez biraraya gelmeleri, karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmesi, Türk-Yunan İş Konseyi'nin tesisi ve Güven Arttırıcı Önlemlerin (GAÖ) benimsenmesi kararlarıdır (Woodhouse, 1998: 348).

[73] Diğer iyi niyet adımları arasında Türkiye'deki Rum gayrımenkullerinin satışını yasaklayan 1964 tarihli gizli kararnamenin feshi, Türkiye'nin Yunan vatandaşlarına vizeyi kaldırması, karşılıklı Dışişleri Bakanları ziyaretleri ve Turgut Özal'ın 36 yıl sonra Yunanistan'a Başbakan düzeyindeki ilk ziyareti sayılabilir (Fırat, 2000a: 115; Heraclides, 2010: 125; Clogg, 1997: 236).

gayrimenkullerinin satışını yasaklayan 1964 tarihli gizli kararname feshedildikten sonra imzaladı (Constas, 1991: 61; Georgiades, 2000: 424). Bu, Atina'nın istediklerini elde etme hedefi doğrultusunda Türkiye-AET ilişkilerinde koşulluluğu başarılı bir biçimde kullanışının belki de ilk örneğiydi.

Ancak, Yunan vetoları koşulluluğun her zaman arzu edilen sonucu vermesini sağlamayabiliyordu. Örneğin, Yunanistan, Türkiye-AET Ortaklık Konseyi toplantılarının gündemine Kıbrıs maddesini sokamıyordu, çünkü toplantı öncesinde gündem üzerinde taraflar arasında uzlaşıya varılması gerekiyordu. Yunanistan'ın Türkiye-AET Ortaklık Anlaşması'nın yeniden işler hale getirilmesini engellemekten vazgeçmesi üzerine, 1988 Nisan ayında, Ortaklık Konseyi toplanmasına yönelik çalışmalar başladı. Toplantıda, AET tarafının yapacağı beyana, Yunanistan'ın ısrarı üzerine Kıbrıs sorununun Türkiye-AET ilişkilerini etkilediğine dair bir ifade eklendi (Uğur, 2001: 234). Türkiye'nin buna itirazı sonucu toplantı son dakikada iptal edildi. Bu örnekten de görüleceği üzere, Türkiye-AET kurumsal ilişkilerinin belkemiği olan Ortaklık Konseyi mekanizmasının 1980'ler boyunca işletilmemesinde Atina'nın tutumunun etkisi büyüktü.

Ayrıca, Davos ruhu da uzun soluklu olmadı. Papandreou, kendi partisi ve askeri cenah gibi çeşitli kesimlerin etkisiyle, 1988 sonbaharında, Davos sürecinin bir hata olduğunu dile getirerek eski politikalara dönüş sinyali vermeye başladı (Heraclides, 2010: 126, 128). Sürecin akim kalmasında kurumsal altyapıdan noksan olması (Ioakimidis, 1999a:153; Fırat, 2000a: 114, Heraclides, 2010: 124), kamuoylarının bu tür bir diyaloğa hazır olmaması ve Yunan iç siyasetindeki gelişmeler kadar AET'nin Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu ele almadaki isteksizliğinin de rolü bulunmaktaydı.

Nitekim, Avrupa Komisyonu, 1989 yılının sonunda yayınladığı görüşünde, Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu olumlu değerlendirmedi ve askıya alınmasını önerdi (Commission of the European Communities, 1989b: 8). Komisyonun bu kararının ardında yatan temel neden, Türk demokrasisiyle ilgili endişelerdi. Bununla birlikte Komisyon'un

sıraladığı, başvurunun kabulünü olanaksız kılan çeşitli etkenler arasında Yunanistan'la süregelen uyuşmazlıklara ve Kıbrıs sorununa makul bir çözüm bulunmasındaki başarısızlığa da yer verildi (Commission of the European Communities, 1989b: 7). Bu tutum, Komisyon'un 1976'da Yunanistan'ın başvurusuna dair görüşündeki Doğu Akdeniz'deki durum ve Türk-Yunan sorunlarında taraf olmama mülahazalarından büyük bir sapma anlamına gelmekteydi.

3) Avrupalılaşmada İlerleme ve Başarının Somut Tezahürü Olarak Sosyalleşme ve Ulusal Yansıtmanın Yaygınlaşması (1990-1995)

Avrupa Komisyonu, tam üyelik başvurusunu 1989'da reddettiği Türkiye'nin AET'yle ilişkilerini iyileştirmek amacıyla 1990'da bir paket sundu. Bu paketle hem Türk tarafındaki hayalkırıklığını dengelemek hem de belirmekte olan yeni dünya düzeninde ülkenin savrulmasını ve/ya Avrasya'da yeni arayışlara yönelmesini önlemek, onu Avrupa'ya bağlı tutmak amaçlanıyordu. Türkiye'ye Avrupa kapısını kapamak yerine aralık bırakan ve Matutes Planı olarak da bilinen bu pakette, Türkiye ile AET arasında 31 Aralık 1995 tarihi itibariyle Gümrük Birliği'nin başlatılması ve 4. Mali Protokolün serbest bırakılması gibi çeşitli önerilere yer verilmekteydi (Müftüler-Baç, 2001: 47). Ancak, 4. Mali Protokolün yürürlüğe girişi, 1990 yılında AET Bakanlar Konseyi'nde bir kez daha Yunanistan tarafından veto edildi (Müftüler-Baç, 2001: 41). Atina, Türkiye'yle Gümrük Birliği'nin tesisine de karşıydı. Tüm bunlar, Yunanistan'ın AET içinde Türkiye konusundaki koşulsuz veto politikasını YDP iktidarında da sürdürdüğünün göstergesiydi. Konstantinos Mitsotakis'in Başbakanlığı döneminde, Türkiye'nin Avrupa yönelimine muhalefetin tonunda göreceli bir düşüş olsa bile, politikanın içeriğinde ciddi bir değişiklik gözlenmemekteydi (Mossialos&Mitsos, 2000: 25; Kavakas, 2001: 65).

Bunun nedeni, büyük dönüşümlerin yaşandığı bu dönemde Yunan dış politikasının halen Soğuk Savaş dönemi paradigmalarıyla sürdürülüyor oluşuydu. Her ne kadar Yunanistan'ın bu yıllarda dış politikada ilgisi Balkanlara kaysa ve Soğuk Savaş

sonrasında Balkan komşuluğunda yeni güvenlik tehditleri ortaya çıksa da, Atina için "Türk tehdidi" ana endişe kaynağı ve pek çok dış politika girişiminin ardındaki neden olmayı sürdürdü. Dokos'a göre, Balkanlar Yunanistan için yalnızca riskler içerirken, Türkiye tehdit olmayı sürdürüyordu (2003: 42, 46). Fırat'ın Yunanistan'ı Soğuk Savaş'ın bitişi nedeniyle dış politika ve güvenlik politikasını gözden geçirme ihtiyacını -en azından ilk etapta- en az duyan NATO üyesi olarak tanımlaması, Dokos'un bu tespitiyle örtüşmektedir (2006: 260).

Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte, Türkiye ve Yunanistan'ın uluslararası konumlarını ve çok taraflı ilişkilerinin çerçevesini çizen Batı kampı revizyona, yeni dünya düzeninde rolünü yeniden tanımlama sürecine girdi. Bu durum, ikili ilişkilerde gerginliğin sürmesi ve rekabetin artması için elverişli bir ortam yarattı. Bu rekabeti körükleyen temel unsur, iki ülkenin oluşmakta olan yeni dünya düzeninde jeopolitik önemlerini korumak ve komşuluklarında beliren ekonomik ve siyasi fırsatlardan yararlanma hedefleriydi. Tayfur'un bahsettiği iki ülke arasındaki yarı çevresel rekabet, Soğuk Savaş'ın ardından Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de hız kazandı (2003: 131). Pek çok akademisyen, o dönemde Türkiye'nin stratejik önemiyle birlikte avantajının da arttığı fikrini paylaşmakta, bu gelişmenin "Türk tehdidinden" duyulan korkuyu daha da arttırdığını belirtmektedir (Koliopoulos&Veremis, 2002: 321; Legg&Roberts, 1997: 66; Clogg, 1997: 257). Bu algıya göre, Türkiye'nin Yunanistan'a yönelik olası bir tahrik veya saldırısı durumunda, büyük güçler geçmişte olduğu gibi Türkiye'ye gereken tepkiyi göstermemeyi sürdürecekti.

Bu nedenle, 1990'larda Türkiye'yle ilişkiler Soğuk Savaş dönemi paradigmalarıyla sürdürüldü. Bu kapsamda Atina, bir yandan silahlanma yoluyla iç dengeleme çabalarına devam ediyor, diğer yandan PKK terör örgütüne destek ve Türkiye'nin sorun yaşadığı İran, Ermenistan ve Suriye gibi komşu ülkeleriyle askeri anlaşmalar akdetmek ve ortak askeri tatbikatlar yapmak gibi yollara başvuruyordu

(Büyükçolak, 2002: 86-87; Kavakas, 2001: 106, 194; Huliaras&Kalantzakos, 2017: 58-59). Bunlar, Türkiye'yi bölgesel düzeyde çevreleme yoluyla dış dengelemenin bir parçasıydı. Ayrıca, 1994'te Yunanistan ile GKRY arasında Türkiye'ye karşı Ortak Savunma Doktrini ilan edildi. Yunan anakarasından neredeyse altı yüz mil uzaktaki Kıbrıs Adası Yunan savunma alanına dahil edildi ve herhangi bir saldırı durumunda GKRY'nin yardımına koşmak taahhüdü altına girildi (Dokos, 1999: 254). Tüm bu örnekler, "Türk tehdidiyle" başa çıkmada ve caydırıcılıkta geleneksel dengeleme yöntemlerine başvurulduğunu göstergesiydi.

Ancak, Yunanistan'ın dış dengelemede güvendiği esas unsur AB'ydi. Bu nedenle 1990'lardan itibaren AB bütünleşmesinin başlıca savunucularından birine dönüştü. Ülke güvenliğini sağlama görevinin, İngiltere ve ABD'den sonra, Karamanlis döneminden itibaren AET'ye atfedildiği belirtilmişti. Yunanistan'ın Maastricht Antlaşması öncesindeki Hükümetlerarası Konferans'ta başlıca önceliği, 1987'de başvurduğu BAB'a katılımını tamamlamak ve BAB Şartı'nın bir üyenin saldırıya uğraması halinde diğer üyelerin onun yardımına koşmasını öngören 5. maddesinin güvencesi altına girmekti. (Markantoni, 2000: 215). Yunanistan'ın BAB'a katılımı, Hükümetlerarası Konferans esnasında karara bağlandı. Ancak, Yunanistan'ın 1995'te BAB'a resmen katılımı öncesinde, 1992 Haziran ayında yayınlanan Petersberg Bildirisi ile 5. madde gözden geçirildi ve BAB ile NATO üyeleri arasındaki ihtilaflar karşısında geçerli olmayacak hale getirildi (WEU Council of Ministers, 1992). Ayrıca, Türkiye BAB'a ortak üyeliğe davet edildi. Bu ortak üyeliğin de 1995 yılında gerçekleşmesiyle birlikte, Yunanistan'ın BAB'a dair beklentileri boşa çıktı.

Atina'nın temel hedefi olan Türkiye'ye karşı toprak bütünlüğünü güvence altına alma çabaları sonuç vermedi. AB, gerekli yeteneklere sahip olup olmadığına bakılmaksızın kendisine atfedilen bu görevi yerine getirmekte yetersiz kaldı. Böylelikle, Yunanistan'ın AB'den beklentileri ile gerçeklik arasında bir boşluk doğdu. Birlik, ülkenin

dış politika ve güvenlik endişelerini anlamamakla eleştirildi (Ioakimidis, 2000: 369). AB'nin, "toprak bütünlüğü tehdit altında olan" tek üyesi Yunanistan'ın güvenlik endişelerini anlamadığı algısı ağır bastı.

AB üyeliği her ne kadar güvence sağlama konusunda hayalkırıklığıyla sonuçlansa ve beklenen güvenlik şemsiyesi işlevini görmese de, Yunanistan'ın siyasi ve diplomatik gücünü arttıran bir araç olarak fayda sağlamayı sürdürdü. Economides, AET'nin Türkiye'ye karşı sunduğu ve Yunanistan'ın pozisyonunu güçlendiren avantajın, AB bütünleşmesinin hız kazanması ve ODGP'nin teşkili sonrasında daha iyi görüldüğünü savunmaktadır (2014: 65). AB'nin üye ülke dış politikasındaki etkisini incelerken çıkar temelli yaklaşımı esas alan yazar, bunu uluslararası alanda rolü giderek artan AB'ye üyeliğin Yunanistan'ın ulusal çıkarları ve dış politikası açısından bir nevi meşruiyet işlevi görmesiyle, ayrıca AB'nin kurumsal yapısı, usul ve mekanizmalarıyla üyelerine sunduğu yetenek ve imkanlarla açıklamaktadır (2014: 68-70). Örneğin, Yunanistan gibi küçük bir ülkenin dahi oybirliği gibi ODGP usullerini kullanarak veya kullanma tehdidinde bulunarak kendi çıkarlarını koruması ve teşviki mümkündür. Economides, bunun özellikle Birliğin en etkili dış politika aracı olan genişlemede görüldüğünü belirtmektedir (2014: 69). Dolayısıyla, Yunanistan'ın AB'nin en başarılı dış politika aracına dönüşen genişleme sürecini kendi dış politika konularında araçsallaştırma yoluna gittiğini söylemek mümkündür.

Türkiye'nin ardından, 1990'da GKRY de tam üyelik başvurusunda bulundu. Bu başvurunun olumlu sonuçlanması, Atina'nın 1990'lardaki temel önceliklerinden biriydi. Avrupa Komisyonu, sözkonusu başvuruya dair 1993'te yayınladığı görüşünde, Ada'nın bölünmüşlüğü dışında, "Kıbrıs"ın üyeliğe ehil olduğunu kaydetti (European Commission, 1993). Yunanistan, 1994'teki üçüncü Dönem Başkanlığı sırasında, GKRY'yi genişleme dalgasına sokmayı başardı ve bu husus, 1994 Haziran ayındaki AB Korfu Zirvesi sonuçlarında yeraldı (European Council, 1994: 6). Böylelikle,

Yunanistan'ın Kıbrıslı Rumların adaylık statüsünün kabulünü güvence altına alabilmek için koz olarak Türkiye'yle Gümrük Birliğini kullanmasının yolu açıldı.

Gümrük Birliği müzakereleri, Matutes Planı kapsamında, 1992'de başlamıştı. Türkiye ile AB Komisyonu arasında teknik müzakerelerin devam ettiği 1992-1995 yılları boyunca Atina, Gümrük Birliğine itirazını korudu. 1995'te ise taktik değiştirerek, Kıbrıslı Rumlara adaylık statüsü verilmediği takdirde, Gümrük Birliği'ni veto etme tehdidinde bulundu. Nihayetinde, GKRY'nin aday ülke statüsü kazanmasına karşılık, Yunanistan da Gümrük Birliği üzerindeki vetosunu kaldırdı (Fırat, 2000b: 461). Kavakas, Gümrük Birliği vetosunu kaldırma karşılığında GKRY'ye adaylık statüsünün güvenceye alınmasını, Yunan dış politikasında sosyalleşme ve öğrenme yoluyla Avrupalılaşmaya örnek olarak göstermektedir. Yunan müzakerecilerin toplantılara mutlak bir tutumla katılmak yerine, daha esnek ve uzlaşıya açık şekilde görüşmeye başladıklarını, bunun da uzlaşı ve al-ver sürecinden sonuç alınmasını sağladığını, yani Avro-kurallara göre hareket edildiğini belirtmektedir (Kavakas, 2000: 148).

Türkiye-AET Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihinde yapılan toplantısında alınan 1/95 sayılı karar ile, Ankara Anlaşması'nda Türkiye'nin AET'ye entegrasyonu için ortaya koyulan üç dönemin sonuncusu olan Gümrük Birliği tesis edildi. Böylece, Katma Protokol'de öngörülen 22 yıllık Geçiş Dönemi, 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla son buldu ve Türkiye'nin AB'ye katılımı yolunda "Son Dönem"e girildi (Türkiye-AT Ortaklık Konseyi, 1995). Buna karşılık, Ortaklık Konseyi ile aynı gün gerçekleştirilen AB Genel İşler Konseyi, GKRY'yle katılım müzakerelerine başlanmasına yönelik kararını açıkladı (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1997). Bölükbaşı, bunun Kıbrıslı Rumların başvurusunun Türkiye tarafından zımnen tanınması anlamına geldiğini ileri sürmektedir (1997: 242). Gümrük Birliği, Türk kamuoyuna sanki tam üyelik gerçekleşmişçesine bir zafer gibi sunulduysa ve bu "zaferin" Kıbrıs boyutu gözardı edildiyse de, bu gelişmenin bedeli müteakip yıllarda derin şekilde hissedilecek; bu tarihten itibaren Yunanistan, GKRY'nin

Birliğe katılımını Türkiye'nin AB'yle ilişkileriyle bir al-ver egzersizine dönüştürecekti. Sonuç olarak, Yunanistan Kıbrıs sorununu ikili bir sorun olmaktan çıkartıp, Türkiye-AB ilişkileri çerçevesine oturtmayı başardı (Fırat, 2002:45). Kıbrıs sorununu AB genişleme süreci aracılığıyla çözme stratejisine başvurmak suretiyle, bu ihtilafı Avrupalılaştırmayı sağladı. Bu, son derece başarılı bir ulusal yansıtma/yükleme örneğiydi.

Yunanistan her ne kadar vetosunu kaldırmış olsa da, Gümrük Birliği'nin işleyişini engellemeyi sonraki yıllarda da sürdürecekti. Mali işbirliği kapsamında ve Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden kaynaklanan zararlarını tazmin etmek amacıyla AB tarafından verilmesi öngörülen 375 milyon ECU tutarındaki yardım, Yunan vetosuna takıldı (Müftüler-Baç, 2001:175). Ayrıca, sözkonusu yardımın ele alınacağı Mart 1996 tarihli Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısı da aynı nedenle ertelendi. Bu tutum ve mali konulardaki Yunan vetosu, 1997 Nisan ayındaki Ortaklık Konseyi'ne kadar sürecekti.

Yunanistan, Türkiye'ye yönelik her türlü AB yardımını engelleme politikasını, Ankara Anlaşması'nın kapsamı dışındaki, Topluluk programları bünyesindeki diğer mali işbirliklerinde de uyguluyordu. Örneğin, Topluluğun 1990 yılı sonunda benimsenen Yenilenmiş Akdeniz Politikası'nda Türkiye'ye yer verilmesi halinde, bu politikayı veto tehdidinde bulundu ve iki yıl boyunca bu tutumunu sürdürdü (Altunışık, 1997: 368). Keza, 1994'te ilan edilen Akdeniz Yardım Programı kapsamındaki MEDA fonları konusunda da aynı tutumu benimsedi. Türkiye'nin yararlanması halinde MEDA fon programını veto politikasını, Kardak krizinden sonra, 1996 Temmuz ayında gerçekleştirilen AB Konseyi toplantısı sonuçlarına Ege konusunu ekletene kadar sürdürdü (Altunışık, 1997: 376).

1990'larda, AB'nin Yunan dış politikasındaki rolünün artan şekilde aktif kurumsal mantığa büründüğü, birinci bölümde belirtilmişti. 1974-1990 arasındaki pasif kurumsal mantık, üyeliğin ülkenin toprak bütünlüğüne yönelik herhangi bir tehdidi imkânsız kılması beklentisi ve bir güvenlik şemsiyesinin altına girme arayışıydı. Aktif

kurumsal mantık ise, üyeliğin faydalarından -ekonomik alanda olduğu gibi- dış politika alanında da azami şekilde yararlanmayı ve bunun için AB kurum ve süreçlerinin aktif şekilde kullanımını öngörüyordu (Dimitrakopoulos&Passas, 2004b: 143). Bu dönüşümün en iyi okunabileceği alan Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik stratejisi oldu. Her ne kadar Türkiye'nin Avrupa yönelimine muhalefet ve veto politikaları, AET/AB üyeliğinin ilk 15 yılı boyunca, hükümetteki partiden bağımsız olarak sürdürülse de, Atina, Türkiye'nin Avrupalılaşma çabalarında koşulluluktan artan şekilde istifade etti. Bu başarılı ulusal yansıtma pratiği, Davos Süreci'yle başlayarak Gümrük Birliği'yle zirveye ulaştı. Dolayısıyla, güvenlikleştirmenin de etkisiyle veto politikasının korunması, Atina'nın kendi Avrupalılaşma sürecinde ulusal intibaktan sözedilmeyeceğini ortaya koymakla birlikte, koşulluluktan etkin biçimde istifade, aslında sosyalleşme ve öğrenme sonucu Türkiye politikasında Avrupalılaşmanın iziydi. Ancak, esas dönüşüm, PASOK'ta liderliğin Papandreou'dan Simitis'e geçmesiyle birlikte, kademeli olarak yaşanacaktı.

C) AVRUPALILAŞMANIN DORUĞA ULAŞMASIYLA BİRLİKTE ÖTEKİLİKTEN KOMŞULUĞA TERFİ VE JEOPOLİTİKTEN JEOEKONOMİYE DÖNÜŞÜM SÜRECİ (1996-1999)

1) Helsinki Zirvesi'ne Prelüt (1996-1999)

Başbakan Simitis'in amacının Yunanistan'ın Avrupalılaşmasını tamamlamak, ülkeyi AB içerisinde çevreden merkeze taşımak ve bu çerçevede başlıca önceliğinin ülkesinin EPB'ye dâhil olmasını sağlamak olduğu; ancak Simitis'in bu vizyonunu uygulamasının zaman alacağı birinci bölümde belirtilmişti. Nitekim PASOK'un yeni lideri, 1996 Ocak ayında Başbakanlığı üstlenir üstlenmez Kardak kriziyle karşı karşıya kaldı.[74]

[74] Kriz, 1995 Aralık ayı sonunda, bir Türk gemisinin Kardak kayalıklarında karaya oturması ve bu kayalıkların Türkiye'ye ait olduğu gerekçesiyle Yunan gemilerinin arama kurtarma çalışmalarını kabul etmemesiyle başladı. Böylelikle, Türkiye ve Yunanistan ilk kez deniz veya hava egemenlik yetki alanları üzerinde değil,

Simitis'in Türkiye'yle krizi askeri tırmanma yerine diplomatik yollarla çözme tercihine rağmen, Yunan komandoları Kardak'a, Türk komandoları yanındaki diğer kayalığa çıkartma yaptılar. Her iki tarafın savaş gemilerinin bölgede mevcudiyetiyle iyice tırmanan krizin çözümü ABD'den geldi. Taraflardan birinin güç kullanımına başvurması halinde buna karşılık vereceğini belirten ABD'nin yoğun baskısı sonucu, başta Yunan tarafı olmak üzere her iki taraf karşılıklı askerlerini geri çekti. Bu gelişmeyle birlikte, Soğuk Savaş dönemindeki Türk-Yunan ihtilaf döngüsünde herhangi bir değişiklik olmadığı, ABD'nin geçmiş krizlerdeki gibi devreye girerek çözüm sağladığı ve AB'nin rolünün bulunmadığı görüldü. Krizin çözümünde başat rol oynayan ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Holbrooke, bu durumu, "Başkan Clinton ve ekibi Atina ve Ankara'yla telefonla temas halindeyken, Avrupalıların kelimenin tam anlamıyla derin uykuya yattığı" şeklinde ifade etti (1999: 403). Diğer yandan, Yunanistan'ın asker çekmesi Simitis hükümetinin kamuoyunda ağır şekilde eleştirilmesine yol açtı. ABD'nin empoze ettiği çözüm sonucunda Yunanistan'ın kendi "egemen topraklarından" bayrağını çekmesiyle birlikte, krizden Türkiye'nin kazançlı çıktığı yorumu yapıldı. ABD mutad olduğu üzere Türk yanlısı olmakla, AB ise krize sessiz kalmakla suçlandı (Clogg, 1997: 266).

AB'nin Türkiye'nin eylemini kınayan bir ortak bildiri yayınlama çabası Birleşik Krallık tarafından veto edildi (Chryssochouu vd., 2000: 197). Ancak, AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu (AP) Yunanistan'la dayanışma sergiledi. Komisyon, 7 Şubat 1996 tarihli açıklamasında, Yunanistan'a tam destek verdi; iki ülke arasında iyi komşuluk

fiilen bir toprak parçası üzerinde hak iddiasıyla karşı karşıya geldi (Clogg, 1997: 267). Bu yeni anlaşmazlığa dair 1.5 ay boyunca Dışişleri Bakanlıkları arasında nota teatisi sürerken, milliyetçi kesimlerin ve medyanın da etkisiyle her iki ülke kamuoyundaki gerginlik arttı. Basına yansımaması halinde iki ülke arasındaki yeni bir hukuki uyuşmazlık konusu olarak diplomatik düzeyde ele alınacak olay, Ocak ayı sonunda, Kilimli/Kalimnos Belediye Başkanının içinde bir din adamının ve gazetecilerin bulunduğu bir kafileyi Yunan bayrağı dikmek üzere Kardak'a göndermesiyle krize dönüştü. Hürriyet Gazetesi ise, Yunan bayrağını söküp Türk bayrağı dikmek üzere kendi gazetecilerini kayalıklara gönderdi. PASOK liderliğine oynayan Savunma Bakanı Arsenis ile Genelkurmay Başkanı, ülkenin çiçeği burnunda Başbakanı Simitis'in onayını almadan donanmayı bölgeye yolladılar (Heraclides, 2010: 135).

ilişkilerinin yeniden tesisi gereğini ve Türkiye'yle Gümrük Birliği'ne dair 6 Mart 1995 tarihli AB Konseyi kararının demokratik ilkelere, uluslararası hukuka ve güç kullanımının tamamen reddine dayalı daha iyi ilişkiler öngördüğünü vurguladı (European Commission, 1996). AP ise, 15 Şubat 1996'da, "Türkiye'nin Birliğin Üye Devletlerinden Birine Karşı Provokatif Eylemleri ve Egemenlik Haklarını Sorgulaması" başlıklı bir karar kabul etti. Kararda, Yunanistan'ın sınırlarının aynı zamanda AB'nin dış sınırlarının bir parçası olduğu belirtilerek, Türkiye'ye uluslararası anlaşmalara uyma ve uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun şekilde barışçıl yöntemlerle çözme çağrısında bulunuldu. Ayrıca, AB ve üye devletlerinin bu krizde ODGP kapsamında etkin bir eylemde bulunmaması eleştirildi (European Parliament, 1996b). Nitekim, AB Bakanlar Konseyi ancak 1996'nın Temmuz ayında konuyla ilgili karar alabildi. Konsey, Türkiye-AB ilişkilerinin uluslararası hukuka, uluslararası anlaşmalara, üye ülkelerin toprak bütünlüklerine ve egemenliklerine saygı temelinde ilerletilmesi gerektiğini belirtti. Sorunların uluslararası hukuk temelinde çözülmesi çağrısına ilaveten, Kardak kayalıkları gibi toprak iddialarından kaynaklanan ihtilafların UAD'ye havale edilmesi gerektiğini ileri sürdü (Council of the EU, 1996).

Kardak kriziyle birlikte Ege'deki uyuşmazlıklar menüsüne aidiyeti belirsiz kayacık ve coğrafi formasyonlar, yani gri alanlar şeklinde yeni bir konu başlığı eklendi. Yunanistan'da Ege'de "Türk revizyonizmi" algısı iyice arttı (Clogg, 2013: 223). Bu algının sonucu, AB bütünleşmesine daha çok sarılma şeklinde tezahür etti. Yunanistan, güvenlik ve savunma alanları dahil, daha güçlü bir ODGP'nin savunucusu oldu (Lavdas, 1997: 254). Amsterdam Antlaşması öncesindeki Hükümetlerarası Konferans'ta AB sınırlarının korunması yönündeki baskısını arttırdı. Ayrıca, Kardak dahil Ege'deki egemenliği tartışmalı coğrafi formasyonları AB'nin doğal alanları korumaya yönelik çevre programı Natura 2000'e dahil ettirmek gibi, teknik programları siyasileştirerek istismar eden taktiklere yöneldi. Bu formasyonların Yunan egemenliğinde olduğunu

dolaylı yollarla tescil etmeye çalışmak suretiyle bu uyuşmazlığı da AB gündemine yüklemiş oldu (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018).[75]

Atina, dış dengeleme yönündeki bu arayışlarına ilaveten iç dengeleme çabalarını da sürdürdü. Kasım 1996'da yeni bir silah modernizasyon projesini başlattı. Kardak krizi sonrasında ve Türkiye'nin açıkladığı on yıllık ve 31 milyar Dolarlık silahlanma programına cevaben, beş yıllık ve 14 milyar Dolarlık program kabul edildi (Dokos, 1999: 256). Oysa, Başbakan Simitis'in temel önceliği olan EPB'ye katılım çabaları açısından bu program son derece zamansız idi. Bilakis, Türkiye'yle daha iyi ilişkiler geliştirmek, PASOK lideri için zorunluluk arzetmekteydi. Yüksek askeri harcamalar Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra da sürdürülmüştü. Pek çok Avrupa ülkesinin askeri bütçelerinde indirime gidilirken, Yunanistan'ın askeri harcamaları artmaktaydı (Kollias vd., 2004: 191). Türkiye'nin askeri harcamalarının dengelenmesi ihtiyacı, Yunan ekonomisine ağır bir yük getirmekte, ekonomik büyümeye dolaylı engel teşkil etmekte, dış borcun ve bütçe açığının temel nedenlerinden birini oluşturmaktaydı. Türkiye'yle ilişkilerde olumlu bir atmosferin tesisi, askeri harcamaları kısarak Maastricht kriterlerinin yerine getirilmesine imkân tanıyabilirdi. Aksi takdirde, ülkenin bu kriterleri karşılamasının imkânı yoktu. Bunun en iyi yolu da angajman ve işbirliği politikasına geçiş yönünde stratejik bir değişiklik yapmak ve Türkiye'yi AB'ye bağlamaktı. Zira, o güne kadar izlenen Türkiye-AET/AB ilişkilerinin gelişimini engelleme politikası istenen sonuçları vermemişti.

Esasen, gerek Simitis gerek Türkiye Başbakanı Mesut Yılmaz Kardak krizi sonrasında ilişkileri geliştirmek arzusundaydı. Ancak, ne krizden kamuoyunun yoğun eleştirisiyle çıkan Simitis, Haziran ayındaki PASOK Kongresi öncesinde bu yönde bir açılım yapacak konumdaydı ne de kamuoyları henüz çözüme hazırdı. Simitis'in Dışişleri

[75] Yunanistan, çevre konularını bile güvenlikleştirmeye tabi kılarak Ege'deki ulusal tezlerini güçlendirmek için AB imkanlarından istifade etme ve fiili durum yaratma çabalarını sonraki yıllarda da sürdürecektir. Nitekim, 2018'de "Natura" programına dair kabul ettiği 4519 sayılı Kanunun kapsamına bu bölgeleri de dahil edecekti (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018).

Bakan Yardımcılığına getirdiği Christos Rozakis Türkiye'yle ilişkileri düzeltmek istedi; bunun için Türkiye'nin AB adaylığını desteklemeyi, ekonomik ilişkileri geliştirmeyi, güven artırıcı önlem olarak Ege'de askeri uçuşlarda moratoryum ilanını ve karasularının 12 mile çıkarılmasından imtina etmeyi içeren bir öneriler paketini gündeme getirdi (Heraclides, 2010: 138). Ancak Rozakis, Dışişleri Bakanı Theodoros Pangalos ve Savunma Bakanı Akis Tsochatzopoulos gibi PASOK içerisindeki şahinler dahil çeşitli kesimlerden gördüğü tepki karşısında 1997'de Dışişleri Bakan Yardımcılığı görevinden istifa etmek durumunda kaldı (Fırat, 2006: 266).

Bir yandan "Türk tehdidi" algısı Atina'yı Avrupalılaşmaya daha fazla sarılmaya iterken, diğer yandan ikili ilişkilerde yaşanan gerginlikler, Simitis'in Avrupalılaşma çabalarını tehlikeye atmayı 1997'de de sürdürdü. GKRY'nin 1997 yılı başında RF'den S-300 füzeleri alacağını açıklaması yeni bir askeri krizi tetikledi. Heraclides, GKRY'yi bu hususta teşvik edenin PASOK'un içindeki şahinlerden Savunma Bakanı Arsenis olduğunu ve bunu Başbakan Simitis'le istişare etmeden yaptığını belirtmektedir (2010:139). Türk Dışişleri Bakanı Tansu Çiller, menzili Türkiye topraklarına uzanan bu füzelerin Ada'da konuşlandırılmaları halinde vurulacaklarını açıkladı (Milliyet, 11.01.1997). 1994 tarihli Yunanistan-GKRY Ortak Savunma Doktrini ışığında Yunanistan, herhangi bir saldırı durumunda GKRY'nin yardımına koşmak zorundaydı. Türkiye'nin askeri üstünlüğü bir yana, Yunanistan'ın gerek AB içerisinde düzeltmeye çalıştığı imajına gerek Simitis'in ana hedefi olan EPB'ye katılım çabalarına olası bir çatışmadan daha öldürücü bir darbe olamazdı. Kriz, sözkonusu satın alımdan memnun olmayan ABD'nin arabuluculuğuyla aşıldı. Ancak bu kez, AB de ilk kez devreye girerek, adaylık süreci üzerinden GKRY'ye baskı yaptı (Fırat, 2002: 61; Iatrides, 2003: 105; Heraclides, 2010: 140). Sonuçta Simitis, uzun müzakerelerden sonra GKRY Başkanı Klerides'i S-300'lerin Girit'te konuşlandırılmasına ikna etti. Böylelikle, Anadolu Yarımadası füzelerin menzilinde bulunmayacaktı.

1997 yılında AB'nin Türk-Yunan sorunlarında aktör olmaya başladığını düşündürtecek bir diğer gelişme, Nisan ayında AB Dönem Başkanı Hollanda'nın Ege sorunlarının çözümü için önerilerde bulunacak bir Akil Adamlar Komitesi kurulması önerisinin kabul edilmesi ve ikili sorunların çözümüne dair bir uzmanlar komitesi görevlendirilmesiydi. Sürecin ilk aşaması, tarafların Hollanda üzerinden karşılıklı not teatisi şeklinde yürütüldü (Heraclides, 2010: 138). Bu yöntemin benimsenmesinde, bir yandan PASOK içerisinden ve kamuoyundan muhalefet nedeniyle sürece dair çok iştiyaklı ol(a)mayan, resmi tutumundan taviz veriyor görünümüne bürünmek istemeyen, diğer yandan AB'ye karşı diyalogdan kaçınan taraf olarak görünmekten de imtina eden Yunan tarafının tercihleri etkiliydi. Ancak, Akil Adamlar sürecinin öncülüğü AB'den geldiği gibi, sonu da yine AB tarafından getirilecekti. 12-13 Aralık 1997 tarihli AB Lüksemburg Zirvesi sonuçları ışığında, komite ilk toplantısını dahi gerçekleştiremedi. Zirve sonrası AB'yle her türlü siyasi diyaloğu askıya alan Türk tarafı, komitenin AB'siz, yalnızca iki ülke arasında işlemesini istedi (Vathakou, 2009: 137). Bu fikrin Yunan tarafınca olumlu karşılanmaması sonucunda komite faaliyete geçemedi (Vathakou, 2009: 137).[76]

AB Devlet ve Hükümet Başkanları Lüksemburg Zirvesi'nde, Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmezken, on Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesiyle (MDAÜ) ve GKRY'yle Mart 1998 itibariyle katılım müzakerelere başlama kararı alındı. Türkiye'nin ise katılıma ehil olduğu, diğer ülkelerle aynı kriterler ışığında değerlendirileceği, siyasi ve ekonomik koşulların henüz yerine getirilmemiş olduğu, ancak Türkiye'nin katılıma hazırlanmasına yönelik bir Avrupa Stratejisi'nin uygulanacağı belirtildi. Sözkonusu strateji, Gümrük

[76] AB'nin çabaları başarısızlıkla sonuçlanırken, Türk-Yunan sorunlarının çözümüne dair başarılı bir girişim 1997 Temmuz ayında tekrar ABD'den gelmişti. Madrid'deki NATO Zirvesi marjında, iki ülke arasında sorunları barışçı yollardan çözme konusunda mutabakata varıldı. 8 Temmuz 1997'de, Cumhurbaşkanı Demirel ve Başbakan Simitis tarafından imzalanan ve Madrid Bildirisi olarak bilinen Türk-Yunan İlişkilerine Dair Ortak Bildiri'de karşılıklı egemenliğe, Ege'deki meşru, hayati çıkarlara ve endişelere, uluslararası hukuk ilkelerine ve uluslararası anlaşmalara karşılıklı saygı, tek taraflı eylemlerden sakınılması taahhüdü ve anlaşmazlıkların ortak rızaya dayanarak ve kuvvet kullanımı veya kuvvet tehdidi olmadan barışçı yollarla çözümü hususları kayda geçirildi (Cem, 2004: 89).

Birliği'nin geliştirilmesi, mali işbirliği, müktesebat uyumu, bazı AB programlarına iştirak, 1998 Mart ayında tesis edilecek ve Birlik üyeleri ile üyelik başvurusu yapan üye ülkeleri biraraya getirecek Avrupa Konferansı mekanizmasına davet gibi unsurlardan oluşmaktaydı (European Council, 1997).

Lüksemburg Zirvesi'nde, ayrıca, Türkiye'nin AB'yle bağlarını güçlendirmesinin yolunun siyasi ve ekonomik reformlardan geçtiği, bu reformlar arasında insan hakları standart ve uygulamalarının AB'yle uyumlaştırılması, azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunması, Yunanistan ve Türkiye arasında tatminkar ve istikrarlı ilişkilerin tesisi, uyuşmazlıkların UAD dahil hukuki süreç kapsamında çözülmesi ve Kıbrıs'ta BM şemsiyesi altında ve ilgili BM Güvenlik Konseyi kararları temelinde yürütülen siyasi çözüm müzakerelerinin desteklenmesi hususları da yeraldı (European Council, 1997). Dolayısıyla, tüm aday ülkelere yönelik Kopenhag siyasi kriterlerine[77] ilave olarak, Ege ve Kıbrıs sorunları ilk kez Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin önüne kondu. Bu gelişmenin arkasında Yunanistan yeralmaktaydı.

Simitis, Lüksemburg Zirvesi sırasında, "başta insan hakları konusunda olmak üzere AB kurallarıyla oynadığı takdirde, Türkiye'yi AB üyeliğinden dışlamak gibi bir niyetinin olmadığını" belirtti (Clogg, 2013: 229). Kavakas, Simitis'in bu tutumunu sosyalleşme ve öğrenme yoluyla Avrupalılaşmaya örnek olarak göstermektedir (2000: 148-149). Nitekim, Atina Zirvede AB tutumunu veto etmek yerine etkileme ve şekillendirme yoluna başvurdu. Türkiye'nin aday ülke olmasına engel olmadı, ancak bunu koşullandıracak bir ortak tutum benimsenmesi için çaba harcadı ve başarılı oldu. Türkiye'nin adaylığının neden ve nasıl koşullandırılması gerektiği konusunda diğer

[77] AB Konseyi, 22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterleri belirledi. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi şeklinde üç başlık altında toplandı. Siyasi kriterler, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarını güvence altına alan kurumların varlığından oluşmaktaydı (European Council, 1993: 13).

üyeleri ikna suretiyle istediği koşulları metne sokabildi (Kavakas, 2000: 149). Georgiades de benzer şekilde ve koşulluluğa atıfla, Lüksemburg Zirvesi sonuçlarının, Yunanistan'ın Türkiye konusundaki AB ortak stratejisinin oluşumuna ilk kez önemli bir katkı sunmasına örnek olduğunu belirtmektedir (2000: 427). Bu bakımdan, Zirve Sonuçlarının şekillendirilmesini, Yunanistan'ın ulusal yansıtma bağlamında Avrupalılaşmasının önemli bir kilometre taşı olarak değerlendirmek mümkündür.

Türkiye, aday statüsünü alamadığı Lüksemburg Zirvesi'ne tepki olarak AB'yle siyasi diyaloğunu askıya aldı. Bu karar insan hakları, Türk-Yunan ilişkileri, Kıbrıs sorunu gibi konuları AB'yle ele almamayı içeriyordu. Türkiye ile Yunanistan arasında AB'nin girişimiyle kurulan Akil Adamlar Komitesi bu nedenden faaliyete geçemedi. Dolayısıyla, her ne kadar Yunanistan açısından bir başarı olarak takdim edilse de, esasında Lüksemburg Zirvesi kısa vadede arzu edilenin tersi etki de yaptı. Türkiye'ye koşullu bir ödül olarak aday statüsü vermeyerek AB (ve dolayısıyla Yunanistan), Ankara üzerindeki manivelasını geçici bir süreliğine kaybetti. AB'nin koşulluluk gücü, genel olarak ve Türk-Yunan ilişkileri özelinde etkisiz hale geldi. Bu durum strateji değişikliğini zorunlu kıldı. Türkiye'nin AB'ye yeniden angaje edilmesi ihtiyacını hisseden AB Dönem Başkanı Almanya başta olmak üzere bazı üye ülkeler, Türkiye'ye yönelik açılımlarda bulunmaya çalıştı. Ancak, adaylık statüsünün tescili için Almanya'nın öncülüğündeki bu çabalar, AB'nin 3-4 Haziran 1999 tarihli Köln Zirvesi'nde Yunanistan tarafından bir kez daha veto edildi (Baykal&Arat, 2000: 350; Cem, 2004: 121).

2) 1999 Helsinki Zirvesi: Avrupalılaşmanın Doruğu

Yunanistan ve Türkiye arasında 1999'da yaşanacak yakınlaşmanın taşları, 1998'ten itibaren döşenmeye başlanmıştı. İki ülke, Haziran 1998'de, NATO Genel Sekreteri Javier Solana'nın girişimleri sonucunda 1988 tarihli GAÖ Mutabakat Muhtırasının tümüyle uygulanması konusunda anlaştılar (NATO, 1998). Ancak, ikili

ilişkilerde ezber bozucu adımlar atabilmek için yeni bir kriz ve akabinde yeni bir diyalog süreci gerekecekti.

1999'a kadar gerilimli bir şekilde devam eden Türk-Yunan ilişkilerinde, 1999 Şubat ayındaki Öcalan krizi en düşük seviyeyi oluşturdu. Yunanistan'ın PKK'ya sağladığı eğitim, lojistik, mali ve siyasi destek, 1998'de Atina'da ofis açmasına izin vermeye kadar varmıştı. Ancak, o güne kadar PKK terör örgütüyle bağlantıları konusundaki ithamları sürekli reddeden Yunanistan, bu kez "suçüstü" yakalandı (Cem, 2004: 110-111, 118). PKK lideri Abdullah Öcalan, üzerinde taşıdığı GKRY pasaportuyla Yunanistan'ın Nairobi Büyükelçiliği'nden ayrılırken Türk özel harekât birimlerince teslim alındı.

Bu kriz, Simitis'in AB içerisinde düzeltmeye çalıştığı Yunan imajına büyük bir darbe oldu.[78] Her ne kadar Öcalan krizi ülkeyi uluslararası alanda zor durumda bıraksa da Simitis, istemeden önünde bulduğu bu krizi iç ve dış politikada istediği değişiklikleri hayata geçirmek için fırsata çevirmeyi ve başbakan olarak konumunu pekiştirmeyi başardı. Devlet, hükümet ve parti içerisindeki eski ekol, milliyetçi ekibi tasfiye etti (Tayfur, 2003: 136-137; Fırat, 2000b: 477). Öcalan fiyaskosunun faturası İçişleri, Kamu Düzeni ve Dışişleri Bakanları ile İstihbarat Servisi Başkanına çıkarıldı. Dışişleri Bakanı Pangalos'un yerine Bakan Yardımcısı Yorgos Papandreou'nun getirilmesi, dış politikada milliyetçi unsurların bertarafını, AB ve reform yanlısı güçlerin etkinlik kazanmasını ve Türkiye'yle ilişkilerde sıfır toplamlı oyun anlayışından sıyrılınmasını simgelemekteydi (Kalpadakis&Sotiropoulos, 2007: 56, 60). Bu nedenle Triantaphyllou, Öcalan krizini

[78] PASOK liderinin bu süreçte başbakan olarak devlet aygıtına ne kadar hakim olduğu, bu operasyondan haberi olup olmadığı ve ne ölçüde rol aldığı konusunda farklı açıklamalar bulunmakla birlikte, her halükârda bu operasyonu benimsemediği görülmektedir (Fırat, 2002: 64-54; Fırat, 2006: 274; Cem, 2004: 115, 117). Simitis'in Öcalan'ın derin devlet unsurları tarafından Minsk'ten getirilerek ülkeye gizlice yasadışı şekilde sokulmasından önceden haberdar olmadığı, bunu öğrendiğinde ise terör örgütü liderinden bir an önce kurtulmak istediği anlaşılmaktadır. İstemeden bu krizle karşı karşıya kalan hükümetin, emekli bir asker tarafından özel bir uçakla ve gizlice Yunanistan'a sokulan Öcalan'a iltica hakkı tanımayarak ülkeyi terketmeye zorlaması, buna işaret etmektedir (Clogg, 2013: 230).

Yunan dış politikasında Simitis'le birlikte başlayan paradigma değişiminin tamamlandığı nokta olarak tanımlamaktadır (2001: 77). Papandreou'nun Dışişleri Bakanlığı görevini üstlenmesinden yalnızca birkaç ay sonra başlayan Türkiye'yle yakınlaşma süreci, Yunan dış politikasındaki bu dönüşümün en canlı örneğiydi.

Pangalos'un yerine Dışişleri Bakanlığı görevine getirilen Yorgos Papandreou, babası Andreas Papandreou'dan farklı bir dış politika tarzına sahipti. Oğul Papandreou'nun yönetimi altında Yunan diplomasisinin tarzı ve tonu daha uyumlu ve yapıcı bir niteliğe büründü (Iatrides, 2003: 104). "Retoriğe ve simgelere dayalı, milliyetçi, şekilci, kimi zaman dar görüşlü ve popülist bir dış politikadan daha pragmatik, sorun çözücü ve konuların esasına odaklanan bir dış politikaya" dönüşüm gerçekleşti (Ioakimidis, 2000: 365).

Dolayısıyla, kriz Simitis'e Türkiye'yle ilişkilere yeni bir soluk getirme hedefini hayata geçirme ve ülkesinin Soğuk Savaş sonrası uluslararası ortama uyumunu sağlama hedefi doğrultusunda 1997'den itibaren altyapısını kademeli olarak hazırladığı yakınlaşma sürecini uygulama imkanı tanıdı (Fırat, 2006: 271-272). Nitekim bu değişiklik, Türk tarafının ikili ilişkileri geliştirmeye yönelik açılımının bu kez Yunan tarafında da karşılık bulmasıyla sonuçlandı. Papandreou, Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in işbirliği önerilerini 25 Haziran 1999 tarihinde kabul etti. Ticaret, çevre, turizm, kültür, bölgesel işbirliği, terörizm, örgütlü suç, uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı göçle mücadele gibi düşük öncelikli politika alanlarında tesis edilen beş çalışma grubu arasında ilk tur temaslar Temmuz ayında gerçekleştirildi (Cem, 2004: 123, 126-127). Ağustos ve Eylül aylarında iki ülkede yaşanan depremler sonucu sürece kamuoyunun desteğinin de sağlanmasıyla birlikte Türk-Yunan yakınlaşma süreci başladı.

Türkiye ve Yunanistan arasında Köln'deki AB Zirvesi'nin akabinde başlayan bu yakınlaşma, Türkiye-AB ilişkilerine de yansıdı. 1981'de AET'ye katılımından bu yana Türkiye'nin Avrupa yönelimine set çekmeye çalışan Yunanistan, artık onu tecrit yerine

AB'yle artan şekilde angaje etmeye yöneldi. Papandreou, 1999 Aralık ayında Helsinki Zirvesi'nin hemen öncesinde yayınladığı ve Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesini savunan makalesinde, Türkiye'nin "sanal değil, gerçek bir aday" olmasını istediğini ifade etti (1999). Ancak, Yunanistan'ın 10-11 Aralık 1999'da Helsinki'de gerçekleştirilen AB Zirvesi'nde Türkiye'nin AB üyeliğine adaylığına vetosunu kaldırması ve yeşil ışık yakması karşılıksız değildi. Ege ve Kıbrıs konularında koşullara bağlıydı. Tıpkı Lüksemburg Zirvesi'nde olduğu gibi, Ege'de "revizyonizme" son vermeye ve Kıbrıs sorununun çözümüne matuf bu koşullar, AB Zirvesi Sonuç Bildirisi'nin 4., 9. ve 12. maddelerine dahil edildi.

4. madde[79] ilk okumada tüm aday ülkeler için ihtilafların barışçı yollarla çözümüne dair genel bir ilkeler rehberi gibi görünmekteydi. Ancak, bu paragrafın, Yunanistan'ın Ege sorunlarının çözümünde ikili müzakereler yerine yargı yoluna gitme yönündeki geleneksel tercihi doğrultusunda, Türkiye düşünülerek Sonuç Bildirisi'ne eklendiği bilinmektedir. Bu tercih ve yargı yolu, Helsinki Zirvesi'nde Lüksemburg Zirvesi'ndekinden daha somut biçimde ve ilk kez konunun yeniden değerlendirileceği bir tarih de telaffuz edilmek suretiyle kayda geçirildi.

Zirve Sonuçlarının 9. maddesi[80] de tam olarak Yunanistan'ın bir taşla iki kuş vurmaya çalışan Kıbrıs politikasını yansıtır nitelikteydi. Atina, stratejik bir hamleyle

[79] "Aday devletler… Avrupa Birliği'nin Antlaşmalarda ifade edilen değerlerini ve amaçlarını paylaşmalıdırlar. Bu bakımdan, AB Konseyi, anlaşmazlıkların BM Şartı'na uygun olarak barışçı yoldan çözümlenmesi ilkesini vurgular ve aday devletleri süregiden sınır anlaşmazlıklarını ve ilgili diğer meseleleri çözmek için her türlü gayreti göstermeye davet eder. Bunda başarılı olunamadığı takdirde, anlaşmazlığı makul bir süre içinde Uluslararası Adalet Divanı'na götürmelidirler. AB Konseyi, süregiden anlaşmazlıklara ilişkin durumu, özellikle üyelik süreci üzerindeki yansımalarıyla ilgili olarak ve en geç 2004 yılı sonuna kadar Uluslararası Adalet Divanı yoluyla çözüme bağlanmalarını teşvik etmek amacıyla gözden geçirecektir." (European Council, 1999)

[80] "9(a) AB Konseyi, 3 Aralık 1999 tarihinde New York'ta Kıbrıs meselesinin kapsamlı çözümüne yönelik olarak başlatılan görüşmeleri memnunlukla karşılar ve Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri'nin bu süreci başarıyla sonuçlandırma yönündeki gayretlerine güçlü desteğini ifade eder.
(b) AB Konseyi, siyasi bir çözümün Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımını kolaylaştıracağının altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konsey'in üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda Konsey, tüm ilgili faktörleri dikkate alacaktır." (European Council, 1999)

1990'ların ortalarından itibaren GKRY'nin üyeliği konusunu AB'nin MDAÜ Genişleme süreciyle bağlantılandırmayı ve bu genişleme paketinin içerisine katmayı başarmış, böylece bir yandan GKRY'nin katılımını güvence altına alırken, diğer yandan da Kıbrıs sorununu AB genişlemesi yoluyla çözmeyi denemişti. Fransa, Almanya, İtalya ve Hollanda gibi üye ülkeler süreç içerisinde GKRY'nin Kıbrıs sorunu çözülmeden katılımına dair çekincelerini dile getirmiş, çözümü önkoşul kılmaya çalışmıştı. Ancak, Atina'nın bu çekincelere cevabı tüm genişleme sürecini veto etme tehdidi şeklinde oldu (Mc Donald, 2001: 133; Nicolaidis, 2001: 250; Heraclides, 2010: 138). MDAÜ'leri kapsayan ve dolayısıyla Avrupa'nın Soğuk Savaş sonrasında yeniden birleşmesi anlamına gelen bu tarihi genişleme paketine Almanya başta olmak üzere üye devletlerce atfedilen önem, Yunanistan'ın bu tehdidine boyun eğmelerine yol açtı.

Atina, 9(b) paragrafının Sonuç Bildirisi'ne dahil edilmesiyle birlikte yalnızca bu çekinceleri aşmakla kalmadı. Aynı zamanda, GKRY'ye karşı siyasi koşulluluğun da önüne geçti ve GKRY'nin Kıbrıs sorununa siyasi bir çözüm bulunmasa dahi AB'ye katılımını güvence altına aldı. Diğer yandan, Türkiye'nin adaylık yolunun önünü açarak Kıbrıs sorununun çözümü için Ankara'ya baskı ve/ya teşvikte bulunmaya da olanak sağladı. Bundan sonraki dönemde, Kıbrıs sorununun çözümü AB'ye katılım sürecinde yalnızca Türkiye'nin önüne çıkarılacak bir koşul olacaktı.

12. maddede ise, insan hakları ile 4 ve 9(a) sayılı paragraflarda belirtilen konular başta olmak üzere, Türkiye'nin üyeliğin siyasi kriterlerini karşılama yönünde ilerlemesi gereği kayda geçirildi. Türkiye'nin itirazı üzerine, AB Dönem Başkanı Finlandiya Başbakanı Lipponen Başbakan Ecevit'e bir mektup göndererek 4., 9. ve 12. maddelerdeki hususların Kopenhag kriterleriyle bir ilgisi bulunmadığını, ilave yeni bir koşul olmadığını tasrih etti (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2003). Sözkonusu maddelerin siyasi diyaloğun bir parçası olduğu anlayışı teyid edildi. Muğlak biçimde kaleme alınan bu paragraflardan UAD'ye başvurunun veya Kıbrıs'ta siyasi çözümün katılım müzakerelerine başlamak

için bir önkoşul olduğu anlamını otomatik olarak çıkarmak mümkün değildir. Öte yandan, Nicolaidis'in işaret ettiği üzere, bu paragraflar hukuki olmasa da siyasi açıdan açık bir mesaj niteliği taşımaktadır (2001: 266-267). Nitekim, sözkonusu paragrafları Türkiye için Kopenhag kriterlerine ilave koşullar olarak yorumlayan ve bunu Yunanistan'ın başarısına bağlayan pek çok akademisyen bulunmaktadır (Economides, 2005: 19; Tsakonas, 2009: 113; Ifantis, 2009:123). Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirisi, bu bakımdan, ulusal yansıtma şeklinde Avrupalılaşmanın nişanesini teşkil etmektedir.

3) Dönüşümün Nedenleri

Yunanistan'ın bu başarısı, Türkiye'nin Avrupa yönelimine dair tutumundaki stratejik değişimin bir sonucuydu. Bu dönüşüm, iki ülke arasındaki yakınlaşma süreciyle taçlandırıldı ve sürecin ileriye taşınması için itici gücü teşkil etti. Bunun, Yunan dış politika paradigmalarında gerçek anlamda bir başkalaşım mı yoksa stratejik bir revizyondan ibaret mi olduğunu anlayabilmek için nedenlerini ve ne şekilde gerçekleştiğini irdelemek gerekmektedir.

a. Sosyalleşmeyle Birlikte Öğrenilen Ulusal Yansıtma

Yunanistan'ın Türkiye politikasındaki değişikliği tetikleyen, Simitis hükümetinin başlıca önceliği olan EPB'ydi. Avro bölgesine girmek isteyen reformcu hükümet, savunma harcamalarının kısılması ve bunun için Türkiye'yle ilişkilerde yeni bir sayfa açılması gereğinin bilincindeydi. Bu nedenle Yunanistan, 1990'ların ortasından itibaren askeri harcamalarını arttırmak yerine Türkiye'yi diplomatik manevralarla dışarıdan dengeleme yöntemine daha fazla ağırlık vermeye, bu çerçevede elindeki "AB kartını" giderek daha fazla kullanmaya başladı (Dokos, 2003: 42,44,54).

O güne dek Türkiye-AET/AB ilişkilerinin gelişmesini engellemek için veto kullanmaktan çekinmeyen Atina, diğer üye ülkeler için son derece elverişli bir günah keçisi hizmeti görmekteydi. Ancak, Topluluk/Birlik içerisinde sosyalleşme sürecine tabi olan Yunan dış politika belirleyicileri, zaman içerisinde, "Yunan çıkarlarını teşvik

etmenin en iyi yolunun onları AB'nin çıkarları olarak göstermek olduğunu" öğrenmeye ve Yunan ulusal çıkarlarının AB eliyle korunması ve ilerletilmesi yaklaşımını uygulamaya yöneldi (Kavakas, 2000: 148; Nicolaidis, 2001: 251). Bu durum, aslında, Yunanistan'ın 1990'lardan itibaren AB içerisinde pasif kurumsalcılıktan aktif kurumsal mantığa evrilen dış politika yaklaşımının "ulusal konu" niteliğindeki Türkiye dosyasına da teşmilini simgeliyordu. Dolayısıyla, Avrupalılaşma bu ulusal dosyada da tezahür etmeye başlamıştı. 1999 Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirisine Yunanistan'ın talebi üzerine eklenen 4 ve 9(b) sayılı paragraflar, bunun en iyi kanıtıydı. Grigoriadis, Helsinki Zirvesi'ni, "Yunan tavizi olarak görülenlerin …. aslında Yunan stratejik çıkarlarına uyduğu parlak bir taktiksel hareket" olarak değerlendirmektedir (2008: 157).

Nicolaidis, bu değişimi, "veto politikalarından çıkar politikalarına geçiş" olarak tanımlamaktadır (2001: 253). Yunanistan'ın geçmiş dönemlerde veto gücünü istismar etmesi, AB içerisindeki etkisini ortadan kaldırmış ve karar alma süreçlerinde marjinalize olmasına yol açmıştı (Kavakas, 2001: 49-50). Pozitif koşulluluğa yönelmesi ise, Birlik içerisindeki gücünü arttırdı. Veto gücü yerine "yapıcı" pazarlık gücünü vurgular hale gelen Atina, Türkiye-AB ilişkilerinin gündemini yönlendirmeye başladı. Kavakas, bir üye ülkenin etkisini belirlemede büyüklüğünün her zaman ana etken olmayabileceğini, Yunanistan'ın buna örnek teşkil ettiğini belirtmektedir (2001: 3, 113, 171). AB içerisinde orta büyüklükte bir üye olan Yunanistan'ın Türkiye-AB ilişkileri üzerindeki etkisi de her zaman için Birlik içerisindeki güç dağılımındaki konumunun ötesinde olmuştur. Bu bakımdan kendi yeteneğinin ötesinde bir performans sergilemektedir. Nitekim Atina, koşulluluk sayesinde Türkiye'yle ikili düzeydeki ulusal sorunlarını Avrupalılaştırdı ve takibini AB'nin bir görevi haline dönüştürdü. Böylelikle, Türk-Yunan ilişkileri, ikili düzeyden çok taraflı AB düzeyine taşınarak, Türkiye-AB ilişkileri manzumesinin bir parçası oldu.

Bu yeni anlayışla birlikte AB, Yunan hükümetinin Türk devletinin davranışlarını değiştirme çabalarında başlıca politika aracı haline geldi. Sözkonusu dönemde, Brüksel'in Ege'de ve diğer ikili sorunlarda Türkiye'nin tutumunu şekillendirmede ve/ya değiştirmede oynayabileceği role dair yeni bir algı oluşmuştu. Birliğin, yumuşak gücüyle, katılıma hevesli Türkiye üzerinde dönüştürücü olacağı ve ikili sorunların çözümünde fayda sağlayacağı düşünülüyordu (Economides, 2014: 70). Pek çok Yunan bilim insanı, bu açılardan Türkiye'nin Avrupa yöneliminin güçlü şekilde desteklenmesi gerektiği inancındaydı (Couloumbis, 2000; Keridis, 2001a; Grigoriadis, 2008; Georgiades, 2000; Theodoropoulos, 2003).

AB üyeliği, Yunanistan'ın kendi yumuşak gücünün bir unsuruydu ve Atina elindeki stratejik araçları bu unsurdan çok iyi ve yerinde faydalanmakta kullanıyordu. AB üyeliği, Yunanistan'ın AB-dışı bir aktör olan Türkiye'ye karşı konumunu güçlendirmişti. Bu açıdan Türkiye'yi kendi avantajlı olduğu AB minderine çekme çabası mantıklı bir hareketti.

Yunanistan, ODGP'ye intibak sağlamak yerine, kendi ulusal konularını veya ODGP jargonuyla söylenecek olursa "*domaine resérvé*" niteliği taşıyan dosyalarını AB gündemine taşımayı başardı. Dolayısıyla, Yunanistan'ın Türkiye politikasında Avrupalılaşma, kendi gündemini AB düzeyine "yükleme" şeklinde tezahür etti. Yükleme, Atina'nın dış dengeleme çabalarının temel unsurunu oluşturur hale geldi. Kendi ulusal çıkarlarını, önceliklerini ve hedeflerini, AB düzleminde de kabul ettirerek Birliğin Türkiye politikasını şekillendirmede başarılı oldu.

Bu açıdan, 1999'da Yunan dış politika önceliklerinde gerçek bir dönüşümden ziyade, bu hedeflere ulaşmada izlenecek strateji değişikliğinden bahsetmek daha doğru olacaktır. Tsardanidis ve Stavridis, "ulusal konular"ın gerçek anlamda Avrupalılaşmanın dışında kaldığını, bu konularda özden ziyade biçim değişikliği görülebileceğini,

dolayısıyla yalnızca taktiksel bir değişiklikten söz edilebileceğini ileri sürmektedirler (2005: 231).

Bu değişiklik, koşulluluğun uygulanış şeklinde görülmektedir. Atina, 1981'den bu yana, Türkiye-AET/AB ilişkilerinde koşulluluğu uygulamaktadır. Koşulluluk, o günden beri Yunanistan'ın ana aracı olmayı sürdürmekle birlikte, kullanım şekli zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. "Koşullu yaptırımlardan" zaman içerisinde "koşullu ödüllere" doğru bir kayma yaşanmıştır (Couloumbis, 2003: 34, 36). Heraclides, bu yeni politikayı, "havucu öncelerken değneği de elden bırakmayan" ılımlı gerçekçilik olarak tanımlamaktadır (2002: 320). Koşullu yaptırımların, yani Türkiye-AET/AB ilişkilerinin gelişimini engellemenin arzu edilen sonucu vermediğini, Türkiye'nin davranışlarını değiştirmesine yol açmadığını idrak eden Atina, Türkiye'nin tam üyelik için bekleme odasına alınmasına izin vermek suretiyle bu ülke üzerinde katılımın gerçekleşmesine kadar daha fazla manivelaya sahip hale geldi. Katılım süreci ne kadar uzun sürerse, Yunanistan'ın Türkiye'yi etkileme şansı da o kadar fazla olacaktı. Dolayısıyla, bu sürecin devamının, Yunanistan'ın koşulluluk manivelasını sürdürmesi bakımından en iyi senaryoyu teşkil ettiğini ileri sürmek mümkündür.

> *"…Türkiye'nin, AB'ye doğru ilerledikçe, Topluluk müktesebatına uyumu ikili ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunacaktır. Bu gerekçeyle Yunanistan, … -elbette tüm hükümlerin ve koşulların önceden karşılanmış olacağı anlayışıyla- Türkiye'nin AB'ye tam katılım perspektifini desteklemiştir."*
>
> (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2008)

Yukarıdaki alıntıdan da görüleceği üzere, Yunanistan'ın stratejisi, Türkiye'yi "koşullu ödüllerle birlikte angaje etmeye" dönüştü. Kavakas, ODGP'yi bloke etmek yerine, ortak AB çıkarlarını teşvik edecek şekilde "yapıcı katılım" sağlamanın, Yunanistan'ın Birlik içindeki ve dışındaki imajını ve etkisini de geliştirdiğini belirtmektedir (2001: 7, 43, 83). Yunanistan, 1980'lerde Türkiye'yle ilgili her türlü

konuda, kendi egemenliğine tehdit oluşturduğu iddiasından başka herhangi bir gerekçe göstermeksizin veto gücünü kullandı. 1990'ların sonundan itibaren ise, Türkiye'ye uygulanacak koşullar üzerinde AB içerisinde oydaşma sağlamaya başladı (Kavakas, 2001: 159).

Yunanistan, buna paralel olarak, GKRY'nin AB'ye katılım sürecini de Kıbrıs sorununun çözümü için bir fırsat olarak destekledi. Bunun mümkün olamayacağı anlaşıldığında ise, içerisinde GKRY'nin yeralmayacağı bir Genişlemeyi kabul etmeyeceğini net bir şekilde ortaya koydu ve bu veto tehdidini GKRY'nin Birliğe fiilen katılımının gerçekleştiği güne kadar muhafaza etti. Yunanistan'ın 2003 yılının ilk yarısında üstlendiği AB Dönem Başkanlığının öncelikleri arasında, GKRY dahil olmak üzere adaylarla müzakerelerin tamamlanması ve katılım anlaşmalarının imzalanması da yeraldı. Dönemin Meclis Başkanı Apostolos Kaklamanis, 2003 tarihli bir makalesinde, tüm müzakere fasıllarını başarıyla kapatan ilk aday ülke olan GKRY'nin dahil edilmemesi halinde, diğer aday ülkelerin katılım anlaşmalarından hiçbirinin Yunan Parlamentosu'nca onaylanmayacağını net bir şekilde ifade etti (2003: 3). Sonuç olarak, AB'ye aday on ülkenin Birliğe katılımlarına dair anlaşma, 16 Nisan 2003 tarihinde Atina'da imzalandı. Ancak Yunanistan, veto kozunu elinde tutmak amacıyla antlaşmayı en son onaylayan ülkelerden biri oldu. Yunan Parlamentosu, 10 Şubat 2004'te antlaşmayı onayladı (Euractiv, 12.02.2004). Sözkonusu on ülkenin katılımı ise, 1 Mayıs 2004 tarihi itibariyle gerçekleşti.

Yunanistan'ın GKRY'nin katılımını bu denli teşvik etmesinin ana sebebi, Doğu Akdeniz'deki güç dengesi(zliği)nde kendi lehine bir gelişme yaratmaktı. AB üyeliğinin kendisine verdiği kaldıracın aynısını GKRY'ye de sağlamak suretiyle Birlik içerisinde Türkiye'ye karşı baskıyı da arttıracaktı. Yunanistan'ın bu açıdan 1980'lerde ve 90'larda yürüttüğü rolü, bundan sonra GKRY üstlenecekti. Dolayısıyla, Yunanistan'ın Kıbrıs sorunu bağlamında da üç aşamalı ve başarılı bir ulusal yansıtma taktiği izlediğini

söylemek mümkündür: Konuyu AB'nin gündemine taşımak, Kıbrıslı Rumların Birliğe katılımının bayraktarlığını yapmak ve bunu sağladıktan sonra Türkiye konusunu Kıbrıslı Rumlara bırakmak.

Türkiye'nin AB'ye katılımına karşı olan bazı büyük AB ülkeleri, GKRY'nin katılımıyla birlikte bu süreci engellemede arkasına saklanabilecekleri yeni ve iştiyaklı bir üye bulmuş oldular. Böylelikle, Yunanistan'ın uzun bir süre boyunca üstlendiği "kılıf" işlevi GKRY'ye devredildi. Esasen, Atina'nın Türkiye'ye dair strateji değişikliğinin bir nedeni de bu kılıf rolünden kurtulmaktı. Bu rolün Yunanistan'ın Türkiye-AB ilişkilerinin gelişimini engelleyen unsur olarak gerek Türkiye nezdinde gerek AB içerisinde imajını menfi etkilediğini belirten Grigoriadis, Yunanistan vetosunu kaldırsa bile diğer ülkelerin Türkiye'nin katılımına sıcak bakmadığının idrakiyle, bu yönde bir adımın Atina'ya reel anlamda herhangi bir siyasi maliyeti olmayacağının anlaşıldığını dile getirmektedir (2003: 8, 10).

Ayrıca, GKRY'nin AB'ye eşit ve egemen bir üye olmasıyla birlikte, Yunanistan bu ülkeye devamlı "vasilik" yapma zorunluğundan da kurtulacaktı (Economides, 2014: 71). Bu, Türkiye'yle yakınlaşma sürecinde Atina'nın elini rahatlattı; Kıbrıs sorunu ile Türk-Yunan ilişkilerinin ayrıştırılmasına, bu sorunun gündeme getirdiği yükten bağımsız ilerlemeye olanak sağladı (Triantaphyllou, 2005: 337). Böylelikle, Kıbrıs sorununda yaşanacak olumsuz gelişmelerin Türk-Yunan yakınlaşmasını engellememesi sağlandı. Nitekim, yakınlaşma süreci, 2004'te GKRY'nin AB'ye katılımından sonra da devam etti.

Sonuç olarak, Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirisine 4. ve 9. paragrafın dahliyle birlikte her iki konu da Türkiye'nin katılım süreciyle resmen ilişkilendirildi. Bu durum, Türkiye'ye, Kopenhag siyasi kriterlerine ek bir yük getirdi. Kopenhag siyasi kriterleri zaten Türkiye'deki Rum azınlığın haklarının iyileştirilmesini gerektirmekteydi. Buna ilaveten, Ankara'nın ev ödevi listesine Kıbrıs ve Ege sorunları da eklendi. Böylelikle Yunanistan, ikili düzeydeki tüm sorunlarını AB gündemine taşımayı başardı. Helsinki

Zirvesi itibariyle ikili ilişkiler "ikili" boyuttan çıktı ve bu ilişkilerin temel çerçevesini AB oluşturmaya başladı (Moumoutzis, 2012).

Türk-Yunan sorunlarının Avrupalılaştırılması ve Türk-AB sorunlarına dönüştürülmesi, Türkiye'yle ikili ilişkilerde kazanımların azami, maliyetin ise asgari kılınması bakımından faydalı bir yöntem teşkil etti. Bu son derece başarılı taktik, 1980'lerin "tepkisel politikalarından" 1990'larda daha önalıcı, rasyonel ve "pragmatik" politikalara yönelimin yansımasıydı (Dokos, 2003: 64). Sonuç olarak, ikili meselelerin takibi AB'nin sorumluluğu haline geldi. Yunanistan bu manevrası neticesinde hem AB içerisindeki imajına katkıda bulundu, hem de ikili ihtilafları çözme hususunda "topu Türkiye'nin ve AB'nin sahasına attı" (Coufoudakis, 2003: 128). Böylelikle, AB de ikili ihtilafları görmezden gelmek yerine bu ihtilaflara müdahil olma durumunda kaldı (Mc Donald, 2001:134). Türkiye'yi, kendisi rekabet etmek yerine AB'yle karşı karşıya bırakan Yunanistan, bu şekilde hem siyasi avantaj sağladı, hem de konuyu AB gündemine yüklemek -ve böylelikle çatışmayı olanaksız kılmak suretiyle- askeri harcamalarını kısma olanağı buldu. Dolayısıyla, Yunanistan'ın Türkiye için diğer bazı üye ülkelerden farklı olarak "sanal değil, gerçek bir adaylık" arzusu samimiydi. Türkiye'nin katılım sürecinden en çok yarar sağlayacak üye ülke Yunanistan'dı, zira ikili ilişkilerde istediklerini elde etmenin yolu bu süreçti. Örneğin, Rum azınlığın sorunları dikkate alındığında, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini yerine getirmesi Yunanistan için diğer tüm üyelerden daha fazla önem taşımaktaydı.[81]

[81] Yunanistan'ın Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemesinde Rum azınlığın haklarına dair beklentiler önemli rol oynamaktadır. AB müktesebatına uyum bağlamında azınlık haklarının iyileştirilmesi kapsamında Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması, Fener Rum Patrikhanesi'nin durumu, ülkedeki küçük Rum azınlığın gayrımenkul sorunlarının çözümü gibi meseleler gündeme gelmektedir. Nitekim, Türkiye'deki reform süreci kapsamında azınlıklar lehine pek çok iyileştirme yapıldı. Uyum Paketleri kapsamında Vakıflar Kanunu'nda yapılan değişikliklerle birlikte, azınlık vakıflarının gayrımenkul edinimine dair kısıtlamaların kaldırılması ve vakıf mallarının iadesi, Sümela Manastırı'nda günübirlik ayinlerin başlaması, AİHM kararı doğrultusunda Büyükada Rum Yetimhanesi'nin tapusunun Patrikhaneye devri, Gökçeada'daki Rum okulunun açılması, Sen Sinod üyelerine vatandaşlık verilmesi gibi adımlar hep bu çabaların sonucuydu (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2012: 43, 63-66).

Dolayısıyla, sürecin ivmesini yitirmeden devamı halinde, AB değerlerinin benimsenerek içselleştirilmesiyle birlikte, Türkiye'deki azınlık hakları daha da iyileşecekti. Zira, Avrupalılaşma iki ülkenin azınlıklara yaklaşımlarında esas aldıkları Lozan Antlaşması'yla öngörülen karşılıklılık ilkesinin değişmesini, her iki ülkenin insan hakları alanında karşılıklılığa bakmak yerine, tüm kendi yurttaşları için Avrupa standartlarını esas almalarını gerektirmekteydi. Rum azınlığın sorunlarının karşılıklılık kıskacından çıkartılıp AB denetiminde yürütülmesi, Yunanistan açısından avantaj teşkil etmekteydi. Zira, konunun karşılıklı azınlık haklarından ziyade Türkiye'deki insan hakları başlığı altında ve Kopenhag kriterleri kapsamında ele alınmasını ve böylelikle koşulluluğa tabi olmasını sağlıyordu. Atina, konuyu ikili düzeyden AB düzeyine yüklemek suretiyle bir yandan Türkiye üzerinde baskıyı arttırıyor, diğer yandan da Batı Trakya'da karşılığında yeni adımlar atma zorunluluğu olmaksızın Türkiye için ilave yükümlülükler yaratıyordu.

Burada vurgulanması gereken bir husus, azınlıklar konusunda AB'nin Yunanistan'a herhangi bir baskıyı hiçbir zaman yapmadığıdır. Yunanistan, Batı Trakya Türkleri açısından AET'ye katılım öncesinde veya sonrasında böyle bir koşulluluğa hiçbir zaman tabi olmadı. Bu da Batı Trakya Türklerinin haklarına yönelik iyileştirmelerin sınırlı kalmasına yol açtı. Atina, başkalarından azınlık haklarının iyileştirilmesini bekler ve ön koşul olarak öne sürerken, bu alanda kendi üzerine düşenleri yerine getirmemesi, Avrupalılaşmanın selektif bir biçimde uygulandığının, bu yönde bir zihinsel dönüşümün tamamlanmadığının göstergesidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Batı Trakya Türk Azınlığına dair bağlayıcı kararlarının dahi uygulanmaması, Yunanistan'ın kendi hassas konularına sıra geldiğinde, uygunluk mantığından çok uzak hareket ettiğini çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Keza, Atina dini İslam olan azınlığa ve barındırdığı Müslüman göçmenlere rağmen, 2020 Kasım ayına kadar işleyen bir camisi olmayan nadir AB başkentlerinden biri olmayı sürdürdü.

Dolayısıyla, Yunanistan açısından Avrupalılaşma, azınlık hakları konusunda da değerleri içselleştirme ve kimliğin yeniden inşası yoluyla normatif bir dönüşümden ziyade, yükleme şeklinde sirayet etti.

Sonuç olarak, Yunanistan için Türkiye-AB ilişkileri ikili ilişkilerin bir alt kümesi, bir fonksiyonuydu. Ulusal intibak şeklinde Avrupalılaşma ortak hedef ve öncelikler ışığında politika izlemeyi, AB'nin çıkarları doğrultusunda kimi zaman geleneksel politikalarda değişiklik ve esnekliği gerektirirken, Atina Türkiye-AB ilişkilerine AB'nin geleceğinden ve ortak çıkarlarından ziyade, münhasıran ikili ilişkiler merceğinden yaklaştı ve ikili gündemini AB düzeyine yansıttı. Atina'nın Türkiye politikası, ulusal konuların ulusal intibaktan muafiyetinin ve intibakın yalnızca izlenen taktik ve strateji bağlamında olduğunun bir göstergesini teşkil etti.

b. Dış Politikada Paradigma Değişimi ve Yunan Dış Politikasının Soğuk Savaş Sonrası Döneme İntibakı

1999 Helsinki Zirvesi'nin Yunanistan'ın Türkiye politikalarında herhangi bir başkalaşımı değil, yalnızca taktiksel bir değişikliği simgelediği, ulusal konu olan Türkiye dosyasını dış dengelemeyle yürütme uygulamasının sürdüğü, yaşanan değişikliğin konunun AB düzeyine başarılı şekilde yüklenmesinin öğrenilmesinden ibaret olduğu görüşü yukarıda irdelenmişti. Bunun tersine Yunan dış politika paradigmalarında gerçek bir değişim olduğunu ve bu değişimin Türkiye'ye yönelik politikalara yansıdığını ileri sürenler de bulunmaktadır.

Fırat, Türk-Yunan yakınlaşma sürecinin her iki ülkenin Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteme uyum sağlama çabalarının ve Yunanistan özelinde ulusal çıkarların yeniden tanımlanmasının bir sonucu olduğunu belirtmektedir (2006: 258; 2002: 21). Bu çerçevede, Soğuk Savaş kalıpları içerisinde kendi özgün politikalarını oluşturma ve izleme yeteneği sınırlı olan Yunanistan, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası alanda yerini bulma, kendisine yeni bir konumlandırma arayışına girdi. Avrupalı, Akdenizli ve

Balkan ülkesi olarak kimliğini tanımlaması, önceliklerini belirlemesi ve kendisine uygun bölgesel bir rol bulması 1990'lı yılların ilk yarısındaki bocalamanın ardından mümkün oldu. Atina, yeni uluslararası düzende çıkarlarını en iyi korumanın ve azami kılmanın yolunun AB üyesi olarak konumunu pekiştirmekten geçtiğini idrak etti. Dış politika konuları ve hedefleri, Avrupa bağlamı içerisinde ele alınmaya ve tanımlanmaya başlandı. Dolayısıyla, Yunan ulus devletinin rolünün Soğuk Savaş sonrasındaki yeniden tanımlama süreci ifadesini Avrupalılaşmada buldu.

Bu sürecin bir diğer boyutu, ulusal çıkarın devletin varoluşsal bekasıyla sınırlı ve sabit nitelikte olmayışının idrakiydi (Keridis&Triantaphyllou, 2001: XVI). Ulusal çıkar tanımı sert güvenlik konularının ötesinde, düşük öncelikli politika alanlarını içerecek şekilde genişletildi. Bu alanlar da ulusal güvenliğin birer parçasını oluşturur hale geldi. Yunan dış politikasında bu jeoekonomik anlayışın ağırlık kazanması Türk-Yunan ilişkilerine de olumlu yansıdı. Öncelikle, ikili ilişkilere dair söz söyleyen farklı aktörler devreye girdi. Askeri ve siyasi elit gibi geleneksel aktörlere ilaveten sivil toplumun, medyanın, ekonomik kuruluşların dış politikada rolü arttı.

Buna paralel olarak, ekonomik mülahazalar 1999'dan itibaren Türkiye'yle ilişkilerde giderek daha ön plana çıkar hale geldi. İkili ilişkilerin ekonomik boyutu, o güne değin yüksek politika alanlarındaki mülahazalar nedeniyle bir kenara itilmişti. Gergin siyasi ortam düşük öncelikli politika alanlarında herhangi bir işbirliği olanağına cevaz vermiyordu. İki komşu ülke arasındaki ticaret hacmi son derece düşüktü. İkili ilişkiler siyasi ihtilaf alanlarına sıkışmış ve güvenlikleştirme sonucu donup kalmıştı. Bu tür bir ilişkiler manzumesinde, yekdiğerinin göreceli kazanımlarını engelleme mülahazası ağır basıyor ve taraflar arasında herhangi bir işbirliğinin gündeme getirilmesi dahi imkânsız hale geliyordu.

Oysa, 1990'ların sonundan itibaren Yunanlı karar alıcılar, Türkiye'yle işbirliğinin çatışmaktan daha faydalı olduğunu idrak etmeye başladılar. Başka bir deyişle, Türk-

Yunan ilişkilerinin sıfır toplamlı bir oyun olmaya mahkûm olmadığını, kazan-kazan durumuna çevrilebileceğini anladılar. Yunan dış politika paradigmalarındaki bu değişimi, göreceli kazanımlar yerine, mutlak kazanımlara öncelik verme şeklinde özetlemek mümkündür. Zira, Yunanistan'ın EPB -ve Türkiye'nin AB- yolunun açılması bakımından bu sıfır toplamlı oyun mantığından sıyrılması, angajman ve işbirliğine yönelmesi gerekmekteydi (Keridis, 2006: 211).

Dolayısıyla, yakınlaşma aslında her iki ülkedeki Avrupalılaşma süreçlerinin bir diktesiydi. Yunanistan için mutlak kazanım EPB, Türkiye için AB üyeliğiydi. Gerek Yunanistan gerek Türkiye Avrupalılaşmaya, Avrupa bütünleşmesinin merkezinde yeralmaya odaklanmıştı ve bu hedef ikili sorunları çözmeyi gerektiriyordu. Yakınlaşma, bu bağlamdaki önceliklerin örtüşmesinin bir sonucuydu. İkili sorunların Türkiye'nin üyelik süreci kapsamında çözülmesi, her iki tarafın önceliklerinin karşılanacağı ve kazanacağı bir formüldü. Bu anlayışla, taraflar mahkûm ikilemine hapsolup birbirini ötekileştirmek ve tehdit algısını vurgulamak yerine, yumuşak güvenlik alanlarında işbirliğine öncelik vermeye, anlaşmazlıklar ve bunların kaynakları yerine, ortak çıkarlara odaklanmaya başladı. Bu bağlamda, ikili ilişkiler AB çerçevesinde, onun işlevselci mantığı ve iyi komşuluk ilişkileri gibi normları üzerine yeniden kuruldu.

Bu anlayışa göre, ekonomik işbirliği ve kalkınma alanındaki kazanımlar, siyasi istikrar ve barışa da yansıyacaktı. Ekonomik ve diplomatik sermaye gibi yumuşak güç aygıtlarına öncelik verilmesi, odağın jeoekononomiye ve düşük önemi haiz politika alanlarına kayması, Avrupalılaşmanın bir yan etkisiydi (Ioakimidis, 2000: 363-364). Tüm bu gelişmelere paralel olarak popülist, milliyetçi retoriğe ve hak vurgusuna dayalı dış politika söylemi yerini daha pragmatist, rasyonel, uzlaşmacı, çıkarlara vurgu yapan bir anlayışa bıraktı. Düşük öncelikli alanlarda işbirliğiyle ve ekonomik araçlardan istifadeyle Türkiye'yle yaratılan karşılıklı bağımlılık, Yunanistan'ın bu ülkenin davranışlarını şekillendirme şansını da arttırıyordu. Yunanistan'ın Türkiye'nin AB üyeliğini

desteklemesi, bu açıdan rasyonel bir hareket tarzıydı. Nitekim, AB genişleme tarihi boyunca, üye ülkeler kendilerine komşu adayların katılım süreçlerinin itici gücü olmuşlardı, çünkü komşulara yönelik genişlemelerden gerek siyasi gerek ekonomik açıdan en çok fayda sağlayacak olan bu ülkelerdi. Yunanistan da, gecikmeyle de olsa bu eğilim doğrultusunda hareket etmeye başladı.

Türkiye'nin AB üyeliği aracılığıyla siyasi ve ekonomik dönüşümüne tam destek verilmesi yönünde, işbirliği ve mutlak kazanımlara odaklı bu anlayışta, Türkiye tehdit yerine ortak olarak görülmektedir. Buna göre, karşılıklı bağımlılık bu desteği zorunlu kılmaktadır, zira Türkiye'nin siyasi istikrarı ve refahı kendisi kadar Yunanistan'ın da çıkarınadır. Komşusunun siyasi istikrarı, Atina açısından öngörülebilirlik sağlayacaktır. İstikrarlı bir Türkiye'yle sorunların çözülmesi olasılığı daha yüksek, çatışma riski daha azdır. Türkiye'de olası bir çalkalanma tüm bölgenin istikrarsızlaşmasına yol açacak, aynı zamanda Yunanistan için göç gibi çeşitli yumuşak güvenlik tehditleri doğurabilecektir. Türkiye'nin refahı ise, ekonomik ve ticari işbirliği olanaklarını arttıracaktır. Türkiye'de siyasi ve ekonomik istikrar ve gelişimi güvence altına almanın yolu ise, ülkenin Avrupa bütünleşme sürecine eklemlenmesinden geçmektedir. Demokratik, müreffeh, Avrupalılaşmış bir Türkiye, istikrarsız, milliyetçi ve İslami eğilimlerin ağır bastığı bir komşuya göre yeğdir (Tsoukalis, 2003: 327; Couloumbis, 2000: 383; Georgiades, 2000: 428; Keridis, 2006: 211; Larrabee, 1997: 110).

Ayrıca, Türkiye'nin Avrupalılaşmasının ülkenin siyasi yapısı bakımından olumlu sonuçları ikili ilişkilere de yansıyacaktır. Heraclides'in savunduğu bu görüşe göre, Türkiye'nin AB katılım süreci çerçevesinde dönüşümü, demokrasisinin ve komşularla barışçıl ilişkilerinin güçlenmesine yol açacak; Yunanistan'a yönelik Türk "revizyonizmini" sonlandıracak ve "Doğu'dan gelen tehdidi" zayıflatacaktır (2002: 167).

Bu düşünce silsilesine göre, Avrupalılaşma Türk siyasetini iki açıdan etkileyecek, gerek iç gerek dış politikasında dönüşüme yol açacaktır: Öncelikle, AB'ye katılım süreci

daha fazla demokratikleşmeye ve insan haklarının gelişimine katkıda bulunacaktır. Bu gelişmeler tabiatıyla ülkedeki Rum azınlığın statüsü ve haklarına da olumlu şekilde yansıyacaktır. Demokratikleşme, ordunun Türk siyasetindeki etkisini azaltacak, karar alma sürecinde başka aktörleri de güçlendirecektir.

İç politikadaki bu dönüşüm sonucu, dış politika ve güvenlik alanlarında karar alıcı konumdaki geleneksel baskın aktörlerin konumu zayıflayacak, karar alma sürecine etki eden aktörler çeşitlenecek, örneğin sivil toplum kuruluşlarının (STK) etkisi artacaktır. AB normlarının benimsenmesi ve içselleştirilmesiyle birlikte dış politika ve güvenlik alanlarındaki ulusal çıkarlar yeniden tanımlanacaktır. Güç kullanma olasılığı veya güç kullanma tehdidi ortadan kalkacaktır. Zira, AB üyesi olmak için aday ülkelerin iyi komşuluk ilkesine riayet etmeleri ve mevcut sorunlarını çözmeleri gerekmektedir. AB'nin normatif gücü burada devreye girmektedir. Avrupalılaşma adı altında gerçekleşen demokratikleşme, aynı zamanda pozitif bir barış stratejisidir. Türkiye, Avrupalılaşma sonucu daha barışçıl ve işbirlikçi olacaktır (Moumoutzis, 2012). Sosyalleşme sonucu uygunluk mantığı benimsenecek ve davranış değişikliği doğacaktır. Birlik, ihtilafların çözümünde güç kullanımının ve güç kullanımı tehdidinin reddi, barışçıl yollara başvurma ve uluslararası hukuka riayet gibi unsurlarla normatif çerçeveyi belirlemekte ve bu AB değerlerinin sosyal öğrenme yoluyla taraflarca içselleştirilmesini sağlama gibi bir katkı sunmaktadır. Ayrıca, Türk dış politikası ODGP'ye uyum zorunluluğunun getireceği kısıtlamalara tabi olacaktır. Buna göre, Türkiye'yi AB ağının içine çekmekle çatışmayı imkânsız kılma stratejisi, çok taraflı kurumsal bir yapıya ortak etmek suretiyle dış politikada bağımsız hareket etme yetisinin azaltılmasına dayanmaktadır. Bu nedenle, Tsakonas, Yunanistan'ın stratejisinin Türkiye'yi "sosyalleştirmek" suretiyle Avrupalı davranış kalıplarına sokmak olduğunu iddia etmektedir (2001: 1).

Birlik üyesi ülkeler arasında herhangi bir çatışma sözkonusu olamayacağına göre, tehdit algılaması gibi psikolojik unsurlar aşılacak, anlaşmazlıkların barışçı yollardan halli

yoluna gidilecektir. Aynı şekilde, Türkiye'nin AB üyeliği de statükonun güvence altına alınması, çatışma olasılığının ortadan kaldırılarak Birlik çatısı altında rekabete dönüşmesi ve silahlanma kaynaklarının sosyoekonomik kalkınmaya aktarılması yoluyla kazan-kazan durumu yaratabilecektir.

Sonuç olarak, ister paradigma değişikliğinden ister yalnızca taktik bir değişiklikten kaynaklansın, Simitis'le birlikte PASOK'un modernleşmeci kanadının iktidarı ele geçirmesi, Türkiye'yle ilişkilerin AB içerisinde ele alınış biçimine de yansıdı. Nasıl ki EPB ekonomide Avrupalılaşmanın nişanesi olduysa, Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığına vetonun kaldırılması ve desteğe dönüşümü de bu dosyada Avrupalılaşmanın başlıca simgesi haline geldi. Ancak, EPB'de ulusal intibak ağır basarken, Türkiye'yle ilişkiler konusunda ulusal yansıtma yoluyla Avrupalılaşma görüldü. Çıkarlar ve tercihler değişmese de, bunların takip şekli değişti. İntibak, hedefler veya kimlik düzeyinde değil, taktik düzeyde değişiklik şeklinde gözlendi ve stratejik adaptasyonla sınırlı kaldı. Yunanistan'ın izlediği bu yeni politika, ulusal yansıtmanın/yüklemenin en başarılı örneğine dönüştü.

D) YAKINLAŞMA ON YILINDA AVRUPALILAŞMA VE İKİLİ İLİŞKİLER ARASINDAKİ PARALELLİK (2000-2009)

1) Türkiye'nin AB Sürecinin Öncülüğü Dönemi (1999-2004)

Helsinki Zirvesi'ni takip eden döneme Türk-Yunan yakınlaşma süreci damgasını vurdu. 40 yıl sonra, Ocak ve Şubat 2000'de gerçekleştirilen ilk karşılıklı Dışişleri Bakanı ziyaretlerinde, düşük önceliği haiz politika alanlarında dokuz anlaşma[82] imzalanması, bu işbirliğinin daha sorunlu nitelik arzeden alanlara da ileride teşmil edileceği yönünde

[82] Sözkonusu anlaşmalar turizm, çevre, yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması, terörizm, örgütlü suç, yasadışı göç ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele, kültürel işbirliği, ekonomik ve teknik işbirliği, bilimsel ve teknolojik işbirliği, deniz ticareti ve gümrük idareleri arasında işbirliği alanlarında imzalanmıştır (Dayıoğlu, 2013: 563).

umutlar doğurdu. Jeopolitik yerine jeoekonomik anlayışın yönlendirdiği süreç kapsamında, ayrı düşülen konular yerine ortak çıkarlara vurgu, kamuoylarının sürece desteğini almada kolaylaştırıcı etki yapıyordu. Yakınlaşmanın geometrik hızla ilerlemesi, bu anlayışın ve düşük önemi haiz alanlarda işbirliğine öncelik verilmesinin bir sonucuydu. Elitler, sürecin kamu diplomasisi boyutuna da büyük önem veriyor, iki toplumu yüksek öncelikli politika alanlarında yeni açılımlara hazırlamaya çalışıyordu. Tüm bu çabalar sayesinde, o güne dek siyasi alana ve ihtilaf döngüsüne sıkışıp kalmış ikili ilişkilerde, alanlar ve aktörler bağlamında çeşitlenme yaşandı; ikili ilişkilerde devlet ve ihtilaf tekelinden çıkıldı. Mevcut sorunlar çözülmese de liderliğin siyasi iradesi, gerek elitler gerek sivil toplum düzeyindeki yapıcı anjagman ve düşük öncelikli politika alanlarının öne çıkmasıyla birlikte, Türk-Yunan ilişkilerinin sıfır-toplamlı bir oyun olmaya mahkum olmadığı ortaya çıktı (Anastasakis, 2004: 45).

İki ülke Dışişleri Bakanlıklarının güdümündeki yakınlaşma ve diyalog süreci, yoğun ve düzenli temaslarla sürdürüldü. Bu temaslara karşılıklı üst düzey ziyaretler, 2000 yılında Dışişleri Müsteşar Yardımcıları/Siyasi Direktörler düzeyinde tesis edilen Türk-Yunan Yönlendirme Komitesi kapsamında gerçekleştirilen çalışma grupları toplantıları, siyasi istişareler, Müsteşar düzeyindeki İstikşafi Görüşmeler ve olumlu iklimin askeri ilişkilere de yansıması sonucu Ege'de çatışma riskinin azaltılması ve karşılıklı güvenin arttırılması amacıyla GAÖ görüşmeleri de dâhildi. Bunlara ilaveten, 2000'de Türkiye'nin üyelik sürecine destek için müktesebat uyumu bağlamında yardım ve tecrübe aktarımı amaçlı teknik bir AB Görev Gücü tesis edildi. Sözkonusu görev gücü gümrük, tarım, çevre gibi konularda seminerler gerçekleştirdi (Heraclides, 2010: 146; Tsarouhas, 2009: 50; Tsakonas, 2001: 26).

Bu dönemde, Türkiye'nin AB'ye adaylığı ile Türk-Yunan yakınlaşması elele ilerliyordu. Türkiye'nin -gerekli koşulları yerine getirmek şartıyla- AB'ye katılımının güçlü bir savunucusuna dönüşen Yunanistan, bu tutumunu 2000'ler boyunca sürdürdü.

Buna paralel olarak, Türkiye'deki Rum azınlığın meselelerine ilaveten, Ege sorunları ve Kıbrıs konusu da Türkiye-AB ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası haline geldi ve bundan sonraki Katılım Ortaklığı Belgeleri, İlerleme Raporları, Müzakere Çerçeve Belgesi, AB Konseyi kararları ve Avrupa Parlamentosu kararları gibi her türlü AB belgesinde Atina'nın girişimleri üzerine bu konulara yer verildi. Patrikhanenin statüsü, Heybeliada Ruhban Okulu, "casus belli" hükmü, Ege'de havasahası ihlalleri, Kıbrıs'ta çözüm gibi konulardaki yazımlar zaman içerisinde kemikleşti, AB metinlerinde aynı ifadelerle yeralmak suretiyle Türkiye-AB müktesebatının bir parçasına dönüştü.

AB Komisyonu, 2000 yılında, Türkiye için ilk Katılım Ortaklığı Belgesini yayınladı. Mart 2001'de, AB Konseyi kararıyla tüm üye ülkelerce kabul edilerek AB müktesebatının bir parçası olan belgede, Kıbrıs sorununun çözümü kısa vadeli (1-2 yıl), Ege sorunlarının çözümü ise orta vadeli (3-4 yıl) öncelikler arasında sıralandı (AB Konseyi, 2001: 3-4,7). Katılım Ortaklığı Belgesi'nin hazırlanması esnasında Yunanistan, bu konuların belgeye dahil edilmesi ve kısa ve orta vadeli öncelikler arasında yeralması için tüm üye ülkeler nezdinde girişim yaptı (Tsakonas, 2001: 8). Atina'nın bu konudaki ısrarı başarılı oldu, ancak Türkiye'nin girişimi sonuncunda, bu konulara -1999 Aralık ayındaki Lipponen mektubuyla kayda geçirildiği üzere ilave kriter olarak değil, siyasi diyaloğun bir parçasını oluşturdukları anlayışını tasrih eder şekilde- "Genişletilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler" altbaşlığı altında yer verildi (Tsakonas, 2001: 8).

Yunanistan'ın kendi dış politika gündemini yansıtmak suretiyle Avrupalılaştırması sonucunda Türkiye'nin adaylığı ile ikili ilişkiler arasında tesis edilen organik bağın en somut örneği, Helsinki Zirvesi sonuçlarının işaret ettiği şekilde, Ege sorunlarını ele almak üzere iki ülke arasındaki diyaloğun, 12 Mart 2002 tarihinde, Dışişleri Bakanlıkları Müsteşarları düzeyinde başlatılması oldu. Ege'deki sorunların tümüne dair görüş alışverişini öngören ve barışçıl yollardan çözüme ilişkin yöntemleri ele alan bu temaslar, "istikşafi görüşmeler" olarak adlandırıldı. Sürece yönelik ülke

içinden gelebilecek eleştirilerin önüne geçmek için, mümkün olduğunca bağlayıcılıktan uzak olan "istikşafi" nitelemesi kullanıldı (Heraclides, 2010: 153). Zira bu gelişme, Ege sorunlarının egemenlik meselesi olduğu, dolayısıyla müzakere edilecek bir husus bulunmadığı, Ege'deki tek uyuşmazlığın kıta sahanlığı ve tek çözüm yolunun UAD olduğu yönündeki geleneksel Yunan anlayışından ciddi bir sapmaydı. Bu nedenle, son derece gizlilik içerisinde yürütülen bu süreç kapsamında yalnızca kıta sahanlığı değil, tüm konular ele alındı (Dayıoğlu, 2013: 583). Heraclides, 2003 ilkbaharına gelindiğinde, tarafların bir anlaşmaya varmaya çok yakınlaştığını, bu önerilerin kıta sahanlığının yanısıra karasuları ve havasahası konularını da barındırdığını, Ege'deki farklı ada gruplarına farklı genişlikte karasuları verilmesi gibi unsurları içerdiğini, ancak Simitis'in 2004 seçimleri öncesinde bu kadar hassas bir konuda kamuoyu önünde risk almak istemediğini belirtmektedir (2010: 153, 189, 229).

Sürecin içerdiği üst düzey gizlilik, konunun ne ölçüde güvenlikleştirilmiş olduğuna kanıttı. Görüşmelerde kaydedilecek herhangi bir ilerlemenin medya veya kamuoyu tarafından bozulmamasını teminen, her ki taraf da görüşmelerin içeriğine dair gizliliğe büyük önem atfetti ve riayet etti. Dolayısıyla, AB dahi kendi tetiklemesiyle başlayan bu görüşmelerin içeriği ve kaydedilen ilerleme hakkında yeterli bilgi sahibi değildi. Bu eksiklik, Birliğin aşırı hassas nitelikteki Ege sorunlarında sözkonusu dönem boyunca düşük bir profil sergilemesiyle ve herhangi bir rol üstlenmemesiyle sonuçlandı. Kıbrıs sorununda etkin olan AB, Ege sorunlarında aynı başarıyı gösteremedi.

Aralık 2002'deki AB Kopenhag Zirvesi'nin başlıca gündem maddesini, Türkiye'nin müzakerelere başlamak için Kopenhag kriterlerini yeterince karşılayıp karşılamadığı oluşturdu. Yunanistan, Türkiye'yle müzakerelere bir an önce başlanmasını isteyen ülkeler arasındaydı (Grigoriadis, 2003: 4). Oysa Zirve, katılım müzakerelerine başlamayı değerlendirmeyi Aralık 2004'e erteledi. Kopenhag Zirvesi'nin hemen ardından, 2003'ün ilk yarısında AB Dönem Başkanlığını yeniden üstlenen Yunanistan,

Türkiye'nin AB sürecine destek politikasını sürdürdü. Öte yandan, 2003 yılında Yunan Dönem Başkanlığı sırasında gözden geçirilen Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesinde "Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler" başlığı altında Ege sorunlarına dair yazım aynen korunmakla birlikte, bu konu kısa vadeli (2003-2004 yıllarına ait) öncelikler arasına alındı (AB Konseyi, 2003: 4).

Türkiye'nin AB sürecinin iki ülke arasındaki barış ve güvenliğe katkıda bulunacağı anlayışının yansımaları olarak GAÖ'lerin kabulü, bazı tatbikatların karşılıklı iptali ve iki ülkenin 2003'te sınırlardaki antipersonel mayınların temizlenmesi konusunda anlaşmaları öne çıkmaktaydı. Nitekim Türkiye ve Yunanistan, Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhasına dair Ottava Sözleşmesi'ne de eşzamanlı olarak Eylül 2003'te katıldılar (Dayıoğlu, 2013: 564-565, 578).

Olumlu siyasi atmosfer, ikili düzeye ilaveten bölgesel işbirliği bakımından da ümit verici yeni fırsatlar doğurdu. Aşağıdaki örnekler, iki ülkenin ortak çıkarları olan bölgesel istikrar ve barış için güçlerini birleştirebileceklerini, rakip değil ortak olarak kazan-kazan anlayışıyla Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de bölgesel düzeyde ve AB açısından katma değer yaratabileceklerini, dolayısıyla Yunanistan'la işbirliği halindeki Türkiye'nin AB'ye katılımının ODGP açısından bir kazanç olacağını göstermekteydi.

Kosova krizi ve bölgede yeni bir istikrarsızlık endişesi, 1999 ilkbaharında Yunanistan ve Türkiye'yi yakınlaştırdı. İki ülke, mülteciler ve insani yardım konusunda iyi bir işbirliği sergiledi (Clogg, 2013: 231-232; Vathakou, 2009: 136; Keridis, 2006: 209; Cem, 2004: 125; Heraclides, 2010: 145). Türkiye ve Yunanistan, aynı yılın Haziran ayında, AB girişimiyle Güneydoğu Avrupa'ya yönelik tesis edilen İstikrar Paktı'nda birlikte yeraldı. Yedi bölge ülkesinin iştirakiyle faaliyete geçen Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü Tugayı'nın (SEEBRIG) ilk kurulduğu dönemdeki kumandası, bir Türk komutan ve bir Yunan komutan yardımcısı tarafından dönüşümlü olarak yürütüldü

(Dokos, 2003: 47). Dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem, iki ülkenin çok taraflı platformlarda eşgüdüm ve işbirliğine örnek olarak, Güney Doğu Avrupa Ülkeleri Süreci kapsamında bölgesel barış ve istikrara yönelik ortak çabalarını, Türkiye-Yunanistan-Bulgaristan arasında başlatılan Üçlü Komşular Forumunu ve Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya katılımına destek amaçlı dörtlü toplantıları saymaktadır (2004: 137-138).

Bölgesel konularda işbirliğinin bir diğer çarpıcı örneği Orta Doğu'da görüldü. İsrail'in 2002'de Koruyucu Kalkan Harekâtını başlatarak Filistin Ulusal Yönetimi Başkanı Arafat'ın Ramallah'taki ofisini kuşatma altına alması, Türkiye ve Yunanistan'ı harekete geçirdi. Papandreou ve Cem, 25 Nisan 2002'de, bölgeye ortak bir ziyaret gerçekleştirerek destek amacıyla Arafat'la abluka altındaki başkanlık sarayında görüştüler. Akabinde, İsrail Başbakanı Ariel Şaron ve Dışişleri Bakanı Şimon Peres'le biraraya geldiler (Hürriyet, 25.04.2002a). Kısa bir süre öncesine kadar gergin ilişkilere sahip iki ülke Dışişleri Bakanlarının İsrail ve Filistin'i birlikte ziyareti sembolik önemi haizdi. Papandreou, Avrupa ailesinin iki üyesi Yunanistan ve Türkiye'nin barışa yönelik bir ilerleme görmek amacıyla bu ziyareti gerçekleştirdiğini ve "takım ruhu" içinde çalıştığını kaydetti (Hürriyet, 25.04.2002a). İki Dışişleri Bakanı, her iki tarafla temaslarının ardından, aynı gün, Ramallah'ta görüşmelerde bulunan AB Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Javier Solana'yla üçlü bir toplantı için biraraya geldiler (Hürriyet, 25.04.2002b). Solana'yla yapılan bu son temas da dikkate alındığında, ziyaret, AB, bir üye ülke ve bir aday ülke arasında örneğine pek sık rastlanmayan üçlü düzeyde eşgüdüme örnek teşkil etti.

Türk-Yunan yakınlaşmasının AB'yle bağlantılı bir diğer önemli boyutu da toplumlar arası ilişkilerdi. Her iki ülke kamuoyu, deprem diplomasisiyle başlayan yakınlaşmayı destekledi. Elitler arası yakınlaşmanın halk düzeyine inmesi, o güne dek iki devletin güdümünde süregelen resmi ilişkilere alternatif sundu. Devlet dışı aktörlerin

sahneye girmesiyle birlikte ikili ilişkilerde rol oynayan aktörlerde yaşanan çeşitlenme, algılarda değişikliğe ve karşılıklı bağımlılığın artmasına katkı sağladı. Sivil toplum, işadamları ve yerel yönetimler arasındaki temaslar başta olmak üzere, Ege'nin iki yakası arasındaki halktan halka temaslarda geçmişte örneği olmayan bir yükseliş kaydedildi. Halklararası ilişkilerin önemli bir boyutu STK'lardı. Esasen bu düzeydeki işbirliği 1980'lerde başlamıştı, ancak bu tür girişimler yapısal ve sürdürülebilir değildi, siyasi iklimden olumsuz etkileniyordu (Birden&Rumelili, 2009:320). Yakınlaşma süreci, bu işbirliklerini tetikledi ve sürdürülebilir kıldı. Bu, aynı zamanda her iki ülkedeki Avrupalılaşma süreçleriyle bağlantılı bir gelişmeydi. Bir yandan normatif değişim ve demokratikleşme yolunda atılan adımlar STK'ların işleyişini kolaylaştırırken, diğer yandan AB fonları da STK'ların finansman ihtiyacına çare olmaktaydı. Dolayısıyla, Avrupalılaşma süreci, hem içerik hem fon anlamında Türkiye-Yunanistan sivil toplumlararası işbirliğine katkı sağladı.

Sivil toplumlar arası yakınlaşmada AB bağlantısının tetikleyici rolünün başlıca örneği, AB'nin, Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) çerçevesinde Türkiye'de sivil toplumu güçlendirmeye yönelik programlar kapsamında, Türkiye ile Yunanistan arasında sivil diyaloğa dair bir altbaşlık tesisidir. İki ülke STK'larını çalıştay benzeri faaliyetlerle biraraya getiren ve diyaloğu teşvik eden bu program bünyesinde ortak projeler için finansman öngörülmektedir (Kalpadakis& Sotiropoulos, 2007: 58). Bu çerçevede, Avrupa Öğrencileri Forumu AEGEE tarafından 2002-2005 yılları arasında AB Komisyonu'nun Sivil Toplum Geliştirme Programı kapsamında "Türk-Yunan Sivil Diyaloğu" adlı bir proje yürütüldü (Commission of the European Communities, 2005a: 6). Gençler arası işbirliğinin bir diğer örneği, iki ülke öğrencilerince tesis edilen Türk-Yunan Öğrenci Topluluğu "TurGreSoc" idi. "Türk-Yunan Medya Buluşması" gibi projeler de AB'den mali destek gördü (Karakatsanis, 2017: 30). Türk-Yunan Sivil Diyaloğu başlığı altında kültürel miras, kırsal kalkınma, turizm, cinsiyet eşitliği,

uyuşmazlıkların çözümü, sanat, çevre, azınlık hakları gibi konularda projeler yürütüldü. Bunlar özellikle sınır bölgelerindeki yerel yönetimlere ve STK'lara odaklanan projelerdi (Birden&Rumelili, 2009: 322-325).

1999 sonrası toplumlararası yakınlaşma çabalarının en yoğun görüldüğü yerler tabiatıyla sınır bölgeleriydi. Trakya'nın yanısıra Kuzey ve Doğu Ege adalarıydı. AB de fonlarıyla sınır bölgeleri arasındaki STK projelerini destekleme arzusundaydı. Bu bağlamda, bölgesel ve yerel yönetimler arasında işbirliğine yönelik INTERREG programının 2000-2006 dönemi kapsamında, Türk-Yunan sınır ötesi işbirliğine destek öngörülmekte ve 45 milyon Avro'yu aşkın kaynak ayrılmaktaydı. Ancak, Midilli yerel yönetiminin sınırötesi işbirliği fonlarından istifade etmek amacıyla Türk muhataplarıyla birlikte hazırladığı projeler, sınır uyuşmazlıkları nedeniyle sorun yarattı ve gerçekleştirilemedi (Myrivili, 2009:338). Meriç Nehri havzası yönetimine dair Türkiye-Bulgaristan-Yunanistan üçlü sınır ötesi AB işbirliği programlarında da aynı sorun yaşandı. Bu örnekler, AB'nin fonları ve normatif gücüyle siyasi ihtilafların çözümüne katkı sağlayacağı şeklindeki önkabulün sınırlarını ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, gerçekleştirilebilen AB projeleri, Türk ve Yunan paydaşlar arasında güvensizliği azaltıp, empatiyi arttırmakta, aralarında tesis edilen ağı sürdürülebilir kılmaktaydı. Nitekim, bu paydaşlar daha sonra "Türk-Yunan Sivil Diyaloğu" dışında, başka AB programları kapsamındaki projelerde de birbirleriyle ortak olmaya yöneldi (Birden&Rumelili, 2009: 326, 329). Bundan hareketle, iki ülke STK'larının Avrupalılaşma ve sosyalleşme sonucu birbirleriyle işbirliği yapmayı öğrendiklerini söylemek mümkündür.

Öte yandan, STK'lar açısından AB projeleri başarılı olmakla birlikte, bunun kamuoyunda ne ölçüde etki yarattığını ölçmek zordur. Sınırlı bir çevreye hitap eden birkaç AB projesiyle kemikleşmiş önyargıların kolayca değişmesini beklemek gerçekçi değildir. Nitekim, genişleme konulu bir Eurobarometre anketi, Yunan kamuoyunun

%67'sinin halen, gerekli tüm koşulları yerine getirse dahi Türkiye'nin AB'ye katılımına karşı olmayı sürdürdüğünü ortaya koymaktaydı (European Commission, 2006: 71). Dolayısıyla, inşacı yaklaşımın Avrupalılaşmada öngördüğü zihinsel bir dönüşümden söz etmek mümkün değildi.

2) Ulusal Yansıtmada İvme Kaybı (2004-2009)

Yakınlaşma ve Türkiye'nin AB sürecine destek politikası, 2004 seçimlerinde PASOK'u mağlup ederek iktidara gelen YDP tarafından da sürdürüldü. Türkiye'nin AB sürecine desteğin Yunanistan'da devlet politikasına dönüştüğü, iki ana parti arasında iktidar değişikliğiyle akamete uğramadığı görüldü. Ancak, bu süreçten ikili sorunların çözümünde istifade şeklindeki Yunan stratejisi korunsa da, yeterince etkin şekilde uygulanamadı.

Yeni Başbakan Kostas Karamanlis, 16-17 Aralık 2004'te, Brüksel'de gerçekleştirilen AB Zirvesi'nde, siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiği teyid edilen Türkiye'yle katılım müzakerelerinin 3 Ekim 2005'te başlaması yönünde alınan kararı destekledi. Diğer yandan Yunanistan, Ege sorunlarıyla ilgili olarak Helsinki Zirvesi'nde zikredilen 2004 yılının sonuna gelinmiş olması karşısında herhangi somut bir adım atmadı. 2004 Aralık Zirvesi Sonuçları'nda, bu konuda herhangi bir tarih zikretmek yerine istikşafi görüşmelerden duyulan memnuniyet dile getirildi ve katılım süreci üzerinde yansımaları olan çözülmemiş anlaşmazlıkların "gerektiği takdirde" UAD'ye götürülmesi görüşünü teyid etmekle yetinildi (Council of the EU, 2004: 5). Böylelikle, Ege uyuşmazlıkları ve UAD bağlamında koşulluluk anlamını yitirdi.

PASOK tarafından da eleştirilen bu tutumu bir taviz olarak değerlendiren Tsakonas, böylelikle Türkiye'nin sorunu çözmek için teşviğini kaybettiğini ve AB'nin Helsinki Zirvesi'yle başlayan Türk-Yunan sorunlarının çözümünde etkin bir rol oynama şansının sona erdiğini ileri sürmektedir (2009: 113-114, 117). Yazar, Karamanlis'in 2004 Zirvesi'nde UAD konusunu takip etmemesine gerekçe olarak, yeni iktidara gelen

YDP'nin gerek Kıbrıs'ta kapsamlı çözüme dair Annan Planı'nın reddinden dolayı elinin zayıflamasını gerek ikili sorunlarda olası bir çözüm için verilecek tavizlere kamuoyu önünde hazır olmayışını göstermektedir (2009: 113). Varılacak çözüm, ister müzakerelerin sonucu ister UAD'nin kararı olsun, Yunanistan'ın resmi tutumunu %100 yansıtmama olasılığı çok yüksekti. Karamanlis iktidara yeni geldiği dönemde böyle bir risk almak istemedi. Bilakis, Türkiye'yle katılım müzakerelerine başlama kararının alınmasıyla birlikte, konu gündemdeki önceliğini -en azından Türkiye açısından- yitirdi. 2004 tarih baskısının kalkmasıyla birlikte, Ege sorunları, Türkiye konusunu ele alan her AB Konsey Toplantısı'nın sonuç belgesinde yeralan mutad bir yazım olmayı sürdürmekle kaldı. İstikşafi görüşmeler, tarafların motivasyonunun azaldığı bir süreç olarak devam etti.

Heraclides, bu dönemde istikşafi görüşmeler devam etse de ilerleme kaydedilmemesini, genel olarak YDP'nin isteksizliğine bağlamaktadır (2010: 154). Ker-Lindsay de kıdemli bir diplomat olan Dışişleri Bakanı Molyviatis'in, selefi Papandreou'ya göre daha şahin ve geleneksel çizgide dış politika anlayışına sahip olmasına işaret etmektedir (2007: 238, 245). Yazar, Molyviatis'in Bakanlığı döneminde görüşmelerin neredeyse durma noktasına geldiğini belirtmektedir (2007: 243, 245). Ancak, sözkonusu ritim düşüşü, Türkiye'ye daha olumlu yaklaşan Dora Bakoyanni'nin 2006'da Dışişleri Bakanlığını üstlenmesinin ardından devam edecektir. Dolayısıyla, PASOK içinde hâkim ılımlı kanadın Ege uyuşmazlıkları bağlamında UAD'ye başvuruyu da içeren Helsinki Stratejisi, YDP içerisindeki ulusal egemenlik meselelerinin müzakereye ve tavize konu olamayacağı anlayışındaki daha milliyetçi kesimin etkisiyle rafa kaldırıldı.

Dolayısıyla, 1999-2009 arası dönem, Yunan iktidarlarına bağlı olarak ikiye ayrıldığında YDP döneminde ana yönelimin korunduğu, ancak ritmin bir nebze düştüğü görülmektedir. Karamanlis'in Başbakanlığı üstlenmesinden iki ay sonra Başbakan

Erdoğan, 2004 Mayıs ayında, Yunanistan'a 1988'den bu yana ilk Başbakan ziyaretini gerçekleştirdi. Bu, ikili ilişkilerde sağlanan ivmenin YDP döneminde de sürdürüleceğinin işareti olarak algılandı. Ancak, bu dönem boyunca uyuşmazlık konularında ilerleme olmadığı gibi, iki NATO müttefiki arasında silahlanma yarışı da azalmadı. EPB'ye katıldıktan sonra dahi silahlanma programıyla iç dengelemeyi elden bırakmayan Atina'nın askeri harcamalarının hükümet harcamaları içindeki genel payı, 2000'ler boyunca %5,4-7.5 bandında oynamayı sürdürdü (SIPRI, 2020).[83]

Sözkonusu dönemde, siyasi ve güvenlik alanındaki ilişkilerde beklenen sıçrama yaşanmazken, ekonomik ilişkiler gelişmeyi sürdürmekteydi. 1999-2009 arasında ticaret, turizm, çevre, kültür, enerji, ulaştırma ve uyuşturucu ve insan kaçakçılığıyla mücadele gibi yumuşak güvenlik alanlarında işlevsel işbirliğine yönelik toplam 32 anlaşma imzalandı. Ortak çıkarlara dayalı konularda işbirliği çeşitlendirildi (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2008). Ekonomik ve ticari ilişkilerin hukuki alt yapısını güçlendirmeye yönelik çabalar, ticaret, yatırım ve enerji alanlarındaki bağların güçlenmesine katkı sağladı, bu gelişmeler ticari verilere de yansıdı. 1999'da 695 milyon Dolar olan iki ülke arasındaki ticaret hacmi, 2008'de 3.2 milyar Dolara yükseldi (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2008). Bu artışla birlikte, Türkiye Yunanistan'ın beşinci en büyük ticari ortağı haline geldi.

Bu ticari tablo, Türkiye'nin Yunanistan'ın komşuları arasında en dinamik, büyük ve cazip pazar olmasıyla birlikte değerlendirildiğinde, o dönemde Yunanistan için Türkiye'nin AB'ye katılımını desteklemenin, siyasi açıdan olduğu kadar ekonomik

[83] Dayıoğlu, bu dönemde güvenlikle ilgili sorunlar varlığını sürdürürken, çatışma riskinin azaldığını belirtmektedir (2013: 561). Askeri harcamaların ve Ege'de "it dalaşı"nın devam ettiği yakınlaşma döneminde, yalnızca kriz yönetimi yenilik arzetmekteydi. Bu dönemin geçmişten farkı, krizlerin eşiğinden dönülmesiydi. Krizleri yatıştırma iradesi mevcuttu; taraflar arasında iletişim kanalları açıktı ve işlerdi. İki ülke, üçüncü tarafların müdahalesi olmaksızın potansiyel çatışmaları önleyebildiler. Bu dönemde krizlerin yatıştırılmasının başarılı örnekleri arasında, Dışişleri Bakanı Molyviatis'in Nisan 2005'te Türkiye'yi ziyareti sırasında ortaya çıkan mini Kardak krizinin temaslar sonucunda yatıştırılması ve her iki tarafın sahil güvenlik teknelerini bölgeden geri çekmesi ve 2006'da, iki ülke savaş uçaklarının çarpışması sonrasında durumun bilinçli olarak tırmandırılmaması sayılabilir (Dayıoğlu, 2013: 583-584; Heraclides, 2010: 224; Ker-Lindsay, 2007: 244; Tsarouhas, 2009: 52).

bakımdan da rasyonel bir tutum olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira, katılımla birlikte Türkiye pazarında Yunan işadamları için daha fazla fırsatlar doğacaktı. Yunanistan, coğrafi yakınlığı sayesinde, Türk piyasasına nüfuz etme bakımından diğer üye ülkelere göre karşılaştırmalı üstünlüğe sahipti.

AB'ye adaylık statüsünün tescili, yabancı yatırımcıların Türkiye'ye ilgisini arttırdı, 2000'lerde AB'den ve üçüncü ülkelerden çok daha fazla yatırım çeker hale geldi. Türkiye'nin bu konumu, katılım müzakerelerine başlamasıyla birlikte daha da pekişti. Yunanlı girişimciler de anılan dönemde Türk piyasasına özel bir ilgi göstermekteydi. Bu dönemde, AB'den gelen yabancı sermayenin beşte biri Yunan kaynaklıydı (Papadopoulos, 2009: 306). Yunanistan, 2002-2007 yılları arasında Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımlar açısından Hollanda ve ABD'den sonra üçüncü sıraya çıktı (Tsarouhas, 2009: 48-49). Bunda, artan ticaret ve iyileşen siyasi iklim kadar küreselleşme, olumlu küresel ekonomik endikatörler ve Avro bölgesi üyeliğiyle birlikte Yunan ekonomisinde büyüme ve sermaye fazlasının ortaya çıkışı da etkiliydi. 2008'e gelindiğinde, 300 Yunan firmasının Türkiye'deki yatırımları 5.5 milyar Dolara ulaşmıştı. Bu yatırımların büyük bölümü bankacılık sektöründeydi (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2008). Yunanistan'ın en büyük üç bankası Türk bankacılık sektörüne girdi.[84]

Ekonomik ilişkilerin niteliksel sıçrama kaydeden bir diğer alanı, enerjiydi.[85] Enerji alanında işbirliğinin stratejik önemi, ikili ilişkilerin ötesinde bir boyuta sahipti.

[84] Bu süreç, Sitebank'ın 2003'te Bank Europa tarafından satın alınmasıyla başladı. Yunanistan'ın en büyük bankası olan Yunan Ulusal Bankası NBG'nin (National Bank of Greece), 2006'da, Finansbank hisselerinin yaklaşık yarısını 2.8 milyar Dolara satın alması, o dönemde yurtdışındaki en büyük Yunan yatırımı olarak ikili ekonomik ilişkilerde kaydedilen ilerlemenin çarpıcı bir göstergesi oldu. NBG, ertesi yıl, yatırımını genişleterek bankanın yaklaşık %90'ına sahip hale geldi. Tekfenbank'ın %70'i, EFG bankasınca (Eurobank Ergasias) satın alındı. 2006'da, Alpha Bank, Türkiye'den bir ortakla Alternatifbank'ı kurdu. Ancak, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, ertesi yıl Alternatif Bank'taki Yunan sermayesine izin vermedi. Buna rağmen, Yunanistan'ın yatırım yaptığı başlıca ülkeler arasında Türkiye'nin payı 2001'de %0.20 iken, 2006'da %13.20'ye yükseldi (Bitzenis&Vlachos, 2013: 251).

[85] Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Enterkoneksiyonu ile Philippi-Babaeski Elektrik Enterkoneksiyonuna ilişkin Mutabakat Muhtıraları, Mart 2002'de, doğalgaz boru hattı tesisine ilişkin Hükümetlerarası Anlaşma ise, Şubat 2003'te imzalandı. İki ülke arasındaki 285 kilometrelik doğalgaz enterkonektörünün açılış töreni, Kasım 2007'de iki Başbakanın katılımıyla Türk-Yunan sınırında gerçekleştirildi (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2019).

Nitekim, iki ülke arasındaki doğalgaz boru hattı, AB'nin Karadeniz ve Hazar havzaları ülkeleriyle enerji işbirliğine dair INOGATE Programı kapsamında değerlendirilmekteydi. Hazar bölgesi kaynaklarını Avrupa'ya ulaştıracak alternatif bir güzergah sunmak suretiyle AB'nin enerji güvenliğine de katkı sağlayacak, "kazan-kazan-kazan" olarak adlandırılabilecek katma değeri haizdi. AB'nin Güney Gaz Koridoru kapsamında Türkiye ve Yunanistan'ın Avrupa enerji güvenliğinde stratejik konumunu güçlendiren ve ikili işbirliğinin AB'ye sunacağı katma değeri ortaya koyan bir diğer örnekti.[86]

Dolayısıyla, yüksek politika alanlarındaki sorunlu konular masadaki yerini korurken, düşük önceliğe sahip politika alanlarının kazan-kazan anlayışı doğrultusunda ikili ilişkilerin gündeminde ağır basmaya başladığı görülmektedir. Ekonomi ve enerji alanlarındaki tüm bu gelişmeler, iki ülke arasındaki karşılıklı bağımlılığı arttırarak olası bir çatışmanın maliyetini yükseltmekte, ayrıca bu tür bir gelişmeye karşı çıkacak -başta iş çevreleri olmak üzere- ortak çıkarlara sahip kesimleri arttırmakta ve güçlendirmekteydi. Aynı zamanda, Türk-Yunan yakınlaşmasının AB'nin sınırlarında ve çevresinde refah ve istikrara olası katkılarını ortaya koyuyordu ve bu nedenle Birlik tarafından da desteklenmekteydi.

Ancak, 2004-2009 yılları arasında, görüldüğü üzere artan karşılıklı bağımlılık daha iyi bir siyasi iklime yol açmadı. Yakınlaşmadaki ritim kaybı, aynı zamanda Türkiye-AB ilişkilerinde görülen yönelimlerin bir yansımasını teşkil etmekteydi. Zira, aşağıda değinileceği üzere, 2005'te müzakerelerin başlamasıyla birlikte Türkiye-AB ilişkileri paradoksal bir şekilde hızlanacağına yavaşlamaya başladı. Yunanistan'ın Türkiye'nin Avrupalılaşmasına ilgisi de YDP döneminde aşamalı olarak azaldı. Gerekli konular zaten

[86] Nitekim, iki ülke arasında enerji alanındaki işbirliği 2010'larda Trans Adriyatik Boru Hattı TAP kapsamında sürdürüldü. Azeri doğalgazının Trans Anadolu Boru Hattı (TANAP) aracılığıyla Türkiye-Yunanistan sınırına, Yunanistan ve Arnavutluk üzerinden İtalya'ya nakli öngörüldü. Bu çerçevede, TAP ile TANAP'ın birbirine bağlanmasının resmi açılış töreni, Kasım 2019'da, Türk-Yunan sınırında gerçekleştirildi.

halihazırda AB gündemine yüklenmiş ve kendi müktesebatını oluşturmuştu. Ulusal yansıtma, bir süre önce olduğu kadar agresif, etkin biçimde olmasa dahi, aynı mecrada idame ettirildi.

Yakınlaşma sürecinde ele alınan konular ikili ilişkilerle sınırlandırılmıştı, ortak çıkarları saptama ve onlar üzerinden ilerleme sağlamaya odaklanılmıştı. Başından itibaren, Kıbrıs sorununun süreci baltalamasının önüne geçilmesi hedeflenmişti (Cem, 2004: 139, 151, 155). Yunanistan, Kıbrıs sorununun çözümü meselesini AB düzeyine yüklemiş olmasının da etkisiyle ikili ilişkileri Kıbrıs sorunundan ayrıştırmaya, birbirinden bağımsız yürütmeye özen gösterdi. GKRY'nin AB'ye katılımının güvenceye alınması, Yunanistan açısından bu ayrıştırmayı kolaylaştırmaktaydı. Nitekim, Türkiye'yle yakınlaşma süreci 2004 genişlemesi sonrasında da devam etti. Öte yandan, GKRY'nin 1 Mayıs 2004'te Birliğe katılmasından sonra gerçekleştirilen Aralık 2004'teki Brüksel Zirvesi'nin sonuçları, her ne kadar Türkiye'yle katılım müzakerelerine başlanması için yeşil ışık yakmışsa da, Türkiye'nin katılımı açısından çok daha büyük bir sorunun ilk işaretini teşkil etti. Yunanistan'ın AB düzeyine başarıyla yüklediği Kıbrıs meselesi Ek Protokol ile gündeme geldi ve Türkiye'nin katılım müzakereleri daha ilk günden Kıbrıs sorununun gölgesinde başladı. [87]

3 Ekim 2005'te, Lüksemburg'da yapılan AB-Türkiye Hükümetlerarası Konferansı'yla müzakere süreci tesis edildi. Yunanistan, aynı gün yayınlanan ve katılım

[87] Zirve Sonuçlarında, Türkiye'nin, Ankara Anlaşması'nın AB'nin on yeni üyesine teşmiline dair protokolü katılım müzakerelerine başlamadan önce imzalama taahhüdü memnuniyetle karşılandı (Council of the EU, 2004: 5). Türkiye, bu sözünde durdu ve 29 Temmuz 2005 tarihinde, Ankara Anlaşması'nın AB'nin 1 Mayıs 2004 tarihli 5. genişlemesi doğrultusunda uyarlanması ve Gümrük Birliği uygulamalarının yeni AB üyelerini de kapsayacak şekilde genişletilmesine yönelik Ek Protokolü imzaladı. Sözkonusu protokolde "Kıbrıs Cumhuriyeti" de üye devletler arasında sayılmaktaydı. Ancak Türkiye, aynı gün yayınladığı ve AB Konseyi Dönem Başkanı Birleşik Krallık'a ilettiği bildiride, sözkonusu imzanın Ek Protokol'de atıfta bulunulan "Kıbrıs Cumhuriyeti"nin tanınması anlamına gelmeyeceğini kayda geçirdi (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2005). AB'nin buna cevabı, 21 Eylül 2005 tarihli karşı bildiriyle geldi. Bildiride, Protokolün tüm üye ülkelere tam olarak uygulanması gerektiği, AB'nin bu konuyu 2006'da değerlendireceği, ilgili müzakere fasıllarının açılmasının Türkiye'nin üye ülkelere karşı ahdi yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olduğu uyarısında bulunuldu. Bildiride ayrıca, tüm AB üyesi ülkelerin tanınmasının katılım sürecinin zaruri bir parçası olduğu ve tüm üye ülkelerle ilişkilerin normalleşmesine atfedilen önem vurgulandı (European Community and Its Member States, 2005).

müzakerelerine ilişkin ilkeleri, esasları ve usulleri belirleyerek sürecin temelini oluşturan Müzakere Çerçeve Belgesi'nde Helsinki Zirvesi Sonuçlarında yer alan konulara da yer verilmesini sağladı. Bu bağlamda, müzakerelerin ilerlemesinin ölçüleceği koşullar arasında, Kopenhag kriterlerine ilaveten, mutad olduğu üzere "iyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık ve mevcut sınır anlaşmazlıklarının gerektiğinde UAD'nin yargılama yetkisi de dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca ihtilafların barışçıl yollardan halli taahhüdü" ve Türkiye'nin Kıbrıs sorununun çözümü yönündeki çabalara destek vermeye devam etmesi beklentisi yinelendi. Müzakere Çerçeve Belgesi'ne giren iki yeni ilave koşul ise, GKRY de dahil tüm AB üyesi devletlerle ilişkilerin normalleştirilmesi ve Ek Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesiydi (Council of the EU, 2005: 7-8). Tüm bu hususlara, bundan sonra 2006 ve 2008 yıllarında güncellenecek Katılım Ortaklığı Belgelerinde de yer verilecekti. Dolayısıyla, PASOK dönemindeki ulusal yansıtma stratejisi, somut bir sonuç vermemekle birlikte YDP döneminde de sürdürülüyordu.

11 Aralık 2006 tarihli AB Genel İşler Konseyi, Türkiye Ek Protokol uyarınca deniz ve hava limanlarını tüm üyelere açma taahhüdünü yerine getirene kadar, bu konuyla bağlantılı sekiz faslın[88] müzakerelerinin askıya alınmasına ve diğer fasılların kapatılmamasına karar verdi. Buna ilaveten GKRY, Aralık 2009'daki AB Genel İşler Konseyi toplantısında altı faslı[89] daha tek taraflı olarak bloke etti ve ilişkilerin normalleşmesi şartına bağladığını açıkladı (T.C. Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2021). Böylelikle Yunanistan, 1980'ler ve 1990'lar boyunca uyguladığı Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik her türlü adımı engelleme politikasını ve kılıf rolünü GKRY'ye devretmiş oldu. Türkiye'yle ilgili kendi ulusal gündemini AB düzeyine

[88] 1. Fasıl: Malların Serbest Dolaşımı, 3. Fasıl: İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestîsi, 9. Fasıl: Mali Hizmetler, 11. Fasıl: Tarım ve Kırsal Kalkınma, 13. Fasıl: Balıkçılık, 14. Fasıl: Taşımacılık Politikası, 29. Fasıl: Gümrük Birliği, 30. Fasıl: Dış İlişkiler (Council of the EU, 2006a: 7-8).

[89] 2. Fasıl: İşçilerin Serbest Dolaşımı, 15. Fasıl: Enerji, 23. Fasıl: Yargı ve Temel Haklar, 24. Fasıl: Adalet, Özgürlük ve Güvenlik, 26. Fasıl: Eğitim ve Kültür, 31. Fasıl: Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası (T.C. Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2021).

yansıtma konusunda Yunanistan'ın yerini GKRY'nin almasıyla birlikte, Türkiye-AB ilişkilerinde yeniden kısır döngüye girildi. AB Konseyi'nin 8, Fransa'nın 5 ve GKRY'nin 6 faslı bloke etmesiyle 35 faslın 18'i müzakere edilemez hale geldi.

Ancak, Türkiye-AB ilişkilerinin tümüyle Kıbrıs sorununa endekslenmesi ve bunun yarattığı olumsuz ortam, Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik AB stratejisi aleyhine bir gelişme teşkil edecekti. Yunanistan'ın Türkiye'yle meselelerini AB eliyle çözme şeklindeki Helsinki Stratejisi, UAD perspektifini de içeren istikşafi görüşmelerin başlaması ve Türkiye'deki reform süreci kapsamında Rum azınlığa yönelik vakıflar ve gayrımenkuller gibi konularda kaydedilen bazı iyileştirmelere bakıldığında, 2000'lerin ilk yarısında başarılı görünüyordu. Ancak, YDP'nin iktidara geldiği ve GKRY'nin üye olduğu 2004 yılı sonrası Kıbrıs sorununun Türkiye-AB ilişkilerini esir alması, bu stratejinin aslında orta ve uzun vadede o kadar da başarılı ol(a)madığını gösterecekti. Nitekim, bu yıldan itibaren Helsinki Stratejisi azalan bir iştiyakla sürdürüldü. Avrupalılaşma, ritmi düşse de ulusal yansıtma şeklinde devam etti.

İki ülke arasındaki yakınlaşmayı mümkün kılan, her ikisinin içinden geçmekte oldukları Avrupalılaşma süreçleriydi. Dolayısıyla, yakınlaşmanın başarısı bu süreçte kaydettikleri eşzamanlı ilerlemelerle doğru orantılıydı. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, ilk bölümde değinildiği üzere, Atina'nın Avrupalılaşma çabalarında EPB'ye katılımın ardından ve bilhassa YDP iktidarı döneminde artan biçimde rehavete girdiğini hatırlamakta fayda bulunmaktadır. Aynı dönemde, Türkiye'nin Avrupalılaşma sürecinin sekteye uğraması da, yakınlaşmanın sürdürülebilir olmamasında ve Atina'nın Helsinki Stratejisiyle öngördüğü biçimde herhangi bir ikili sorunu çözememesinde önemli rol oynadı. Yakınlaşma, Türkiye'nin reform sürecindeki ivmesini korumasıyla ve AB sürecinde ilerlemesiyle bağlantılandırılmıştı. Bu ayakbağı nedeniyle tökezleyecek, Avrupalılaşma ile arasında kurulan organik bağ yakınlaşmanın da sonunu getirecekti.

Dolayısıyla, AB düzeyinden ikili düzeye bundan sonraki bölümde ayrıntılandırılacak olan negatif anlamda bir sıçrama etkisi görüldü.

E) DOĞU AKDENİZ'DE GÜÇ POLİTİKALARININ YENİ ARACI OLARAK AVRUPALILAŞMA (2010-2020)

Yeni dünya düzenindeki rolünü Avrupa bütünleşmesinin merkezinde yeralmak olarak belirleyen Yunanistan, 21. yüzyıla bunu başarmış, Avrupalılaşma aracılığıyla istisnailikten sıyrılıp normalleşmiş ve kıdemli bir AB üyesi olarak girdi. Atina, bu gelişmenin de etkisiyle daha özgüvenli hareket etmekte, bu durum Türkiye'yle ilişkilerine de yansımaktaydı. Ancak, 1999-2009 arasındaki on yıl ikili ilişkilerde göreceli sükunetin hâkim olduğu bir parantez olarak kaldı. 2010'lardan itibaren, Türk-Yunan ilişkilerine, aşamalı olarak artan şekilde reel politik damga vurmaya başladı. İkili ilişkilere yeniden hâkim olmaya başlayan menfi gündemin, ekonomik krizle birlikte Yunanistan'ın Avrupalılaşmasının gerek ülke gerek AB içerisinde sorgulandığı, EPB'den ve Schengen bölgesinden çıkış olasılıklarının gündeme geldiği bir zaman dilimine denk düşmesi tesadüf değildi.

Sözkonusu dönem, Yunanistan'ın ekonomik kriz nedeniyle darbe aldığı, siyasi istikrarsızlıklar yaşadığı, buna ilaveten göç krizi gibi yeni ilave yükler üstlendiği, uluslararası anlamda güvenilirliğinin azaldığı, dolayısıyla hem reel hem psikolojik açıdan güç kaybettiği bir devre oldu. Pek çok yazar, bu yılları ülkenin kendi içine döndüğü ve uluslararası etkinliğinin azaldığı bir dönem olarak yorumlamaktadır (Voskopoulos, 2017: 81; Raptopoulos, 2017: 117). Öte yandan, Yunanistan'ın her açıdan güç kaybettiği bu on yıl, Türkiye'nin G-20 üyesi ve bölgesel bir güç olarak artan dış politika etkinliğiyle öne çıktığı bir döneme denk geliyordu. Arap Baharı, Türkiye'ye göç gibi ilave sınamalar getirirken, aynı zamanda bölgedeki rolünü pekiştirebileceği yeni fırsatlar sunuyordu. Atina açısından, bunun dengelenmesi, gerek ikili ilişkiler gerek Balkanlar, Doğu Akdeniz

ve Orta Doğu gibi bölgesel dinamikler bakımından gerekliydi. Bu resme, Türkiye'de iç politikada kaydedilen değişiklikler ve bunların dış politikaya ve Yunanistan'ın tehdit algılamalarına yansımalarını da katmak gerekmektedir.

Atina, sözkonusu dönemde bir yandan yakınlaşma sürecini idame ettirmeye çalışırken, diğer yandan Türkiye'ye karşı mutad iç ve dış dengeleme reflekslerini sürdürdü ve bu dış dengelemenin ana aracı, ulusal meselelerini yükleme yoluyla Avrupalılaştırma olmayı sürdürdü.

Ülkeyi ekonomik krizden kurtaran AB olduğu gibi, Atina, göç ve Doğu Akdeniz gibi meselelerde de Birliğe sarıldı. Her ne kadar ekonomik kriz dış politikada bazı çeşitlenme arayışlarını getirdiyse de, ulusal konularda süreklilik hakimiyetini sürdürdü ve AB içerisinde, Türkiye'yle ilişkiler ulusal yansıtma yöntemiyle yürütülmeye devam edildi. Sözkonusu yöntem, ekonomik krizle birlikte nispeten azalan gücüne rağmen Atina'nın Türkiye-AB ilişkilerini şekillendirme etkisini idame ettirmesini sağladı. Dolayısıyla, ulusal intibak bakımından Avrupalılaşmada sorunların görüldüğü ekonomik kriz dönemi, ulusal yansıtmanın etkin biçimde sürdürüldüğü bir dönem oldu.

2000'lerin ilk onyılında, Türk-Yunan ilişkilerinin her iki ülkedeki Avrupalılaşma sürecine paralel bir seyir izlediği daha önce belirtilmişti. Sözkonusu paralellik sonraki on yılda da sürdü. 2010'ların ilk yarısında yakınlaşma süreci devam ettirilse de gerek ikili ilişkilerde gerek Türkiye-AB ilişkilerinde özellikle 2010'ların ikinci yarısından itibaren birbirine paralel şekilde yeniden olumsuz bir sarmala girildi. Bu sarmalda, Atina'nın Türkiye'ye karşı dış dengelemede AB'yi kullanma refleksinin istismarı da belirleyici rol oynadı. Ancak, AB sürecinin sekteye uğraması, Birliğin Türkiye'nin dış politika eylemlerini şekillendirme, etkileme veya kısıtlama yeteneğinin azalmasıyla sonuçlanıyordu. Ankara'nın dış politikada Avrupalılaşma ve ODGP'ye uyum sağlama güdüsünün kademeli olarak azaldığı bir dönemdi. Dolayısıyla, Yunanistan'ın AB eliyle Türkiye'yi etkileme şansı da azalacaktı.

Yakınlaşma süreci kapsamındaki başlıca gelişme, iki ülke arasında Başbakan düzeyindeki Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi (YDİK) mekanizmasının tesisiydi. Başbakan Erdoğan'ın 14-15 Mayıs 2010'daki Atina ziyareti vesilesiyle tesis edilen YDİK'in ilk toplantısında 22 anlaşma ve ortak bildiri imzalandı (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2010).[90] 2000 yılında karşılıklı gerçekleştirilen ilk ziyaretlerde yumuşak güvenlik alanlarında imzalanan anlaşmaları hatırlatır bir süreç yaşanmaktaydı. İlave unsur ise, bir nevi ortak Bakanlar Kurulu toplantısı olarak nitelendirilebilecek, Başbakanların başkanlığında ve Dışişleri Bakanlarının eşgüdümündeki YDİK'in tesisine dahil ortak bildiriydi. Altı yılda dört kez gerçekleştirilen YDİK toplantılarında toplamda 54 belge imzalandı (T.C. Atina Büyükelçiliği, 2019). İstikşafi görüşmeler gibi, Selanik'te gerçekleştirilmesi planlanan 5. YDİK toplantısı, 2016'tan bu yana ikili ilişkilere hakim olan olumsuz hava ışığında tertiplenemedi.

2010'lu yıllarda tüm enerjisini ekonomik krizden çıkmaya yönelten Yunanistan'ın Ege sorunlarının çözümü konusunda anlamlı adım atmasını ve göreceli gücünün azaldığı bu dönemde Türkiye'yle masaya oturmasını beklemek gerçekçi değildi. Muhalefet Yunanistan'ın iyice güçsüzleştiği ve Türkiye'nin gücünün arttığı böyle bir dönemde, Türkiye'yle ikili sorunları ele almanın ülkenin aleyhine olacağı görüşündeydi (Dayıoğlu, 2013: 569,574). Bu dönemdeki Yunan hükümetlerinin kırılganlığı, Türkiye'yle olası bir uzlaşının içereceği tavizlerin ve/ya mahkeme kararının Yunan resmi politikasından sapma göstermesini kamuoyuna anlatmalarına izin vermezdi. Hiçbir Yunan hükümeti, bu dönemde, böyle bir riski alamazdı. Nitekim, istikşafi temaslar, 1 Mart 2016'da Atina'da düzenlenen 60. turdan sonra akim kaldı ve ilişkilerde çözülememiş mevcut sorunlara

[90] Sözkonusu bildiri ve anlaşmalar YDİK'in tesisi, siyasi istişareler, sınır kapıları, diplomatların karşılıklı hakları, ekonomi, standardizasyon, yatırım, ormancılık, çevre, enerji, eğitim, bilim araştırma, demiryolu, karayolu taşımacılığı, bilişim ve iletişim teknolojileri ve posta hizmetleri, yasadışı göç, iltica, örgütlü suçlarla ve uyuşturucu trafiğiyle mücadele, hususi pasaportlara vize muafiyeti, kültür, turizm, resmi haber ajansları arası işbirliği, bankalar birlikleri arası işbirliği konularını kapsamaktadır (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2010).

ilaveten yeni gündem maddeleriyle birlikte olumsuz bir sarmala girildi. Böylece, "ulusal konu" Türkiye'ye dair PASOK ve YDP arasındaki oydaşma SYRİZA'ya da teşmil etti. SYRİZA'nın politikası da, sol söyleme ve ikili ilişkilerde ilk başta verilen barış mesajları ve yeni bir sayfa açma iddialarına rağmen, geçmişin tekrarından ibaret oldu.

Normalde dahi Türkiye'ye karşı iç dengelemede zorlanan Yunanistan'ın, iflasın eşiğinde ve kurtarma programlarına tabi olduğu bir dönemde, bunu yapabilmesi sözkonusu değildi. Ekonomik krizin, karşılıklı ikili ekonomik işbirliğinin geliştirilmesine odaklanmayı, silahlanmayı kısmayı beraberinde getirmesi beklenirdi. Oysa, Atina askeri harcamaları koruyarak iç dengeleme yöntemini bu on yılda da sürdürdü. Yunanistan, iflasın eşiğine gelse dahi kendi yeteneklerini güçlendirmek suretiyle Türkiye'ye karşı iç dengelemeyi sürdürmek durumundaydı. Nitekim, 2010-2019 arasında askeri harcamalarda %23 azalma görülmekle birlikte, bu harcamaların toplam hükümet harcamalarına oranı %4.6 - 5.7 bandında sürdürüldü (SIPRI, 2020).

Bunun dış nedeni, AB'nin, Yunanistan'ın üyeliğin ilk gününden beri arzu ettiği nitelikte bir güvenlik şemsiyesini hala sunamıyor oluşuydu. 2009 yılı sonunda yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması'nın 42.7 sayılı maddesi, bir üye ülkenin topraklarına yönelik silahlı bir saldırı halinde, diğer üyelerin ellerinden gelen tüm imkanlarla yardım etmeleri zorunluluğunu getirmişti. Bu karşılıklı savunma hükmü, Yunanistan'ın uzun süredir AB antlaşmalarına dahil etmeye çalıştığı dayanışma ilkesi açısından önemli bir gelişmeydi. Ancak, aynı maddenin ikinci paragrafı, sözkonusu dayanışmayı kısıtlandırır nitelikteydi. Bu alandaki taahhütlerin ve işbirliğinin, NATO üyesi ülkelerin transatlantik ittifak kapsamındaki taahhütleriyle uyumlu olması gerektiğini kayda geçiriyordu.[91] Dolayısıyla, 42.7 sayılı maddenin diğer NATO üyelerine karşı işletilmesi sözkonusu değildi. Tıpkı BAB'ın 5. maddesi gibi, bu madde de Yunanistan'a Türkiye'ye karşı savunmada Birliğin

[91] https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c382f65d-618a-4c72-9135-1e68087499fa.0006.02/DOC_2&format=PDF, (23.03.2022).

otomatik olarak koşulsuz desteğini sağlamaktan uzaktı. Bu nedenle, Atina'nın Ankara'ya karşı AB'yi harekete geçirmek için aktif çaba harcaması gerekiyordu.

AB'den savunma alanında koşulsuz destek sağlayamayan Atina, siyasi anlamda koşulsuz destek sağlamak yoluyla Türkiye'yi caydırma çabalarını sürdürdü. Türkiye politikasında sürekliliğin göstergesi, her türlü ikili sorunun artan şekilde AB gündemine yüklenmesi yöntemine, yani ulusal yansıtma şeklinde Avrupalılaşma suretiyle dış dengelemeye devam edilmesiydi. Ülkenin ekonomik krizle birlikte artan kırılganlığı ışığında, dış dengelemede AB'ye daha fazla başvurmaya yönelmesi şaşırtıcı değildi. İki ülke arasında yakınlaşma döneminden bu yana çözülememiş olan sorunlara, 2010'ların ikinci yarısından itibaren, göç krizi ve Doğu Akdeniz'deki doğal kaynakların paylaşımı gibi yeni sorunlar eklendi. Atina, bu sorunların çözümünde de gözünü Brüksel'e çevirdi.

Yunanistan'ın bu kapsamda AB'den ne şekilde istifade ettiğine bakıldığında, 2010'larda artan biçimde devamlılık arzeden üç tespitte bulunmak mümkündür: Türkiye'yle her türlü ikili sorununda AB'nin kapısını çalma refleksi, AB içerisinde koalisyon oluşturmayı ve kendi tutumlarını Birlik içerisinde bu şekilde benimsetmeyi öğrenme ve Yunan sınırlarının AB'nin sınırları olduğunu her vesileyle vurgulama.

Türkiye'yle sorunların Avrupalılaştırılmasının uzun soluklu örnekleri, aşağıda ele alınacak olan göç krizi ve Doğu Akdeniz'le bağlantılı gelişmelerde net biçimde görüldü. Yunanistan'ın ısrarlı çabaları ve başarılı yüklemesi sonucunda, her iki konu Türkiye-AB ilişkilerinin sabit gündem maddelerine dönüştü.

1) Göç Krizinde Ulusal Yansıtma

Yasadışı göç konusu, esasında 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren artan şekilde ikili gündemin bir parçası haline gelmeye başlamıştı. 2001 tarihli Türkiye-Yunanistan Geri Kabul Protokolü'nün işleyişinden şikâyet eden Yunanistan, Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın bir an önce akdedilmesini istiyordu. 2009'da, konuyu AB düzeyine taşımaya karar verdi. Haziran ayındaki AB Zirvesi Sonuçlarında, ilk kez

Türkiye gibi transit ülkelerle geri kabul anlaşması akdedilmesi ve bu anlaşma akdedilene kadar mevcut ikili anlaşmaların etkin şekilde uygulanması gerektiği ifade edildi (Council of the EU, 2009a: 15). Yunanistan'ın Birlik ile Ankara arasında imzalanmasını istediği ve 2000'lerden beri gündemde olan Geri Kabul Anlaşması, Türkiye üzerinden Yunanistan'a geçmiş bulunan gerek Türk gerek üçüncü ülke vatandaşı yasadışı göçmenlerin, Türkiye tarafından geri kabulünü öngörüyordu. Anlaşma, Ankara'nın AB'den talep ettiği vize muafiyeti sürecinin önkoşullarından biriydi. Sözkonusu anlaşmanın imzalanması ve vize muafiyeti yol haritasının kabulü, 16 Aralık 2013'te eşzamanlı olarak gerçekleşti (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013). Böylelikle Atina, Türkiye'ye karşı pozitif koşulluluğu bir kez daha etkin şekilde kullanmış oldu.

Öte yandan AB, Suriye'deki iç savaş sonucunda, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en büyük mülteci kriziyle karşı karşıya kaldı. Bu krizin en büyük mağduru, aynı zamanda mali krizle de boğuşan Yunanistan'dı. Aşamalı olarak artarak kronikleşen sorun, 2015'te pik yaptı. 2014'te 77 bin olan Yunanistan'a yasadışı geçişler, 2015'te 911 bine yükseldi. Bu düzensiz geçişlerin %90'ı denizyoluylaydı ve 2014'ten ertesi yıla %1905 artmıştı (Keridis, 2018:74). Ekonomik krizin üzerine, bir milyona yakın kişinin düzensiz şekilde ülkeye girişi, ekonomik, idari, sosyal ve güvenlik bağlantılı pek çok sınamayı beraberinde getirdi. Oysa Yunanistan, normal şartlarda dahi böyle bir hareketliliği karşılayacak idari kapasite ve altyapıya sahip değildi.

SYRİZA hükümeti, ilk etapta mültecilere sınırlarını açmakla birlikte, AB içerisinde üzerindeki baskının artmasıyla birlikte bu politika tercihini uzun süre devam ettiremedi. Sorunun boyutları ve AB ülkelerinin Yunanistan'a kendi sınırlarını -ve dolayısıyla AB'nin sınırlarını- koruyamadığı yönündeki tepkileri sonucunda, tutum değiştirmek durumunda kaldı. Ekonomik kriz nedeniyle ortaya atılan "Grexit" fikri, bu kez Schengen bölgesi bağlamında gündeme getirilmeye başlandı (Euractiv, 28.01.2016). Almanya, Yunanistan'dan gelen uçuşlar için sınır kontrolü getirdi (Deutsche

Vertretungen in Griechenland, 2017). Kriz, ayrıca Türkiye'yle ilişkileri de olumsuz etkiledi. Yasadışı göçmen akımı, iki ülke arasında yeni bir ihtilaf unsuru haline geldi ve ikili gündemin başlıca konusuna dönüştü. Böylelikle, ilişkilerde jeopolitik ve jeoekonomiden sonra jeogöç dönemi başladı. Tüm bunlar dikkate alındığında, yasadışı göç ülke için yeni bir "ulusal konu" haline geldi.

Yunanistan, sorunu çözmek için, mutad olduğu üzere ulusal yansıtma yoluyla Avrupalılaşmaya yöneldi. Yunan sınırlarının AB sınırları olduğunu ve bunun yalnızca Yunanistan'ın değil, tüm AB'nin sorunu olduğunu, çözümün de aynı düzeyde bulunması gerektiğini her fırsatta vurguladı. Yasadışı göçmenlerin başlıca hedef ülkesi olan Almanya da bu akımı kontrol altına almak arzusundaydı. İki üye ülkenin çıkarları bu noktada örtüşüyordu. Başarısında da zaten bu rol oynadı. Yunanistan, AB ile Türkiye arasında yasadışı göç konusunda bir anlaşmaya varılmasını en çok arzu eden ülke olarak Almanya'nın öncülüğünde Türkiye'yle başlatılan diyaloğun, 15 Ekim 2015 tarihli Türkiye-AB Ortak Eylem Planının, 29 Kasım 2015 ve 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvelerinde alınan kararların en büyük destekçisi oldu. Atina'nın Birlik içerisinde doğru ortaklarla koalisyon oluşturarak istediği sonucu elde etmesi, Avro-kuralları tatbik etme neticesinde ulusal yansıtmada başarı anlamına geliyordu.

29 Kasım 2015 tarihli Türkiye-AB Zirvesinde, Türkiye'deki Suriyeliler için ilk etapta 3 milyar Avroluk bir "Sığınmacı Mali İmkanı" oluşturuldu ve Ortak Eylem Planı kabul edildi.[92] 18 Mart Mutabakatı olarak bilinen 18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB

[92] Türkiye'nin katılım sürecinin yeniden canlandırılmasının gerekliliği, bu bağlamda Aralık ayında, Ekonomik ve Parasal Politika başlıklı 17. faslın müzakerelere açılması, ayrıca GKRY tarafından Aralık 2009 itibariyle tek taraflı veto edilmiş beş faslın açılmasına yönelik gerekli hazırlıkların -üye ülkelerin pozisyonlarına halel getirmemek kaydıyla- 2016 yılının ilk çeyreğinde tamamlanması, diğer fasıllarda da bilahare hazırlıkların başlatılması, Gümrük Birliği'nin güncellenmesi çalışmalarına 2016 sonuna doğru başlanması, Yol Haritası'nda yeralan kriterler karşılanmak kaydıyla Türk vatandaşlarının Schengen Bölgesi'ne seyahatlerinde vize uygulamasının Ekim 2016'ya kadar kaldırılmasını temin edecek şekilde Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın Haziran 2016'dan itibaren tam olarak uygulanması konularında anlaşmaya varıldı (29 Kasım 2015 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi, Brüksel, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/29_kasim_2015_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (24.03.2022)).

Zirvesinde ise, yeni unsurlar olarak Yunanistan'ın başlıca önceliği olan Türkiye'den Yunan adalarına geçen tüm yeni düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye iade edilmesi, buna karşılık Türkiye'ye iade edilen her bir Suriyeli için Türkiye'den bir diğer Suriyelinin AB'ye yerleştirilmesi kararlaştırıldı.[93]

Bu kararla birlikte, göç, ilk etapta iki ülke arasında yeni bir işbirliği sahası ve olumlu bir gündem maddesi olarak ortaya çıkacak gibi görünmekteydi. İki taraf, bu mutabakatın uygulanması yoluyla AB düzeyindeki bir projede karşılıklı çıkarlara dayalı işbirliği sergilemekteydi. Ege Denizi'ndeki düzensiz göçün kontrol altına alınabilmesini teminen Türkiye ile Yunanistan arasında Ortak Çalışma Grubu tesis edildi. Ayrıca, 18 Mart Mutabakatı'nın uygulanmasına ilişkin Türkiye, Yunanistan ve AB üçlü toplantıları gerçekleştirildi (Çavuşoğlu, 2017: 23). 18 Mart Mutabakatı, Ege'de düzensiz göçü kontrol altına almak suretiyle insan kaçakçıları bakımından caydırıcı oldu. Her ne kadar Yunanistan iltica başvurularına dair idari kapasite yetersizliği nedeniyle ağır hareket etse ve az sayıda düzensiz göçmeni Türkiye'ye iade edebilse de, Mutabakat ivedilikle etki gösterdi. Bu güzergahı kullanan yasadışı göçmen sayısı %92 oranında azaldı (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020d). Dolayısıyla, 18 Mart Mutabakatı Yunanistan'ın başarı hanesine yazıldı.

Sözkonusu plan ve kararların temeli, göç alanında işbirliği karşılığında Türkiye'yle müzakere ve vize muafiyeti süreçlerinin canlandırılmasıydı. Dolayısıyla, pozitif koşulluluk içeren bir paket yaklaşımı benimsenmişti. Atina, yine Ankara'yla ikili meselelerini AB eliyle çözme, Türkiye'yi koşullu ödüllerle angaje ederek istediklerini elde etme stratejisini işleme koymuştu. Türkiye'ye yasadışı göçle mücadelede gerekli

[93] Ayrıca, Sığınmacı Mali İmkânı çerçevesinde, 2018'in sonuna kadar 3 milyar Avro'luk ilave bir fon tahsisi kararlaştırıldı. Türkiye-AB ilişkileri bağlamındaki ilave unsurlar ise, Mali ve Bütçesel Hükümlere dair 33. faslın müzakerelere açılması kararı, diğer fasılların açılmasına yönelik hazırlık çalışmalarının üye devletlerin tutumlarına halel getirmeksizin hızlandırılarak devamı ve gerekli kriterlerin karşılanması şartıyla Türk vatandaşlarına yönelik vize muafiyeti tarihinin öne çekilmesiydi (18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Ortak Açıklaması, Brüksel, https://www.ab.gov.tr/50241.html, (24.03.2022)).

işbirliğini sergilemesi karşılığında katılım süreci ve Türkiye-AB ilişkilerinin diğer boyutlarına dair bazı havuçlar sunulmuştu. Oysa bu havuçlar, yeni unsurlar değildi, zaten kendi mecralarında ilerliyor olmaları gereken dosyalardı ve halihazırda kendi içlerinde bazı koşullar barındırıyorlardı. Bu dosyaları göç alanında işbirliğiyle bağlantılandırarak, ilave bir koşulluluk yaratılmış oldu. Bu bakımdan Atina, çok başarılı bir yükleme stratejisi izledi. Mutabakatta Ankara'ya vadedilen ödüller 2016'dan bu yana verilmedi. Bu alanlardaki taahhütlerde herhangi bir ilerleme kaydedilememesi, AB'nin Türkiye'ye sunduğu havuçların inandırıcılığına yeni bir darbe indirmekten başka bir işe yaramadı. Yine de Yunanistan, bu süreç içerisinde, AB fonları ve AB vaatleri karşılığında Türkiye'den istediğini elde etmeyi ve Ege'de düzensiz göç sorununu kontrol altına almayı başardı.

Göç kriziyle birlikte AB'nin dış sınırlarının güvenliği konusunun ön plana çıkması, Yunanistan'a bu konuda yeni bir fırsat tanıdı. Atina, "Ege'deki Yunan sınırları AB'nin dış sınırlarıdır" söylemini AB'ye de benimsetmek suretiyle Brüksel'i Ege sorunlarına taraf hale getirme çabası içine girdi. Amsterdam Antlaşması'ndan bu yana vurguladığı AB sınırları hassasiyeti, göç kriziyle birlikte AB başkentlerinde daha olumlu yankılanmaya başladı. Atina'nın AB'nin Sınır ve Sahil Koruma Ajansı FRONTEX'i Ege'de müdahil kılma çabaları ve sınırların tartışmalı olduğu bu bölgede FRONTEX'in görev yapmaya başlaması, Ege sorunlarının da artan şekilde Avrupalılaşmaya maruz kalmasını, Birliğin yaşanan sorunlara taraf olmasını otomatik olarak beraberinde getirdi. Örneğin, 13 Şubat 2018'de, Kardak kayalıkları açıklarında Yunan ve Türk sahil güvenlik gemilerinin çarpışması üzerine Başbakan Tsipras, Yunanistan'a karşı tahriklerin, aynı zamanda AB'ye yönelik tahrikler olduğunu ileri sürerken, AB Komisyonu Sözcüsü ilave bir unsur olarak Türk botunun çarptığı Yunan teknesinin FRONTEX tarafından ortak finanse edildiğini, dolayısıyla Avrupa'daki vergi mükelleflerini de ilgilendirdiğini belirtti (Greek Reporter, 13.02.2018).

Yunanistan'ın bu dönemde göç politikasının ve resmi söyleminin temel unsuru olan AB sınırları vurgusunun, tüm AB yetkililerince benimsendiği görülmektedir. Nitekim, Şubat 2020'de Türkiye'nin Suriye'deki gelişmelerle bağlantılı olarak mültecilerin Yunanistan'a geçişlerine izin vermesi üzerine, Yunanistan'ın talebiyle Olağanüstü AB Dış İlişkiler Konseyi toplandı. AB Konseyi, Komisyonu ve Parlamentosu Başkanları, 3 Mart 2020'de Meriç sınır bölgesini ziyaret ederek, bu "AB sınırı" konusunda Yunanistan'la dayanışma ifade ettiler (European Commission, 2020a).

Tüm bunlar, Yunanistan açısından ulusal yansıtma bağlamında başarılı bir Avrupalılaşmanın sonucuydu. Öte yandan, göç meselesinin ele alınış şekli, Atina'nın Avrupalılaşmadaki selektif ve tek yönlü yaklaşımının, kimliğin yeniden inşası bağlamındaki Avrupalılaşma eksikliğinin bir diğer örneğini teşkil etti. Yunanistan'ın AB Kurucu Anlaşmalarına ve uluslararası yükümlülüklerine aykırı olarak sığınma başvurularını askıya alma, sığınmacıları kayıt altına almadan ve iltica başvurularını dahi değerlendirmeden 18 Mart Mutabakatı'na aykırı olarak Türkiye'ye gönderme gibi uygulamaları, Ege'de ve Meriç bölgesinde mültecileri geri itme faaliyetleri ve mültecilere yönelik kötü muamele dahil diğer insan hakları ihlalleri, bu ülkenin göç konusundaki Avrupalılaşmasının tek yönlü kaldığını ortaya çıkardı. Avrupa değerlerinin içselleştirilerek politikalara yansıması ve normatif değişim içeren kimliğin yeniden inşasının gerçekleşmediğini gösterdi. Nitekim bu uygulamalar, AB Komisyonu ve Frontex yetkililerine ilaveten, Avrupa Parlamentosu ve çeşitli insan hakları kuruluşlarınca da gündeme getirildi ve eleştiri konusu yapıldı (European Parliament, 2020).

Başbakan Kyriakos Mitsotakis'in, 2020 ilkbaharında, Fransa ve Almanya'ya Türkiye'ye maddi desteğin Avrupa'ya göçmen akınlarının azalmasıyla doğru orantılı şekilde yapılması teklifinde bulunması, Yunanistan'ın göç konusunda Türkiye'ye karşı koşullu ödül stratejisini sürdürdüğünü göstermektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020c).

Gelecek altbaşlıkta ele alınacak olan Doğu Akdeniz'deki uyuşmazlıkların AB gündemine taşınmasında ise, koşullu yaptırım yaklaşımı ağır bastı.

2) Doğu Akdeniz'deki Rekabette Avrupalılaşma

Sorunların kaynağı kadar çözümünün de dışarıda aranmasının Yunan siyasi kültürünün bir unsuru olduğu ilk bölümde dile getirilmişti. Atina, bu çerçevede uluslararası deniz hukukuyla ilgili ve tümüyle ikili nitelikteki meselelerinin çözümüne, AB başta olmak üzere üçüncü tarafları müdahil kılmaya çabalayarak Türkiye'ye karşı yumuşak dış dengelemeye başvurmaktadır. Bölgesel hegemon güce karşı bu yumuşak dengelemenin unsurları diplomasi ve ekonomidir (Tziampiris, 2015:15). 2010'larda Doğu Akdeniz'de tümüyle uygulamaya konulan bu strateji, iktidarda hangi partinin olduğundan bağımsız şekilde yürütüldü. SYRİZA döneminin girişimleri, YDP iktidarında da sürdürüldü.

Türkiye'yle Doğu Akdeniz'de rekabet ve gerginliğin artacağının ilk sinyalleri daha 2000'li yıllarda verilmişti.[94] 2010'lar, Yunanistan dahil bölgedeki tüm tarafların enerji alanında istikşafi girişimlerinin hız kazandığı bir dönem oldu. Atina açısından değerlendirildiğinde, bu gelişme, bilhassa ekonomik krizle birlikte dış politikada jeoekonominin artan öneminin bir yansıması gibi görünmekteydi. Yunanistan da bölgedeki enerji kaynaklarından istifade amacıyla kendi MEB'ini belirlemeyi uzun zamandır istemekteydi. Ekonomik kriz, yeni kaynak sağlamaya yönelik bu çabaları daha da tetiklemişti. Nitekim, gerek Tsipras gerek dönemin Dışişleri Bakanı Nikos Kotzias enerji diplomasisine öncelik verileceğini açıklamıştı (Tsafos, 2017: 145). Ayrıca, Doğu Akdeniz'de diğer ülkelerin enerji yataklarında kaydedilen gelişmeler de Atina'yı kendi deniz yetki alanlarında enerji kaynağı araştırmaya teşvik etmekteydi. Doğu Akdeniz ve

[94] İsrail'in Leviathan yataklarının bulunması, GKRY'nin Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilanı ve MEB'ini sınırlandırma anlaşmalarına başlaması, bu çerçevede 2003'teki GKRY-Mısır MEB anlaşması, 2007'de Lübnan'la imzalanan ancak onaylanmayan MEB sınırlandırma anlaşması, GKRY'nin MEB'ini artan şekilde parselleyerek Kıbrıs Adası'nın etrafındaki doğal kaynakları tek taraflı olarak araştırma ve kullanma çabaları ve bu yönde ilan ettiği arama ruhsat sahaları gerilimin taşlarını döşemekteydi.

Orta Doğu ülkeleriyle yeni işbirliği olanaklarının araştırılması, Yunanistan'ın enerji alanında transit ülke olarak konumlandırma çabalarıyla ve jeopolitik konumunu güçlendirme hedefiyle örtüşür nitelikteydi. Aynı zamanda, RF'den gelecek doğalgaza ve Türkiye üzerinden aktarılacak Hazar kaynaklarına bağlı kalmayarak, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesiyle ve dolayısıyla enerji güvenliğinin arttırılmasıyla bağlantılıydı. Ancak, Türkiye'yle uyuşmazlıklar, Doğu Akdeniz'de MEB ilanı ve enerji faaliyetlerine engel olmaktaydı.

Doğu Akdeniz'deki egemenlik alanları ve enerji kaynaklarının kontrolüne dair tüm bu gelişmeler, Tayfur'un 20. yüzyıl Türk-Yunan ilişkilerine dair tespitinin (2002: 15-28) geçerliliğini koruduğunu ortaya koymaktadır. İkili ilişkileri "Doğu Akdeniz'deki kaynakları kim, ne kadar kontrol edecek ve bu kontrolden 'aslan payını' kim alacak?" sorusuyla özetlemek mümkündür. Nitekim Tsafos, Yunanistan'da enerji projelerinin daima siyasi bağlamı içerisinde ve bir dış politika konusu olarak değerlendirildiğini, jeopolitik rekabet kapsamında ele alındığını ve dış politika hedeflerini gerçekleştirmede bir araç olarak görüldüğünü savunmaktadır (2017:146). Yunanistan'ın son yıllarda Doğu Akdeniz'de artan etkinliği ve işbirliği çabalarının altında yatan neden, enerji pastasından pay kapmak kadar, deniz egemenlik alanlarını enerji arama ruhsatları gibi oldubittiler aracılığıyla genişletmek ve Türkiye'ye karşı dış dengeleme sağlamaktır. Enerji politikaları bu bakımdan jeopolitik bir araçtır.

Bu çerçevede, Yunanistan için Doğu Akdeniz konularında içiçe geçmiş dört farklı dayanışma ve işbirliği halkasından/kümesinden söz etmek mümkündür. Bu halkalar/kümeler genişten dara doğru 1) Bölge ülkeleriyle işbirliği, 2) AB dayanışması, 3) AB içerisindeki bir iç halka/alt küme olarak Akdenizli üyeler arası dayanışma, 4) Yunanistan ile doğal ortağı GKRY'nin dayanışması olarak sıralanabilir. Esasen, üçüncü halka ikinci halkanın bir alt kümesini oluşturmaktadır. Dördüncü halka ise, diğer tüm halkaların alt bileşenidir.

Atina, üyeleri kesişen, birbiriyle bağlantılı ve/ya içiçe geçmiş olan tüm bu halkalardan eşzamanlı olarak ve birbirini destekleyici şekilde istifade etmektedir. Bu nedenle, Yunanistan'ın Doğu Akdeniz politikası bağlamında bölge ülkeleriyle ilişkiler ve AB dayanışması birbirinden bağımsız değildir. Dönemin Yunan dış politikasındaki yenilik, Atina'nın bu halkalar arasında başarılı biçimde kurduğu ilintidir ve bunları yeknesak bir stratejinin unsurları olarak eşzamanlı ve eşgüdümlü biçimde kullanmasıdır. Atina, son yıllarda Ankara'yla Doğu Akdeniz'deki rekabetinde bir yandan bölgesel güç dengeleri ve ittifak oluşumları gibi 1980-1990'lardaki politikalarını hatırlatan klasik realist yöntemlere yeniden başvururken, diğer yandan sözkonusu rekabeti Avrupalılaştırmaktadır. Bu şekilde, bölgesel politikalarını AB düzeyine başarıyla yüklemekte ve AB'yi müdahil kılarak desteklemektedir. 2010'lardaki yenilikçi unsur, dış politikada Avrupalılaşma açısından başarılı bir ulusal yansıtma olan, farklı kümeleri bağlantılandıran bu bütüncül stratejik yaklaşımdır.

2010'larda, bölge ülkeleriyle işbirliğindeki sıçramanın en çarpıcı örneği, İsrail'le ilişkilerde görüldü. Yunanistan, kuruluşundan itibaren soğuk ilişkilere sahip olduğu İsrail'i Kıbrıs sorunundan ve -bu sorunun da etkisiyle- Arap ülkeleriyle sürdürdüğü yakın ilişkilerden ötürü, ancak 1990'da YDP'nin iktidara gelmesinin ardından resmen tanıyan son AET üyesiydi. İki ülke arasındaki yakınlaşma girişimleri ve gayrıresmi teşebbüsler 2008'den itibaren başlasa da, esas sıçrama, 31 Mayıs 2010 tarihinde Türkiye ile İsrail arasında yaşanan Mavi Marmara krizinin ardından kaydedildi.[95]

İkili ilişkilerde yaşanan niteliksel sıçramaya ilaveten, 2010'ların başından itibaren İsrail'in ve GKRY'nin MEB'lerinde hidrokarbon kaynaklarının keşfi, üçlü işbirliğini tetikledi. İsrail ve GKRY'nin, Aralık 2010'da, MEB sınırlandırma anlaşmasına

[95] Ekim 2013'te, iki ülke arasında ilk Yunanistan-İsrail Üst Düzey İşbirliği Konseyi toplandı. Bu dönem boyunca her alanda yoğun üst düzey ziyaretler ve çok sayıda ortak askeri tatbikat gerçekleştirildi (Tziampiris, 2015: 92-94, 97). Askeri işbirliği yakınlaşmanın itici gücü, öne çıkan boyutu oldu. Ancak enerji, turizm, ticaret, sivil koruma, havacılık gibi düşük öncelikli politika alanlarında da yoğun işbirliği görüldü.

varmalarının ardından, İsrail-Yunanistan işbirliğine GKRY de katıldı. Üç ülke arasında 2013'te enerji ve su alanında işbirliğine yönelik mutabakat muhtırası imzalandı ve İsrail ve GKRY Münhasır Ekonomik Bölgelerindeki doğalgazı Girit üzerinden Avrupa'ya taşımaya yönelik Yunanistan'a uzanacak "East-Med" boru hattı projesi gündeme gelmeye başladı (Times of Israel, 08.08.2013). Doğu Akdeniz'deki en uzun kıyıya sahip Türkiye'nin içinde bulunmadığı sözkonusu proje, bölgede barış, refah ve istikrarın tesisine yönelik bir süreç olarak sunulmaktaydı.[96] Aslında, bölgedeki ekonomik açıdan en karlı ve güvenli güzergâh olarak boru hatlarının Türkiye'den geçmesi daha işlevseldi.[97] Sözkonusu boru hattı, Atina'nın Rus doğalgazına bağımlılığı azaltmaya ve kaynakları çeşitlendirerek enerji güvenliğini arttırmaya çalışan AB'ye kolaylıkla pazarlayabileceği bir projeydi. Nitekim, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları AB'nin de iştahını kabarttı. Birlik, "Ortak Çıkar Projeleri" listesine aldığı "East-Med" projesinin teknik fizibilite çalışma maliyetlerine katkı sağladı. 2025'ten sonra tamamlanacak inşaatın ardından, yılda 10 milyar metreküp doğalgaz taşıması beklenen boru hattının, AB'nin doğalgaz ihtiyacının onda birini karşılayacağı ifade edilmekteydi.[98] Yunanistan bu beklentiden de istifadeyle ve AB'nin projeye siyasi ve mali desteğini sağlamak suretiyle Doğu Akdeniz'de yürüttüğü enerji işbirliğini AB çerçevesine oturtabilmeyi, yani Avrupalılaşma jargonuyla söylenecek olursa yüklemeyi başardı.

"East-Med" Doğalgaz Boru Hattı Anlaşması, 2 Ocak 2020'de, Yunanistan, İsrail ve GKRY Başbakanı/Devlet Başkanı arasında Atina'da imzalandı.[99] Tören sırasında,

[96] Prime Minister of the Hellenic Democracy, "Signing Ceremony of the Interstate Agreement for the Construction of the EastMed Gas Pipeline", 02.01.2020, https://primeminister.gr/en/2020/01/02/23049, (19.03.2022).

[97] Akdeniz'in altından Avrupa'ya doğalgaz taşınması için 1350 kilometrelik kısmı deniz altında inşa edilecek 1900 kilometrelik "East-Med" boru hattı, bazı bölümlerinde deniz altında 3.300 metre derinliğe varacak olması, bölgedeki kanıtlanmış rezervlerin boyutu ve 7 milyar Dolara yakın yüksek maliyeti gibi nedenlerden ötürü uzmanlar tarafından fizibilitesi düşük bir proje olarak değerlendirilmektedir (Stergiou, 2019: 18-20, 25; Hürriyet Daily News, 18.01.2020).

[98] IGI Poseidon, "Eastmed: A Direct Link to New Sources for Europe", http://www.igi-poseidon.com/en/eastmed, (15.11.2020).

[99] https://primeminister.gr/en/2020/01/02/23049, (19.03.2022).

bunun hiçbir ülkeye karşı bir proje olmadığı Başbakan Mitsotakis ve diğer imzacılarca yinelendi.[100] AB Komisyonu, anlaşmayı memnuniyetle karşıladı ve Doğu Akdeniz doğalgazının Avrupa'ya taşınmasına yönelik seçeneklerden biri olarak desteklediğini ifade etti (Euractiv, 03.01.2020). Öte yandan, Doğu Akdeniz doğalgazının Avrupa'ya tankerle ve sıvılaştırılmış şekilde taşınması seçeneğinin de masada olduğunu, tüm bu seçeneklere dahil fayda-maliyet analizi yapılması gerektiğini hatırlattı (Euractiv, 03.01.2020).[101]

Türkiye'yi baypas eden ve AB düzeyine yüklenen bir diğer bölgesel enerji işbirliği, elektrik alanında tesis edildi. "EuroAsia Enterkonektörü" projesi, aynı şekilde, İsrail'in elektrik şebekesini denizaltı kablolarıyla Kıbrıs ve Girit adaları üzerinden Avrupa'yla bağlamaya yönelik olarak başlatıldı. 2023'te tamamlanması öngörülen bu proje de 2017'den itibaren AB'nin "Ortak Çıkar Projeleri" listesinde yeralmayı ve Trans-Avrupa Ağları Finansman Aracından (CEF) mali kaynak sağlamayı başardı.[102]

Yunanistan, Türkiye'yi baypas eden bölgesel işbirliği çabalarının benzer bir örneğini Ankara'yla ilişkileri bozulan Mısır'la tesis etti. Yunanistan-GKRY-Mısır üçlü işbirliği de benzer amaç ve yöntemlerle geliştirildi. Keza, üçlü işbirliklerine ilaveten zaman içerisinde Mısır'ın önayak olduğu, bölgesel doğalgaz piyasası oluşturmayı hedefleyen "Doğu Akdeniz Doğalgaz Forumu" gibi çok taraflı oluşumlar da ortaya çıktı. 2018'de Türkiye davet edilmeden tesis edilen sözkonusu forum, Ocak 2020'de Mısır, GKRY, İsrail, Yunanistan, İtalya, Ürdün ve Filistin Ulusal Yönetimi'nin imzaladığı Kurucu Şart'la birlikte kurumsallaştı (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020a).[103]

---

[100] https://primeminister.gr/en/2020/01/02/23049, (19.03.2022).

[101] ABD, Ocak 2022'de Doğu Akdeniz'de temiz ve yenilenebilir enerji seçeneklerini ve bu bağlamda elektrik enterkonektörlerini destekleyeceğini açıkladı (US Embassy&Consulate in Greece, 2022). ABD'nin bu şekilde "East-Med" projesinden desteğini çekmesi, sözkonusu projenin önümüzdeki dönemde gerçekleştirilme olasılığını filliyatta ortadan kaldırdı.

[102] EuroAsia Interconnector, "EuroAsia EU status: The EuroAsia Interconnector as a Project of Common Interest (PCI)", https://euroasia-interconnector.com/at-glance/the-big-picture/euroasia-eu-status/, (15.11.2020).

[103] Fransa foruma sonradan üye olurken, ABD, AB ve Dünya Bankası ise gözlemci oldular (East Mediterranean Gas Forum, "Members", https://emgf.org/about-us/members/, (19.03.2022)).

Ancak, Atina açısından Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de aslan payını almasını engelleyebilecek en etkili yöntem, ikinci halka olan AB kartını oynamak ve Ankara'yı tüm Birlik'le karşı karşıya bırakmaktı. Nitekim, Türkiye'de 2016'daki darbe girişimi sonrası fiilen duran katılım süreci, 2018 sonrasında aşamalı olarak Doğu Akdeniz ve enerji konularının güdümüne girdi. Ankara'nın, bu yıldan itibaren Doğu Akdeniz'deki kendi deniz yetki alanlarında ve KKTC'nin egemenlik alanlarında Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) arama lisansı tahsis ettiği bölgelerde yaptığı sondaj çalışmaları[104], Yunanistan-GKRY ikilisinin çabaları sonucu, Türkiye-AB ilişkilerine damga vurdu. AB toplantıları öncesinde, dördüncü halkada yeralan GKRY'yle ön danışmalarda bulunma refleksini sürdüren Yunanistan, GKRY'yle birlikte Mart 2018'den itibaren her AB Konseyi toplantısına konuyu taşımak suretiyle Birlik dayanışması ilkesini sonuna kadar suistimal etti.

Tsipras, 9-10 Mayıs 2019'da, Sibiu'da gerçekleştirilen gayrıresmi AB Zirvesinde, GKRY'yle birlikte, Türkiye'nin "uluslararası hukuku ihlali sürdürmesi" halinde AB'nin gerekli adımları ve önlemleri atması talebinde bulundu.[105] Zirve sonundaki açıklamalarında, bölgede AB'nin jeopolitik ve enerji çıkarları olduğunu, Türkiye ile yaşanan meselenin ikili değil, AB ölçeğinde bir sorun, uluslararası hukuka riayet vurgusunun yalnızca Yunanistan'ın ve GKRY'nin değil, AB'nin tutumu olduğunu ve AB tarafından Türkiye'ye net bir mesaj verilmesi gerektiğini belirtti (Kathimerini, 09.05.2019).

Yunanistan ile GKRY arasındaki danışma ve eşgüdüm refleksi, özellikle Türkiye'ye yönelik yaptırım taleplerinin Konsey'e sunulması sürecinde görüldü. Bu üyelerin yaptırım çağrıları, Haziran 2019'daki AB Genel İşler Konseyi'nde karşılık buldu. AB, ilk kez, bir aday ülkeye yaptırım konusunu ele aldı. Türkiye'nin Doğu

[104] Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, "Deniz", https://www.tpao.gov.tr/deniz, (19.03.2022).
[105]Tsipras, "This is not a Bilateral Question between Cyprus and Turkey, This is a European Issue", 10.05.2019, https://www.youtube.com/watch?v=AocRRF69CS0, (19.03.2022).

Akdeniz'deki "yasadışı" sondaj faaliyetlerinin AB'yle ilişkilerinde ciddi olumsuz yansımaları olacağı uyarısında bulundu ve AB Komisyonu ve AB Dış İlişkiler Servisi'nden alınabilecek uygun tedbirlere dair çalışma yapmasını talep etti (Council of the EU, 2019a). Bu çalışmanın sonucunda, 15 Temmuz 2019 tarihli AB Dış İlişkiler Konseyi Toplantısı'nda, Türkiye'yle Kapsamlı Hava Taşımacılığı Anlaşması müzakerelerinin askıya alınması, Ortaklık Konseyi ve diğer üst düzeyli Türkiye-AB diyalog toplantılarının yapılmaması, 2020 yılı için IPA fonlarında kesinti yapılması ve Komisyon ile AB Dış Politika ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell'in -olası yaptırımlar bağlamında- önlemlere dair seçenekler üzerinde çalışmayı sürdürmesi kararlaştırıldı (Council of the EU, 2019b).

Erken seçim sonucunda Temmuz 2019'da YDP'nin iktidara gelişi, Türkiye'yle ilişkilerde herhangi bir değişiklik yaratmadı. YDP içerisindeki ılımlı ve liberal kanattan olmasına rağmen, Mitsotakis de Doğu Akdeniz konusunda, tıpkı Tsipras gibi, Türkiye'ye AB tarafından yaptırım uygulanmasını savunuyordu.[106] Dolayısıyla, Doğu Akdeniz'de gerilimin iyice arttığı bu dönemde, Doğu'dan gelen tehdide dair ulusal oydaşma, yeni iktidarla birlikte aynen devam etti.

14 Ekim 2019 tarihli AB Dış İlişkiler Konseyi, Doğu Akdeniz'deki "yasadışı" sondaj faaliyetlerinden sorumlu kişileri ve tüzel kişileri hedef alacak kısıtlayıcı önlemler rejimi konusunda anlaşmaya vardı ve 11 Kasım 2019 tarihli AB Dış İlişkiler Konseyi bu rejimin kapsayacağı kişilere seyahat yasağı ve malvarlıklarının dondurulması şeklinde yaptırım uygulanmasına karar verdi (Council of the EU, 2019c).

AB dayanışma ilkesi gerekçesiyle Yunanistan'ın -ve GKRY'nin- arkasında dururken, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de kendisini enerji denkleminin dışında bırakma girişimlerine cevabı, Kasım 2019'da Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti'yle imzalanan

[106] Prime Minister of the Hellenic Democracy, "Article by Prime Minister Kyriakos Mitsotakis Published in The Times, Frankfurter Allgemeine Zeitung, and Le Monde", 09.09.2020, https://primeminister.gr/en/2020/09/09/24742, (19.03.2022).

Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması ile Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakat Muhtıraları oldu.[107] Deniz yetki alanlarına dair anlaşma, Yunanistan'ın adaların karasularının ötesinde kıta sahanlığına sahip olduğu iddiasıyla çelişmekte, Girit, Oniki Adalar ve Meis üzerinden Doğu Akdeniz deniz alanlarına yayılma çabalarına ket vurmaktaydı. Atina'nın Girit'in güneyinde parsellediği ve 2019 Ekim ayında Exxon-Mobil, Total ve kendi enerji şirketi Energean'dan müteşekkil konsorsiyuma arama hakkı verdiği alanlarla örtüşmekteydi (Euronews, 12.09.2019).

Yunanistan'ın kendisi açısından oyun bozucu nitelikteki bu anlaşmaya tepkisi, yine AB ve bölgesel ortakları kanalıyla dış dengelemeye yönelmek oldu. Sorunlarını Türkiye'yle ikili düzeyde ele almak yerine üçüncü taraflar nezdindeki çabalarını yoğunlaştıran Atina, sözkonusu mutabakat muhtırası meselesini de AB gündemine taşıdı ve bu gelişmeyi göğüslemede AB'den istifade etti.

AB, Türkiye-Libya Mutabakat Muhtırasına tepkisini GKRY ve Yunanistan'la Doğu Akdeniz ve Ege'de dayanışmasını ifade ettiği bir açıklamayla ortaya koydu. Açıklamada, tüm komşu kıyı devletlerin egemenliğine ve adaların deniz alanları üzerindekiler dahil egemen haklarına saygı gösterilmesi gerektiği vurgulandı (European External Action Service, 2019). Öte yandan, Başbakan Mitsotakis, Türkiye-Libya anlaşmasını, Aralık ayındaki AB Zirvesi'ne de taşıdı. 12 Aralık 2019 tarihli Zirve sonuçlarında, bu anlaşmanın üçüncü devletlerin egemen haklarını ihlal ettiği, onlar açısından herhangi bir hukuki sonuç doğurmadığı ve AB'nin Türkiye'nin bu eylemlerine karşı Yunanistan ve GKRY'yle dayanışmasını tereddüde mahal bırakmayacak şekilde teyid ettiği kaydedildi (European Council, 2019: 5). Mitsotakis ayrıca, 19 Ocak 2020'de Libya'daki ihtilafa siyasi çözüm amacıyla Almanya'nın evsahipliğinde Berlin'de düzenlenen ve Yunanistan'ın süreci yürüten Almanya tarafından davet edilmediği

[107]T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Libya Siyasi İlişkileri", https://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa, (19.03.2022).

uluslararası konferansla ilgili olarak, Libya'da varılabilecek siyasi çözümü desteklemek için anlaşmanın iptalini önkoşul olarak öne sürdü. Bu sağlanmadıkça, AB Dış İlişkiler Konseyi'nde veya AB Zirvesi'nde Libya'yla ilgili herhangi bir kararı onaylamayacağını, Berlin Süreci kapsamında Libya'da varılabilecek siyasi çözüme dair kararların onaylanmak üzere AB'ye getirilmesi halinde, bunları veto edeceğini açıkladı (Kathimerini, 16.01.2020).

Libya'daki ihtilafa müdahil olacak askeri yeteneği bulunmayan Yunanistan'ın dengelemeye yönelik bir diğer adımı, Türkiye'nin Libya'daki meşru hükümete Kasım 2019'da imzalanan Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakat Muhtırası çerçevesinde desteğine engel olmak amacıyla, AB'nin Mart 2020'de başlattığı İrini Harekatı'na öncelik vermek oldu (Council of the EU, 2020a). Yunanistan, sözkonusu harekata katkı sağlayan başlıca ülkeler arasında yeraldı. Sözkonusu harekatın başlıca görevi, ilgili BM Güvenlik Konseyi kararı uyarınca, Libya'ya yönelik silah ambargosunun uygulanması amacıyla açık denizlerde denetimdi.

AB'nin Türkiye'den yaptırım uygulayacağı kişiler, 27 Şubat 2020 tarihinde kabul ettiği 2020/275 sayılı Konsey Kararıyla belirlendi (Council of the EU, 2020b). Birlik böylece, ilk kez bir aday ülkeye karşı yaptırım kabul etmiş oldu. Ancak, Türkiye, üst düzey iki TPAO yetkilisinin isimlerini içeren bu yaptırım kararının hiçbir hükmü olmadığını açıkladı ve Doğu Akdeniz'deki sismik araştırma ve sondaj faaliyetlerini sürdürdü (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020b). Dolayısıyla, yaptırım kararı ihtilafı azaltmak yerine tırmandırmaya hizmet etti ve bir nevi kısır döngüye girildi. Başbakan Mitsotakis ve GKRY Cumhurbaşkanı, 23 Nisan 2020 tarihli AB Zirvesi'nin gündeminde yeralmamasına rağmen Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Ege'deki faaliyetlerini zirveye taşıdılar (European Council, 2020a). AB Dışişleri Bakanları, 15 Mayıs'ta, bu konuda artık kemikleşen yazımları içeren bir bildiri kabul ettiler (Council of the EU, 2020c). TPAO'nun Doğu Akdeniz'de ilave petrol arama sahaları için ruhsat başvurusunun Mayıs

ayı sonunda Resmî Gazete'de yayınlanması[108], bu bölgelerin kendi adalarının kıta sahanlığına girdiği iddiasındaki Yunanistan'ı yeniden harekete geçirdi. Başbakan Mitsotakis, AB kurumları başkanlarına ve diğer üye ülkelerdeki karşıtlarına bu konuda birer mektup yolladı (Kathimerini, 04.06.2020).

Yunanistan'ın tüm bu çabaları, AB başkentlerinde ve Brüksel'de yankı buldu. AB, bu meselede dayanışma ilkesini uluslararası hukukun önüne koymakta beis görmedi. Yunanistan ve GKRY'nin maksimalist taleplerine AB Konsey ve Zirve toplantılarının sonunda kabul edilen belgelerde yer verildi. Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Ege'deki "yasadışı" faaliyetlerinin kınanması**,** bu eylemlere son verme, uluslararası hukuka, iyi komşuluk ilişkilerine ve üye ülkelerin egemenlik haklarına saygı çağrısında bulunulması mutad hale geldi. Bu şekilde, Doğu Akdeniz konusu Türkiye-AB ilişkilerine yeni bir boyut olarak yansıtıldı. Konsey ve Zirve sonuç bildirilerinin Türkiye paragraflarında yeni bir yazım olarak yerini aldı.

AB içerisindeki bir iç halka olarak Akdenizli ülkeler arası dayanışma da Doğu Akdeniz konularında kendisini göstermekte, bu bağlamda Fransa ve İtalya öne çıkmaktaydı. Bu, sözkonusu ülkelere ait TOTAL ve ENI şirketlerinin GKRY'nin lisans vermek suretiyle tahsis ettiği deniz alanlarındaki sondaj faaliyetleri ışığında doğal bir gelişmeydi. Öte yandan, AB içerisindeki güneyli/Akdenizli ülkeleri biraraya getiren ve bu alt kümeye kurumsal bir çerçeve sunan MED-7 oluşumu[109], 4 Haziran 2020'de gerçekleştirdiği toplantıda Doğu Akdeniz'deki durum bağlamında GKRY ve Yunanistan'la dayanışma ifade etti, tüm bölge ülkelerine uluslararası hukuka ve AB üyesi ülkelerin egemenliklerine saygı çağrısı yaptı (MED-7, 2020a). Sonuç Bildirisi, her ne

[108] Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'nün İlanları, Resmi Gazete, S: 31140, 30.05.2020, https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2020/05/20200530-4-1.pdf, (19.03.2022).

[109] Zeytin Grubu, "Club Med" gibi çeşitli adlarla anılan sözkonusu oluşum Portekiz, İspanya, Fransa, İtalya, Yunanistan, GKRY ve Malta'yı biraraya getirmektedir. AB içerisinde ortak tutum benimsemek ve ortak çıkarları birlikte savunmak amacıyla 2013'te teşkil edilen grubun Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyindeki ilk Zirvesi, 2016'da Atina'da yapıldı. AB Zirveleri öncesinde eşgüdüm yapan grubun benimsediği tutumlar, ortak bildirilerle duyurulmaktadır.

kadar bağlayıcılığı bulunmasa da, MED-7'nin kurulduğu ilk günden bu yana Kıbrıs sorunu, Doğu Akdeniz gibi konularda Yunanistan ve GKRY'nin görüşlerini yansıtan yazımlar kabulünün yeni bir örneği oldu.

AB içerisinde Akdenizli üye ülkeler grubundan bu şekilde istifade edilmesi, Yunanistan'ın Birlik içerisinde dış politika konularında koalisyon inşa çabalarının başarılı örneklerinden birini oluşturmaktadır. AB içerisindeki Benelüks, Vişegrad, Nordik-Baltık ülkeleri gibi bölgesel gruplaşmaların, benimsenen ortak tutumlar aracılığıyla bilhassa küçük ve/ya orta büyüklükteki üye ülkelerin karar alma sürecindeki etkilerini arttırdığını gören Atina, genel anlamda benzer öncelik ve tutumlara sahip Akdenizli ülkeleri biraraya getiren bu oluşuma öncülük yaptı ve akabinde de ondan ulusal konusunu Birlik düzeyine yüklemede istifade etti. Sosyalleşme ve öğrenme yoluyla Avrupalılaşmanın somut bir göstergesi olan bu gelişme, Yunan dış politikasında Avrupalılaşma bağlamında 2010'larda ortaya çıkan yeni bir unsurdur.

Yunanistan, tıpkı göç konusunda olduğu gibi, Doğu Akdeniz konusunda da AB'nin sınırları vurgusuna başvurdu. Maksimalist deniz yetki alanı iddialarını, AB'nin dış sınırları olarak pazarlamak suretiyle teşvik etmeye çalıştı. Kendi sınırlarını korurken, aslında AB'nin sınırlarını koruduğunu ileri sürdü. Bu söylem, AB düzeyinde de benimsendi ve AB yetkililerinin ifadelerine de yansıdı. AB Dış Politika ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Borrell, 24 Haziran 2020 tarihli ve dayanışma amaçlı Yunanistan ziyaretinde benzer hususları dile getirdi (Kathimerini, 24.06.2020).

Yüksek Temsilci Borrell, kamuoyu önündeki bu ifadelerine rağmen, Ankara ile Atina arasında gerginliği yatıştırmaya çalışıyordu. Kamuoyu önünde gerginlik kademeli şekilde tırmanırken, arka planda diyalog girişimleri yürütülüyordu. Bu konudaki esas girişim, Temmuz 2020'de AB Dönem Başkanlığını üstlenen Almanya'dan geldi. Başbakan Mitsotakis'in Danışmanı Eleni Sourani, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Danışmanı İbrahim Kalın ve Alman Şansölyesinin Danışmanı Jan Hecker Berlin'de gizli

bir buluşma gerçekleştirerek, iki ülke arasında gerginliğin azaltılmasını, müzakerelere yeniden dönmeye yönelik bir diyalog sürecinin başlatılmasını ele aldılar (Hürriyet Daily News, 20.07.2020). Ancak bu çabalar, Yunanistan'ın konuyu AB gündeminde tutmasına engel olmadı. Türkiye'yle diyalog arayışı ve Türkiye'yi AB'ye şikâyet etmeyi sürdürme şeklinde çift kulvarlı bir strateji yürüten Atina, olası bir müzakereye oturmadan önce elini kuvvetlendirme çabasındaydı. Nitekim, Yunanistan, 13 Temmuz 2020 tarihli AB Dış İlişkiler Konseyi'ne Türkiye'ye ilave yaptırımlar uygulanması talebiyle gitti. Ancak, soruna çözüm bulmaya yönelik AB düzeyinde devam eden diyalog çabalarının da etkisiyle, bunu sağlamada başarılı olamadı (Euractiv, 13.07.2020).

AB Dönem Başkanı'nın Almanya olması, Birliğin belki de ilk kez iki ülke arasındaki gerginliğin azaltılması ve kriz yönetiminde daha etkin hareket etmesini sağladı.[110] Almanya'nın arabuluculuğunda iki ülke arasında arka planda sürdürülen, diyalog sürecinin başlatılmasına yönelik görüşmelere devam edildi. Bu görüşmeler sonucunda, 7 Ağustos 2020 günü, Türkiye ve Yunanistan'ın ortak bir bildiriyle aralarında istikşafi görüşmeleri de içerecek diyalog sürecini başlatma kararlarını açıklamaları konusunda mutabakata varıldı (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020e). Ancak, bundan bir gün önce, Yunanistan ile Mısır arasında deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşması imzalanması süreci sekteye uğrattı. Türkiye, AB Dönem Başkanı Almanya'nın arabuluculuğundaki görüşmeleri askıya aldığını ve Oruç Reis gemisinin durdurulan faaliyetlerine yeniden başlayacağını duyurdu (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020f).

[110] Türkiye, Oruç Reis gemisinin 21 Temmuz 2020'den itibaren, Doğu Akdeniz'de, BM'ye 2004'te bildirmiş bulunduğu kendi kıta sahanlığı kapsamında ve 2012'de TPAO'ya verilmiş ruhsat sahaları içerisinde yeni bir sismik araştırma faaliyetinde bulunacağını açıkladı. Yunanistan, sözkonusu araştırma sahasının, başta Meis olmak üzere, kendi adalarının kıta sahanlığında olduğunu iddia etti. 21 Temmuz günü, iki ülkenin hava ve deniz kuvvetleri teyakkuza geçti. AB Dönem Başkanı Almanya Şansölyesi Merkel'in Cumhurbaşkanı Erdoğan'la yaptığı görüşme sonucunda, Türkiye, diplomasiye ve arka planda sürdürülen diyalog çabalarına şans vermek amacıyla Oruç Reis gemisinin faaliyetlerine bir ay boyunca ara vereceğini açıkladı ve Yunanistan'a önkoşulsuz diyalog çağrısında bulundu (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020e). Yunanistan ise, baskı ve tehdit altında masaya oturmayacağı ve olası bir diyalogda ele alınacak konuların kısıtlı olduğu açıklamalarını yaptı (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2020a).

Bunun üzerine, Yunanistan, AB Dışişleri Bakanlarını olağanüstü toplantya çağırdı. Aynı dönemde Belarus'ta yaşanan gelişmeler üzerine başka üye ülkelerin de olağanüstü toplantı talep etmesiyle birlikte, AB Dışişleri Bakanları, 14 Ağustos'ta videokonferans yöntemiyle toplandı. Yunanistan, toplantı sonunda AB tarafından yapılacak açıklamalarda Türkiye'ye karşı sert bir dil kullanılmasını ve Mısır ile imzaladığı anlaşmaya atıf yapılmasını isteyince, Dönem Başkanı ve arabulucu Almanya'nın itirazıyla karşılaştı. Buna cevaben, Belarus'la ilgili AB açıklaması taslağını veto etti (Kathimerini, 14.08.2020). İçeriğe ilişkin sözkonusu anlaşmazlıklar nedeniyle toplantıda herhangi bir metin kabul edilemedi. Bunun yerine, ele alınan konulara ilişkin bilgilendirme notu yayımlanmasıyla yetinildi (European External Action Service, 2020).

27-28 Ağustos 2020 tarihli Gymnich toplantısı sonucunda ise, AB Yüksek Temsilcisi, Türkiye'yle diyaloğa şans tanıyacaklarını, öte yandan yaptırım uygulanan kişiler listesinin genişletilmesine yönelik çalışmaların hızlandırılmasına karar verildiğini, diyalogla ilerleme kaydedilememesi halinde ilave kısıtlayıcı önlemlerin müteakip AB Zirvesi'nde tartışılabileceğini, bu önlemlere gemilere ve sondaj faaliyetleriyle bağlantılı finansmana ve ekonomik sektörlere yönelik yaptırımların dahil olabileceğini açıkladı (Council of the EU, 2020d).

MED-7 Devlet ve Hükümet Başkanları'nın, 10 Eylül'de, Ajaccio'da gerçekleştirdikleri 7. Zirve Toplantısı Sonuç Bildirisi de Yunanistan ve GKRY'yle dayanışma sergileyecek şekilde kaleme alındı. AB'nin çağrılarına rağmen "tek taraflı ve yasadışı" eylemlerini sürdüren Türkiye karşısında ilave tedbirlerin Birlik tarafından bir an önce kabulüne yönelik çalışmaların hızlandırılması ve gerekmesi halinde genişletilmesi hususlarına yer verildi (MED-7, 2020b). Yunanistan, bu şekilde Akdenizli AB üyelerinin diplomatik desteğini almanın yanısıra, bu ülkelerle sahadaki işbirliğini de güçlendirmekteydi. Fransa, Yunanistan'a destek amacıyla, Doğu Akdeniz'deki askeri mevcudiyetini arttırdı. Fransa'nın bu tutumunun ardında, Ajaccio Zirvesi marjında

varılan anlaşma uyarınca, Yunanistan'a fırkateyn ve savaş uçakları dahil kapsamlı silah satışı anlaşması ve bölgedeki enerji projelerinde TOTAL'in rolü gibi Türkiye'yle Libya, Suriye gibi konularda çelişen çıkarlarının etkisiyle artan şekilde bozulan ilişkilerinin de rolü bulunuyordu (France 24, 12.09.2020). Nitekim, Türkiye'ye AB yaptırımı uygulanmasını isteyen Yunanistan ve GKRY ikilisine bu kez Fransa da katıldı. Yunanistan, aynı dönemde, Akdenizli AB ülkeleri GKRY, Fransa, İtalya ile ortak tatbikat da gerçekleştirdi. Tüm bu adımlarla, AB içerisinde kendi Akdeniz koalisyonunu konsolide etmiş oldu.

Öte yandan, AB Dönem Başkanı Almanya, Atina-Ankara arasında arabuluculuk çabalarını sürdürdü. Bu çabalara rağmen, Doğu Akdeniz'de karşılıklı yeni askeri eğitim ve araştırma amaçlı NAVTEX ilanlarıyla birlikte gerginlik devam etti ve Yunanistan tüm AB Konseyi toplantılarında Türkiye'ye yönelik yaptırım için baskıyı sürdürdü. 1-2 Ekim 2020'de düzenlenen AB Zirvesi, Türkiye ile AB arasında olumlu bir siyasi gündemin yeniden tesisine karar verdi, ancak bunu Yunanistan ve GKRY'ye karşı "yasadışı faaliyetlerin" durdurulmasına yönelik yapıcı çabaların devamına bağladı (European Council, 2020b: 8). Böylelikle, Türkiye-AB ilişkilerinde Yunanistan'la ilişkilere bağlı koşulluluk bir kez daha tatbik edilmiş oldu. Zirve, bu yöndeki diyalog çabalarına şans tanımak için Türkiye dosyasını ele almayı Aralık Zirvesi'ne erteledi ve bu süre zarfında olumlu ilerleme kaydedilmemesi ve Türkiye'nin Yunanistan'a ve GKRY'ye karşı "uluslararası hukuka aykırı" eylemlerini sonlandırmaması halinde, Aralık ayındaki zirvede yaptırım seçeneklerinin de masada bulunacağını açıkladı (AB Konseyi, 2020 f: 8). Dolayısıyla Zirve Sonuçları, gerek havuç ve sopanın birlikte gösterilmesi gerek takvime bağlanması bakımından mükemmel bir koşulluluk örneğini teşkil etmekteydi.

Yunanistan, Aralık 2020 Zirvesi'ne giden süreçte, ikili sorunlarını Avrupalılaştırmayı yeni bir boyuta taşıdı. Dışişleri Bakanı Dendias, 19 Ekim 2020 tarihinde AB Dış Politika ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Borrell ile Komşuluk

ve Genişlemeden sorumlu AB Komiseri Oliver Varhelyi'ye birer mektup göndererek, Türkiye'ye karşı Lizbon Antlaşması'nın 42.7 sayılı maddesinin yürürlüğe koyulmasını ve Türkiye'yle Gümrük Birliği'nin askıya alınmasını talep etti (Greek Reporter, 20.10.2020). Bu talepleri ilk kez gündeme getiren Yunanistan, ayrıca Türkiye'ye silah satan başlıca üye ülkeler Almanya, İtalya ve İspanya'dan Türkiye'ye silah ambargosu uygulamaları talebinde bulundu (Bloomberg, 20.10.2020). Gümrük Birliği'nin askıya alınmasından Türkiye kadar Yunanistan dahil üye ülkeler de zarar görecekti. Türkiye'ye karşı 42.7 maddesinin işletilmesine temel teşkil edecek silahlı bir eylem bulunmadığı gibi, maddenin ikinci paragrafındaki NATO atfı da bu maddenin işletilmesini olanaksız kılıyordu. Dolayısıyla Atina, sözkonusu aşırı taleplerine AB'li ortaklarını ikna edemedi ve bu taleplerini AB düzeyine yüklemede başarısız oldu.

Atina'nın Fransa'dan tedarik edeceği deniz ve hava kuvvetleri unsurlarıyla askeri yeteneklerini güçlendirmeye girdiği bir dönemde, diğer üye ülkelerin Türkiye'ye silah ambargosu uygulamalarını talep etmesi, askeri açıdan iç dengeleme kadar dış dengeleme çabalarını da sürdürmesinin son örneğiydi. Bilhassa Almanya'nın Türk donanmasına tedarik edeceği denizaltılar ve diğer teçhizat, deniz rekabetindeki dengeyi Türkiye lehine değiştirecek nitelikteydi (Deutsche Welle, 09.11.2020). Ancak, üye ülkelerin Yunanistan'ın talebine binaen bir müttefiğe silah satışı gibi önemli bir gelir kaynağından vazgeçmelerini beklemek gerçekçi değildi. Buna rağmen Atina, tüm bu taleplerini Türkiye'nin tüm bölgesel sorunların ortak paydası olduğu ve bu açıdan yalnızca Yunanistan değil, tüm AB bakımından sorun teşkil ettiği söylemiyle Birlik düzeyine taşıyarak haklı göstermeye çalışıyordu (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2020b). Hatta Dışişleri Bakanı Dendias, Almanya'nın AB'nin iki üyesinin barış ve istikrarını tehdit eden bir ülkeye saldırı amaçlı silah tedarikinin büyük bir çelişki olduğu gerekçesiyle, bu ülkeyi kamuoyu önünde eleştirdi (Dendias, 2020).

Yunanistan, Aralık 2020'deki AB Zirvesi'nde Türkiye'ye ilave yaptırımlar uygulanmasını talep eden GKRY ve Fransa ile birlikte, diğer üyeler üzerinde yoğun baskı yaptı. Ancak Zirve Sonuçları'nda konunun Mart 2021'de yeniden değerlendirilmesi kararıyla yetinildi (European Council, 2020c: 11-12). Dolayısıyla, Aralık 2020 Zirvesi'nde, Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerginliğe dair herhangi bir yaptırım kararı çıkmadı, ancak bu olasılık tesadüfen Yunanistan'ın kuruluşunun 200. yıldönümüne denk gelen 25 Mart 2021 tarihli AB Zirvesi'ne ertelendi. Aralık Zirvesi Sonuçları'nda, tıpkı 1-2 Ekim 2020 tarihli AB Zirvesi'nde olduğu gibi havuç ve sopaya birlikte ve bir takvim dahilinde yer verilerek, Türkiye-AB ilişkilerinde koşulluluk yaklaşımı sürdürüldü.

Bu sonucun alınmasında belirleyici rol oynayan ve Atina'nın çabalarını dengeleyen Türkiye'ye silah ambargosu uygulamalarını beklediği Almanya, İtalya ve İspanya'nın başını çektiği bir grup üye ülke oldu (Kathimerini, 11.12.2020). Almanya'nın Birlik içerisindeki mutad ağırlığına ilaveten AB Dönem Başkanlığını yürütüyor oluşu da Zirve Sonuçlarında belirleyici rol oynadı. Muhalefetin yoğun eleştirisine maruz kalan Yunan yetkililer, Zirve sonuçlarını kamuoyuna ileri doğru atılmış yeni bir adım olarak yansıttı (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2020c). Ancak Atina'nın AB Zirvesi'nden istediğini alamadığı ve bu nedenle yeniden iç dengelemeye döndüğü, 2021 bütçesinde silahlanma harcamalarına ayrılan payın beş kat arttırılmasından anlaşılmaktaydı (Anadolu Ajansı, 15.12.2020).

Tüm bu gelişmelerden görüldüğü üzere, Atina'nın Türk-Yunan ilişkilerini Avrupalılaştırması sonucunda, ikili ilişkilerdeki gelgitler Türkiye-AB ilişkilerine de yansımaktadır. 1980'lerden bu yana Türk-Yunan ilişkileri ve Türkiye-AB ilişkileri artan şekilde birbirine bağımlı değişken haline getirilmiş, bu iki farklı mecradaki gelişim veya gerileme döngüsü birbirine paralel olarak devam etmiştir. Türk-Yunan ilişkilerinin

gelişmesi, Türkiye'nin AB sürecine ve Türkiye-AB ilişkilerinin ilerlemesi ikili ilişkilere katkı sağlamakta, öte yandan birindeki buhran öbürüne de sıçramaktadır.

Nitekim Atina, 1999'a kadar Türkiye-AB ilişkilerinde olumsuz koşulluluk stratejisini benimsemişken, bu tarihin ardından pozitif koşulluluğa dönmüş; kendi Avrupalılaşma süreçleri bağlamında her iki tarafın çıkarlarının örtüşmesiyle birlikte, 2000'lerde ikili ilişkiler bu çerçevede Avrupalılaşma ekseninde yürütülmüştü. Ancak, Türkiye'nin adaylığının gerçeklikten sanallığa kaymasıyla birlikte, sözkonusu Yunan stratejisi de sanallaştı. Bu sanallaşmada münhasıran sorumlu olmamakla birlikte, Atina'nın da payı vardı. Birlik GKRY'ye bu kadar rehin olmasa, Yunanistan'a Türkiye'ye karşı kendi yeteneklerinin çok ötesinde etkiye sahip AB manivelasını koruma olanağı sağlardı. Yani, Yunanistan bir anlamda kendi stratejisini kendisi torpillemiş oldu.

Yunanistan, pozitif koşulluluğun sanallaşması sonucu istediğini elde edemeyince 2010'ların sonuna doğru Doğu Akdeniz meselesinde artan şekilde yeniden olumsuz koşulluluğa başvurmaya başladı. Ancak, AB'nin caydırıcılığının Türkiye nezdinde inandırıcılığını kaybettiğini hesaba almadı. Özellikle Türkiye'deki 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında, katılım sürecinin iyice akamete uğraması nedeniyle, 2020'ye gelindiğinde artık Yunanistan'ın elinde güçlü bir AB manivelası kalmamıştı. Yunanistan, kendi Avrupalılaşma sürecini yürütmeye ve ekonomiden güvenliğe, göçten Türkiye'ye her türlü ulusal gündemini Avrupalılaştırmaya devam ederken, Türkiye'nin Avrupalılaşmadan uzaklaş(tırıl)masıyla birlikte, ikili ilişkilerde gerilim arttı. AB manivelası kaybedildikçe ikili ilişkiler de yeniden reelpolitik paradigmalara hapsoldu. 1999'da Ankara ile Atina arasında cereyan eden sismik diplomasi, 2020'ye gelindiğinde yerini sismik çatışmaya bıraktı.

Her ne kadar Türkiye-AB ilişkileri 1981-1995 veto politikaları dönemini hatırlatırcasına Türk-Yunan ilişkilerinin bir fonksiyonu haline dönüştürüldüyse de, Atina'nın Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi AB eliyle caydırma stratejisi meyve vermedi,

bilakis ters etki yaparak gerginlik ve kriz sarmalını arttırmaktan başka bir işe yaramadı. Angajman yerine Türkiye'yi tecrit etmeye yönelik çabalar ve ikili ilişkilerde AB kartının aşırı kullanımıyla birlikte, gerek ikili ilişkilerde gerek Türkiye-AB ilişkilerinde yeniden kısırdöngüye girildi. AB'nin Yunanistan sayesinde ikili sorunlara her bir müdahalesi tırmanmayı arttırdı. Bu çerçevede, yukarıda değinilen AB karar ve açıklamaları Atina için birer Pirus zaferinden ileri gidemedi, karşı tarafın davranışını değiştirmekte etkisiz kaldı.

Dolayısıyla, ne kadar başarılı bir politika olduğu tartışmaya açık olmakla birlikte, Yunanistan'ın Türkiye konusundaki Avrupalılaşması tek yönlü, yalnızca kendi dış politika tercihlerini AB gündemine yükleme şeklinde cereyan etmiştir. Ulusal intibaktan ziyade, AB'yi kendi eksenine çekme çabası ve bundan büyük ölçüde başarı gözlenmektedir. Giriş bölümündeki Avrupalılaşma tanımları hatırlanacak olursa, Ladrech'in belirttiği üzere, AB dinamiklerinin aşamalı olarak Yunan ulusal politika yapım sürecinin bir parçasına dönüşümü, 1980'lerden günümüze Türkiye'yle ilişkilerinde net biçimde görülmekte ve Doğu Akdeniz meselesinde izlendiği üzere, 2010'larda pik yapmaktadır. Keza, 1980'lerin veto politikalarından 2010'lardaki etkili koalisyonlar kurmaya uzanan süreç, Radaelli'nin AB düzeyindeki resmi ve gayrıresmi usul, kural ve iş yapma şekillerinin yayılması ve kurumsallaşması biçimindeki Avrupalılaşma tanımına, sosyalleşme ve öğrenme sonucu Avrupalılaşmaya işaret etmektedir.

Öte yandan, Türkiye'yle ikili sorunlarını çözme bakımından, inşacı anlamda Avrupalılaşma kapsamında bilişsel bir dönüşümden sözetmek mümkün değildir. "Uygunluk mantığı" uyarınca üye ülkelerin AB ilke ve değerlerini, yazılı ve yazılı olmayan kurallarını içselleştirmeleri ve bunlara uyumlu kimlikler geliştirmeleri gerekirken, Yunanistan AB içerisinde zamanla öğrendiği ve içselleştirdiği varsayılan al-ver süreci ve paket yaklaşımı gibi müzakere yöntemlerini Türkiye'yle sorunların hallinde tatbik edememektedir. Bu "ulusal konuda" maksimalizmden vazgeçmemekte, ikili

sorunlarını müzakere yoluyla değil, AB aracılığıyla çözmeye çalışmaktadır. Bu bakımdan, Yunan dış politikasında Türkiye dosyasının ele alınış şekli, ulusal konularda Avrupalılaşmanın sınırlarına ve tek yönlülüğüne çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır.

III. YUNANİSTAN'IN MAKEDONYA POLİTİKASINDA AVRUPALILAŞMA

A) YENİ "ULUSAL KONUNUN" ORTAYA ÇIKIŞIYLA BİRLİKTE SOĞUK SAVAŞ SONRASI DIŞ POLİTİKADA ÜSKÜPLÜLEŞME

Yunan dış politikasında Soğuk Savaş sonrasında Avrupalılaşmanın sınırlarını test etme bakımından belki de en iyi örnek Makedonya'yla yaşanan isim sorunudur. Atina'nın Makedonya politikasındaki dönüşüm genel dış politikasında ve bölgeye yaklaşımındaki pragmatik paradigma değişikliğinin bir yansımasıdır. Ioakimidis'in 1990'larda Yunan dış politikasına dair kullandığı tanımlamayı esas alacak olursak, bu bölümde onyılın ilk yarısında "AB içinde bir Balkan devleti" gibi davranan Yunanistan'ın "Balkanlarda bir AB devletine" dönüşüm süreci ele alınacak ve Makedonya isim sorunu çerçevesinde anlatılacaktır (1999(b):169). Zira, Yunanistan'ın Avrupalılaşma sürecinde görülen her safha, bu sorunu ele alış biçiminde de gözlenmektedir. Atina, bu konuda da ilk başta Avrupalılaşmaya direnmiş veya Avrupalılaşmama yönünde çaba sarfetmiştir. Ancak, 1990'ların ikinci yarısından itibaren süratle Avrupalılaşmaya başlamış ve 2000'lerden itibaren isim sorununun çözümünü de Avrupalılaştırmak suretiyle istediği sonucu elde etmiştir.

1) İsim Sorununun Doğuşu ve Yunanistan'ın Tepkisinin Gerekçeleri

Makedonya'da, 8 Eylül 1991 tarihinde yapılan referandumda halkın yüzde 95'i bağımsızlık yönünde oy kullandı. Ülkedeki Arnavut azınlığın katılmadığı bu referandum sonucunda, 25 Eylül'de Makedonya Cumhuriyeti ilan edildi ve 17 Kasım'da yeni Makedon Anayasası kabul edildi. Yugoslavya'nın çatışmaksızın bağımsız olan tek ardılı Makedonya'ydı. Ancak Yunanistan, yeni Cumhuriyetin ismine itiraz ederek tanınmasını engelledi ve "Makedonya" sözcüğünün devletin adından çıkarılmasını istedi. Böylelikle, yeni bir siyasi sorun doğdu ve Yunanistan'ın ulusal konular hanesine eklendi. Esasen, geçmişi 19. yüzyıla uzanan Makedonya sorunu o güne değin hiçbir zaman çözülmemiş,

yalnızca zaman zaman dondurulmuş, Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte yeniden gün yüzüne çıkarak Yunanistan'ın tehdit algısını da beraberinde getirmişti. "Makedonya Cumhuriyeti"nin ilanı, Yunanistan için gerek kimliksel gerek stratejik açıdan tehdit olarak algılandı. Aslında bu algının ulusal kimliğe ve ulusal güvenliğe yönelik iki boyutu birbiriyle yakından bağlantılıydı.

a. Kimlik Boyutu

Makedonya'nın isim sorunu, kimlik-dış politika etkileşimini ortaya koyan en çarpıcı örneklerden biridir. Atina'nın komşusunun kendisini adlandırma biçimine itirazı, tarihsel bellek ve kültürel etkenler sonucu tehdit algısının sosyal bir inşa, bir kurgu olduğunu göstermektedir. Atina'nın haklarını ve resmi tutumunu tarih ve kimlik üzerinden tanımlamasıyla birlikte, komşu ülkenin adı bir kültürel miras hakkı sorununa dönüşmüştür. Kofos, bunu dış politikada "arkeolojikleşme" olarak tanımlamaktadır (1999: 386-387).

Sorunun temelinde, her iki ülkenin aynı ismi, tarihi ve kültürel mirası sahiplenmesi yatmaktadır. Atina, komşusunun adına itirazını, Makedonya adlı coğrafi bölgenin dört ülkeye bölünmüşlüğüne, Antik Makedonya'yla da örtüşen büyük bölümünün "Makedonya" olarak bilinen Kuzey Yunanistan'da yeralışına[111] ve bu arka plan ışığında, İç Savaş dönemindeki bağımsız ve büyük Makedonya taleplerine dayandırmaktadır.

Yunan Dışişleri Bakanlığı, etimolojik açıdan dahi Yunanca bir kelime olan Makedonya'nın, Yunan ulusunun bir parçası olan Antik Makedonyalılarla ilgili olduğunu ve dolayısıyla Yunan tarihi ve kültürel mirasının tartışmasız bir unsurunu teşkil ettiğini belirtmektedir.[112] Bu nedenle, "Makedon" isminin Helenlerden farklı bir etnisite olan

[111] Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, "The Issue of the Name of North Macedonia", https://www.mfa.gr/en/the-question-of-the-name-of-the-republic-of-north/, (15.03.2021).
[112] https://www.mfa.gr/en/the-question-of-the-name-of-the-republic-of-north/,(15.03.2021).

Slavları tanımlamada kullanılmasına itiraz etmektedir. Nitekim, 1995-2005 yılları arasında Cumhurbaşkanlığını yürüten Konstantinos Stephanopoulos, Makedonya'yı bu isimle tanımanın "Yunan tarihinin en görkemli bölümlerinden birinin gaspı" anlamına geldiğini ileri sürmüştür (Stephanopoulos, 1997: 139).

Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olan Makedonya, 1913 tarihli İkinci Balkan Savaşı'ndan itibaren Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan/Yugoslavya arasında üçe bölünmeye ve farklı bölgeleri bu devletler arasında el değiştirip durmaya başladı. Atina, Yunan Makedonyası'nın kontrolünü elde tutmak amacıyla iki savaş arası dönemden itibaren bölgede Makedon kimliğinin bastırılması yoluna başvurdu. Mübadele Antlaşması'yla Anadolu'dan göçen Rumların bu bölgeye yerleştirilmesiyle demografik yapı değiştirildi ve Yunanlılaştırıldı (Sofos&Özkırımlı, 2009: 25-26; Nicolaidis, 1997b: 77-78).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında tesis edilen Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'ndeki altı federe cumhuriyetten biri Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'ydi. Böylece, ilk kez Makedonya Cumhuriyeti kuruldu ve Makedonlar Yugoslav üst kimliğinin altında kendi ulusal kimliklerini koruma ve komşularına karşı bir güvenlik şemsiyesi olanağına kavuştular. Soğuk Savaş dönemi boyunca, Yunanistan'la ilişkiler istikrarlı bir görünüm arzetti. Yugoslav lider Josip Broz Tito'nun SSCB'yle arasının bozulmasının ardından Yunanistan'la iyi ilişkiler sürdürmek durumunda kalışı, Atina'nın Makedonya'ya dair korkularını -en azından bu komşusu açısından- bir süreliğine rafa kaldırmasına yol açtı (Pettifer, 1992: 478; Stearns, 1997: 64). Bu kapsamda, Soğuk Savaş süresince Makedonya sorunu da dondurulduu.

Ancak, 1991'de Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ilanıyla birlikte, Makedonya sorunu üçüncü kez ortaya çıktı. Yunanistan, Makedonları Helen isim ve sembollerini kullanmakla suçlamaktaydı. Yeni Makedon Cumhuriyeti'nin bayrağında Selanik yakınındaki Vergina'da Kral Filip'in mezarında

bulunan ve Antik Makedon Hanedanlığının sembolü olan Vergina yıldızını kullanması büyük tepki yarattı. Buna ilaveten, Yunanistan'ın Makedonya bölgesini de içeren ve Selanik'e Makedonca adı olan "Solun" şeklinde yer verilen Büyük Makedonya haritaları, bu şehri Büyük Makedonya'nın başkenti olarak gösteren propaganda materyalleri, bir banknotta bu şehirdeki tarihi bir binaya yer verilmesinin öngörülmesi, "Selanik bizimdir" sloganları, Ege Makedonyası'ndaki yani kuzey Yunanistan'daki Slavlara kötü muamele yapıldığı iddiaları ve Yunanistan'daki Makedon azınlığın tanınmasına yönelik talepler gibi örnekleri Atina'nın tepkisinin nedenleri arasında saymak mümkündür (Clogg, 1993b: 427-428, 433; Nicolaidis, 1997b: 87; Kofos, 1999:368-369; Uluslararası Kriz Grubu, 2001: 13; Pettifer, 1992: 483-484; Clogg, 1997a: 257; Crampton, 2002: 294).

Makedonya'da ulus devlet inşa sürecinde bu tür örneklerle pompalanan milliyetçilik, Yunan tarafının endişelerini arttırmakta ve Yunan milliyetçiliğini güçlendirmekteydi. İsim sorunu, milliyetçiliğin karşı milliyetçiliği körükleyişinin somut örneklerinden birini teşkil etti. Yunanistan'da milliyetçiliğin güçlenmesi, bu kez Makedon milliyetçiliğini arttırdı ve böylece bir kısır döngüye girildi. Zira, isim sorunu Yunanlılar açısından olduğu kadar Makedonlar açısından da bir kimlik sorunuydu. Ülkenin anayasal isminin reddedilişi, hukuki açıdan sorunlu olduğu kadar ulusal kimliğinin inkârıyla da eşdeğerdi. Dolayısıyla, Makedon kamuoyunun da daha şahinleşmesine yol açtı.

Yunan toplumu, ulusal bir konuya dönüşen isim sorununda bütüncül bir yaklaşım sergiledi. İki ana siyasi partinin görüş birliğinde olduğu bu soruna dair siyasi elitlerden kiliseye, medyadan akademisyenlere tüm kesimler, söylem birliği içerisindeydi. İktidar ve muhalefetin girdikleri milliyetçilik yarışı, bu yeni ulusal konunun güvenlikleştirilmesi ve kamuoyunun daha da kemikleşmiş bir tutum benimsemesiyle sonuçlandı. "Makedonya Yunandır" gibi sloganlarla gerçekleştirilen gösteriler kamuoyunun bu konudaki ortak tutumunun göstergesiydi.

Kimliğin araçsallaştırıldığı sözkonusu dönemdeki faaliyetleri ile Yunan Kilisesi, dış politikada devlet dışı bir aktör olarak etkin bir rol oynadı. Kilise, tarihe sahip çıkmak sloganıyla, milliyetçi protesto gösterilerinin düzenlenmesinde başı çekti. 1992 Şubat ayında Selanik'te, Aralık ayında da Atina'da yaklaşık bir milyon kişinin katılımıyla büyük gösteriler gerçekleştirildi (Balkan Insight, 21.01.2018). Bu rakam, nüfusun neredeyse onda birine tekabül etmekteydi.14 Şubat 1992 tarihli Selanik gösterisinde, "Makedonya ve Selanik halkı Dışişleri Bakanı'ndan mücadeleye devam etmesini ve Üsküp devletinin, içinde Makedonya kelimesi geçen bir isim veya tanımlamayla tanınmasını kabul etmemesini talep eder" şeklinde bir bildiri kabul edildi (Tziampiris, 2003: 145). Kavakas, dönemin YDP'li şahin Dışişleri Bakanı Antonis Samaras'a işaretle, bu gösterileri, Dışişlerindeki siyasi liderliğin tetikleyip desteklediğini belirtmektedir (2000: 154). Nitekim, büyük kamuoyu gösterileri, isim sorunuyla bağlantılı uluslararası önemli gelişmelerin hemen öncesinde veya sonrasında gerçekleştirilmekteydi. Keza, Yunanistan'a isim sorununda gerekli desteği vermeyen Hollanda, Danimarka ve İtalya ürünlerinin halk tarafından boykotu başladığında da Samaras bu adımı destekledi (Tziampiris, 1999: 151-152). Kamuoyu, sivil toplum ve hükümet milliyetçi popülist politikalar ortak paydasında buluşmuştu. Komşu ülkenin ismi, tam anlamıyla güvenlikleştirmeye tabi kılınmaktaydı.

13 Nisan 1992 tarihinde biraraya gelen siyasi parti liderleri -Yunanistan Komünist Partisi (KKE) lideri hariç- Selanik bildirisindeki pozisyonu benimsediler (Tziampiris, 2003: 146). Bu mutabakat, sorun devam ettiği sürece iktidarda bulunan farklı Yunan hükümetlerinin kamuoyunun baskısı karşısında rasyonel tercihlerde bulunmalarını ve müzakerelerde esneklik paylarını kısıtlayan bir tabloya yol açtı. Güvenlikleştirme, tıpkı Türkiye'yle ilişkilerde olduğu gibi, bu ulusal konuda da dış politika yapım sürecine yansımakta, partiler arası vatanseverlik yarışı eleştiri ve açılım olasılığını azaltmaktaydı. Ioakimidis, tam da bu nedenle, Makedonya isim sorununu dış politika hedeflerinin iç

politikadaki seçim kaygıları ışığında şekillendirilmesine, olası çözümlerin popülizme ve iç siyasi maliyetlere kurban edilmesine ve böylelikle ulusal çıkarlara zarar verilmesine örnek olarak göstermekte, karar alıcıların sürdürülebilir ve gerçekçi olmadığını idrak etmelerine rağmen tutumlarını korumak zorunda kaldıklarını ileri sürmektedir (1999a: 155). Legg ve Roberts ise, yine iç-dış politika bağlantısına işaret eden farklı bir açıklama getirmekte, Makedonya sorununun körüklenmesinde ve milliyetçiliğin topluma zerk edilmesinde, dikkatleri ekonomik sorunlardan uzaklaştırıp, ulusal bir konuya odaklama güdüsünün de etkili olduğunu belirtmektedirler (1997: 67). Bu faktörlerin de etkisiyle, siyasi elitlerin yönlendirdiği kamuoyunun tutumu uzlaşıya dayalı, taviz içeren bir çözümü imkânsız kıldı ve resmi politikayı kemikleştirdi. Böylece, siyaset ve kamuoyu birbirlerini besleyen bir milliyetçilik sarmalının içine girdi.

Bazı akademisyenlerin "histeri" olarak tanımladığı bu siyasi ruh halinin anlaşılması, Yunanlı olmayanlar bakımından kolay değildi (Rizopoulos, 1993: 20; Woodward, 1997: 117). Nitekim, Yunan kamuoyu kuzey komşusunun isminin neden bir güvenlik tehdidi teşkil ettiğinin, isim ve antik miras konusunda münhasır bir hakka sahip oluşunun, yani bu konudaki tutumunun haklılığının anlaşılamadığı hissiyatına kapıldı. Birinci bölümde değinilen ezilenler siyasi kültürünün dış politikaya milliyetçi popülizm, komploculuk ve tepkisellik şeklinde yansıması, bu olayda net şekilde görülmekteydi.

b. İrredantizm Endişesi

İki milyon civarında nüfusa sahip yeni Makedonya Cumhuriyeti, siyasi, ekonomik ve sosyal açılardan son derece zayıftı. Buna kimliğini, dilini, adını, yani özetle ulus olarak varlığını sorgulayan komşularla çevrelenmeden ötürü bölgesel kırılganlığı ve bağımsızlığın ardından ulusal ordusunu yeni kurmaya başlayışı gibi unsurlar da eklendiğinde, AB ve NATO üyesi Yunanistan'ın ulusal güvenliğine tehdit oluşturduğu iddiası inandırıcılıktan uzaktı (Pettifer, 1992: 477, 481; Stearns, 1997: 65). Yine de, 20. yüzyıl Makedonya tarihi göz önünde bulundurulduğunda, Yunanistan'ın kuzey

bölgelerine yönelik irredantizm riski, tarihi ve kültürel hak söyleminden daha anlaşılır bir güvenlik tehdidine işaret etmekteydi. Bu risk, geçmişle ve tarihi haklarla değil, gelecekle ilgiliydi.

Nitekim, dış politikada "arkeolojikleşmeyi" eleştirenler, antik çağlara uzanan tarihi gerekçelerin üçüncü taraflar açısından beklenen etkiyi yaratmadığını veya ters tepki yaratabildiğini, oysa Atina'nın bu ismin neden sorun yarattığını ve revizyonist bir tutumu yansıttığını 20. yüzyıl tarihini ve bilhassa Yunan İç Savaşı'nı referans göstererek daha iyi ortaya koyabileceğini belirtmektedirler (Nicolaidis, 1997b:76-77; Pettifer, 1992: 481; Clogg, 2013: 208-209; Dokos, 2003:52).

Makedonya Halkın Kurtuluşu Antifaşist Meclisi, Makedonya Cumhuriyeti'ni tesis eden 2 Ağustos 1944 tarihli Üsküp Manifestosu'nda, üç Makedonya'nın nihai birleşmesini öngörmekteydi[113]. Makedonya Komünist Partisi de 4 Ağustos 1944 tarihli bildirisinde benzer bir çağrıda bulunmaktaydı[114]. Yunanistan, Makedonya'nın 1991'de bağımsızlık ilanıyla ortaya çıkan isim sorununun arka planında bu hedefleri görmekteydi. Zira, 17 Kasım 1991 tarihinde kabul edilen Makedonya Anayasası'nın önsözünde, sözkonusu 1944 bildirilerine atıfta bulunulmaktaydı. Keza, 1991'de Makedon Parlamentosu'nda çoğunluğa sahip İç Makedon Devrimci Örgütü-Makedonya'nın Ulusal Birliği Demokratik Partisi (VMRO-DPNME)[115], üç Makedon bölgesini birleştirmek

[113] II. Dünya Savaşı sırasında Alman ve Bulgar işgaline karşı direnen komünist partizanlarca kurulan Makedonya Halkın Kurtuluşu Antifaşist Meclisi, ilk oturumunda kabul ettiği sözkonusu manifestoyla, federal Yugoslavya'nın bir parçasını oluşturacak Makedonya Cumhuriyeti'ni ilan etti ve bu Cumhuriyet'in yasama ve yürütme organı olarak görev yaptı. Manifestoda şu ifadeler yeralmaktaydı: "Bulgaristan ve Yunanistan yönetimindeki Makedonlar, tüm Makedon halkının birleşmesi sizin dev anti-faşist cepheye katılımınızla mümkündür. Yalnızca alçak faşist işgalciyle savaşarak kendi kaderinizi tayin etme ve özgürlüğüne kavuşan ve eşit halklardan oluşan serbest bir topluluk olan Tito'nun Yugoslavyası bünyesinde tüm Makedon halkının birleşmesi hakkınızı kazanabilirsiniz." (Anti-Fascist Assembly of the National Liberation of Macedonia, 1944)

[114] "Makedonya Halkı! Üç yıllık mücadele sonucunda birliğinizi sağladınız, ordunuzu geliştirdiniz ve federal Makedon devletinin temelini attınız. Yugoslavya, Bulgaristan ve Yunanistan'ın faşist işgalcilerine karşı mücadeleye tüm Makedon ulusunun katılımıyla birlikte, 1915'te ve 1918'de Balkan emperyalistlerince bölünen Makedonya'nın tüm parçalarının birleşmesini sağlayacaksınız." (Communist Party of Macedonia, 1944)

[115] 1893'te Selanik'te kurulan İç Makedon Devrimci Örgütü'nün (VMRO) halefi niteliğindeki, milliyetçi bir partidir.

suretiyle tüm Makedonların tek devletin çatısı altında biraraya gelmesi için çalışacağını açıklamıştı (Kofos, 1999: 368).

Yunan kamuoyunun güvenlik tehdidi algısını anlamak için, 1946-1949 arasında cereyan eden İç Savaş esnasında, Yunanistan'ın Makedonya bölgesinde mukim ve Slav asıllı azınlığın önemli bir bölümünün, komünist gerillalardan oluşan Yunanistan Demokratik Ordusu (DSE) safında yeraldığı hatırda tutulmalıdır[116]. Stearns, İç Savaşın kuzey Yunanistan'ı kimin kontrol edeceğine dair bir mücadele olduğunu belirtmektedir (1997: 65). Nitekim, İç Savaş ülkenin kuzeyindeki Makedonya bölgesinde yoğun şekilde cereyan etti. Bunda, Yugoslavya başta olmak üzere komşu ülkelerin komünistlere maddi ve fiziki yardımı etkiliydi. DSE mensupları Arnavutluk, Bulgaristan ve Yugoslavya'ya geri çekilip, orada güçlenerek yeniden saldırıya geçme stratejisine başvurmaktaydı (Kalyvas, 2015: 94). Bu ordunun %40'ının Makedonyalı Slavlardan oluşması, komünistleri Makedonyalıların kendi kaderlerini tayin hakkını ve kuzey Yunanistan'dan da toprak almak suretiyle bağımsız Makedonya'nın kurulmasını savunmak durumunda bıraktı (Clogg, 1997a: 171-173; Tziampiris, 2003: 143-144). Makedon toprakları üzerinde, Yugoslav çatısı altında birleşik Makedonya'nın kurulması, Tito'nun da desteklediği ve ileride Yugoslavya'ya Ege Denizi'ne erişim sağlayacak bir adımdı (Veremis, 1999: 30; Nicolaidis, 1997b: 78; Stearns, 1997: 64). Tüm bu nedenlerden ötürü, Makedonya ismi Yunanistan'da irredantizm endişesini, İç Savaşa ve sonrasına dair Yunan siyasi ve sosyal hayatı içerisinde zorlukla aşılabilmiş -veya henüz aşılamamış- sorunları da yeniden gündeme getirme riski taşıyordu.

Bu sorunlardan başlıcası, Yunan yetkililerce açık bir şekilde dile getirilmese de, kuzey Yunanistan'daki tartışmalı Slav/Makedon azınlık sorunuydu.[117] Dolayısıyla,

[116] DSE, II. Dünya Savaşı sırasında Alman işgaline karşı oluşturulan Halkın Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun (ELAS) devamı niteliğinde olup, ELAS yöneticilerince kurulmuştur.

[117] Yunanistan'ın resmi söylemi ülkede "Müslüman" azınlık dışında herhangi bir azınlık bulunmadığı yönündedir.

Makedonya isminin, ülkenin toprak bütünlüğüne olduğu kadar iç siyasi ve sosyal bütünlüğüne de tehdit oluşturduğu düşünülüyordu. Atina'ya göre, Makedonya Cumhuriyeti'nin varlığı, ulusal bilinci ve kimliği geliştirmek suretiyle Yunanistan içinde bir Makedon azınlık sorunu doğurma riski taşıyordu. Yeni Makedon devletinin, Yunan resmi makamlarınca "Slavofon Yunanlılar" olarak anılan bu kesimi, azınlık hakkı talep etmeye veya ayrılıkçılığa yönelteceği endişesi duyuluyordu. Yaklaşık 2.5 milyon nüfusa sahip Yunan Makedonyası'nda yaşayan sözkonusu kesimin sayısına dair farklı rakamlar verilmekle birlikte, 50 binin altında olduğu konusunda görüş birliği bulunmaktadır (US Department of State, 2001). Zira, nüfus mübadeleleri ve asimilasyon politikalarının ardından, İç Savaş sonucu Yugoslavya'ya kaçan komünist gerillaların büyük bölümünü de Slav/Makedonlar oluşturmuştu (Crampton, 2002: 336; Veremis, 1994: 8-9; Uluslararası Kriz Grubu, 2001: 12). "Makedonya Cumhuriyeti" bağımsızlığını ilan ettiğinde, Yunanistan komşusundan Makedonya sözcüğünün devletin adından çıkartılmasına ilaveten, hiçbir toprak talebi olmadığı teyidini ve Makedon azınlık iddiasından vazgeçmesini de istedi (Fırat, 2006: 262; Tziampiris, 2000: 407, Veremis, 1999:34).

Ioakimidis, Yunan dış politika karar alıcılarını, isim sorununu mevcut olan bu güvenlik tehditleri yerine tarihi perspektife dayandırmalarından ötürü eleştirmektedir (1999b: 178). Ioakimidis'e göre, Yunanistan'ın kuzey bölgelerinin irredantizm karşısında kırılganlığı anlaşılır bir güvenlik tehdidiydi. Nitekim, ülkenin, doğal engellerin bulunmadığı tek sınırı olan kuzey sınırının savunulması daha zordu (Fırat, 2006: 263). Her ne kadar sınırın öte tarafında doğru dürüst ordusu bulunmayan bir komşu yer alsa da, olası ayrılıkçı gerilla hareketlerinin kontrol edilmesi kolay değildi. Tito döneminden itibaren Yugoslavya ile zaman içerisinde geliştirilen iyi ilişkiler, Yunanistan'ın kuzey sınırına dair bu tür riskleri bir süreliğine rafa kaldırmasına yol açtıysa da, Yugoslavya'nın dağılması bu endişeleri geri getirmişti (Pettifer, 1992: 478).

c. Kuşatılma Sendromu

İsim sorununun kimliksel boyutu ile irredantizm endişeleri tarihten geliyordu. Ancak, Yunan dış politikasındaki Üsküplüleşmeyi ve histeriyi daha iyi anlayabilmek için, bu tarihsel arkaplan, Soğuk Savaş sonrasındaki bölgesel istikrarsızlıkla birlikte değerlendirilmelidir.

Tarihi, coğrafi ve kültürel açıdan kendisini Balkan ülkesi olarak tanımlayan Yunanistan, Soğuk Savaş döneminde bölgedeki -Türkiye hariç- tek Batı bloku ülkesi ve AET'nin coğrafi açıdan kendisinden kopuk tek üyesiydi. Aynı zamanda, Soğuk Savaş boyunca Slav/komünizm tehdidini sınırlarında hisseden bu ülkeye NATO bünyesinde düşen rol, kuzeyden gelecek komünizm tehdidine karşı İttifak sınırlarını korumaktı. Dolayısıyla, Yunanistan'ın geleneksel korkuları arasında, Yugoslavya'yla istikrarlı ilişkilerine rağmen, kuzeyden gelen tehdit ve istikrarsızlık endişeleri yer almaktaydı.

1974 sonrasında ise, önceki bölümde anlatıldığı üzere, Yunanistan için ana tehdit Doğu'dan kaynaklanmaya başladı. Bölgedeki istikrarın ve bloklar arası yumuşama döneminin de mümkün kılması sonucu Atina, 1974 sonrasında Balkanlar'da ikili ve çok taraflı işbirliğine ağırlık vermeye yöneldi. Karamanlis tarafından geliştirilen çok taraflı yaklaşım ve bölge ülkeleriyle ilişkilerin güçlendirilmesi, Türkiye'yi dengelemek, kuzey sınırını güvenceye alıp Türkiye'ye odaklanmak hedefine matuftu. Papandreou da 1980'lerde aynı yaklaşımı sürdürdü (Triantaphyllou, 2001: 61). Bu işbirliği özellikle ekonomi, bilim, kültür gibi ikincil politika alanlarında gerçekleşmekteydi.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte bölgede yeni bir kaos ve istikrarsızlık dönemi başladı. Yunanistan, pek çok ülke gibi, Yugoslavya'nın dağılışına hazırlıksız yakalandı ve bu süreci kabullenmesi kolay olmadı. Yugoslavya'nın dağılışı, en büyük güvenlik tehdidini oluşturur hale geldi. Tziampiris, Soğuk Savaş'ın Balkanlarda tarihi "dondurduğunu", bitişinin ise tarihin bölgeye geri dönüşü anlamına geldiğini belirtmektedir (2003: 137). Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, bölgede milliyetçilik

ve azınlık sorunları da yeniden uyandı. Tarihin bu şekilde bölgeye geri dönüşü, Atina için sert güvenlik sınamalarını beraberinde getirmekteydi. Yunanistan'ın endişe kaynağı artık komünizmin yayılması ve işgal değil, istikrarsızlığın ve etnik çatışmaların yayılması ve bunun olası sınır hareketlerine yol açmasıydı. Balkan ihtilaflarının içerisine çekilme riski ışığında, istikrarsız ülkelerle çevrili sınırların korunması ihtiyacı, başlıca öncelik haline geldi.

Ayrıca, yeni güvenlik sınamaları da belirmekteydi. Çatışmaların ticaret, turizm gibi ekonomik faaliyetlere sekte vurması, mülteci akını, ambargoların kaçakçılık gibi sınır ötesi örgütlü suçları tetiklemesi ve benzeri yeni sınır ötesi riskler doğdu. Atina'nın Avrupa'yla ticaretinin %40'ı Yugoslavya üzerinden geçmekte, Avrupa'yla tek karayolu bağlantısını oluşturan bölgede istikrarın devamı ticaretin ve mal akışının akamete uğramaması bakımından da önem arzetmekteydi (Dokos, 2003:51). Nitekim Yunanistan, bölgede yaşanan çatışmalar nedeniyle diğer üye ülkelerle ticaretini daha maliyetli rotalara çevirmek zorunda kaldı.

Ancak, bu tablo içerisinde, kırılgan Makedonya Cumhuriyeti'nin Yunanistan'ın ulusal güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturduğu iddiası inandırıcılıktan uzaktı. Atina'nın güven(siz)lik endişelerini güçlendiren, Yugoslavya'nın parçalanmasıyla birlikte bölgede kartların yeniden dağıtılması ve yeni oluşmakta olan güç dengesi algısıydı. Stearns, Makedonya'nın Yunanistan'a tehdit teşkil edebilmesinin tek yolunun, arkasına güçlü bir bölge ülkesini alması olduğunu belirtmektedir (1997: 65). Bu bağlamda, bölgedeki gelişmeleri bu arka plan ışığında okuyan Atina açısından Türkiye faktörü devreye girmekteydi.

Yunan dış politika elitinin her türlü gelişmeyi "Türk tehdidiyle" bağlantılı olarak okuduğu ve Türk-Yunan ilişkilerine olası etkileri ışığında yorumladığı ikinci bölümde belirtilmişti (Kavakas, 2001: 105; Ioakimidis, 1999b: 163). Bu tespitin en geçerli olduğu alanlardan biri, 1990'ların ilk yarısındaki Balkan coğrafyasıydı. Soğuk Savaş dönemi

boyunca Balkanlarla ilişkilerini NATO üyeliği temelinde şekillendiren Yunanistan ve Türkiye'nin bölgesel çıkarları arasında ciddi bir çatışmadan sözedilemezdi. Ancak, Doğu Akdeniz'deki geleneksel Türk-Yunan rekabeti, Soğuk Savaş sonrasında bu bölgeye de teşmil edildi. Tayfur'un yarı-çevresel rekabet olarak tanımladığı iki devlet arasındaki yarış, kendisine yeni bir sahne bulmuş oldu. Balkanlarda siyasi ve ekonomik açıdan daha etkin olma ve bölgede yeni ortaya çıkan fırsatlardan istifade etme mücadelesi hız kazandı (2003: 131).

Fırat, Yunanistan'ın Balkanlardaki sorunların "içine çekilmesinin" YDP'nin iktidara geldiğinde ortaya koyduğu, kemer sıkma amacıyla Türkiye'yle diyalog önceliğinin ikinci plana atılmasına ve ülkenin dış politikada ilgisinin Balkanlara odaklanmasına yol açtığını belirtmektedir (2002: 25). Başbakan Konstantinos Mitsotakis, belki de Balkanlar'daki sorunlara odaklanabilmek için, Türkiye'yle gerginliği azaltmayı istemekteydi. Ancak, bu mümkün olmadığı gibi, Türkiye'yle ikili ilişkilere bir de Balkanlarda siyasi ve ekonomik rekabet boyutu eklenecekti.

1990'larda Türkiye, Doğu'dan tehdit olmayı sürdürmekle birlikte, Balkanlarda da Yunanistan'ın karşısında bir güç olarak algılanmaktaydı. Bölgede Türkiye'nin üstünlük sağlamasından ve olası bir "Tirana-Üsküp- (Sofya)- Ankara" ekseninin oluşumundan endişe edilmekteydi. Yunanistan açısından bu tür bir kutuplaşmanın önüne geçmenin yolu, bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirerek kendine bağlamaktan ve Avrupa-Atlantik dünyasına eklemlenmelerini sağlamaktan geçiyordu. Toprak bütünlüğüne tehdit arzetmeyen tek komşusu olan Yunanistan'la iyi ilişkiler geliştirmek Makedonya'nın da çıkarınaydı. Oysa Yunanistan, bilhassa Makedonya örneğinde aksi yönde hareket etti.

Atina, son derece kırılgan nitelik arzeden Makedonya'nın kendisine olan bağımlılığını kolaylıkla arttırabilecekken, bu ülkeyi Türkiye ve Bulgaristan'ın kucağına itti (Stearns, 1997:65). 1994'teki ambargo döneminde, Türkiye Makedonya'ya petrol, insani ve mali yardım yaptı. Ayrıca, Bulgaristan ve Arnavutluk'la birlikte limanlarını

Makedonya'ya açtı (Uzgel, 2000:506; Fırat, 2002: 49). Bu açıdan Atina, kendi kendini doğrulayan bir kehanete yol açmaktaydı. Makedonya'yı tecrit ettikçe, tahayyül ettiği yeni bölgesel güç dengesi denkleminde, bu devletin öbür tarafta konumlanmasını ve karşı taraftaki safların sıkılaşmasını sağlıyordu.

Sözkonusu güç dengesi dağılımı, Atina'da bir Müslüman yayı olarak algılanmakta, Türkiye'den Makedonya, Arnavutluk ve Bosna-Hersek'e uzanan, Yunanistan ve Bulgaristan'daki azınlıkları da içine alacak bir Müslüman yayı endişesi baş göstermekteydi. Tsoukalis, dönemin dış politikasını, "kimi zaman kuşatılmışlık duygusuna kadar varabilen kuvvetli bir (öz)güvensizlik hissi" ve bunun yol açtığı tepkisel ve savunmacı nitelik arzeden adımlar şeklinde açıklamaktadır (1997: 170-171). Türkiye'nin, Bulgaristan'ın ardından 1992 Şubat ayında Makedonya'yı tanıyan ikinci ve Büyükelçilik açan ilk ülke oluşu, ayrıca Makedon ve Arnavutluk ordularının modernizasyonuna sağladığı destek, bu kuşatılma algısını körüklemekteydi (Clogg, 2013: 208; Larrabee, 2001: 226; Türkeş, 1997:331-332). Bu algı, yalnızca dış politika elitinde hâkim değildi. Bosna-Hersek'teki çatışmaların ve Kilise'nin teşvikiyle kamuoyunca da paylaşılmaktaydı. Bu algıya karşı tepkisel ve savunmacı bir refleks olarak Sırbistan'la bir Ortodoks yayı kurma arzusu öne çıktı (Fırat, 2006: 262).

Bu arzu, her ne kadar dini motifli görünse ve kimliği araçsallaştırmak suretiyle dini söylemlerle beslense de aslında Atina'nın bölgesel gelişmeleri okuma şekliyle bağlantılıydı. Makedonya isim sorununa ilaveten Türkiye'nin bölgeye nüfuz etme olasılığının önünün açılması ve Büyük Arnavutluk'un ortaya çıkması olasılığı, ülkenin tehdit algılamalarının temelini oluşturmaktaydı (Larrabee, 1997: 107). Yunanistan, kendisini Avrupa'dan izole ve bir düşman kuşağıyla çevrili olarak algılamaktaydı (Nicolaidis, 1997a: 14). AB üyeliğine rağmen bu güvensizlik ve kuşatılmışlık hissiyatının sürmesi, Birliğin Atina'ya Doğu'da olduğu gibi Kuzey'de de arzu ettiği güvenlik şemsiyesini sağlayamadığını ve bunun üzerine Atina'nın çözümü Birlik içerisinde

aramak yerine, güvenliğini bölgesel ittifaklar aracılığıyla sağlamaya yöneldiğini, dolayısıyla dış politika pratiğinde Avrupalılaşmanın henüz gerçekleşmediğini, AB'nin ulusal politika yapım sürecinin örgütsel mantığının bir parçası haline gelmediğini ortaya koymaktaydı.

Ancak, din üzerinden tanımlanan bir cepheleşme şeklindeki bu analiz geçerli olamazdı. Yunanistan'ın İslami yay tarafından çevrelenme algısı pek çok bakımdan sorunluydu. Makedonya'daki Arnavut azınlık ve Bulgaristan'daki Türk azınlık dikkate alınarak yapılan bu inşa, gerçekliğe tekabül etmiyordu. Nüfusunun çoğunluğu Ortodoks olan Makedonya ve Bulgaristan'ı İslami yay içerisinde konumlandırmak, keza bu iki ülkenin aynı kampta yeralmasını beklemek gerçeklikten kopuktu. Dolayısıyla, Uzgel'in tespit ettiği üzere, bölgesel bir rekabet bulunmakla birlikte, bu, iddia edildiği üzere dinsel bir eksen üzerinden değil, siyasi ve ekonomik nitelikte bir rekabetti (2000: 515).

Sözkonusu rakip aksın Yunanistan'ı kuzeyden çevreleyeceği, Avrupa'yla kara bağlantısını kapatacağı, bölgesel gelişmelerin dışında bırakacağı ortadaydı. Nitekim, iddia edilen aksın üyeleri arasında Yunanistan'ı dışlayan Batı-Doğu Otoyol Projesi gibi girişimler başlatılmıştı. 1995 Ekim ayında başlatılan ve Draç-Üsküp-Sofya-Varna-İstanbul hattında inşası öngörülen sözkonusu otoyol, güneye erişemeyen Makedonya'ya doğuda ve batıda denize çıkış olanağı tanımayı hedefliyordu (Uzgel, 2000: 505-506). Ancak bu tür girişimleri tetikleyen, Yunanistan'ın Makedonya'ya uyguladığı ambargo gibi adımlardı.

2) AB İçinde Bir Balkan Ülkesi Olarak Yunanistan

1990'ların ilk yıllarında, dış politikada Balkanların öncelik kazandığı bir dönemde, Atina'nın bölgesel dış politika reflekslerinin AB'yle ilişkilerine ve Avrupalılaşmaya yansımasına bakıldığında ise, Yunanistan'ın bu dönem boyunca AB içinde bir Balkan ülkesi kimliğiyle öne çıktığını söylemek mümkündür. Atina'nın Balkanların istikrarına atfettiği önem, tabiatıyla pek çok AB ülkesinden daha fazla ve

daha hayatiydi. Bu bakımdan, bölgede yaşanan gelişmelere karşı diğer AB üyelerine göre daha hassas ve tepkisel olması açıklanabilir bir olguydu. Ancak, bölgedeki istikrarsızlık ve onun tetiklediği histeri ve kuşatılmışlık hissi, Yunanistan'ın Avrupalılaşma sürecine de ket vurdu.

Birinci bölümde belirtildiği üzere, AB ile iyi ilişkiler isteyen Mitsotakis hükümeti, iktidarının ilk döneminde, 1980'lerin PASOK iktidarının izlediği zıtlaşma ve çatışma tutumu yerine işbirliği ve bütünleşme yönünde aktif bir tutum benimsemeye başlamıştı. Ancak, Yugoslavya'nın parçalanması ve bilhassa Makedonya sorununun ortaya çıkışıyla birlikte, YDP kendisini tam tersi bir konumda, AB'yle işbirliği değil, zıtlaşma içerisinde buldu.

AB içinde Balkanlar konusunda Atina'nın ayrıksı bir tutum benimsemesi, istisnai konumuyla açıklanmaktaydı. Yunan istisnailiği argümanı, istikrarsızlıkla, tehditlerle ve düşmanlarla çevrili tek üye oluşu nedeniyle haklı gerekçelere dayanmaktaydı. Tsoukalis, Yunanistan'ın siyasi ve ekonomik alanlarda giderek herhangi bir AB üyesi kimliğini kazandığını, ancak dış politika için bunun söylenemeyeceğini, bu aykırılığın ülkenin komşularından kaynaklandığını ileri sürmektedir (2000: 44). Yazar, buna gerekçe olarak Balkanlarda ulus devletin tarihinin kısa oluşunu, sınırların değişmez nitelik arzetmeyişini ve etnik azınlıkları göstermektedir (Tsoukalis, 2003: 326). Yunanistan'ın komşuları nedeniyle diğer AB üyelerinden farklı ve dezavantajlı konumda olduğu yönündeki bu görüşün, Yunan resmi ve akademik söyleminde sıklıkla işlendiği görülmektedir.

Tsoukalis, Yunanistan'ı türbülans içerisindeki bir bölgede, gerçek ve potansiyel tehditlerle çevrili, küçük bir statükocu ülke olarak tanımlamaktadır. Ülkenin Batı yönelimi, bu güçlü tehdit algısı nedeniyle coğrafyasının empoze ettiği kaderden kaçmaya yönelik sürekli bir çabanın sonucudur (1996: 26). Bu yoruma göre, Balkan ülkesi oluşu, Yunanistan'ın Avrupalılaşma sürecinde ilerlemesini yavaşlatan bir pranga niteliğindeydi.

Bu bakımdan, Soğuk Savaş sonrasında, Atina'nın kendisini nerede ve ne şekilde tanımlayacağına dair tartışmada da ilk etapta Balkanlar belirleyici oldu.

Bu tartışma, gelenekselciler ile modernleşmeciler arasındaki cereyan etmekteydi. Bu kesimler arasındaki rekabet, Yunanistan'ın Balkan/Makedonya politikalarına da yansımakta, gerek YDP gerek PASOK içerisinde, keza kilisenin ve iş çevrelerinin tutumlarında görülmekteydi. Batıcılar ve Doğucular, laiklik ve Ortodoksluk arasındaki bu çekişmede ikinci grubun ağır bastığı, milliyetçiliğin körüklendiği 1990'ların ilk yarısında, ülke tüm komşularıyla kavgalıydı. Bu, aslında yumurta-tavuk ikilemini hatırlatan bir kısır döngüydü: Dış gelişmeler ülke içerisinde milliyetçi refleksleri besliyor, bu durum ise dış politikada şahinleşmeyi artırıyordu.

Keza, bölgede parçalanma sürecinde milliyetçi akımların diğer ideolojilerin önüne geçmesi, Yunanistan'da da kendi milliyetçiliğine sarılma refleksini doğurdu. Yunan milliyetçiliğinin körüklendiği böyle kırılgan bir çevrede, Avrupalılaşma diğer AET/AB üyelerine göre daha zor olacak, zaten üyeliğinin ilk gününden itibaren dile getirilen Yunan ayrıksılığı, bu dönemde ve bu coğrafyadaki gelişmeler karşısında çarpıcı biçimde gözlenecekti. Bölgedeki istikrarsızlık, Soğuk Savaş sonrası ilk dönemde, ülkenin Avrupalılaşması bakımından sınama teşkil etti ve bu süreci tökezleterek yavaşlattı. Avrupalılaşma yerine milliyetçiliğin ağır bastığı dönemin dış politikasında izlenen yöntemler, Atina açısından ikili, bölgesel ve AB düzeyinde "kaybet-kaybet-kaybet" şeklinde özetlenebilecek sonuçlara yol açtı.

Nitekim, AET/AB'nin en zayıf halkası olan Yunanistan'ın bu ligden Balkan ligine düşmesi veya en azından Avrupalılaşma çabalarının, bütünleşmede en iç halkada yeralma hedefinin sekteye uğraması riski sözkonusuydu. Atina'nın 1990'ların ilk yarısındaki politikalarını ve histerisini bu endişeler arkaplanında okumak gerekmektedir. Bu endişeler o kadar da haksız değildi. Yunanistan, bu türbülanslı dönemde, Avrupalılaşmada vites küçülttü ve izlediği politikalarla AB içerisinde soru işaretlerine

yol açtı. Atina'nın 1990'ların ilk yarısındaki Balkanlar -ve bilhassa Makedonya- politikası bu nedenle pek çok akademisyence eleştiri konusu oldu.

Aslında Soğuk Savaş'ın bittiği dönemde Yunanistan, her ne kadar AB içindeki en zayıf halka olsa da, Balkanlarda siyasi ve ekonomik açıdan nispeten bir istikrar adası teşkil etmekteydi. Bu bakımdan, oluşmakta olan yeni dünya düzeni kapsamında bölgenin Batı'yla bütünleşmesinde önemli bir rol oynayabilecek, bölgesel liderlik üstlenebilecek konuma sahipti. Ancak, Yunanistan'ın bu fırsatı idrak ederek değerlendirmesi otomatik olarak gerçekleşmedi. Bölgedeki istikrarsızlık ve artan milliyetçiliğin etkisiyle, bu potansiyelini hayata geçirmesini engelleyen güvensizlik algısına teslim oldu (Nicolaidis, 1997a: 2; Heraclides, 2002: 73; Dokos, 2003: 52). Pandora'nın kutusunun açılmasıyla birlikte Makedonya sorununun 20. yüzyılda üçüncü kez ortaya çıkışı ve bu kez ülkenin ismi etrafında şekillenişi, bunun en çarpıcı örneğiydi. Bu bakımdan bazı akademisyenlerin kullandığı Yunan dış politikasının "Üsküplüleşmesi" *(Skopjenization)* tanımı, 1990'ların ilk yarısı açısından son derece isabetlidir (Tziampiris, 2003: 146; Veremis, 1999: 38).

Yunanistan'ın "hak" söylemini eleştirenler arasında yeralan Tsoukalis de dış politika söyleminin yabancılarca anlaşılamayan tarihsel "haklara" dayandırılması yerine Yunan "çıkarlarına" odaklanılmasını önermektedir (1997: 171). Ulusal konularda soyut haklara dayanan müzakerelerin taviz vermeyi ve uzlaşıyı zorlaştırdığı, "haklı olma" iddiasının Yunan halkının güvenliğine katkıda bulunmadığı ve Atina'nın güvensizlik hissinin giderilmesini sağlamadığı ortadaydı. Bu dönemde Atina, henüz ulusal yansıtma konusunda başarısızdı.

Bilakis, konuyu uluslararası arenada ele alış şekli, Atina'nın inanılırlığına gölge düşürür nitelikte oldu. Gelecek altbaşlıkta anlatılacağı üzere, Yunanistan'ın Makedonya'nın bağımsızlığının tanınmasını veto kararı, diğer AB üyelerince anlaşılamadı ve tepki yarattı. İsim sorunu dahil, 1990'ların ilk yarısında Balkanlardaki

gelişmeler karşısında izlediği politikalar, Yunanistan'ın AB içinde "oyunbozan", Avrupalı olmayan, öngörülemez, güvenilmez, "kara koyun" gibi sıfatlarla tanımlanan imajına katkıda bulundu. AB'yle aynı değerleri paylaşıp paylaşmadığı sorgulanan Yunanistan, inanılırlık/güvenilirlik eksikliğinden muzdarip hale geldi. 1990'ların ilk yarısında artan milliyetçilik, Avrupalılaşmanın sorgulanmasına veya lineer olup olmadığı yönünde soru işaretlerinin doğmasına yol açtı. Yunanistan'ın "Balkan ülkesi" imajı, Avrupalı kimliğinin önüne geçti. Anılan dönemde tüm komşularıyla sorunlar yaşayan tek AB üyesi olarak ülkede Avrupalılaşma yerine, aksine "Balkanlaşma" etkisi görülmekteydi.

Makedonya isim sorunu Birlik içinde Yunan "istisnailiğinin" sürdürüldüğünü, sosyalleşme, öğrenme ve içselleştirme şeklinde Avrupalılaşmanın henüz geçerli olmadığını gösteriyordu. Bunda, daimi güven(siz)lik hissinin ve ulusal konular ile kimlik arasındaki bağlantının etkisi büyüktü. Esasen, (ortak) tarih ve kimlik sorunu olan böyle bir konuda Avrupalılaşma sonucu zihinsel bir dönüşüm ve tutum değişikliği beklemek çok gerçekçi değildi. Bu konuda olası bir tavizi, kamuoyu desteği bağlamında hiçbir hükümet kolayca göze alamazdı.

Diğer yandan, AB'nin Makedonya konusundaki "duyarsızlığı" algısının da Yunan kamuoyunda Birliğin popülerliğine katkı sağladığını söylemek mümkün değildir. Birlik, tıpkı doğu komşuluğu konusunda olduğu gibi, kuzey komşuluğu bağlamında da Yunan halkı ve siyasi elitinin beklediği işlevi görmedi. AB'nin yetenekleri ile Yunanistan'ın ondan beklentileri arasındaki boşluk, Yugoslavya'nın parçalanmasını önleyememesinde, Balkanlar'da istikrarı sağlayamamasında ve "Makedonya Cumhuriyeti"yle ilgili gelişmelerde görüldü. Yunan kamuoyu, Türkiye'yle ilişkilere ilaveten Makedonya konusunda da AB'li ortaklarından gerekli desteği göremeyince, Birlik içerisinde artan tecrit hissiyatına kapıldı. Buradaki ironi, AB Yunanistan'ı ayrıksı hareket ederek dış

politika alanında kendi kendisini tecrit eder görürken, Yunanistan'ın kendisini izole edilmiş ve bir düşman kuşağıyla çevrili olarak algılamasıydı (Nicolaidis, 1997a: 14).

Sonuç olarak, Makedonya'nın isim sorunu irredantizm gerekçesiyle güvenlikleştirildi ve bir ulusal konuya dönüştü. Bu gelişme, Kavakas'ın birinci bölümde değinilen, güvenlikleştirmenin ulusal intibak yoluyla Avrupalılaşmayı zorlaştırdığı iddiasını kanıtlamaktaydı (2001: 109). Bu durum, Atina'nın konuyu AB içerisinde ele alış yöntemine de yansıdı. Aşağıda anlatılacağı üzere, ulusal intibaktan veya kimlik yeniden inşasından söz edilemeyecek bir politika izlendi. Bunların yerine, Avrupalılaşmamayı simgeleyen veto yöntemine başvuruldu. Bu açılardan değerlendirildiğinde, Ioakimidis'in kullandığı "AB içinde Balkan devleti" tanımlaması, 1990'ların ilk yarısı bakımından son derece isabetlidir.

3) Bağımsızlığı Tanı(t)mama Politikası

Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ilanı ve isim sorunuyla birlikte, Yunan dış politikasında sabit unsur Türkiye'ye ilaveten yeni bir "ulusal konu" ortaya çıktı ve Atina, ODGP jargonuyla "*domaine resérvé*" olarak nitelendirilebilecek olan Makedonya isim sorununda, 1980'lerdeki AET-Türkiye ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik direncini ve engelleyici tutumunu hatırlatır şekilde davrandı. AET/AB'nin Makedonya'yı bu isimle tanımasını engellemek için veto kartını kullanmaktan çekinmedi.

Yunanistan, Yugoslavya'nın dağılmasının tüm bölge için taşıyacağı tehlikeyi en iyi idrak eden ve aynı zamanda en ön cephede ve savunmasız konumdaki Topluluk üyesiydi. Bu nedenle, Hırvatistan ve Slovenya'nın 1991 Haziran ayı sonunda bağımsızlık ilanıyla başlayan süreçteki ilk politika tercihi, Yugoslavya'nın dağılmasını engellemeye çalışmak oldu. Yeni Cumhuriyetlerin tanınmasına karşı çıktı ve bu konuda acele edilmemesini savundu (Kavakas, 2001:73). Ancak, yeni tesis edilmekte olan ODGP'nin Yugoslavya'da parçalanmayı engelleyememesi, Yunanistan'ın Türkiye'den sonra Balkanlar'da da AB'den beklediği güvenlik şemsiyesi görevine dair hayalkırıklığıyla

sonuçlandı. Atina'nın tek taraflı milliyetçi politikalara daha fazla sarılmasında bu hayalkırıklığı da rol oynadı.

AET Dışişleri Bakanlarının 27 Ağustos 1991 tarihli olağanüstü toplantısında, hangi Yugoslav Cumhuriyetlerinin tanınacağına dair tavsiyede bulunmak, tanıma kriterlerini ve bu ülkelerin bahsekonu kriterleri karşılayıp karşılamadığını belirlemek üzere, Yugoslavya Barış Konferansı çerçevesinde Tahkim Komisyonu veya daha yaygın bilinen adıyla Badinter Tahkim Komisyonu kuruldu (EPC Ministerial Meeting, 1991a). Yunanistan, bu toplantıda, Yugoslav Makedonyası'nın bağımsızlık ilanının bölgede yol açacağı istikrarsızlığa dair endişelerini içeren bir muhtıra sunarak Makedonya'nın durumunun Slovenya ve Hırvatistan'dan farklı şekilde ele alınmasını önerdi. Atina, isim konusunu ilk kez bu toplantıda gündeme getirerek kendi tarihi mirasına ait bir ismin başka bir ulusu, Slavları tanımlamak için kullanılmasına itiraz ettiğini kayda geçirdi (Tziampiris, 2000: 404).

Makedonya'nın Eylül ayında bağımsızlık ilanı, Yunanistan'ın önceliğini, Yugoslavya'nın birliğini korumaktan bu ülkenin "Makedonya Cumhuriyeti" adıyla tanınmasını önlemeye dönüştürdü. Dış politika hedeflerindeki bu değişiklikle birlikte, Atina'nın Avrupa Siyasi İşbirliği çizgisinden ayrışması da başlayacaktı. Ancak, 1990-1991 Hükümetlerarası Konferansı'nda ODGP'nin temellerinin atılmakta olduğu bu dönemde, AB içerisinde dış politikada yeknesaklık sağlamaktan uzak tek üye Yunanistan değildi. Almanya, bağımsızlığını ilan etmiş bulunan Slovenya ve Hırvatistan'ı tanımakta kararlıydı. Bu çerçevede çıkarları örtüşen Almanya ve Yunanistan Dışişleri Bakanları arasında anlaşmaya varıldı. Yunanistan'ın Yugoslavya'nın birliğini savunmaktan vazgeçişini simgeleyen Genscher-Samaras anlaşmasına göre, Atina Slovenya ve Hırvatistan'ın tanınmasına onay verecek, bu taviz karşılığında Makedonya'nın tanınması gündemden düşürülecekti (Veremis, 1994: 5; Veremis, 1999: 35-36; Kavakas, 2001: 75). İki üye ülke arasındaki bu al-ver egzersizi, Yunanistan'ın dış politikada Topluluk

içerisinde doğru ortakları tespit ederek koalisyon kurmayı, taviz karşılığı kazanım sağlamayı içeren, yazılı olmayan Topluluk içi müzakere kurallarını öğrenmekte oluşuna örnekti.

Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını tanıyacağını açıklayan Almanya, 16-17 Aralık 1991 tarihli AET Dışişleri Bakanları Toplantısında, bu pozisyonunu Topluluğa dayattı ve gerekli koşulları yerine getiren Yugoslav Cumhuriyetleri'nin 15 Ocak 1992 itibariyle tanınmasına karar verildi. Tanıma için gerekli kıstaslar insan hakları ve azınlıklara ilişkin garantiler, sınırların yalnızca barışçı yollarla değiştirilebileceği ve silahların yayılmasının önlenmesi ile silahların kontrolü alanlarındaki taahhütler, BM'nin barışı koruma gücü konuşlandırma çabalarına ve başkanlığını Lord Carrington'ın yürüttüğü Yugoslavya Barış Konferansına destek şeklinde belirlendi (EPC Ministerial Meeting, 1991b).[118] Ancak Yunanistan'ın baskısı -ve Almanya'yla varmış olduğu anlaşma- uyarınca bildirinin sonuna şu ilave kıstas ilave edildi:

"Topluluk ve üye ülkeleri, bir Yugoslav cumhuriyetinin, tanıma öncesinde ayrıca Topluluk üyesi bir komşu devlete yönelik herhangi bir toprak talebi olmadığına dair anayasal ve siyasi garantileri güvence altına alacak şekilde benimsemesini ve komşu bir devlete karşı, toprak taleplerini ima eden adlandırmaların kullanımı dahil, düşmanca propaganda faaliyetleri yürütmeyeceğini taahhüt etmesini talep etmektedir." (EPC Ministerial Meeting, 1991b)

Badinter Komisyonu bu kıstaslar ışığında Makedonya'nın tanınma başvurusunu incelerken, Makedon Anayasası'nda 6 Ocak 1992 tarihinde yapılan değişiklikleri de dikkate aldı. Bu değişikliklerle birlikte, Anayasa'nın 3. maddesine Makedonya Cumhuriyeti'nin hiçbir komşu devlete yönelik toprak iddiası bulunmadığı eklendi

[118] AET, Yugoslavya krizine banşçı bir çözüm bulunması amacıyla, 1991 Eylül ayında Lahey'de Yugoslavya Barış Konferansı'nı düzenledi. Sözkonusu uluslararası konferansın başkanlığını AET'nin Yugoslavya Özel Temsilciliğini üstlenen Birleşik Krallık eski Dışişleri Bakanı ve NATO eski Genel Sekreteri Lord Carrington yürüttü. Lord Carrington, konferans kapsamında Yugoslavya'nın ülke bütünlüğünü korumaya yönelik bir plan sundu. Badinter Tahkim Komisyonu da faaliyetlerini konferans kapsamında yürüttü (Gallagher, 2003: 59).

(Assembly of the Republic of North Macedonia, 2019). Ayrıca, komşu ülkelerdeki Makedon halklarının ve göçmenlerinin haklarının korunması, kültürel gelişimlerinin desteklenmesi ve onlarla ilişkilerin teşvik edilmesine dair 49. maddeye, diğer devletlerin egemen haklarına ve içişlerine karışılmayacağı ilave edildi (Assembly of the Republic of North Macedonia, 2019). Bu hususlar ışığında Komisyon, 11 Ocak 1992 tarihli görüşünde, Makedonya Cumhuriyeti'nin toprak iddialarından vazgeçtiği, dolayısıyla "Makedonya" isminin kullanılmasının başka bir devlete yönelik herhangi bir toprak iddiasına işaret etmeyeceği, devletin başka bir devlete karşı düşmanca propaganda faaliyeti yürütmeyeceğine dair resmi taahhüt altına girdiği sonucuna vardı ve Makedonya Cumhuriyeti'nin tanınmasını önerdi (Conference on Yugoslavia Arbirtation Commission, 1992).

Badinter Komisyonu'nun bu tavsiyesi üzerine, Başbakan Mitsotakis diğer üye ülkelerin başkentlerini ziyaret ederek, Dışişleri Bakanı Samaras ise tüm mevkidaşlarına birer mektup yollayarak bu yönde bir adımın sakıncalarını anlattı (Ivanov, 2008: 76). Ancak, Atina'nın bu tanımanın önüne geçmesinde esas etkili olan, Badinter Komisyonu'nun diğer ülkelerle ilgili tavsiyeleriydi. Komisyon, Slovenya ve Makedonya'nın karşıladığı kıstasların Hırvatistan ve Bosna-Hersek tarafından yerine getirilmediğini değerlendirmişti. Tziampiris, bu noktada, Yunanistan'ın Almanya'yla ve İtalya'yla vardığı anlaşma uyarınca Hırvatistan'ı tanıma karşılığında Makedonya'yı tanımamayı güvenceye aldığını belirtmektedir (2000: 409-410). Almanya'nın her hâlükârda Slovenya ve Hırvatistan'ın AET tarafından tanınmasını sağlayacağını anlayan Atina, bunu veto etmek yerine, karşılığında Makedonya'nın tanınmamasını mümkün kıldı. Bu başarılı strateji, Avrupalılaşma bağlamında sosyalleşme yoluyla öğrenilen müzakere yöntemlerine bir diğer örneği teşkil etti.

Sonuçta, 15 Ocak 1992 tarihinde Dönem Başkanı Portekiz tarafından yapılan açıklamayla yalnızca Slovenya ve Hırvatistan'ın tanındığı, Bosna-Hersek ve

Makedonya'yla ilgili benzer bir karar için öncelikle çözülmesi gereken bir dizi önemli sorun olduğu belirtildi (Presidency of the Council of the EC, 1992). Topluluk, kendi kurdurduğu Tahkim Komisyonu'nun tavsiyesini gözardı etmek suretiyle Yunanistan'ın talebini karşılamış ve Makedonya sorununu ertelemişti. Atina komşusunun tanınmasını engelleyerek zaman kazanırken, diğer üye ülkeler tanıma kararını erteleyerek bir yandan iki devlet arasında isim sorununun çözümüne şans tanımakta, diğer yandan temelleri atılmakta olan ODGP'nin birliğini korumaya çalışmaktaydı.

Yunanistan, ODGP'yi tesis eden Maastricht Antlaşması'nın 7 Şubat 1992'de imzalanmasından ve böylelikle antlaşma kapsamında Uyum Fonları ve BAB'a katılım gibi birinci bölümde anlatılan beklentilerini güvenceye aldıktan sonra, isim sorunu konusundaki tutumunu daha da katılaştırmaya başladı. Makedonya ismi veya herhangi bir türevinin, "yukarı" veya "yeni" gibi herhangi bir sıfatla birlikte dahi kullanılamayacağı yönünde maksimalist bir yaklaşım benimsedi. Konunun popülizme ve güvenlikleştirmeye tabi kılınmasıyla birlikte müzakerelerde esneklik payı ortadan kalktı ve vetocu yaklaşım ağır bastı. Nitekim Yunanistan, Portekiz Dönem Başkanlığı boyunca düzenlenen tüm Dışişleri Bakanları Toplantıları'nda, Makedonya Cumhuriyeti'nin tanınması konusunda oydaşmaya engel oldu (Kavakas, 2000: 155, 161). Sözkonusu toplantılar sonucunda AB'nin tutumu, yeni kurulan devletin olası tanınmasına dair tüm gelişmelerin yakından izleneceği ve çözüm çabalarının kısa zaman içerisinde sonuç vermesi ümidi şeklinde kayda geçirildi (Council of the European Community, 1992a; Council of the European Community, 1992b).

Dönem Başkanı Portekiz, 17 Şubat 1992 tarihinde, Lizbon'da gerçekleştirilen AB Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda çözüme yönelik girişim yapmakla görevlendirildi (Veremis, 1999: 36). Bunun üzerine, Portekiz Dışişleri Bakanı Pinheiro tarafından 1 Nisan 1992'de bir çözüm önerisi sunuldu. "Pinheiro Paketi" olarak bilinen bu öneriye göre, ülkenin adı "Yeni Makedonya" olacaktı. Ayrıca, toprak talebi ve düşmanca

propagandan vazgeçmeye dair önlemler kapsamında Anayasa değişikliği, mevcut sınırların muhafazası anlaşması gibi adımlar öngörülmekteydi (Kavakas, 2001:76; Kofos, 1999: 371).

Yunanistan'da ise, Cumhurbaşkanı Karamanlis'in öncülüğünde 13 Nisan 1992'de düzenlenen gayrıresmi liderler zirvesinde biraraya gelen -KKE hariç- tüm siyasi parti liderleri Makedonya kelimesi ve türevlerini içeren hiçbir ismin kabul edilmeyeceği kararını aldılar (Tziampiris, 2003: 146). Atina, bu maksimalist pozisyon sonucunda Pinheiro paketini reddetti. Ioakimidis, bunun Yunanistan'ın güvenlik endişelerini dikkate alan ve makul bir uzlaşıyı yansıtan bir paket olduğunu, ancak Atina'nın paketi reddiyle birlikte AB'nin de çözüm arayışlarından vazgeçtiğini belirtmekte, Yunanistan'ı Büyük Makedonya gibi gerçek irredantist güvenlik endişelerini bertaraf etmede AB'nin sunduğu imkanlardan yararlanmak yerine isim sorununa takılıp kalmakla eleştirmekte, bileşik isim gibi önerileri değerlendirmeyi toptan reddederek Birlik içinde kendi tecridine yol açtığına işaret etmektedir (1999a:159; 1999b: 173, 178).

Veremis ise, Pinheiro'ya atıfla, paketin reddinin sorumluluğunun Dışişleri Bakanı Samaras'ta olduğunu belirtmektedir (1999:37). Esasen pek çok bilim insanı, Yunanistan'ın 1990'ların ilk yarısındaki Balkan politikalarını eleştirirken dönemin Dışişleri Bakanı Samaras'a işaret etmektedir. O dönemin stratejik hatalarıyla adeta özdeşleşmiş olan Samaras, dış politikayı iç saiklerin etkisiyle ve parti liderliğine oynayan genç ve Makedonya kökenli bir siyasetçi olarak siyasi hırslarına kapılarak şekillendirmekle eleştirilmektedir (Larrabee, 1997: 108; Kofos, 1999: 387-388; Economides, 2005: 27).

Pinheiro paketinin reddedildiği Nisan 1992'de, Makedonya konusunda Başbakan Mitsotakis ile Dışişleri Bakanı Samaras arasındaki fikir ayrılığı iyice su yüzüne çıktı (Tziampiris, 2000: 413-414). Mitsotakis, şahin Samaras'ı Dışişleri Bakanlığı'ndan alarak, bu görevi kendisi yürütmeye başladı. Başbakan'ın bu tasarrufu, Yunanistan'ın

tecrit edilmeye başladığı AB'yle ilişkileri düzeltme yönünde bir adımdı (Pettifer, 1992: 482; Glenny, 1997: 75; Larrabee, 1997: 108). Mitsotakis, daha ılımlı ve gerçekçi dış politika izleme hedefi doğrultusunda bileşik bir ismi kabul etmeye hazırdı. Ancak, iç siyasi maliyetler nedeniyle müzakerelerde esneme payı yitirilmişti. Başbakan, parlamentoda yalnızca bir milletvekiliyle çoğunluğa sahip hükümetin kırılgan konumunun da etkisiyle, liderler zirvesinde benimsenen sert tutumdan, kamuoyunda taviz olarak algılanabilecek herhangi bir geri adım atamadı (Kofos, 1999: 375-377; Fırat, 2002: 38-39).

Mitsotakis, 26-27 Haziran 1992'de Lizbon'da düzenlenen AB Zirvesi öncesinde AB liderlerine gönderdiği mektupta, olası bir tanımanın kendi hükümetini yıkacağı ve ülkede milliyetçiliğin dizginlenemeyeceği uyarısında bulundu (Kavakas, 2001: 77). Atina, sözkonusu zirveyle birlikte kendi maksimalist yaklaşımını AB düzeyine yüklemeyi bir ileri aşamaya taşıdı. Üye ülkeler, Makedonya Cumhuriyeti'ni tanımamakla kalmayıp, bu ülkeyi yalnızca içinde "Makedonya" sözcüğü geçmeyen bir isimle tanıyabileceklerini açıkladılar (European Council, 1992: 47).

AB'nin Portekiz Dönem Başkanlığı boyunca benimsenen mutad yazımın ötesine geçen bu kararı, Yunanistan içerisinde milliyetçiliği dizginlemekle birlikte, Makedon milliyetçiliğini tetikledi. Makedonya Cumhuriyeti, Ağustos ayında bayrağına Vergina yıldızını koydu. Yunanistan ise, buna tepki olarak Makedonya'ya petrol ambargosu uygulamaya başladı ve böylelikle Türkiye ve Bulgaristan'ın ülkenin yardımına koşmasının yolunu açtı (Kavakas, 2001: 77-78).

Portekiz'den sonra AB Dönem Başkanlığını üstlenen Birleşik Krallık, çözüm önerisi olarak ülkenin adına "Üsküp" ibaresinin de eklenmesini ve uluslararası alanda resmi adının "Makedonya Cumhuriyeti (Üsküp)" olmasını içeren yeni bir paketi gündeme getirdi (Veremis, 1999: 38). Makedonya bu formülü kabul ederken, Yunanistan bu ismi de reddetti (Highet vd., 1995: 377). Bunun üzerine, 1992 yılı boyunca enerjisini AB

tarafından tanınmaya hasreden Makedonya, 1993'te BM'ye yöneldi. BM Güvenlik Konseyi'ndeki AB üyeleri Birleşik Krallık, Fransa ve İspanya'nın önerdiği "Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti" (FYROM) geçici adıyla, 7 Nisan 1993'te BM'ye üye oldu ve ertesi gün 7 AB üyesi (İtalya, İspanya, İrlanda, Birleşik Krallık, Danimarka, Almanya ve İsveç) tarafından bu adla tanındı.

Bu dönemde, Uluslararası Eski Yugoslavya Konferansı'nın eşbaşkanları olarak AB ve BM adına arabuluculuk görevi yapan Lord Owen ve Cyrus Vance isim sorunuyla da ilgilenmekteydiler. Mayıs 1993'te önerdikleri "Nova Makedonija" ismini içeren anlaşma taslağı iki tarafça da reddedildi. Veremis, Başbakan'ın bu taslak anlaşmaya esasında soğuk yaklaşmadığını, ancak Samaras'ın içinde Makedonya kelimesi geçen bir ismin kabulü halinde hükümeti düşürme tehdidi nedeniyle kabul edemediğini belirtmektedir (1999: 39-49). Mitsotakis, bu dönemde, Samaras'la birlikte YDP içerisinde özellikle kuzey bölgelerinden gelen başka milletvekillerinden de yoğun muhalefetle karşılaşmaktaydı. Partinin muhafazakâr kanadının öndegelen temsilcilerinden Miltiadis Evert, Vance-Owen planına karşı Mitsotakis'i tehdit etmekteydi (Kofos, 1999: 377).

Samaras, 1993 yazında, YDP'den ayrılarak "Siyasi İlkbahar" adlı küçük bir merkez sağ parti kurdu ve Eylül ayında YDP'li 3 milletvekilini partisine katarak hükümeti devirdi. Bunu yaparak, hükümetin Makedonya'yla olası bir taviz anlaşmasını engellediğini ileri sürdü (Keridis, 2001b: 56). Dolayısıyla, Ekim ayındaki erken seçim kampanyalarının başlıca gündem maddelerinden birini yeni "ulusal konu" Makedonya oluşturdu. O dönemde, PASOK da Makedonya ifadesini taşıyan her türlü isme karşı çıkıyordu (Kalaitzidis&Zahariadis, 2015: 3). Papandreou, muhalefette olduğu 1970'lerin ikinci yarısında Türkiye'yle görüştüğü için itham ettiği YDP'yi, bu kez de Makedon liderliğiyle görüşmenin dahi tanımayla eş anlama geleceğini söyleyerek suçlamaktaydı (Clogg, 2013: 207). Seçimlerle birlikte iktidar yeniden PASOK'a, YDP liderliği ise

Evert'e geçti. 1974 sonrası dönemde ilk kez bir ulusal konu hükümetin sonunu getirmiş ve parti içi liderliğe mal olmuştu. Tüm bu gelişmeler, aynı zamanda iç ve dış politika arasındaki bağlantıya ve tıpkı PASOK gibi YDP içinde de milliyetçilik ile Avrupalılaşma ekolleri arasında görülen çekişmeye çarpıcı bir örnek teşkil etmekteydi.

Papandreou iktidara gelir gelmez Makedonya politikasını sertleştirme işaretleri verdi, sınırı kapatma tehdidinde bulundu (Fırat, 2002: 45-46). Atina, ayrıca BM çatısı altındaki müzakerelerden çekildi. Bu gelişmeyi, 1992 Lizbon Zirvesi sonuçlarından sapma olarak değerlendiren altı AB üyesi (Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İtalya ve Almanya), Aralık ayında FYROM adı altında Makedonya'yla diplomatik ilişki tesis etme kararı aldı (Markantoni, 2000: 263; Kavakas, 2001:78). Atina'nın şahinleşen tutumu diğer üye ülkelerin tepkisini tetiklemiş ve böylece Papandreou'nun Makedonya dosyasındaki ilk başarısızlığıyla sonuçlanmıştı.

Makedonya'yla isim sorununa ilaveten, Yunanistan'ın Yugoslavya'nın dağılması sürecinde ve Bosna Savaşı özelinde AB ortak tutumları hilafına attığı adımlar da 1990'ların ilk yıllarında Birlik içerisinde tecridini arttırmaktaydı. Atina, bu dönemde, hem Miloseviç rejimini hem Bosna-Hersek'teki Sırp lider Karadziç'i ekonomik ve siyasi açıdan destekledi, BM'nin Sırbistan'a yönelik petrol ambargosunu ve AB'nin Miloseviç rejiminin malvarlıklarını dondurma kararını ihlal etti (Michas, 2002). Ayrıca, Sırbistan'a silah alımında yardımcı oldu ve gönüllü savaşçı sağladı (NIOD, 2002: 407, 2064, 2786-2787). Gerek YDP gerek PASOK iktidarınca sürdürülen bu politikalar, KKE'den Kilise'ye toplumun tüm kesimlerince desteklendi (Michas, 2002; Rizopoulos, 1993: 18-19).

Yunanistan, Sırp yanlısı tutumunun da etkisiyle, Balkanlardaki krizi AB içerisindeki etkisini güçlendirmeye tahvil edemedi (Nicolaidis, 1997a: 10). Birlik içerisindeki tek bölge ülkesi olarak AB'nin krize müdahalesinde öncü ve şekillendirici bir rol oynaması beklenirken, bunun tam tersine, ODGP için katma değerden ziyade, yük

teşkil etti. Bu durum, Birlik içinde bölgesel politikalardaki rolünü zayıflattı. Her ne kadar kendi ulusal konusunu AB düzeyine yüklemek ve veto kartını oynamak suretiyle Makedonya'nın tanınmasını engellemek hedefine ulaşmada başarı sağladıysa da, ulusal intibak ve kimliğin yeniden inşası bağlamında Avrupalılaşmadan sözetmek mümkün değildir. Bilakis, Yunanistan'ın o dönemde "AB içinde bir Balkan ülkesi" olarak Balkanlardaki gelişmeler karşısında izlediği politikalar, 1980'lerde AET içerisinde ortaya çıkan menfi imajına katkıda bulundu. Ancak, bu imajı iyice güçlendiren ve Atina ile Brüksel arasındaki makasın açılmasına yol açan gelişmeler, Yunanistan'ın 1994'ün ilk yarısında üçüncü kez üstlendiği AB Dönem Başkanlığı sırasında yaşandı.

4) AB Dönem Başkanlığı ve Ambargo

Yunanistan'ın 1 Ocak 1994'te başlayan Dönem Başkanlığı'na Makedonya isim sorunu damgasını vurdu. Altı AB üyesinin FYROM'la diplomatik ilişki tesisi kararının ardından, 8 Şubat'ta ABD'nin FYROM'u tanıması, Yunan kamuoyunda büyük tepkiyle karşılandı. Selanik'te ve Atina'da geniş çaplı protesto gösterileri gerçekleştirildi (Kofos, 1999: 379).

Yunanistan, 16 Şubat 1994'te, Makedonya'ya tek taraflı ticaret ambargosu uygulayacağını ve Üsküp'teki konsolosluğunu kapatacağını açıkladı (Jacobs, 1995: 1518). Yunan gümrük kapıları, gıda ve ilaç gibi insani malzemeler hariç, Makedonya'yla ticarete kapatıldı. Buna petrol sevkiyatı da dahildi. Yunanistan'ın bu adımı denize en yakın çıkışı Selanik Limanı olan ve ticaretinin çok önemli bölümünü bu liman üzerinden gerçekleştiren ülkeye ağır bir darbe oldu; henüz dönüşüm sürecine dahi başlamamış, kırılgan Makedon ekonomisine büyük zarar verdi. Yunanistan'ın Makedonya'ya 1993'te 139.6 milyon Dolar olan ihracatı, ambargoyla 14.2 milyon Dolara düştü (Wallden, 2000: 444). Yugoslavya'da devam eden savaş nedeniyle, diğer AB ülkeleri bakımından da Makedonya'yla ticaretin en kolay yolu Selanik Limanı'ydı. Oysa ambargo kararı,

Makedonya'yla tek AB sınırını teşkil eden Yunanistan üzerinden ticaret yapılmasını engellemekteydi.

Yunanistan, ambargo kararını, AT Anlaşması'nın 224. maddesindeki[119] kamu güvenliği, savaş tehdidi oluşturan ciddi uluslararası gerginlik ve barış ve güvenliğin korunması gibi siyasi mülahazalara dayandırmakta, komşu ülkenin eylemlerinin savaş tehdidi oluşturduğunu, güvenliğinin tehdit altında olduğunu ileri sürmekteydi (European Commission, 1994). Oysa, yine aynı maddede öngörülen istişare ve ortak hareket etme hükümlerini ihlal eden kendisiydi. Herhangi bir üye ülkenin tüm AB açısından sonuç doğuracak bir konuda Birlik içerisinde gerekli danışmalarda bulunmaksızın tek taraflı tasarrufta bulunması, Ortak Ticaret Politikası (OTP) açısından olduğu kadar ODGP açısından da darbe niteliğindeydi. Sözkonusu darbeyi daha da ağırlaştıran, Birliği yönlendirme ve üye ülkeler arasında eşgüdüm sağlama görevini yürüten Dönem Başkanlığı'ndan gelmesi oldu. Yunanistan, ambargo kararı öncesinde, diğer üye ülkelere veya AB Komisyonu'na bilgilendirmede dahi bulunmamış, kararı uygulamaya koyduktan beş gün sonra üye ülkelere bildirmişti (Highet vd., 1995: 379-380, 382; Jacobs, 1995: 1518).[120]

FYROM'la diplomatik ilişki kurmuş bulunan altı AB üyesinin Yunanistan'a ambargodan vazgeçme çağrısı ve 27 Mart 1994 tarihli AB Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda bu yönde gerçekleştirilen tartışmalar sonuç vermedi (Fırat, 2002: 48; Jacobs, 1995: 1520). Bunun üzerine, AB Komisyonu, ambargo kararını OTP'ye dair

[119] "Üye devletler, bir üye devletin kamu düzenini bozan ciddi iç karışıklık durumunda, savaş durumunda veya savaş tehdidi oluşturan ciddi uluslararası gerginlik durumunda veya kendisi tarafından barışın ve uluslararası güvenliğin korunmasını teminen üstlenilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için almak zorunda kalabileceği tedbirlerin iç pazarın işleyişini etkilemesini önlemek amacıyla, gerekli ortak adımları atmak üzere birbirleriyle istişarede bulunurlar."

[120] Ambargo kararı öncesinde Atina, gerekli iç danışmalarda da bulunmamıştı. Papandreou, 1980'lerde AB ve dış politika konularında gösterdiği kurumsallıktan uzak karar alma tarzını, isim sorunu konusunda da yineledi. Ambargo kararı, Başbakanlık ofisinde Papandreou ve danışmanları tarafından ve Dışişleri Bakanlığı'nın tavsiyesi hilafına alınmıştı (Ioakimidis, 1999a: 158; Markantoni, 2000: 264). Kofos'a göre, bu kararda belirleyici kişi PASOK'un önemli isimlerinden olan, Makedonyalı Evangelos Venizelos'tu (1999: 379).

Topluluk mevzuatını ihlal ettiği gerekçesiyle Nisan ayında ABAD'a taşıdı ve ayrıca yürütmeyi durdurmaya yönelik geçici tedbir talebinde bulundu.[121] Anlaşmanın 225. maddesi, Komisyona ve üye devletlere, 224. maddede kayıtlı mülahazaların uygun olmayan bir biçimde kullanıldığının değerlendirilmesi halinde konuyu ABAD'a havale hakkı vermekteydi. Komisyon, ABAD'a başvurusunu bu tez üzerine inşa etti (European Commission, 1994).

Anlaşmaların koruyucusu sıfatını taşıyan AB kurumu olan Komisyon tarafından Dönem Başkanı hakkında ABAD'da dava açılması, Avrupa bütünleşmesi bakımından, en hafif tabiriyle ilginç bir gelişmeydi. ABAD, Komisyon'un geçici tedbir talebini Haziran ayı sonunda reddetti. ABAD Savcısı, 1995 Nisan ayında verdiği görüşünde iki ülke arasındaki uyuşmazlığın içeriğinin, üye ülkelerin "öznel" nitelik arzeden güvenlik algılamalarının ve dış politika kararlarının mahkemenin yetki alanı dışında olduğunu, dolayısıyla ABAD'ın dosyayı incelememesi gerektiğini ileri sürdü (Jacobs, 1995: 1528-1531). Yunanistan'ın 1995 sonbaharında ambargoyu sonlandırmasıyla birlikte dava da otomatik olarak gündemden düştü.

Her ne kadar ABAD Savcısı Komisyon'un talebi aleyhine görüş vermişse de, Yunanistan siyasi sonuç elde etmek amacıyla ekonomik yaptırımlara başvurmuş ve bu dış politika adımını OTP ve ODGP hilafına atmıştı. Bu durum, Ladrech'in giriş bölümünde aktarılan "AB'nin siyasi ve ekonomik dinamiklerinin ulusal politikaların ve politika yapımının örgütsel mantığının bir parçası haline gelmesi" şeklindeki Avrupalılaşma tanımının Yunanistan açısından halen geçerli olmadığını göstermekteydi.

Ambargo kararının Makedonya'yla ikili ilişkiler bakımından kısa vadedeki faydası, BM Özel Temsilcisi Vance'ın arabuluculuğundaki görüşmelerin Mart 1994'te

[121] Commission of the European Communities v. Hellenic Republic, Case C-120/94
Sözkonusu tedbir talebine ve davaya ilişkin kararlara aşağıdaki bağlantıdan erişim mümkündür: https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?oqp=&for=&mat=or&jge=&td=%3BALL&jur=C%2CT%2CF&num=C-120%252F94&page=1&dates=&pcs=Oor&lg=&pro=&nat=or&cit=none%252CC%252CCJ%252CR%252C2008E%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252Ctrue%252Cfalse%252Cfalse&language=en&avg=&cid=36814010 (06.03.2022).

yeniden başlaması oldu. Papandreou'nun Ekim 1993'te askıya aldığı görüşmeleri altı ay sonra yeniden başlatması, 1980'lerde dış politika çizgisinde görülen söylem-eylem farkını koruduğunu bir kez daha ortaya koydu. Nitekim, popülist söylem korunmakla birlikte, müzakereler 1993 Mayıs ayında reddedilmiş bulunan Vance planına benzer bir taslak üzerinden yeniden başlatıldı ve ambargonun gölgesinde devam etti (Kofos, 1999:382). ABD'nin, Özel Temsilcisi Matthew Nimetz aracılığıyla desteklediği bu görüşmelerde AB'nin rolü yoktu. Tıpkı Türkiye'yle kriz dönemlerindeki gibi ABD devredeydi. Makedonya'yı müzakerelere döndüren neden aldığı ekonomik darbe iken, Atina açısından Makedonya'yı bu kırılgan anında masaya oturtmaktı. Papandreou'nun müzakereleri sürdürmesinde, Yunanistan'ın yıpranan imajını düzeltme amacı da rol oynadı.

Ambargo, Makedonya için ekonomik, Yunanistan için siyasi maliyet doğuran bir kaybet-kaybet durumuyla sonuçlandı. Yunanistan'ı ikili, bölgesel ve AB düzeylerinde yıpratırken, Makedonya'nın zaten hassasiyet ve zafiyet arzeden iç siyasi ve ekonomik koşullarını olumsuz etkiledi. Ekonomik kuşatılmışlık, ülke içerisindeki ılımlı çevrelerin şahinleşmesine ve Makedon tarafının müzakere pozisyonunun daha da katılaşmasına yol açtı (Nicolaidis, 1997b: 85). Ayrıca, gayrimeşru ekonomik ilişkileri körükleyerek yeni yumuşak güvenlik tehditleri yarattı (Woodward, 1997: 121). Bölgesel açıdan bakıldığında, sözkonusu kuşatılmışlık, Makedonya'yı Türkiye ve Bulgaristan gibi diğer komşularına yakınlaştırdı. Makedon hükümeti, Yunanistan sınırının kapanması üzerine, Arnavutluk ve Bulgaristan'la ulaştırma ağlarını geliştirme olanaklarını araştırmaya yöneldi. Nitekim, 1995 Ekim ayında başlatılan Draç-Üsküp-Sofya-Varna-İstanbul güzergahındaki Batı-Doğu Otoyol Projesi, Makedonya'ya doğuda ve batıda denize çıkış olanağı tanıyarak Selanik Limanı'nın baypas edilmesi riskini doğuruyordu (Uzgel, 2000: 505-506). Atina, ülkeyi diğer komşularının etkisine açık hale getirmek suretiyle tabir-i caizse kendi ayağına ateş etmekteydi.

Ancak, Yunanistan bu tek taraflı tasarrufunda en büyük zararı AB düzeyinde gördü. Her ne kadar ABAD ambargonun durdurulması talebini kabul etmeyerek hukuki anlamda elini güçlendirse de, Atina AB içerisindeki siyasi sermayesini ciddi anlamda harcadı. Yunanistan'a Dönem Başkanlığı'nı bırakması çağrısı dahi yapıldı (Kavakas, 2001: 79). Makedonya'nın ekonomik tecridi, Yunanistan'ın Birlik içerisinde siyasi tecridi şeklinde istenmeyen bir sonuca yol açtı.

Ambargo kararı, Yunanistan'ın Balkanlar'daki jeostratejik önceliklerinin AB'nin önceliklerinden farklılığını gösteriyordu. ODGP'nin yeni uygulamaya konulduğu bu dönemde atılan bu tek taraflı adım, ODGP'nin yüksek beklentileri yerine getiremeyeceğinin bir nevi habercisiydi. Ancak, bu yalnızca ODGP'ye değil, Yunanistan'a da zarar veren bir adımdı. AB içerisindeki Yunanistan'ın "Avrupalı" olup olmadığı yönündeki soru işaretlerini güçlendirdi. Bu gelişmeler, Huntington'ın Avrupa'daki kültürel fay hattının bir yanında Batı Hristiyanlığının diğer yanında ise Ortodoks Hristiyanlığının ve İslamiyetin olduğunu ileri süren Medeniyetler Çatışması teziyle aynı dönemde ortaya çıkmıştı (Huntington, 1993: 29-30). Bosna Savaşı'nda Sırbistan'a verdiği destek ve Makedonya konusundaki kimliksel ve tarihi vurgusu, Yunanistan'ın Avrupalılığına dair şüpheleri ve bir Balkan devleti olduğu algısını güçlendirdi. Atina'nın AB bütünleşmesinin merkezinde yeralma hedefi dikkate alındığında, bu şüphe ve algılar ülkenin çıkarları bakımından orta ve uzun vadede komşusunun adından çok daha büyük ve gerçek bir tehdit arzediyordu.

Atina'nın isim sorunundaki tavizsiz tutumu, diğer dış politika çıkarlarına ve önceliklerine de zarar verir hale geldi. Bunun somut örneği, BAB konusunda görüldü. Yunanistan'ın BAB'a katılımı, Hollanda Parlamentosu tarafından kaydadeğer bir süre boyunca onaylanmadı (Ioakimidis, 1999b: 181). Bu açıdan, Stearns'in Yunanistan'ı isim sorununa takılıp kalarak esas güvenlik sorunlarını çözmede vakit kaybetmekle eleştirmesinde haklılık payı bulunmaktaydı (1997: 66).

Nicolaidis de dönemin politikasını eleştirirken, Yunanistan'ın Batı kurumlarının bölgedeki tek üyesi ve Makedonya'nın topraklarında gözü olmayan tek komşusu olarak bu ülkeyle iyi ilişkiler kurma ve istikrarına katkı sağlama olanağı bulunmasına rağmen, bu fırsatı kaçırdığını belirtmektedir (1997 (b): 75). Makedonya'da istikrar tesis edilmedikçe, bölgedeki barış ve güvenliğin tesisine yönelik siyasi engeller devam edecek, Yunan ekonomik çıkarları olumsuz etkilenecek ve -Arnavut faktörü ışığında- olası mülteci hareketleri gibi güvenlik sorunları sürecekti. Bu bakımdan Makedonya'nın istikrarlı hale gelmesinde en çok çıkarı bulunan AB üyesinin Yunanistan olduğu, aksi bir gelişmeden en olumsuz etkilenecek ülke olduğu ortadaydı.

Makedonya'daki Arnavut azınlığın ulus-devlet kuruluş sürecini desteklememesi, bağımsızlık referandumunu boykot etmesi, 1994'ten itibaren Tetovo/Kalkandelen'de başlayan gerginlikler gibi gelişmeler dikkate alındığında, ülke ciddi bir iç çatışma riskini barındırıyordu (Minorities at Risk Project, 2004). Bu tür bir çatışma öncelikli olarak Arnavutluk'u içine çekecek, Arnavutluk'un istikrarsızlaşması veya genişlemesi gibi her ikisi de Yunanistan açısından tercih edilir nitelik arzetmeyen senaryolara yol açacak ve nihai olarak Yunanistan dahil tüm diğer bölge ülkelerini içine çekecek topyekûn savaş anlamına gelecekti. Olası bir savaşın Yunanistan'ın EPB'ye katılım hedefine sekte vuracağı ortadaydı. Bu bakımdan, bağımsız Makedonya'nın yaşatılması, esasında Atina açısından Yugoslavya'nın devamından sonra en tercih edilir ikinci seçenekti. ABD ve AB de bölgede Bosna Savaşı'ndan sonra yeni bir çatışma istemiyor, bu kırılgan ülkenin hayatta kalmasını destekliyordu. Bu nedenle, ambargo gibi Makedonya'nın istikrarına katkı sağlamayan adımlar, özünde Yunanistan'ın kendi uluslararası güvenilirliğini azaltıyordu.

Kısacası, Atina "stratejik miyopluk" içerisinde hareket etmekteydi. Bu noktada işaret edilmesinde yarar görülen ironi, Atina'nın söylemlerinde bölgede istikrarı arzu ederken, eylemleriyle bunun aksini ortaya koyması ve Makedonya'nın

istikrarsızlaşmasından en çok kendi zarar göreceği için orta ve uzun vadeli çıkarları hilafına hareket etmesiydi. Göreceli kayıplara odaklanılan bu dönemden mutlak kazanımlara odaklanılan döneme geçiş, gelecek altbaşlıkta ele alınacak Geçici Anlaşmayla birlikte başlayacaktı.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1990'ların ilk yarısında ODGP Yunanistan açısından hem bir araç hem de kısıtlama teşkil etti. Atina, Makedonya'nın kendi adıyla tanınmasını engellemekte AB üyeliğinin sağladığı imkanları başarıyla kullandı. Öte yandan, ikinci bölümde belirtildiği üzere, AB üyeliği Yunan dış politikasında milliyetçiliğin çevrelenmesini sağladı, bölgesel ihtilafların içerisine çekilmemesinde dizginleyici bir rol oynadı (Couloumbis&Dalis, 2004: 81; Couloumbis, 2003: 34-35; Kavakas, 2000: 147, 154-155, 159). Bu noktada, AB üyeliğinden kısıtlayıcı niteliğiyle pozitif bir dış bağ olarak sözetmek mümkündür. Balkan çatışmalarına bulaşma olasılığı, Yunanistan'ın Avrupalılaşmasına ket vurma tehlikesi taşıyordu. Balkan ülkesi olmaya geri dönüşten hızlanan Avrupa bütünleşmesinde ilk halkada yer alamamaya kadar uzanan bu riskler, Yunanistan'ın güvensizlik algısını ve milliyetçiliği tetikleyerek, 1990'ların ilk yarısında enerjisini Avrupalılaşma ve ekonomik reformlar yerine Balkanlara hasretmesine yol açtı. Ancak, Balkanlarda istikrarın nispeten sağlanmasıyla ve PASOK içindeki değişimle birlikte, Atina yüzünü yeniden Balkanlardan Brüksel'e çevirdi. Çevrelenme algısı ve buna çevreleme şeklinde tepki verme yaklaşımı yerini angajmana ve daha faydacı bir dış politika anlayışına bıraktı.

B) DIŞ POLİTİKADA DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK BİRARADA: ÇEVRELE(N)MEDEN ANGAJMANA, AB'DEKİ BALKAN DEVLETİNDEN BALKANLARDAKİ AB DEVLETİNE DÖNÜŞÜM

Yunanistan'ın Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteme uyum çabalarının bölgesel istikrarsızlıkların da etkisiyle gecikmeli olarak başladığı, bu bağlamda ulusal

çıkarların yeniden tanımlanmasının 1990'ların ikinci yarısında görüldüğü, ulusal güvenliğin kapsamının "ulusal konuların" ötesinde, düşük öncelikli politika alanlarını içerecek şekilde genişletildiği belirtilmişti. Sözkonusu dönüşüm sürecinin bir diğer boyutu, AB üyeliğinin ulusal çıkarları azami kılmada çok elverişli bir araç olduğunun idrakiydi. Bu tespit, Yunanistan'ın Balkanlardaki konumu açısından da geçerliydi. Dolayısıyla, Yunan dış politikasında 1990'ların ikinci yarısında görülen jeopolitikten jeoekonomiye dönüşüm ve dış politika hedeflerini artan şekilde Avrupa bağlamı içerisinde ele alma refleksleri, genel olarak Balkanlar ve özel olarak Makedonya politikalarında da görüldü.

Aslında bu dönüşüm, ülke içindeki gelenekselci-modernleşmeciler çekişmesinin bölge politikalarına yansımasından ibaretti. 1990'ların ilk yarısında, gelenekselcilerin Balkanlardaki gelişmeler karşısında çevrelenmişlik duygusuyla izledikleri milliyetçi, tepkisel, çatışmacı ve tek taraflı politikalar, on yılın ikinci yarısıyla birlikte yerini modernleşmeci kesimlerin AB şemsiyesi altında daha özgüvenli bir şekilde, işbirliği ve uzlaşmaya daha açık, ön alıcı, AB ve bölgesel düzeyde çok taraflılığı önceleyen politikalarına bıraktı. Böylelikle, "ulusal konu" isim sorunu etrafında şekillenen güvenlik sarmalından çıkış başladı. Tıpkı Türkiye'yle ilişkilerde görüldüğü gibi, tehdit değil, fırsat odaklı politikalar; çevrelemeye yönelik dışlayıcı değil, ekonomik karşılıklı bağımlılığa ve yumuşak güce dayalı angajmanı önceleyen yaklaşımlar öne çıktı. Atina, 1990'ların ilk yarısında ikili ilişkilere odaklanırken, ikinci yarısından itibaren uluslararası toplumun bölgeyi çok taraflı girişimler aracılığıyla düzene sokma çabalarına taraf oldu. İkili ilişkilerin düzeltilmesi de bu ülkelerle çok taraflı platformlarda biraraya gelmeye imkân tanıdı. Nitekim Girit, Kasım 1997'de, Güneydoğu Avrupa Ülkeleri Devlet ve Hükümet Başkanları birinci zirvesine evsahipliği yaptı.

Dolayısıyla, Yunan dış politikasında 1990'ların ilk yarısını nitelemek için kullanılan "Üsküplüleşme" tanımından hareketle, ikinci yarıda Üsküplüleşmeyi terketme

(*de-Skopjenization*) ve "Brükselleşme" döneminin başladığını söyleyebiliriz. Bu, aynı zamanda, dış politika karar alıcıları açısından bir öğrenme sürecine, hatalardan edinilen derslere işaret etmekteydi. Yunanistan tek taraflı ambargo gibi stratejik hatalarda bulunmasaydı, bölgenin Batı'yla en çok bütünleşmiş ve bunun sonucunda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip ülkesi olarak, Balkanların yeniden dizayn edilişi esnasında daha etkin ve olumlu bir rol oynayabilirdi. Böylece, bir yandan bölgeye yönelik orta ve uzun vadeli çıkarlarını güvenceye alabilir, diğer yandan kendi kendisine biçtiği Avrupa-Atlantik kurumlarının bölge "bayiliği" rolünü oynamak suretiyle bu kurumlar içerisindeki pozisyonunu da güçlendirebilirdi. Ancak, o dönemde içinde bulunduğu stratejik miyopluk, bu olasılığı bertaraf etti. O güne değin izlenen politikalar, bölge ülkelerinin Türkiye'yle yakınlaşması ve kendisinin AB içerisinde tecridi gibi istenmeyen sonuçlara yol açtı. Hem bölgede hem de Avrupa-Atlantik kurumları içindeki imajı olumsuz etkilendi.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, 1990'ların ilk yarısındaki politikaların hem siyasi hem ekonomik açıdan maliyeti olmuştu. Dolayısıyla, dönüşümün de iki boyutu bulunmaktaydı: Ekonomik ve siyasi/bölgesel bütünleşme. Uzgel, 1996 sonrası Yunan dış politikasındaki dönüşümün Balkan politikalarına yansımasını üç başlık altında irdelemektedir: 1) Siyasi (ikili ilişkilerin geliştirilmesi, komşularla sorunların çözümüne yönelik çabalar), 2) Ekonomik, 3) Avrupa ve NATO bütünleşme süreçlerine destek (2006: 237-238). Bu üç başlık altındaki dönüşüm aslında birbirleriyle doğrudan bağlantılı ve birbirini destekler niteliktedir. Örneğin, Yunanistan'ın etkin bir aktör olabilmek, bölgenin imarına, Avrupa'yla ekonomik ve siyasi bütünleşmesine öncülük edebilmek için öncelikle bu ülkelerle ilişkilerini ivedilikle düzeltmesi gerekiyordu. İyi komşuluk ilişkileri aynı zamanda bir AB ilkesiydi ve "Balkanların Avrupalı devleti" olmak bu nitelikte ilişkileri gerektiriyordu. Keza, bölgeyle ekonomik bağların geliştirilmesinde AB sürecinden istifade ediliyor ve her üç alanda kaydedilen gelişme, Yunanistan'ın yumuşak

gücünü tahkim ediyordu. Uzgel'in bu kategorizasyonu Makedonya'yla ilişkiler açısından da geçerliydi.

1) Geçici Anlaşma'nın İmzalanması

13 Eylül 1995 tarihinde, New York'ta Yunanistan ile Makedonya arasında imzalanan 23 maddelik Geçici Anlaşma[122], Atina'nın Makedonya (ve Balkan) politikasında dönüşümün ilk işaretiydi. BM'yi temsilen arabuluculuk görevini yürüten Vance'ın isim sorunu ile Makedon bayrağındaki Vergina Yıldızı sembolü sorununu birbirinden ayrı ele alma yaklaşımı sonuç vermişti. Anlaşmaya varılmasında, ABD temsilcisi Richard Holbrooke'un müdahalesi de rol oynadı (Uluslararası Kriz Grubu, 2001: 13). Bu durum, Yunanistan dış politikasında ABD'nin rolünü koruduğunu, AB'nin Atina'nın Makedonya politikasında değişiklik yaratmakta etkisiz olduğunu veya Avrupalılaşmanın sınırlarını bir kez daha ortaya koymaktaydı. Makedonya'yla ilişkileri geliştirme sürecini tetikleyen bir diğer aktör ise, Türkiye'ydi. Ankara'nın o dönemde Makedonya'yla hız kazanan ilişkileri ve imzaladığı askeri ve diğer işbirliği anlaşmaları, Atina'yı Üsküp'le angajmana yöneltti (Türkeş, 1997: 332).[123]

Geçici Anlaşmaya göre, Yunanistan 1,5 yıl süren ambargoyu kaldırdı ve Makedonya'yı "FYROM" adıyla bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanıdı. Diplomatik ilişkilerin bir an önce tesisi ve iki başkentte İrtibat Ofisleri'nin açılması kararlaştırıldı. Atina ayrıca, Makedonya'nın FYROM adıyla olmak kaydıyla uluslararası örgütlere üyeliğine karşı vetosunu kaldırdı. Bunun ilk sonuçları, Makedonya'nın Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı ile Avrupa Konseyi'ne tam üyeliği, NATO'nun Barış için Ortaklık Programına ve AB'nin Orta ve Doğu Avrupa'nın altyapı kalkınmasına yönelik PHARE Programına kabulü oldu (Wallden, 1999: 116). Geçici Anlaşma, Makedonya'nın AB'yle

[122] Yunanistan ile Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti Arasında Geçici Anlaşma'nın tam metni için bkz. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/MK_950913_Interim%20Accord%20between%20the%20Hellenic%20Republic%20and%20the%20FYROM.pdf (26.02.2021)

[123] Mayıs 1992'de imzalanan Güvenlik Protokolü, Mart 1994 tarihli Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması, Nisan 1995 tarihli Savunma Sanayii Anlaşması ve aynı yılın Temmuz ayında imzalanan Dostluk Anlaşması, Türkiye ile Makedonya arasında hız kazanan bu ilişkilerin yansımasıydı.

ilişkilerinin hukuki altyapısını geliştirmesinin de önünü açtı. Bu çerçevede, AB ile FYROM arasındaki İşbirliği Anlaşması Nisan 1997'de imzalandı. Bu bakımdan, Geçici Anlaşma'nın Makedonya'nın Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme sürecinin önünü açan ilk adım olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Anlaşma'da, Makedonya'nın ekonomik kalkınmasının AB ile mümkün olduğunca yakın ilişki geliştirmek suretiyle desteklenmesi hedefi dile getirilmişti.

Makedonya, tüm bu kazanımlar karşılığında, Geçici Anlaşma'yla birlikte bayrağından Vergina yıldızını kaldırdı. Geçici Anlaşma'nın önem arzeden unsuru, her iki tarafın mevcut sınırları, birbirlerinin egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü tanıması ve diğerinin topraklarına karşı hiçbir hak iddiasını desteklemeyeceğini kayda geçirmesiydi. Bu genel ifadelere ilaveten, Makedon Anayasası'nın 3., 49. veya herhangi bir diğer maddesinin Yunanistan'ın toprak bütünlüğüne tehdit ve içişlerine karışmaya dayanak teşkil etmeyeceği ayrı bir maddeyle kayıt altına alındı. Metinde ilgi çekici bir husus, iki devletin isimlerine yer veril(e)memesi, "birinci taraf" ve "ikinci taraf" olarak adlandırılmalarıydı. Anlaşmada, isim sorunu dahil geriye kalan tüm ikili sorunların dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde barışçıl yollarla çözüleceği belirtildi.

Ancak, Geçici Anlaşma'da ihtilafın özü korunmaktaydı. Ioakimidis, Yunanistan'ın tek taraflı ambargo sonucunda siyasi tecritle birlikte konumunun zayıfladığını, bu nedenle Geçici Anlaşma'yı kabul ettiğini değerlendirmektedir. Atina'nın geçmişteki maksimalist tutumu sonucunda isim konusunu ele almayan ve 1992 Pinheiro paketinin gerisinde bir çözümü benimsemek durumunda kaldığını, bunun bir strateji hatası olduğunu ileri sürmektedir (1999a: 158-159). Bu anlayışa göre, geçmişte daha esnek politikalar izlenmemesi, daha tatminkâr bir çözüm elde edilmesi bakımından kaçırılmış bir fırsat teşkil etmiştir.

Öte yandan, her ne kadar meselenin özüne dair çözüm ertelense de, Geçici Anlaşma'yla birlikte ilişkilerde normalleşmenin önü açıldı. Sözkonusu normalleşmenin

siyasi ve ekonomik iki boyutu bulunmaktaydı. Siyasi boyutta, diplomatik ilişki tesisine ilaveten, isim sorununa dair müzakerelerin BM Özel Temsilcisi Vance'ın halefi Matthew Nimetz'in arabuluculuğunda yeniden başlaması yeralıyordu. Nimetz'in yürüttüğü yeni müzakere sürecinin ilk yıllarında önemli bir ilerleme kaydedilmese de, zaman içerisinde tarafların maksimalist yaklaşımlarından yavaş yavaş ayrılmaya başlamalarının ilk işaretleri görülmeye başlandı. Yunanistan, "Yukarı Makedonya" gibi bileşik isimlere daha olumlu bakmaya başladı. Makedonya ise, yalnızca Yunanistan'la ikili ilişkilerinde bileşik bir ismi, uluslararası örgütler ve diğer ülkelerle ilişkilerinde ise kendi anayasal ismini kullanmayı kabul etmeye hazır hale geldi (Uluslararası Kriz Grubu, 2001: 13,15).

Geçici Anlaşma'nın normalleşme bağlamında en önemli katkısı ise, isim sorununun ikili ilişkilerin geliştirilmesine engel teşkil etmemesi iradesini ortaya koyması ve bu kapsamda ekonomik işbirliğini öne çıkarması, ticaretin ve yatırımların önünü açmasıydı. Örneğin, isim sorununun ticareti engellememesini teminen Yunan sınır ve gümrük kapılarında Makedon pasaportlarının ve diğer resmî belgelerinin nasıl işleme koyulacağı gibi konularda pratik tedbirler öngörülmüştü. Anlaşma'da, iyi komşuluk ilişkileri kapsamında su kaynaklarının yönetiminden ulaştırma ve iletişim altyapısının geliştirilmesine, sermaye yatırımları ve KOBİ'lere varan tüm ekonomik alanlarda, ayrıca, uyuşturucu ticareti dahil örgütlü suçlar, terörizm, çevre kirliliği gibi yeni yumuşak tehditlerle mücadelede işbirliği hedeflenmekteydi.

Yüksek önemi haiz politika alanlarının düşük öncelikli politika alanlarıyla ayrıştırılması sonucu imzalanan Geçici Anlaşma'nın bu bakımdan işlevselci mantığa dayandığını söylemek mümkündür. Sorunların işbirliği alanlarından ayrıştırılması ve normalleşmeyle birlikte, bu ulusal konunun kamuoyu nezdindeki önceliği de azalmaya, güvenlikleştirme sarmalından çıkmaya başladı. İki ülkenin karşılıklı İrtibat Ofisleri, Ocak 1996'da Büyükelçi düzeyinde açıldı (Kofos, 1999: 383). Yunan Dışişleri Bakanı Pangalos, Mart 1997'de, Arnavutluk'taki kriz üzerine istişarelerde bulunmak üzere

Makedonya'ya ilk Dışişleri Bakanı ziyaretini gerçekleştirdi. Ancak ikili ilişkilerdeki esas sıçrama, ekonomik ve ticari alanda yaşanacaktı.

2) Fırsat Odaklı Jeoekonomik Yaklaşım

Soğuk Savaş'ın bitişiyle Balkanlarda demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci ve yeni bir pazarın ortaya çıkışı, yatırım ve ticaret alanında yeni olanakları da beraberinde getirdi. 1995 yılının sonunda Bosna-Hersek'teki savaşı bitiren Dayton Barış Anlaşması'nın imzalanmasıyla, bölgenin yeniden inşası gündeme geldi. Altyapı ve bankacılık gibi alanlarda yeni imkânlar belirdi. Tüm bu olanaklardan istifade etme bakımından en elverişli ülkeler arasında Yunanistan ön sırada yeralmaktaydı.

O güne kadar Yunanistan'ın coğrafi konumu ekonomik büyümesine engel olarak takdim edilmekte, büyük AB pazarlarına uzaklığının, diğer üye ülkelere göre kendisini dezavantajlı konuma soktuğu dile getirilmekteydi. Yunanistan'ın, 1981'den 1990'lara kadar, AET içinde gösterdiği ekonomik performans başarılı değildi. Atina, Topluluk fonlarının yoğun şekilde ülkesine akmasına rağmen beklendiği kadar başarılı olamayışına bahane olarak AET'den coğrafi uzaklığını ve diğer üye ülkelerden hiçbiriyle komşu olmayışını göstermekteydi. Başka bir deyişle, kendisini, AET'den tecrit edilmiş ve ekonomik, siyasi ve coğrafi açıdan periferde görmekteydi. Doğal ticari hinterlandı ve yaşam alanı olan Balkanlardan demir perdeyle ayrılmıştı. Tüm bu hususlar ışığında, komşularıyla ekonomik açıdan en az temas halindeki üye ülke olarak dezavantajlı konumdaydı.

Soğuk Savaş'ın bitişi bu tabloyu tersine çevirme olanağı sundu: Coğrafi yakınlık, ulaşım maliyetlerini azaltmak suretiyle bölge ülkeleriyle ticaret ve yatırım ilişkilerine girmeyi kolaylaştırmaktaydı. Bu ülkeler, küresel ekonomiyle henüz bütünleşmemiş, az gelişmiş bir altyapıya sahiplerdi. Bu dönemde, bölgeye yönelik uluslararası ilgi doğal olarak siyasi ve askeri nitelik arzetmekteydi. Gelişmiş ülkeler, bu istikrarsız bölgeye yatırım konusunda daha çekimser davranıyorlardı. Ayrıca, bölgenin alım gücü de yüksek

kaliteli mallar yerine Yunan ürünlerine daha uygundu. Yunan sanayii, bu açıdan, bölgeye ihracatta avantajlıydı (Labrianidis, 2000: 458). AB içinde rekabetçi olmayan, düşük teknolojiye ve emeğe dayanan Yunan ürünleri için Balkanlar yeni ve uygun bir pazardı. Atina, bölgeyle ticaretinde AB'yle ticaretine göre daha fazla karşılaştırmalı üstünlüğe sahipti. Balkanlar, Yunanistan'ın Tek Avrupa Pazarı'na geçişin de etkisiyle daha da düşen rekabetçi gücünü telafi etmesi için yeni bir pazar demekti. (Petrakos, 1997: 515, 518-519).

Bölge ülkelerine kıyasla en güçlü ekonomiye ve siyasi istikrara sahip Yunanistan, bölgedeki ekonomik dönüşümden en çok fayda sağlayacak ülke idi. Yıllardır kısıtlı olan pazarlar Yunan mallarına bir anda açılıvermişti. Bu durumun, ülke ekonomisine kuşkusuz olumlu yansımaları olacaktı. Yunanistan AB içerisinde en zayıf halka olsa da, Balkanlar'da "ekonomik bir devdi", GSYİH'si tüm bölge ülkelerinin toplamından fazlaydı (Tsoukalis, 1999; Tsoukalis, 2003: 326). Ekonomik ve coğrafi açıdan AB içindeki çevre ülke konumunu, başat konuma sahip olacağı bölge pazarlarında avantaja çevirebilirdi.

Ekonomik çıkarlara ilaveten, bölgede siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması Atina'nın güvenliği açısından da önemliydi. Bu, demokratik yönetimler ve güçlü pazar ekonomilerinin tesisiyle eşanlamlıydı. Yunanistan'ın bunu anlaması, dış politika hedeflerinde jeoekonomiyi öncelemesi ve bölgede demokratik pazarları teşvik etmesi için biraz zaman ve zihin değişikliği gerekti. Milliyetçi gözlüklerin çıkartılıp bölgedeki uzun vadeli başlıca çıkarların jeoekonomik bir perspektifle yeniden tanımlanmasıyla birlikte, Atina 1990'ların ikinci yarısından itibaren komşularıyla öncelikle siyasi ilişkilerini geliştirmeye başladı. Olumluya dönüşen siyasi tablo ekonomik ilişkilerin de önünü açtı.

Tüm bu tespitler, Makedonya özelinde de geçerliydi. Yunanistan'ın her türlü çıkarı Makedonya'nın siyasi istikrarı ve ekonomik refahına katkıda bulunmakta yatmaktaydı (Tsoukalis, 1997: 173). Makedon yönetiminin halkına refah sunamaması ve

ülkede karışıklık çıkması göç, örgütlü suçlar gibi yumuşak güvenlik tehditlerinden azınlık sorunları ve irredantizm gibi sert güvenlik sorunlarına varan bir dizi sınamayı beraberinde getirecekti. Ekonomik açıdan zayıf ve istikrarsız bir Makedonya, aslında Yunanistan için en büyük güvenlik tehdidini oluşturmaktaydı. Yugoslavya döneminde diğer federe cumhuriyetlere göre ekonomik açıdan daha az gelişmiş, sınai üretimi kısıtlı ve tarımı tütüne dayalı Makedonya'nın ekonomik görünümü, son derece zayıftı. Atina'nın rasyonel bir aktör olarak ve uzun vadeli çıkarlarını gözeterek Makedonya'nın kırılganlığını gidermeyi öncelik haline getirmesi gerekirdi. Aksi takdirde, zayıf ekonomisi ve karmaşık etnik yapısıyla Makedonya ikinci bir Bosna-Hersek olabilirdi. Bu nedenle, Yunanistan'ın bu ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarına yatırım yapması, serbest piyasa ekonomisine geçişinde öncülük etmesi şarttı. Ülkedeki yasal ekonominin gelişimine destek vermek, aynı zamanda kayıtdışı sınır ekonomisi ve sınır ötesi örgütlü suçlar gibi tehditleri de bertaraf etmek anlamına gelmekteydi. Oysa, tek taraflı ambargoyla ekonomisini çökerterek Makedonya'yı siyasi açıdan dize getirme çabası, tam tersi yönde etki yapmış ve yasadışı ekonomiyi tetiklemişti.

Bağımsızlığın ilk yıllarında, Makedonya'nın siyasi tanınma kadar ekonomik yardım ve yabancı yatırıma da ihtiyacı vardı. Ancak, ekonomik geri kalmışlığa ilaveten ismi bile tartışmalı olan, diplomatik alanda tanınmayan ve etnik gerilimi bünyesinde barındıran bir ülke, yabancı yatırımcılar için pek de cazip bir yer teşkil etmemekteydi. Makedonya'da sermayenin ve üretim teknolojisinin kısıtlılığı, yıllardır uygulanagelen devlet ekonomisi refleksi nedeniyle müteşebbis eksikliği ve benzeri unsurlar, yabancı yatırımcılar açısından cazibe eksikliğine yol açsa da, Yunanistan bunu bir avantaj olarak değerlendirdi. Gecikmeli de olsa, Makedon ekonomisine nüfuz edebildi. Coğrafi ve kültürel yakınlık ve bölgedeki en gelişmiş ekonomi oluşu gibi etkenlerden ötürü, Yunanistan'ın Makedonya'nın doğal ticaret ortağı olması icap ederdi. Makedon ürünleri için en yakın ihraç limanı Selanik'ti veya tersten ifadeyle Selanik Limanı'nın hinterlandı

Makedonya'ydı. Bu açıdan taraflar arasında, asimetrik olsa dahi, doğal bir karşılıklı bağımlılık sözkonusuydu. İki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesiyle birlikte kazan-kazan durumu ortaya çıkacak ve Yunanistan'ın arzuladığı üzere Selanik'in bölgesel ticaret merkezi konumu pekişecekti.

Atina, ekonomik ilişkilerini geliştirmek suretiyle, Makedonya içerisinde başta iş çevreleri olmak üzere uzlaşı yanlısı, daha ılımlı ortaklar bulabilirdi. Esasen, kendisini geleneksel olarak "dört kurt" (Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Arnavutluk) arasında sıkışıp kalmış gören Makedonya'nın, toprak bütünlüğüne herhangi bir tehdit teşkil etmeyen tek "kurt" olan Yunanistan'a yüzünü çevirmesi doğaldı. Bu açıdan da, Yunanistan'ın Makedonya'yı kendisine bağımlı kılma şansı diğer komşulara oranla gayet yüksekti. Ambargo, ekonomik sorunlar nedeniyle iktidarı zaten güçlükle elinde tutan Makedon politikacıların ellerini olası bir uzlaşı konusunda iç siyasi mülahazalarla bağlamıştı. Ekonomik işbirliği siyasi alana da teşmil edecek, karşılıklı ekonomik bağımlılığın siyasi ilişkilere olumlu yansımaları olacaktı. Belki de Makedonya'nın isim sorununda daha tavizkar bir tutum benimsemesine yol açacaktı. Atina, başkalarına istediklerini yaptırabilme yeteneği olan yumuşak gücünden daha iyi faydalanabilecekti. Bu nedenle pek çok yazar, Yunanistan'ı, Makedonya üzerinde bu yumuşak gücü kullanmakta gecikmesinden ötürü eleştirmektedir (Stearns, 1997: 65; Rizopoulos 1993: 20; Glenny, 1997: 78-79; Woodward, 1997: 120).

Couloumbis'in "jeopolitikten jeoekonomiye geçiş" olarak adlandırdığı Yunan dış politikasındaki değişiklik, gecikmeli olsa da Balkanlarda ve özelde de Makedonya'da görüldü (2003:32). Güç ve güvenlik tanımlarının yalnızca askeri boyutta kalmayıp, karşılıklı bağımlılık, refah ve istikrarı da kapsar hale geldiği bu değişiklikle birlikte Yunanistan, bölgede geçmişe nazaran daha fazla sorun çözmeye odaklı ve daha yapıcı bir rol üstlenmeye başladı. Faydacı ekonomik işbirliği, yapıcı ve yumuşak güce dayalı bu

yaklaşımın ana temelini oluşturdu. Bölgesel rekabet algısı, yerini, bölgesel işbirliği anlayışına bıraktı.

Kar odaklı hareket eden özel sektör, genel olarak Balkanların ve özelde Makedonya'nın sunduğu fırsatları kamu yönetiminden çok daha önce algılamıştı. Bu noktada, Tsoukalis'in isabetli bir tespitini paylaşmakta yarar görülmektedir: Bölgede ortaya çıkan yeni fırsat ve riskler bağlamında, özel müteşebbisler fırsatlara odaklanırken, siyasi çevreler ve medya riskleri öne çıkarmaktaydı (1997: 170-171). Bu devlet politikasını destekleyen ve hatta körükleyen devlet dışı aktörlerden biri Kilise iken, bir başka sivil aktör olan iş çevreleri ters yaklaşım benimsedi. Yatırım, ticaret ve turizmi arttırmaktan uzak, Yunan firmalarının bölge piyasalarına girişini teşvik yerine engelleyen maksimalist politikalar, Yunan Sanayileri Konfederasyonu[124], Ticaret Odası ve bilhassa Kuzey Yunanistan Sanayileri Konfederasyonu gibi iş çevrelerince eleştirilmekteydi (Ioakimidis, 1999 (a): 157). Nitekim, ambargonun kaldırılmasına yönelik bir uzlaşıya varılmasının en ateşli savunucularını, Selanik'teki sanayi ve iş çevreleri oluşturmaktaydı (Glenny, 1997: 78-79; Kofos, 1999:381). Bu durum, 1990'ların ikinci yarısında, gerek jeoekonomi gerek aktör çeşitlenmesi ve etkisi bakımından Yunan dış politikasında liberal eğilimlerin güç kazandığını göstermekteydi. Gerçekten de ülkenin Balkanlar ve Makedonya politikasının ekonomik boyutu artan şekilde öne çıkmaya başladı. Yüksek önemi haiz politikalar düşük öncelikli politikaları belirleyeceğine, ekonomik diplomasi öne geçti.

1995'ten 2006'ya kadar olan dönemde, Yunanistan'ın toplam ihracatında Balkanların payında görülen %12'den %20'ye artış, Makedonya'yla ticari ilişkilere de yansıdı (Tsarouhas, 2009: 45). Ancak, Makedonya'yla ticaret rakamlarındaki artışın kendine has nedeni, ambargonun kaldırılmasıydı. 1994'te 14.2 milyon Dolara düşen Makedonya'ya ihracat rakamları, Geçici Anlaşma'nın imzalanması ve ambargonun

[124] Adı, 2007'de, Yunan Girişimciler Federasyonu olarak değiştirilmiştir.

kalkmasının ardından, 1995'in son aylarında 36.7 milyon Dolara, 1996'da %533 artışla 232.1 milyon Dolara, 1997'de de 292.8 milyon Dolara çıktı. Çok yüksek olmasa dahi karşılıklı bağımlılığı göstermesi açısından önem arzeden bu rakamlar, Yunanistan'ın 1997'de tüm bölgeye ihracatının %16.6'sına ve AB'nin Makedonya'ya toplam ihracatının %36'sına tekabül etmekteydi (Wallden, 2000: 432-434, 444). Dolayısıyla, Üsküp'ün AB içindeki başlıca ticaret ortağı Yunanistan haline geldi. İsim sorununun devamına rağmen, artış eğilimi sonraki yıllarda da devam etti. Atina, 2006'ya kadar Makedonya'nın AB içerisindeki en büyük ithalat ortağı olmayı sürdürdü. 427 milyon Dolar ithalat yaptığı bu yıldan itibaren ise, Birlik içerisinde Almanya'dan sonra en önemli ikinci ticaret ortağı oldu.[125]

Makedonya, Yunanistan'ın 1995 sonrasında bölgedeki doğrudan yatırımlarından da aslan payını alan ülke oldu. Bilhassa Avro bölgesi üyeliğiyle birlikte artan büyüme oranı ve likidite, Yunanistan'ın ihracatını ve doğrudan yabancı yatırımlarını da arttırdı. Bu gelişmeden en çok etkilenen, Yunan yatırımlarının en çok yöneldiği Balkanlardı. Yunanistan'ın 1990'ların ortalarına dek 3 milyar Dolar civarında olan dış yabancı yatırımları, 2001'den 2010'a dört kat artarak 32 milyar Dolara ulaştı (Papadopoulos, 2018: 24-25). Bu meblağın üçte ikisi bölgeye aktarıldı ve Yunanistan, çoğu Balkan ülkesinde birinci yatırımcı haline geldi (Bitzenis&Vlachos, 2013: 253). 4000 civarında Yunan firması, bölgede yaklaşık yarısı bankacılık sektöründe olmak üzere 90 bin kişilik istihdam yarattı, 3050 banka şubesi açıldı (Panagiotou&Valvis, 2014: 99; Koppa, 2018: 60).

Bu tablo ışığında, Yunanistan isim sorununda ilerleme kaydedilmemesine rağmen Makedonya'da yatırım yapan başlıca ülke oldu. Tıpkı Türkiye'yle ikili ilişkilerde 1999 sonrası açılan yeni jeoekonomik sayfa gibi, Makedonya'yla da yüksek politika alanındaki

[125] Observatory of Economic Complexity, "Where does North Macedonia Import From? (2006)", https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/import/mkd/show/all/2006/, (13.03.2022).

sorunlar çözülmemekle birlikte, kazan-kazan anlayışına dayalı ekonomik işbirliği yürütüldü. Uzgel, Kosova krizinin Yunan-Makedon ilişkilerine olumlu yansıdığını, istikrarsızlık riskinin 1998 itibariyle yakınlaşmayı tetiklediğini, siyasi temasların arttığını, 1999'da bu ülkeye iki milyon Dolar insani yardım yapıldığını, Olympic Havayolları'nın iki başkent arasında sefer başlattığını belirtmektedir (2006: 239). Kosova krizi, Atina'da pek çok nedenle derin endişe yaratmıştı. Bu endişelerin başında mülteci akını, Büyük Arnavutluk idealinin tetiklenmesi ve Makedonya'daki Arnavut azınlığın benzer bir hareketlenmeye girişmesiyle ülkenin parçalanması ve tüm bölge ülkelerini içine çekecek yeni bir çatışmanın doğuşu gibi bölgesel istikrarsızlığa yol açacak gelişmeler yeralmaktaydı. Bu nedenle, -adıyla mutabık olmasa dahi- komşusunun istikrarı Atina için çok daha önemli hale geldi. Nitekim, Yunan yatırımları açısından dönüm noktası, Makedon ekonomisini de olumsuz etkileyen Kosova krizinden sonra ülkede büyük çaplı özelleştirmelerin gerçekleştirildiği 1999 yılı oldu.

%35,5'i devlete ait olan "Hellenic Petroleum" adlı şirket (ELPE), 1999'da, Makedonya'nın en büyük rafinerisi OKTA'nın %81,5'ini satın aldı. Makedonya'nın başlıca ithalat kalemi olan petrol ürünleriyle ilgili olarak aynı yıl imzalanan Selanik-Üsküp petrol hattı anlaşması uyarınca tesis edilen boru hattı ise, 2002'de faaliyete geçti.[126] Makedonya'daki kamu ve özel Yunan bankalarının oranı, toplam piyasanın %26,4'üne ulaştı (Papadopoulos, 2009: 306). Sözkonusu orana, Yunan bankalarının hem ülkede açtıkları şubeler hem de satın aldıkları yerel bankalar dahildi. 1999'da özel Alpha Bank Kreditna Bankası'nın, 2000'de ise Yunan Ulusal Bankası (NBG) Stopanska Bankası'nın çoğunluk hisselerini satın aldı.[127] Yunanistan'ın yatırım yaptığı bir diğer

[126] Hellenic Petroleum, "OKTA AD Skopje", https://www.helpe.gr/en/the-group/where-we-are-active-abroad/okta-crude-oil-refinery-ad/, (13.03.2022).

[127] Alpha Bank, "Alpha Bank 140 Years of Presence in the Economic Life of the Country", https://www.alpha.gr/en/group/alpha-bank/history/timeline, (13.03.2022).
Stopanska Banka AD-Skopje, "History", https://www.stb.com.mk/en/the-bank/bank-profile/#History, (13.03.2022).

sektör iletişimdi. Cosmote Grubu'na ait Cosmofon, ülkenin telekomünikasyon piyasasına hâkim hale geldi. Dolayısıyla, Uzgel'in işaret ettiği üzere, Makedonya'daki ekonomik dönüşüm kapsamındaki özelleştirmeler sonucu gerçekleştirilen bu yatırımlar iletişim, rafineri, bankacılık gibi stratejik sektörlere odaklanmakta, bu sektörler Yunanlıların hakimiyetine geçmekteydi (2000: 507). 2000'de 300 milyon Doları aşkın yatırımla Yunanistan, Makedonya'daki en büyük yabancı yatırımcı ülkeydi (Uluslararası Kriz Grubu, 2001: 14). Küresel ekonomik krizin başladığı 2009'a gelindiğinde, toplam yabancı yatırımın %20'siyle bu konumunu korumaktaydı. 561 milyon Dolar tutarındaki bu yatırımlar, aynı zamanda Makedonya'nın GSYİH'sinin %7.3'üne tekabül ediyordu (Panagiotou, 2014: 42-43; Papadopoulos, 2009: 291). Bu ekonomik etkileşim siyasi ilişkilere de olumlu yansıdı. Her ne kadar isim sorununda ilerleme kaydedilemese de, Aralık 2005'te Yunanistan Manastır'da Konsolosluk, Ekonomik ve Ticari İlişkiler Ofisi, Makedonya ise Selanik'te Konsolosluk açtı.

Süreç boyunca yaşanan bir diğer değişim, kamu ile özel sektör arasında onyılın ilk yarısındaki yaklaşım farklılığının, devlet politikasındaki dönüşüm sonucu ortadan kalkması ve eşgüdüm sağlanmasıydı. Özel sektörün Balkanlara ihracatı ve yatırımları "Hellenic Export Organization" tarafından desteklendi, devlet bankalarınca Yunanlı girişimcilere ihracat kredileri verildi, özelleştirilen stratejik kamu kurumlarının satın alımında devlet desteği sağlandı (Uzgel, 2006: 249; Tayfur, 2003: 116-117; Koppa, 2018: 59). Yunanistan, bu şekilde Makedonya'nın ekonomik kalkınmasına ve dolayısıyla istikrarına katkı sağlamanın yanısıra, gerektiği yerde doğrudan yardım da yaptı. Örneğin, "Balkanların Yeniden İmarı" adlı ulusal programı kapsamında Makedonya'ya, 2002-2011 yılları arasında, yaklaşık 75 milyon Avro tahsis edildi (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2011a).

Bölge ülkelerindeki altyapı projelerine yönelik bu kredilerde öncelik Yunan firmalarına verilmekteydi (Tayfur, 2003: 118). Dolayısıyla, Atina bir taşla üç kuş

vurmakta, kendi siyasi, ekonomik ve bölgesel çıkarları bakımından kazan-kazan-kazan sonucu yaratmaktaydı. Bu, dış politika araçlarının etkin kullanımına yönelik akıllıca dönüşümün, ekonomik diplomasinin başarılı bir örneğiydi. Bir yandan bölge ülkelerini kendisine bağlarken, diğer yandan alternatif otoyollar gibi altyapı çalışmalarının da önüne geçiyordu. Atina'nın sözkonusu ekonomi diplomasisinde elindeki en önemli koz, AB fonlarından istifade etme olanağıydı. Balkanların imarı için yeterli kaynağa sahip olmadığı gibi, Avro bölgesine katılım hedefine odaklandığı bu dönemde, bölgeye anlamlı bir fon aktaracak durumda da değildi. Siyasi ve ekonomik önceliği EPB'ye katılım olan Yunanistan, bölgenin kalkınmasını fonlamayı AB'ye devretti. Aslında bu da Avrupalılaşma bağlamında başarılı bir yükleme örneğiydi.

Atina, bu fonlardan kendisi de istifade etmeyi becerdi. AB, altyapı kalkınmasına yönelik PHARE fonlarını bölgede Yunan firmalara ihale etti ve AB destekli Yunan firmaları özelleştirmelere katıldı (Uzgel, 2000: 516; Cem, 2004: 138). Yine, bir taşla üç kuş vurulmaktaydı. Avrupa haritasında siyasi olduğu kadar ekonomik açıdan da Soğuk Savaş döneminde eksik kalan bağlantıları tesis etmede, bölgenin AB'yle bağlantısallığını sağlama çabasında Atina öne çıktı. AB'nin bölgeye Yunanistan üzerinden erişim çabası ve Atina'nın bu süreçteki liderlik hevesi sonucu, Makedonya dahil bölge ülkelerinde Yunanistan'la iyi ilişkiler geliştirme iradesi belirmekteydi. Wallden, PHARE kapsamındaki sınır ötesi işbirliği modülünün doğrudan Yunanistan'a yaradığını belirtmektedir (1999: 99). Keza, bölgesel ve sınır ötesi işbirliğine yönelik INTERREG programları da aynı amaçları haizdi. Tüm bu AB program ve fonlarıyla düşük öncelikli politika alanlarında yürütülen teknik işbirliğinin siyasi alana da sıçraması beklenmekteydi.

3) Balkanlardan Güneydoğu Avrupa'ya Dönüşümün Öncülüğü

Yunanistan'ın dış politikadaki dönüşümle birlikte Balkanların Avrupa-Atlantik bütünleşmesinin güçlü destekleyicisi rolüne büründüğü belirtilmişti. Tsoukalis bunu

ülkenin Balkanlar'da sorunun değil, çözümün bir parçası haline gelmesi şeklinde açıklamaktadır (2003: 326). Nicolaidis ise, bu dönüşümü "çevrelenme sendromundan" çıkarak bölgesel istikrarın öncüsüne dönüşüm olarak tanımlamaktadır (2001: 251). AB içinde bir Balkan ülkesi şeklinde hareket etmekten çıkıp, Balkanlarda bir AB ülkesi ve hatta AB'nin temsilcisi olmaya kalkmanın ön plana çıkarıldığı bu süreç, yalnızca Atina için değil, bölge ülkeleri ve AB açısından da kazançlıydı. Bu nedenle Yunanistan'ın kendisine biçtiği "AB'nin yumuşak gücünün bölge bayiliği" rolü, diğer aktörlerce de benimsendi. Nitekim Fransa'nın önderliğindeki 1996 tarihli AB girişimi olan Royaumont Süreci Yunanlı yetkililerin koordinatörlüğünde yürütüldü (Uzgel, 2000: 516; Uzgel: 2006: 241).[128] Keza, AB'nin bölge ülkelerine yönelik mali yardımlarını yönetecek Avrupa Yeniden Yapılandırma Ajansı, 2000'de Selanik'te kuruldu ve 2008'e kadar faaliyette bulundu (European Union, 2006).

AB açısından bakıldığında, kıtada barış ve güvenlik için, bölge ülkelerinin demokratik pazar ekonomilerine dönüşmelerinin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla aşamalı olarak bütünleşmeleri aracılığıyla gerçekleşmesi öngörülmekteydi. ABD'nin bölgeye olan ilgisi çatışmaların durmasıyla birlikte aşamalı olarak azalmakta, AB'nin arka bahçesi olan bu bölgede imar ve istikrarın kalıcı olarak sürdürülmesi görevi, sivil bir güç olan Birliğin kendisine bırakılmaktaydı. Bu iki aktör arasındaki zımni işbölümü çerçevesinde, AB bölgeye yönelmekte, yumuşak ve sivil gücüyle artan şekilde devreye girmekteydi. Zira, bölgede çatışma sonrası uzlaşının, barış ve istikrarın tesisinin yolu bütünleşmeden geçmekte, AB bütünleşmesinin işlevselci mantığının bölgede hâkim kılınmasındaydı.

[128] Aralık 1995'te, Royaumont'ta kabul edilen "Güneydoğu Avrupa'da İstikrar ve İyi Komşuluk Süreci Bildirisi" ile ilk adımları atılan ve 1996'dan itibaren bir AB girişimi haline gelen Royaumont Süreci'nin ana hedefi, düşük öncelikli politika alanlarında halklararası temaslara yönelik projeler aracılığıyla bölge ülkeleri arasında diyalog, işbirliği, güvenin yeniden tesisi ve normalleşmenin teşvikiydi. Süreç, 1999 itibariyle İstikrar Paktı'na, İstikrar Paktı ise, 2008'de Bölgesel İşbirliği Konseyi'ne dönüştü. (European Commission, "Stability Pact for Southeastern Europe", https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/stability-pact-south-eastern-europe_en, (13.03.2022).

Dolayısıyla, Birliğin bölgeye yönelik istifade edeceği araç, en başarılı dış politika aracı olan genişlemeydi.

ODGP'nin yeni tesis edilmekte olduğu Yugoslavya'nın dağılışı sürecinde etkisiz bir aktör olan AB'nin bölgeye dönüşü, Yunanistan'ın dış politikada dönüşüm süreciyle aynı döneme denk geldi. Böylece Birlik, bölgedeki tek üyesi olan Yunanistan'ın kendisine biçtiği bölgesel rolü destekledi. Güvenlik ve kalkınma amacıyla temel hedeflerini Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme şeklinde tanımlayan bölge ülkeleri de AB içinde bu konuda çıkarlarını savunabilecek bir sözcüye ve AB fonlarının bölgede kullanımını kolaylaştıracak bir aktöre kavuşmaktaydılar. Almanya'nın Soğuk Savaş sonrasında Merkezi ve Doğu Avrupa'da oynadığı siyasi ve ekonomik role, bölgeye ekonomik nüfuzuna ve bu ülkelerin AB'ye katılımının bayraktarlığını yapmasına benzer şekilde, Balkanlar'da bu görev Yunanistan'a düştü. Bölge için bir nevi rol modeli olan Yunanistan, kendi örneğinden yola çıkarak, bu ülkeleri de AB aracılığıyla modernleştirmeye, dönüştürmeye, Avrupalılaştırmaya teşvik etti.

Atina açısından bakıldığında, bölge ülkeleri siyasi ve ekonomik olarak güçlenmezse, Yunanistan'ı Batı Avrupa'dan soyutlamaya, istikrar ve güvenlik sorunları yaratmaya devam edeceklerdi. Sıcak çatışma riskine ilaveten, genişleyen güvenlik gündemi kapsamında mülteci akını, yasadışı göç, insan, silah ve uyuşturucu ticareti, çevre gibi sınırötesi yumuşak güvenlik tehditleri de mevcuttu. Bu tehditler, bilhassa komşu Arnavutluk ve Makedonya kaynaklı örgütlü suç şebekeleri açısından geçerliydi. Oysa, bölge ülkelerinin AB'ye katılımı, bu tehditleri bertaraf edecek, Yunanistan'ın AB'den coğrafi tecridini ortadan kaldıracak ve Avrupa ekonomik alanının tümüyle bütünleşmesini sağlayacaktı. Dolayısıyla Yunanistan, AB'nin ilgisinin bölgeye yönelmesinden istifadeyle hem tehditleri bertaraf etme hem de bölgedeki etkinliğini ve AB içindeki konumunu tahkim etme, Birlik içindeki çevre bir ülke olmak yerine bölgesel liderliğe oynama olanağına kavuştu.

Dönemin ana muhalefet lideri Kostas Karamanlis'in *"Greece: The EU's Anchor of Stability in a Troubled Region"* başlıklı makalesi, Atina'nın bu yaklaşımını en iyi şekilde özetlemektedir (Karamanlis, 2000). O dönemde Yunan yetkililer, ülkelerinin Balkanlarda sağlam bir demokrasiye sahip ve müreffeh, NATO'ya ve AB'ye üye, komşularından toprak talebi bulunmayan tek ülke olarak önemli bir istikrar etkeni olduğunu ve AB ile köprü rolü oynadığını/oynayabileceğini yineleyip durmaktaydı (Stephanopoulos, 1997: 136; Kaklamanis, 2003:1). Yunanistan'ın bölgede demokrasi ve refah açısından bir fener vazifesi gördüğü ve bu özel konumu nedeniyle bölgesel liderliğe aday olduğu, resmi söyleme ilaveten akademik çevre tarafından da benimsendi. Nitekim, bu çalışma çerçevesinde incelenen ve Yunan akademisyenler tarafından kaleme alınmış makalelerin hepsinde aynı vurgu gözlenmektedir (Tziampiris, 2003:137, 147; Ioakimidis 1999b:170-171; Veremis, 1994: 7; Nicolaidis, 1997a: 2; Heraclides, 2002: 73; Dokos, 2003:52). Nye da, Yunanistan'ın bölgede yukarıda zikredilen unsurlardan oluşan yumuşak gücüyle önemli fırsatlara sahip olduğunu düşünenler arasındadır (1997: 148).

Yunanistan'ın en önemli yumuşak güç unsuru AB üyeliğiydi. Bölge ülkeleriyle ilişkilerinde, AB üyeliğinin getirdiği siyasi nüfuza ilaveten, bir önceki altbaşlıkta açıklandığı üzere geniş ekonomik kaynaklarından da istifade etti. Dolayısıyla, yumuşak gücünün unsurlarını birarada ve başarılı bir şekilde kullandı. 1990'ların sonundan itibaren, kendisini siyasi ve ekonomik istikrar sütunu olarak sundu. Öte yandan, EPB'ye katılım ve AB bütünleşmesinin iç halkasındaki yerini güvenceye alması da Atina'nın elini güçlendirdi. Bu gelişme sonucunda, artan kendine güvenle birlikte, Balkan rüzgarlarına kapılmamayı da güvence altına almış oldu. Dolayısıyla, Yunanistan'ın Avrupalılaşmada kaydettiği ilerlemeler, bölgedeki yumuşak gücünü ve lider olma iddiasını da güçlendirmekteydi.

Yunanistan'ın bu iddiasını gerçekleştirme şansını yükselten unsur, Balkanların Avrupalılaşması olarak tanımlanabilecek orta ve uzun vadeli çıkarının, AB'nin bölgeye

yönelik vizyonuyla %100 örtüşmesiydi. Bu nedenle, sözkonusu çıkar, Birlik ile uyum içerisinde ve başarıyla takip edilebildi. AB'yle bütünleşme perspektifi, kıtanın geri kalanıyla ticaret, gümrük, enerji, çevre, telekomünikasyon ve ulaştırma gibi alanlarda bağlantısallığının artırılmasını gerektiriyordu. Bu bağlantısallık, AB fonlarıyla sağlanacak; bir yandan kalkınma ve istikrara, diğer yandan Birliğin bölgede siyasi ve ekonomik nüfuzuna yol açacaktı. Bölge ülkelerinin, öncelikle trans-Avrupa ağlarının ve ardından Birliğin parçası haline gelebilmek için, oyunu AB'nin kurallarına göre oynamaları, Birlik müktesebatıyla uyumlu hale gelmeleri gerekiyordu. Bu da finansman karşılığında müktesebat değişikliği anlamına geliyordu. Örneğin, AB projeleriyle finanse edilecek bölgesel projelerde, Birlik tarafından aranan şartlara uyum sağlanması icap ediyordu. Böylece, her alanda kendi şablonlarını bölgeye ihraç eden AB, kendi kuruluş felsefesini ve yeni işlevselci mantığını da bölgeye teşmil etmekteydi. Bağlantısallık projeleri kapsamında, bölgesel teknik işbirliğini teşvik ve karşılıklı bağımlılığı arttırmak yoluyla siyasi sorunların üstesinden gelinmesi ve savaşın imkânsız kılınması hedefleniyordu.

AB'nin sınır ötesi işbirliği fonlarıyla gerçekleştirilen projeler ve AB fonlarıyla inşa edilen otoyol gibi altyapı projeleri ise, Birlik içinde en çok bölge ülkesi Yunanistan'ın ekonomik ve siyasi nüfuzunu güçlendiriyordu. Selanik, Trans-Avrupa Ağları (TEN-T) açısından, demir ve deniz yolları bağlamında bağlantı noktasıydı. Örneğin, TEN-T kapsamında, bu limanın Makedonya'yla bağlanması öngörülüyordu. Pan-Avrupa Koridorlarından Onuncu Koridor kapsamında ise, Makedonya ile Selanik'ten başka, Igoumenitsa Limanı arasında da bağlantı planlandı. Güneydoğu Avrupa'da karayolu ve demiryolu altyapısının geliştirilmesi, temel ticaret ortakları olan AB'yle mal ticaretindeki ulaşım açısından, Yunanistan kadar bölge ülkeleri için de kazan-kazan durumu yaratıyordu.

1994'teki tek taraflı ambargo mantığıyla 180 derece ters bir yaklaşımı simgeleyen bu örtüşmeyle birlikte, Atina'nın Birlik içindeki rolü, faydası ve imajı da konsolide oldu. Birliğin dış politikası bakımından, Yunanistan -en azından bu bölgede- yükten katma değere dönüştü. Bunun çarpıcı örneği, 2002'de AB Komisyonu ve İstikrar Paktı'nın teşvikiyle başlatılan ve AB ile bölge arasında ortak enerji piyasasının oluşturulmasını öngören Atina Süreci sonucunda, 2005'te yine Atina'da imzalanan Şart ile birlikte Enerji Topluluğunun tesisiydi (European Commission, 2005). AB ve Balkanlar kümelerinin kesişiminde yeralması, Yunanistan'ın bu gelişmeden sağlayacağı fayda bakımından geometrik çarpan vazifesi görmekeydi. Enerji ağlarının bütünleşmesi, Yunanistan'ın Güney Akım kapsamında başlıca transit noktası ve bölgesel enerji üssü olma hedefini konsolide edecek bir adımdı.

AB ve Yunanistan'ın hedefleri arasındaki sözkonusu örtüşmede ve bu örtüşme sonucu başarıda Avrupalılaşmanın rolü kaydedeğerdir. Yunanistan'ın 1990'ların ikinci yarısından itibaren, artan şekilde bölgedeki rolünü AB aracılığıyla tanımladığı görülmektedir. Bu durum, dış politikada her açıdan Avrupalılaşmaya örnektir: İndirme açısından bakıldığında, Atina kendi politikalarında AB politikalarına gerekli uyumu sağlamaktaydı. Yükleme açısından ise, kendi çıkarlarını AB çıkarları olarak sunmayı başarıyla gerçekleştirmekteydi. Tüm bunlar, aynı zamanda zihinsel bir dönüşüme ve sosyal öğrenmeye işaret etmektedir. Atina, zaman içerisinde, Birlik üyeliğinden ve Birliğin fon gibi araçlarından dış politikada istifade etmeyi öğrenmiştir. Dolayısıyla Yunanistan, bir yandan kendi Avrupalılaşma sürecinde ilerleme katederken, diğer yandan da bölgenin Avrupalılaşmasında öncü rolü oynamaya başlamıştır.

AB, üyelik perspektifine hazırlık amacıyla, 1999'da Balkan ülkelerine yönelik İstikrar ve Ortaklık Sürecini tesis etti. Bu süreçle birlikte, ilk kez bu ülkelerin üyelik perspektifi dile getirilmekte, bu yönde koşulluluğa bağlı çeşitli teşvikler sunulmaktaydı.

Sözkonusu koşullar arasında, piyasa ekonomisi gerekliliklerine ilaveten bölgesel işbirliği, demokrasi, azınlık hakları dahil insan haklarına saygı gibi unsurlar yeralmaktaydı.

Ancak, sözkonusu dönemde bölgedeki istikrarsızlıklar sürüyordu. Atina'nın Kosova krizi sırasında endişe ettiği Makedonya'daki etnik çatışma, 2001 Şubat ayında Arnavutların başkaldırmasıyla başladı ve altı ay sürdü. Makedon hükümetine destek ifade eden Yunanistan, bu kriz esnasında da Kosova örneğinde olduğu gibi, yapıcı bir ortak şeklinde hareket etti. Makedon hükümetinin yardım talebine cevaben helikopter temin etti (Uluslararası Kriz Grubu, 2001: i, 8, 10). Bu tutumunda, bölgede yeni bir istikrarsızlığı bertaraf etmek kadar, Kosova'da Geçici Öz Yönetim'in teşkilinin ardından Arnavutluk'un daha fazla güçlenmesini önleme saiki de etkiliydi. Atina ayrıca, Makedonya'daki taraflar arasında Ağustos ayında imzalanan Ohri Barış Anlaşması'nın uygulanmasına destek kapsamında, NATO askerlerinin Selanik üzerinden Makedonya'ya geçmesine izin verdi (NATO, 2001).

Makedonya krizi, Yunanistan'ın bu ülkeye istikrar getirme ve bu amaçla AB bütünleşme sürecini tetikleme hedefini güçlendirdi ve Atina, kriz yönetiminde AB'yle uyumlu adımlar attı. Bu açıdan bakıldığında, Yunanistan'ın Makedonya politikasında ulusal intibak/indirme bağlamında Avrupalılaşmanın görüldüğü izlenimi ortaya çıkmaktadır. AB'nin Makedonya'daki krize yanıtı, ilk İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nı Nisan 2001'de bu ülkeyle imzalamak oldu. Anlaşmada serbest ticaret, bölgesel işbirliği ve müktesebat uyumu gibi hususlara ilaveten uluslararası barış ve istikrara saygı, iyi komşuluk ilişkileri, demokrasi, insan hakları, azınlık haklarına riayet gibi siyasi hükümler de bulunmaktaydı. Anlaşmanın en önemli yanı ise, Makedonya'ya potansiyel aday statüsü tanımasıydı (European Commission, 2001: 2). Böylelikle, ülke etnik çatışma ve krizin ortasında potansiyel aday statüsünü elde eden ilk bölge ülkesi oldu. Ancak, Makedonya'nın AB yolunda ilerlemesinin şartı, Ohri Anlaşması'nın tam olarak uygulanması ve böylelikle ülkede iç barış ve istikrarın -Atina'nın da arzu ettiği şekilde-

güvence altına alınmasıydı. Anlaşmada isim sorununa doğrudan atıf bulunmamakla birlikte, iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesinin İstikrar ve Kalkınma Süreci bakımından önem taşıdığı kaydedilmişti. AB, sözkonusu anlaşmayı, bunun Avrupa Toplulukları veya üye devletler açısından "FYROM" dışında bir ismi kabul veya tanıma anlamına gelmediğini tasrih etmek suretiyle, Makedon tarafı ise anayasal adını kayda geçiren bir mektupla birlikte imzaladı.[129] Dolayısıyla, tıpkı Makedon-Yunan ilişkilerinde olduğu gibi, isim sorunu baypas edilmek suretiyle ve Yunanistan'ın rızasıyla, AB-Makedonya ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmaktaydı.

Yunanistan'ın Balkanlara yönelik politikalarını Üsküp değil, Brüksel odaklı yürüttüğünü ve Avrupalılaşmasını tamamladığını düşündürten başlıca gelişmeler ise, 2003 yılının ilk yarısında üstlendiği AB Dönem Başkanlığı sırasında yaşandı. Atina'nın Dönem Başkanlığı öncelikleri arasında ODGP'nin güçlendirilmesi de yeralmaktaydı. AB'nin ilk askerî harekâtı olan ve 31 Mart 2003'te Ohri Anlaşması'nın uygulanmasına yönelik tesis edilen EUFOR CONCORDIA Harekâtı, bu bakımdan önemli bir gelişmeydi.[130] Ancak, Yunan Dönem Başkanlığı'nın ODGP bağlamındaki en somut katkısı, 21 Haziran 2003 tarihinde Selanik'te gerçekleştirilen AB-Batı Balkanlar Zirvesi oldu.

Zirve, Dönem Başkanlığı'ndan istifadeyle gündem yaratmak veya kendi önceliklerini AB'nin gündemine taşımak suretiyle Atina'nın bölgenin Avrupalılaşmasına somut katkısını teşkil etti ve AB'nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerinde bir dönüm noktası oldu. Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Sırbistan ve Karadağ'ın katıldığı bu zirveyle birlikte AB, tüm Batı Balkan ülkelerinin Birliğe katılım perspektifine net bir şekilde destek ortaya koydu. Zirvenin bildirisinde, Balkanların geleceğinin AB

[129] "Agreement in the form of an Exchange of Letters concerning the conclusion of the Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part", Official Journal of the European Union, L 084, C:47, 20 Mart 2004, s.3-12.

[130] EUFOR CONCORDIA harekâtı, Aralık 2003'te, yerini iki yıl sürecek AB Polis Misyonu EUPOL PROXIMA'ya bıraktı (European Commission, 2003).

içerisinde olduğu ve AB'yle yakınlaşmanın bölgesel işbirliğiyle birlikte ilerleyeceği kaydedilerek bölgeye güçlü bir siyasi mesaj verildi. Zirveden hemen önce kabul edilen "Batı Balkanlar için Selanik Gündemi-AB Bütünleşmesine Doğru İlerlemek" başlıklı belge, AB-Batı Balkanlar ilişkilerinin yol haritası olarak benimsendi (Council of the EU, 2003b: 10-19).

Selanik Gündemi, AB'nin Batı Balkanlara yönelik İstikrar ve Ortaklık Politikası'nı genişleme tecrübelerinden hareketle güçlendirmenin yöntemlerini ele almaktaydı. İstikrar ve Ortaklık Süreci bünyesinde ve katılıma giden yolda yerine getirilmesi gereken kriterler barışın konsolidasyonu, istikrar ve demokratik gelişmenin teşviki, örgütlü suçlarla mücadele ve diğer adalet ve içişleri alanlarında işbirliği, ekonomik kalkınmanın teşviki, uzlaşı ve bölgesel işbirliğinin arttırılması başlıkları altında belirlendi. Bu beklentilere karşılık, AB-Batı Balkanlar formatında siyasi ve teknik konularda toplantılar öngörüldü. Bölge ülkelerindeki reform süreçlerinin TAIEX, CARDS gibi AB mali araçlarıyla desteklenmesinin, eşleştirme olanaklarından yararlanmalarının, eğitim, kültür, enerji, bilim-araştırma, çevre, KOBİ'ler gibi çeşitli alanlardaki Topluluk programlarına katılımlarının önü açıldı (Council of the EU, 2003b:14). Selanik Gündemi, tüm bu açılardan, üyeliğe -veya en azından adaylığa- hazırlık sürecinin esaslarını belirlemekteydi.

Bu çerçeveden bakıldığında, Yunanistan'ın bölgeye yönelik genel politikasının ve söyleminin AB'yle uyumlu ve hatta AB politikalarını yönlendirici ve yapıcı nitelikte olduğu görülmektedir. Selanik Gündemi kapsamında azınlık hakları, sınır güvenliği gibi hususlarda getirilen genel kıstaslar Makedonya'yı da bağlamakla birlikte, münhasıran Makedonya'yla ilgili vurgulanan husus Ohri Çerçeve Anlaşması'nın tam olarak uygulanması gereğiydi (Council of the EU, 2003b: 11; European Council, 2003: 2).

Selanik Zirvesi'yle somutlaşan AB perspektifiyle birlikte, 2000'lerde, bölgede AB'nin ve dolayısıyla Yunanistan'ın etkisi arttı. Atina bu süreçte ekonomik gücü ve AB

üyeliği gibi farklı yumuşak güç unsurlarını birarada başarılı şekilde kullandı. Öte yandan, her ne kadar Makedonya'yla ilişkilerde 1990'ların ikinci yarısından itibaren çatışma yerine bu ülkede istikrarı önceleyen ve kazan-kazan anlayışına dayalı işbirliği benimsense de, isim sorunu varlığını korudu. BM Özel Temsilcisi Nimetz'in arabuluculuğunda yürütülen müzakerelerde anlamlı bir ilerleme kaydedilemedi. İsim sorunu tabir-i caizse rafa kaldırıldı. İsim sorununun dondurulmasında, normalleşmeyle ve ekonomik ilişkilerin sorunsuz ilerlemesiyle birlikte her iki tarafın da çözüme dair iradelerini ve/ya teşviklerini kaybetmelerinin etkisi vardı. Tıpkı Türkiye'yle yakınlaşma sürecinde görüldüğü gibi, ekonomik ve teknik alanlardaki işbirliğinin siyasi alana sıçramadığı görüldü. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, 1996 sonrasında Makedonya'yla ilişkilerde Yunan dış politikasında süreklilik ve değişim birarada ilerledi.

Diğer yandan, bu dönem boyunca önceliği komşusunun adından ziyade istikrarı olan Atina, bu amaçla AB-Makedonya ilişkilerinin gelişmesini -FYROM adıyla olmak kaydıyla- destekledi. FYROM'la imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nda veto kartını kullanmadı veya bu ülkeyi Selanik Gündemi'nden dışlamadı. Bu bakımdan, 1980'lerde ve 1990'ların ilk yarısında AB-Türkiye ilişkilerinde izlediği, her türlü gelişmeyi engelleyici tutumdan farklı davrandı. Yunanistan'ın sergilediği bu "veto politikalarından çıkar politikalarına dönüşüm", dış politikada indirme/intibak veya uygunluk mantığı ve öğrenme yoluyla Avrupalılaşmanın, hedef, yöntem ve araçlarını ODGP'yle uyumlaştırmanın işareti olarak algılandı ve AB içinde imajının düzelmesine de katkı sağladı. Ancak, Makedonya'nın AB'ye üyelik başvurusu, Atina'nın eline isim sorununda etkin bir koz verecek ve veto politikalarına yeniden dönüşe yol açacaktı.

C) DIŞ POLİTİKADA DÖNÜŞÜMÜN ULUSAL KONUDA SÜREKLİLİKLE BİRLİKTE DEVAMI: AVRUPALILAŞMADA BAŞARI SONUCU PRESPA ANLAŞMASI

Yunanistan'ın, Avro bölgesi üyeliğiyle birlikte, 21. yüzyıla Avrupa bütünleşmesinin merkezinde yeralmış bir şekilde girdiği birinci bölümde belirtilmişti. 2000'lerin ilk on yılı, geleneksel olarak güvensizlik sendromundan muzdarip olan ülkenin özgüveninin arttığı bir dönem oldu. Bu durum, Atina'nın AB içindeki konumunun pekişmesine, Türkiye'yle yakınlaşma sürecine ve Balkanlar'da üstlendiği öncü role olumlu yansımaktaydı. Aynı zamanda, tüm bu alanlardaki gelişmeler de gerek ülkenin özgüvenini arttırmakta gerek yapıcı bir ortak imajını güçlendirmekteydi. Dolayısıyla, sözkonusu onyıl boyunca, Yunanistan'ın Avrupalılaşmasını tamamladığı ve istisnai bir üye olmaktan sıyrılarak "normal" bir AB üyesine dönüştüğü algısı ağır bastı.

Ancak, ekonomik kriz bu algının yeniden sorgulanmasına yol açtı. 2010'lar, Grexit riskinin ortaya çıktığı, Türkiye'yle yakınlaşma sürecinin kademeli olarak yerini gerginliğe bıraktığı ve Atina'nın Balkanlardaki bölgesel liderlik rolünün aşındığı bir dönem oldu. Bu dönemde, Yunanistan'ın Avrupalılaşmasını sorgulatan başlıca konulardan biri, Makedonya isim sorununa dair AB içerisindeki veto politikasıydı. Atina, ekonomik krizle birlikte, Birlik içinde azalan pazarlık gücüne rağmen, bu ulusal konudaki tutumunu korudu. Esasen, birinci bölümde değinildiği üzere, ekonomik kriz nedeniyle sıklıkla hükümet değişikliğinin yaşandığı ve iç siyasetin istikrarsızlık arzettiği böyle bir dönemde, herhangi bir ulusal konuda politika değişikliği beklemek çok da gerçekçi değildi. Dolayısıyla, Yunanistan bu dönemde isim sorunu konusunda ulusal intibaka direndi, bunun yerine ulusal yansıtmayı sürdürdü.

1)Veto Politikasına Dönüş

Kofos'a göre, 1995'te imzalanan Geçici Anlaşma ile birlikte Yunanistan'ın elinde Makedonya'yı isim konusunda tavize zorlayacak bir pazarlık kozu kalmamıştı (1999:

384). Oysa, ülkenin AB perspektifinin somutlaşması, Atina'ya yeni bir koz verdi ve ikili ilişkilerde isim sorununun yeniden ön plana çıkmasına yol açtı.

Makedonya'nın, 2001'de yaşadığı iç çatışmalar sonucunda, AB'yle ilk İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalayan ülke olarak potansiyel aday haline geldiği belirtilmişti. Sözkonusu anlaşma, tüm üye ülkelerin onay sürecini tamamlamasıyla birlikte, 1 Nisan 2004'te yürürlüğe girdi. Makedonya, bu gelişmeye paralel olarak vakit kaybetmeksizin tam üyelik için başvurdu. AB Komisyonu, Makedon başvurusuna dair 9 Kasım 2005 tarihli görüşünde, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'ndan ve Ohri Çerçeve Anlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getiren ülkeye aday ülke statüsü verilebileceği tavsiyesinde bulundu (Commission of the European Communities, 2005b: 6-7). Ancak, katılım müzakerelerinin üyelik kriterlerine yeterli ölçüde uyum sağlandıktan sonra başlatılabileceğini ve bu konuda, 2006 yılı sonundan önce yeni bir rapor hazırlayacağını belirtti. Komisyon, iyi komşuluk ilişkileri için Yunanistan'la isim sorununun çözümüne yönelik çaba harcanması ihtiyacını da kaydetti (Commission of the European Communities, 2005b: 4).

Komisyon'un tavsiyesinin 15-16 Aralık 2005 tarihli AB Zirvesi'nde aynen benimsenmesiyle birlikte, Makedonya aday ülke statüsüne sorunsuz bir şekilde kavuştu. Zirve sonuçlarında isim sorununa veya iyi komşuluk ilişkileri ilkesine doğrudan atıfta bulunulmazken, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması hükümlerinin uygulanması ve Komisyon'un görüşünde değinilen konularda ilerleme kaydedilmesi gereği belirtildi (Council of the EU, 2006b: 7). Bu şekilde, isim sorununun çözümüyle zımni bağlantı kurulmuş ve doğrudan olmasa da bir koşul getirilmiş oldu. Bu çerçevede, 1995 Geçici Anlaşması'yla birlikte AB'nin gündeminden düşen isim sorunu yeniden Birlik gündemine girdi ve bu kez AB-Makedonya ilişkilerini etkileyen bir unsura dönüştü. Tıpkı Türkiye'yle ikili meselelerin veya Kıbrıs sorununun Türkiye-AB ilişkilerinin parçası haline gelişi gibi, isim sorunu da Yunanistan tarafından AB düzeyine yüklendi ve AB-

Makedonya ilişkilerinin bir unsuru haline geldi. Atina, böylelikle isim sorununu 1992'den sonra bir kez daha Avrupalılaştırdı. Kendi dış politikasında Avrupalılaşmayı yükleme şeklinde gerçekleştirerek, isim sorununun çözümü için çaba harcama yükünü Makedonya'ya bıraktı.

Bu yaklaşım, Yunanistan'ın Türkiye-AB ilişkilerinde izlediği veto politikalarından koşulluluğa kayışını hatırlatmaktadır. Ancak Atina, sözkonusu araçları Makedonya'ya karşı Türkiye'ye uyguladığından da sert ve negatif koşulluluk şeklinde tatbik edecekti. Dolayısıyla, Makedonya örneğinde, Avrupalılaşma bağlamında sosyal öğrenme ve uygunluk mantığı uyarınca içselleştirmenin tam olarak gerçekleşmediği görülmektedir.

2005'teki bir diğer önemli gelişme, BM Özel Temsilcisi Nimetz'in sunduğu "Makedonya Cumhuriyeti-Üsküp" adını da içeren fikirler dizisi ve Atina'nın bu öneriler temelinde görüşmeyi kabul etmesiydi. Triantaphyllou, Yunanistan'ın içinde "Makedonya" ifadesi geçen bir isim üzerinde müzakereye başlamasını, dış politikada "olgunlaşma" ve tabulardan arınma olarak değerlendirmektedir (2005: 340). Bunu, Tsoukalis'in tespitlerine atıfla, ülkenin dış politika hedeflerinin belirlenmesinde hak odaklı anlayıştan çıkar odaklı anlayışa kayış olarak yorumlamak da mümkündür. Kofos ise, bu dönüşümü 2004'te iktidara gelen YDP'nin maksimalist politikadan vazgeçerek bileşik isme yeşil ışık yakmasına bağlamaktadır (2009: 1). Uzlaşıya daha açık olan bu tutum, 2007'den itibaren neredeyse tüm siyasi partilerce benimsendi (Tzifakis, 2019). Böylelikle, Yunanistan'ın ana akım partilerce de desteklenen resmi politikası coğrafi tanımlama içeren, bileşik, tüm taraflar açısından geçerli (*erga omnes*) bir isim olarak sabitlendi. Buna göre Makedonya, üzerinde uzlaşıya varılacak ismi yalnızca Yunanistan'la ikili ilişkilerinde değil, hem ülke içinde hem de tüm üçüncü taraflarla uluslararası ilişkilerinde kullanacaktı.

Nisan 2008'deki NATO Bükreş Zirvesi öncesinde ABD ile Özel Temsilci Nimetz tarafından getirilen, ancak tüm taraflar açısından geçerli olmayan "Yeni Makedonya Cumhuriyeti" gibi isim önerileri Yunanistan tarafından reddedildi. NATO Zirvesi'nde Arnavutluk ve Hırvatistan'a NATO'ya katılım daveti yapılırken, Atina'nın itirazı nedeniyle Makedonya'ya üyelik daveti iletilmedi. Bunun üzerine Makedonya, 1995 Geçici Anlaşması'nın "FYROM" adıyla uluslararası örgüt ve kurumlara üyelik başvurularına ve üyeliğine karşı çıkmamaya dair maddesini ihlal ettiği gerekçesiyle, Yunanistan aleyhine Uluslararası Adalet Divanı'na başvurdu. Divan, 2011 tarihli kararında, Yunanistan'ın Geçici Anlaşma'yı ihlal ettiğine hükmetti (International Court of Justice, 2011). Atina, UAD kararına rağmen, gerek NATO'da gerek AB'de vetosunu sürdürdü. UAD kararının uygulanmaması, Avrupalılaşmanın selektif niteliğini, hukukun üstünlüğü gibi Avrupa değerlerini benimseme bakımından uygunluk mantığı ışığında içselleştirmenin ve normatif dönüşümün tamamlanmamış olduğunu gösterdi. Yunanistan'ın bir yandan Selanik Gündemi'ni teşvik edereken diğer yandan Makedonya'nın bu süreçte ilerlemesini engellemesi kendi içerisinde çelişkili bir durumdu ve Atina'nın Birliğin hedeflerini benimsemede ve ulusal intibaktaki seçici yaklaşımının tezahürüydü.

AB Konseyi, Makedonya için Katılım Ortaklığı Belgesi'ni, Şubat 2008'de kabul etti. Belgede, kısa vadede yerine getirmesi beklenen siyasi kriterler kapsamında iç reformlara ilaveten, iyi komşuluk ilişkileri ve bu kapsamda bilhassa ülkenin adına dair müzakereye dayalı ve karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm bulunması da açıkça zikredildi (Council of the EU, 2008). Böylelikle, önceki bölümde değinilen Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgelerini hatırlatır şekilde, Yunanistan kendi ulusal konusunu Belge'ye ekletti ve AB-Makedonya müktesebatının bir unsuru haline getirdi. Sözkonusu yazım, bundan sonra gerek Komisyon gerek Konsey tarafından kabul edilen tüm ilgili AB belgelerinde ilave bir koşul olarak yerini aldı.

AB Komisyonu, Ekim 2009'da yayınladığı Genişleme Paketi'nde, ilk kez Makedonya'yla katılım müzakerelerinin başlaması tavsiyesinde bulundu. Komisyon belgesinde dikkat çekici olan husus, bu tavsiyenin hemen arkasına iyi komşuluk ilişkilerinin ve isim sorununa BM çatısı altında çözüm bulunmasının elzem oluşunun eklenmesiydi (Commission of the European Communities, 2009: 19). Komisyon, ülkenin kriterleri yeterli ölçüde karşıladığı tespitini ve katılım müzakerelerinin açılması tavsiyesini, bundan sonraki on yıl boyunca her sene yayınladığı Genişleme Paketi'nde tekrarlayacaktı. Aralık 2009'daki AB Konseyi toplantısı, Komisyonun bu tavsiyesini not etmekle, konuyu ileride yeniden değerlendireceğini belirtmekle yetindi ve tıpkı Komisyon gibi isim sorununun çözümünün öneminin altını çizdi (Council of the EU, 2009b: 6). Konseyin bu kararı, Makedonya ile katılım müzakerelerinin başlamasına dair Yunan vetosunun ilk örneğiydi.

Atina, isim sorunu kapsamında elindeki en önemli koz olan AB'ye katılım müzakere sürecine dair veto kartını bundan sonra her yıl kullandı. Keza, "iyi komşuluk ilişkileri ve bu kapsamda bilhassa ülkenin adına dair BM çatısı altında müzakereye dayalı ve karşılıklı kabul edilebilir bir çözüm bulunması" ifadesi, Komisyon veya Konsey tarafından yayınlanan her ilgili belgede mutad yazım haline geldi. 2010'dan itibaren Konsey belgelerinde mutad hale gelen bir diğer ifade ise, "Konsey'in Makedonya'nın siyasi kriterleri yeterli ölçüde karşıladığı yönündeki değerlendirmeyi büyük ölçüde paylaştığı, Komisyon'un katılım müzakerelerinin başlaması tavsiyesini yineleyişini not ettiği ve konunun müteakip Dönem Başkanlığı sırasında -veya ertesi yıl- yeniden ele alınacağı" hususuydu (Council of the EU, 2010: 17).

Komisyon, 2012-2013 Genişleme Strateji Belgesi'nde, dördüncü kez katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiyesine ve isim sorununa dair mutad yazıma yer verirken, mevcut kısırdöngüden çıkmak için yenilikçi bir öneri getirdi. Bu, Yunanistan'ın uyguladığı negatif koşulluluk yerine, isim sorunu ile müzakere süreci arasında pozitif

koşulluluk kuran bir formüldü. AB Konseyi'nin müzakereleri başlatma kararı alması halinde, bunun isim sorununun çözümüne katkı sağlayacağını düşünen Komisyon, sorunun müzakere sürecinin ilk döneminde çözülmesini güvence altına alacak bir Müzakere Çerçeve Belgesi hazırlamayı önerdi (European Commission, 2012: 25). AB'nin isim sorununun çözümüne aktif şekilde dahil olarak katkı sunmasına yol açacak bu öneri kabul görmedi. Birliğin bu konudaki pasif ve "aktör" olmaktan uzak tutumunda, Atina'nın tercihleri belirleyici olmayı sürdürdü. Tıpkı Türkiye konusunda olduğu gibi, isim sorununda da ABD'nin arabuluculuğu ön plandaydı. Atina için, AB yalnızca koşulluluk bağlamında faydalı bir dış politika manivelasıydı. Bu, üye ülke dış politikalarının ODGP'ye katkı sağladıkları ve alet çantasını genişlettikleri kadar kısıtlayıcı rol de oynadıklarının, Birliğin "aktör" niteliğini olumsuz etkileyebildiklerinin, bu menfi etkinin bilhassa üye ülkeler açısından "ulusal" niteliği haiz konularda ortaya çıkışının somut örneği oldu.

Yunan Dışişleri Bakanı, 2012 sonbaharında Makedonya'ya çözümün parametrelerine ve iyi komşuluk ilişkilerine dair bir mutabakat zaptı taslağı iletti. Sözkonusu taslak, müzakerelerin Atina'nın sabit pozisyonu çerçevesinde başlatılmasından farklı yeni bir öneri içermiyordu (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2012). Bu öneri, GKRY Dönem Başkanlığı'nın sonundaki Aralık 2012 AB Genel İşler Konseyi Sonuçları'na yansıtıldı ve Birliğin Makedonya'yla ilişkilerinin tümüyle Atina'nın güdümünde yürütüldüğünün yeni bir göstergesi oldu. Zira, müzakerelerin açılması ile -reform sürecinde kaydedilecek ilerlemeye ilaveten- iyi komşuluk ilişkileri arasındaki bağlantı, sözkonusu sonuçlarda ilk kez açıkça zikredilmekteydi (Council of the EU, 2012: 22-23). O güne dek zımnen ifade edilmekte olan müzakerelerin başlatılması kararı verilirken, iyi komşuluk ilişkilerinin ve isim sorununun çözümüne yönelik adımların da dikkate alınacağı hususu, bundan sonraki Konsey sonuçlarında mutad yazım haline dönüştü. Dolayısıyla Yunanistan, Makedonya'nın katılım sürecinin

başından itibaren istediği yazımları AB belgelerine ekletmek suretiyle isim sorununun istediği yönde çözümünü AB-Makedonya müktesebatının parçası ve müzakerelerin başlatılmasının koşulu haline başarıyla getirdi.

AB Komisyonu ise, artık üye ülke Yunanistan'ı zımnen de olsa eleştirmeye başlamıştı. Genişleme Strateji Belgeleri'nde, müzakerelerin bir türlü başlatılamamasının genişleme sürecinin inanılırlığına zarar verdiği ve Makedonya'daki reform sürecini olumsuz etkilediği uyarılarında bulundu. Komisyon, bu tıkanıklığın, Makedonya'nın iç politika dengeleri ve istikrarı açısından da risk taşıdığı endişesindeydi. Zira, AB'nin Makedonya'daki istikrarı genişleme aracılığıyla daim kılma yaklaşımı, ülke içerisinde de destek görmekteydi. Farklı etnik kesimleri birleştiren başlıca husus, ülkenin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme hedefiydi. Oysa, Arnavut azınlık kendilerini doğrudan ilgilendirmeyen isim sorunu nedeniyle AB sürecinde yaşanan tıkanıklıktan rahatsızdı. Komisyon ayrıca, isim sorununun müzakere süreci kapsamında daha kolay çözülebileceği, örneğin fasılların açılmasının ön koşulu olarak belirlenmesi halinde sorunun çözümünde ivme sağlanacağı inancındaydı (European Commission, 2014b: 23).

Komisyon'un öngörüleri doğru çıktı ve Makedonya'daki reform sürecinde yavaşlama görüldü. Bunu, 2001'den sonraki ilk ciddi iç siyasi kriz takip etti. İlk kıvılcımları 2014'te başlayan bu kriz, 2015'teki dinleme skandalı[131] ve ortaya çıkardığı yolsuzluklar sonucu büyük protesto gösterilerine yol açtı (BBC News, 18.05.2015). Kumanovo'da Makedon polisi ile Arnavut silahlı gruplar arasında çatışma yaşandı. Bu gelişmeler üzerine devreye giren AB'nin arabuluculuğunda, ülkedeki dört siyasi parti arasında Haziran 2015'te Przino anlaşması olarak bilinen mutabakat sağlandı. Bu anlaşmanın unsurları arasında, milliyetçi İç Makedon Devrimci Örgütü-Makedonya'nın Ulusal Birliği Demokratik Partisi (VMRO-DPMNE) hükümetinin istifası ve erken seçim

[131] Dönemin ana muhalefet lideri Zoran Zaev, Başbakanı Gruevksi'yi aralarında siyasetçi, yargıç, gazeteci ve diplomatların bulunduğu toplam 20 bin kişinin telefonunu gizlice dinlemekle suçladı. Kamuoyuyla paylaşılan ses kayıtları yargıya müdahale gibi çeşitli yolsuzlukları ortaya koydu.

yapılması da vardı.[132] Anlaşmanın uygulanmasında yaşanan sorunlar nedeniyle ancak 2016 yılının sonunda yapılabilen seçimler, sosyal demokrat ve AB yanlısı Zoran Zaev hükümetini iktidara getirdi. Bu gelişme isim sorununun çözümünde de yeni bir sayfa açacaktı.

2) Prespa Anlaşması'yla Birlikte Pozitif Koşulluluğa Kayış

a. Ekonomik Krizle Birlikte Değişen Bölgesel Konum

Yunanistan'ın gerek iç siyasi istikrarını gerek AB içindeki konumunu sarsan ekonomik kriz, dış politikada çeşitli arayışlara yol açsa da, temel dış politika önceliklerine dokunmamıştı. Sözkonusu öncelikler arasında, Atina'nın Balkanlara yönelik vizyonu da yeralmaktaydı. Ancak, kriz ülkenin Balkanlar'daki rolüne olumsuz yansıdı. Her ne kadar Yunanistan ekonomik kriz döneminde dahi kişi başına düşen GSYİH bakımından Balkanlar'daki en zengin ve müreffeh ülke olmayı sürdürse de, Koppa, krizin Yunanistan'ın bölgedeki siyasi ve ekonomik konumuna dair "ekonomik hegemon", "AB ile köprü" ve "bölgesel rol modeli" gibi "mitleri" sonlandırdığını iddia etmektedir (2018: 63, 67). Bu tespitte hem ekonomik hem siyasi açıdan haklılık payı vardır.

Ekonomik açıdan bakıldığında, 2000'lerde sekiz kat artan Balkanlardaki Yunan yatırımları, 2011- 2015 döneminde yarı yarıya azaldı (Koppa, 2018: 59, 62). Buna bankacılık sektöründeki yatırımlar da dahildi. Yunan bankaları, Troyka'nın kurtarma paketleriyle getirilen yeniden yapılandırma kapsamında, bölgede küçülmeye gitti. Makedonya'da faaliyet gösteren özel ve kamu bankaları da bu küçülmeden etkilendi. Ülkedeki Yunan bankalarının oranı 2000'lerde toplam piyasanın %26.4'ünü oluştururken, 2015'ten itibaren bu oran %20'ye düştü (Papadopoulos, 2009: 306; Koppa, 2018: 60, 62). Bu gelişmeler, Atina'nın bölgedeki ekonomik kaldıraç gücüne olumsuz yansıdı. Bölge ülkeleri küresel ekonomik krizden kendi paylarını alırken, başlıca ticaret

[132] Przino Anlaşması'nın metni için bkz. "Przino Agreement", https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/212828/Przino_Agreement.pdf, (13.03.2022).

ve yatırım ortaklarından olan Yunanistan aracılığıyla dolaylı olarak da olumsuz etkilendiler (Panagiotou, 2014: 45). İflasın eşiğine gelen Yunan hükümeti, "Balkanların Yeniden İmarı" programını 2013'te resmen sonlandırdı (Panagiotou&Valvis, 2014: 65).

Bu ekonomik gelişmelere paralel olarak, bölgede Türkiye, Rusya, Çin gibi başka aktörler güçlenirken, AB ve Yunanistan'ın ekonomik -ve siyasi- etkisi geçmişe oranla nispeten azalma eğilimine girdi. Yunanistan'ın bölgesel bir aktör olarak ikinci plana düşmesinin göstergeleri arasında, Çin'in Güneydoğu, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik 2012'de başlattığı "16+1" girişimine davet edilmemesi ve daha önemlisi, Almanya'nın 2014'te Batı Balkanlarda bölgesel işbirliğini ve AB'yle bütünleşmeyi teşvik amacıyla başladığı Berlin Süreci'nin ilk etapta dışında bırakılması da yeralmaktaydı (Koppa, 2018: 64).[133]

Yunanistan'ın bölgedeki rolünün azalması, esasında genişleme sürecinin yavaşlamasının doğal bir sonucuydu. Balkanların AB'yle bütünleşme sürecinde ilk günlerdeki iyimser havanın dağılması ve Birliğin genişleme yorgunluğundan ve ekonomik krizden ötürü beklenen hızda ilerleme kaydedilememesi, bu ülkelerin Atina'ya bakışlarına da yansıdı. Yunanistan'ın krizle birlikte AB içindeki konumunun zayıflaması ise, diğer belirleyici unsurdu. Atina'nın Birlik içinde öncelikli bir konu olmayan Balkanların entegrasyonunu teşvik edecek ağırlığı kalmamıştı. Daha da önemlisi, tüm enerjisini Grexit olasılığını önlemeye harcamaktaydı. Dolayısıyla, Birlik içinde kendi konumunun sallantıda olduğu bu dönemde, bölgesel liderlik vasfını da kaybetti. Atina'nın Balkanlardaki karşılaştırmalı üstünlüğünü yitirmesinin bir başka nedeni ise, 2004'teki Merkezi ve Doğu Avrupa Genişlemesi, 2007'de Bulgaristan ve Romanya ve son olarak 2013'te Hırvatistan'ın katılımıyla birlikte bölgedeki tek AB ülkesi olma avantajının ortadan kalkmasıydı.

[133] Yunanistan, Berlin Süreci'ne, ancak 2018'te Prespa Anlaşması'nın imzalanmasından sonra davet edildi. Çin'in"16+1" girişimine ise, 2019'da katıldı.

Tüm bu unsurların etkisi, Yunanistan'ın 2014'ün ilk yarısındaki AB Dönem Başkanlığı'nda görülecekti. 2009'da "Gündem 2014" fikrini ortaya atan Atina'nın hedefi, I. Dünya Savaşı'nın 100. yıldönümü olan 2014 yılında, bölge ülkelerinin AB'ye katılımı için net bir tarih tespit edilmesiydi. 2014 yılı, sembolik öneminin ötesinde Dönem Başkanlığı'na denk geldiği için seçilmişti. Atina, 2014'ün ilk yarısında yürüteceği Dönem Başkanlığı sırasında "Selanik-II Süreci'ni" başlatmayı istiyordu (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2011b). 2007'de Bulgaristan ve Romanya'nın katılımıyla AB'de en yüksek seviyeye çıkan genişleme yorgunluğu hilafına, bölgenin bütünleşme sürecine yeni bir takvimle dinamizm kazandırmayı hedefliyordu. Ancak, Gündem 2014 aynı nedenden ötürü, diğer üye ülkelerden güçlü bir destek görmedi. Ekonomik kriz de AB'nin kendi içine kapanmasına ve genişleme yerine ekonomik yönetişimdeki eksiklikleri giderecek şekilde derinleşmeye öncelik vermesine yol açmıştı. Bu bakımdan, 2003 Selanik Gündemi'nde AB'yle örtüşen öncelikleri sayesinde başarılı olan Yunanistan'ın bölge için öngördüğü takvim, bu kez AB'nin takvimiyle örtüşmüyordu. Atina ayrıca kendi ekonomik kriziyle boğuştuğundan bu fikrin takibini yapacak konumda değildi (Koppa, 2018: 64-65; Panagiotou, 2014: 52). 2003'tekini anımasatacak şekilde büyük bir girişim başlatacak ve destek görecek konumda olmayan Yunanistan'ın 2014 Gündemi sözde kaldı. 2014'teki Dönem Başkanlığı sırasında Selanik Gündemi'nin takibi mümkün olamadığı gibi, genişleme, Dönem Başkanlığı öncelikleri arasında yeralmadı. AB ile Batı Balkan ülkeleri arasında, Mayıs ayında yapılan Dışişleri Bakanları Konferansı da bölge ülkelerinin üyelik perspektifini teyid etmenin ötesinde herhangi bir yenilik getirmekten ziyade, enerji ve ulaştırma alanlarında bağlantısallığa odaklandı. Dolayısıyla, ekonomik krizin gölgesinde geçen ve önceliklerini buna göre belirleyen Dönem Başkanlığı, Yunanistan'ın zayıflamaya yüz tutan bölgesel konumunun pekiştirilmesi açısından katkı sağlamadı.

b. Ulusal Konuda Süreklilik Sonucu Başarı

Tziampiris, Yunanistan'ın Balkan politikasının ekonomik krize rağmen süreklilik arzeden dış politika alanlarından olduğu, Makedonya'yla isim sorununda resmi pozisyonda herhangi bir değişiklik beklenmemesi gerektiği, zira bu konuda kamuoyunun tutumunun belirleyici olduğu görüşünü savunmaktadır (2013: 28, 31). Yunanistan'ın Kasım 2011'de açıklanan UAD kararını ısrarla uygulamaması, bu süreklilik tezini desteklemektedir. 2010'lar, Yunanistan açısından, krizin etkileri ve kurtarma programının sonuçları ışığında iç siyasi huzursuzluğun ve istikrarsızlığın arttığı bir dönem oldu. Protestoların yaygınlaştığı, hükümetlerin son derece kırılganlık arzettiği ve sıkça değiştiği, önceliğin ekonomi ve "Grexit" olasılığının bertarafı olduğu bir dönemde, hiçbir iktidar bu ulusal konuda olası bir tutum değişikliğine gidebilecek, buna muhalefeti göğüsleyebilecek veya siyasi maliyetini yüklenebilecek konumda değildi.

Dolayısıyla Yunanistan, ekonomik kriz nedeniyle AB içerisindeki konumunun zayıflamış olmasına rağmen, bu ulusal konuda Komisyon'un ve diğer üye ülkelerin eleştirilerine ve baskılarına direndi ve Makedonya'yla katılım müzakerelerinin başlamasını engellemeyi sürdürdü. Başka bir deyişle, kendi kamuoyu yerine AB içi baskıyı göğüslemeyi tercih etti. Bu sabit tutum, ulusal konularda Avrupalılaşmanın diğer dış politika konularına göre daha zor olduğunu net bir şekilde göstermektedir. Atina, Makedonya'da artan iç siyasi istikrarsızlığın AB'nin bölgesel çıkarlarına aykırı olmasına karşın, tutumunu korudu. Bu yaklaşım, ortak hedef ve eylemlerin ulusal hedef ve eylemler yerine öncelik kazanması ve AB çıkarlarını korumak için geleneksel politika tutumlarında esneklik gösterilmesi, yani ulusal intibak/indirme şeklinde Avrupalılaşmanın sınırlarına işaret etmekteydi.

İsim sorununa dair BM şemsiyesi altındaki resmi müzakere süreci, zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte, 2010'lar boyunca devam etti. Öte yandan, Makedonya'nın 2000'lerin ikinci yarısından itibaren atmaya başladığı sembolik adımlar, bu dönemde de

Yunanistan'ı kimliksel açıdan rahatsız etmeyi sürdürmekteydi. 2006'da Üsküp Havaalanını "Büyük İskender Havaalanı" olarak adlandırmış olan Makedonya'nın 2011'de Üsküp şehir merkezine Büyük İskender heykeli dikmesi, Yunanistan'da provokasyon olarak algılandı (Hopkins, 2016). Aynı şekilde, milliyetçi Makedon hükümetinin başlattığı "Üsküp 2014" adlı mimari proje çerçevesindeki neoklasik inşaat, restorasyon ve yeni heykeller de Yunan tarafınca Antik Makedonya'yla yapay bir bağ kurma çabası olarak eleştirildi ve "antikleştirme" politikası olarak adlandırıldı.[134]

Ocak 2015'te SYRİZA-ANEL koalisyonunun iktidara gelişinin ardından, Dışişleri Bakanı Nikos Kotzias, Haziran ayında Makedonya'ya onbir yıl sonra ilk Dışişleri Bakanı ziyaretini gerçekleştirdi (The Guardian, 16.12.2015). Bu gelişme, ilk etapta SYRİZA'nın -her ne kadar aşırı milliyetçi ANEL'le koalisyon içerisinde olsa da- isim sorunu konusunda ana akım partilerden daha liberal bir politika izleyebileceği umudunu doğurdu. Oysa SYRİZA'nın, isim sorununa dair oyun değiştirici bir adım atabilmek için öncelikle ekonomi alanında başarı kaydetmek suretiyle hükümetinin yerini sağlamlaştırması gerekiyordu. Yine de, Kotzias'ın bu ziyaretinin somut sonucu, iki devlet arasında kabul edilen Güven Arttırıcı Önlemler (GAÖ) oldu. Bu çerçevede, Dışişleri Bakanlıkları arasında Siyasi İstişareler, AB konularında diyalog, Katılım Öncesi Yardım Mali Aracı (IPA), Teknik Destek ve Bilgi Değişim Mekanizması (TAIEX), eşleştirme ve sınırötesi işbirliği gibi AB fon ve programlarından istifadeyle işbirliğinin güçlendirilmesi, bilimsel işbirliği ve öğrenci değişimi, iş forumu düzenlenmesi, enerji ve ulaştırma alanında bağlantısallığın arttırılması, yasadışı göç ve diğer sınır ötesi tehditlerle mücadelede polis işbirliği gibi çeşitli alanlarda 11 önlem benimsendi.[135]

[134] https://www.mfa.gr/en/the-question-of-the-name-of-the-republic-of-north/ , (15.03.2021).
[135] Kabul edilen GAÖ'leri içeren anlaşma metni için bkz. Christidis& Paschalidis, 2018: 83-84.

Her ne kadar GAÖ'ler ve bu önlemlerin uygulanmasını izlemeye yönelik düzenli toplantılar ikili ilişkilerde olumlu bir iklim yaratsa da, esas oyun değiştirici nitelikteki gelişme, Mayıs 2017'de Makedonya'da Zoran Zaev hükümetinin iktidara gelişiyle yaşandı (Christidis& Paschalidis, 2018: 43, 76-78). Bu iktidar değişikliği, aynı zamanda Makedon kamuoyunun AB sürecindeki tıkanıklıktan duyduğu yılgınlığın ifadesiydi. Yunan Dışişleri Bakanlığı da bu gelişmenin Makedon tarafında tutum değişikliğine yol açtığı ve ikili ilişkilerde yeni bir sayfa açtığı görüşündedir.[136] Nitekim, isim sorununa dair BM kapsamındaki resmi müzakereler üç yıllık bir aradan sonra Aralık 2017'de yeniden başlatıldı. Sürecin dönüm noktası ise, iki Başbakanın 24 Ocak 2018'te Davos'ta gerçekleştirdikleri, isim sorununa hasredilen görüşme oldu. Makedonya Başbakanı Zaev, görüşmede her ikisi de "Büyük İskender" ismini taşıyan Üsküp Havaalanı'nın ve Yunanistan'a uzanan otoyolun yeniden adlandırılacağını açıklarken, Başbakan Tsipras Makedonya'nın Yunanistan ve İtalya'nın öncülüğünde 2000'de tesis edilen bölgesel işbirliği mekanizması Adriyatik-İyonya Girişimi'ne katılımına ve AB-Makedonya İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasının İkinci Evresine dair Anlaşma'nın Yunan Parlamentosu'nda onaylanmasına yeşil ışık yaktı (Balkan Insight, 24.01.2018). Ancak, iki liderin aldığı başlıca karar, isim sorununa dair müzakerelerin BM Özel Temsilcisinin önerileri temelinde yoğunlaştırılması, hızlı bir biçimde Dışişleri Bakanları düzeyinde yürütülmesiydi.

Bu gelişme, geçmişte olduğu gibi, kamuoyunun tepkisine yol açtı. Ocak ayında Selanik'te, Şubat ayında Atina'da 100 bini aşkın kişiden oluşan, aşırı milliyetçi Altın Şafak'ın başını çekmesine rağmen sol kesimlerden de destek gören ve Kilise mensuplarının da katıldığı protesto gösterileri gerçekleştirildi (BBC News, 06.02.2018). "Makedonya Yunandır, Yunan kalacak" sloganlarının atıldığı gösterilerde, Yunanistan'ın

[136] https://www.mfa.gr/en/the-question-of-the-name-of-the-republic-of-north/, (15.03.2021).

2000'lerin ortasından beri resmi tutumu olan bileşik bir isimde "Makedonya" ifadesine yer verilmesi olasılığına dahi itirazlar dile getirildi. 1990'lardaki tepkilerden farklı ve yeni bir unsur ise, bu kez muhalefete ve Kilise'ye ilaveten SYRİZA'nın koalisyon ortağı ANEL'in de komşu ülkenin isminin içinde Makedonya kelimesi geçmesine karşı çıkanlar arasında yeralmasıydı (Kathimerini, 24.01.2018).

Bu itirazlara rağmen, BM şemsiyesi altındaki müzakere süreci, 2018'in ilk yarısında hız kazandı. Nisan ayında Dışişleri Bakanı Kotzias'ın Ohri ziyareti ve Atina'nın Makedonya'nın Adriyatik-İyonya Girişimi'ne katılımını Mayıs 2018'de onaylaması gibi olumlu gelişmeler, Haziran ayında iki ülke sınırındaki Prespa Gölü kıyısında imzalanacak ve 25 yıldır devam eden müzakerelerin sonunda isim sorununu nihai şekilde çözecek anlaşmaya giden yolun köşetaşlarıydı.

17 Haziran 2018'de, iki Dışişleri Bakanı tarafından Başbakanların, BM Özel Temsilcisi Nimetz'in ve AB yöneticilerinin huzurunda imzalanan Prespa Anlaşması'nın resmi adı da bu hususu doğrulamaktaydı: "817 (1993) ve 845 (1993) sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararlarında Belirtilen Farklılıkların Giderilmesi, Geçici Anlaşmanın Sonlandırılması ve Taraflar Arasında Stratejik Bir Ortaklık Kurulmasına Dair Nihai Anlaşma". Anlaşma, gerçekten de nihai oldu. Yunanistan istediğini elde etti ve karşı taraf ülkesinin adını "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" olarak değiştirmeyi kabul etti.[137] Bu, Yunanistan'ın 2000'lerin ortasından beri sabit olan resmi tutumuyla örtüşen, yani içinde "Makedonya" ifadesi geçmekle birlikte bileşik, Yunanistan'ın Makedonya bölgesinden ayırıcı bir coğrafi tanımlama içeren ve tüm taraflar açısından geçerli, yani *erga omnes* bir isimdi. Makedonya, buna göre gerekli Anayasa değişikliklerini yapmayı üstlendi.

İrredantizmin önlenmesi bağlamında, Anlaşma'da Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin dili ve milliyeti konusunda getirilen düzenlemelerle, bunların

[137] BM Özel Temsilcisi Nimetz, bu ismi ilk kez YDP'nin iktidarda olduğu 2008'de gündeme getirmiş, ancak kabul görmemişti (Uluslararası Kriz Grubu, 2009: 8).

Yunanistan'ın Makedonya bölgesiyle veya Yunan tarihi ve kültürel mirasıyla herhangi bir bağlantısı olmadığı kayıt altına alındı. Makedoncanın Slav dili olduğu, ülke vatandaşlarının "Makedon/ Kuzey Makedonya vatandaşları" olduğu kararlaştırıldı. Mevcut sınır, egemenlik, toprak bütünlüğü, içişlerine karışmama gibi Geçici Anlaşma'da yeralan unsurların yinelendiği Nihai Anlaşma'yla birlikte Makedon tarafı, Yunan kültürü ve tarihinin bir parçası olan Antik Makedonya ile herhangi bir bağlantısının olmadığını, dili ve diğer unsurlarının Yunanistan'ın kuzey bölgesinin antik tarihi ve kültürüyle alakasının bulunmadığını kabul etti. Tüm bu tavizler karşılığında, Yunanistan komşusunun NATO ve AB'ye katılım süreçlerini destekleme taahhüdünü üstlenmekte, ancak herhangi bir katılım belgesini onaylamak gibi resmi bir yükümlülüğe girmeyi Prespa Anlaşması'nın yürürlüğe girmesi koşuluna bağlamaktaydı.[138]

Prespa Anlaşması'na yönelik müzakereler, AB tarafından süreç boyunca güçlü şekilde teşvik edildi ve anlaşmanın imzalanması tarihi bir adım olarak memnuniyetle karşılandı. Haziran 2018 sonundaki AB Genel İşler Konseyi, Anlaşma'nın bir an önce onaylanarak uygulamaya konulması çağrısında bulundu. Konsey, bu önemli gelişme ve ülkedeki siyasi kriz atlatılarak reform sürecine geri dönülmesi sonucunda Makedonya'yla katılım müzakerelerinin Haziran 2019'da başlatılmasını kabul etti (Council of the EU, 2018: 16). Bu, 2009'dan bu yana Konsey'in önünde bekleyen kararın nihayet alınması anlamına geliyordu. Bu karara rağmen, katılım müzakerelerinin başlatılması yine de iki koşula bağlanmıştı: 1) Yargı ve kamu yönetimi reformunda kaydedilecek gelişmeler, 2) [Prespa Anlaşması'nın onaylanmasına dair] Ulusal parlamentolardaki süreçlerin tamamlanması ve AB Konseyi'nin onayı (Council of the EU, 2018: 16). Bu ikinci koşul,

[138] Anlaşmanın metni için bkz. "Final Agreement for the Settlement of the Differences as Described in the United Nations Security Council Resolutions 817 (1993) and 845 (1993), the Termination of the Interim Accord of 1995, and the Establishment of a Strategic Partnership between the Parties", https://www.mfa.gr/images/docs/eidikathemata/agreement.pdf, (04.04.2021).

Anlaşma'nın onaylanması ve uygulanması bakımından Makedon tarafında yaşanacak herhangi bir aksaklık halinde, Yunanistan'a bir fren mekanizması sağlamaya yönelikti.

Genel İşler Konseyi'ni takip eden AB Zirvesi'nde, Prespa Anlaşması'nın tüm bölge için iyi komşuluk ilişkileri bağlamında önemli bir örnek teşkil edişi öne çıkarıldı (European Council, 2018: 10). Anlaşma, gerçekten de AB'nin kendi kuruluş felsefesine ve bölgeye yönelik vizyonuna uygun bir gelişmeydi. 2000'lerden bu yana Balkanlarda teşvik ettiği bölgesel uzlaşının eşsiz bir örneğiydi. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Yunanistan'ın komşusuyla sorununu çözme yoluna gitmesi, Avrupalılaşma açısından başarılı bir indirme/intibak örneği gibi görünüyordu. Oysa Yunanistan, o güne dek kendi ulusal politikasını önceleyerek AB'nin genel ilke ve hedefleriyle çelişmişti. AB'nin temel hedefi, Makedonya'nın bir an önce şartları tamamlayarak üyeliği elde etmesi yoluyla öncelikle ülkenin iç istikrarının güvenceye alınması, olası etnik çatışmaların tekrarının engellenmesi, siyasi ve sosyoekonomik kalkınmasının sağlanması ve daha geniş düzlemde tüm bölgede barış, refah ve istikrarın tahkimiydi. Yunanistan ise, 2003'te Selanik Zirvesi'nde öncülük yaptığı bu hedefe kendisi taş koymuştu. Atina'nın bu tutumu, Avrupalılaşmanın sözkonusu olmadığını, uygunluk mantığıyla değil, çıkarlar mantığıyla hareket edildiğini göstermekteydi. Dış politikada, Avrupalılaşma açısından indirme/intibak değil, tam tersine yükleme sözkonusuydu.

Yunanistan, 25 yılın sonunda karşı tarafa istediğini yaptırabilmişti. Bunu, AB ve NATO üyeliğinin sağladığı yumuşak güçle başarmıştı. Uluslararası hukuka göre, her egemen devlet kendi anayasal adını seçme ve belirleme hakkına ve yetkisine sahip iken, Yunanistan ısrarlı itirazı ve yumuşak gücüyle komşusunun ismini değiştirtmişti. Bu başarısının nedeni, aralarında bariz bir güç dengesizliği bulunan taraflardan Makedonya'nın Yunanistan'a ekonomik ve siyasi açılardan ihtiyacının, Yunanistan'ın Makedonya'ya ihtiyacından çok daha fazla olmasıydı. Birinin AB üyesi oluşu, diğerinin ise Birliğe katılma arzusu, bu asimetriyi daha da arttırıyordu. Yunanistan, 1995 tarihli

Geçici Anlaşma sonucu normalleşmeyle birlikte ikili ilişkilerini belirli bir çerçeveye oturtmuş ve çözümün parametrelerini de kendi açısından sabit biçimde belirlemişti. Statükonun sürdürülmesinin Yunanistan'a herhangi ciddi bir maliyeti yoktu. Makedonya açısından ise, ülkenin iç ve dış istikrarı Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmeye bağlıydı. Bu nedenle Atina, Türkiye'den farklı olarak, Makedonya'ya AB (ve NATO) kartını kullanmak suretiyle sözünü geçirebildi. Economides'in Yunan dış politikasında AB'nin etkisinin daha çok rasyonalist anlamda ve yükleme şeklinde gerçekleştiği, AB üyeliğinden yetenekleri arttırma ve kendi çıkarlarını teşvik etmede yararlanıldığı ve bunun özellikle Birliğin en etkili dış politika aracı olan genişlemede görüldüğüne ilişkin tespitleri, Prespa Anlaşması ile teyid edilmiş oldu (2014: 68-70, 76).

Prespa Anlaşması, iç onay süreçlerinin tamamlanmasının ardından, 12 Şubat 2019'da yürürlüğe girdi.[139] Bu gelişmeye paralel olarak, Kuzey Makedonya'nın NATO'ya katılımına dair 6 Şubat 2019 tarihli anlaşmayı parlamentosunda onaylayan ilk müttefik Yunanistan oldu. Ancak, on yıllık Yunan vetosunun kalkmasına rağmen, Kuzey Makedonya ile AB'ye katılım müzakerelerinin öngörüldüğü üzere 2019'da başlaması mümkün olmadı.

Bu kez, sürecin ilerlemesini engelleyen ikili sorunlar değil, Fransa'nın başını çektiği, genişlemenin aceleye getirilmemesini ve koşulların zorlaştırılmasını savunan Danimarka ve Hollanda gibi üye ülkelerdi. Bu ülkeler, müzakerelere başlamaları gündemde olan Kuzey Makedonya ve Arnavutluk'un gerekli reform koşullarını henüz tümüyle sağlamadıklarını ve AB'nin adaylardan daha talepkar davranması gerektiğini savunmaktaydılar (Euronews, 18.10.2019). Her ne kadar bu itirazlar daha ziyade Arnavutluk'la ilgili olsa da, Kuzey Makedonya da bu ülkeyle aynı sepette yeraldığı ve paket yaklaşımı çerçevesinde birlikte değerlendirildiği için etkilenmekteydi. Fransa'nın vetosu sonucunda, müzakerelerin resmen başlamasına dair karar 2020'ye ertelendi.

[139] https://www.mfa.gr/en/the-question-of-the-name-of-the-republic-of-north/, (15.03.2021).

Sözkonusu veto, gerek Birlik içerisinde gerek bölgede olumsuz yankılandı. Fransa, AB'nin genişleme politikasının inanılırlığına büyük gölge düşürmekle ve Balkan ülkelerinin AB perspektifini zayıflatmak suretiyle diğer aktörlerin bölgeye nüfuzunu arttırmaya alan açmakla suçlandı. AB Komisyonu, Fransa'nın itirazlarını aşmak için, bu ülkenin talepleri doğrultusunda müzakere sürecinde ve katılım öncesi fonların tahsisinde koşulluluğu güçlendiren, bilhassa demokrasi ve hukukun üstünlüğüyle bağlantılı reform süreçlerinde ilerleme kaydedilmemesi veya geriye gidiş halinde katılım sürecinin geriye döndürülebilirliğini öngören yeni bir yöntem kabul etti (European Commission, 2020b). Ancak bu şekilde, Fransa'nın vetosunu kaldırmasıyla birlikte, Mart 2020 sonunda Kuzey Makedonya'yla ve Arnavutluk'la katılım müzakerelerinin -Komisyonun yeni yöntemine uygun olmak kaydıyla- başlatılması kararı resmen alındı (Council of the EU, 2020e: 3).

Kuzey Makedonya, 15 yıllık adaylığın ardından bir sonraki aşamaya geçebilecekti. Bu kez de süreci engelleme rolünü Bulgaristan üstlendi ve AB'nin Kuzey Makedonya'yla Müzakere Çerçeve Belgesi'ni Aralık 2020'de veto etti. Fransa'nın vetosu, genel olarak genişleme sürecinin hızı ve yöntemine ilişkindi. Bulgaristan ise, Yunanistan'ı taklit etmek veya onun yıllardır yürüttüğü rolü devralmak suretiyle, ikili sorunları sürecin önüne engel olarak getirdi. 2017'de Makedonya'yla imzaladığı Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Anlaşması'nın uygulanmasındaki sorunları, dille bağlantılı gerekçeleri öne sürdü (Politico, 08.12.2020). Türkiye'nin katılım sürecine itiraz görevini 2004 sonrasında GKRY'ye devreden Yunanistan, böylelikle Makedonya dosyasındaki rolünü de Bulgaristan'a devretmiş oldu.

Prespa Anlaşması'nda, Yunanistan-Kuzey Makedonya ikili ilişkilerinin derinleştirilmesine yönelik hususlar da yeralmaktaydı. Anlaşma'nın ardından iki ülke arasında karşılıklı temas ve ziyaretler yoğunlaştı. Başbakan Tsipras, Nisan 2019'da Kuzey Makedonya'yı ziyaret etti ve bağımsızlığından bu yana komşu ülkeyi ziyaret eden ilk Yunan Başbakanı oldu. Tsipras'a on Bakan ve işadamlarının eşlik ettiği bu ziyarette

savunma işbirliği, yeni bir sınır kapısının açılması, doğrudan uçuşların başlatılması gibi konularda dokuz anlaşma imzalandı ve ilk ortak iş forumu düzenlendi (European Western Balkans, 02.04.2019). Bu anlaşmalar arasında en çarpıcı olanı, Yunanistan'ın doğru dürüst bir hava kuvveti bulunmayan Kuzey Makedonya'nın havasahasını kontrol ve korumasına yönelik hava polisliği anlaşmasıydı.

Tüm bu adımlar, 1999'dan itibaren Türkiye ile yaşanan hızlı yakınlaşma sürecini hatırlatmaktaydı. Nitekim, Prespa Anlaşması'nın uygulanması, iki ülke arasında düşük öncelikli alanlardaki işbirliğini de arttırdı. Yunanistan ile Kuzey Makedonya arasında AB ile entegrasyon ve ekonomik işbirliği konularında protokoller imzalandı. Üst Düzey İşbirliği Konseyi tesis edildi (Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, 2019b). Yine Prespa Anlaşması'yla birlikte Ortak Ekonomik Komisyon ve Tarih, Arkeoloji ve Eğitim Alanlarında Disiplinlerarası Ortak Komite tesis edildi. İrtibat Ofisleri Büyükelçilik düzeyine yükseltildi. Gerek Prespa Anlaşması gerek tüm bu gelişmeler, iki ülke arasında yeni bir sayfa açtı, uluslararası alanda büyük memnuniyet yarattı ve iki ülke liderliği övgü aldı. Hatta iki Başbakan Avrupa Parlamentosu'ndaki üç siyasi grup tarafından Nobel Barış Ödülüne aday gösterildi (European Western Balkans, 28.01.2019).

Prespa Anlaşması, Yunanistan'ın ekonomik kriz ve göç kriziyle birlikte AB içerisinde yara alan imajının düzelmesine katkıda bulundu. Ancak, anlaşmanın iç politikaya yansımaları çok daha farklı tezahür etti. İsim sorunu, 1993'te Mitsotakis hükümetinin düşmesine yol açmıştı. Sorunun çözümü ise, Tsipras hükümetinin sonunu getirecekti. Tsipras taviz verdiği eleştirisi, özellikle muhafazakâr kesimlerin tepkisi, protesto gösterileri ve vatan hainliği ithamlarıyla karşılaştı (Reuters, 16.06.2018). Prespa Anlaşması'nın imzalanmasından bir gün önce, 16 Haziran 2018'de Parlamento'da hakkında güvenoylaması yapıldı. Ana muhalefet partisi YDP'nin vermiş olduğu gensoru

önergesi, koalisyon ortağı ANEL'in de desteğiyle reddedildi (Politico, 16.06.2018). Anlaşmanın imzalanmasının ardından Atina ve Selanik'te protestolar devam etti.

Ana muhalefetteki YDP lideri Kyriakos Mitsotakis, her ne kadar bileşik bir isme karşı olmasa da imzalanan anlaşmanın dil, milliyet, kimlik gibi konulara dair hükümlerinin ulusal çıkarlara aykırı olduğunu savunmaktaydı (Balkan Insight, 25.09.2019). YDP, kuzeydeki komşunun Makedon dili ve etnik kimliğinin tanınmasına karşıydı ve bunun irredantizmin kapısını açmasından endişeliydi. Ayrıca, ana muhalefetin dışında koalisyon hükümeti içerisinde de devlet politikasına ciddi itiraz vardı. SYRİZA ve ANEL, keskin ideolojik farklılıklarına rağmen, 2015'ten bu yana uyum içerisinde çalışabilmiş, ekonomi ve göç krizlerinden Türkiye'yle ilişkilere uzanan bir yelpazedeki çetrefilli konuları sorunsuz yürütebilmişti. Koalisyon partilerinin arasını bozan, 2018 Ocak ayından itibaren hız kazanan Makedonya konusu oldu. ANEL lideri ve Savunma Bakanı Panos Kammenos, imzalanan anlaşmanın onaylanmasına karşı çıkacağını belirtti (Associated Press, 03.07.2018).

Prespa Anlaşması'nda imzası bulunan Dışişleri Bakanı Kotzias, Kammenos'la anlaşmazlığa düşerek, Ekim 2018'de görevinden istifa etti. Kammenos, anlaşmanın başta Makedonya olmak üzere her iki tarafça onaylanmayacağını hesaplıyordu (Al Jazeera, 13.01.2019). Ancak, Ocak 2019'da, Makedonya'nın Prespa Anlaşması'nı onaylaması ve yürürlüğe girişi için Anayasa değişikliği işlemlerinin bitişi, bu hesabı bozdu. Anlaşmanın Yunan Parlamentosu'na onay için sunulması üzerine, Kammenos Savunma Bakanlığından istifa ederek ANEL'i koalisyondan çekti ve SYRİZA'yı kırılgan bir hükümet olarak bıraktı (The Guardian, 13.01.2019). Tsipras, Prespa Anlaşması nedeniyle ikinci kez güvenoylamasına gitmek zorunda kaldı. Koltuğunu kaybetmek istemeyen bazı ANEL mensubu Bakan ve milletvekillerinin desteğiyle ve bir oy farkla olsa da ikinci kez güvenoylamasında başarılı oldu (Reuters, 16.01.2019). Hemen akabinde ise, Prespa Anlaşması'nı Parlamento'da 25 Ocak 2019'da yine ucu ucuna, 146 olumsuz oya karşı

153 oyla onaylatmayı başardı (Balkan Insight, 25.01.2019). Kuzey Makedonya'nın NATO'ya katılımına dair anlaşma da aynı şekilde 153 oyla onaylandı (Financial Times, 08.02.2019). Ancak, SYRİZA bu kırılganlığa Mayıs ayındaki Avrupa Parlamentosu seçimlerinde aldığı mağlubiyete kadar dayanabildi ve Temmuz ayında erken seçime gitmek durumunda kaldı.

Erken seçimin temel konularından biri Prespa Anlaşması oldu ve YDP kampanyasını buna dayandırdı. SYRİZA'nın seçimi kaybetmesinde, dört yıllık iktidarın yıpranma payı ve verdiği ekonomik sözleri yerine getirememesi kadar Prespa Anlaşması da rol oynadı. Anlaşmanın imzalandığı günden itibaren yapılan kamuoyu anketleri, halk arasında uzlaşıya karşı çıkanların oranının %62-65 bandında olduğunu ortaya koymaktaydı (Protothema, 17.06.2018; Kathimerini, 24.01.2019). Bu tablo ışığında, erken seçim ilanı ve sonuçları, esasında sürpriz teşkil etmiyordu. Dolayısıyla, SYRİZA'nın iktidarına son darbeyi vuran, hem erken seçimin önünü açan hem de seçimde mağlubiyeti getiren Makedonya konusu oldu. Bu kadar güvenlikleştirilmiş bir ulusal konuda anlaşmaya vararak risk alan Tsipras, bedelini iktidarı kaybederek ödedi. Böylece, Makedonya sorunu Yunanistan'da 26 yıl sonra ikinci kez hükümeti devirmiş oldu.

Seçimle birlikte, SYRİZA'nın 2015'te %35.5 olan oy oranı %31.5'a, Parlamento'daki sandalye sayısı 145'ten 86'ya indi. Prespa Anlaşması, başta Kuzey Yunanistan'da olmak üzere, partinin ciddi oy kaybına ve bölgenin neredeyse tamamında YDP'nin kazanmasına yol açtı. [140] Yunan Makedonyası'ndaki seçmen anlaşmayı benimsememişti. Kamuoyunun anlaşmaya tepkisi, oylarını %12 arttıran YDP'nin seçim zaferinde görüldü. YDP lideri Mitsotakis, iktidara geldiği takdirde anlaşmadaki hataları düzelteceğini ileri sürmekteydi. Ancak, Başbakanlık'la birlikte üstlendiği devlet

[140] Seçim sonuçları için bkz. Ministry of Interior, "National Elections-July 2019", 11.08.2019, https://ekloges.ypes.gr/current/v/home/en/districts/, (16.05.2021).

sorumluluğu bu vaadini gerçekleştirmesine engel oldu. Mitsotakis, Parlamento'da onaylanmış ve yürürlüğe girmiş bir uluslararası anlaşma olması nedeniyle Prespa Anlaşması'na uyacağını açıkladı (Balkan Insight, 25.09.2019).

Dolayısıyla, YDP iktidarının politikaları da artık hal yoluna girmiş bu ulusal konuda süreklilik sergiledi. Başbakan Mitsotakis, Kuzey Makedonya'yla ilişkilerin geliştirilmesi sürecine bağlı kaldı. Enerji ve ekonomi gibi düşük öncelikli alanlarda işbirliği, Ocak 2021'de, Kuzey Makedonya Dışişleri Bakanı Osmani'nin Atina'yı ziyaretinde sivil koruma ve yatırım gibi alanlarda imzalanan anlaşmalarla ve iki ülke arasında doğalgaz boru hattı tesisine yönelik çalışmalarla birlikte artarak devam etti (Republic of North Macedonia Ministry of Foreign Affairs, 2021). YDP, Prespa Anlaşması'nda öngörüldüğü üzere, Kuzey Makedonya'nın AB süreci üzerindeki Yunan vetosunu kaldırdı. Bu sayede, Mart 2020'de, AB, 15 yıldır aday olan Kuzey Makedonya'yla katılım müzakerelerini başlatma kararı alabildi. Zira, Atina komşusundan istediğini elde etmişti. Yunanistan, bu dönemden itibaren, tıpkı 1999'da Türkiye örneğinde görüldüğü üzere, komşusunun AB'ye katılımının sadık destekçisi söylemini benimsedi. Mitsotakis, Prespa Anlaşması hükümlerini tümüyle ve tutarlı bir şekilde uyguladığı sürece Kuzey Makedonya'nın AB'ye katılım sürecini destekleyeceğini teyid etti (Kathimerini, 14.05.2021). Bu açıklama, Atina'nın, gerekli görmesi halinde Kuzey Makedonya'nın katılım sürecini yeniden yokuşa sürme seçeneğini önümüzdeki dönemde de masada tutacağını göstermektedir. Müzakereleri başlatmayı içeren Mart 2020 AB Konseyi kararında, Prespa Anlaşması'nın iyi niyetle uygulanmasının genişleme sürecinin bir parçası olduğu hususunun kayda geçirilmesi, Atina'nın süreç boyunca bu kartı elinde korumasına cevaz vermektedir (Council of the EU, 2020e: 2).

Tüm bu gelişmeler gözönünde bulundurulduğunda, ulusal bir konu olan kuzey komşusunun isim sorununda Yunan dış politikasına sürekliliğin hâkim olduğunu ve 27 yıllık bu sürekliliğin meyvesini sonunda verdiğini söylemek mümkündür. Hedef itibariyle

süreklilik mevcut olmakla birlikte, süreç içerisinde izlenen yöntemler bakımından bazı değişiklikler göze çarpmaktadır. Bu değişiklikler, Atina'nın kendisini AB içerisinde ve Balkanlarda ne şekilde konumlandırdığıyla ve kendi Avrupalılaşma süreciyle de ilgilidir.

Yugoslavya'nın dağılışıyla birlikte isim sorununun ortaya çıktığı 1990'ların ilk yarısı, milliyetçiliğin ve tepkisel yaklaşımların ağır bastığı, bunun sonucunda Yunanistan'ın AB içerisinde bölgesel konularda ayrıştığı ve hatta tecride uğradığı bir dönem oldu. Atina bu dönemde AB'nin komşu ülkeyi kendi adıyla tanımasını veto etmek suretiyle, dış politikada Avrupalılaşmayı yükleme şeklinde tatbik etti. Keza, AB'li ortaklarıyla danışmaksızın aldığı tek taraflı ambargo kararı, intibak bağlamında Avrupalılaşmadan ne kadar uzak olduğunu göstermekteydi.

Ülkenin Soğuk Savaş sonrası döneme uyumu ve genel anlamda Avrupalılaşma sürecindeki dönüşümü, gecikmeli olarak, 1990'ların ikinci yarısında başladı. Bu gelişmenin başlıca sonuçlarından biri, dış politikada jeoekonomik yaklaşımın ağır basmasıydı. Bu durum, kuzey komşuyla ilişkilerde de isim sorunundan bağımsız olarak bilhassa düşük öncelikli politika alanlarında ilerleme şeklinde tezahür etti. Atina, bu dönemde, aynı zamanda Balkanların AB'yle bütünleşmesinin öncülüğü rolünü de üstlendi. Bu konudaki önceliklerini AB gündemine başarıyla yükledi. Tüm bunlar, Yunanistan'ın çıkarlarının AB'ninkilerle örtüştüğü, dolayısıyla gerek yükleme gerek uyum bakımından başarılı bir Avrupalılaşmadan söz edilebileceği algısını güçlendirdi.

Makedonya'nın AB'yle bütünleşme süreciyle birlikte negatif koşulluluğun kullanımına geri dönüş, sözkonusu algıya, bilhassa ulusal konular bağlamında şüpheyle yaklaşma gereğini ortaya koydu. Ulusal konuların değişime ve Avrupalılaşmaya direncini bir kez daha gösterdi. Yunanistan, veto politikalarına dönüş suretiyle Avrupalılaşmaya seçici bir biçimde yaklaştığını ve özellikle ulusal konularda Avrupalılaşmadan yalnızca yüklemeyi anladığını kanıtladı. Ekonomik krizle birlikte AB içerisindeki konumunun nispeten zayıflamasına rağmen bu politikadaki ısrarı, yıllar sonra sonuç verdi ve 140'a

yakın ülkenin anayasal adıyla tanımış olduğu komşusunun ismini değiştirtmesiyle sonuçlandı. Yunanistan'ın AB içerisinde ve bölgedeki imajını güçlendiren bu başarı, aynı zamanda ekonomik krizle birlikte azalan bölgesel gücünü geri kazanma yönünde olumlu bir adım teşkil etti. Dolayısıyla, riskler yerine fırsatları önceleyen yaklaşımı ikili, bölgesel ve AB düzeyinde "kazan-kazan-kazan" olarak tanımlanabilecek sonuçlar verdi.

SONUÇ

Yunanistan'ın AET'ye katılımının bayraktarlığını yapan YDP lideri ve dönemin Başbakanı Karamanlis'in ülkesi için siyasi vizyonu, demokratik ve ekonomik açıdan gelişmiş, güvenlik içerisinde ve Avrupalı kimliği haiz bir ülkeydi. Bu vizyon ifadesini AET üyeliği projesinde bulmaktaydı. Ülkenin AB'ye katılımının 40. yıldönümünün ardından geriye bakıldığında, Karamanlis'in bu vizyonunun büyük ölçüde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Yunanistan siyasi, ekonomik, dış politika ve güvenlik açısından kapasitesinin ötesinde sergilediği performansla bir başarı hikayesi oldu. Bu başarı, AET/AB üyeliğiyle birlikte Avrupalılaşma sürecinin bir sonucuydu. Yunanistan'ın Avrupalılaşması, bazı sapmalara ve tökezlemelere rağmen lineer bir şekilde devam etti. Avrupalılaşma süreci, çeşitli iç ve dış nedenlerden ötürü zaman zaman mehter yürüyüşünü andırır şekilde ilerlese dahi, süreklilik arzetti. Nitekim, Grexit krizinin atlatılması, sürecin sorunlu dahi olsa geri döndürülemez biçimde devam ettiğini ortaya koyan son somut örnek oldu.

Karamanlis, AET üyeliğiyle birlikte Yunanistan'ın geleceğini de her açıdan güvence altına aldı; ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşümünü Avrupalılaşma eliyle gerçekleştirdi. AET üyeliği, çeşitli reformları gerçekleştirebilmek için, bir "dış bağ" vazifesi gördü. Bu bakımdan, Yunanistan açısından modernleşme ve Avrupalılaşma terimlerini birbirini ikame edecek şekilde kullanmak mümkündür. 19. yüzyıldan itibaren Avrupa ile modernliği özdeşleştiren ve kurulduğu ilk günden başlayarak amacı modernleşmek olan Yunanistan için AET üyeliği ve Avrupalılaşma ekonomik ve siyasi bütünleşme çabalarının ötesinde, kimliksel bir anlam da taşımaktaydı.

Yunanistan'ın Avrupalılaşma serüveni, kuruluş döneminden beri ülkenin siyasi kültürüne damgasını vuran ve Yunan ulusal kimliğinin temel unsurları olan antik dönem ve Ortodoksluk arasındaki Batı-Doğu çekişmesinin bir fonksiyonu haline geldi. Bu

çekişme, aynı zamanda Avrupa yönelimini, Yunanistan'ın kozmopolit, modern, Batıcı bir ülke olmasını arzu eden modernleşmeci siyasi elitler ile ülkenin Ortodoks Bizans mirasını esas alan, Yunanistan'ın Batı Avrupa'dan farklılıklarını, kendine has istisnai özelliklerini ön plana çıkaran gelenekselciler arasında cereyan etmekteydi. Yunanistan'ın o günden bu yana Avrupalılaşma sürecini yavaşlatan ve gelgitlerle dolu kılan başlıca unsurlardan biri, bu siyasi kültürü ve devamlılık ile değişim yanlıları arasındaki iç çekişme oldu. Süreç, modernleşmecilerin iktidarda olduğu dönemlerde hız kazanan, döngüsel bir nitelik arzetti. Ülkenin politik-ekonomik kültürüne damgasını vuran patronaj gibi uygulama ve imtiyazlardan vazgeçmek istemeyen gelenekselci kesimin değişime ayak diremesi ise, Avrupalılaşmanın bir türlü içselleştirilememesine, ekonomiden dış politikaya bazı politika alanlarında yüzeysel ve seçici bir anlayışla yürütülmesine yol açtı.

Avrupalılaşmayı yavaşlatan ve/ya geciktiren dış unsur ise, Yunanistan'ın içinde bulunduğu bölgede yaşanan gelişmelerdi. Bu bağlamda, gelenekselci aktörlerin de sıklıkla başvurduğu "Yunan istisnailiği" argümanı öne çıktı. Ülkenin iddia edildiği üzere istikrarsızlıkla, tehditlerle ve düşman(lar)la çevrili tek AET/AB üyesi olması veya bu yöndeki algı, Avrupalılaşma kapsamında gerekli dönüşümü gerçekleştirememesi ve dolayısıyla Avrupa bütünleşme sürecinde geride kalması riskini doğurdu. Dış politika ve güvenlik bağlamının ülkenin Avrupalılaşma süreci üzerindeki bu etkisi, en çarpıcı biçimde "ulusal konu" niteliğindeki Türkiye ve -daha sonra- Makedonya dosyalarında görüldü.

Oysa, ülkenin Avrupalılaşmaya duyduğu ihtiyacın en önemli nedeni, aynı bölgesel bağlamdı. İstikrarsız ve tehditlerle dolu olarak algılanan bir coğrafyada siyasi istikrar ve demokrasiyi güvence altına almanın ve ekonomik kalkınmayı sağlamanın yolu, Avrupa bütünleşmesine eklemlenmekten geçiyordu. Nitekim, diktatörlükten demokrasiye geçiş süreci olan "metapolitefsi" ve AET adaylığı süreci elele ilerledi ve üyeliğin getirdiği kural ve mali imkanlarla birlikte bu demokratik dönüşüm kalıcı,

sürdürülebilir kılındı. Liberal demokrasi ve ekonomi güvenceye alınarak iç güvenlik sağlandı.

Bununla birlikte, üyelik arayışının temel nedeni, ülkenin dış güvenliğinin sağlanmasıydı. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, Türk ve Yunan ulus devletleri arasında kuruldukları günden bu yana süren Doğu Akdeniz'de siyasi ve ekonomik rekabette güç dengesini Yunanistan aleyhine değiştirdi ve "Doğu'dan gelen tehdit" ülkenin dış politikadaki ilk "ulusal konusu" olarak ortaya çıktı. Atina açısından, AET üyeliğinin jeostratejik ve rasyonel gerekçesi, tehdit algıladığı başlıca aktör olan Türkiye'ye karşı bir güvenlik şemsiyesinin altına girmekti. Yunanistan, egemenliğine yönelik algıladığı tehdit karşısında, sözkonusu egemenliğini korumak için bir kısmından vazgeçmeyi ve AET'ye devretmeyi ironik bir biçimde kabul etti. Atina, sonraki dönemlerde de AET/AB'yi dış tehditlerin bertarafı ve güvenliğin pekiştirilmesine yönelik bir araç olarak görmek suretiyle ona yeteneklerinin ötesinde bir görev atfetmeyi sürdürdü. Ancak, AET/AB'nin mevcut yetenekleri ile Atina'nın beklentileri arasında günümüze değin süren boşluk, Yunan karar alıcılarda daima hayalkırıklığına yol açtı.

Yunanistan'ın üyeliğine desteğin temel gerekçesi ve itici gücü, Atina'da olduğu gibi, Brüksel'de de ekonomik değil, siyasiydi. Bu sayede Yunanistan, diğer üyelere ayak uydurabilmek için gerekli siyasi ve ekonomik dönüşümü tamamlamadan, hızlı yoldan AET'ye katıldı. Gerek bunun gerek Yunan siyasi kültürünün etkisiyle Avrupalılaşma süreci üyeliğin ardından sancılı şekilde devam etti.

Üyeliğin hemen ardından, AET'ye karşıt bir siyasi parti olan PASOK'un iktidara gelmesi, Avrupalılaşma sürecinin sancılı geçeceği kadar döngüsel niteliğinin de ilk işareti oldu. Modernleşmecilerin vizyonu sayesinde ülke tarihinde yeni bir sayfa açılmış, ancak ikinci perdede başrolü gelenekselciler üstlenmişti. PASOK, her ne kadar "değişim" sloganıyla iktidara geldiyse de, AET üyeliğinin gerektirdiği siyasi ve ekonomik dönüşüme direndi. Yunanistan'ın üyeliği öğrenme sürecinin daha başında olduğu bu

dönem, Toplulukla zıtlaşma, Avrupalılaşmama dönemiydi. Avrupa bütünleşmesine soğuk bakan iktidar, AET'yi hükümetlerarası bir işbirliği çerçevesi olarak algılamaktaydı.

PASOK'un politikasının zaman içerisinde zıtlaşmadan ülkenin siyasi ve ekonomik çıkarlarının Topluluk içerisinde daha iyi şekilde savunulmasına evrilmesi, Topluluk fonlarıyla birlikte üyeliğin ekonomik faydalarının maliyetinin ötesinde olduğunun idrakinin bir sonucuydu. Dolayısıyla, PASOK'un davranış kalıplarındaki değişiklik, uygunluk mantığına dayanan inşacı anlamda bir dönüşüm değildi. Faydacılık ve sonuç mantığına dayanan, rasyonalist bir öğrenme sonucu, Avrupalılaşma sürecinin başlamasının ilk işaretiydi. Her halükârda bu evrilme, 1974 sonrası dönemde, Avrupa bütünleşmesi dahil temel dış politika konularında ülkedeki ana partiler arasında oydaşma ve dış politikada süreklilik görüleceğinin ilk işaretini teşkil etti.

Nitekim, AET'ye artan ekonomik bağımlılığın da etkisiyle, Atina'nın bütünleşme karşıtı tutumunda yumuşama görüldü. Topluluk üyeliğinin faydaları öğrenildikçe, bütünleşmeye destek arttı. Yunanistan'ın AET'yi *sağılacak inek* olarak görmesi, siyasi kültürünün devletten bir üst düzeye, ulusüstü düzeye taşınması anlamına gelmekteydi. Partiler arası oydaşma ve kamuoyunun desteği de buna dayanıyordu. Dolayısıyla, içselleştirilmiş bir bütünleşmecilikten sözetmek mümkün değildi. Bütünleşme sürecine gerek kamuoyu gerek siyasi elitlerce geniş destek verilmekle birlikte, bunun gerektirdiği yapısal dönüşümler açısından aynı şey sözkonusu değildi. Bu nedenle, Topluluk fonları ekonomik kalkınmaya, refahın artmasına ve AET/AB'ye desteğe yarasa da, ülkenin ekonomik açıdan yeniden yapılandırılmasını, devletin hantal rolünden ve patron-müşteri ilişkilerinden sıyrılıp liberal dönüşümünü sağlamakta yetersiz oldu.

Öte yandan, Atina'nın Maastricht Antlaşması'yla sonuçlanan 1990-1991 Hükümetlerarası Konferansı'ndan itibaren müzakerelerde izlediği yaklaşım, Topluluk/Birlik içi müzakere ve karar alma oyununun kurallarını öğrenmeye ve

uygulamaya başladığını gösterdi. Bu gelişme, stratejik adaptasyon kadar, artan sosyalleşmeyle birlikte müzakerelerin yazılı olmayan kurallarının daha iyi idrakinin, yani inşacı söylemle ifade edecek olursak, "uygun davranış" kalıplarının benimsenmesinin sonucuydu. Dış politika uygulayıcılarındaki bu inşacı dönüşüm ve öğrenme, Yunanistan'ın bundan sonraki Hükümetlerarası Konferanslardaki başarısına da yansıdı.

Yunanistan'ın artan bir biçimde bütünleşmecilik yanlısı hale gelişi ve Avrupalılaşmaya başlaması, Soğuk Savaş'ın bitişinin etkileri, Avrupa bütünleşmesinin evrimi ve Balkanlarda istikrarsızlık gibi uluslararası, kıtasal ve bölgesel üç farklı düzlemde değişim ve dönüşümün yaşandığı bir dönemde kendisini nerede konumlandıracağıyla ilgili tercihinin bir yansımasıydı. Atina, küreselleşmeyle başa çıkmanın ve siyasi, ekonomik ve güvenlik çıkarlarını koruyarak teşvik etmenin en iyi şekilde federal bir Avrupa içerisinde gerçekleştirilebileceğini idrak etti. Ancak, Yunanistan'ın bu zihinsel dönüşümü tamamlaması, 1990'ların ikinci yarısında Simitis'in PASOK liderliğini üstlenmesiyle mümkün oldu.

Bu çalışmada incelenen farklı dönemler ve farklı konular, Yunanistan'da ana partiler arasında izlenecek politikaların temel hatlarına dair oydaşma bulunduğunu, ayrışmaların partilerin içinde yaşandığını ve modernleşmeci ve gelenekselci vizyonlar, küreselleşme ile korumacı refleksler arası mücadelenin bir sonucu olduğunu teyid etmektedir. Bu nedenle, iktidar değişiklikleri ülkenin genel çizgisinde sapma meydana getirmemekte, parti içi mücadeleler daha fazla önem arzetmektedir. Bu bakımdan, başlıca hedefi Yunanistan'ın modernleşmesini tamamlamak ve ülkesini AB bütünleşmesinin çekirdek halkasına sokmak olan Simitis, PASOK liderliğini devraldığı Papandreou'nun değil, Karamanlis'in halefiydi. Tıpkı onun gibi ülkeyi dönüştürmede dış bağ olarak AB'den istifade etmeyi seçen Simitis'le birlikte, Avrupalılaşma döngüsünde yeni ve hızlı bir etap başladı. Bu bağlamda, Simitis iktidarına damga vuran EPB'ye katılım, Yunanistan'da Avrupalılaşmanın -ve bunun sınırlarının- en somut örneğini teşkil etti.

Atina için EPB, ekonomik olduğu kadar siyasi ve stratejik bir projeydi. Yunanistan, derinleşmekte olan ve genişlemeyle birlikte giderek çok vitesli hale dönüşecek Birliğin çekirdek halkasında kalabilmeyi başardı. Küçük, güvensiz ve çevre ülke konumundan kurtulmuş, yeni ve güçlü Yunanistan imajı Avro para biriminde ifadesini buldu. Dolayısıyla, EPB'ye katılım, ekonomik ve siyasi açıdan stratejik bir tercih olduğu kadar, ülkenin kimliği ve kendisini konumlandırma biçimi açısından da hayati önem arzeden bir projeydi. Yunanistan, Avrupalılaşmanın tamamlandığı algısını doğuran bu projeyle birlikte, 21. yüzyıla kendine güvenen, ekonomik ve siyasi açıdan istikrarlı ve başarılı bir ülke olarak girdi.

Ancak, küresel ekonomik krizin AB içerisinde ilk olarak en zayıf halka ve Aşil topuğu Yunanistan'ı vurması, ülkenin en yoğun ve kararlı şekilde Avrupalılaşmaya çalıştığı Simitis döneminde dahi bunu içselleştirmediğini ortaya çıkardı. EPB'ye katılım için para politikası alanında gerekli değişiklikler yapılırken reel uyum sağlanmamıştı. Ekonomik verilerin tahrif edilerek AB'ye sunulması ise, inşacı uygunluk mantığını benimsemiş bir Avrupalılaşmadan sözedilemeyeceğini kanıtladı. Grexit riski, bu bakımdan da Yunanistan'ın Avrupalılaşmasının yüzeysel ve selektif niteliğini teyid etti. Ülke, Avrupa bütünleşme sürecinin çekirdek halkasında yeralsa da, Avrupalılaşma bağlamında ulusal intibak eksikliği ve direncin sürdüğünü, siyasi kültür kaynaklı iç etkenlerin varlığını koruduğunu, EPB'yle birlikte ülkenin Avrupalılaşmayı tamamladığı algısının yanlış olduğunu sergiledi.

Yunanistan, 2010'larda eşzamanlı olarak ekonomi ve göç şeklinde AB ölçeğindeki iki varoluşsal krizin merkezinde yeraldı. Her iki krizin de AB düzeyinde çözülmesi, ülkenin ekonomik ve güvenlik alanındaki çıkarlarını korumanın ve geliştirmenin tek yolunun halen AB'den geçtiğini teyid etti. Bu nedenle, bu çalışma kapsamındaki farklı dönemlere ve farklı konulara dair incelemenin de ortaya koyduğu

üzere, Yunanistan'ın Avrupalılaşma süreci geri döndürülemez, ancak sorunlu biçimde devam etmektedir.

Atina'nın üyeliğin faydalarını idrak ettikçe ve Topluluk/Birlik içerisindeki kuralları öğrendikçe daha uyumlu ve etkin bir üyeye dönüşmesinin yansımaları, Yunan dış politikasında da gözlendi. Dış politikadaki Avrupalılaşmanın evrimi, ülkenin genel olarak Avrupalılaşmasının ve kendisini AB içerisinde nerede konumlandırdığının bir fonksiyonuydu. Dolayısıyla, ona paralel şekilde evrildi. Avrupa Siyasi İşbirliği içerisinde üyeliğin ilk döneminde "kara koyun" olarak anılan Yunanistan, zaman içerisinde kendi çıkarlarını Topluluk/Birlik içerisinde daha etkin şekilde teşvik etmeyi öğrendi.

1980'lerde Yunanistan'ın AET'nin mali nimetlerinden yararlanırken üyeliğin getirdiği yükümlülüklerden kaçınma anlayışının, yani Avrupalılaşmaya direncinin en somut şekilde görüldüğü alanlar arasında dış politika da yeraldı. Bu dönemde, bağımsız dış politika saiki ve söylemiyle bilinçli olarak bir Avrupalılaşmama politikası izlendi. Bu politika, Avrupa Siyasi İşbirliği bünyesinde oydaşmayı bozan dipnot devleti şeklinde tezahür etmekteydi. Dış politikada Avrupalılaşma, üyeler arasında doğal bir eşgüdüm içgüdüsüne yol açarken, Yunanistan'ın bu dönemdeki bağımsız girişimleri sözkonusu refleksin henüz gelişmediğini ortaya koydu.

Öte yandan, PASOK'un "bağımsız dış politika" tutumu, uluslararası gelişmelere dair ideolojik nitelik taşıyan, beyan niteliğindeki, dolayısıyla herhangi bir maliyeti olmayan tali konularda görüldü. Ülkenin ulusal güvenliğini ilgilendiren, hayati çıkarlarına dair konularda rasyonel faydacılık anlayışıyla YDP'yle süreklilik arzeden yaklaşımlar benimsendi. Bu çalışmanın farklı bölümlerinde yer verilen örneklerle ortaya koyulan bu süreklilik, değişmez ulusal çıkarlara dair realist önermeleri doğrulamaktadır. Bu bakımdan, Yunanistan'ın Avrupa bütünleşmesine yaklaşımı gibi, diğer başlıca dış politika konularında da ana akım partiler arasında oydaşma ve dolayısıyla, dış politikada

süreklilik görülmektedir. Ayrışmalar, dış politikanın uygulanmasında izlenecek yöntemlerin ayrıntılarına dairdir.

Yunan ulus devletinin Soğuk Savaş sonrasındaki rolü ve konumunun ifadesini Avrupalılaşmada bulmasına paralel olarak, Yunan dış politikasında Avrupalılaşma da Maastricht Antlaşması müzakereleriyle birlikte görülmeye başladı. Yeni uluslararası düzende ulusal çıkarları korumanın ve azami kılmanın yolu olarak dış politika konuları ve hedeflerinin artan şekilde Avrupa bağlamı içerisinde tanımlandığı ve izlendiği görüldü. Atina'nın AET'ye katılımı gibi, dış politikada AB bütünleşmesini savunur hale gelişinde de güvenlik mülahazaları rol oynadı. Yunanistan'ın katıldığı ilk günden itibaren AET/AB'yi -NATO'ya ilave- bir güvenlik şemsiyesi olarak görme refleksi buraya da yansıdı. Atina'nın ODGP kapsamındaki başlıca önceliği, toprak bütünlüğünü AB güvencesi altına almaktı. Bu çerçevede, güvenlik endişelerini etkin bir ODGP'nin tesisi aracılığıyla giderme cihetine yöneldi.

Diğer yandan, Yunanistan'ın kendi güvenliğini arttırmak amacıyla ODGP'nin ve savunma boyutunun güçlendirilmesini arzu ederken veto hakkını koruma konusundaki ısrarının yarattığı çelişki, aslında dış politika konularında inşacı anlamda Avrupalılaşmanın sınırlarına güzel bir örnektir. Uygunluk mantığı ışığında, bilişsel ve normatif bir dönüşümden ziyade, seçici bir dönüşümün sözkonusu olduğu görülmektedir. Bu durum, halen ulusal çıkarların AB'ninkilerle özdeşleştirilmediğini, bilakis AB çıkarlarıyla ters düşme olasılığının gözardı edilmediğini ortaya koymaktadır.

İç ve dış etkenlerin Yunanistan'ın Avrupalılaşma sürecini yavaşlattığı yukarıda belirtilmişti. Bu tespit, bilhassa dış etkenler açısından, dış politikada alanında da geçerlidir. Yunanistan, Topluluk/Birlik içindeki istisnai konumunu doğrular şekilde, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte kendisini "Doğu'dan gelen tehdide" ilaveten yeni risk ve tehditlerle dolu, istikrarsız bir bölgenin ortasında buldu. Yugoslavya'nın dağılış sürecinde yaşanan gelişmeler ve yeni tesis edilmekte olan ODGP'nin etkisizliği,

Yunanistan'ın Balkanlar'da da AB'den beklediği güvenlik şemsiyesi görevine dair hayalkırıklığıyla sonuçlandı. Atina'nın tek taraflı milliyetçi politikalara daha fazla sarılmasında bu hayalkırıklığı ve güvensizlik hissiyatı da rol oynadı. Dolayısıyla, Balkan ülkesi oluşu, Yunanistan'ın Avrupalılaşma sürecinde ilerlemesini yavaşlatan bir pranga oldu. Atina, 1990'ların ilk yarısında, tüm komşularıyla ihtilaf içerisindeydi. Özellikle Makedonya'nın isim sorunu bağlamındaki tavrı, Birlik içerisindeki "kara koyun" imajının sürmesine yol açtı. Yunanistan'ın "AB içinde bir Balkan devleti" gibi davrandığı bu dönemin, ülkede gelenekselci kesimin ağırlık kazandığı ve dolayısıyla dış politikada milliyetçiliğin körüklendiği yıllar olması tesadüf değildi.

Bu tür dönemlerdeki ritim kaybına rağmen, Avrupalılaşma dış politikada öngörülebilirlik ve sürekliliğe katkı sağlamakta, sapma olasılığını azaltmaktadır. Nitekim, sözkonusu dönemde dış politikada şahinleşmenin artmasına rağmen, ODGP'nin getirdiği kısıtlayıcı şablon, ülkenin Balkanlar'daki silahlı çatışmalara taraf olmamasını sağladı. Maastricht kriterlerinin ekonomide gördüğü dış bağ işlevini, dış politikada ODGP sağladı ve milliyetçi maceralara savrulma olasılığını engelledi.

Yunan dış politikasında Avrupalılaşma, Makedonya konusunda yaşanan savrulmanın ardından ve ülkenin genel Avrupalılaşma çizgisine paralel biçimde, 1990'ların ikinci yarısındaki Simitis iktidarıyla birlikte hız kazandı. Simitis'in ekonomi ve dış politikadaki Avrupalılaşma hedefleri birbiriyle bağlantılıydı. Gerekli ekonomik dönüşümü sağlamak bakımından askeri harcamaları kısmak elzemdi. Bu ise, dış politikada ülke güvenliğine yönelik tehditleri bertaraf edecek yöntemler izlenmesini gerektiriyordu. AB, bu bakımdan, Yunanlı dış politika yapıcılara ulusal çıkarların daha iyi savunulacağı elverişli bir çerçeve sunmaktaydı.

1990'ların ilk yarısında hâkim olan milliyetçi ve popülist söylemlerin ülkenin imajını bozduğu gibi ulusal çıkarlar açısından da arzu edilen sonuçları vermediğinin idrakiyle birlikte, dış politikada milliyetçi söylem ve eylemlerden pragmatizme kayış

görüldü. Yunan dış politika uygulayıcılarının oyunu Avrupa kurallarına göre oynamayı öğrendikleri, bu çerçevede AB'li ortaklarla eşgüdüm refleksinin zaman içerisinde geliştiği ve ortak tutumları engellemekten ortak tutum oluşturmaya doğru bir dönüşüm yaşandığı görüldü. Dolayısıyla, sosyalleşme ve öğrenme aracılığıyla Avrupalılaşma, dış politikada da gözlenmeye başladı. Yunanistan'ın "AB içinde Balkan devleti" olmaktan "Balkanlarda AB devleti" olmaya dönüştüğü bu dönemde Atina, üye ülkelerle olduğu gibi komşularıyla da daha yapıcı ve pragmatik bir angajmana yöneldi. Avrupalılaşma arttıkça dış politikanın realist ve "milli" kimliğinin zayıflamakta olduğu, liberal ve inşacı yaklaşımların daha açıklayıcı hale geldiği önermesine uygun şekilde, bu dönemden itibaren Yunan dış politikası kendi geleneksel kısıtlı gündeminin ötesine genişledi ve jeoekonomik bir boyut kazandı.

Jeoekonomik önceliklerin dış politikadaki ağırlığı, ekonomik kriz sonrasında daha da arttı. Ancak, AB dışındaki bazı aktörlerle ekonomik diplomasi aracılığıyla geliştirilen ilişkiler sonucunda, dış politikada jeoekonomik öncelikler ile Avrupalılaşmanın birbiriyle çeliştiği örnekler görüldü. Atina'nın ODGP kapsamında Çin, RF ve İsrail'e dair bazı ortak tutumlara karşı çıkışı, dış politika kararlarında AB'nin değerleri, çıkarları ve uygunluk mantığının hâkim gelmediğini; AB dış politika normlarına uygunluktan ziyade, ekonomik maliyet gibi faydacı ve rasyonalist hesaplara dayanmanın sürdüğünü gösterdi. Ancak, inşacı anlamda Avrupalılaşmanın sınırlarına işaret eden bu örnekler, -1980'leri hatırlatır şekilde- ülkenin ikincil dış politika konularına dairdi. Temel parametreler ve bu kapsamda AB bütünleşmesi yanlısı tutum ve ulusal konulardaki politikalar, ekonomik kriz döneminde ve SYRIZA iktidarında da sürdürüldü.

Dış politikada Avrupalılaşmanın boyutlarının en iyi şekilde ulusal konular üzerinde test edilebileceği belirtilmişti. Bu nedenle, "Doğu'dan gelen tehdit" olarak görülen Türkiye ile Makedonya'nın isim sorunu gibi Yunan dış politikasının ulusal konuları incelendiğinde, ülkenin genel olarak ve dış politikada Avrupalılaşmasına dair

temel tespitlerin geçerli olduğu görülmektedir. Ulusal konularda, intibak yoluyla ve/ya bilişsel dönüşüm sonucu inşacı bir Avrupalılaşmadan söz etmek mümkün değildir. Bilakis, bu konularda intibak eksikliği had safhadadır. Her iki ulusal konunun da güvenlikleştirmeye tabi olmaları, Avrupalılaşmaya karşı dirençli olmalarına yol açmaktadır. Dış politika uygulayıcıları, uygunluk mantığından ziyade sonuç mantığına göre hareket etmektedir.

Atina'nın Türkiye ve Makedonya politikalarında Avrupalılaşma rasyonel, pragmatik ve selektif bir şekle sahiptir. ODGP, küçük bir üye ülke olan Yunanistan'ın davranışlarını şekillendirmekten ziyade, gücünü yetenek ve imkanlarının ötesinde arttırmasına yarayan faydalı bir araç işlevi görmektedir. Yunanistan, Soğuk Savaş sonrasında, AB'nin en başarılı dış politika aracına dönüşen genişleme sürecini kendi ulusal konularında araçsallaştırma yoluna gitmiş ve Avrupalılaşmayı yükleme/yansıtma şeklinde başarıyla gerçekleştirmiştir. Bu çalışmanın farklı bölümlerindeki örneklerin ortaya koyduğu üzere, yüklemenin en somut biçimde tezahür ettiği alanın bu ulusal konular olduğunu söylemek mümkündür.

Güvenlikleştirme ve güç dengesizliği, Yunan dış politikasındaki her gelişmenin Türkiye'yle ilişkilerin bir fonksiyonu olmasına yol açmaktadır. Tezde incelenen farklı dönemlerde geçerli olan bu tespitin ilk örneği, AET üyeliği arayışının arkasındaki rasyonel ve jeostratejik etkenlerdi. Atina, Türkiye karşısında bir yandan iç dengelemeye, yani askeri gücünü arttırmaya yönelirken, öte yandan dış dengelemeden, yani güç asimetrisi karşısında üçüncü taraflardan medet umma yoluna gitti. Bu yaklaşım, aslında ülkenin kuruluşundan bu yana siyasi kültürünün bir parçası olan yabancı korumasına dayanma anlayışının AET'ye yönelme şeklinde yeniden tezahürüydü. Bu anlayış, o günden bu yana, devam etmektedir. Atina, iç dengeleme yetersiz ve zorlu olduğu için, AB eliyle dış dengelemeye başvurmakta, ancak AB üyeliği tasavvur ettiği korumayı

sağlamada yetersiz kaldığı ölçüde iç dengelemeyi ve bölgesel çevreleme gibi diğer dış dengeleme arayışlarını da sürdürmektedir.

1959 yılından 1981'e kadar, Türkiye-AET ilişkilerinde yalnızca bir etken olan Yunanistan, üyelikle birlikte bu ilişkilerin şekillendirilmesinde doğrudan rol oynayan bir aktöre dönüştü. Üyeliğinin ilk yıllarındaki Avrupa Siyasi İşbirliğini baltalayan yaklaşımlarını ve veto politikalarını, bu ulusal konuda da pek çok kez ortaya koydu. Hatta bu dönemde, Türkiye dosyasını Topluluk içerisinde münhasıran veto yöntemiyle yürüttü.

Üyeliğin ilk yıllarındaki Yunan dış politikasında AB'nin rolünün dayandığı genel pasif kurumsalcı mantık çerçevesinde, Atina'nın beklentisi üyeliğin otomatik bir güvenlik şemsiyesi sunması ve ülkenin toprak bütünlüğüne yönelik herhangi bir tehdidi imkânsız kılmasıyla sınırlıydı. 1990 sonrası artan şekilde görülen aktif kurumsal mantık ise, AB kurum ve süreçlerinin etkin biçimde kullanımını öngörmekteydi. Bu dönüşüm, Türkiye dosyasına da yansıdı ve bu dosyada Avrupalılaşmanın ilk örnekleri, Soğuk Savaş'ın bitişinin iki ülke arasındaki bölgesel rekabeti körüklediği dönemden itibaren görülmeye başlandı. Atina'nın Maastricht Antlaşması öncesindeki Hükümetlerarası Konferans itibariyle antlaşma reformu çabalarındaki başlıca önceliği, AB sınırlarının korunması ve dayanışma hükmünün kurucu antlaşmalara eklenmesiydi. Bu strateji, Yunanistan'ın sosyalleşmeyle birlikte Türkiye karşısındaki ulusal çıkarlarını AB çıkarları olarak tanımlamayı öğrenmek suretiyle Avrupalılaşmasının ilk işareti oldu.

Atina'nın GKRY'nin AB'ye adaylık statüsünün kabulünü güvence altına alabilmek için koz olarak Türkiye'yle Gümrük Birliği'ni kullanması, müzakerelerde Avro-kurallara göre hareket ederek sonuç almayı öğrendiğini ortaya koymaktaydı. Ancak bu, sosyalleşme sonucu Avrupalılaşmaya ilaveten, aynı zamanda Atina'nın ilk ve en başarılı yükleme örneğiydi. Bu tarihten itibaren Yunanistan, GKRY'nin Birliğe katılımını, Türkiye'nin AB'yle ilişkileriyle bir al-ver egzersizine dönüştürdü. Kıbrıs

sorununu, AB genişleme süreci aracılığıyla çözme stratejisine başvurmak ve Türkiye-AB ilişkileri çerçevesine oturtmak suretiyle bu ihtilafı Avrupalılaştırmayı sağladı.

Ancak, diğer alanlarda olduğu gibi Türkiye konusunda da Avrupalılaşmanın hızlanması, PASOK'un parti içi dönüşümünün, ülkenin dış politikasının gözden geçirilerek Soğuk Savaş sonrası döneme intibakına yansımasıyla yaşandı. İç dengeleme, ülkenin ekonomik kalkınmasına ket vurmak suretiyle Avrupa bütünleşme sürecinde gerekli dönüşümünü zorlaştırmaktaydı. Dolayısıyla, Türkiye'ye karşı AB eliyle dış dengelemenin öne çıktığı bir döneme girildi. Bunun için, Türkiye-AB ilişkilerinin engellenmesi yerine, Yunan ulusal çıkarlarının o ilişkilerin içerisine yedirilmesi yoluna gidildi.

Bu farklı yaklaşıma paralel olarak, Türk-Yunan ilişkilerine o güne değin damgasını vurmuş olan realist paradigmalar da yerini daha liberal tercihlere bıraktı. Ulusal çıkar tanımının düşük öncelikli politika alanlarını içerecek şekilde genişletilmesi, jeoekonomik anlayışın ağırlık kazanması ve göreceli kazanımlar yerine mutlak kazanımlara öncelik verilmesi, Türk-Yunan ilişkilerine olumlu yansıdı. Türk-Yunan yakınlaşması, aslında, her iki ülkedeki Avrupalılaşma süreçlerinin bir diktesi ve çıkarlarının örtüşmesinin sonucuydu. Yunanistan'ın EPB -ve Türkiye'nin AB- yolunun açılması, sıfır toplamlı oyun mantığından sıyrılarak angajman ve işbirliğini gerektiriyordu. Keza, işlevsel bütünleşme ve karşılıklı bağımlılığın iyi komşuluk ilişkilerine ve çatışma riski yerine işbirliğine yol açması beklenmekteydi.

Buna ilaveten, Türkiye'nin siyasi istikrarı ve refahı, kendisi kadar Yunanistan'ın siyasi ve ekonomik çıkarınaydı ve bunu güvence altına almanın yolu, bu ülkenin Avrupa bütünleşme sürecine eklemlenmesinden geçmekteydi. Yunan karar alıcıların bu stratejisine göre, Avrupalılaşma, Türkiye'nin gerek iç gerek dış politikasında dönüşüme yol açacaktı. Ayrıca, Türk dış politikası ODGP'ye uyum zorunluluğunun getireceği kısıtlamalara tabi olacaktı. Dolayısıyla, Yunanistan'ın yeni yaklaşımı, Türkiye'yi AB

sürecine sokarak Birliğin değer ve davranış kalıplarını benimsetmek, çok taraflı kurumsal bir yapıya ortak etmek suretiyle dış politikada bağımsız hareket etme yetisini azaltmak ve böylelikle çatışmayı imkânsız kılma stratejisine dayanmaktaydı.

İlk işaretleri 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde verilmekle birlikte, 1999 Helsinki Zirvesi'yle somutlaşan bu yeni strateji kapsamında Yunanistan, negatif koşulluluktan pozitif koşulluluğa yöneldi. Atina, Türkiye'yle ikili düzeydeki ulusal sorunlarını Avrupalılaştırdı ve takibini AB'nin bir görevi haline dönüştürdü. Başka bir deyişle, Atina, Türkiye-AB ilişkilerini "Helenleştirdi". Dolayısıyla, hedeflere dair gerçek bir dönüşümden ziyade, bu hedeflere ulaşmada izlenen başarılı bir taktiksel değişiklikten bahsetmek daha doğrudur. Sözkonusu değişiklik, münhasıran koşulluluğun uygulanış şekliyle ilgilidir.

İki ülke arasındaki yakınlaşma ile Avrupalılaşma süreçleri arasındaki organik bağ kapsamında, Helsinki Zirvesi'ni takip eden dönemde, Türkiye'nin AB'ye adaylığı ile Türk-Yunan yakınlaşması elele ilerledi. Ulusal konulardaki süreklilik ışığında, Türkiye'nin AB üyeliğine koşullu destek politikası, günümüze değin devam etti. Ancak, ikili sorunların çözümünde Türkiye'nin AB sürecinden istifade şeklindeki Yunan stratejisinin etkinliği, zaman içerisinde azaldı. Bunun başlıca nedeni ise, Türkiye-AB ilişkilerinin Kıbrıs sorununa endekslenmesi ve zaman içerisinde teknik müzakere sürecinin siyasi engellerle fiilen işletilemez hale getirilmesiydi. Yunanistan'ın da arkasında önemli rol oynadığı bu yaklaşım, aslında kendi Türkiye stratejisini torpilledi.

Atina'nın Türk-Yunan ilişkilerini Avrupalılaştırması, Türk-Yunan ilişkileri ve Türkiye-AB ilişkilerini birbirine bağımlı değişken haline getirdi. Türkiye'nin Avrupalılaşma sürecinin sekteye uğraması, yakınlaşmanın sürdürülebilir olmamasında ve ikili herhangi bir sorunu çözememesinde önemli rol oynadı. Gerek ikili ilişkilerde gerek Türkiye-AB ilişkilerinde, özellikle 2010'ların ikinci yarısından itibaren, birbirini besler şekilde yeniden olumsuz bir sarmala girildi. Reelpolitiğin yeniden damga vurmaya

başladığı bu dönemde, Türkiye'ye karşı mutad iç ve dış dengeleme reflekslerini devam ettiren Yunanistan'da, ulusal konu Türkiye'ye dair PASOK ve YDP arasındaki oydaşma, SYRİZA'ya da teşmil etti ve süreklilik bir kez daha teyid edildi.

2010'larda Atina'nın Türkiye politikasında devamlılık arzeden üç husus, her türlü ikili sorunun AB düzeyine yüklenmesi, yüklenen bu sorunların takibinde AB içerisinde koalisyon oluşturma ve kendi tutumlarını Birlik içerisinde böylece benimsetme şeklindeki öğrenilmiş davranış kalıbının başarılı biçimde uygulanması ve Yunan sınırlarının AB'nin sınırları olduğunun her vesileyle vurgulanmasıdır. Bu üç hususun net biçimde görüldüğü göç krizi ve Doğu Akdeniz'le bağlantılı gelişmeler, Yunanistan'ın çabaları sonucunda Türkiye-AB ilişkiler manzumesine yüklenen ve sabit gündem maddelerine dönüşen iki yeni konu oldu. 2016 Mart ayındaki Türkiye-AB Göç Anlaşması, bu bakımdan Yunanistan açısından başarılı bir yükleme örneğini yansıttı. Atina, Helsinki Zirvesi'ni hatırlatır biçimde, bu anlaşmayla birlikte Türkiye'yi koşullu ödüllerle angaje ederek istediklerini elde etme stratejisini işleme koydu.

İki ülke arasındaki geleneksel rekabetin yoğunlaştığı Doğu Akdeniz dosyasının ele alınışındaki fark, sorunun Avrupalılaştırılmasına ilaveten, AB'nin yanısıra bölgesel ittifak oluşumlarıyla çevreleme gibi eski dış dengeleme yöntemlerine de başvurulmasıydı. Atina'nın bu geleneksel yöntemleri yeniden alet çantasına eklemesinde, Türkiye'nin artan gücü kadar AB'nin bu güç üzerindeki dönüştürücü etkisinin ciddi ölçüde azalması da etkiliydi. Atina, birbiriyle bağlantılı ve içiçe geçmiş olan tüm dış dengeleme unsurlarını eşzamanlı olarak ve birbirini tamamlayıcı şekilde yürüttü. Bunun en çarpıcı örneği, bölgesel üçlü enerji işbirliği projeleriyle AB arasında kurulan bağlantıydı. Yunanistan, Doğu Akdeniz'de yürüttüğü enerji işbirliğini AB çerçevesine oturtabilmeyi, Avrupalılaşma jargonuyla söylenecek olursa yüklemeyi başardı.

Yunanistan, göç konusundan farklı olarak Doğu Akdeniz konusunun takibinde, koşullu yaptırım seçeneğine yöneldi. Bunda, Türkiye'nin katılım süreci kapsamında

pozitif koşulluluğun sanallaşması sonucu istediğini elde edememesi etkiliydi. Ancak, yine aynı nedenden ötürü, AB'nin Türkiye üzerindeki kaldıracının sıfıra yaklaşması neticesinde, koşullu yaptırımlar da arzu edilen sonucu vermekte etkisiz kaldı.

Bu hususlar ışığında ne kadar başarılı bir politika olduğu tartışmaya açık olmakla birlikte, Yunanistan'ın Türkiye dosyasındaki Avrupalılaşması tek yönlü, yalnızca kendi dış politika tercihlerini AB gündemine yükleme şeklinde cereyan etti. Türkiye'yle ikili sorunlarını çözme bakımından inşacı anlamda bilişsel bir dönüşümden sözetmek mümkün değildir. Uygunluk mantığı uyarınca, üye ülkelerin AB ilke ve değerlerini, yazılı ve yazılı olmayan kurallarını içselleştirmeleri ve bunlara uyumlu kimlikler geliştirmeleri gerekirken, Yunanistan AB içerisinde zamanla öğrendiği ve içselleştirdiği varsayılan al-ver süreci ve paket yaklaşımı gibi müzakere yöntemlerini Türkiye'yle ikili sorunların hallinde tatbik edememektedir. Bu ulusal konuda maksimalizmden vazgeçmemekte, ikili sorunlarını müzakere yoluyla değil, AB aracılığıyla çözmeye çalışmaktadır. Bu bakımdan, Yunan dış politikasında Türkiye meselesinin ele alınış şekli, ulusal konularda Avrupalılaşmanın sınırlarına ve tek yönlülüğüne çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır.

Yunanistan'ın Avrupalılaşmadaki genel selektifliğinin Türkiye dosyasında da örnekleri görülmektedir. Atina'nın Batı Trakya Türk Azınlığına dair bağlayıcı AİHM kararlarını dahi uygulamaması ve yasadışı göçmenleri geri itme ve kötü muamele gibi insan hakları ihlalleri, zihinsel dönüşüm anlamında Avrupalılaşmanın gerçekleşmediğini, uygunluk mantığına göre hareket edilmediğini, dolayısıyla inşacı bir Avrupalılaşmadan sözedilemeyeceğini göstermektedir.

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan diğer ulusal konu olan Makedonya isim sorununa baktığımızda ise, bu dosyanın da -tıpkı Türkiye dosyası gibi- Yunanistan'ın Avrupalılaşma sürecine, genel dış politikasında ve bölgeye yaklaşımındaki pragmatik paradigma değişikliğine paralel değiştiği görülmektedir.

Güvenlikleştirme, yol açtığı iç siyasi maliyetler nedeniyle, tıpkı Türkiye meselesinde olduğu gibi, bu ulusal konuda da ulusal intibak yoluyla Avrupalılaşmayı imkansızlaştırdı. Nitekim Yunanistan, Makedonya isim sorununda, 1980'lerdeki AET-Türkiye ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik direncini ve engelleyici tutumunu hatırlatır şekilde, bu ülkenin tanınmasını önleyici şekilde davrandı. 1994'te AB Dönem Başkanlığı sırasında Makedonya'ya uyguladığı tek taraflı ambargo, intibak bakımından ve inşacı anlamda Avrupalılaşmadan halen ne kadar uzak olunduğunun çarpıcı kanıtıydı.

Makedonya'nın istikrarlı bir biçimde yaşatılması, esasında Atina açısından en tercih edilir ve güvenli seçenekti. Yunan karar alıcıların bu seçeneğe yönelmesi, ancak 1990'ların ikinci yarısında modernleşmecilerin iktidara gelmesiyle birlikte Yunan dış politikasında gecikmeli olarak görülen Soğuk Savaş sonrasına uyum çabaları kapsamında gerçekleşti. Bu kapsamda, bölgedeki uzun vadeli çıkarların jeoekonomik bir perspektifle yeniden tanımlanması ve dış politika hedeflerini artan şekilde Avrupa bağlamı içerisinde ele alma refleksleri, genel olarak Balkanlar politikalarında ve özelde Makedonya'yla ilişkilerde de görüldü. Yunanistan'ın yeni Balkan politikasının siyasi, ekonomik ve Avrupa-Atlantik bütünleşmesi şeklinde üç sacayağı Makedonya'yla ilişkilere de tatbik edildi. Tıpkı Türkiye'yle ikili ilişkilerde görüldüğü gibi, tehdit değil fırsat odaklı politikalar, çevrelemeye yönelik dışlayıcı değil, ekonomik karşılıklı bağımlılığa ve yumuşak güce dayalı angajmanı önceleyen liberal yaklaşımlar öne çıktı. İsim sorunu, "ulusal konu" niteliğini korumakla birlikte, etkinliğini yitirdi. Dolayısıyla, Yunan dış politikasında 1990'ların ilk yarısında ağır basan "Üsküplüleşme" eğilimi, yerini "Brükselleşme" dönemine bıraktı ve Yunanistan "Balkanlarda bir AB devletine" dönüştü.

Yunanistan'ın 1990'ların ikinci yarısından itibaren artan şekilde bölgedeki rolünü AB aracılığıyla tanımlaması, dış politikada Avrupalılaşmaya her açıdan örnektir: İndirme açısından bakıldığında, Atina kendi politikalarında AB politikalarına gerekli uyumu sağlamaktaydı. Yükleme açısından ise, kendi çıkarlarını AB çıkarları olarak sunmayı

başarıyla gerçekleştirmekteydi. Tüm bunlar, aynı zamanda zihinsel bir dönüşüme ve sosyal öğrenmeye işaret etmekteydi. Atina, zaman içerisinde Birlik üyeliğinden ve Birliğin fon gibi araçlarından dış politikada istifade etmeyi öğrendi. Bu araçlardan da yararlanmak suretiyle kendisine biçtiği "AB'nin yumuşak gücünün bölge bayiliği" rolünü pekiştirdi. Kendi Avrupalılaşma sürecindeki ilerlemeye paralel olarak bölgenin Avrupalılaşmasında öncü rolü oynamaya kalkıştı ve Balkanlardan Güneydoğu Avrupa'ya dönüşümün öncülüğünü yaptı. Yunanistan'ın sözkonusu dönemde başarılı olmasının sebebi, hedeflerinin AB'nin bölgeye yönelik vizyonuyla %100 örtüşmesiydi. Atina'nın bölgenin Avrupalılaşmasına somut katkısı olan Selanik Gündemi, Yunanistan'ın Dönem Başkanlığı'ndan istifadeyle gündem yaratmak ve/ya kendi önceliklerini AB'nin gündemine taşımak suretiyle son derece başarılı bir yükleme örneğiydi.

Makedonya'nın AB'ye üyelik başvurusu ve 2005 yılı sonunda aday ülke statüsünü kazanması, Atina'nın eline isim sorununda yeni ve etkin bir koz vererek veto politikalarına yeniden dönüşün yolunu açtı. Tıpkı Türkiye'yle ikili meselelerin veya Kıbrıs sorununun Türkiye-AB ilişkilerinin parçası haline gelişi gibi, isim sorunu da Yunanistan tarafından AB düzeyine yüklendi ve AB-Makedonya ilişkilerinin bir unsuru haline geldi. Atina, böylelikle isim sorununu bir kez daha Avrupalılaştırdı ve sorunun çözümü için çaba harcama yükünü Makedonya'ya bıraktı. Bu yaklaşım, Yunanistan'ın Türkiye-AB ilişkilerinde izlediği veto politikalarından koşulluluğa kayışını hatırlatmaktadır. Ancak Atina, sözkonusu araçları Makedonya'ya karşı Türkiye'ye uyguladığından da sert bir negatif koşulluluk şeklinde tatbik etti.

Bu ulusal konuda inşacı Avrupalılaşmanın gerçekleşmediğinin en somut göstergesi, 2011'de Uluslararası Adalet Divanı'nın Yunanistan aleyhinde verdiği kararın Atina tarafından uygulanmamasıydı. Bir yandan Selanik Gündemi'ni teşvik ederken diğer yandan Makedonya'nın bu süreçte ilerlemesini engellemesi de, Atina'nın Birliğin değer

ve hedeflerini benimseme ve intibak konusundaki seçici yaklaşımının bir diğer tezahürüydü.

Avrupalılaşmanın yükleme şeklinde gerçekleşmesi ise, Türkiye dosyasına benzer biçimde oldu. Yunanistan, Makedonya'nın katılım sürecinin başından itibaren isim sorununun istediği yönde çözümünü AB-Makedonya müktesebatının parçası ve müzakerelerin başlatılmasının koşulu haline başarıyla getirdi. 2009'dan itibaren, AB Komisyonu'nun katılım müzakerelerinin başlaması tavsiyesi hilafına on yıl boyunca vetosunu korudu. 2014-2016 döneminde, Makedonya'da artan iç siyasi istikrarsızlığın AB'nin bölgesel çıkarlarına aykırı olmasına karşın, vetosunu kaldırmadı. Bu yaklaşım, ulusal intibak/indirme şeklinde Avrupalılaşmanın sınırlarına işaret etmekteydi. Atina'nın bu tutumu, aynı zamanda inşacı anlamda bir Avrupalılaşma olmadığını, uygunluk mantığıyla değil, çıkarlar mantığıyla hareket edildiğini göstermekteydi.

İsim sorununun çözümünün önünü açan dönüştürücü unsur Yunanistan'ın Avrupalılaşması değil, Makedonya'nın Avrupalılaşma arzusu oldu. Yunanistan ulusal pozisyonundan taviz vermezken, değişiklik arzusu Makedonya'dan geldi. 17 Haziran 2018'de imzalanan Prespa Anlaşması, realistler tarafından bir uluslararası aktörün başka bir aktörün davranışlarını etkileme yeteneği olarak tanımlanan gücün kullanımına somut bir örnek teşkil etti. Bu uyuşmazlıkta güçlü taraf olan Yunanistan, AB ve NATO üyeliğinin sağladığı yumuşak gücü sayesinde ve 25 yılın sonunda, 140'a yakın ülkenin anayasal adıyla tanımış bulunduğu komşusunun ismini değiştirmeyi ve bunu gerek Makedonya'ya gerek tüm uluslararası topluma empoze etmeyi başardı. Dolayısıyla, Atina bu örnekte kendi lehine olan güç asimetrisi sayesinde, Türkiye'den farklı olarak Makedonya'ya AB (ve NATO) kartını kullanmak suretiyle sözünü geçirebildi ve dış politikada önemli bir başarı kaydetti.

Diğer yandan Prespa Anlaşması, Türkiye açısından 1999 Helsinki Zirvesi'ni ve akabindeki yakınlaşma sürecini hatırlatır şekilde, Kuzey Makedonya'yla ilişkilerde bir

dönüm noktası teşkil etti. Yunanistan, yeni ismiyle Kuzey Makedonya'nın katılım müzakerelerine başlamasının en güçlü savunucularından birine dönüştü, bu konudaki veto kartını başka üye ülkelere devretti, iki ülke arasında düşük öncelikli alanlardaki işbirliği hızla arttı. Ancak Prespa Anlaşması, aynı zamanda ulusal konulardaki politika değişikliklerinin daha maliyetli ve dolayısıyla daha zor olduğunu kanıtladı. Bu kadar güvenlikleştirilmiş bir ulusal konuda anlaşmaya vararak risk alan Tsipras, bunun bedelini iktidarı kaybederek ödedi. Bununla birlikte, anlaşmanın bazı unsurlarına karşı çıkan YDP'nin iktidara gelmesine rağmen, bu ulusal konudaki politika Başbakan Mitsotakis döneminde de süreklilik arzetti. Öte yandan, YDP iktidarı gerekli görmesi halinde Kuzey Makedonya'nın katılım sürecini yokuşa sürme seçeneğini -tıpkı Türkiye'nin AB sürecinde olduğu gibi- önümüzdeki dönemde de masada tutacağının, dolayısıyla koşulluluk kartını koruduğunun işaretini verdi.

Tüm bu hususlar ışığında, Yunan dış politikasında Avrupalılaşmanın asimetrik bir süreç olduğu sonucuna varılmaktadır. Gerek Türkiye gerek Makedonya örneği, Yunan dış politikasında Avrupalılaşmanın etkisinin daha ziyade yükleme şeklinde gerçekleştiği, AB üyeliğinden yetenekleri arttırma ve kendi çıkarlarını teşvik etmede yararlanıldığı ve bunun özellikle Birliğin en etkili dış politika aracı olan genişlemede görüldüğü yönündeki tespitleri doğrulamaktadır.

Kimliğin yeniden inşası bağlamında Avrupalılaşma, ulusal konularda gözlenmemektedir. Tarihi ve kimliksel boyutları ve yarattıkları tehdit algıları dikkate alındığında, güvenlikleştirilmiş bu konulardaki Yunan algılarında ve kimliğinde kolay bir dönüşüm beklemek gerçekçi olmayacaktır.

Avrupalılaşmanın inşacı açıklamalarından yalnızca sosyalleşmeyle birlikte yüklemenin etkin bir şekilde uygulanmasının öğrenilmesi, yani stratejik adaptasyon bağlamında bahsetmek mümkündür. Bu açıdan, Yunanistan'ın ulusal çıkarlarını nasıl takip ettiği, yani *modus operandisi* değişmiştir. Yunan dış politika elitleri, 15 yıllık bir

öğrenme sürecinin sonunda, "Avrupalı şekilde" politika yapmayı, oyunu kurallarını göre -veya başka bir deyişle Avro-kurallar uyarınca- oynamayı öğrenmişlerdir. Bunun sonucunda Atina, istenmeyen sonuçları önlemeye odaklanmak ve eylemlerini bununla sınırlamak yerine, zamanla gelişmeleri şekillendirmeye, arzu edilen sonuçları güvence altına almaya başladı. Veto politikası yerine ikna politikasına başvurarak, engelleyici yaklaşımlarını ikna edici yaklaşımla ikame etti. Bu yaklaşım, ulusal yansıtma politikasını güçlendirdi. Atina, komşularıyla ihtilaflarını çözme mekanizması olarak genişleme sürecini kullanmayı öğrendi. Yunanistan'ın bu süreçteki performansı, AB üyeliğinin küçük üye devletlere yeteneklerinin ötesinde güç projeksiyonu olanağı sağladığını, yumuşak güçlerini tahkim ettiğini göstermektedir.

Yunanistan, sürekliliğin hâkim olduğu ulusal konular Türkiye ve Makedonya dosyalarında realist ulusal çıkar ve hedeflerini Avrupalılaşma çerçevesinde başarıyla tatbik etti. Benzer yöntemler uyguladı, ancak farklı sonuçlar aldı. Atina'nın önümüzdeki dönemde Arnavutluk'la ikili meselelerin hallinde de aynı yöntemden istifade etmesi ve Yunan-Arnavutluk ilişkilerini AB gündemine yüklemesi beklenmektedir. Bu kapsamda, AB'ye katılım müzakereleri sürecinde Arnavutluk'un önüne gelmesi muhtemel başlıca iki konu, Yunan azınlığın sorunları ve iki ülke arasındaki deniz alanlarının sınırlandırılmasıdır. Yunanistan'ın son iki Başbakanı Tsipras ve Mitsotakis'in AB'ye katılım sürecindeki kriterlerden birinin azınlık haklarının korunması olduğu ve etnik azınlığa yönelik politikalarında somut değişiklik görülmediği sürece, Arnavutluk'un katılım müzakerelerinin desteklenmeyeceği yönündeki uyarıları, Arnavutluk'taki Yunan azınlığın mülkiyet hakları gibi sorunlarının önümüzdeki dönemde artarak AB düzeyinde ele alınacağına işaret etmektedir (Kathimerini, 04.04.2019; Kathimerini, 14.06.2021).

AB Konseyi, 2014'te aday ülke statüsü verdiği Arnavutluk'la katılım müzakerelerinin başlatılması yönünde 2020'de aldığı kararı henüz fiiliyata geçirmedi. Ancak Tiran, süreç içerisinde karşılaşabileceği pürüzleri bertaraf etmek için gerekli

adımları atmaya şimdiden başladı. Bu çerçevede, Yunanistan'la deniz alanlarının sınırlandırılması için, 2018'den itibaren yeniden masaya oturdu. 2009'da Yunanistan ve Arnavutluk arasında bu konuda imzalanan anlaşma, Arnavutluk Anayasa Mahkemesi'nin itirazı nedeniyle onaylanmamıştı. Bu kez, iki ülke, İyon Denizi'ndeki sınırlara dair uyuşmazlıklarını UAD'ye götürmek konusunda 2020 yılında anlaşmaya vardılar.

Bu gelişmeler, Atina'nın Arnavutluk'un AB sürecinden daha şimdiden istifade etmeye başladığını düşündürtmektedir. Bu bakımdan, Arnavutluk'un AB süreci, bu çalışmanın teyid ettiği Yunan dış politikasında ve Avrupalılaşma sürecindeki devamlılığın yeni bir örneğini oluşturacaktır. Diğer yandan, sert ve yumuşak güç unsurlarıyla Arnavutluk karşısındaki üstünlüğü dikkate alındığında, Yunanistan'ın Arnavutluk'un AB süreci kapsamında elde edeceği kazanımların Türkiye'den ziyade Kuzey Makedonya örneğine benzemesi daha olası görünmektedir.

Yunanistan'a dair bu araştırmanın bulgularını dış politikada Avrupalılaşma kavramının geneline uyguladığımızda ise, iki ana sonuç çıkarmak mümkündür: İlk olarak, üye ülkelerin dış politikalarında ne ölçüde Avrupalılaşabildiklerini ölçme bakımından ulusal konular ve hayati ulusal çıkarlar son derece faydalı değişkenlerdir. Ulusal konuların yukarıdan aşağıya Avrupalılaşma karşısında daha dirençli oldukları görülmektedir. Bu konularda Avrupalılaşma, daha ziyade ters yönde, ulusal yansıtma formatında gerçekleşmektedir. Öte yandan, Avrupalılaşma tüm üye ülkelere olanaklar sunarken, bu fırsatlar kapasite ve araçları kısıtlı küçük üye ülkeler bakımından daha fazla önem arzetmektedir. Avrupalılaşma, bu ülkelere yeteneklerinin ötesinde bir performans olanağı sunmakta, ulusal yansıtmada başarılı olabilen üye ülkelerin performansları bakımından çarpan etkisi yapmaktadır.

KAYNAKÇA

I. RESMİ BELGELER

29 Kasım 2015 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi, Brüksel, 29.11.2015,https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/29_kasim_2015_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf, (24.03.2022).

18 Mart 2016 tarihli Türkiye-AB Zirvesi Ortak Açıklaması, Brüksel, 18.03.2016, https://www.ab.gov.tr/50241.html, (24.03.2022).

AB Konseyi, (2001), **Türkiye Cumhuriyeti ile Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin Konsey Kararı**, 2001/235/AT, 08.03.2001,https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2001.pdf, (17.06.2020).

AB Konseyi, (2003), **Türkiye ile Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Orta Vadeli Hedefler ve Koşullara dair Konsey Kararı**, 2003/398/EC, 19.05.2022, Brüksel,https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2003.pdf , (24.03.2022).

"Agreement in the form of an Exchange of Letters concerning the conclusion of the Stabilisation and Association Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the former Yugoslav Republic of Macedonia, of the other part", Official Journal of the European Union, L 084, C.47, 20.03.2004, s.3-12, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=OJ%3AL%3A2004%3A084%3ATOC (13.03.2022)

Alpha Bank, **Alpha Bank 140 Years of Presence in the Economic Life of the Country,** https://www.alpha.gr/en/group/alpha-bank/history/timeline, (13.03.2022).

Anti-Fascist Assembly of the National Liberation of Macedonia, (1944), **Manifest Issued at the First Session of the Anti-Fascist Council of the National Liberation of Macedonia to the People of Macedonia**, Skopje, 02.08.1944, http://www.macedonian-heritage.gr/OfficialDocuments/MEMORAND.html, (06.07.2018).

Assembly of the Republic of North Macedonia, (2019), **Constitution of the Republic of North Macedonia**, Skopje, https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/zakoni/the_constitution_of_the_republic_of_north_macedonia_containing_the_valid_constitutional_provisions_in_force_as_amended_by_constitutional_amendments_i-xxxvi.pdf, (06.03.2022).

Bulletin of the EC, (1976a), **Opinion on Greek Application for Membership (Transmitted to the Council by the Commission on 29 January 1976)**, Office for Official Publications of the European Communities, Supplement 2/1976, February, Luxembourg, https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/add5c5dd-118f-412d-bf8a-277a9fc1f239/publishable_en.pdf, (21.05.2019).

Bulletin of the EC, (1976b), **Greece's Request for Membership: Favourable Reply from the Community**, S.1/1976, Brussels, http://aei.pitt.edu/57820/1/BUL176.pdf, (22.10.2021).

Bulletin of the EC, (1981), **Statement by Gaston Thorn on the accession of Greece to the EC (1 January 1981)**, Office for Official Publications of the European Communities, S.1, January, Luxembourg, https://www.cvce.eu/content/publication/2001/10/19/6be4bb0e-6617-4922-bfce-477acc896e44/publishable_en.pdf, (13.11.2019).

Bulletin of the EEC, (1961), **Address by Konstantinos Karamanlis at the Signature of the Association Agreement between Greece and the EEC (9 July 1961)**, S.7/8, July/August, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities,https://www.cvce.eu/en/obj/address_by_konstantinos_karamanlis_at_the_

signature_of_the_association_agreement_between_greece_and_the_eec_9_july_1961-en-9d82240f-52e9-4965-aede-0647fec81cd5.html, (21.05.2019).

Bulletin of the EEC, (1962), **Statement by Walter Hallstein (1 November 1962),** S.12, December, Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, https://www.cvce.eu/obj/statement_by_walter_hallstein_1_november_1962-en-c9ebe5a4-d3c9-4681-8efc-469df596b109.html, (21.05.2019).

Commission of the European Communities v. Hellenic Republic, Case C-120/94, https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?oqp=&for=&mat=or&jge=&td=%3BALL&jur=C%2CT%2CF&num=C-120%252F94&page=1&dates=&pcs=Oor&lg=&pro=&nat=or&cit=none%252CC%252CCJ%252CR%252C2008E%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252C%252Ctrue%252Cfalse%252Cfalse&language=en&avg=&cid=36814010, (06.03.2022).

Commission of the European Communities, (1980), **Eurobarometer**, S.14, Brussels, 14.12.1980,http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb14/eb14_en.pdf, (22.05.2019).

Commission of the European Communities, (1981), **Eurobarometer**, S. 16, Brussels, 16.12.1981,http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb16/eb16_en.pdf, (22.05.2019).

Commission of the European Communities, (1982), **Commission Communication to the Council on the Greek Government Memorandum of 19 March 1982**, COM (82) 348 final, Brussels, 17.06.1982, http://aei.pitt.edu/34245/1/COM_(82)_348_final.pdf, (22.05.2019).

Commission of the European Communities, (1985), **Eurobarometer**, S.23, Brussels, 23.06.1985, https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1437, (22.05.2019).

Commission of the European Communities, (1989a), **Integrated Mediterranean Programmes: Mid-Term Progress: Need to Speed Up Implementation**, Press Release, IP/89/808, 25.10.1989, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_89_808, (22.10.2021).

Commission of the European Communities, (1989b), **Commission Opinion on Turkey's Request for Accession to the Community,** SEC (89) 2290 final/2, Brussels, 20.12.1989, http://aei.pitt.edu/4475/1/4475.pdf, (25.03.2022).

Commission of the European Communities, (1990), **Eurobarometer**, S. 34, December, Brussels,https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb34/eb34_en.pdf, (27.12.2019).

Commission of the European Communities, (1991), **Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on Guarantees Covered by the General Budget**, SEC(91) 2281 Final, Brussels, 02.12.1991, http://aei.pitt.edu/5710/1/5710.pdf, (18.10.2021).

Commission of the European Communities, (2005a), **Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions**, **Civil Society Dialogue between the EU and Candidate Countries**, COM(2005) 290 final, Brussels, 29.06.2005, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0290&from=EN, (23.03.2022).

Commission of the European Communities, (2005b), **Communication from the Commission, Commission Opinion on the Application from the Former Yugoslav Republic of Macedonia for Membership of the European Union**, COM (2005) 562 final, Brussels, 09.10.2005, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0562&from=EN, (23.03.2022).

Commission of the European Communities, (2009), **Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Enlargement Strategy and Main Challenges 2009-2010**, COM (2009) 533 final, Brussels, 14.10.2009, http://aei.pitt.edu/44749/1/com2009_0533.pdf, (23.03.2022).

Commission of the European Communities Information Directorate-General, (1975), **Greece and the European Community**, S.105/75, Brussels, http://aei.pitt.edu/10229/1/10229.pdf, (15.08.2020).

Communist Party of Macedonia, (1944), **Proclamation to the People of Macedonia**, Skopje, 04.08.1944, http://www.macedonian-heritage.gr/OfficialDocuments/MEMORAND.html, (06.07.2018).

Conference on Yugoslavia Arbitration Commission, (1992), **Opinion No.6 on the Recognition of the Socialist Republic of Macedonia by the European Community and Its Member States**, Paris, 11.01.1992, http://www.pf.uni-lj.si/media/skrk_mnenja.badinterjeve.arbitrazne.komisije.1_.10.pdf, (21.02.2021).

Consolidated Version of the Treaty on European Union, (2012), Official Journal of the European Union, C326, 26.10.2012, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:c382f65d-618a-4c72-9135-1e68087499fa.0006.02/DOC_2&format=PDF, (23.03.2022).

COREU (CORespondance EUropéenne), https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/coreu-corespondance-europ-enne.html, (27.03.2022).

Council of the European Communities, (1976), **Press Release by the Council on Greece's Application for Accession to the European Communities (9 February 1976)**, Brussels, https://www.cvce.eu/en/obj/council_press_release_on_greece_s_application_for_accession_to_the_european_communities_9_february_1976-en-995b9bc1-9e52-4efa-9fe1-964bb8dd8f79.html, (27.09.2020).

Council of the European Community, (1992a), **Statement on Yugoslavia**, Press Statement, 92/067, Brussels, Lisbon, 17.02.1992, http://aei.pitt.edu/36872/1/A2881.pdf, (23.03.2022).

Council of the European Community, (1992b), **Statement on Yugoslavia**, Press Statement, 92/130, Brussels, Luxembourg, Lisbon, 07.04.1992, http://aei.pitt.edu/36872/1/A2881.pdf, (23.03.2022).

Council of the EU, (1996), **1943rd Council Meeting, General Affairs, 15-16 July 1996,** Brussels, 16.07.1996, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_96_208, (17.06.2020).

Council of the EU, (2003a), **General Affairs and External Relations 2482nd Council meeting-External Relations-**, C/03/8, 5396/03 (Presse 8), Brussels, 27.01.2003, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_03_8, (16.03.2022).

Council of the EU, (2003b), **General Affairs and External Relations 2518th Council meeting-External Relations-**, **Annex A "The Thessaloniki agenda for the Western Balkans: Moving towards European integration",** C/03/166, 10369/03 (Presse 166), Luxembourg, 16.06.2003.

Council of the EU, (2004), **Brussels European Council 16/17 December 2004 Presidency Conclusions,** 16238/1/04, REV 1, CONCL 4, Brussels, 01.02.2005, https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16238-2004-REV-1/en/pdf, (24.03.2022).

Council of the EU, (2005), **Enlargement: Accession Negotiations with Turkey: General EU Position**, 12823/1/05, LIMITE, ELARG 64, Brussels, 12.10.2005, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/Tur_En_Realitons/NegotiatingFrameowrk/Negotiating_Frameowrk_Full.pdf, (24.03.2022).

Council of the EU, (2006a), **Press Release 2770th Council Meeting General Affairs and External Relations (General Affairs) Brussels,** C/06/352, 16289/06 (Presse 352), Brussels, 11.12. 2006.

Council of the EU, (2006b), **Brussels European Council 15/16 December 2005 Presidency Conclusions**, 15914/1/05, REV 1, CONCL 3, Brussels, 30.01.2006. https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/87642.pdf, (24.03.2022).

Council of the EU, (2008), **Council Decision 2008/212/EC of 18 February 2008 on the Principles, Priorities and Conditions Contained in the Accession Partnership with the Former Yugoslav Republic of Macedonia and Repealing Decision 2006/57/EC**, Official Journal of the EU, C. 51, S. L80, 19.03.2008, s.32-45, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2008:080:TOC, (24.03.2022).

Council of the EU, (2009a), **Brussels European Council 18/19 June 2009 Presidency Conclusions,** 11225/2/09, REV 2, CONCL 2, Brussels, 10.07.2009, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/108622.pdf, (24.03.2022).

Council of the EU, (2009b), **Council Conclusions on Enlargement/Stabilisation and Association Process, 2984th General Affairs Council Meeting Brussels, 7 and 8 December 2009,**

https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/111830.pdf, (24.03.2022).

Council of the EU, (2010), **Press Release 3060th Council Meeting General Affairs**, 17871/10, PRESSE 348, PR CO 49, Brussels, 14.12.2010, https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-17871-2010-INIT/en/pdf, (24.03.2022).

Council of the EU, (2012), **Press Release 3210th Council Meeting General Affairs Brussels, 11 December 2012,** 17439/12, Presse 517, PR CO 73, Brussels, 11.12.2012, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/genaff/134235.pdf, 24.03.2022.

Council of the EU, (2018), **Enlargement and Stabilisation and Association Process-Council Conclusions**, 10555/18, ELARG 41 COWEB 102, Brussels, 26.06.2018, https://www.consilium.europa.eu/media/35863/st10555-en18.pdf, (24.03.2022).

Council of the EU, (2019a), **Council Conclusions on Enlargement and Stabilisation and Association Process,** Press Release, Brussels, 18.06.2019, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/06/18/council-conclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process/, (24.03.2022).

Council of the EU, (2019b), **Turkish Drilling Activities in the Eastern Mediterranean: Council Adopts Conclusions,** Press Release, Brussels, 15.07.2019, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/07/15/turkish-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-council-adopts-conclusions/, (24.03.2022).

Council of the EU, (2019c), **Council Decision (CFSP) 2019/1894 of 11 November 2019 Concerning Restrictive Measures in View of Turkey's Unauthorised Drilling Activities in the Eastern Mediterranean**, Official Journal of the European Union, L 291/47, Brussels, 12.11.2019, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019D1894&from=GA, (24.03.2022).

Council of the EU, (2020a), **EU Launches Operation IRINI to Enforce Libya Arms Embargo,** Press Release, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/03/31/eu-launches-operation-irini-to-enforce-libya-arms-embargo/, (19.03.2022).

Council of the EU, (2020b), **Council Decision (CFSP) 2020/275 of 27 February 2020 Amending Decision (CFSP) 2019/1894 Concerning Restrictive Measures in View of Turkey's Unauthorised Drilling Activities in the Eastern Mediterranean**, Official Journal of the European Union, L 56 I/5, Brussels, 27.02.2020, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=uriserv:OJ.LI.2020.056.01.0005.01.ENG&toc=OJ:L:2020:056I:TOC, (24.03.2022).

Council of the EU, (2020c), **Statement of the EU Foreign Ministers on the situation in the Eastern Mediterranean**, Press Release, 15.05.2020, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/05/15/statement-of-the-eu-foreign-ministers-on-the-situation-in-the-eastern-mediterranean/, (19.03.2022).

Council of the EU, (2020d), **Preliminary remarks by Josep BORRELL, EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, at the Press Conference Following the Informal Meeting of Foreign Affairs Ministers (Gymnich),** Berlin, 28.08.2020, https://newsroom.consilium.europa.eu/events/20200827-informal-meeting-of-foreign-affairs-ministers-gymnich-august-2020, (22.11.2020).

Council of the EU, (2020e), **Enlargement and Stabilisation and Association Process- the Republic of North Macedonia and the Republic of Albania- Council Conclusions,** 7002/20, ELARG 20 COWEB 35, Brussels, 25.03.2020, https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7002-2020-INIT/en/pdf, (24.03.2022).

Çavuşoğlu, M., (2017), **2018 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız, 2018 Mali Yılı Bütçe Tasarısı Vesilesiyle TBMM Genel Kuruluna Sunum**, Ankara, 17.12.2017, http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2018-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf, (23.08.2020).

Dendias, N., [NikosDendias], (2020), "I understand the financial issue, but I am sure Germany also understands the huge contradiction of providing offensive weapons to a country that threatens the peace and stability of two EU countries. #politicoeu", [Tweet], 28.11.2020,https://twitter.com/NikosDendias/status/1332630846747144192, (06.02.2022).

Deutsche Vertretungen in Griechenland, (2017), **Border Controls for Flights from Greece to Germany-What Should Travelers Know Now?,** Pressemitteilung, 27.11.2017, https://griechenland.diplo.de/gr-de/aktuelles/-/1496852, (15.01.2022).

East Mediterranean Gas Forum, **Members**, https://emgf.org/about-us/members/, (19.03.2022).

EPC Ministerial Meeting, (1991a), **Statement by an Extraordinary EPC Ministerial Meeting Concerning Yugoslavia**, EPC Press Release P.82/91, Brussels, The Hague, 27.08.1991, http://aei.pitt.edu/36871/1/A2880.pdf, (24.03.2022).

EPC Ministerial Meeting, (1991b), **Statement by an Extraordinary EPC Ministerial Meeting Concerning Yugoslavia,** EPC Press Release, P.129/91, Brussels, The Hague, 16.12.1991, http://aei.pitt.edu/36871/1/A2880.pdf, (24.03.2022).

EuroAsia Interconnector, **EuroAsia EU status: The EuroAsia Interconnector as a Project of Common Interest (PCI)**, https://euroasia-interconnector.com/at-glance/the-big-picture/euroasia-eu-status/, (15.11.2020).

Eurogroup, (2018), **Statement on Greece, Completion of the Fourth and Final Review and Growth Strategy,** 22.06.2018, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/06/22/eurogroup-statement-on-greece-22-june-2018/, (16.03.2022).

European Commission, **Stability Pact for Southeastern Europe**, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/glossary/stability-pact-south-eastern-europe_en, (13.03.2022).

European Commission, (1993), **Commission Opinion on the Application by the Republic of Cyprus for Membership -Extracts-,** DOC/93/5, Brussels, 30.06.1993, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_93_5, (18.10.2020).

European Commission, (1994), **The Commission Decides to Refer the Greek Embargo of the Former Yugoslav Republic of Macedonia to the European Court of Justice**, Press Release, IP/94/278, Brussels, 06.04.1994, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_94_278, (23.03.2022).

European Commission, (1996), **Relations between Greece and Turkey Commission Statement,** Press Release, IP/96/132, 07.02.1996, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_96_132, (17.06.2020).

European Commission, (2001), **The European Commission Background Note on the General Affairs Council on 6th of April**, MEMO/01/131, Brussels, 06.04.2001.

European Commission, (2003), **EU launches Police Mission in the Former Yugoslavia Republic of Macedonia**, Press Release, IP/03/1727, Brussels, 15.12.2003, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_03_1727, (13.04.2022).

European Commission, (2005), **An Integrated Market for Electricity and Gas Across 34 European Countries,** MEMO/05/397, Brussels, 25.10.2005, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_05_397, (23.03.2022).

European Commission, (2006), **Special Eurobarometer: Attitudes towards European Union Enlargement**, No.255, July, https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/520, (23.03.2022).

European Commission, (2010), **Report on Greek Government Deficit and Debt Statistics,** COM (2010) 1 final, Brussels, 08.01.2010, https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4187653/6404656/COM_2010_report_greek/c8523cfa-d3c1-4954-8ea1-64bb11e59b3a, (26.05.2019).

European Commission, (2012), **Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013**, COM(2012) 600 final, Brussels, 10.10.2012, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0600&from=EN, (23.03.2022).

European Commission, (2014a), **Standart Eurobarometer**, S. 82, Autumn, Brussels, https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb82/eb82_first_en.pdf, (Alıntılandığı tarih: 30.11.2019).

European Commission, (2014b), **Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Enlargement Strategy and Main Challenges 2014-2015**, COM(2014) 700 final, Brussels, 08.10.2014, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0700&from=en, (23.03.2022).

European Commission, (2015a), **Standart Eurobarometer European Citizenship**, S.83, Spring, Brussels, https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2099, (30.11.2019).

European Commission, (2015b), **Commission Signs Three-Year ESM Stability Support Programme for Greece**, Press Release, IP/15/5512, 20 August 2015, Brussels, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_15_5512, (16.03.2022).

European Commission, (2020a), **Press Remarks by Vice-President Schinas on Immediate Actions to Support Greece,** STATEMENT/20/395, Brussels, 04.03.2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_20_395, (23.03.2022).

European Commission, (2020b), **Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Enhancing the Accession Process - A Credible EU Perspective for the Western Balkans**, COM (2020) 57 final, Brussels, 05.02.2020,

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0057&from=EN, (23.03.2022).

European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs, (2010), **The Economic Adjustment Programme for Greece**, Occasional Papers 61, May 2010, Brüksel,https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/pdf/ocp61_en.pdf, (16.03.2022).

European Commission Directorate-General for Communication, (2018), **Greece,** https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/greece_en, (22.12.2019).

European Communities, (1992), **Treaty on European Union**, Official Journal of the European Communities, 92/C191/01, C.35, Luxembourg, 29.07.1992, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL&from=NL, (25.03.2022).

European Community and its Member States, (2005), **Enlargement: Turkey Declaration by the European Community and its Member States,** C/05/243, 12541/05 (Presse 243), Brussels, 21.09.2005, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/fd/d-tr20051123_13/d-tr20051123_13en.pdf , (24.03.2022).

European Council, (1992), **European Council in Lisbon 26/27 June 1992 Conclusions of the Presidency**, SN 3321/2/92 REV 2, Lisbon, 27.06.1992, https://www.consilium.europa.eu/media/20510/1992_june_-_lisbon__eng_.pdf, (23.03.2022).

European Council, (1993), **European Council in Copenhagen 21-22 June 1993 Conclusions of the Presidency**, SN 180/1/93 REV 1, Copenhagen, 22.06.1993, https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf, (23.03.2022).

European Council, (1994), **European Council at Corfu 24-25 June 1994 Presidency Conclusions,** Corfu, 25.06.1994, https://www.consilium.europa.eu/media/21207/corfu-european-council.pdf, (06.02.2022).

European Council, (1997), **European Council in Luxembourg, 12-13 December 1997 Presidency Conclusions**, Luxembourg, 13.12.1997, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/032a0008.htm, (24.03.2022).

European Council, (1999), **Presidency Conclusions, Helsinki European Council 10-11 December 1999,** Helsinki, 11.12.1999, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/ACFA4C.htm, (24.03.2022).

European Council, (2003), **EU-Western Balkans Summit Thessaloniki, 21 June 2003 Declaration**, C/03/163, 10229/03 (Presse 163), Thessaloniki, 21.06.2003.

European Council, (2018), **European Council Meeting (28 June 2018)- Conclusions**, EUCO 9/18, Brussels, 28.06.2018, https://www.consilium.europa.eu/media/35936/28-euco-final-conclusions-en.pdf, (24.03.2022).

European Council, (2019), **European Council Meeting (12 December 2019)- Conclusions,** EUCO 29/19, EUCO 29/19 CO EUR 31 CONCL 9, Brussels, 12.12. 2019, https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-29-2019-INIT/en/pdf, (24.03.2022).

European Council, (2020a), **Conclusions of the President of the European Council following the video conference of the members of the European Council**, 23.04.2020, https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/04/23/conclusions-by-president-charles-michel-following-the-video-conference-with-members-of-the-european-council-on-23-april-2020/, (22.11.2020).

European Council, (2020b), **Special Meeting of the European Council (1 and 2 October 2020)- Conclusions**, EUCO 13/20, CO EUR 10, CONCL 6, Brussels,

02.10.2020,https://www.consilium.europa.eu/media/45910/021020-euco-final-conclusions.pdf, (19.03.2022).

European Council, (2020c), **European Council meeting (10 and 11 December 2020)-Conclusions**, EUCO 22/20, CO EUR 17, CONCL 8, Brussels, 11.12.2020, https://www.consilium.europa.eu/media/47296/1011-12-20-euco-conclusions-en.pdf, (24.03.2022).

European External Action Service, (2019), **Statement by the Spokesperson on the situation in the Eastern Mediterranean,** 04.12.2019, Brussels, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/71513/statement-spokesperson-situation-eastern-mediterranean_en, (23.08.2020).

European External Action Service, (2020), **Video Conference of Foreign Affairs Ministers: Main Outcomes,** Brussels, 14.08.2020, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/84103/video-conference-foreign-affairs-ministers-main-outcomes_en, (29.08.2020).

European Parliament, (1996a), **White Paper on the 1996 Intergovernmental Conference**, **Summary of Positions of the Member States of the European Union with a View to the 1996 Intergovernmental Conference,** C:2, Lüksemburg, 18.10.1996, https://www.europarl.europa.eu/igc1996/pos-toc_en.htm, (25.03.2022).

European Parliament, (1996b), **Resolution on the Provocative Actions and Contestation of Sovereign Rights by Turkey against a Member State of the Union,** 15.02.1996, http://www.hri.org/MFA/foreign/bilateral/europ.htm, (16.08.2020).

European Parliament, (1997), "The 1996 Intergovernmental Conference and the Enlargement of the EU", **Intergovernmental Conference Briefing No. 36**, 26.02.1997, http://www.europarl.europa.eu/igc1996/fiches/fiche36_en.htm#3, (08.09.2019).

European Parliament, (2020), **Investigate alleged pushbacks of asylum-seekers at the Greek-Turkish border, MEPs demand**, Press Release, 06.07.2020,

https://www.europarl.europa.eu/news/es/press-room/20200703IPR82627/investigate-pushbacks-of-asylum-seekers-at-the-greek-turkish-border-meps-demand, (24.03.2022).

European Stability Mechanism, (2019), **Safeguarding the Euro in Times of Crisis: The Inside Story of the ESM**, Luxembourg, Publications Office of the European Union, https://www.esm.europa.eu/publications/safeguarding-euro/testing-efsf-case-ireland, (24.03.2022).

Euro Summit, 2011, **Euro Summit Statement**, 26.10.2011, Brussels., https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/125644.pdf, (16.03.2022).

European Union, (1997), **Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts,** Official Journal of the European Communities, 97/C340/01, C.40, Luxembourg, 10.11.1997,https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997D/TXT&from=LT, (25.03.2022).

European Union, 2006, **European Agency for Reconstruction**, 05.12.2006, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:r18001, (13.03.2022).

Final Agreement for the Settlement of the Differences as Described in the United Nations Security Council Resolutions 817 (1993) and 845 (1993), the Termination of the Interim Accord of 1995, and the Establishment of a Strategic Partnership between the Parties, 17.06.2018**,** https://www.mfa.gr/images/docs/eidikathemata/agreement.pdf, (04.04.2021).

Fraport, **Fraport Greece Begins 40-Year Concession at 14 Greek Regional Airports**, https://www.fraport-greece.com/eng/media-center/news/fraport-greece-begins-40year-concession-at-14-greek-regional-airports#:~:text=The%20airports%20include%20in%20the,)%20and%20Zakynthos%20(ZTH, (02.02.2022).

Greece and the Former Yugoslav Republic of Macedonia Interim Accord (with related letters and translations of the Interim Accord in the languages of the Contracting Parties), Signed at New York on 13 September 1995, United Nations - Treaty Series, C: 1891, S: 32193, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/MK_950913_Interim%20Accord%20between%20the%20Hellenic%20Republic%20and%20the%20FYROM.pdf, (26.02.2021).

Greek Memorandum, Position of the Greek Government on Greece's Relations with the European Communities, Bulletin of the European Communities, S: 3/1982, Luxembourg, 22.03.1982, http://aei.pitt.edu/1790/1/Greek_memo_1982.pdf, (22.05.2019).

Government of Greece, (1990), **Memorandum of Greece on Political Union**, Athens, 15.05.1990.

Government of Greece, (2000), **IGC 2000: Memorandum from the Greek Government to the Intergovernmental Conference on Institutional Reform of the European Union**, Conference of the Representatives of the Governments of the Member States, CONFER 4719/00, LIMITE, Brussels, 03.03.2000, http://www.proyectos.cchs.csic.es/euroconstitution/library/historic%20documents/Nice/Negotiation/IGC%202000%20Memorandum%20from%20the%20Greek%20Government%20to%20the%20Intergovernmental%20Conference%20on%20institutional%20reform%20of%20the%20European%20Union.pdf, (05.12.2019).

Hellenic Parliament, **Election Results**, https://www.hellenicparliament.gr/en/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/, (07.02.2020).

Hellenic Petroleum, **OKTA AD Skopje**, https://www.helpe.gr/en/the-group/where-we-are-active-abroad/okta-crude-oil-refinery-ad/,(13.03.2022).

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, **The Issue of the Name of North Macedonia,** https://www.mfa.gr/en/the-question-of-the-name-of-the-republic-of-north/,(15.03.2021).

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, (2008), **Turkey, Relationships-Potentials**, http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/en-US/Policy/Geographic+Regions/South-Eastern+Europe/Turkey/Relationships+-+Potentials/, (13.06.2008).

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, (2010), **Joint Communiqué between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Republic of Turkey**, Athens, 15 May 2010, https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/joint-communique-between-the-government-of-the-hellenic-republic-and-the-government-of-the-republic-of-turkey.html, (25.03.2022).

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, (2011a), **Hellenic Plan for the Economic Reconstruction of the Balkans (HiPERB) 2002- 2011**, Athens, 14.02.2011, https://www.mfa.gr/images/docs/periferiaki_politiki/HiPERB_en.pdf, (15.05.2021).

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, (2011b), **Agenda 2014**, Athens, 14.02.2011, https://www.mfa.gr/images/docs/periferiaki_politiki/agenda_2014_en.pdf, (14.03.2021).

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, (2012), **Foreign Ministry Announcement Regarding a Letter from Foreign Minister Avramopoulos to FYROM Foreign Minister Poposki**, Athens, 04.10.2012, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/foreign-ministry-announcement-regarding-letter-from-foreign-minister-avramopoulos-to-fyrom-foreign-minister-poposki.html, (03.04.2021).

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, (2018), **Greece's Course in the EU,** https://www.mfa.gr/en/foreign-policy/greece-in-the-eu/greeces-course-in-the-eu.html, (21.05.2019).

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, (2019a), **Directory at the Ministry**, https://www.mfa.gr/en/contacten.html, (27.12.2019).

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, (2019b), **Alternate Minister of Foreign Affairs Sia Anagnostopoulou participates in the 1st Greece-North Macedonia High-Level Cooperation Council,** Skopje, 02.04.2019, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/alternate-minister-of-foreign-affairs-sia-anagnostopoulou-participates-in-the-1st-greece-north-macedonia-high-level-cooperation-council-skopje-02-april-2019.html, (07.11.2021).

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, (2020a), **Interview of Alternate Minister of Foreign Affairs Miltiadis Varvitsiotis in the Athens Weekly 'Real News', with Journalist Giorgos Siadimas**, Athens, 02.08.2020, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/interview-of-alternate-minister-of-foreign-affairs-miltiadis-varvitsiotis-in-the-athens-weekly-real-news-with-journalist-giorgos-siadimas-august-2020.html, (22.11.2020).

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, (2020b), **Statement by the Minister of Foreign Affairs, N.Dendias, Following His Meeting with the Foreign Minister of Iraq, F.Hussein**, Baghdad, 14.10.2020, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/statement-by-the-minister-of-foreign-affairs-ndendias-following-his-meeting-with-the-foreign-minister-of-iraq-fhussein-baghdad-14102020.html, (13.12.2020).

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, (2020c), **Excerpts from the Address of Alternate Minister of Foreign Affairs Miltiadis Varvitsiotis During the Parliamentary Debate for the Ratification of the State Budget for the 2021 Fiscal Year**, Athens, 12.12.2020, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/excerpts-from-the-address-of-alternate-minister-of-foreign-affairs-miltiadis-varvitsiotis-during-the-parliamentary-debate-for-the-ratification-of-the-state-budget-for-the-2021-fiscal-year-12-december-2020.html, (18.12.2020).

House of Lords of the UK Parliament, (1979), **European Communities Greek Accession Bill,** HL Deb, C. 403, s.337-366, 27.11.1979, https://api.parliament.uk/historic-hansard/lords/1979/nov/27/european-communities-greek-accession-bill , (01.04.2020).

IGI Poseidon, **EastMed: A Direct Link to New Sources for Europe**, http://www.igi-poseidon.com/en/eastmed, (15.11.2020).

International Court of Justice, (2011), **The Court finds that Greece, by objecting to the Admission of the former Yugoslav Republic of Macedonia to NATO, has breached its obligation under Article 11, paragraph 1, of the Interim Accord of 13 September 1995**, Press Release, S:2011/37, The Hague, 05.12.2011, https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/142/16841.pdf, (29.03.2022).

Jacobs, F., (1995), **Opinion of Advocate General Jacobs, Commission of the European Communities v Hellenic Republic, Removal from the Register, Case C-120/94**, European Court Reports 1996, s. I-01513-1534, 06.04.1995, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61994CC0120&from=EN, (24.02.2021).

Karamanlis, K., (1977), **Negotiations for Greek Accession to the European Communities (March 1977)**, Dodekátomon. Tome 6.A., Konstantinos G. Karamanlis Foundation, s.412-416, https://www.cvce.eu/en/obj/negotiations_for_greek_accession_to_the_european_communities_march_1977-en-c09ff2ae-f379-46be-8c1c-43c04c0d4cd6.html, (22.10.2021).

Karamanlis, K., (1981), **Why Greece Joined the European Union, Speech on the Entry of Greece into the EU,** 01.01.1981, https://www.ellopos.net/politics/eu_karamanlis.html, (13.11.2019).

Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü İlanları, (2020), **Resmi Gazete**, S:31140, 30.05.2020,https://www.resmigazete.gov.tr/ilanlar/eskiilanlar/2020/05/20200530-4-1.pdf, (19.03.2022).

MED-7, (2020a), **Joint Statement of the Meeting of the European Affairs Ministers of the Southern European Union Countries (MED7)**, 04.06.2020, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/alternate-minister-of-foreign-affairs-miltiadis-varvitsiotis-participates-in-videoconference-of-med-european-affairs-ministers-june-2020.html, (22.08.2020).

MED-7, (2020b), **Ajaccio Declaration After the 7th Summit of the Southern EU Countries (MED7)**, Ajaccio, 10.09.2020, https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/europe/news/article/ajaccio-declaration-after-the-7th-summit-of-the-southern-eu-countries-med7-10, (22.11.2020).

Ministry of Interior, (2015), **Referendum, July 2015**, Athens, 13.08.2015, http://ekloges-prev.singularlogic.eu/r2015/e/public/index.html?lang=en#{%22cls%22:%22main%22,%22params%22:{}}, (30.03.2022).

Ministry of Interior, (2019), **National Elections-July 2019**, Athens, 11.08.2019, https://ekloges.ypes.gr/current/v/home/en/districts/, (16.05.2021).

NATO, (1998), **Statement by the Secretary-General of NATO, Dr. Javier Solana, on Confidence Building Measures Between Greece and Turkey**, Press Release (1998)74, 04.06.1998,https://www.nato.int/cps/en/SID-4DD9DC47-ADDEF4F4/natolive/news_25854.htm, (26.03.2022).

NATO, (2001), **Press Briefing held on 28 August 2001 at the NATO Press Centre in Skopje,** 01.10.2001, https://www.nato.int/fyrom/tfh/2001/t010828a.htm, (07.11.2021)

Papandreou, G., (2010), **The Citizen has the First Role and the First Floor**, 31.10.2010, https://papandreou.gr/en/the-citizen-has-the-first-role-and-the-first-floor/, (19.10.2021).

Presidency of the Council of the EC, (1992)**, Statement on the Recognition of Yugoslav Republics,** EPC Press Release, 92/009, Brussels, Lisbon, 15.01.1992, http://aei.pitt.edu/36872/1/A2881.pdf, (24.03.2022).

Prime Minister of the Hellenic Democracy, (2020), **Signing Ceremony of the Interstate Agreement for the Construction of the EastMed Gas Pipeline**, 02.01.2020, https://primeminister.gr/en/2020/01/02/23049, (19.03.2022).

Prime Minister of the Hellenic Democracy, (2020), **Article by Prime Minister Kyriakos Mitsotakis published in The Times, Frankfurter Allgemeine Zeitung, and Le Monde,** 09.09.2020, https://primeminister.gr/en/2020/09/09/24742, (19.03.2022).

Przino Agreement, 02.06.2015, https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/212828/Przino_Agreement.pdf, (13.03.2022).

Republic of North Macedonia Ministry of Foreign Affairs, (2021), **Osmani-Dendias Meeting in Athens**, 14.01.2021, https://www.mfa.gov.mk/en/page/25/post/2470/osmani-%E2%80%93-dendias-meeting-in-athens, (07.11.2021).

Stopanska Banka AD-Skopje, **History**, https://www.stb.com.mk/en/the-bank/bank-profile/#History, (13.03.2022).

T.C. Atina Büyükelçiliği, (2019), **İki Ülke Arasında İlişkiler**, 12.02.2019, http://atina.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/354212, (07.06.2020).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, (2012)**, Siyasi Reformlar-II,** AB Rehberleri, No.5, Ankara.

T.C. Başbakanlık AB Genel Sekreterliği, (2011), **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma,** Çeviri**,** Ankara, https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf, (16.03.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Türkiye-Libya Siyasi İlişkileri**, https://www.mfa.gov.tr/turkiye-libya-siyasi-iliskileri.tr.mfa, (19.03.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (1997), **Circular Note Sent to the Embassies of the EU Member States Concerning the Greek Cypriot Application to the EU**, Ankara, 30.06.1997,https://www.mfa.gov.tr/circular-note-sent-to-the-embassies-of-the-eu-member-states-concerning-the-greek-cypriot-application-to-the-eu_-30-june-1997.en.mfa, (18.03.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2003), **Türkiye'nin AB'ye Katılım Süreci hakkında Dışişleri Bakanlığı Açıklaması**, S: 64, Ankara, 15.04.2003, https://www.mfa.gov.tr/no_64--_15-nisan-2003_-turkiye_nin-ab_ye-katilim-sureci.tr.mfa, (29.03.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2005), **Türkiye´nin Kıbrıs´la İlgili Deklarasyonu**, Ankara, 29.07.2005https://www.mfa.gov.tr/no_123---29-temmuz-2005_-1963-ankara-anlasmasi_ni-tum-ab-uyelerine-genisleten-uyum-protokolu-hk_.tr.mfa, (29.03.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2008), **Synopsis of the Turkish Foreign Policy,** http://www.mfa.gov.tr/synopsis-of-the-turkish-foreign-policy.en.mfa, (15.06.2008).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2013), **Türkiye ile AB arasında Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması İmzalandı**, Ankara, 16.12.2013, https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-ab-arasinda-vize-serbestisi-diyalogu-mutabakat-metni-ve-geri-kabul-anlasmasi-imzalandi.tr.mfa, (15.01.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2018), **Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Yunanistan'ın Kardak Bölgesini ve Ege'deki Bazı Adacıkları AB'nin "Natura 2000" Çevre Programına Dahil Ettiğine İlişkin Soruya Cevabı,** SC-28, Ankara, 31.03.2018, https://www.mfa.gov.tr/sc_-28_-disisleri-bakanligi-sozcusunun-yunanistan-in-kardak-bolgesini-ve-egedeki-bazi-adalari-natura2000-cevre-programina-dahil-ettigine-iliskin-sc.tr.mfa, (29.03.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020a), **Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun Uluslararası Bir Kuruluşa Dönüştürülmesine Yönelik**

Toplantı Hakkındaki Soruya Cevabı, SC-3, 16.01.2020, https://www.mfa.gov.tr/sc_-3_-dogu-akdeniz-gaz-forumu-hk-sc.tr.mfa, (29.03.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020b), **Doğu Akdeniz'deki Sondaj Faaliyetlerimiz Nedeniyle Avrupa Birliği'nin Aldığı Yaptırım Kararına İlişkin Listenin Onaylanması Hakkında Basın Açıklaması,** S: 58, Ankara, 28.02.2020, https://www.mfa.gov.tr/no_58_-dogu-akdeniz-sondaj-faaliyetlerimiz-hk.tr.mfa, (29.03.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020c), **Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Yunanistan Başbakanının Ülkemize İlişkin Olarak Fransa Cumhurbaşkanı ve Almanya Başbakanına İlettiği Mektup Hakkındaki Soruya Cevabı**, SC-19, Ankara, 03.04.2020, https://www.mfa.gov.tr/sc_-19_-yunanistan-basbakaninin-ulkemize-iliskin-mektubu-hk-sc.tr.mfa, (29.03.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020d), **Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Yunanistan'ın Göçten Sorumlu Bakanı Notis Mitarakis'in Ethos Gazetesindeki İddiaları Hakkındaki Soruya Cevabı,** SC-22, Ankara, 13.04.2020, https://www.mfa.gov.tr/sc_-22_-yunanistan-goc-bakani-nin-iddialari-hk-sc.tr.mfa, (29.03.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020e), **Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu'nun Almanya Dışişleri Bakanı Sayın Heiko Maas ile Ortak Basın Toplantısı**, Ankara, 25.08.2020,https://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-almanya-db-ile-ortak-basin-toplantisi-25-agustos-2020.tr.mfa, (19.03.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2020f), **Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nın Oruç Reis'in Faaliyetlerine dair 10 Ağustos Tarihli Açıklaması Hakkındaki Soruya Cevabı**, SC-74, Ankara, 10.08.2020, https://www.mfa.gov.tr/sc_-74_--yunanistan-db-nin-oruc-reis-in-faaliyetlerine-dair-aciklamasi-hk-sc.tr.mfa, (29.03.2022).

T.C. Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, (2020), **Chronology of Turkey- European Union Relations (1959-2015),** 03.03.2020, https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/chronology.pdf, (18.10.2020).

T.C. Dışişleri Bakanlığı AB Başkanlığı, (2021), **Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum**, 29.03.2021, https://www.ab.gov.tr/65.html, (06.02.2022).

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, (2019), **Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri,** Ankara,https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari-ve-projeleri, (10.11.2020).

Tsipras, A., (2019), **This is not a Bilateral Question between Cyprus and Turkey, This is a European Issue"**, 10.05.2019, https://www.youtube.com/watch?v=AocRRF69CS0, (19.03.2022).

Türkiye-AT Ortaklık Konseyi, (1995), **Gümrük Birliği'nin Son Döneminin Uygulanmaya Konmasına İlişkin 1/95 Sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı**, Brüksel,06.03.1995,Brüksel,https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/2_turkiye_ab_iliskileri/2_1_ortaklik_iliskileri/2_1_3_ortaklik_konseyi_kararlari_2000e_kadar/1995_1_95_ok k_tr.pdf, (29.03.2022).

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, **Deniz**, https://www.tpao.gov.tr/deniz, (19.03.2022).

US Department of State, (2001), **Country Reports on Human Rights Practices-2000-Greece,** 26.02.2001, https://www.refworld.org/docid/3ae6aa9a0.html, (30.03.2022).

US Embassy&Consulate in Greece, (2022), **Statement on East Med Energy Cooperation**, https://gr.usembassy.gov/statement-on-east-med-energy-cooperation/, (19.03.2022).

WEU Council of Ministers, (1992), **Petersberg Declaration,** Bonn, 19.06.1992, https://www.cvce.eu/en/obj/petersberg_declaration_made_by_the_weu_council_of_min

isters_bonn_19_june_1992-en-16938094-bb79-41ff-951c-f6c7aae8a97a.html, (21.10.2021).

World Shipping Council, **The Top 50 Container Ports**, https://www.worldshipping.org/top-50-ports, (10.10.2020).

II. KİTAP VE MAKALELER

Aggestam, L., (2004), "Role identity and the Europeanization of Foriegn Policy: a political-cultural approach", B. Tonra, T. Christiansen (ed.), **Rethinking European Union Foreign Policy**, Manchester, Manchester University Press, s.81-98.

Alecu de Flers, N., (2005), "Theorising the Effets of the CFSP on National Foreign Policy and the Concept of Europeanization", **CFSP Forum**, C.3, S.5, Eylül, s.13-15.

Altunışık, M.B., (1997), "Avrupa Birliği'nin Yeni Akdeniz Politikası ve Türkiye", A.Eralp (ed.), **Türkiye ve Avrupa**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, s.351-383.

Anastasakis, O., (2004), "Greece and Turkey in the Balkans: Cooperation or Rivalry?", **Turkish Studies**, C. 5, S.1, s.45-60.

Asmonti, L., (2013), **What Roots for European Values? The Use and Abuse of Ancient Democracy in the Debate on Greece's EU Membership from Giscard d'Estaing to the Debt Crisis**, Conference Paper, University of Queensland.

Bantimaroudis, P., (2003), "Andreas Papanderou and the American Media: The Salient Attributes of a Socialist", **Mediterranean Quaterly,** C.14, S.2, İlkbahar, s.110-129.

Baykal, S., Arat, T., (2000), "1990-2001 AB'yle İlişkiler", B. Oran (ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2,** İstanbul, İletişim Yayınları, s.326-365.

Bellou, F., (2003), "The Political Scene: Consolidating Democracy", T.A. Couloumbis, T. Kariotis, F. Bellou (ed.), **Greece in the Twentieth Century**, London, Frank Cass, s.155-169.

Birden, R., Rumelili, B., (2009), "Rapprochement at the Grassroots: How Far Can Civil Society Engagement Go?", O. Anastasakis, K. Nicolaidis, K. Öktem (ed.), **In the Long Shadow of Europe: Greeks and Turks in the Era of Postnationalism,** Leiden, Martinus Nijhoff, s. 315-330.

Bitzenis, A.P., Vlachos, V.A., (2013), "Greece's Outward FDI: A Window for Growth?", P.Sklias, T. Nikolaos (ed.), **Greece's Horizons: Reflecting on the Country's Assets and Capabilities,** Berlin, Springer-Verlag, Konstantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs, s.249-260.

Bölükbaşı, S., (1997), Türkiye'nin Yakınındaki Avrupa ile İlişkileri: Türk-Yunan Sorunları", A.Eralp (ed.), **Türkiye ve Avrupa**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, s. 243-278.

Börzel, T.A., (2003), "How the European Union Interacts with Its Member States", **Institut für Höhere Studien (IHS) Political Science Series Working Paper**, S. 93, Vienna.

Börzel, T.A., Risse, T., (2000), "When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change", **European Integration online Papers (EIoP)**, C.4, S.15.

Buhari, D., (2009), "Turkey-EU Relations: The Limitations of Europeanisation Studies", **The Turkish Yearbook of International Relations**, C. 40, S.1, s. 91-121.

Bulmer, S. J., Radaelli, C.M., (2004), "The Europeanization of National Policy?", **Queen's Papers on Europeanization,** S.1/2004, Belfast, Queens University.

Büyükçolak, K.M., (2002), "Yunanistan'ın Stratejik Analizi: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Yunanistan'ın Savunma Politikaları, Güvenlik Stratejileri, Askeri Doktrini ve Silahlı Kuvvetleri", M. Türkeş, İ.Uzgel (ed), **Türkiye'nin Komşuları,** Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, s. 75-116.

Cem, İ., (2004), **Türkiye, Avrupa, Avrasya: Strateji, Yunanistan, Kıbrıs**, C.1, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayıncılık.

Christidis, Y., Paschalidis, P., (2018), "Greece and the Former Yugoslav Republic of Macedonia Bilateral cooperation between Athens and Skopje in the fields of Justice and Home Affairs (Police): An assessment of the state of play before and after the adoption of the Confidence Building Measures (2015)", **ELIAMEP South East Europe Programme Research Report,** Athens, 17.12.2018.

Chryssochoou, D.N., Stavridis, S., Moschonas, A., (2000), "Greece and the European Union After Amsterdam", A.Mitsos, E. Mossialos (ed.), **Contemporary Greece and Europe,** Aldershot, Ashgate, s.183-204.

Clogg, R. (ed.), (1993a), **Greece 1981-89: The Populist Decade,** New York, St. Martins.

Clogg, R., (1993b), "Greece and the Balkans in the 1990s", H. J. Psomiades, S. Thomadakis (ed.), **Greece, the New Europe, and the Changing International Order**, New York, Pella, s. 421-436.

Clogg, R., (1997), **Modern Yunanistan Tarihi**, İstanbul, İletişim Yayınları.

Clogg, R., (2013), **A Concise History of Greece**, Üçüncü Baskı, Cambridge, Cambridge University Press.

Constas, D.C., (1991), "Greek Foreign Policy Objectives 1974-1986", S. Vryonis Jr. (ed.), **Greece on the Road to Democracy. From the Junta to PASOK**, **1974-86,** New York, Orpheus, s. 37-69.

Coufoudakis, V., (1993), "PASOK and Greek-Turkish Relations", R. Clogg (ed.), **Greece 1981-89: The Populist Decade,** New York, St. Martins, s. 167-180.

Coufoudakis, V., (2003), "The Cyprus Question: International Politics and the Failure of Peacemaking", T.A. Couloumbis, T. Kariotis, F. Bellou (ed.), **Greece in the Twentieth Century,** London, Frank Cass, s.111-135.

Couloumbis, T., (1981), "Defining Greek Foreign Policy Objectives", H.R. Penniman (ed.), **Greece at the Polls: The National Elections of 1974 and 1977**, Washington, American Enterprise Institute, s. 160-184.

Couloumbis, T., (1993), "PASOK's Foreign Policies, 1981-1989: Continuity or Change?", R. Clogg (ed.), **Greece 1981-89: The Populist Decade,** New York, St. Martins, s. 113-129.

Couloumbis, T., (2000), "Greece in a Post-Cold War Environment", A.Mitsos, E. Mossialos (ed.), **Contemporary Greece and Europe,** Aldershot, Ashgate, s. 373-385.

Couloumbis, T., (2003), "Greek Foreign Policy: Debates and Priorities", T.A. Couloumbis, T. Kariotis, F. Bellou (ed.), **Greece in the Twentieth Century,** London, Frank Cass, s.31-41.

Couloumbis, T., Dalis, S., (2004), "Greek Foreign Policy since 1974: From Dissent to Consensus", D.G. Dimitrakopoulos, A.G. Passas (ed.), **Greece in the European Union**, London, Routledge, s.74-85.

Crampton, R.J., (2002), **The Balkans Since the Second World War**, Essex, Pearson Education Limited.

Dağı, İ., (1997), "İnsan Hakları ve Demokratikleşme: Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Siyasal Boyut", A.Eralp (ed.), **Türkiye ve Avrupa**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, s. 122-178.

Dayıoğlu, A., (2013), "Yunanistan'la İlişkiler", B. Oran (ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 3,** İstanbul, İletişim Yayınları, s. 560-631.

Diamandouros, N.P., (1994), "Cultural Dualism and Political Change in Post-authoritarian Greece", **Instituto Juan March de Estudios e Investigaciones Working Paper**, S. 50, Madrid.

Dimitrakopoulos, D.G., Passas, A.G., (2004a), "Greece: An Introduction to Patterns of EU Membership", D.G. Dimitrakopoulos, A.G. Passas (ed.), **Greece in the European Union**, London, Routledge, s. 3-15.

Dimitrakopoulos, D.G., Passas, A.G., (2004b), "Conclusion: Europeanisation and the Greek Policy Style: national or sectoral?", D.G. Dimitrakopoulos, A.G. Passas (ed.), **Greece in the European Union**, London, Routledge, s.139-147.

Dokos, T.P., (1999), "Greek Defense Doctrine in the Post-Cold War Era", V. Coufoudakis, H.J. Psomiades, A.Gerolymatos (ed.), **Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities**, New York, Pella, s.239-264.

Dokos, T.P., (2003), "Greece in a Changing Strategic Setting", T.A. Couloumbis, T. Kariotis, F. Bellou (ed.), **Greece in the Twentieth Century,** London, Frank Cass, s.42-68.

Eralp, A., (1997), "Soğuk Savaş'tan Günümüze Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", A.Eralp (ed.), **Türkiye ve Avrupa**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, s. 88-121.

Economides, S., (2005), "The Europeanization of Greek Foreign Policy", **West European Politics**, C. 28, S. 2, Mart, s. 471–491.

Economides, S., (2014), "The Relevance of 'Europe' to Greek Foreign Policy", K. Featherstone (ed.), **Europe in Modern Greek History**, London, Hurst&Company, s. 61-76.

Featherstone, K., (1996), "Introduction", K.Featherstone, K. Ifantis (ed.), **Greece in a Changing Europe: Between European Integration and Balkan Disintegration?**, Manchester, Manchester University Press, s. 3-16.

Featherstone, K., (2003), "Introduction: In the Name of 'Europe", K. Featherstone, C.M. Radaelli (ed.), **The Politics of Europeanization**, Oxford, Oxford University Press, s. 3-26.

Featherstone, K., (2014), "Introduction", K. Featherstone (ed.), **Europe in Modern Greek History**, London, Hurst&Company, s.1-15.

Featherstone K., Kazamias, G., (2001), "Introduction: Southern Europe and the Process of 'Europeanization', K.Featherstone, G. Kazamias (ed.), **Europeanization and the Southern Periphery**, London, Frank Cass, s. 1-22.

Featherstone, K., Papadimitriou, D., (2008), **The Limits of Europeanization: Reform Capacity and Policy Conflict in Greece**, Hampshire, Palgrave Macmillan.

Fırat, M.M., (2000a), "1980-1990 Yunanistan'la İlişkiler", B. Oran (ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2,** İstanbul, İletişim Yayınları, s.102-123.

Fırat, M.M., (2000b), "1990-2001 Yunanistan'la İlişkiler", B. Oran (ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2,** İstanbul, İletişim Yayınları, s.440-480.

Fırat, M.M., (2002), "Soğuk Savaş Sonrası Yunanistan Dış Politikasının Yeniden Biçimleniş Süreci", M. Türkeş, İ.Uzgel (ed), **Türkiye'nin Komşuları,** Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, s. 21-73.

Fırat, M.M., (2006), "Soğuk Savaş Sonrası Türk-Yunan İlişkilerinde Değişim", M. Aydın, Ç. Erhan (ed.), **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Ankara, Siyasal Kitabevi, s. 257-282.

Gallagher, T., (2003), **The Balkans After the Cold War From Tyranny to Tragedy**, London, Routledge.

Georgiades, H.C., (2000), "Greece and the EU-Turkish Relationship", A.Mitsos, E. Mossialos (ed.), **Contemporary Greece and Europe,** Aldershot, Ashgate, s. 421-430.

Glenny, M., (1997), "The Temptation of Purgatory", G. Allison, K. Nicolaidis (ed.), **The Greek Paradox: Promise vs. Performance,** Cambridge, Massachusetts, MIT Press, s.73-82.

Grabbe, H., (2003), "Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the European Accession Process", K. Featherstone, C.M. Radaelli (ed.), **The Politics of Europeanization**, Oxford, Oxford University Press, s. 303- 329.

Grigoriadis, I.N., (2003), "The Changing Role of the EU Factor in Greek-Turkish Relations", Symposium Paper, **London School of Economics and Political Science Hellenic Observatory 1st PhD Symposium on Modern Greece**, 21.06.2003, London, http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/pdf/1st_Symposium/GrigoriadisIoannis.pdf , (06.06.2020).

Grigoriadis, I.N., (2008), "Greek and Greek Cypriot Views of Turkey's Accession to the European Union: On the Endurance of a Spectacular Paradigmatic Shift", . M. Müftüler Baç, Y.A. Stivachtis (ed), **Turkey and the European Union: Dilemmas, Constraints and Opportunities,** Langham MD, Lexington Books, s. 151-167).

Gross, E., (2007), "Germany and European Security and Defence Cooperation: The Europeanization of National Crisis Management Policies?", **Security Dialogue**, C. 38, S. 4, Aralık, s.501-520.

Haas, E.B., (1958), **The Uniting of Europe: Politicial, Social and Economic Forces 1950-1957**, Stanford, Stanford University Press.

Halikiopoulou, D., Vasilopoulou, S., (2015), "Syriza Won With a Radical Left Programme, But Keeping the Middle Class on Side May Be Key to Retaining Power", **LSE Blog**, 28.01.2015, https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2015/01/28/syriza-won-the-greek-elections-on-a-radical-left-platform-but-keeping-the-middle-class-on-side-may-be-key-to-retaining-power/, (16.03.2022).

Heraclides, A., (2002), **Yunanistan ve "Doğu'dan Gelen Tehlike" Türkiye Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları,** İstanbul, İletişim Yayınları.

Heraclides, A., (2010), **The Greek–Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies**, Basingstoke, Hampshire, Palgrave Macmillan.

Highet, K., Kahale III, G., Peters, A., (1995), "Commission of the European Communities v. Hellenic Republic", **The American Journal of International Law**, C.89, S.2, Nisan, s.376-385.

Hirschon, R., (2014), "Cultural Mismatches: Greek Concepts of Time, Personal Identity and Authority in the Context of Europe", K. Featherstone (ed.), **Europe in Modern Greek History**, London, Hurst&Company, s.153-169.

Hix, S., (1999), **The Political System of the European Union**, London, Macmillan.

Holbrooke, R., (1999), **Bir Savaşı Bitirmek**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hopkins, V., (2016), "Let Them Eat Alexander the Great Statues", **Foreign Policy**, 19.06.2016,https://foreignpolicy.com/2016/06/19/let-them-eat-alexander-the-great-statues-skopje-2014-macedonia-colorful-revolution/, (13.03.2022)

Huliaras, A., Kalantzakos, S., (2017), "Looking for an Oasis of Support: Greece and the Gulf States", S.N. Litsas, A. Tziampiris (ed.), **Foreign Policy Under Austerity, Greece's Return to Normality?**, London, Palgrave Macmillan, s. 49-76.

Huntington, S.P., (1993), "The Clash of Civilizations?", **Foreign Affairs**, C.72, S.3, Yaz, s. 22-49.

Iatrides, J.O., (2003), "The United States and Greece in the Twentieth Century", T.A. Couloumbis, T. Kariotis, F. Bellou (ed.), **Greece in the Twentieth Century,** London, Frank Cass, s.69-110.

Ifantis K., (2009), "Whither Turkey? Greece's Aegean Options", C. Arvanitopoulos (ed.), **Turkey's Accession to the European Union**, The Constantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs, Berlin, Heidelberg, Springer, s.121-132.

Ioakimidis, P.C., (1996), "Contradictions between Policy and Performance: The Europeanisation Process", K.Featherstone, K. Ifantis (ed.), **Greece in a Changing**

Europe: Between European Integration and Balkan Disintegration?, Manchester, Manchester University Press, s. 33-51.

Ioakimidis, P.C., (1999a), "The Model of Foreign Policy-Making in Greece: Personalisties versus Institutions,", S. Stavridis vd. (ed.), **The Foreign Policies of the European Union's Mediterranean States and Applicant Countries in the 1990s**, London, Macmillan Press, s. 140-170.

Ioakimidis, P.C., (1999b), "Greece, the European Union and Southeastern Europe: Past Failures and Future Prospects", V. Coufoudakis, H.J. Psomiades, A.Gerolymatos (ed.), **Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities**, New York, Pella, s.169-191.

Ioakimidis, P.C., (2000), "The Europeanization of Greece's Foreign Policy: Progress and Problems", A.Mitsos, E. Mossialos (ed.), **Contemporary Greece and Europe,** Aldershot, Ashgate, s. 359-372.

Ioakimidis, P.C., (2001), "The Europeanization of Greece: An Overall Assessment", K. Featherstone, G. Kazamias (ed.), **Europeanization and the Southern Periphery**, London, Frank Cass, s. 73-94.

Ivanov, G., (2008), "Macedonia and its Neighbours: Controversies and Challenges", **Avrasya Dosyası**, C.14, S.1, Balkanlar Özel Sayısı, s. 57-85.

Jachtenfuchs, M., (2001), "The Governance Approach to European Integration", **Journal of Common Market Studies,** C. 39, S.2, s. 245-264.

Kaklamanis, A., (2003), "Greece: A Modern Approach to Progress", **Mediterranean Quaterly**, C.14, S.1, Kış, s. 1-5.

Kalaitzidis, A., (2017), "The Odd Duck: Why Greece's Foreign Policy Will Not Turn Out To Be A Swan!", S.N. Litsas, A. Tziampiris (ed.), **Foreign Policy Under Austerity, Greece's Return to Normality?**, London, Palgrave Macmillan, s. 29-47.

Kalaitzidis, A., Zahariadis, N., (2015), "Greece's Trouble with European Union Accession", **Cahiers de la Méditerranée** (Online), S.90, https://journals.openedition.org/cdlm/7852, (22.03.2022).

Kalpadakis, G., Sotiropoulos, D., (2007), "Europeanism and Nationalist Populism: The Europenization of Greek Civil Society and Foreign Policy", **Hellenic Studies**, C.15, S.1, İlkbahar, s. 43-66.

Kalyvas, S. N., (2015), **Modern Greece: What Everyone Needs to Know**, New York, Oxford University Press.

Kapsis, Y., (1988), "Philosophy&Goals of PASOK's Foreign Policy", N.A. Stavrou (ed.), **Greece Under Socialism, A NATO Ally Adrift,** New York, Orpheus, s.41-62.

Karakatsanis, L, (2017), "From Excitement to Boredom: Politics of Emotions and Turkish-Greek Friendship after 1999", G. Bayındır Goularas, H. Sezgin Erkan (ed.), **Rethinking Greek-Turkish Relations Since 1999**, Lanham, Boulder, New York, London, Lexington Books, s.25-36.

Karamanlis, K., (2000), "Greece: The EU's Anchor of Stability in a Troubled Region,", **The Washington Quarterly**, C.23, S.2, s.7-11.

Karamouzi, E., (2014), **Greece, the EEC and the Cold War 1974-1979: The Second Enlargement**, London, Palgrave Macmillan.

Kavakas, D., (2000), "Greece", I. Manners, R.G. Whitman (ed.), **The Foreign Policies of European Union Member States**, Manchester, Manchester University Press, s.144-161.

Kavakas, D., (2001), **Greece and Spain in European Foreign Policy: The Influence of Southern Member States in Common Foreign and Security Policy**, Aldershot, Ashgate.

Keridis, D., (1997), "Greece in the 1990s: The Challenge of Reform", G. Allison, K. Nicolaidis (ed.), **The Greek Paradox: Promise vs. Performance,** Cambridge, Massachusetts, MIT Press, s. 85-96.

Keridis, D., (2001a), "Domestic Developments and Foreign Policy: Greek Policy Toward Turkey", D. Keridis, D. Triantaphyllou (ed.), **Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization,** Dulles, VA, Brassey's, s. 2-18.

Keridis, D., (2001b), "Political Culture and Foreign Policy: Greek Policy Towards Turkey Today", C.K. Yiallourides, P. Tsakonas (ed.), **Greece and Turkey After the End of the Cold War**, New York, Caratzas, s. 47-64.

Keridis, D., (2006), "Earthquakes, Diplomacy, and New Thinking in Foreign Policy", **The Fletcher Forum of World Affairs**, C.30, S.1, Kış, s. 207-214.

Keridis, D., (2018), "The Migration/Refugee Crisis and the (Un/Re)Making of Europe: Risks and Challenges for Greece", **Uluslararası İlişkiler**, C.15, S. 58, s. 69-80.

Keridis, D., Triantaphyllou, D., (2001), "Introduction: Greek-Turkish Relations in the Era of European Integration and Globalization", D. Keridis, D. Triantaphyllou (ed.), **Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization,** Dulles, VA, Brassey's, s. xvi-xxii.

Ker-Lindsay, J., (2007), "Greek-Turkish Rapprochement under New Democracy", **The International Spectator**, C. 42, S. 2, Haziran, s. 237-247.

Kofos, E., (1999), "Greece's Macedonian Adventure: The Controversy over FYROM's Independence and Recognition", V. Coufoudakis, H.J. Psomiades, A.Gerolymatos (ed.), **Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities**, New York, Pella, s. 361-394.

Kofos, E., (2009), "The Current Macedonian Issue between Athens and Skopje: Is there an Option for a Breakthrough?", **ELIAMEP Thesis**, S. 3/2009, Athens.

Kollias, C. vd., (2004), "Military Expenditure and Government Debt in Greece: Some Preliminary Empirical Findings", **Defence and Peace Economics**, C.15, S.2, s. 189-197.

Koliopoulos, J.S., Veremis, T., (2002), **Greece: The Modern Sequel from 1831 to the Present**, London, Hurst&Company.

Koppa, M., (2018), "The Greek Crisis and Its Repercussions on the Balkan Neighbourhood: The End of the Myth", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C. 15, S.58, s. 57-67.

Kumrulu, M.G., (2003), "Avrupa'nın Geleceğine Dair Konvansiyon", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C. 2, S.4, Bahar, s. 163-191.

Kutlay, M., (2009), "A Political Economy Approach to the Expansion of Turkish-Greek Relations: Interdependence or Not?", **Perceptions**, C.14, S.1, s. 91-119.

Labrianidis, L., (2000), "Are Greek Companies That Invest in the Balkans in the '90s Transnational Companies?", A.Mitsos, E. Mossialos (ed.), **Contemporary Greece and Europe,** Aldershot, Ashgate, s. 457-482.

Ladrech, R., (1994), "Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France", **Journal of Common Market Studies**, C. 32, S.1, s.69-88.

Larrabee, F.S., (1997), "Greece & the Balkans: Implications for Policy", G. Allison, K. Nicolaidis (ed.), **The Greek Paradox: Promise vs. Performance,** Cambridge, Massachusetts, MIT Press, s. 107-112.

Larrabee, F.S., (2001), "Security in the Eastern Mediterranean: Transatlantic Challenges and Perspectives", D. Keridis, D. Triantaphyllou (ed.), **Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization,** Dulles, VA, Brassey's, s. 224-238.

Larsen, H., (2004), "Discourse analysis in the study of European foreign policy", B. Tonra, T. Christiansen (ed.), **Rethinking European Union Foreign Policy**, Manchester, Manchester University Press, s.62-80.

Lavdas, K., (1997), **The Europeanization of Greece Interest Politics and the Crises of Integration**, London, Macmillan.

Legg, K.R., Roberts, J.M., (1997), **Modern Greece A Civilization on the Periphery**, Boulder, Colorado, Westview.

Llewellyn-Smith, M., (2014), "Greece and Europe: Progress and Civilization 1890s-1920s", K. Featherstone (ed.), **Europe in Modern Greek History**, London, Hurst&Company, s**.** 17-25.

Lowi, T.J., (1972), "Four Systems of Policy, Politics, and Choice", **Public Administration Review,** C. 32, S. 4, s. 298-310.

Maitland, D., (1999), "Britain and Northern Greece in the Twentieth Century, Greek Accession and Prospects for the European Union", **Balkan Studies,** C. 40, S. 2, s.383-395.

Malkoutzis, N, (2012), Greece's Painful Political Transition Analysis of the Upcoming National Elections, **Friedrich Ebert Stiftung, International Policy Analysis,** Mayıs, Berlin, https://library.fes.de/pdf-files/id/09061.pdf, (16.03.2022).

Major, C., Pomorska, K., (2005), "Europeanisation: Framework or Fashion?", **CFSP Forum**, C.3, S.5, Eylül, s.1-5.

Manners, I., Whitman, R.G., (2000a), "Introduction", I. Manners, R.G. Whitman (ed.), **The Foreign Policies of European Union Member States**, Manchester, Manchester University Press, s. 1-16.

Manners, I., Whitman, R.G., (2000b), "Conclusion", I. Manners, R.G. Whitman (ed.), **The Foreign Policies of European Union Member States**, Manchester, Manchester University Press, s. 243-273.

March, J.G., Olsen, J.P., (2004), "The Logic of Appropriateness", **ARENA Working Papers**, S. 04/09, Oslo, Oslo University Center for European Studies.

Markantoni, A., (2000), **Learning by Participation: Greece and the European Union Intergovernmental Conferences**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Canterbury, University of Kent.

Matos, A.P., (2015), **EU's Democracy Promotion in Turkey**, Paris, Nota de Rodapé.

Mavris, Y.E., (2004), "From Accession to Euro: The Evolution of Greek Public Attitudes towards European Integration 1981-2001", D.G. Dimitrakopoulos, A.G. Passas (ed.), **Greece in the European Union**, London, Routledge, s.113-137.

Mavrogordatos, G.T., (1983), "Rise of the Green Sun: The Greek Election of 1981", **Occasional Paper**, S.1, London, King's College Center of Contemporary Greek Studies.

Mc Donald, R., (2001), "Greek-Turkish Relations and the Cyprus Conflict", D. Keridis, D. Triantaphyllou (ed.), **Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization,** Dulles, VA, Brassey's, s. 116-150.

Minorities at Risk Project, 2004, **Chronology for Albanians in Macedonia**, https://www.refworld.org/docid/469f38b7a.html, (06.03.2022).

Mitsos, A., (2000), "Maximising Contribution to the European Integration Process as a Prerequisite for the Maximisation of Gains", A.Mitsos, E. Mossialos (ed.), **Contemporary Greece and Europe,** Aldershot, Ashgate, s. 53-89.

Molokotos-Liederman, L., (2007), "The Greek ID Card Controversy: A Case Study of Religion and National Identity in a Changing European Union", **Journal of Contemporary Religion**, C. 22, S.2, s.187-203.

Moravcsik A., (1998), **The Choice for Europe: Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht**, Ithaca, New York, Cornell University Press.

Moschonas, G., Papanagnou, G., (2007), "Posséder Une Longueur d'Avance Sur La Droite: Expliquer La Durée Gouvernementale Du PSOE (1982-1986) Et Du PASOK (1981-2004)", **Revue Pole Sud**, C. 2, S. 27, s. 43-104.

Mossialos, E., Mitsos, A., (2000), "Contemporary Greece and Europe: Introduction and Synopsis", A.Mitsos, E. Mossialos (ed.), **Contemporary Greece and Europe,** Aldershot, Ashgate, s. 3-30.

Moumoutzis, K., (2012), “There is Virtually No Greek Policy Towards Turkey Outside the Framework of the EU”, **LSE EUROPP Blog**, 02.10.2012, https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2012/10/02/greece-turkey-eu-policy/, (29.05.2020).

Moumoutzis, K., (2015), “SYRIZA’s Victory in Greece could undermine the effectiveness of EU foreign policy policy, **LSE EUROPP Blog,** 29.01.2015, https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2015/01/29/SYRİZAs-victory-in-greece-could-undermine-the-effectiveness-of-eu-foreign-policy/, (04.01. 2015).

Müftüler Baç, M., (2001), **Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler.** İstanbul, Alfa Basım Yayım.

Myrivili, E., (2009), “Transformation of Political Divides: Commerce, Culture and Sympathy Crossing the Greek-Turkish Border**”,** O. Anastasakis, K. Nicolaidis, K. Öktem (ed.), **In the Long Shadow of Europe: Greeks and Turks in the Era of Postnationalism,** Leiden, Martinus Nijhoff, s. 331-358.

Nafpliotis, A., (2018), "From Radicalism to Pragmatism via Europe: PASOK's Stance vis-a-vis the EEC, 1977-1981", **Southeast European and Black Sea Studies**, C. 18, S. 4, s. 509-528.

Nicolaidis, K., (1997a), “Introduction: What is the Greek Paradox?”, G. Allison, K. Nicolaidis (ed.), **The Greek Paradox: Promise vs. Performance,** Cambridge, Massachusetts, MIT Press, s. 1-19.

Nicolaidis, K., (1997b), “Greece and the Macedonian Question: Lessons for a Better Future”, R. Pfaltzgraff, D. Keridis (ed.), **Security in Southeastern Europe and the U.S.-Greek Relationship**, Virginia, Brassey’s, s. 73-87.

Nicolaidis, K., (2001), “Europe’s Tainted Mirror: Reflections on Turkey’s Candidacy Status after Helsinki”, D. Keridis, D. Triantaphyllou (ed.), **Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization,** Dulles, VA, Brassey’s, s. 245-277.

NIOD (Institute for War, Holocaust and Genocide Studies), (2002), **Srebrenica: Reconstruction, Background, Consequences and Analyses of the Fall of a 'Safe' Area**, Amsterdam, 10.04.2002, http://publications.niod.knaw.nl/publications/srebrenicareportniod_en.pdf, (23.03.2022).

Nomikos, J.M., Symeonides, A.T., (2018), "The Future of Democracies in the Eastern Mediterranean Region: A Greek Perspective", **Promoting Liberal Democracy in the Eastern Mediterranean**, Netanya, Friedrich Ebert-Stiftung Israel & Netanya Academic College, s.26-36.

Nuttall, S.J., (1992), **European Political Cooperation**, Oxford, Oxford University Press.

Nye, J.S. Jr., (1997), "Greece & the Balkans: A Moment of Opportunity", G. Allison, K. Nicolaidis (ed.), **The Greek Paradox: Promise vs. Performance,** Cambridge, Massachusetts, MIT Press, s.145-150.

Observatory of Economic Complexity, **Where does North Macedonia Import From? (2006)**, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/import/mkd/show/all/2006/ , (13.03.2022).

Ohrgaard, J.C., (2004), "International Relations or European integration: Is the CFSP sui generis?", B. Tonra, T. Christiansen (ed.), **Rethinking European Union Foreign Policy**, Manchester, Manchester University Press, s. 26-44.

Pagoulatos, G., (2002), "Greece, the European Union and the 2003 Presidency", **Notre Europe**, **Research and European Issues**, S.21, Aralık, https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2018/01/etud21-gpagoulatos-presidgrecque-en.pdf, (23.11.2019).

Pagoulatos, G., (2014), "The European Union and the Political Economy of the Greek State", K. Featherstone (ed.), **Europe in Modern Greek History**, London, Hurst&Company, s.77-93.

Panagiotou, R., (2014), "The New Environment of EU Enlargement: The Impact of Economic Crisis on the Western Balkans and their EU Accession Prospects", **Contemporary Southeastern Europe**, C.1, S.1, s. 33-57.

Panagiotou, R., Valvis, A.I., (2014), "How is the Sovereign Debt Crisis Affecting Greece's Relations with the Balkan Countries and Greece's Standing in the Region? An Initial Impact Assessment", **ELIAMEP SE Programme Report**, Athens.

Papadopoulos, C.A., (2009), "Economic Cooperation: Guarantor of Détente or Hostage to Politics?", K. Nicolaidis, K. Öktem (ed.), **In the Long Shadow of Europe: Greeks and Turks in the Era of Postnationalism,** Leiden, Martinus Nijhoff, s. 288-314.

Papadopoulos, C.A., (2018), "When the Greek Political System Clashed with Europe: Why the Greek Sovereign-Debt Crisis is Taking So Long to End?", **Uluslararası İlişkiler**, C. 15, S. 58, s. 21-34.

Papandreou, G., (1999), Greece Wants Turkey to Make the Grade, **International Herald Tribune,** 10.12.1999, https://www.nytimes.com/1999/12/10/opinion/IHT-greece-wants-turkey-to-make-the-grade.html, (29.08.2020).

Pesmazoglou, S., (2014), "'Europe', 'Turkey' and Greek Self-Identity: Antinomic Mutual Perceptions", K. Featherstone (ed.), **Europe in Modern Greek History**, London, Hurst&Company, s. 43-60.

Petrakos, G.C., (1997), "A European Macro-Region in the Making? The Balkan Trade Relations of Greece", **European Planning Studies**, C.5, S.4, Ağustos, s. 515-534.

Petrelli, M., Vallianatou, A., (2006), **The Medium-Small and Big Member States: Willing Enough to Draw Common Positions During the European Convention and IGC Debate on CFSP and ESDP?**, Working Paper B02/06, Athens, National and Kapodistrian University Institute of European Integration and Policy.

Pettifer, J., (1992), "The New Macedonian Question", **International Affairs**, C. 68, S.3, Temmuz, s. 475-485.

Putnam, R.D., (1988), "Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Game", **International Organization**, C. 41, S. 3, s.427-460.

Radaelli, C.M., (2000), "Whither Europeanization? Concept Stretching and Substantive Change", **European Integration online Papers (EIoP)**, C.4, S.8, http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf, (23.03.2022).

Raptopoulos, N., (2017), "Greek-Turkish Relations During the Greek Crisis: The Impact of the Crisis on Partnership Efforts", S.N. Litsas, A. Tziampiris (ed.), **Foreign Policy Under Austerity, Greece's Return to Normality?**, London, Palgrave Macmillan, s. 117-140.

Rizopoulos, N.X., (1993), "Pride, Prejudice and Myopia", **World Policy Journal**, C.10, S.3, Sonbahar, s. 17-28.

Rühlig, T.N. vd., (2018), "Introduction: The Role of Political Values in Europe-China Relations", T.N. Rühlig vd. (ed.), **Political Values in Europe-China Relations,** Report by the European Think-Tank Network on China (ETNC), s.11-22.

Sjursen, H., (2004), "Towards a Post-National Foreign and Security Policy?", **ARENA Working Papers,** S. 04/12, Oslo, Oslo University Center for European Studies.,

Sofos, S., Özkırımlı, U., (2009), "Contested Geographies: Greece, Turkey and the Territorial Imagination", O. Anastasakis, K. Nicolaidis, K. Öktem (ed.), **In the Long Shadow of Europe: Greeks and Turks in the Era of Postnationalism,** Leiden, Martinus Nijhoff, s.19-46.

Stavridis, S., (2003), **The Europeanisation of Greek Foreign Policy: A Literature Review,** London, Hellenic Observatory, London School of Economics & Political Science.

Stearns, M., (1997), "Greek Security Issues", G. Allison, K. Nicolaidis (ed.), **The Greek Paradox: Promise vs. Performance,** Cambridge, Massachusetts, MIT Press, s. 61-72.

Stephanopoulos, C., (1997), "Issues of Greek Foreign Policy", G. Allison, K. Nicolaidis (ed.), **The Greek Paradox: Promise vs. Performance,** Cambridge, Massachusetts, MIT Press, s.135-144.

Stergiou, A., (2019), "Geopolitics and Energy Security in the Eastern Mediterranean: The Formation of new 'Energy Alliances', Z. Tziarras (ed.), **The New Geopolitics of the Eastern Mediterranean: Trilateral Partnerships and Regional Security**, Re-imagining the Eastern Mediterranean Series: PCC Report, 3/2019, PRIO Cyprus Centre, Nicosia, s.11-30.

Stergiou, A., Kollias, C., (2018), "Between Pragmatism and Rhetoric: A Critical Assessment of Greece's Defence and Foreign Policy in the 1980s in Light of New Primary Sources", **Southeast European and Black Sea Studies**, C.18, S.4, s. 549-571.

SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute), 2020, **SIPRI Military Expenditure Database**, https://www.sipri.org/databases/milex, (14.06.2020).

Tayfur, M.F., (1997), "Yunanistan ve İspanya'nın Avrupalılaşma Serüveni ve Türkiye: İki Nikah Bir Cenaze", A.Eralp (ed.), **Türkiye ve Avrupa**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, s.179-242.

Tayfur, M.F., (2002), "Akdeniz'de Bir Adanın Kalın Uçlu Bir Kalemle Yazılmış Hikayesi: "Kıbrıs", O.Türel (ed.), **Akdeniz'de Bir Ada KKTC'nin Varoluş Öyküsü**, Ankara, İmge Kitabevi, s.13-51.

Tayfur, M.F., (2003), **Semiperipheral Development and Foreign Policy: The Cases of Greece and Spain**, Aldershot, Ashgate.

Theodoropoulos, B., (2003), "Greek-Turkish Relations: A New Era?", T.A. Couloumbis, T. Kariotis, F. Bellou (ed.), **Greece in the Twentieth Century**, London, Frank Cass, s.311-318.

Tonchev, P., (2015), “Greece and China: Discovering Each Other at Last?”, M. Huotari vd. (ed.), **Mapping Europe-China Relations A Bottom-Up Approach**, Report by the European Think-Tank Network on China (ETNC), s. 36-40.

Tonchev, P., (2016), “‘One Belt, One Road’ Projects in Greece: A Key Driver of Sino–Greek Relations”, F.P. van der Putten vd. (ed.), **Europe and China’s New Silk Roads**, Report by the European Think-Tank Network on China (ETNC), s.30-34.

Tonchev, P., (2017), “China’s Growing Economic and Political Clout through Investment in Greece”, J.Seaman vd. (ed.), **Chinese Investment in Europe A Country-Level Approach**, Report by the European Think-Tank Network on China (ETNC), s. 69-74.

Tonchev, P., (2018), “Sino-Greek Relations: Marked by Values or Opportunism?”, T.N. Rühlig vd. (ed.), **Political Values in Europe-China Relations**, Report by the European Think-Tank Network on China (ETNC), s.43-45.

Triantaphyllou, D., (2001), “Further Turmoil Ahead?”, D. Keridis, D. Triantaphyllou (ed.), **Greek-Turkish Relations in the Era of Globalization,** Dulles, VA, Brassey’s, s. 56-80.

Triantaphyllou, D., (2005), “The Priorities of Greek Foreign Policy Today”, **Southeast European and Black Sea Studies**, C.5, S.3, s.327-346.

Triantafyllidou, A., (2014), "European Influences in Greece's Migration Policies: Between 'Hard' Impact and 'Soft' Influence", K. Featherstone (ed.), **Europe in Modern Greek History**, London, Hurst&Company, s.117-134.

Tsafos, N., (2017), “Greek Foreign Energy Policy”, S.N. Litsas, A. Tziampiris (ed.), **Foreign Policy Under Austerity, Greece’s Return to Normality?,** London, Palgrave Macmillan, s.141-160.

Tsakalotos, E., (2014), "Contesting Greek Exceptionalism in the European Crisis", K. Featherstone (ed.), **Europe in Modern Greek History**, London, Hurst&Company, s. 95-116.

Tsakaloyannis, P., Blauvoukos, S., (2006), "Greece: Continuity and Change", F. Laursen (ed.), **The Treaty of Nice**, **Actor Preferences, Bargaining and Institutional Choice**, Leiden, Martinus Nijhoff, s.163-178.

Tsakonas, P.J., (2001), "Turkey's Post-Helsinki Turbulence: Implications for Greece and the Cyprus Issue", **Turkish Studies**, C.2, S.2, Sonbahar, s.1-40.

Tsakonas, P.J., (2009), "How Can the European Union Transform the Greek-Turkish Conflict?", C. Arvanitopoulos (ed.), **Turkey's Accession to the European Union**, The Constantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs, Berlin, Heidelberg, Springer, s.107-120.

Tsardanidis, C., Stavridis, S., (2005), "The Europeanisation of Greek Foreign Policy: A Critical Appraisal", **Journal of European Integration**, C. 27, S. 2, s.217-239.

Tsarouhas, D., (2009), "The Political Economy of Greek-Turkish Relations, **Southeast European and Black Sea Studies**, C.9, S.1, s. 39-57.

Tsoukalis, L., (1996), "Commentary: Is Greece an Awkward Partner?", K.Featherstone, K. Ifantis (ed.), **Greece in a Changing Europe: Between European Integration and Balkan Disintegration?**, Manchester, Manchester University Press, s.24-29.

Tsoukalis, L., (1997), "Beyond the Greek Paradox", G. Allison, K. Nicolaidis (ed.), **The Greek Paradox: Promise vs. Performance,** Cambridge, Massachusetts, MIT Press, s.163-174.

Tsoukalis, L., (1999), "Greece: Like Any Other European Country?", **The National Interest**, S.55, İlkbahar, s. 65-74.

Tsoukalis, L., (2000), "Greece in the EU: Domestic Reform Coalitions, External Constraints and High Politics", A. Mitsos, E. Mossialos (ed.), **Contemporary Greece and Europe**, Aldershot, Ashgate, s. 37-52.

Tsoukalis, L., (2003), "The Future of Greece in the European Union", T.A. Couloumbis, T. Kariotis, F. Bellou (ed.), **Greece in the Twentieth Century**, London, Frank Cass, s.319-329.

Türkeş, M., (1997), "Türkiye Avrupa İlişkilerinde Balkanlar Faktörü ve Yeni Eğilimler", Atila Eralp (ed.), **Türkiye ve Avrupa**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, s.305-349.

Tziampiris, A., (1999), **Greece, European Political Cooperation and the Macedonian Question, June 1991-December 1992**, Doktora Tezi, London, London School of Economics and Political Science, http://etheses.lse.ac.uk/1563/1/U127092.pdf, (21.03.2022).

Tziampiris, A., (2000), "Greece's Contribution to EPC's Policies Towards Former Yugoslavia, June 1991-January 1992: An Institutional Analysis", A. Mitsos, E. Mossialos (ed.), **Contemporary Greece and Europe**, Aldershot, Ashgate, s. 401-420.

Tziampiris, A., (2003), "Greece and the Balkans in the Twentieth Century", T.A. Couloumbis, T. Kariotis, F. Bellou (ed.), **Greece in the Twentieth Century**, London, Frank Cass, s. 136-151.

Tziampiris, A., (2013), " Greek Foreign Policy in the Shadow of the Economic Crisis", P.Sklias, T. Nikolaos (ed.), **Greece's Horizons: Reflecting on the Country's Assets and Capabilities,** Berlin, Springer-Verlag, Konstantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs, s. 27-40.

Tziampiris, A., (2015), **The Emergence of Israeli-Greek Cooperation**, Cham, Switzerland, Springer.

Tziampiris, A., (2017), "Foreign Policy Against Austerity: SYRIZA's Multifaceted Experiment", S.N. Litsas, A. Tziampiris (ed.), **Foreign Policy Under Austerity, Greece's Return to Normality?**, Londons, Palgrave Macmillan, s. 261-292.

Tzifakis, N., (2019), "What the ratification of the Prespa Agreement means for Greek politics?", **LSE EUROPP Blog**, 30.01.2019,

https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2019/01/30/what-the-ratification-of-the-prespa-agreement-means-for-greek-politics/, (18.04.2021).

Uğur, M., (2001), "Europeanization and Convergence via Incomplete Contracts? The Case of Turkey", K. Featherstone, G. Kazamias (ed.), **Europeanization and the Southern Periphery**, London, Frank Cass, s. 217-242.

Uluslararası Kriz Grubu (ICG), (2001), **Macedonia's Name: Why the dispute Matters and How to Resolve It**, ICG Balkans Report, S. 122, Skopje/Brussels, 10.12.2001.

Uluslararası Kriz Grubu (ICG), (2009), **Macedonia's Name: Breaking the Deadlock,** Europe Briefing, S.52, Pristina/Brussels, 12.01.2009.

Uzgel, İ., (2000), "1990-2001 Balkanlarla İlişkiler", B. Oran (ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 2,** İstanbul, İletişim Yayınları, s. 481-523.

Uzgel, İ., (2006), "Türkiye ve Balkanlar: Bölgesel Güç Yanılsamasının Sonu", M. Aydın, Ç. Erhan (ed.), **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, Ankara, Siyasal Kitabevi, s.219-255.

Vallianatou, A., (2005), **The Iraq Crisis: Did the Fourth EU-Greek Presidency Follow a Problem Solving Approach?**, Working Paper B01/05, Athens, National and Kapodistrian University Institute of European Integration and Policy.

Vathakou, E., (2009), "Greek–Turkish Peace Processes as Autopoietic Systems", C. Arvanitopoulos (ed.), **Turkey's Accession to the European Union**, The Constantinos Karamanlis Institute for Democracy Series on European and International Affairs, Berlin, Heidelberg, Springer, s.133-146.

Veremis, T., (1988), "Greece and NATO: Continuity and Change", J. Chipman (ed.), **NATO's Southern Allies: Internal and External Changes**, London, Routledge, s.236-285.

Veremis, T., (1991), "Greece and NATO", S. Vryonis Jr. (ed.), **Greece on the Road to Democracy. From the Junta to PASOK**, **1974-86,** New York, Orpheus, s. 71-80.

Veremis, T., (1994), "A Greek View of the Balkan Developments and the Implications for CFSP", T.Veremis, M. Thumann (ed.), **The Balkans and CFSP: the views of Greece and Germany,** CEPS Papers, S. 59, Brussels, Center for European Policy Studies.

Veremis, T., (1999), "Greece and the Balkans in the Post-Cold War Era", V. Coufoudakis, H.J. Psomiades, A.Gerolymatos (ed.), **Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities**, New York, Pella, s. 29-46.

Verney, S., (1987), "Greece and the European Community", K. Featherstone, D. Katsoudas (ed.), **Political Change in Greece: Before and After the Colonels**, London, Croom Helm, s.253-270.

Verney, S., (1993), "From the 'Special Relationship' to Europeanism: PASOK and the European Community, 1981-89", R. Clogg (ed.), **Greece 1981-89: The Populist Decade,** New York., St. Martins, s. 131-153.

Verney, S., (2019), "The Waking Giant Goes Back to Sleep: European Integration in the Greek Elections", **LSE Blog**, 29.07.2019, https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2019/07/29/the-waking-giant-goes-back-to-sleep-european-integration-in-the-greek-elections/, (16.03.2022).

Voskopoulos, G., (2017), "Greece in the Emerging Eastern Mediterranean Security Sub-System: The Capabilities-Expectations-Motivation Gap", S.N. Litsas, A. Tziampiris (ed.), **Foreign Policy Under Austerity, Greece's Return to Normality?**, London, Palgrave Macmillan, s. 77-94.

Vroutsi, I., (2016), "The dominant political narrative for Europe through Greek political speeches (1975-2015): The hope-despair vision of the European Union", J. House, T. Kaniklidou (ed.), **Proceedings of the 1st International Conference "Europe in Discourse. Identity. Diversity. Borders, Athens, 23-25 September 2016,** Nashua, New Hampshire, Hellenic American University, s. 357-365.

Wallden, A.S., (1999), "Greece and the Balkans: Economic Relations", V. Coufoudakis, H.J. Psomiades, A.Gerolymatos (ed.), **Greece and the New Balkans: Challenges and Opportunities**, New York, Pella, s. 71-121.

Wallden, A.S., (2000), "Greece and the Balkans: Economic Relations", A.Mitsos, E. Mossialos (ed.), **Contemporary Greece and Europe,** Aldershot, Ashgate, s. 431-455.

Wong, R., (2005), "The Europeanization of Foreign Policy", C.Hill & M.Smith (ed.), **International Relations and the European Union,** Oxford, Oxford University Press, s.134-153.

Woodhouse, C.M., (1998), **Modern Greece: A Short History**, 6. Baskı, Croydon, CPI Group.

Woodward, S., (1997), "Rethinking Security in the Post-Yugoslav Era", G. Allison, K. Nicolaidis (ed.), **The Greek Paradox: Promise vs. Performance,** Cambridge, Massachusetts, MIT Press, s. 113-122.

III. BASIN HABERLERİ

Al Jazeera, (13.01.2019), **Greek Government Splits Over Macedonia Name Change,** https://www.aljazeera.com/news/2019/1/13/greek-government-splits-over-macedonia-name-change, (18.04.2021).

Anadolu Ajansı, (15.12.2020), **Yunanistan 2020 Savunma Bütçesindeki Silahlanma Payını 5 Kat Artırdı**, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistan-2020-savunma-butcesindeki-silahlanma-payini-5-kat-artirdi/2078096, (19.02.2020).

Associated Press, (03.07.2018), **Greek Defense Minister: No Ratification for Macedonia Deal,** https://apnews.com/article/8ee66f4fa958414ea88168cf1ebf6764, (16.05.2021).

Balkan Insight (21.01.2018), **Thousands in Greece Protest Against Macedonia 'Name' Deal**, https://balkaninsight.com/2018/01/21/greek-rightists-protest-against-macedonia-name-deal-01-21-2018/, (06.03.2022).

Balkan Insight, (24.01.2018), **PMs of Macedonia, Greece Announce Concessions on Name Dispute**, https://balkaninsight.com/2018/01/24/macedonian-greek-pms-meet-in-davos-01-24-2018/, (15.03.2021).

Balkan Insight, (25.01.2019), **Greek MPs Approve Historic Macedonia 'Name' Agreement,** https://balkaninsight.com/2019/01/25/athens-approves-historic-macedonia-name-agreement-01-24-2019/, (07.11.2021).

Balkan Insight, (25.09.2019), **New Greek PM Pledges to Respect Macedonia Deal,** https://balkaninsight.com/2019/09/25/new-greek-pm-pledges-to-respect-macedonia-deal/, (16.05.2021).

BBC News, (25.03.2007), **EU Constitution: Where Member States Stand**", http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3954327.stm#greece, (19.10.2021).

BBC News, (25.02.2010), **Greece Angers Germany in Gold Row**, http://news.bbc.co.uk/2/hi/8536862.stm, (19.10.2021).

BBC News, (02.11.2011), **Bailout Money Withheld From Greece**, https://www.bbc.com/news/business-15550422, (04.10.2020).

BBC News, (18.05.2015), **Macedonia Protests 'To Continue' Against PM Gruevski**, https://www.bbc.com/news/world-europe-32776204, (13.03.2022).

BBC News, (11.06.2015), **Greece's State Broadcaster ERT Back on Air After Two Years,** https://www.bbc.com/news/world-europe-33090373, (16.03.2022).

BBC News, (06.02.2018), **Greece Macedonia: Name Dispute Draws Mass Protest in Athens**, https://www.bbc.com/news/world-europe-42937889, (07.11.2021).

Bild, (17.05.2011), **Muss Griechenland die Akropolis Verkaufen?**, https://www.bild.de/politik/ausland/griechenland-krise/muss-griechenland-die-akropolis-verkaufen-17937616.bild.html, (16.03.2022).

Bloomberg, (20.10.2020), **Greece Seeks Arms Embargo, Halt to EU-Turkey Customs Union**,https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-10-20/greece-seeks-arms-embargo-suspension-of-eu-turkey-customs-union, (13.12. 2020).

CNBC, **Greece to Tackle Deficit, Corruption: Prime Minister**, 11.12.2009, https://www.cnbc.com/2009/12/11/greece-to-tackle-deficit-corruption-prime-minister.html, (02.02.2022).

CNN Business, (28.08.2013), **Greece Joining Euro Was A Mistake: Merkel**, https://money.cnn.com/2013/08/28/news/economy/merkel-greece-euro/index.html, (30.11.2019).

Der Spiegel, (11.09.2012), **European Luminaries Reflect on Euro 'Seventeen Countries Were Far Too Many': Interview with Helmut Schmidt and Valery Giscard D'Estaing,** http://www.spiegel.de/international/europe/spiegel-interview-with-helmut-schmidt-and-valery-giscard-d-estaing-a-855127.html, (13.11.2019).

Deutsche Welle, (09.11.2020), **Almanya'dan Türk Donanmasına 522 Milyon Euroluk İhracat**,https://www.dw.com/tr/almanyadan-t%C3%BCrk-donanmas%C4%B1na-522-milyon-euroluk-ihracat/a-55539492, (19.12.2020).

Euractiv, (22.03.2002), **Greece Ratifies Nice Treaty,** https://www.euractiv.com/section/future-eu/news/greece-ratifies-nice-treaty/, (16.03.2022).

Euractiv, (12.02.2004), **Greece Leaves It Late To Ratify Accession Treaty,** https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/greece-leaves-it-late-to-ratify-accession-treaty/, (06.02.2022).

Euractiv, (28.01.2016), **Tension Grows Between Brussels and Athens Over Schengen Rules**, https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/tension-grows-between-brussels-and-athens-over-schengen-rules/, (15.01.2022).

Euractiv, (08.07.2019), **Conservatives Sweep Greek Vote, Oust Leftist Syriza,** https://www.euractiv.com/section/elections/news/conservatives-sweep-greek-vote-oust-leftist-syriza/, (16.03.2022).

Euractiv, (03.01.2020), **EU Welcomes EastMed Gas Pipe Deal As 'One Option' To Strengthen Energy Security**, https://www.euractiv.com/section/energy/news/eu-welcomes-eastmed-deal-but-highlights-further-cost-benefit-analysis/, (22.08.2020).

Euractiv, (13.07.2020), **Greece Pushes For Sanctions Against Turkey, But EU Insists On Dialogue,**https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/greece-pushes-for-sanctions-against-turkey-but-eu-insists-on-dialogue/, (19.03.2022).

EUObserver, (27.08.2015), **Tsipras Launches Risky Election Campaign**, https://euobserver.com/political/130015, (19.10.2021).

Euronews, (12.09.2019), **Greece Licenses Exxon, Total to Explore Untapped Waters Off Crete**,https://www.euronews.com/2019/06/27/greece-licenses-exxon-total-to-explore-untapped-waters-off-crete, (15.11.2020).

Euronews, (18.10.2019), **A Grave Historic Error': Juncker Hits Out As North Macedonia and Albania Have EU Bids Blocked,** https://www.euronews.com/my-europe/2019/10/18/france-denmark-and-netherlands-block-albania-s-eu-membership-bid, (14.03.2022).

European Western Balkans, (28.01.2019), **Members of European Parliament Nominate Tsipras and Zaev for Nobel Peace Prize,**

https://europeanwesternbalkans.com/2019/01/28/members-european-parliament-nominate-tsipras-zaev-nobel-peace-prize/, (04.04.2021).

European Western Balkans, (02.04.2019), **Tsipras's Visit to Macedonia: A New Start in Relations Between Two Countries,** https://europeanwesternbalkans.com/2019/04/02/tsiprass-visit-macedonia-new-start-relations-two-countries/, (16.05.2021).

Financial Times, (09.03.2012), **Siemens to Pay €170m to Greece**, https://www.ft.com/content/dc1def2c-695c-11e1-956a-00144feabdc0, (16.03.2022).

Financial Times, (08.02.2019), **Greece Ratifies Accession of Macedonia to Nato**, https://www.ft.com/content/a3bf9a16-2be4-11e9-a5ab-ff8ef2b976c7, (07.11.2021).

France 24, (12.09.2020), **Greece Announces Major Arms Purchase as Turkey Tension Rise**, https://www.france24.com/en/20200912-greece-announces-major-arms-purchase-as-turkey-tension-rises, (13.12.2020).

Greek Reporter, (12.10.2014), **Is SYRIZA the New PASOK?,** https://greece.greekreporter.com/2014/10/12/is-SYRİZA-the-new-pasok/, (04.01.2019).

Greek Reporter, (13.02.2018), **EU: Turkey Needs to Respect the Sovereignty of EU Member-States**, https://greece.greekreporter.com/2018/02/13/eu-turkey-needs-to-respect-the-sovereignty-of-eu-member-states/, (16.12.2020).

Greek Reporter, (13.08.2018), "**PAOK Owner's Ties to Greek Government Fray**", https://greece.greekreporter.com/2018/03/13/paok-owners-ties-to-greek-government-fray/, (10.10.2020).

Greek Reporter, (20.10.2020), **Greece Calls for the Suspension of EU-Turkey Customs Union in Diplomatic Offensive,** https://greekreporter.com/2020/10/20/greece-calls-for-the-suspension-of-eu-turkey-customs-union-in-diplomatic-offensive/, (19.03.2022).

Hürriyet, (25.04.2002a), **Cem ve Papandreu'nun Basın Toplantısı,** https://www.hurriyet.com.tr/dunya/cem-ve-papandreunun-basin-toplantisi-67736, (10.11.2020).

Hürriyet, (25.04.2002b), **Arafat'la Görüştüler**, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/arafatla-gorustuler-67681, (10.11.2020).

Hürriyet Daily News, (18.01.2020), **Italian FM doubts EastMed pipeline project feasible,** https://www.hurriyetdailynews.com/italian-fm-doubts-eastmed-pipeline-project-feasible-151134,(19.03.2022).

Hürriyet Daily News, (20.07.2020), **Talks Between Turkey and Greece Underway: Presidential Spokesperson**, https://www.hurriyetdailynews.com/talks-between-turkey-and-greece-underway-presidential-spokesperson-156713, (22.08.2020).

Kathimerini, (18.03.2016), **Tsipras Lauds EU-Turkey Deal, Which Requires Immediate Action in Greece,** https://www.ekathimerini.com/news/207131/tsipras-lauds-eu-turkey-deal-which-requires-immediate-action-in-greece/, (19.10.2021).

Kathimerini, (24.01.2018), **Tsipras, Zaev to Discuss Name Prospects in Davos,** https://www.ekathimerini.com/news/225188/tsipras-zaev-to-discuss-name-prospects-in-davos/ , (15.03.2021).

Kathimerini, (07.02.2019), **The Greek Everyman: Andreas Papandreou at 100,** http://www.ekathimerini.com/237418/opinion/ekathimerini/comment/the-greek-everyman-andreas-papandreou-at-100), (18.03.2019).

Kathimerini, (22.03.2019), **Greece Should Have Taken 10-Year 'Timeout' From Eurozone, Says Schaeuble,** http://www.ekathimerini.com/238857/article/ekathimerini/business/greece-should-have-taken-10-year-timeout-from-eurozone-says-schaeuble , (30.11.2019).

Kathimerini, (09.05.2019), **Cyprus President Slams Turkey Over Offshore Drill Bid**, https://www.ekathimerini.com/240299/article/ekathimerini/news/cyprus-president-slams-turkey-over-offs hore-drill-bid, (21.11.2020).

Kathimerini, (24.01.2019), **Poll Shows Six in 10 Oppose Name Deal**, https://www.ekathimerini.com/news/236974/poll-shows-six-in-10-oppose-name-deal/, (16.05.2021).

Kathimerini, (04.04.2019), **Tsipras, Rama Speak on Phone After Property Crisis**, https://www.ekathimerini.com/news/239244/tsipras-rama-speak-on-phone-after-property-crisis/, (01.08.2021).

Kathimerini, (16.01.2020), **Greek PM Threatens Veto Over Libya As Haftar Visits Athens**, https://www.ekathimerini.com/248532/article/ekathimerini/news/greek-pm-threatens-veto-over-libya-as-haftar-visits-athens, (23.08.2020).

Kathimerini, (04.06.2020), **PM Appeals to EU's Von der Leyen, Michel Over Turkey Tension,** https://www.ekathimerini.com/253406/article/ekathimerini/news/pm-appeals-to-eus-von-der-leyen-michel-over-turkey-tensions,(21.11.2020).

Kathimerini, (24.06.2020), **Borrell Says EU 'Determined' to Protect External Borders**, https://www.ekathimerini.com/254020/article/ekathimerini/news/borrell-says-eu-determined-to-protect-external-borders, (21.11.2020).

Kathimerini, (14.08.2020), **During EU Teleconference, Greece and Germany Disagree on Turkey Stance**, https://www.ekathimerini.com/255905/article/ekathimerini/news/during-eu-teleconference-greece-and-germany-disagree-on-turkey-stance, (22.11.2020).

Kathimerini, (11.12.2020), **Attempt by Greece, Cyprus for Solid Response to Turkey is Resisted**, https://www.ekathimerini.com/260162/article/ekathimerini/news/attempt-by-greece-cyprus-for-solid-response-to-turkey-is-resisted, (14.12.2020).

Kathimerini, (14.05.2021), **PMs Discuss EU Accession of North Macedonia**, https://www.ekathimerini.com/news/1161061/pms-discuss-eu-accession-of-north-macedonia/, (17.05.2021).

Kathimerini, (14.06.2021), **Greece, Albania Ready to Speed Up Path to The Hague on Maritime Zones,** https://www.ekathimerini.com/news/1162875/mitsotakis-rama-discuss-albania-s-eu-prospects/, (01.08.2021).

Le Monde, (29.06.2015), **"Grèce-Union Européenne : Retour Sur Une Relation De Presque Trente-cinq Ans**", https://www.lemonde.fr/economie/article/2015/06/29/on-ne-ferme-pas-la-porte-a-platon_4663814_3234.html, (22.10.2021).

Milliyet, (11.01.1997), **Gerekirse Vururuz**.

New York Times, (22.06.2000), **Greeks Rally to Keep Religions on ID Cards,** https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/library/review/062200greece-religion-nyt.html, (19.10.2021).

Politico, (12.06.2008), **Greece Ratifies Treaty of Lisbon**, https://www.politico.eu/article/greece-ratifies-treaty-of-lisbon/, (19.10.2021).

Politico, (16.06.2018), **Alexis Tsipras Survives No-Confidence Vote Over Macedonia Deal,** https://www.politico.eu/article/greece-alexis-tsipras-survives-no-confidence-vote-over-macedonia-deal/, (07.11.2021).

Politico, (08.12.2020), **Tongue-tied: Bulgaria's Language Gripe Blocks North Macedonia's EU Path,** https://www.politico.eu/article/bulgaria-north-macedonia-eu-accession-talks-language-dispute/, (16.05.2021).

Protothema, (17.06.2018), **New Poll: 68,3% Say "NO" to the Tsipras-Zaev Agreement!,**https://en.protothema.gr/new-poll-683-say-no-to-the-tsipras-zaev-agreement/, (16.05.2021).

Reuters, (28.07.2017), **Ex-Greek Minister Guilty of Money Laundering in Siemens Scandal,**https://www.reuters.com/article/us-greece-siemens-minister-idUSKBN1AD1NE, (16.03.2022).

Reuters, (16.06.2018), **Greek Police Fire Teargas to Protesters Over Macedonia Deal**, https://www.reuters.com/article/us-greece-macedonia-name-protests-idUSKBN1JC0RG, (14.03.2022).

Reuters, (16.01.2019), **Greek PM Tsipras Wins Confidence Vote, Eyes Macedonia Accord,**https://www.reuters.com/article/us-greece-government-parliament-idUSKCN1PA1G4, (14.03.2022).

The Economist, (12.05.2012), **Europe's Achilles Heel**, https://www.economist.com/leaders/2012/05/12/europes-achilles-heel, (21.05.2019).

The Guardian, (06.07.2015), **Greek Finance Minister Yanis Varoufakis Resigns Despite Referendum No Vote,** https://www.theguardian.com/world/2015/jul/06/greek-finance-minister-yanis-varoufakis-resigns-despite-referendum-no-vote, (16.03.2022).

The Guardian, (16.12.2015), **Macedonian PM Open to Dialogue on Name Dispute to End 24-Year Row with Greece,** https://www.theguardian.com/world/2015/dec/16/macedonia-open-to-changing-its-name-to-end-24-year-dispute-with-greece, (14.03.2022)

The Guardian, (18.01.2016), **EU Adopts Resolution Criticising Israeli Settlement Activity**,https://www.theguardian.com/world/2016/jan/18/eu-adopts-resolution-criticising-israeli-settlement-activity-occupied-palestinian-territories, (15.09.2019).

The Guardian, (13.01.2019), **Greek Government in Crisis Over Macedonia Name Deal**, https://www.theguardian.com/world/2019/jan/13/greek-defence-minister-quits-over-macedonia-name-deal-panos-kammenos, (14.03.2022).

Times of Israel, (08.08.2013), **Israel, Greece, Cyprus Sign Energy and Water Deal,** https://www.timesofisrael.com/israel-greece-cyprus-sign-energy-and-water-deal/, (19.03.2022).

Times of Israel, (30.11.2015), **Greece to Defy EU Order on Labeling Settlement Goods**, https://www.timesofisrael.com/greece-to-defy-eu-order-on-labeling-settlement-goods/, (15.09.2019).

ÖZET

Bu tez, Yunanistan'ın Avrupalılaşma sürecini ve bu sürecin dış politikaya ne şekilde ve ne ölçüde yansıdığını ele almaktadır. Yunan dış politikasında Avrupalılaşmanın kapsamı, "ulusal konu" olarak anılan Türkiye ve Makedonya örnekleri üzerinde test edilmiştir.

Yunanistan'ın Avrupalılaşması, kimi zaman gözlenebilen sapma ve tökezlemelere rağmen, modernleşmeci siyasi elitin öncülüğündeki lineer bir süreçtir. Yunan dış politikasında Avrupalılaşma, bu genel modernleşme sürecinin bir fonksiyonu olup, ona paralel biçimde gelişmektedir. Diğer yandan, ulusal dış politika konuları Avrupalılaşmaya karşı daha dirençlidir. Bu çalışmanın bulguları, bu konularda Avrupalılaşmanın ulusal intibak ve/ya bilişsel dönüşüm ve kimliğin yeniden inşasından ziyade ulusal yansıtma/yükleme formatında gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

Avrupalılaşma, ulusal yansıtmada başarılı olabilen üye ülkelere, özgül ağırlıklarının ötesinde güç projeksiyonu olanağı sunmaktadır. Ulusal çıkarlarını azami kılma bakımından AB'nin elverişli bir çerçeve sunduğunu idrak eden Yunanistan, bu çıkarlarını Birlik içerisinde etkin biçimde teşvik etmeyi ve AB gündemine yüklemeyi zamanla öğrenmiştir. Nitekim, Yunanistan seçici bir biçimde Avrupalılaşmakla birlikte, AB'nin Türkiye ve Makedonya politikalarını "Helenleştirmekte" başarılı olmuştur. Dolayısıyla, Yunan dış politikasında Avrupalılaşmayla birlikte hedeflere dair bir dönüşümden ziyade, bu hedeflere ulaşma yöntemi bakımından aşamalı bir stratejik adaptasyondan sözetmek daha doğru olacaktır. Atina, gerek Türkiye gerek Makedonya politikasında ulusal yansıtmaya yoğun biçimde başvurmuş, ancak güç asimetrisinden ötürü farklı sonuçlar elde etmiştir.

Anahtar kelimeler: *Avrupalılaşma, Ulusal İntibak, Ulusal Yansıtma, Kimliğin Yeniden İnşası, Sosyalleşme.*

ABSTRACT

This aim of this thesis is to analyse the Europeanisation process of Greece and how and to what extent it is reflected in Greek foreign policy. Policies of Athens towards Turkey and Macedonia, which are referred to as "national issues", are used as case studies to test the limits of Europeanization in Greek foreign policy.

Europeanization of Greece has been a lineer process led by the modernist political elite, despite deviation and stumbling at times. Europeanization in Greek foreign policy is a function of and develops in tandem with this overall process. Nevertheless, "national issues" prove to be more resistant to Europeanization. This study demonstrates that Europeanisation in these issues has evolved in the format of national projection/uploading rather than national adaptation and/or cognitive transformation and identity reconstruction.

For the member states that can upload successfully, Europeanization provides an opportunity of power projection beyond their own weight. Having realized that the EU offers a very favourable framework to maximise its national interests, Greece has learnt in the course of time to pursue these interests within the Union effectively and to upload them to the Union's agenda. Thus, while Europeanising in a selective manner, Greece has managed to "Hellenize" the EU policies towards Turkey and Macedonia. In this respect, Europeanization hasn't brought a transformation of the objectives, but rather a gradual strategic adaptation in terms of the methods employed to realise these objectives. Athens has resorted to national projection extensively in its policies towards both Turkey and Macedonia, but ended up with different outcomes due to the respective power assymmetry.

Keywords: *Europeanization, National Adaptation, National Projection, Identity Reconstruction, Socialization.*